

ती कदाचि न भवति केन भवति

पृथ १६५ अंक १ नवम्बरा १९४२

282

१३०

तंत्री रविशंकर म. रावण २१७ संपादक अयुषार्थ रावत

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય કાઈલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
અંકિતના અપ્રાપ્ય નોંધવાથી
અજાણ્યોને જાણે કમી પડે
વેચવા માટે છે અને તે માત્ર જ
અજાણ્યો જ ને

ઑરિંતેને નિકાલ આપેલા
પત્રોના ક્રમવાર જ પ્રશે.
તમારે મોઢા ન પડવું હોય
તો તાકીદે લખો:

વર્ષે આ-
૪ ૩૭મી ૪૪
૬ ૬૭મી ૧૦૪ (૧૦૦મી અ-
વિના)

૧૦ ૧૦૦મી ૧૦૦
૧૨ ૧૩૩મી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૪મી ૧૫૫
૧૫ ૧૬૬મી ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩મી ૨૦૪ (૨૦૦મી અ-
વિના)

ફરેક શરૂઆતી ક્રીડાત ૩ ૪
પોસ્ટલ ફરેક ૦-૪-૦
આતે વર્ષની આમટી લેનારને
ફરિયા રખમાં ઘેરબેઠાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ ૧૬૬ તથા વર્ષ ૧૭૭માંની
કામના પણ દછ મિલિકે છે અને
જેની કિંમત તે અનુસાર છે
ફરેકના માત્ર એ રૂપિયા
પોસ્ટલ ચાર આના ચુકુ
અમી કાઈલો અપ્રાપ્ય વિનાની
અમજવાની છે

૧૦૦મો અ- તમા ૧૦૦મો અ-
ફરેકના ૩ ૪ પોસ્ટલ ફરેકના ૦-૪
અને માથેના પોસ્ટલ સાથે ૩ ૪
કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

જૂના અંકોમાં નવો વધારો

સસ્તી કીમતે વેચવા કાઢેલા

અંકોમાં કેટલાક અપ્રાપ્ય અંકોનો
માતબર ઉમેરો.

અને તે પછી આપત સગી કીમતે

કાર્યકર્તા પૂરી વચ્ચાતી તંબીને કામને આજ સુધી અજાણ્યો
અગતી ગમેલા કાર્યકર્તાના આમ અચરેલા મળતીના રેટોમાંની નકલ
પણ આ કી કરી નાખીને વેચવા કાઢી છે. અને આજ સુધી આપતી
અદર અચર ફરવાઈને તેમા માતબર વધારો થયો છે આ નીચે આપેલી
તેની માત્રીમા, તમારી કામલોમા ખટતા હોય એવા કે તમને અન્યમ
એવા કોઈ અંક છે તો એ તરત મેળવી લો. નીચે લીટી ટોરિંને આપેના
અખડ તમારોનુ મળગ વાગત પચુ માલિતોનો અમય અઢાત થતી રહેશે.

૩૭, ૪૪, ૬૬, ૬૭, ૭૭, ૮૬, ૧૦૮, ૧૨૦, ૧૩૪, ૧૩૩ ૧૪૪ ૧૫૫
૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૫, ૧૮૬ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬, ૧૮૭,
૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦.

દરેકની કીમત બે આના

ઉપાલ અર્થે અક ફીઠ એક પેસા પ્રમાણે વધુ મળતીને માથે જ
નાખા મોકલવા. અલદેશના પ્રાદેશોએ અક ફીઠ અર્થે આનો
અને પડેશના પ્રાદેશોએ અક ફીઠ ટોર આના લેખે મોકલવું

દિનાળા પોસ્ટની ટિકીટો અગર મનીઑરિં કે પોસ્ટલ ઑરિં
હાગ અગાઉથી જ મોકલવાં લી પી. કરવામા આવશે નહિ.

ઑરિંની અખ્યા માત્ર મળતીની જ લેવાથી ઑરિં મળશે
તે નારીખના ક્રમમાં જ
નવાનથી કરવામાં આવશે

‘કુમાર’નુ નારિંવ અવગત ૩ ૬-૦-૦, અલદેશના ૩ ૬-૮-૦
અને પડેશના ૩ ૭-૮-૦ (ગિવિગ ૧૦) છે. તમા વર્ષ અનુ-
આગીથી મઝ કાપ છે છતા કાપ પણ મામતી પ્રાદક નરીકે
આપુ અમ મકાપ છે. તમને મળતી ચુકો.

વેપેક્ષ
શરદી
અટકાવશે

વેપેક્ષ

શરદીને સાદો, સલા-
મત, ઝડપી ઇલાજ
વેપેક્ષનું કાલ એક ડીપુ રમા-
ઉપર પાડો અને તેની જ દુનારા
વરાળ દવાસમાં લો. વડન સલા-
મત "વેપેક્ષ" સાચા સાતન
અવધાને નેમ આપે છે અજબ
લેવું ઝડપી છે. કારણ તેની તરાર
પીડા ઉત્પન્ન કરનારા જીવ
ઓનો નાશ કરે છે. જેટલું
જલદીથી "વેપેક્ષ" વાપરશો
તેટલી જલદીથી શરદી દુર થશે
નાની બાટલી રૂ. ૧-૪-૦.
મોડી બાટલી રૂ. ૨-૪-૦.
બધા દવાખાને દવા મળે છે.

ચિત્રો	કલસાયખુનો એક ભાગ (લીનોહટ) શીંગની રતિ પિગિટ પૂર્ણ અરખા (ફાટો) અસહનિયા કે રિયલ મુખચિત્રની પાછળ આગમરિતા રસિકવાલ પરિણ ત્રિરમી મુખચિત્ર હવાકુટિર ગાનિનિદેવન (ઇચિય) નદવાલ એક છેલ્લા પાન સામે ફોરિઆફી દરોફાઈનું પરિભ્રમ પૂછા પાન કમી સામે મેડિસકોએ કાટેલી શતાબ્દી ટિન્ટો દરિયાલ બેકર અમારે દર્દન ચિત્રાવલિ-વેધન્યની ચિટ્વળના ૨ મ. રા. ૧૨
કવિતા	તારો જ તુ જય મને દરિયન્દ્ર બ બદ ૧
અદિત્ર	સર નેમસ શંક શિશુપલન ૭
વાર્તા	ચોડા-ગતિ ૧૦ એવડી દક્ષિણા મજલાત ચિવેરી ૧૫
લેખો	પુરુષાર્થોઆના પિતામહ દિગ્ગાલયના પ્રદેશમા નદવાલ એવી ૮ બ્રાજબ અને તેનાથી બચવાના કાપાય દેશવત્તાલ કાગળીરામ બનવી ૧૩ છવનનું પરોઢ પ્રમદાસ નાધી ૧૮ બનકાજાની ચોપગા અમ્યુનક્ષાલ વ પડયા ૨૧
વિજાગેર	મારી નજરે ૨ મ રા ૨ છાંથી ભાનુનારા (૧૮) બે બહેનોની ભેટી દે વા ૧૭ Our Friends Abroad ૨૨ પગવનની વાર્તાઓ દેશાર્ધ વાલજી મેલિન્દજી ૨૩ નખિત જગમત કુસુરચંદ રાયચંદ મહેતા ૨૪ સત્યના ગદેસ (૧૮) રચન ૨૬ જિત-નરીકાકતુ પરિજ્ઞામ ૨૭ માધુકગી ૨૮ ફોટોઆફી દરોફાઈનું પરિભ્રમ બવવન બદ ૩૦ આ ગદિનો (મનુષ્યમાસી) દતિહાસમા ૩૧ અપાણું ૩૧ છંદુ પાનું ૩૨

કુમાર પ્રત્યેક અંગેજી મહિનાની પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે
પ્રકાશનકાર શાવન, લેખો અને પ્રકાશક-રવિનેક-રાવન, કુમાર પ્રિન્સી, કુમાર કામોલય
૧૪૫૪-નમ્યુ-અમદાવાદ વાલિંક રા. ૧, પ્રદેશના ૧૧, ૧૧, પારંગના ૧૨ મિ, છુક
દસ આના, કુબાઈમા: કુમાર આંદિસ, ૧૩૧-૧૪૨ મેડિઅ રૂટી, આમ. આર ૧ ની
ક અવધા રાવન પ્રપચે પ્રિન્સેસ રૂટી. વડે લાખા. નૂન દોટા રૂટિયો, મવપુરા.
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કોપીરાઈટથી રક્ષિત છે

જન્મભૂમિ

શબ્દરચના

હરીફાઈ

ન્યૂઠ

★ ૫૩ ★

માત્ર
[૮]
આનાનું
એક
પ્રવેશપત્ર
ભરી

અંધ તારીખ

૨૭ જાન્યુઆરી

સાચો ઉકેલ

૧ ફેબ્રુઆરી

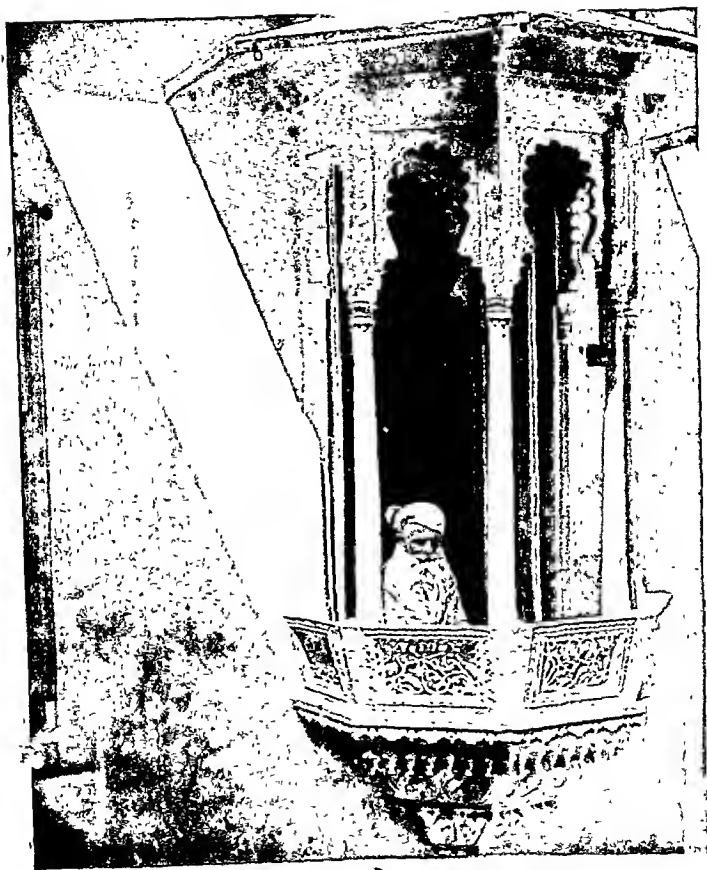
રૂ. ૩,૫૦૦નાં ઈનામો ઘેરખેડાં મેળવો.

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફાઈ
કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ

- (૧) છેલ્લાં સાડા પાંચ વર્ષથી નિયમિતપણે ચાલુ છે.
- (૨) એકંદર રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦ ઉપરના ઈનામો વહેંચ્યા છે.
- (૩) ૨૫,૦૦૦થી વધુ હરીફાઈ ચાર આંકડાની રકમ સુધીનાં ઈનામો મેળવી શક્યા છે.
- (૪) પોતાનું વીસ પાનાંનું સચિત્ર અઠવાડિક ગુણપત્ર પ્રસિદ્ધ કરે છે.
- (૫) પરિણામ જાહેર થયા બાદ દસ દિવસમાં ઈનામો હરીફાઈને વિના ખર્ચે અને ઘેર-ખેડાં મળી જાય છે.
- (૬) હરીફાઈઆલમનો અપ્રતિમ ચાહ અને શ્રદ્ધા સંપાદન કર્યો છે.

નોંધ : જન્મભૂમિ હરીફાઈમાં વ્યવસ્થા જાહેર કરેલાં ઈનામો અચૂક વર્ષેથી અપાય છે. ઈનામ મેળવવા માટે ઉકેલ કમિટિના સીધાંબંધ ઉકેલ આવે મળતો ઉકેલ જ ભરવો જોઈએ એવું નથી. અન્ય હરીફાઈ કરતાં શ્રેષ્ઠ ઉકેલ ભરી મોકલનારને પણ આખરી ચાર આંકડાની રકમો મળી છે. તમને પણ મજા આપે જ પ્રયત્ન કરી જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થસાધના ત્રિવિધ આનંદની પ્રાપ્તિ કરો.

કચ્છી

કેટલા નામદારિયા કે. મેયર

(કચ્છી મેયરદાર દ્વારા લેવાયેલ ૧૩૪૧/૧૧૦ નાં ૧૧. લાઈથ થેલો ફિગર કાલક મુજબ લખાયેલ સિદ્ધાંત. અંકિત ૩-૩૦ બચાવના)

નવમીઆરી ૧૯૪૨

• વામનનિબંધકા •

મંમોહથી જીવનયુદ્ધ મહીં ય જ્યાં
હોં પડે કરથી શસ્ત્ર અઘણ, તારી
શક્તિ હણાય; તુજ ભેડે કરીશ કોને?
તું પાર્થ છે, - જીવનમાં લડનાર સૌ થે
છે પાર્થ; તો ય નહિ સારથિ પાર્થનો એ
પામે બધા, કર મહીં ફરી શસ્ત્ર આપી
જે પ્રેરતો, વિલિંગિયા બદલે, રહીને
યુદ્ધ અહીં પલ્લ જે જયપ્રેરણા છે, -
ના, પ્રેરણા નહિ જ, એ સ્વયમેવ જોતા-
ને પાર્થ માત્ર જ્યનું હથિયાર એનું.

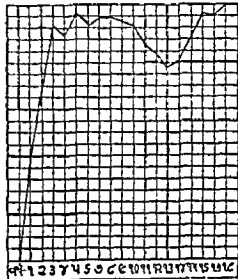
જીવ્ય ભલે તુજ સદા કુરુક્ષેત્ર થાય:
એમાં જ પૌરુષની ત્રિવિધ બધાની છે ને?
તારો જ તું જય થજે, તુજ પ્રેરણા થે,
તું સારથિ, તું જ પરતપ, વિશ્વજિત તું.

હરિશ્ચન્દ્ર ભ બટ્ટ

‘ગુન’ અને ‘ગોમેદ’ નામે તરતમા પ્રસિદ્ધ પનાર કાવ્યસંગ્રહમાનુ એક કાવ્ય

૧૯મે વર્ષે થોડો ફેરફાર

હાલમાં ચારમાસી કિંગને બંધ પહોંચેલી
કાગળની મોઢવારી ‘કુમાર’ના દેહરૂપમાં
થોડો ફેરફાર કરવાની આગને ફરજ પાડે છે
‘કુમાર’માં થયેલ ત્યારથી બાર વર્ષે મુખી અને
નિયંત્રિતકાળીસ પાનાં આખ્યાયો છે વચ્ચે
૧૩-૧૪ ને ૧૫-૧૬ના વર્ષમાં તો અમે સોળ ને
આઠ પાનાનો વચરો તથા બેરૂની છપાઈની
છાટ પલ્લકમેરી હતી. પણ આ નીચે છાપેલો
આલેખ બતાવશે કે એ બાર વર્ષમાં એટલો
વધારો આપવા છતાં ને જ્યે વર્ષે ચાર પાનાનો
ઘટાડો કરીનાખ્યો છતાં આલેખ આપનારો આંક
કેવી વિચિત્ર રીતે ચડતા ઊતર્યો છે! એટલે

અગતે તો વિશ્વાસ છે કે કપરા સંલેખોમાં
આ વર્ષે જોતાં બીજે ચાર પાનાનો ઘટાડો
એની માદક સંખ્યા પર અસર નહિ પડેલાં.
એની સાથે અમે ખાતરી આપવા માગીએ
છીએ કે વાચકને તો, એમને ગમ્યા કરતી સા-
મગ્રી, એના જીવ કે સંખ્યામાં ફેરફાર થવા
વિના મજબૂર કરશે; અને એની પ્રતિભા આ
અન તથા આ નીચેનો દિસાળ આપી રહેશે.

સામાન્યતઃ અપાતા ૪૦ પાનામાં અમે
સંસ્કાર ૨૪ પાનાનું વાચન આપું (પાછો)
છાટપગા અને ૧૬ પાનાનું નાના (સંસ્કાર)
છાટપગાં આપતા હતા. બંન્નેકો ન હોય તો
તેની સીટીએ, પાછોકની પાના ઠીક ૭૬ ને
દિસાએ ૧૮૨૪ થાય, અને મોઢાની પાના
ઠીક ૮૬ ને દિસાએ ૧૩૭૬ ગણી બેનેની કુલ
૩૨૦૦ થાય આ બંન્નેકો અમે બધાં ૪૦ પાના
નાના બીજામાં આપવા સાથે સીટીએને વધુ
છાટી કરી છે, વધુ પાગેપાગે આપી છે અને
પૃથ્વીની મોઢા પલ્લ વધારી છે. મુખી દને
(બંન્નેકો વિના) પાના ઠીક ૯૮ સીટીએને દિ-
સાએ ૩૨ પાનામાં કુલ ૩૧૩૬ સીટીએનું
વાચન સમાય, ન અંક મેટો પધારી નથી

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

[उत्तर भारता म्हाकेन्द्रोना संपर्क आये तत्रोको करेडी सभे-र-यात्रातु वल्लून्-मया अक्षने आनुमधाने गान्तिनिकेतननो परिचय थाके]

‘वाङ्मयी-प्रतिभा’ने। नाट्यप्रयोग

● ૧૮૮૦મા કલેશી ઈસવી આઝ્યા પછી ત્યાના આધિરાજતાનાની હાલે એમને આ આજુ નાંકે નાનરચનામાં હતાવું હતુ તેમા ત્યાની સુરપટો બગેરી છે અને દિંડી સુનીતકાને સવાલેગમ્ય બરા નિર્બંધ બનાવી છે સનીતવનના આચાર્યે શાન્તિદાના નેતૃત્વ નીચે સનીત, જિત અને વિદ્યામનના વિદ્યાધીશ તથા બંધાઓએ તા ૧૬નીની રાત્રે તે બન્ની બતાવ્યુ જી શાન્તિદાએ પોતે તેમાં વાલિગમ્યુ પાત્ર કુપાડ્યુ હતુ અને તેના મ્વદને થી મુકુદેવની વિધિ પ્રમાણે જ કુપાડ્યુ હતા નાનકુ મુનિ કુપર કરી બની તેસારી કે ધાધવ ન હતા વિદ્યામનની આશરીમાં જ આડના બેઆર મોટા ડાબળા પાછીને જવલનો ખ્યાલ ડોલે હોઈને એક ડાબી સાથે છુટ્યુ ખડન કોરેશિય બનાવી બડકાંચુ હતુ ત્રિશ્યુ અને વશ્વેરા મૂઠી માતાનુ માનક બતાવ્યુ હતુ થોડીક વીળજિન રોશની, એક મોટી કારખુખ્યાલ અને જવનિદા, બન્ન પાચુ વેશ-બુખારા, અભિનયમા અને તાવજિરેપગુમા બળા પ્રયત્નપૂર્વક સુદીન્યાઓનજી ની હતી વાલિગમા બેરા બાહારવટિયાઓની બીબલુ મુદ્રાઓ અને કરાજી તોડાનમરેની પ્રેક્ષકોને ત્રાસ ઉપરબે એવ હતા તેગને હાથે પકડાંબેલી હરિળી સગી પાવિનને માતાને બાન પ્રસાવવા તેગો તેવાર થાય છે ત્યારે તે પાલા ફવા થાય છે તેથી વાલિગકનુ હાથે ડ્રવે છે અને તે તેને છુટકો આપે છે બનની દેવીએ તેનુ અભિવાદન કરે છે પછી તે વનમાં રખડતો થાય છે ફરી વાર બાહારવટિયા માતાને પરાન કરવા થોડી પાવિનને પકડી લે છે, ત્યા વાલિગ આવી ચડે છે તે તેગને ખુજા ધમકાની ચિકાને દૂર મુકવા નય છે આડી પાલિકાને ખરા પ્રાવાશ આવી હતા છેવટ વલિગક નયે તેમ રખડતો કરે છે એવામાં નરવટિયાનુ ટાણુ આ રી કીચ પરા તીર મારે છે, તેથી તુ બેક મરી નય છે તે બેટકુ ખતારે વાલિગે કોરેશ્યા પાછીને શાપ આપી દે છે અને પછી આ રી રિચ પાલી સતાને ક્યાપી પ્રાપ્ત થઈ તેનુ આશ્ચર્ય અનુભવે છે તેને વારે છે કે રાઈ દેવી પ્રકાસ તેનામાં પ્રવેશ્યા છે તે જ વખતે દેવી સરસ્વતી પ્રકટ થાય છે અને તેને વરદાન આપે છે. વનદેવીએ સરસ્વતીનું નાન કરે છે વાલિગક કાલિની કપાસના તથા સરસ્વતીની વપાસના પીંડીએ છે અને તેની શોધમાં નીકળી નય છે ત્યા

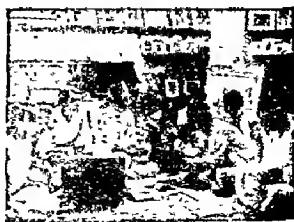
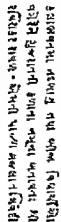
લક્ષ્મી તેને ઝોલેક વૈભવને ને સુખખપતિ આપવા પ્રકટ થાય છે. પણ તેને તો મરત્યવીની એકની જ કપાસના જેઠી દોવાથી ઝોલેક અઝીનાર કે છે રખડતા વાકિમકને આખરે સરત્યવી ફરી વાર દર્દન દે છે અને વિશ્વ આપુ કાળયમય બની જતું લાગે છે. મરત્યવી તેને કહે છે કે વાકિમકના હૃદયની જગતા તોડી નેરાથી શોધવ યેમનું ઝરણ વધાવવા પોને જ થેલી અનામ ગાવિકાનુ રૂપ જઈ આની હાલી અને આસા ફરી વાકિમકને પોતાની વીણા બેઠ આપે છે આપુ નાટક એક જ રથાન પર માવ પ્રકાશના સૂચનો અને પાનાની આપલ પર જ કડીગથ સાચવે તે યુરાવડ નેમજ પાનાના આસોદઅવડોશમા જ ભાવાનુભવ કાલવાયે.

બીજા વિષયે મતારે મેં કલાબવનના ન્હાના ચિત્રશયદો અને
 હાલના વિદ્યાર્થીઓનું સમગ્ર વિચિત્રદર્શન જોવાવા બળ નાન્યો
 ન્હાના વિદ્યાર્થીઓનાં લીનેકઠ, વડકઠ, લીધેમાડી વગેરે કમના
 નાનાં જોતા જોયે વાન કે જે એનાના વિદ્યાર્થીઓ આજે વિરથ
 થઈ ગયા છે તો નળ્યાણુને તો ઇચ્છિન, લીનેકઠ, લીધેમાડી
 વગેરે બધી હાથમુદ્રાઓ એક વાર હાથે ઉઠ્ઠવા પ્રાપ્ત કરી પાતા છે
 જે જોનાને જે પ્રથમ યુવનાં વિદ્યાર્થીઓ અને મત્કપદાઓ થયે
 ન્હીનુદી કળાગણાઓનાં અલ્પવાકપદો જોવાની રથા છે કળા-
 બવનનું પુલકાદય ખૂબજે અલ્પકલાવને તો ગહીનામાં જોઈએ
 પણ અહીંના થોડા વિદ્વાન વિદ્યાર્થીઓ પૂર્વ-અને પશ્ચિમની કલા-
 ચળાંઓના આરંભ કાળ પુરતક સિદ્ધીમાં તેજાર કરે તો સાહ્યે તો
 વિગેની તીવ્ર ઈચ્છા છે આ સિવાય ચપ્કાથોનાં વાદ્યો જોયેનથી
 વિગેનેદાશ અને કેંકેકવાય

● એગના આ વાપકગરજગાથી જ શ્રી વિનોદદાસ (દાદાદા-મોડા-ભાઈ) દ્વિતી સ્થિતિયાનો આશ્રયન ઉત્તિદાસ એકદા કરી રહ્યા છે. રશ્વિર્મા પાછી ગુજરાતગા પદેડુ આઈડે પેઈન્ડિંગ કોલે કપાડશુ તે એગનો એક પ્રકાર હતો. ગારે પાખુ એ સોપ કરવાની છે. કિકરદા (શ્રી સાર્ગર્કિર જેજ) એક મરત કવાકાર છે તે ગાગાગા રશ્વિર્મા છે ત્યારે વિજાગાંઓ તેની દ્વિતી છાપ પર પ્રુગ પાની બધ છે, એને તે જ હોયે રેન્ચ ઈંગ્રેગાનરેડ (ભાવડાવાવારી) વિને ના ગોડા ડેનવાસ એકાંતે વોપડાટા જેડ તેગની નંદુર નું ને સર્ગર્કાથી સોને વિરગય થાય છે. હમ્મગા દાયે તે એકાદા હાયે મોટા તોર્દીય પ્રતિગાસનડો ગાદી કે કોહીરગા કરી રહ્યા છે. રશ્વિર્મા કે રાને

Dr. A. H. B. S. J. N. R. M. P.

॥ अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥ अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥
 अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥ अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥
 अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥ अतिशय आनन्दोत्पन्नः ॥

તેઓને તમને ધ્રુસાવ લેવા એવું શક્ય ન નહિ. રાત્રે પણ આંધાસ બાજુ
પર મેં ઘડી જાંત કે કોલા પામે કરિયાઓના માંડપી દેતે કે એમી ન્યતી
પ્રતિયાઓ પર ફેડાવનાના દીને કામ કરતા ન નબુપુષ્ય એવાએ રહેવી
એવાર પ્રતિયાઓ સાકારકર અને આવરપમા કપાસપણ કે વિદ્યા-
મંદિરની પાછળ એઈ શકે. કોઈ તો જોવી, કે તમે એઈ રહ્યા પણ
તે જુઓના છાછ છોડી રાખો, પરતુ ફરફ છે એવા કળત દેને ન
જે તમને યાં અને રવામ મંદી

૭) ઇં કશાયમ્બની વાત હતુ નથી કરી શાંતિવેતનાના વાસની બહાર એક ભૂદીજી ના વાદીગા થી મુકેરવના વાગે બેનો પહેલા તેમજે વાતાના મારે મુકે કલના મામનું માંથીનુ એક મુકર ધર બંધાવેલુ તેનુ નામ રયામલી છે. પમુ તે ધણુ નાનું છે તેમના પુત્રપરિવાર અને મહેતાનો માંથીનુ સમગ્ર વેત તેમ બાએ ન દેની. તેમજે તેમજે દત્તયામ્બુ નામનુ એક મુકર બવના વાગે કલના ન બધાબુ તેના બાલ તેમજ અંતરયામ્બુ બહુ ન મુકર રયામલ્ય રચનાઓ અને મથકયા છે, અને છતા તે આધુનિક બારનીય એવ રપનુ નિરાકર કહી શકાય. એના મુખ્ય ખડયાં મુકેરવની જિગર કલના બધાય નમુના (એ નમુસ્તરી પામુ વધુ દમો) બહુ ન કલામય રીતે બીંત ખર મહેતા છે તેના કારકરેશો, બધાકરેશો અને અવધાપરના ની સીંચીંદકિ રવડ કોર છે.

को आभास प्राप्तमाना है कि मुहूरत परिशिष्ट के तहत श्री प्रतिभादेवी
 (मुहूरतनाम पुत्रपुथु) की कक्षास्थ, ३४ आंध्रप्रदेश अने गिनातनाम
 को गिनातनाम अने देवी धर्मा आनयनाम हरी तेमा ननुं धर्माप्रदान
 करवातां आनयुं के अने तेन सुवाय तेनुं के श्री दधीन्द्रनाथ
 राजगोपाला पाली के श्री प्रतिम देवी राते उत्तम गिनयनाम के

३३०१ भाग्यः
 'उत्तमपुत्र'मा लक्ष्मी
 दमे दयेमेते सुदर नरा
 वर्धवासे भाव
 ४४०१ भाग्यः
 मे भाग्यनी वरमे नरा
 वरिणीयमभाभिः पुत्र
 इति गोत्रं विराजते
 मीमेन्मम इति पुत्र
 वैवा भवतेन विरा

ગુરુદેવની પ્રવચન શ્રી પ્રતિમાઓના ને શ્રીને ઉત્તમ વિનય
લેખા છે તેમજે કમ્પોઝિંગ-જોડાણની નવા અદરૂપી રીત
પાણીમાં ને સિંચવનક કો-જોડાણીન અમરોદીને
એ કમ્પોઝિંગ બોલકાઓના નામ ને સંવિધાન ને

ધોતાની માર્ગની નવી રીવાજો વગર ગુરુદેવનો લાગ એવાના
જન્મનની મેહલી થતી નુપી સાચવી રહીને ધન્ય અને અમરોદીય
બની છે આજે પણ એવા ગુરુદેવ કયા બેની વિચે કરતા, કયા
વાચતા, ન્યા રૂપા ને નમે બેઈ મમે મ્હુ કોકાત' કેવી શાન્તિ!
કેવી માનદ' ઉત્તરાયણના વામ તેમજે કરી પમદ નંદોને કથો
કો આમથીના દારપ્રવેશો કાઢિયાવારન પાનતોરનુ દરકાવેકુ વિષ
નુ દરખાઈયા હોતે શુભરોતે જંને ગામડી કયા નાપી કાઢેલી તેને
ગુરુદેવે પ્રથમ સન્માની છે
શિલ્પકર્મને નવતર પ્રયોગ

● શિલ્પકર્તાની જેમ શાન્તિનિઝેતનના શિલ્પના પભુ અવાર પ્રયોગ
થયા છે પભુ તેને દૂર જઈ પ્રચારવાનાર કોઈ નથી નીચળ્યા તેમાને
કોઈ પ્રયોગ તે બીનને આધારે કે દીખા રૂપે, આદીની મોટી ભૂતિઓ
કે અવનવી પ્રતિગાઓ કરી તે પર ડામર અને ઊણુનુ લીપણુ
સ્વભાવે છે એ લીપણને લીધે કો કુતિઓ વરસાદમા પભુ બેચાર
આય અરણ્યર રૂપી રહે છે વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રયોગ કરવા આ સચ્ચા
પ્રધનવાળી પદ્ધતિ અનુકૂળ હોઈને અર્હાના પભુ નિષાસનુદોની
તિત્ત પર કે ખાકી ખુલાએવા આમીરિયા, હરિજન અને હિંદના
રાહની બેલી અવનવી પ્રતિગાઓ નરૂના રૂપે તેવાર સ્વભામા આ રી

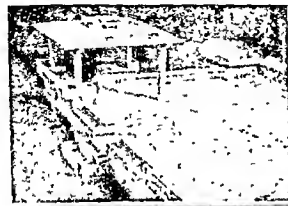
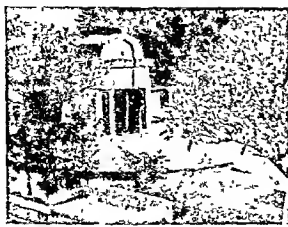
છે અને તે બાદ અમરનરે વાળાવરનુ કથાવલે છે ગુજરાતમાથી
એ બાહ દરિવડને આ દિશાગા કાર્ક પ્રમતિ કોરૂં અને મોડા
મનપૂણા પભુ કંચેલા, પગનુ દેવને મેળુ સમન્યું છે ?
ગુજરાતની કલ્પવાર્તા

● તા ૧૭મીની બપોરે શાન્તિનિઝેતનની ગુજરાતી સસદના સભ્યો-
એ નાનુ સમેસન બરી માં પ્રેમભર્યુ આનિધ્ય કર્યું એ પ્રસંગ થો ન
ખુલાય એવો બન્યા તેમા સિંધી, કચ્છી, કાઢિયાવાડી અને ગુજ-
રાતના બાઈઓએ કોરૂપ બની નરૂપાન (શિલ્પે અદ્યાદાર) અને
આન આજે તેને કો નુદર અવસર બતાવી દીધો હતો નવ ફસની
સમ્બાધા બહેનો પભુ હતી બાવા દૂર પ્રાતામ નહી મગવડ કરો
તેમને પભી મુદકલી નહી હશે કો પ્રત્યેકનો નુ ખાખી બની ચૂંન્યા હુ

તેજ રાત્રે મારે ગુજરાતની કળાની રૂપરેખા શાન્તિનિઝેતનના
વિદ્યાર્થીસિમાન તેમજ આ વાપકસમુદ્ધ આનજ રમ્દ, કરવાની હતો
સમા અમુચિય (રક્ષાબંધન)ના દાર આનજ ન મોહલી હતી કળા-
બવનના પુત્રકપાજ કલાદાર શ્રી ગિરિધારી અને શ્રી ગામોદકો
મારા વિશેની ગ્લાહટો બળાવરા માટે અમનુષક એવી કાશીરોગ્યો
તેવાર કહું હુનુ, પભુ તેનો એક ન્શોપ ગયો દોવાથી પ્રદાસ કની
પદયો, એકલે ચિત્રો તો બીલ વિવરે પ્રદેશનમા ન બોદાળુ જેવાન

જોન ઉપર દાખર ને ઇણુનુ લીપણુ કરી તે પર આસાદિયન દને માત રેખાઓના હિંસાને રહેલી શિલ્પ, પ્રતિમાઓના શાન્તિનિઝેતનમા ધમેસા નંબા પ્રયોગ

કરાંચુ આગાધે શ્રી ગુરુદેવના મહિલકલ્પના માર્ગે પરિ-
ચય આપ્યા પછી મેં, તૈયાર કરેલુ લખાણ બાબુએ
રાખી મુલતિના આવારે મારી વડીફરી અચેલ્યા એક
સળન કાનક રૂપે ગુજરાતની કાવાવાર્તા જનમન કલાક
સુધીમા પરી ફરી થયાસક્તિ મારી ફરજ પરી કરી
મેં તે સમે નિગતનો શ્વાસ લીધો
શ્રી મહિલકલ્પ

● તા ૧૮મીની સવાનો સમય આનિનિકનનનો બાગી-

કાળી બાબુએ મુખમેથી અટકમે
(૧) ગુરુદેવનુ પ્રિય નિવાસસ્થાન
'રયામલી'(૨) ઉત્તરાયણના ચોકને
પ્રાચે આવેલો મુદર મહુ, (૩-૪)
નાના વિદ્યાર્થીઓના ભવનની બાંતો
તથા છતો ઉપર કરેલા રંગોબન
જમણા બાબુ સાનિનિકનનના
વોડ/મથુકપાસેની કંકાકુરિ એના
વિરોધ પરિચયમારે ભુએ આચક-
ની આર્મ મોટે પર શ્રી નાબાબુએ
કરેલા જે ન કુરિના છાંચંબની
સામે આપેલુ લખાણ

નો વિસ્તાર લેવામા આવ્યો તેમા શ્રી મહિલકલ્પની કુરિર અને તેની આસપાસનુ
પાતાવરણુ અને બહુ ન ગમી નયા મહિલકલ્પની કુરિર મોટકી નાની છે કે પૂ-
આંધીછળે વિનોદમા તેને ત્રણ પવત્રામા માપી લીધી હતી મહિલકલ્પનુ સદા
વસતુ કેમાળ મુળ વિદ્યાર્થીઓનુ આઆસન છે તેમને આશ્રમની ત્રીજ મલીનુ
કપનામ પબ્ધ છે પહેલી મારી ગુરુદેવની, બીજી શ્રી ઐન્દ્રપુત્રની અને ત્રીજી
મહિલકલ્પની આપણા મન્નસાલ ત્રિવેદી, નવીન અને ધીરેન્દ્ર નાધી ભાઈઓ
તેમજ કલામદા તેમની આસપાસની કુરિરેમા ન જાય છે.

ત્યાર પછી ચીનની સરગરે બધાવેલુ મોટુ ચીની ભવન જેમનું ચીનનુ
કાનગ સાદિત ત્યા વમે છે આ ઉપરાંત એક આનિનિકનનુ પબ્ધ છે, જેની બાહુ-
મા ન ગિયુદ છે આ ગિયુદના વિશાળ વક્ત્રિનિકનનો ક્ષીત પર કળા-
ભવનના વિદ્યાર્થીઓએ મુવજ, રાજપુત અને ભવાનના કલાસમુદાયમાથી
યુ કલા પ્રાપ્તિઓ અને પક્ષીઓ દોષા છે અને મેં રીતે પ્રાપ્તિઓની એક ભવન
ચિત્રમાળા અર્જા બની ગઈ છે, આ પ્રગરે ચિત્રમેળા સાથે આનન આપવા માટે
અહીં દરિપતાલ, દોરોટરીઓ, ધર્મશાળા વગેરે દંદક મકાન પર તે તે સ્થાનને
મહત્તને પ્રેરણા આપે એવા ચિત્રો થયા હતા, પછીને પાનાપણીવિજયપામ્મંચિં.

બોરે શ્રીમતી સતિ પિટિટના ચિત્રો જોયા તેમણે બંધ પવેક 'કુમાર'
માટે પેતાના કેટલાક કલિનોનર ને ફેટામદો આપ્યા, જેનો કપચેન મતો ઉઠ્યો
ત્રણ ઐકથી વાવકો જોતા હમે બોરે ફરી કેટલાક વિદ્યાર્થીનુકોને મળ્યા.
માટે મેકાન પર કુટબોહની દેવ જોઈ વિશ્વભારતીના વિદ્યાર્થીઓએ રમનના
મેકાન ઉપર પબ્ધ ઠીક નામ કુલ છે મુરેનબાબુ ત્યારગત જેવા મેકા હતા એટલે
તેમની રત્ન ત્યા ન જાની લીધી સાથે સાથે કલામકરોએ રાત્રે આમરે નીકળી
વખને વજર પદરાની તે ટેકમીની અનુગતિ પબ્ધ માની લીધી અને મ્યુગિનની
મળ લેવા નજરનુ એક સ્વાવાસ્ત નામકું જેવા અને ઊપડયા

વિદ્યાય

● રાત્રે 'બનાળી-સમેલની'ના સવાત કસવમા હાજરી આપી તેમના આતિથ્ય
ને સદ્બાવનો લલાવ લીધો ત્યા મુળાઈના મુગાસામેનનુ નુત્ય જોઈ આનંદ
યથો તેની મરીર-મૂર્તિ તથા કાવડીસિમાં પ્રતિમા છે રાત્રે નંદળ ખુને મળવાનો
કલાય જાન ન થયો, એટલે તેમને ઘેર પથા; પબ્ધ ત્યાં થે ન મળ્યા બીજી
વાર છેલ્લી વક લેવા થયા ત્યારે શાકથી મુઠ મળેલા, એટલે ચિટ્ટી મૂર્તિ હા પાછો
વળેલા પારતુ મો તે પ પબ્ધ તેમને ખબર પડેલી, એટલે દસ સાડા દસ વાગે
તેમના મુકુવ વિશુદા અંદ માસોછ તેમની ચિટ્ટી અને એટનું એક દર્શન ચિત્ર

આપવા અર્થાં માર્ગદર્શક માર્ગ મુખ્યે આગા ત્યારે તેમનું સૌજન્ય કેટલું છે તે સમજાવું. એ ઉર્મિ આ એકની આટલેટ પર પ્રકટ હતું.

આઈ જમ્જાલે નીકળવાની બધી મોઝવણી કરી થોતે પણ પ્રવાગના ભેદાઈ કેડ બનાવેસ સુધી સાથ આપ્યા રાત્રે એ

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો વજાત મહેલ તરફ ફેરા રક યંથ

● જૈન કોમના વિદ્યાર્થીનીઓએ પાંચી મેષા આપનારી આ સમ્યા ગુજરાતનું બધાનું બની છે ગુજરાતના અનેક તરણ પ્રગિહ જૈન વિદ્યાનો, પાશાસાસીઓ કે અધિકારીઓ આગ્રાવધતા યેઆ સુનાના કમળી બન્યા છે, અને તેનો ગુરૂર સચિત્તર દતિદાસ આ ગ્રાનાથી મળી આવે છે પણ તે સાથે જન કેમે પોતાની સુકારદષ્ટિ પટ્ટી વિગાળ અને બધા પક બનાવી છે તેનું ગુરૂર દશાન નો તેમા વિવિધ વિષયો પર લખનારા દીનર કોમના વિદ્યાનો અને કોવિદોની લેખનમુદ્ધિ છે ભુરૂર રૂપરન અને બાધા પીવાયો આ ગ્રા ગુજરાતની સાહિત્યમા પણ એક આકર્ષણ બનશે શ્રી મોતીચંદ્રભટ્ટ કાપડિયા

જન મહેલ તરફ પ્રગળા સુવન ૧૫ પચીસ પચ્ચને કોતિરતન

ને શ્રી મંદુભાઈ મોદી જેવા એ અગ્રાના બાલિંગના પ્રવાસેનું એ સુરૂર પુષ્પ છે, ૪૫૦ પૃથ્ઠા એ દર્શક રેશની કિમત માત્ર ૩ ૩ ગળવાનું રમળ ગાદાવીર જૈન વિદ્યાલય, મોવાળીયા દેડ, મુબઈ-૨૨ પ્રકૃતિ

● ગુજરાતમા કાન્યો, કથાઓ નાટકો અને વાર્તાઓનું સાહિત્ય બિરુદો તેમજ તેનો ઉપયોગ કરનારો વર્ગ આજ બરે દેશને બિરુદો છે, પણ પ્રાકૃતિક સુદ્ધિની રચના, વ્યવહાર અને વેવિધ્યનું યથાઅર્થ નિર્દેશ કરાવનાર પ્રાથમિક કે દૂરક સાહિત્ય પણ પ્રાસ કરતુ આજ સુધી સુદેવ રહ્યું છે એ કામ કદ દેવકા ઉપર બેસી મનના થોડા દોડાવી મુક્તા સિદ્ધ થઈ શકે એવું નથી જગતમા પ્રાકૃતિક સુદ્ધિનો અભ્યાસ કરનારાઓએ એકાદ બુલે તેમજ સુદ્ધિમા રખડીને આગવર મૂલ તપશ્ચર્ચા કરીને તેના સર્જન, વિકાસ અને વિવિધતા રચકોનો બહોળો અભ્યાસબહાર મૂકેલા છે તેને ગપનારી તથા નરર આગળ રાખીને, ધરઆગમે તેમજ વનવનડાના અગ્રોચર પ્રદેશોમા રહેલી છવ-ગીટસુદ્ધિ, પદો-પ્રાણીસુદ્ધિ અને જળચર સુદ્ધિનો પદતિપુરુસર અભ્યાસ કરનારા કે ગળ્યાનાકયા વિરવ અભ્યાસીઓ ગુજરાતમા છે તેમજે અમદાવાદમાં 'ગુજરાત પ્રકૃતિ મટળ' નામનું એક નાનકડું (પણ મોટા પેયવાળું) મટળ ત્રણેક વર્ષથી ચાલુ છે, અને તેના અગ્રણીઓમાં એક શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય ('કુમાર'ના 'વનેચર્ય')ના તંત્રી પણ નામે આ કાલિકા સાક્ષી 'પ્રકૃતિ' નામનું આ પ્રેક્ષિક ગુજરાતી બાળમા તેમજેશરૂં ફર્યું છે તેમના આ પ્રેક્ષક કાર્યને અભિનંદનનો અર્થ આપ્યા વિના રહેવારો નહિ એ નાનકડું કામગીર પ્રેક્ષિક ગુજરાતના બવિવ્યના વિગાળ પ્રાકૃતિક સાહિત્યનું ચેતનવળ પનરણુ છે, અને ગુજરાતી સાહિત્યના દતિદાસ

વિદ્યાર્થી બાહબદેનો બારે મને વિદ્યા આપી થોડી બાપ લક એવાએ મોટર આવી ત્યારે નવચા અને રાત્રિના અધકારમા મામાન વડાની એ કવિ-સર્જિત સંખ્યાનું મગળુ મઈ આમે કલકતા તરફ પ્રવાગન હતું (ગાદ)

મા એક સમદાનીય અને પાઠ્ય સમદ બનાવા તે સરબુ છે. જે કોઈપણ અભ્યાસગમ્યમા કે સિસાનુગમ્યમા મોતી કંઈકો સમટી સાચવી નહિ શકે તેને બવિવ્યના વિદ્યાર્થીઓ આ 'પ્રગાદી'ના સિદ્ધિવા આપ્યા વિના નહિ રહે મોતી અમારી દદ માનવના છે

રવ. બિહુ અખંડાનેદ છ

● ભગવા લગ્ન પહેરોને તેને દીધાવનારા એમના જેવા થોડાકે વધુ સન્યાગીઓ જે ગુજરાતને મળ્યા હોત તે આમે ગુજરાતની જનતાની કેજળી થારે પાચે કાચી મેડી વધી હોત. રવ. મોતીભાઈ અમીન અને શ્રી કલકર બાપા જેવા જ જે ગુજરાતના સમાજના મૂક અને સાચા સેવક હતાઓને એ ત્રણેની મેટી પણ સેવાની ભૂમિકા પર જ રચાઈ હતી મોટી સાહિત્યસમારસ કે પત્રિકાઓ જપ્તોને નરરે પડતા એભગવા લગ્નવાળા સન્યાસીને જોઈ થણુ લુવાનોને આશ્ચર્ય થઈ પણ રવાળી વિવેકાનંદનુ વીર વેદાંત, શ્રી સમદ્રમ્ણ પરાઘસનું પ્રેમામૃત, નેપોલિયનનું સોર્યવંત ચરિત કે રામાયણ ગદાબારત બાગવત મીતા અને આર્યભિક્ષ જેવા ગદાગ્રથોની ગુજરાતમાં સમી પરમે કયાકી આપનાર એ સન્યાગીના કાર્યને સરવાળો સહજમા નહિ કરી સામ્રય સાક્ષરોના અપ્રાપ્ય પુસ્તકો અને અગ્રાસ બાપાકેપથી અલિમ રહેલા પ્રામડિયાઓને તે એમના પુસ્તકબદારે છવનના બાધા બરી બાપ્યા હતા પદિવારના 'સ્વને'એ કલકના છવનને ત્યાં પહેચવાની સમગ્રી બતાવી હતી અને સ્વામી અખંડાનેદએ હોમોની એ બાળ પરી સમજ લીધી હતી, તેથી જ એમણે છવનની તપસ્યા કાસા સંસ્ક સાહિત્ય સમુદ્ધ અને ફળબુ હળુ મેગણે એક ગુમનું કાર્ય પૂર કરી આપુ છે અનત ધામમા એમને નરર સાતિ દરો ર.મ.રા.

કર્તોર્થોર્થોની શીશી શોધીને માનવતા પર કાયમી ઉપકાર કરનાર

સર જેમ્સ યંગ સિમ્પસન

માદને સાલ કરવા અને બ્રહ્મી બચાવવી; આગળીસમી સદીના વૈદ્યના ધંધાના આ બે મુખ્ય હેતુના હતા. એ બેની સાથે જે નીલ એક આદર્શની તરફ હતી છતાં જે આખે જ વિચલિતો તે 'દંતુ પ્રશમન'—દંત શમાવતું કે એકાદું.

એ કાળે સર્વેન થનારમાં સ્વજ કસાઈના સર્વે ગુણે જરૂરી મનાતા. એના આંગળા એને કુશળ અને જરૂરી રાખવા પડતાં અને બીજાનાં દંત સામે જુલું બની રહેતું પડતું આ ગુણ ન હોય તેનામા કાઠને વિશ્વાસ ન બેસતો. એ વખતે વિનવિયોનાના એક અભિયાનના માત્રમા ડોક્ટર ક્રેમ્સ સિમ્પસને એ વસ્તુવિયિતિમા પછેટા આવેશે. કોર્ટોર્થોર્થોની શીશી વડે માનવતા પર એ બે કાયમી ઉપકાર કર્યો.

એ વખતના બર્ચકર અને ધળીવાર બહા આંબડો વડે માનુષ્યને શસ્ત્રક્રિયા કરાવતી પડતી ક્રિયા કરી દરકત વિના પાર પડે તે માટે દોઝીના દામપત્ર બાધી દેવામા આવતા. પોતાનુ શરીર ત્રીશત એ કમકમમાં ખગતો ભરેલું રહેતો ને જખમ રાખવા માટે લાજના દામ-રની દુર્ગંધ એ સહી જતો. એ ક્રિયા એટલી તો સાધારણ થઈ પડી હતી કે સિમ્પસને તે તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યો ત્યારે એડિનબરોના ડોક્ટરો અને વિદ્યાર્થીઓ બહુ નવાઈ પામેલા.

ઈ. ૧૮૧૧મા બ્રુનની બીએ રોસેલ્ટન્ટમા વિનવિયોના બાય-ગેટ મુકામે જમ્યોમા સિમ્પસનનું આગમનું રહેલિશ શ્રામભગિના સામાન્ય વાતાવરણમાંથી નાન પમ્પી જ એ ખૂબ દોશિયાર તથા દંતક બાળતમાં મોક્કસ હતો. નિરાશોથી એ ધેર આવવા જ એની મા બહાર જતી અને એ અધિયાત્મ સંબાળતો. એના ગામડાની નિરાશ-ભામાં એ સીધી તેજસ્વી વિદ્યાર્થી બન્યો.

એનું કુટુંબ ગરીબ હતું, છતાં એની તેજસ્વિતાને કારણે ઉચ્ચ અભ્યાસની ઝંઝે મગવઈ કરી આપી તે તે એડિનબરો યુનિવર્સિટી-માં દાખલ થયો. ચોદ જ વર્ષની ઉમરે એ 'ફેકલ્ટી ઓફ આર્ટ્સ'મા પ્રવેશ પામ્યો અને એકીસ વર્ષની વયે તો ડોક્ટરની ટિટી મેળવી, સર્વેયોની કૌશલ્યો લાદ-એનિશિયટ બન્યા.

અને ત્યાર પછી જ તેને એ નસીબદારી સારપડી ભેજે એના ટપલ ઉપર બહુ ધેરી અસર કરી ડોક્ટરેટ મેળવવા માટે એણે 'Death from Inflammation' નામે યીસીસ (મદાનિર્ભય) લખેલી. સાવધ પુસ્તકનુ. સમતોલ પ્રમાણે અને ફરદોશી નિર્ભય વામા આ નિર્ભય પેથોલોજીના પ્રેક્ટિસર ડૉ. જોન ડોમસન પર એટલી અસર ઉપજાવી કે તેણે એ તરફ વિદ્યાર્થીને પોતાનો મદદનીશ બનાવ્યો. અને સિમ્પસને પણ એ જગ્યા એવી યાચતાપુર્વક સંભાળે કે ૧૮૩૭માં એડિનબરોના ગામડાની એક વરસની રબ લીધી ત્યારે તેણે વ્યાખ્યાનનમેડમાં પણ તેની જગ્યા સમાવ્યા. પેથોલોજી-માં એક વરસનો એ અનુભવ તેને બહુ ઉપયોગી તીવડખો.

એડિનબરોમાં આ વ્યાખ્યાનો આપતી વખતે જ તેને હિવર-જ્વનના એક વેપારીની પુત્રી જેમી સિન્ટલેનો પરિચય થયો. ત્યારબાદ પાળું વંદેશમાં તે વિવરપૂર્વમાં એના મદદના તરીકે જતો.

ઈ. ૧૮૩૮માં એડિનબરો યુનિવર્સિટીની હાયલેન્ડિયો પ્રોફે-સરની ખુરશી બાધી પડી અને સિમ્પસને તેની ઉમેદવાની કરી. પરંતુ અવિશદિન માણસ એ રમાન પગ ન આવી શકે એવી પ્રમા દોવાનો જવાબ મળ્યાં સિમ્પસન તરન હિવરપૂર્વ ઉપદ્યોને એ એક

૧૮૪૭ના નવેમ્બરની ૪મી તારીખે એલેક કાપામિલોની સાથે મળ્યાં. સિમ્પસને કોર્ટોર્થોર્થો પહેલો અખતરો બન ઉપર કર્યાં ને તો મૂર્ત્યાર્થ પડ્યા કોર્ટોર્થોર્થોની મૂર્ત્યાર્થો સિમ્પસન પહેલો બન્યા

મહિનામા જેડી સિન્ટલેને પત્ની તરીકે લઈ લાવેર થયાં. તરત તેની ઉમેદવારી ગોતર કરવામા આવી.

વિદ્વાન અને પ્રોફેસર હોવા છતાં સિમ્પસન સાવ સુશોધક ભેનુ ન હતો વિદ્વાનની માનવ બાનુ એને વિશેષ આકર્ષતી અને રોજ તથા તેથી જખમ દુઃખ વિદ્વાનીના રચની વસ્તુઓ કરતા તેને મન તિરસ્કારપાત્ર હતી.

એ હાયલેન્ડમનો પ્રોફેસર મથા પછી થોડા જ વખતમાં એને કાને વાત આવી કે અમેરિકાના એક ફતવેદ મોટેને દાન બેથવા માટે 'એનિસેપ્સિટ' માટે ઉદ્યોગ કરવાનું ફરમાન ફરમા. એણે પોને પ્રખ્યાત સર્વેન રોસેલ્ટન્ટના હાથ નીધે હમર વડે થયેલું પહેલું આપરેશન બેજુ અને એના મન પર એની એટલી બધી અસર થઈ કે સુવાવડના કેમોસા તેણે એના ઉપયોગ ચાલુ કર્યા અને તેના પરિભાગ ખૂબ આશ્ચર્યકારક આવવા લાગ્યા.

પરંતુ કૃત્રિમ રીતે મૂર્ત્યાર્થ પમાડીને દર્દીનુ દર્દ બાનુ કરવા સામે ત્યારના ધર્મેનુક્રમાએ વાંધો લીધો ને સિમ્પસનની મામે બાઇબલનુ વાકય રાધી બતાવ્યું કે 'In sorrow thou shalt bring forth Children'. પરંતુ એની સામે 'The Lancet'મા એક લેખ લખીને સિમ્પસને એની સામે બાઇબલનું જ આ વાકય ઠાંધી બતાવ્યું - 'And the Lord God caused a deep sleep to fall upon Adam, and he slept, and he took one of his ribs, and closed up the flesh instead thereof.' પાદરિઓ આ સામે લાજવાળ બન્યા ને એમનો વિરોધ મેળો પડી ગયો.

છતાં સિમ્પસને હાનુ કે હમર એ સર્વથા ચોચા પદાર્થ નહેનો. એ આજો દિવસ પ્રાંતપ્રમામા અખતર કરતો જ રતો, અને સોનું ધેર આગીને પમુ આરામ ન લેતા બેવનુ કાઝાદમિતોને લઈ એ જ વાતની ચર્ચાઓ કરતો, તમા દરરોજ નવં નવં પ્રમાળી બનાવી તેમની સામે મુકતો. એક રોને, ૧૮૪૭ના નવેમ્બરની ૪મીએ, પોને અપાક એક વખત અજમાવેલી કોર્ટોર્થોર્થોની શીશી સિમ્પસને એકદમ ચાહ આવી અને તેણે તે કચરાપીમાંથી મોઢી કાઢી બખાને એના ઉપવાન કર્યો અને થોડી વાગમા જ એ મૂર્ત્યાર્થ પડી ગયો.

સિમ્પસન સી પહેલો મૂર્ત્યાર્થો બન્યા ત્યારે પહેલો જ વિચાર એને પોતાના અખતરની સંજગતોના આંચો. માનવજીવનનું સંજગત કરવા સાથે એના દર્દના નાશનું આ કોર્ટોર્થોર્થો (અનુસંધાન ૫. ૨૫મે)

સાંદર્યપિપાસુઓ અને સાહસખેડુઓને સાદ હેતા

પુરુષાર્થીઓના પિતામહ

હિમાલયનાં પ્રદેશમાં

અ મહાનભાંથી પ્રગાતના ફૂટના નેજાની આસાનીતરની હતી ને જેવમી કારમીરના દેવા સમી એ કપરામી પ્રગાત બની મન નિટા લેતી હતી એના એ નિટાથ એલેવા હાંથ કપરતરતા કારમીરી અમજબીઆના દુના (હોડી-પર)ની પ્રતિજ્ઞાયા પચનની હતીયે લહેરેમા ભયગની હતી ફૂરની મનનુગુપ્તી મિતિ-માળાએ દુરાશુ જ નાંજે ગ્રેયાથી ઠીકી, જેવમના નીરમા પોતાના વસ્ત્ર દેરી હોય, તેમ નમી રહી હતી આ સખર પોન વચ્ચેથી અપાત્રી માદરેલા બળતી નવિતે સરી રહી હતી અને અમારી બને બીજા, જેવેલેરેખરનાં ક્રૂયાઈની દીકરીએ ચરદા હોય તેવા, નીધા રોહાં જેના પોપર દુઆનીઆની એકેલી તારા, મેઈ બેલનામના રહેઅનને સલામી આપવા હોલે આ સિપાઈઆની અપાથીગ્રેયાઈની

ગેતવતા ઔઠેડાખના એ દિવસે હતા. હું તે મારા બે બિડારી
 નિત્રો પહેરી સવારે ઝેરી, શીઝ ગરમી યુવતીનાં દર્શનને નીકળ્યા હતા.
 નવ શાહસે રમતાં બાક સાથા અને સીનવ-રાવતી સીને પ્રખ્યાતના
 ઢોડી અને પાંદડાના પહેડાં લઈને સાંકડેનાં વાણી બીને વાગ મહાદેવ
 આગળ પડતાં નાનાં આજુબાજુ નીકળે જામ સાકડાંની કાઠું
 નકાનો, વચ્ચેના મહિંડાનાં ઢોડાં કાઠે વાસ, છાપરા કપરખાસ
 રેનતુ થાસે કેટલા ગરીબ શાંકોને. પછી આ સાકડાંની પછોતોની
 વેરાયે રહેનાર હાલનીની નવીન. એમની આશીર્વાદે રેવાની કઠાસે
 તેા સાત કામનીરજા વહિ, પગતુ હિંદવરની કીતિને જગમગ રૂબની
 છે પાંદડાંની મગરીઓના મુકાદે રહેડીનીરજાને આડીની સાથેને
 એવા પચાસી છે જગતની આજુબાજુનાં સાંસ્તનાં રીવાજનાંનો
 રુદ્ધતાને આજ કુટીરી આડીની રોતરજ અને માલીયા વચ્ચેના
 આજ્યા છે આજુબાજુ એ જગતીતિનાં માવડે રહેલા નરજ કપડાંમાં
 વાંદળાં હાલ દબાઈને જોડીને અહારની કુતંગ કપર, કટારમાં
 નમકીન સા અને કીડીને સ્વાદ માણતા હતા પાંદડાં વડેનાં રાખુને
 રહેડે પ્રકાશી અહેરવાળાં અંગે, તરતા ખતર સાથે નવ સ્તેતા હતા.
 રેવાતુ ચડાપુ હને અગને હાવગણ હવ અમારી મામે જોડ્યા
 હતાં અદરવાડ પહેલાં રૂ. ૧૦૦ શીડની કીચાઈનાં સિખરે. અગતી
 ઢાળી તરફની ખાજીમાં પાઈ, દેવગરને વીડના અમુદ જગતોની
 હોશી બૂટતી મગી, તેના કપર અને પેડાં કરવાનાં કાં. પાછોને
 આરમ્ભ લેતા મગી વાદોને, અને સોયો કપર, પાછાજી આવતા
 હિરોગામી અગમી રહેલા અદરવાડનાં નીચ મુકાદે.

દહમર્ગ આલ્ચુ-નુવાર્ગનું પ્રવેગદાર અહીં મુખી મેટર્ન આવી
 રહે. આદીથી મુદ્દર્ગનું જાણ માર્ગદ રાખ. અને તે દિવસે દહમર્ગમાં
 જ પડાવ પાડે. દહમર્ગના લાકડાના અડકા પડાવનાં ને હાથ
 ઉ, એક પડાવી દુકાનદારની મહેલ ચાર આના આપી આડે રાખે
 રામે જ શીવ સરનારડના દાખા (દીપ્ત)ના જગવાનો પ્રવેશ થઈ
 હરમીરના આડા બાગના પચરડનું વડેપાર પડાવીએને દાખ ઉ,
 દાખાના પેસાના જ સોથી આજળ બહાર નેતા પડાવ રાખ માકના
 તપડા બીજ બહાર ઉપર નેતા પ્રધા તવાની માર્ગથી પડાવ (નિર્મલા-
 કાંઈ પડાવની પડાવી મેટર્ન) અને એને સાંધે રજવા પડા

આહવાના કિશોર મહાત્મા વ્યવસ્થાથી પાંચ મંત્રીઓ શુભચિન્તક
આવા, બિહારી મિત્રોએ શરૂ કર્યું એ ચર્ચાના ઉપાદી માણી રા-
ખાત કરી, ત્યાં જમવામાં હાજર થઈને કહેવામાં 'સાક પાણી પડ્યું
સરફારી જગતના' કથા છે બાબુજી જે તે બિચારા સાચી સાક છે.
મેં કહ્યું, 'સાચી તે છે સગા કસમી માય હરી ભી છે. હમ ગુજરાત
ને રહેનેવાહ, જેના ખાના હમને લીધે હતામ છે હમ નહિ આ સકને ?'
ગુજરાતનું ગૌરવ અચળ ધર્યું, હિન્દીમાં ગુજરાત જે એક એવો પ્રદેશ
કે જેના માસાદાર બાબકાર પાંચમાં નથી. જગતખરના એ માનીના
કોરોને માત્ર ગુજરાત જે અચળો છે.

[illegible]

આજે કાશ્મીરના આકાશમાંથી નિઃશીત કરતા વાદળ ધસી આવ્યા હતાં. દારીને નાશતા કરકરની યાદકે તે જ્યાંયાં ભરીયા છાન્યા સામેસામે ફરીતુ સાંભળતુ આમને મોઢીની રીંદ હાડકાં ધબકતા હાન્યા, મેટા ઉપર પહોંચી જ્યાં કાગળમાં લઈજાઈ ચૂપચાપ મર્યા નથા બિહારી મિત્રો સાથેથી પણ વધારે મનમાં હતા તેમણે અજબ હા બનાવીને ખાવિયુ હેલને વધારે આપેલા સતેપા કે તુજ સહેલો મુકરંદી આવતા આજગાઈ હાલે છે નેમને ગાંઠે કોણ જાણ્યું કાશ્મીરના કાગળોની આરપાર ફેંડી કલ્પદાસી ભાવાતો જાતે હતી અમે નોંઠીક, પણ કાંઈ પોને પણ વધારી હતી : ફરી મથા કિનાય બીજેનું ઉપાચ ન હતો. છેવટે કલાળી અમે પણ નરવટ જાણ્યું મિલકે દેવામાં ન હોય તો છેવટે બેનગા બનનારોથી વિષાંક છૂટ નાહી નથ મરે ગાંઠે પણ કોમ જ બન્યું રાત્રે કલ્પા વાળ્યું ટાંડી નથા તેની ખજાર ન રહી.

સાદરે આપોઆપો આવવાનો દરવાજો ખોલે અને મનના ધોરણે
 યાદરે નવરત્નો દીપો સામે ભગ્ય આસ્વાદનું અનન્ય કીર્તિ છે અને
 કિર્તિથી ધ્યાનમાંથી દાસો બાહ્યપ્રેરણા છે જે આર્ય તપસવીના સ્વસ્થા જેમ
 સ્તરી રહ્યો છે. પ્રસાન્ન યોગ, અધ્યાના અને આધારિત સોશ્યલ નીતિમાં
 જેના નિષ્પત્તિ ચોક્કસપણે મળ્યા આવ્યા છે તે પુત્ર શ્રમ્ય આપી ગઈ
 તાવજાઈ વડે એ જ મનુ છે મનિની અપ્રધતતાસાં જેવું સગીન ગણિ
 અને વિદ્યારેષ હૃદય, નવપાના છે બરડુ હૃદય અત્યારે એ જ સુગી
 કન્યાને એ આગેવાન વાનગી હૃદય

કમળેશી ગુણમળ પગ રસને જવાય છે અને વાનુ પાટાની
કની લેખકના પાત્રેની ખીજીના નામ જાણતામાં વસતા કેટલા

કાદમીની કુટુંબો પોતાની આવક પર પોતાનો ઇવનનિર્વાહ ચલાવે છે. શિયાળો મેસતા અહીં પ્રવાસીઓની મુખ્યા નહીં બની જાય છે. દિહીઓ તો જેખાતા જ નથી. ફક્ત પશ્ચિમી પ્રલંભો અહીંની ફીની મોજ માણે છે. ગુજરાતે ૮૭૦૦ ફીટની ઉંચાઈએ આવેલુ અત્યંત રમણ છે.

અરબ કપર પશ્ચિમી નાનકોટી પૂર્વ જોઈએ ત્યાં ગુજરાતની ફીમે ચડ્યા. ટંકમર્મથી શુભમર્મનો ત્રણ માર્દજનો રસ્તો ખરેખર અદ્ભુત છે. સામે મનોહર નિર્દેશ મળે છે કમત વૃક્ષારણિ આવ-હરે છે વચ્ચે ડુંગ પવનનો એકાદ સખત સુસવાટો ડુંગાની જાય છે ને ઘોડાઓ હાંડતા, શ્વાસભર છત્રગ ચારતા ચડાણ ચડતા જાય છે. ડાબા હાથ તરફ જઈ ખીણ છે. પાછળ ફરીને નજર કરતા કાદમીરેનું વિશાળ મેદાન પાંચ હજાર ફીટની ઉંચાઈએ ગિરિરાજની ઝાંઝામ રમ્યાઓ સેવરંગના પદા બિછાવ્યા હોય તેવા લાગે છે પાછે ને ફર દેવાર, પાછળ ને ફરના રૂક્ષો નીચે, નાતા બનીચાઓથી ચીંટણાએલા લાલ ઊપરવાળાં લાકડાંનાં મકાનો દેખાય છે. કાંચના બારીબારણા પ્રકાશમાં કમળો છે રસ્તાની આનુભવે હૃદયેલના કોમપાકડના એકાદ જે શુદ્ધ પિયન પ્રવામીઓ આશ્રમખરશીઆ એસી વેશા ઉત્પા શિખરો સાથે ગેર કરતા વાસ્તોને ભેડ રહ્યા છે. આ શિખરોમાં શું નહુ બહુ દરો ? શુ આકર્ષણ બહુ દરો ? અડધેની પ્રલંભ અહીં આવે છે. કોઈ નમવા માટે તો કોઈ નમવાવા માટે.

રસ્તા પર માણસોનો અવરજવર નથી. સખત ફીટથી સૂર્યના કિરણ પછુ ભળે ચક્રવર્તી હોય તેવા લાગે છે. કુશનહારો નીચેના મેદાનોમાં માલ્યા ગયા છે. કુકનો બધ છે. એક ઉત્પા ટોળાજ કપર કાદમીરે ગરિસના પિત્તળ મટેલા ગુંબજ ચમકાસ માટે છે. મંદિરની પાશ્વેશમાં દિહી પ્રવાસીઓ માટે વિનામુલ્યે ઉત્તરવાની સમવટ છે.

મેસતા શિયાળામાં શુભમર્મનું આ દરખ. આ સમયે તો શુભમર્મ આંતર્ય ધારણ કરે છે; પરંતુ વસતગમાં શુભમર્મની ઇવનવસત ટકી લે છે. વસતવેસમાં દુનિયાના દેશદેગનાં પ્રતિનિધિઓ અહીં ભેટી પડે છે. આ શન્ય જેખાતાં બનદેગના ત્યારે બોટ ભરે; ઢોંઢેર ધર્મ-માળા જે સીપના ગુઝારાર મુદ્દામાં રહેવાની જગ્યા ન મળે; રક્ષ-મુંડોની નીચે નિર્દેશને દિનારે જે કાંચા ટોળાજ કપર ન્યા તુલ્યા ત્યાં મહેલ તંબુઓની સ્તાર નમ્દે પડે; પાંચે કાઠગ પ્રવાસીઓની ઘોડ દોડથી ધગધમી લે, દવા અનેકવિધ દેશી ને વિદેશી દેહં-ચેયીત ગુલ્તી વરે; બનીયા અને દરિયામાં મેદાન રંગેરંગની કુડાથી વહેલ્યા લાગે; કોઈ ગોલારી તાકતવાળા યુવાનો અને સ્ત્રીઓ બસા, હાથમાં બરફ કપર માલવાની અગ્નીવાળી શાકરી પકડી, ચીચ જંગલો વરફ, ગિરિફરશીની જમનીવના તરફ જે પાછી ખુદ ગિરિશિખરો તરફ કચકચા કરતા જમ્યા; મેગમુલવાળા કલાકરો ને ખબે કંઠેરા દલા-વના દેશીકાવિદો તો રંગેરંગ નમ્દે પડે.

શુભમર્મનું ઇવન દર દિવસે, દર અડવાડિયે, દર મદિને વૈવિ-યમ્ય લાગે છે. ભ્રમેલા ગિવાળામાં અહીં સેત બરડના દમના દન પથરાઈ જાય છે ને દિગ્મનુભો મર્મ મર્મ છે. કાંઈ ગરદના સહેલાણીઓ જ એ સમયે અહીંની મનનીની મગા લઈ શકે છે.

શુભમર્મની ખીલનમર્મ ત્રણ માર્દજ દોડવા લાય છે ટોળાજ પર અ-

ગોટરી ને પછી પાઈનસનાં જંગલમાં સમાઈ જતી પગફેડી કપર અને વેશા દોડાવી મુડ્યા. પ્રક્રિતિનો સુદર નીચ તરંગેડપ અહીં રચાયો છે. વિખરાએલા શિલાખરો વચ્ચેથી એક અલખુ ગિરિગીતનું મૂકા માન માણ દોડી જતું હતું. ચડાણનો છેલ્લો વળાંક ધરાવી ઘોડા અગને ૮૭૦૦ ફીટ ઉંચાઈએ આવેલા ખીલનમર્મના મેદાન કપર લઈ ગયા અહીંથી શુભમર્મ તો કોઈ બાજે બનાવેલી રમકડાની નગરી કેવું લાગતુ દેવ. અદેવાટનાં શિખરો ભાણે અમારી પાસે જ બેભેલા લાગ્યાં. એના ટોળાજ કપર દિશના પડ પથરાઈ ગયાં હતા.

ચાલેલા ત્રણે ઘોડાને અમે તાનું ધાસ ચરવા ફરતા મૂંઝી લીધા. તેના રખેવાળો ફૂંક રસેતે ત્યાં વહેલા આવી પહોંચેલા.

ખીલનમર્મના મેદાન કપર પછુ બે રમજીય નિર્દેશ પોતાનું ઇવન-મર્ય વડાવે છે. કાદમીરનું ઇવન આવા રમતિયાળ નિર્દેશ વિના કેવું શન્ય અને નીરમ લાગત !

પાછી પી અમે ટ્યાર બન્યા. કોટનાં બઝન બરાબર બંધ કર્યા, અને ચીંટાએલા મગર ફીકકાક કર્યા અને અદેવાટના નિમત કરવા શિખરો તરફ નજર નાખી 'દમભૂજા જ આવી પહોંચીએ છીએ.' અગા-રાં હદય ઘોડી બેઠ્યાં. અમે બેપડયા. મારા વજ્ર ઘોડાવાળોને મે માર્ગ બતાવવા સાથે લઈ લીધો.

મનને ચમુ: 'ઘોડો! આમા તે મુંચડું છે ? કેટલું પાસે દેખાય છે ?' 'દમ' ક્યા દેર લગેગી ?' બિહારી મિત્ર ઘોડી બેઠ્યા. સી હોસભેર બેપડયા. અમને ખબર ન રહી કે મગધાતમ કટપથી દોડનાર લાખી અને એકધારી દોડમા આપરે પાછળ પડી જાય છે.

પથર પથર પથર ખડકાવા છે. એક પથાર કપર પથ ગિયર કાપ પછી જ બનીને બેપડે. એક મિત્રે કોટ કાઢ્યો; ખીસામાંથી કમાલ થાય પડીને લુપ્તા લાગ્યા. 'ચલો ચાર, ક્યા દેર લગેગી ?' મેં તેમના સંબોધનું યુત્તરમ્મારણ કર્યું. શિખરધાર ભાણે અમારી કમાડી કરતી હોય તેમ ફર બસતી હતી. ઘોડી વારે બીજા મિત્રે કોટ કાઢ્યો. તેમની છાતી હાડકારની ધમણની ગિતિયા શ્વાસના આરોહ-અવરોહની નીમ તાનચલકમાં આવી મળી હતી. બન્ને મિત્રો ધીમયા શિખર તરફ તો ધીમયા નીમયા મેદાનો તરફ દિહી નાંખે અને પછી ચારી તરફ ભેડ અડવાવા કરે તેમનામાથી આગ્રજ વધવાની દિશત આસરતી હતી. આ ભેડ જુદો ઘોડાવાળો દસવા લાગ્યા એમના: 'ભાગુજ ચલો; ક્યા ચલ નરે ? ચલો ચલો, હેસા રીતન (બરફ) દિખાતા દે, કથર !'

મને પણ મિત્રોની ચમલ કરવાનું મન થયું. મેં કહ્યું, 'શામકો આપને બહુત અંતે ખા-વે, ત્રિ બી મક નરે ? ચલો, દોખન !'

પણ મુંચાયે ? દંડા-ની તાકાત તો ક્યાની ઝોરથી ગઈ દરો ? ખને મિત્રો ધીમર વિશ્રામ લેવાને બનીને અર્ધ રમતે જ અટકી પડ્યા. હું ને સુઝી કાદમીરી (હું તેને ચાચાજ કહેતો) બંને આદર ચાલ્યા. ક્યાંક કોઈ મેઘા પથ્થરની ધાર પકડીને, તો ક્યાંક વળી (અનુસાચન પૂ. ૨૫૬)

ચાચાજ : ખરો જ કાદમીરી ઘોડાવાળો

આણસ ન્યારે બધી મર્યાદાઓ લોપી દબને સુદ્ધિનું સંદેશ દેવાનું કાંઠે છે ત્યારે

ધોડા-મતિ

હારા ઈશ્વર માથે ન્યાય કસાવે છે

રહે કંઈ કરતી ચાલ નીચે ખાદી એક જ શબ્દાપેતુ ગયાના-પિત્ર હાનિનુ બધું થઈ અમથાપુ અને નીચે ઢળી પડયુ એટલે તે આશિષ બની મે રહી એક જ રહ્યો

અ

હતા જલદી તમે પાછા આવશે એવું મેં ધારું નહોતું' આવનાર તરફ જોઈને કેલે ક્યુ જો સામગ્રીને ઝટ્ટીય નજર કર્યો તે કાળા વાળવાળો પાતળિયો જુવાન હતો તેની અંધારા પીંજી ને મોઝાડ આંદે હતી તેણે તુરત જવાબ વાળ્યો 'મિ કેડ, વખત બગાડવાનું આમને પાકવે જોગ નથી હવે તમારી રોષધને ફાવે સાબિત કરી શકો તે મારા દેશ તરફથી તુરત તે પર માગળી થશે'

'મારી પામે'તે'તો'ની વાત ન થયી, ચાલે, હવે તમારી ખાતરી કરી આપું' અંદર થઈ તેણે થરના પાછળના બાજુ તરફ ચાલતા ત્યારે ટટ્ટીયે ચારે તરફ ચોક્કસાઈથી નજર ફેરવી નજરકંઠા નામથી જે માઈલ છેટે આવેલુ તે એક સુમસામ અંદર હતું અને એટલું આંદલ પકી નહુ હતું કે ત્યાં સુધી રહેતો મોઝા પહોંચતા તેને કેટલીક મુશ્કેલી પડેલી પણ તેના માઠિડા માટે તે નજીક આવેલુ હતી ટટ્ટીયને લાગેલું જ કે આવી અગત્યકારિક સીધાને ફાવે કરનારો માનનીય અરથો નહોતો હોય જોઈને

'આ બા'નુ' હવેતાકને કેલે બીડાવેલું બડબડતી ફેંચ બારીઓ ઉઘાડી તેમાથી પાછળ ખુલ્લાગા નજર કરતાં ત્યાં મોઈ વખત એક બાજુ હોય તેમ હાથું આંધે તે ત્યાં મોઈ વખત ધાસ બેઠી નીકળેલુ હતું એ બનીયામાથી પોતાના અતિથિને લઈ તે એક ફરવાનું જગાર સાંધ્યો, ત્યાં તેમની નજર સામે પાચેન્ એકરનું પેતર બઘરી રહ્યું તેમાં વાકડાંનું એક ગળનું ચૂંપડું બહુ કંઈક હતું ચાળ વાકડાંકનની દેવવાળા રટ્ટીયે જોયું કે પેતરની પશ્ચિમ બાજુએ આસરે

અંક ફટ જાવો અને ફટ પડેલો કાઠ વિચિત્ર બખરા રમે રમેલો એક પડદો ખસે કરેલા હતા.

કેવ જુપડા આનજ પહોંચતા નજર બડબડ હતી તેનો અવાજ રૂકો, લોહી વનરનો, અંધે દેની ખરી હોય એવો લાગ્યો આસરે જુપડી સામે જોતો તે બેઠો ત્યારે ટટ્ટીયને ફરી તેનામાં નાડાખળો આવ્યો લાગ્યો એવો બધો દેખાવ ન એવો હતો કે અમલ દેખાયે છે એવું કાઠ ન માની શકે તે જોયો કાઠીનો, અડીખમ, કડક મફદ વાળવાળો યુવક હતો તેના આપડા ચહેરા પર મોઈ રમ કે ચગલ કે સુવાળખનું નામ નહોતું આપો પણ ફિક્કીય હતી મોઈ ખબ નેને હાડપિંજરતા ઝાંખલા ન સમજા દે.

'તદન મથતે ને સલામત નજીક છે' કેલે ક્યુ 'છેલ્લા મોજ વર્ષથી હું બર્દા જ કામ કરતો રહ્યો છું તમે ખરા લાગ્યમાળી છે' ક્રેલિક ડિજેલોને અગત્યકાર પહેલવહેલો હું તમને જ જાતાવવાનો છું ચૂપની ગરબી અને તેથી સાનની લૂ તમા પડતખળો અલ્યાસ કરનાકરના અને આ રોષ કરવાનું સૂચ્યું છે' તેણે વાન કહેવા માઠી સરવા acume—કરકમ્પા હાલક કિરોળા કાળની Sun-stroke કે Heart stroke થઈ આવે છે તમને ખબર તો હશે ક અતિ કમ્પુ પ્રદેશીયા માથા તેગલ ગરદનની પાછળનો બાજુ ડોકવાની નજર હોય છે એવું કમ્પુ કે છે કે સૂચના બારકમ્પા કિરોળા કોઈકામ પ્રવેશીને એક પ્રકારની સામાયમિક ક્રિયા કરતખ કદે છે અને લોહીને ટેરી બનાવે છે

મારા મનમાં તે પદથી વિચાર આવ્યો કે એવું ન કિરમ્પુ કમ્પુ ન થઈ શકે કે જે આપણા ધાર્ય પ્રમાણે ફેરી શકાય અને હાથમાં શખી શકાય' અને ધળી નજીક અને એ તેમના સજીવતા મેળવી કે હવે તમને તે જાતાવું' આટલું કહેતા તે જુપડા વરે નજી ટટ્ટીય અજબ થતો તેની પાછળ પાછળ ચાલેલો

એ જુપડાને બારી એક જ હતી ખાંચાળી શખી બાજુ પર એક મેજ, એક ડુશી અને એક નકામ કામગીરી દેખાઈ અરધી બજેલી શખી બરેલી મઠી હતી જામળી બાજુ મે બારી પાસે ભીતને અડીને બની હબતા મેજિ કલેન્ડર નેડુ ચત્ર-ખાખું મોઝેલુ હતું તેની નજર ભીતના એક ખૂંટા પર પાછળ કરેલું હતું તેમાં નાના ગયાના-પિત્ર (મોઝાડકર જેવડા ધોળા બાંદની વત) હતો ભોત પર એક પ્રકારનો બખરા રમને લેપ મારેલો હતો, જે બોખર બહારના વતનાના પડદાને ગાળતો હતો.

કેવ રટ્ટીયે પેવા ચત્ર પાસે ગયો એણે કહ એલ્યા વનર એક ગયાના-પિત્રને પાછાંરોમાંથી જગાર કાઢવું અને મોડા લીલા ધામની નાની પળીસાથે તેને મેજ ઉપર મુકું એ ત્યાં નજર કરવડરોએકે તે ફાંચિવાન તે ચંત્ર પાસે ગયો અને તેડુ કાચવાળું બૂગળ બરોબર મોઝાનું પળી બરી પાસે નજીક જિંચેલાતુની એક ચાપ હતી તે કેલે કંઈ કરવી નીચે પાડી, એક જ સામુખા ગયાના-પિત્ર હાનિનુ બધું થઈ અને અજાણ્યુ બે રોડમાં તે મારા અજગરાની વાસ આવી રટ્ટીય તે આશિષ બની મે ફાડી મોઈ રહ્યો તે અજગર આવી ગયાના-પિત્રને તપાસવા નતો હતો, તેવામાં કેલની મોઠી ખપે તેને મથાવી દીધી 'સખર' મરતુ છે છું' એમ કહી કહેલે ચાપ ઉપર કરી દીધી. 'હવે વાધા નથી, પૂરી સતમતી છે જોઈ લો'

રટ્ટીયે માથાના-પિત્ર જોઈથી લીધું તે બજાર થઈ મથુ કંઈ અલખત, એક અંધે લાળ નજીક મથા હતા. તેના ત્રિયકો વાનવો હોય એમ કેવ મોઠી લીધો 'મારા ચંત્રની તાકાતના પ્રમાણ આ આ પ્રયોગ તો તદન નાચીક છે. તમે નજી વહેલા આવી મથા

મેં એક ઘોડો ખરીદી લેવાની મનઃકલ્પ કરી છે અને તેનાથી ખરેખરે ખ્યાલ આવી શકશે ?

‘જરો ખ્યાલ, એટલે ?’ ટટ્ટરીય જરા મુલતી સાથે ચોક્કસ : ‘તમારા આ કિરણો દ્વારા શું કહી શકવાને તમારે હાલો છે ?’

‘તારો ? હાલો અંતો છે કે પંદર વીસ માથવની કંઈમાં ખાઈ પચુ માણસને તે ત્રણ સેડગા ખતમ કરી શકશે પહેલી સેડકે સંજોઈ નહતા અને બીજી એ સેડકાં નિશ્ચિત મૂલ્યે આને ભૂખરા કંઈને લેખ તમે જાણતી હીવાલો પર ન્યૂઓ છે ને કંઈનાઈટ છે, એ એક જ પદાર્થ કેમિકલ કિરણથી બચાવ આપી શકે એમ છે. આ ચંચ-પેડીને પણ ને જ લગાડેલો છે. કેમનાઈટ ને હાથે તો કિરણ તાખી શકાય જ નહિ, કારણ કે તે ઉત્પન્ન થતાં જ ચંચને ચાકે કરી નાખે. તમારા વાયરલેસ આઈલેબોને જેમ કોઈ કાકાક નથી, તેમ તારાં કિરણો કદાચ પણ આઈલેસ નહિ. સિવાય કે જ્યાં કેમનાઈટ હોય. આથી ઝંપકાને પણ તેના લેખ આપે છે ને એમ ના કહું હોત નો અંતરણ માથવના વિસ્તારમાં કોઈ ને કોઈ બાપડા આગડિયાના બોમ મળી નવત.

ટટ્ટરીયે ક્ષમિ શ્વાસનીચી મૂકી જરા જમ ફેરવી પોતાના હોઠ બિખળ્યા : ‘પણ આ ગાયાના-પિય વળ કેમ ખાઈમું ?’

‘કિરણની મરમીની અતિમયતાથી એમ થાય જ પણ હવે પાખીના જમ્યામાથી પસાર કરી તેને કંઈ પાડી મૂકીશો એવી ખાતી છે. એ પ્રયોગ પૂરો થયા પછી તારા હાથમા એક એવું અદરજ કિરણો દરી છે જે કોમલ જમ્યા પર નાખી શકાય અથવા પ્રસારી શકાય.’

‘પ્રસારી શકાય એટલે શું ?’

‘એટલે તેને કાને તેટલા પિત્તાર ઉપર નાખી શકાય, જે રીતે તમે મોહરનું લાઈટ વધુપડું કરો છો તેમ દસ દબાર કીટની ક્યાઈ ઉપરથી એક કોઈકેલ આપા મહેર ઉપર કેમિકલ કિરણો પ્રસારી શકે અને વધુ મેકંડગા એક માઈલના વિસ્તારમા પ્રત્યેક પ્રાણીને નામ કરી શકે !’

‘પણ—’ ટટ્ટરીયે ભેપરવાહ રાખી પછડ્યુ : ‘તે એ બધાને કેલો-નાઈટનું રક્ષણ મળ્યું હોય તો ?’

‘હાં બેલાવજ કેઓ કિરણો સુપ્ર પ્રવેશ ખરીદ્યો ને એકને કેલો-નાઈટનું પ્રયોગ ખરીદ્યા વિના ચાલવાનું નથી.’

‘તે આ સોમી વેચવાને મારી સરકાર પાસે મગમાગ્યું કરી ?’

‘હરન કે બિહરિત સહારનું પેશ નથી રાખતા તેઓ મારી શોધ ખરીદશે તો યે તેઓ કોને હમેશા મેટુસ રાજશે ગોળ ગોળ વર્ગથી હું આઈ તપ નરી રહ્યો છું ને જગતના કનિદારમા નજીવત અને મર્યાદા ગણાય એવી શોધ કરી છે ને શું નાખી દેવાની અને ફાન રચાવી ?’

ટટ્ટરીયે પળ યોડ લદાવ્યું, નેનામાં કંઈપનાશિન નહોતી પણ હંલન પારીસ જેવાં મોઝાં મહેડાં કામખાતમા બેગસાતુ થઈ ગઈ એણે ને જોઈ-મ-યો અને ને દેખાવાથી તેનું મગજ ચક્ષર ખવાલાવ્યું

‘મારી સાથે કોઈ બાઈ નહિ ગાયે, મેમ અને કે ઈજનાતી મોઠા એમ મને.’ કહેવા લાગ્યો : ‘તમે તમારી સરકારને જીતે કદી કે ઈં બખામમાં નહિ મળે હું ને કંઈ ટાચીએ કંઈ છું ને પણ તુરવ બાળી ફડ ધુ-મને આ-’ કહેતા તેણે લેવ બતાવ્યું : ‘કાંપળ નિશાનવેતા તેની ખૂબી કે કમમન સગવડ મને એમ નથી તે બધુ આ એક જ

કેકાલે બેડાવ્યું કે’ આમ કહી તેણે પોતાના મગજ પર આગવડો કાઢી દીધો. ‘એટલે કેઈ બ.બનમાં કેઈ ચોટાકડું તેમ નથી એ તમે શુક-વાદે કરીવાર બાવચો નો તમને જમ્પર પુરાનો આપીસ. એક મોટો

ઘોડો ત્રણ સેકંડમાં જ—’

‘જો ત્રણ સેકંડમાં એ ખતમ થાય નો મારી સરકાર તમારી મરને તમારી શોધ વટર ખરીદશે.’

આટલી વત કરી તેઓ ઝૂપડાની બંદાર નીકળ્યા અને ટટ્ટરીય લડન વરડે વિશ્વય મથ નયો માણસ પોતે જ પોતાની વિવારા કરશે એવી પ્રાણી આગાહીમા ક્યક સત્વ છે એવુ જાન આપે તેને પહેલી જ વાર થયુ હેતુ નમવંદોમા પણ કઈક સમાજલુની મર્યાદા રહી હતી, પરતુ માનવીમાથી તો તે સારી જતી દેખાહ.

ખી ટિવરો સવારમાં કેવ ઘોડે દુર આવેલા કિનકાઈ કાર્યે સુધી ચાલીને પહોચી નથો ત્યાં જઈ જોડાઈ દોડ પોતાની નિંદાસીના છેકડા વર્ષો પોતાના એકેક માનીતા બેતર અને વાડ નાગમો નાખી રહ્યો હોને અને માલિકીરો બાપડોને દલાવ માળી રહ્યો હતો

કેવે તેને વાત કરી ત્યારે કહ્યું : ‘હોવે, મારે એક ઘોડો લેવો નાખતો છે મારી બંદો ઘોડો ન્યોઈ જ પણ હવે તમે તેની પાછેથી બાંદે કામ લેવાની આશા ન રાખી શકો જરા ગળીરાધથી તેણે કહ્યું.

‘તેની ફિકર ન કરો.’

હોડને કરવડીચોવાળો પહોળો અંદરો જરા નરમ થયો : ‘તો કીક બાઈ ન્યોઈને અસરતુ વર્ષ માંડે છે એટલે ઉગર તો થઈને ને તેને કાંડો તો ચને યગમનો નથી; પણ શુ કંઈ ?’ અને ચાંચકાર હાથ ફેરવતો એ બોલ્યો : ‘આ બધુ કાકડુ પાખડુ રાંખડું મારે કાઢી ન નાખતુ છે. પછી મારો એક પોતરો લાનન (લડન)ની સામી બાજુએ રહે છે નેના બેગો રહેવા જઈમા ત્યાં ન્યોઈનું દેકાણું મળે એમ નથી.’

કેમની આખો અધીરાઈથી ચકચરત જ બની : ‘પણ ઘોડો ક્યા ?’

‘ન્યોઈને’ હોરે હાક મારી : ‘બંદે એ ન્યોઈને—’

ત્યાં તો પારોના નાનકડા ટેકરાના હાથ પરથી પહેળી છાનીને અગ્રીમગ સતર હાથનો કચવાળો ઘોડો લખુલખુલ, એનું રડડંદે મેલુ વચમાં સફેદ દિશકથી મોખતુ હતુ નેના આખા કંઈમાં મારી કાલ-કાઈ દેખાતી હતી. લગવી હાલુહાલી કરતા આવી નહિ પોતાનું મખ-ગલિયુ મોડું મોડો હોડના મોઝાં ખીસા આગળ મુકાડતુ અને રોજની ખાતી પૂર્વક સાંકરને એક માગડો અદરજી ઉપાડતો.

‘એની કેટલી કિંમત ખાસ છે ?’ કેવ તુરંત વાત પર આવ્યો.

‘કિંમતનું પછો તો ખરુ હું છું કે પેસાની હું પરવા કરતો નથી. ન્યોઈ જીવન પોડાના જેટલુ કામ આપી મકતો નથી, એટલે હું નો તેને કોઈક હાથક જમ્યા પર રાખવા ખાઈ છું, અને નેની ખાતી મળે તો પાંચ પાકડ હું કીંડ ગણીશ.’

કેવે માથું હલાવી મંદરી આપી : ‘નેને જરા યે કામ કરતું નહિ પડે કહેતાકે પાંચ પાકડની નોર નેલિકાડી આપી, હોરે તે હાથમા લઈ ન્યોઈ સામે જોયુ અને નેનું મોડું પ્રેમ પૂર્વક પંખાવ્યું ને પછી પાંચે પીક ફેરવી ઊઠ્યો. તેનું પોતાનું હેકુ બેદથી નખો પડ્યું હતુ જરા રહ્યો, હું તેનું ચોઈ અને મોવડ લાવી આપ્યું છું’ એટલુ બોલતા તેઓ કંઈ કસાઈ આન્યો

એક કલાક બાદ ન્યોઈ ફરતા પરની પાછળના બેતરમા ચરતો મઈ મયો કેવ ઝૂપડામા મથો અને બારી કયામી હાથમા હીલત માનરની એક માની પછી રાખી નવા ન્યોઈને હાક મારી. તુરંત ન્યોઈ ઝૂપડી માથે આવી પહોંચ્યા અને તેના હાથમાયુ મારજ રહે સોપાથી ચાલતો ઊઠ્યો એટલુ પૂર મળે એટલે બીજુ વધારે મેળવવા તેણે મોડું ક્યું હતું અને નેની અગજાર આંખો અતુરતાથી ખાંચાઈ રહી કેલેને બીજુ માનર આપ્યુ અને ટોપકી પાછી હેડે

મતી હોધી, આપતા મુકવારે તેને પેલા પડદાની વચ્ચેપડ્યા લાગી થોડા માનવ આવતો કરી દેવારો અને કેવિંદિક કિરમુતુરત તેને શમ-શરમુ કરી દેશે એમતે વિચારી રહ્યા.

પછીના અડતાલીસ કલાકમાં કેવ થોડામાં થોડી ઘણ લઈ શક્યા હતા. તે કિરમુતુરતી ગરમી બાદ કરી તાખનારી કોઈ રીત વિધે વિચાર કરી રહ્યો હતો મુકવારે બપોરે તેણે પાનનામાંથી નાખાનાં પિંગને દાદી ટેબલ ઉપર મુક્યું બહાર ઝૂપડાની પાસે જ ન્યોન ગેસ-વાઇથી ચરતો હતો. કેલ પોતાના મત પાસે ગયા, તેને ગોઠવી કિરમુ સાધ્યુ અને આપ બેંચી તે જ કાણે નાખાના-પિંગ બેંચાઇ તથા બની નયુ પમુ કેલની મળતી પ્રમાણે ૧૨ કોર્ડ મધ તથા ૨૨ તેમથી બળવાની વાસ નીકળી.

આપ કેલણે કરી પાછો તે મેજ પર જઈ બેઠો. તેને વધુ મળતી ની જરૂર લાગી.

દીવામાં બહાર ધબકાર થયા કે તેની કંઈ જરૂર કરી નહિ એ જ ન્યોન ચરતાચરતા પ્રપડાની નીક આગી પગ લટકાવતો હતો કરી અવાજ થયા, બહો કોઈ થી મોઢા ધસતો તરત હાથ તેમ કેલે વળત-સર નજર કરી તો ન્યોન મુકવી બારીમાંથી હાક તાણી રહ્યા હતા અને આપની બાજુમાં થોડેક દૂર લટકતી માનવની ટોપલી તરફ આ-બી રહ્યો હતો. કેલે આ વખતે એક બૂબ કરી, તેણે તુરત જ સાચા અવાજ બેસી જમુ તોળાવ હવે તે પછી ન્યોન-બેસે હાક ચારવી હતી તેને બહો તેણે પહેલો જ હોકારો કર્યો અથ-કેલા ન્યોન એકદમ તેનું માથું ઝાંચુ કરી પાછું બેંચ્યું, એ વખતે તેના મોવડનો પડો ચાપના ટોચકમાં બસાયો અને કદ અવાજ સાથે આપ પડી.

કેલ તો કિરમુના માર્ગમાં જ પડાયો હતો બગ પાડવાની પણ તેને વેળ મળી નહિ કદ થતા ને એક કોરડામાં તેનું સારીર બેંચાયુ તેની આંખમાં માત્ર ચેતન હતું, પણ તેમાં ગાંઠનો ભજૂકો હતો. એક મુરતી પ્રજરે એમ તે ટળી પડ્યો આપના બસાયેલા ન્યોનમાં મોવડનો પડો તરત નીકળી ગયો અને તે ખીરેખીરે ઝૂપડામાંથી છૂટા મધ ચરવા લાગ્યો.

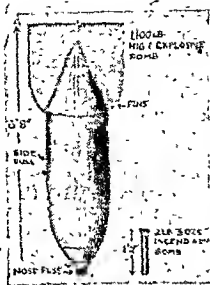
વૈધવ્ય

સંસારદર્શન ચિંતામણિ ... (૪) વૈધવ્યની વિવંધતા

એક વખત ધરમાં વસતું ગારને મોવડાચેતની ફોરમ ફોરતીચીનો ભત્તા જતા તેની નાસેથી શરૂનો, ધનનો, માનનો કે સામાન્ય સુખસનવડનો પણ અધિમાર છીનવી લેનાર સમાજ કેવા ન્યાય તોણે છે ? રાધાદુધ્મુનાં મંદિરો માનતા હોય ત્યાં આ વિધવા શન્ય મુખે નિઃશ્વાસ તાળતી રહે. ધોળા મૂડોવાળા સસરા અને સાસુ નવાનવા બાળમાં રમાડતા હોય ત્યાં આ વિધવા પારોના જ ખડમાં મૃત પતિનું અચરજ કરતી નિસાસા નાખે. એને સમાજ સાથે કદ વ્યવહાર રહ્યા હોય તો ને માત્ર તેને મિરિ રહેલી જળવા, ભરડવા પોવા વગેરેની સમાજની ડિકેટ જ, ઉપરાંત અમગળ પાત્ર બની ધરના આળાસદહનુ આંચળીધણુ બની રહેલું વિદ્યા, જ્ઞાન, ઉદ્યોગ, કર્તવ્ય, સ્વાવલંબન, અનિર્ણય તેના માટે હોઈ શકે નહિ એવું કહેનારો સમાજ આને ધરેલી ધલગરા હડાવી રહ્યો છે.

તુરત મેં જનુ સાફડ સળગ્યું, ધુમ્મસો બારીમાંથી મોટવતો બહાર પડ્યો. થોડી પોરે જાળાની સપેરે આ આક્રોશ થી, કેલ અને તેની સોધની તેમાં શી મળતી ? ન્યોન મનપસંદગીતે ફરનો બાળ આલ્યા અને સાતિથી ચર્ચા કર્યું તેના લાળા નમ મોં ઉપર એક અજળ સગમજ પ્રક્ટી હતી.

(The Basmāni Dudley Haysની વાર્તા તથા તેના ચિત્ર પરથી)

બોમ્બ અને તેનાથી બચવાના ઉપાય

કેશવલાલ કારીરામ બની બી.એ., એસ. ડી. સી.

સી. ૧૧૦૦ રત્નજ્વળનો બીબલ હાઈ એક્સ્પ્લોઝિવ બોમ્બ, જે મહા ધર્મીકપની માટે પરી હુલાર ખાસો ફૂટના વેરાવાળા લવકર હોનારત ફાલે છે. તેને પડ્યો સવાલે રત્નજ્વળ આગિયા બોમ્બ, જે અજાને પણ પીગાળી આગ લગાડે છે

(Antipersonnel અથવા Fragmentation)

આ ચાર પ્રકાર પૈકી બીજા કચરના બોમ્બમાં રોકાઈ ક્રમ્ય બહુ ઝાણું હોતું નથી પરંતુ અત્યત વઢા પોલાણી અથવા લોહકુક્કુ કોન્ટ્રીટના કચરમાં પણ માર્મ કરીને અંદર ધૂસી નબ જેની નેની રચના હોય છે. માટે જ લેવી કેસ બોમ્બનો કપયાગ મોટીમોટી ગોળીઓ, મોટોળાનાં કારખાનાં, પેટોલની ટાકીઓ, વખાગે, વિમાનગુડો વગેરે ઉપર થાય છે. રાફેરમા નાગરિકો પર તે કે કવામા આવતા નથી; જરૂર છે તે મળવાર કચરને બેટીને અંદર જઈ શકે છે, પણ વિમાન મેન પર પ્રસરી શકતા નથી. આ દ્રષ્ટિએ મોટિયમ કેસ બોમ્બ બચકર નાખી મકાચ, જરૂર પડતુ કાણુ પાટી, અંદર ધૂસી, પ્રગંડ ગ્રેડ કરીને આનુબાન્દુ દર સુધી ફટીઓ ફેંકી તે તુકસાન કરે છે.

હાઈ એક્સ્પ્લોઝિવ બોમ્બ ૫૦ પૌંડથી માંડીને ૨૦૦૦ પૌંડ સુધીના વજનના હોય છે. કેટકોઈવાર ૩૬૬૦ પૌંડ વજનના બોમ્બ પણ વપરાય છે નીચેનો બામ અળીવાર ફાગળી હવાથી પ્રતિઘર ઝોલા થાય છે, અને પડયા પછી તરત જ તે કાણુ પાટી અંદર ધૂસી શકે છે.

બહુ કાચાઈએથી કે કેલા બોમ્બ જમીન પર આવતા બહુ જ ગતિ પકડે છે. કારણકે પૃથ્વી પર પડતા પર્વાગી ગતિ દર સેકન્ડે વધતી નબ છે પહેલી સેકન્ડને અંતે નેનો વેન દર સેકન્ડે ૩૨ ફૂટ બીજી સેકન્ડને અંતે ૬૪ ફૂટ, ત્રીજી સેકન્ડને અંતે ૯૬ ફૂટ વગેરે આ નિયમનુસાર ૧૨૦૦૦ ફૂટ કાચેથી પડનાર બોમ્બ જમીન પર આવતા કલાકના ૭૦૦ માઈલનો વેગ પકડે છે!

સામાન્ય જનતા પર કંવામા આવતા મોટિયમ કેસ બોમ્બ ૧૫૦ કે ૨૦૦ પૌંડથી વધુ વજનના હોતા નથી, કારણકે આવા બોમ્બ બહુ જ કિયતી હોય છે, અને નિરપરાધી માણસોનો રક્ષા સહાર કરવા ચિવાચ બીજો કોઈ સેતુ સાધવાનો ન હોવાથી મોટા બોમ્બ ફેંકવા પરવડતા નથી. ૧૦૦ થી ૨૦૦ પૌંડ સુધીનો બોમ્બ પણ ઘર પર પડે તો ઘણું જ તુકસાન કરે છે છાપર બેટીને બે ત્રણ માળગાં કાણુ પાટી તે નીચે આવી ફૂટે છે ત્યારે આણુ જે મનન જમીન-હાસત કરી મૂટે છે અને ઘર પર બરાબર પડવાને બદલે આસપાસ ક્યાંક પડીને ફૂટતા તેની કાળીઆ આનુબાન્દુ ફેલાવાથી પણ જનન-માલની વધુ ખુવારી થાય છે એવો સાર્વત્રિક અનુભવ છે

આવા બોમ્બ જે કેલાણુ પડે છે તેની આનુબાન્દુ પચાસ

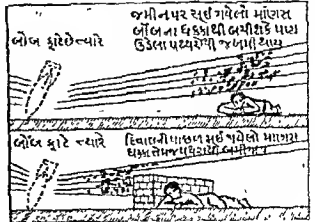
સુદસ્ય કેવા રમ્યા એ હકિત બતાવ્યામાં કદાચ સાચી હશે; કારણકે તે વખતે સામાન્ય પ્રભાવન યુદ્ધથી દૂર રહી રાકેતા. પણ આને તો એવું એકે રથાન નથી કે એની એકે એકિન નથી જેને યુદ્ધની પ્રલસકે, પરીસ અસર ન થતી હોય. આવે વખતે યુદ્ધની કમા રમ્ય ધામવાનો સમય યોગ છે અત્યાર સુધી સદ્ભાગ્યે આપણે યુદ્ધના મોરચાથી સારીગીને દૂર હતા, પણ બપોને યુદ્ધ અંદરે ક્યાં પછી યુદ્ધક્ષેત્ર આપણી વધુ ને વધુ નજીક આવતુ નબ છે. વળી હાલનાં વિમાનો એકવાર પેટ્રોલ બરીને બેઅડી હાલર માઈલનો પ્રવાસ કરી શકે છે એટલે સાતસો આઠસો માઈલ દૂરથી વિમાનો આવી બેત્રણ કલાક હિંદુસ્તાન પર ચક્રર મારી, બોમ્બ ફેંકી, પોતાં સહેલાઈથી પોતાને રથાને જતા રહી શકે છે

આ સિવાય અધિક મહત્વની બાબત એ છે કે હવે વિમાન-વાહક જહોજ બતાવવામાં આવ્યા છે. આણુ એકાદ જહોજ બમાજના કપસાગરમાં અથવા તો અરબી સમુદ્રમાં આવે, તો તેની પરનાં યુદ્ધકળ વિમાનો આપણા દેશ પર કલાકોના કલાકો મોકલી શકે. આવે વખતે તેમનો સામનો કરવા ગ'ટે, આપણી પાસે, કમઝક જવા ફાઈટર વિમાનો કે વિમાનવિવસક તેપરિ એવું કઈ નથી! સરકારના કાર્યક્રમ પ્રમાણે આવતા વર્ષ (૧૯૪૪) આખર સુધીમા આસરે ૩૬ વિમાનો તૈયાર થવાનાં છે 'આ બધી બાબતોનો વિચાર કરી, જે વખતે આપણા પર મેંડ આવતી પડશે ત્યારે સરકાર આપણા બચાવ કરશે એમ કહીને, અથવા તો જે ચણતુ હશે તે સુચે એમ કહીને, નિરાશ બની બેસી રહેવું એ ચોગ્ય નથી આનામી સંકટના નિવારણ માટે અત્યારથી જ કઈક પ્રતિબંધક ઉપાય ચાલવા જોઈએ. અને એ હેતુથી જ નીચેની માહિતી આપવાનુ ચોગ્ય ધાર્યું છે.

બોમ્બગણાથી યોગ્ય રક્ષણ થાય તે માટે હવેથી મકાન કેવા બાધવાં, આવારના મકાનોમા ક્યા ક્યા ફેફકાર કાચો, અથવા ઘર બહાર ફોપાઈન્ટમા આશ્રયસ્થાન (રોકટર્સ) કેમ બાધવાં એ રપષ્ટ સમજવાને માટે બોમ્બ કેવા હોય છે અને તે કેવી રીતે તુકસાન કરે છે એ પ્રથમ સમજવું જરૂરનું છે. એટલે પહેલા તે વિષે શોધી ચર્ચા કરીયું

બોમ્બના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે—(૧) પ્રગ્રેડેટ (High Explosive), (૨) પ્રલ્લવક અથવા આગ લગાડનાર (Incendiary), અને (૩) વિષમય અથવા ઝેરી (Poison Gas)

પ્રગ્રેડેટ (High Explosive) બોમ્બના વળી ચાર પ્રકાર છે (અ) હેવી કચરના (Heavy Case); (બ) મધ્યમ કચરના (Medium case), (ક) હલકા કચરના (Light case), (ડ) કાળી કચરના

પચાસ ફૂટ સુધીના જે જે રાક્ષસો હોય તેને તે નુકસાન પહોંચાડે છે પણ આવા ઔઞામથી બચવા માટે મહાન અને આશ્ચર્યજનકની યાગ્યતા કરી એ બહુ મુશ્કેલ છે ખરવાણ કામ નથી

હાથ એકમુદ્રાશ્રિવ ઔઞામ પરે ત્યારે તેની આટલી આસર થાય છે

(૧) ઔઞામ પરે તે જગ્યાએ મેડાં આડે પડે છે, (૨) વીજળીના જેવો કડકો થાય છે, (૩) ધરના છાપરા ઊડી નથ છે અને બારીબારમાના કાચના કડકા ફટકર ફેંકાય નથ છે, (૪) દીવાલો પણ તૂટી પડવાની સંભવ રહે છે, (૫) ઔઞામગાના કુકડા અને જીંદગીવાળા પચ્ચર તળા માટીના કુકડા હમ્બર-આરગેર ફૂટ સુધીના વિખતારના જેવથી ફેંકાય છે, અને એ કુકડાઓ ધરની દીવાલો, બારીબારમા અને છાપરામાં કાણું પાડી ધૂસી નથ છે, પરિણામે એટલા વિસ્તારવાળા માણસો જગમગી થવાનો સંભવ રહે છે, (૬) ઔઞામ પડવાની જગ્યાની આસપાસ ધરનીકપ જેવી ગિનિય થાય છે, અને જગનીની નીચે ટેન્ડર, પાણી, ખેસ વગેરે માટે નજ હોય છે તે ફૂટી જઈ અને પાણી ન પાળી થઈ રહે છે કેટલીકવાર ખેસનો પણ ઔઞામના જેવો જ ભડકો થઈ વધુ નુકસાન કરે છે વીજળીના તાર તૂટી જવાથી કેટલીક વાર 'ફાઈ સર્કિટ' થઈ આન લાગે છે

આવા પ્રકારના (ખાસ કરીને કે પ્રકારના) ઔઞામ બાતર, ચાત્રા, મેળા વગેરેને રક્ષાને એકત્ર થએલા દોળા પર પડે તો કેટલું નુકસાન થાય તેની કલ્પના આવી શકે છે ઔઞામની કળીઓ બઢકની મોજા કરતા બમણા મેજાથી ઊંચળી દોલાથી હબર-આરગેર ફૂટના વિખતાર-માના બધા માણસો અને જાનવરોને પૂરેપૂરી બચ રહે છે.

કેટલાક ઔઞામ 'હાઈઝ ઔઞામ' અથવા 'રિયેલ્ટ એક્શન ઔઞામ' હોય છે આવા ઔઞામ પરે જે તરત જ ફૂટના નથી, પણ પડવાની સાથે જ તેમના થક થાય થાય છે, અને પૂરેપૂરો જ પ્રમાણે તે વચન અનુક્રેશ થયા પછી જ ઔઞામ ફૂટે છે.

હવે આન સ્લાઈડનારા (Incendiarist) ઔઞામના વિચાર કરીએ આ ભતના ઔઞામ છે પૌંટથી માંડીને આડ પૌંટ સુધીના વચનના હોય છે. આમાન્ય વિમાનમાં તે બે હાલની સંખ્યા સુધી કઈ જઈ નથ છે આવા ઔઞામનુ ખર્ચ પણ બહુ થોડું આવે છે, પણ બહુ નફો સંપાદીને લેલી તે અંદર જઈ શકતા નથી

એક કિલો (૨૦૦૦ રતન) વચનના પ્રત્યક્ષક ઔઞામની લખાઈનવ ઈચ અને બાયક બે ઈચ હોય છે ઔઞામ બસાન સીરો પડે તેટલા માટે તેને પાંચ ઈચ લાંબી પગડી લગાડેલી હોય છે પડયા પછી એકાદ બે ગિનિટ્ટે તે જેવી પ્રચર ગરમી મહણ કરે છે કે તેની પાસે જણ પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે શરૂઆતની ૪૦-૫૦ સેકન્ડમાં જ તેની ઉખટા મેથી આટી હમ્બર મેન્ડ્રીમેન્ટિસી સુધી વધે નથ છે. આડેસે મેન્ડ્રીમેન્ટિસીએ લોખંડ લાક બની ઓગળવા માટે છે. આ ઉપરથી એ ઔઞામની ઉખટાને ખ્યાલ આવી શકે છે આટલી બધી ગરમીથી ધર પડના પડરા મુઠા ઓગળી જાય તેમાથી ઔઞામ અંદર પડે છે ૪૦-૫૦ સેકન્ડ પ્રખર આન બળવાને પરિણામે નેમ્બાની મેન્ડ્રીમેન્ટિસી થઈ નથી સળગે છે અને તે હમ્બર ગિનિટ્ટ સુધી તરસે. ડિઝી ગરમીથી એકધારી બચા કરે છે આ ફરચાનમાં લાકડકામાં તો યુ, પણ સાધારણ રીતે ન મળશે એવા પદાર્થો પણ મળી જાય છે

અંદર ફૂગ મેન્ડ્રીમેન્ટિસી જગ્યા હોય તો તેના પર એકાદ મેટા પચા દેતી કે માટી નાખી દેવાથી તે છુટાય નથ છે પણ અંદર માર્કિટ હોય તો દેતી કે માટીની કઈ અમર થતી નથી, કારણ વર્ગાઈતી સાથે અંદર ઓક્સિજન પણ મુકેલા હોય છે, એટલે રેતીની અંદર મુઠા તે બચા કરે છે મેન્ડ્રીમેન્ટિસી ઔઞામ પર પાણી નાખવાથી બેનહ

જ પરિણામ આવે છે; કારણકે પાણીમાના ઓક્સિજન અને લાઈટીંગન દ્વારા પાણી, ઓક્સિજનની પૂરવાથીથી ઔઞામની આન વધુ પ્રખર બને છે. લાઈટીંગન પણ ભલામણી વાયુ હોવાથી ગરમી જાય છે વળી એકદમ કડુ પાણી પડવાથી મેન્ડ્રીમેન્ટિસી ઓગળી જાય છે. કડુ પાણી નાખનારના મરીરમાં ધૂસી જવાનો સંભવ રહે છે આવે વખતે ઔઞામ પર સળ પાણી પડયા કરે તેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવાથી, ઔઞામને પાણીનો ઓક્સિજન ગળવા કરે છે અને ઔઞામ થોડા પચતગા અગ્નિને ખવાસ થઈ નથ છે વળી આજુબાજુ લાકડકા વગેરે હોય તેને કઈ નુકસાન થઈ નથી. આથી જ રીતે થયાઈ જા ઔઞામની પણ પ્રખરતા ઓછી કરી શકાય છે

કેટલાક ઔઞામમાં ફોર્મરસ હોય છે. આવા ઔઞામ પર પાણી નાખતા તે પહેલાં તો છુટાય નથ છે, પણ કપરતુ પાણી મુકાંને લેતી જતા તે પાછો આપોઆપ સળગી જાય છે. મટ્ટે ઔઞામને ફૂગ પુઝાવી દઈને જ સંતોષ ન થાતા તેને કચ્છી છુટકી જગ્યામાં ફાંચવી રહે જોઈએ. આ ઔઞામ દેતી કે માટીમાથી બહાર કાઢી વખતે પાંડુ તેના પર સળ પાણીની ધાર કરી રાખવી જોઈએ, નહિ તો તેને હવા લાગના જ તે સળગી જાય છે અને કાંદનાર માંખડને હાલ કરે છે

પ્રત્યક્ષક ઔઞામનો ભડકો થતો ન હોવાથી તે પરે કે તરત આપણને ખબર ન પડે એ રવાનાબિક છે ધણી વાર ખબર પડે તો સંદેહક પચા યોગ્યતા મુશ્કેલ બને છે

સોથી પહેલું કથે ઇ. હાઈ એક્સ્પ્લોઝિવ) ઔઞામ નાખી માણસોને મથારા મુકવામાં લાઈ છે અને તેઓ ભાવસાધક કે આશ્ચર્યજનકમાં દોડીને જતા રહે પણ પ્રત્યક્ષક ઔઞામનો વરસાદ વરસાવવામાં આવે છે, આથી ચારે બાજુએથી જેવી આન લાગે છે કે ફાયરસિગ્નેલના માણસો પણ તેને કાઢવા હા શકતા નથી

કથે ઇ. અને પ્રત્યક્ષક આ બંને ઔઞામના વિશ્લેષણી 'મેલેટોપાલ એન્ટિપેરેટ' નામની યાગ્યતા કરેલી હોય છે તે તો વળી ધણી જ બચકર હોય છે એકે મેલેટો ઔઞામની અંદર સંકેતો નાના નાના પ્રત્યક્ષક ઔઞામ મુકવામાં આવે છે મેડાં ઔઞામ હમ્બરે ફૂટી લેવાઈએ ફૂટે છે અને તેના જેવથી અંદરના પ્રત્યક્ષક ઔઞામ તો પના નાનાની માફક આમનેમકે હોય છે આવા ઔઞામ છાપરામાં સંકેતવાઈથી કાણુ પાડી અંદર ધૂસી નથ છે

મહાન કપર કોટીટી પાચ જ ઈચ નહીં આગરશે અને તે પર આગરે જ ઈચ નહીં દેતીને થર હોય તો પ્રત્યક્ષક ઔઞામથી પાંડુ પાંડુ બચાવ થઈ શકે છે.

ગ્રીન પ્રકારના જેવી ઔઞામમાં મુખ્ય બે ભત છે એકમા અરિષર (Non persistent) ખેસ વાપરવામાં આવે છે અને બીજામાં કાલ (persistent) વાપરે છે. ઔઞામનુ વચન ૨૦થી ૬૦૦ પૌંટ સુધીનું હોય છે, પણ સામાન્ય રીતે ૨૫૦ પૌંટના ઔઞામ વચવાય છે તેમાં અનુક વચનનો જે રી વાણ નાખવામાં આવે છે -

અરિષર વાણ ધણી ભતના છે. કાપણા લરીકે કોલારિન, ફોસ્ફોરન વગેરે ઔઞામ કોઈ પાણુ સંપાદી સાથે અપાકાતા ફૂટે છે તે જેવી ખેસ બહાર નીકળી પ્રસારે છે 'લીઅર ખેસ' એ આ પેઠી એક છે તેનાથી આજો બગે છે, ચેન પડત નથી, અણુકાવ થાય છે અને તેકવા પૂરતે એક સાકર નથી બીજ એક પ્રકારના વાણથી નાંખા અને જોઈમાં બળતરા થાય છે, પણ થોડી વાર શુદ્ધ હવા મળે એટલે સાર થઈ નથ છે બીજ એક પ્રકારથી આસનળી અને ડેંગા પર અગિય અસર થાય છે અને કોઈ વાર અણુક પાણુ થાય છે બંધિય વાયુ થોડી વાર હવામાં રહીને ઊડી નથ છે (અનુસંધાન આગળ પાન ૨૦મે)

કાઠિયાવાડના એક ગામડામાં ગાળેલા બીનજવાબદાર બાળપણનાં રમૂજ સ્મરણોનો બીજો અસંગ

બેવડી દક્ષિણા

આથમતો પહોર હતો. દિ આગ્રી સીમ-માં ચરેલા ઢોર આનંદમાં ચેર પાછા ફરતા હતા. પાંચેક વાગવાનો સમય થયો, ને નિશાળના ઘંટનો ત્રણકાર સંભળાયો. વર્ગમાંથી મડગરની દોડ મૂકતા બાળકો ગાળામાંથી બહારની કળવા માટે ધસારો કરવા લાગ્યાં. હજી તો આજીની નિશાળ અરથી પછી પાંચી નહિ થઈ હોય, એટલામાં અમેજી સાળાનો ઘંટ વાગ્યો.

ગામડાની અજી વાણી વચ્ચે આજી-તુટયા એમેજીનાં ગોળી રાખેલાં વાક્યોનો મુદ્દા ફેરવવા કરતા નહિયાતી, મેં અને ગમ્મે નિશાળની ડાબી પેટસી ઉપરથી બીજા સામળી 'એલા એઈ' તમે એલ્યા હોબડા પામે વેઈ રાખે આઈ એમ ક્ષિગ'.

શુનરાત્રી નિશાળના વિદ્યાર્થીઓએ પોતાનુ આ વાક્ય આશ્ચર્યથી સામળજી, એ બોલતાબોલતા જ ત્રાંખી નજરે નેઈ લેતા નહિયાને લાગ્યું કે પોને કંઈક એથી પ્રતિભા પાડી રાખેા હશે ?

હુ, ગદક, નહિયો અને નન્યો, અમારી આ ચડાળ ચોકડીને બીજી એમેજીમાં પ્રવેશ કર્યોને હજી પૂર્વ જ દિવસ થયા હતા પહેલી એમેજીમાં આવીને ચાર એ બી સી ડી શીખ્યા પહેલા જ અમારા શિક્ષકે વર્ગમાં કામચલાઉ બોસી શકાય એટલા અમેજી વાક્યો ગોખાતી નખાવ્યા હતાં. આ દસબાર એમેજી વાક્યોએ અમારી બાપમાં ધબ્બો રચાવ્યો આપેલો હતો. શુનરાત્રી તાલુકા સુધે પાસેથી પસાર થતી વેળા સીનિયર ટ્રેન ચલેલા શિક્ષકોને વર્ગે લેતા નેઈ, તેમને સંભળાવવા ખાતર પછી અવારનવાર એવા વાક્યોને કપયોગ અને સામસાગા ફરી નખાવતા, અને કેવોક વઠ પેર છે તે પાસી નજરે નેઈ લેતા.

બને નિશાળોમાંથી ફરેલા વિદ્યાર્થીઓની બાઉ વચ્ચેથી નહિયાં 'અરે, પીઝી જિય મી વે' એમ એમેજીમાં શિષ્ટાચાર સંદિત ધક્કા-મુક્કી કરતો અપારાધક શ્રીમદા પાસે આવી પહોંચ્યો. વચગા દડ-ફેટમાં આવેલા કેટલાક નાના છોકરાઓની એટ અને બાળપોથીએ તેમે કડાડી નાખી હશે તેની એને નજાયે પરવા નહોતી.

નહિયાં નજરા હાડી ગયો હતો. પછી ગારી બાલુમાં ગર્જ સાથે નન્યાને પછી લેઈને તે વધુ આનંદમાં આવી ગયો. અને પછી આજળ પાછળ નજર ફેરવી બહુ અનત્યની વાત હોય એમ ધીમેથી બોલેલા: 'કાચે નાગમાં વેરવેર કુલ્લ નાઈક કહેવા :યો' હતો, અને કાંઈ ખબર છે ?' 'અમે નકારમાં ઠોકાં ધુભાવી આવતુતા પૂર્વે આંખિ વિડસાવી 'આજ રાત્રે કંધ્યાલુપર અને લાખલુકાથી ઇબીની ચાખીસ ચાળીસ કન્યાઓ પસરતીને જવાની છે, કેટલે દક્ષિણા લેવા નજા માટે ત્યાંથી પટેલીઆઓએ કહેવડાવ્યું છે.' કાંઈ શિદારને લેવાપછી એવા શિક્ષકી કુતરાના કાન ચપળ બની લય છે એની રીતે મારા અને ગદકના કાન ચપળ બની ગયા.

'કેમ, જલું છે ને ?' નહિયાંએ જવાબ માગ્યો 'અરે! એમાં વજા

પ્રથવાનું તે હોવ હશે ? નિશાળમાં તો દોઢ બહુવાનું છે જ ને ? આવા પ્રસંગે કાંઈ નજરે નહિ આવે છે ? ચાલ, એલા ગદકા, જ નખીને મારે ત્યાં જશી આવવો, અને નહિયાં જ નન્યાને લઈને દો આપચે બરવાડિયે દરવાજે એમલવાળા હડુમાંને પહોંચી જ ત્યાં અમારી વાટ જોએ.'

સાજ પડવા આવી હતી. થાંદુલા કુ મોડરજી જ હજી બીડભજન મહાદેવના પાવાનો સંખનને સંભળાતો હતો. ગામના સાધુબાવા અને લાખલુકા છોકરાઓ ટોળાબંધ બરવાડિયાદરવાજા તરફ અપારા-બધ આલ્યા જતા હતા આજી આઈ ચાદની પ્રકાશના માડી હતી અને કેના પ્રકાશમાં એમલિયા હડુપાનના બોટલા ઉપર બોલો રહીને નહિયાં અમારી રાહ જોતો હતો.

કંધ્યાલુપર અને લાખલુકા અમારા નાગથી મેં માર્શિ ફર હતા એની સીગમાં લાળી કરતા શિયાળના અવાજ શિયાળાની કડી રાતમાં અમારા આગમાં સ્પષ્ટ સંભળાતા બરવાડિયે દરવાજે બોભા બોભા લાખલુકાના પાદરમાં મળગતી તાપનીનો પ્રકાર પાનુ ચેવખી નેઈ સમ્રતો આગમાંથી ટમિલુ લેવા જનારા લગળન બધા જ નીઃગી થયા હતા. ખાકી અને ચાર જલુ જ રહ્યા હતા.

રાત પડતી હતી અને વખત પછી થઈ ગયો હતો, આમે પહોંચ્યા ન પહેલાંથી એવામાં કંધ્યાલુપર અને લાખલુકાના પાદરમાં બગિચા વાવેનો સંભળાયો ને સોના કાન ચગમ્યા. ચાર જલુએ અડપથી આવવા ગાડચુ આજી આખનીમાં રમ્મો સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. અને તેની બેને બાલુએથી તરાસોને અવાજ વાતાવરણ જગાવેનાં હતો. થોડેક જતાં મે રમ્મો દંડાયો એક કંધ્યાલુપરનો અને બીજો લાખલુકાનો.

'એમાંથી કંઈ જામ નહિયુ ?' ગદકે પ્રશ્ન કર્યો. 'વધારે દક્ષિણા મળે ત્યા જ તો' નહિયાં બોસી બેઠ્યો અને આગમાં સરખી જ કન્યાઓ પસરતી હતી કાણુ સ્થા વ-ધારે દક્ષિણા આપશે તે કેમ નહીં ગાય ? એ તો નસીબની જ વાત હતી. અંતે લાખલુકાનો રમ્મો પડકર્યો. અરેએક એતરવા ચાલ્યા હોઈયુ એટલામાં મેં બોલે મોલ ચરતા એક ઘારડા ધોડા તરફ મન-લવુ ધ્યાન ખેંચ્યું. નહિયાં અને નન્યાને કેડીએ જ હોભા રાખીને, અમે બંને એતરમાં પડ્યા. મેં અને વીંટડું કાગિયુ ઠારડાને ગળે બાંધુ અને ગદકે પાછળથી પંહડું આમળ્ય માંડમાંડ ખેંચીને તેને

કરી કપર લાવ્યા. જરિયો, નન્યો અને મધ્ય ત્રણે જણા એકબીજાને ખભે પકડીને ધારડા કપર ભેગી ગયા. સૌથી આગળ મધ્ય એક ધારડાને ગળે ફાળિય ખાંચું હાથે એની લગાવ કરીને મધ્યે મોડેથી ટચકાર મારી હાલવાની રણચાત કરી અને શરૂે જણાને પચની એકીએ. ઠાંકવા માડી. મેં પાછળથી પછડું આગળવા માડયું. ચારે જણાએ આવી રીતે તારોરો કર્યે ને ધારડું બેઠકયું. પાછલા પચની લાત ખાતો માડ હુ ખચી ગયો. ધારડું ખચુ એટલે મધ્ય, જરિયા ને નન્યો ત્રણે ભેગી પડયા. ધારડું મરમ થઈ નાસવા માંડયું, પણ મળિયાની લગામ મધ્યના હાથમાં ભેરથી પકડાઈ ગઈ તે કેમ છલકે?

વિચાર એવો હતો કે ધારડા કપર ભેરીને એકદમ તાપણુક પહોંચુ અને ત્યાંથી મેં સારી ફક્કિણા મ મળે તો ધારડા કપર જ સવારી કરી ત્યાંથી કલ્યાણપુર પહોંચયું. પણ ધારડાને તો હક પડી હતે શું થાય? એક વખત મધ્યે અને મેં ધારડા કપર ભેરી ભેવા અજાતરો કર્યો. ફરી પાછા એકા. બદ વખતે તો એકબીજાને ચોડી જ રહ્યા. ધારડું મરમ થયું હાથે એકી બરાબર રમ્યા આવ્યું અને પાછળ એકલા મધ્યે પ્રાણની કાપેલી લીલી મોડી ફટકારવા માડી મોડીના ચગારાથી રમ્યા આવેલા ધારડાને હક એકી દીધી અને આવ બંધી જરિયા ને નન્યો આ વખતે પાછળ દોડતા આવતા વચેવચે પછડું આગળવા હતા ચારે જણા આનંદમાં આવ્યા મથા દોરન મથા પણ ભમ મુધરી ગયું વાતારની સવારી કરી ચોડી વારના તો અમે વામજાની સીમમાં પ્રવેશ કર્યો.

પાછે ધારડાને એક ઝાટ નીચ છૂટું મૂચી અને મથમમાં પેકા બંધુ તો રાગનાદિ નવવાનાકયા જ સાધુ ને આઠમો ફક્કિણા જેવા આવ્યા હતા. આ બંધે જણા ફેક માંડે પછી જલ્યા, પણ વાતાવરણ ભેવા લાગ્યું કે અહીં જોડાવામાં કસ નહોતી પરસ્પર મનુષ્યા કરીને કલ્યાણપુર જ જાયું એમ કરાવ્યું. પણ હવે સમય નહોતો. અને કેનારેથી રમકીયુ તો માર્યા જઈયું એમ વિચારી દોડ્યા સિવાય છૂટો જ નહોતો.

ફરી પાછા પેલા ઝાટ પાછે આવ્યા. ભેયુ તો ધારડું પચાયન ની મુઠુ હતું. હવે શું થાય? એક મિનીટ બધામાં ઝાટ નીચે ભેવા રહી અને નિશ્ચય કરી લીધા. કલ્યાણપુરની સીમી કેડી પડતી મૂચી અને મેનરમાં આંતરીટ દોડવું શરૂ કર્યું અને એક દે રમ્તે રમ્તે હથાવપરના પાંદરામાં ધારિયે વખતે જ પહોંચી ગયા.

અહીંને દેખાય ખૂબ કસાહતેરક હતો. નામ જહાર તળાવની પાળે માધુલાવા અને શાહભોના ટોળાએ અજળ જમાવટ કરી હતી ચારે જણા એ ટોળામાં ભળી ગયા.

કાનના પડકા તોડી નાખે એવા દોલની ફાડીના કગાર અને કાણાહથે તથા વૂંચી સબકાની હતી આટ અને ભવાઈવાળા બંધે. બાપ, બંધે જાપ ના અવાજ કરતા હતા. રાત પછુ મીમે મીમે ભમતી હતી જરિયાએ દોડતા આવતો ખબર આપ્યા કે બરાબર રાતના બાર વાગ્યે કન્યાઓને વિગાય કરશે ત્યારે તો હજી ઘણી વાર. બારના બે પછુ વાગે. અમે નાહતા દોડ્યા. ટાટ સીમીટા ફેની હતી નાનાનાના ધાવણા ઊંચાએને હથે એની ગાવડ ફક્કિણા લેવા આવી હતી આંકુ મોડું થશે એવા ટાટને ખબર નહોતી કેટલાક મો ફક્કિણા લઇને પેર ગયા પછી વાળુ કરીયું એવા હિસાબે એમ ને એમ જ આવ્યા હતા. આંકુનાં નાના ઊંચાએ બૂબની શોભામેર કરતા હતા કેટલાક મુઠું પણ નયા હતા.

આપણને તો બાઈખરેખરી બૂબ લાગી છે. આટકુ ચોકુ મશે એવી ખબર જ નહોતી, નહિતો વાળુ કરીને જ નીકળી પડત ને?

આ નાના ઊંચા પછુ બે ટળવળે છે, ત્યારે આપણે શાહભાઈ ખમારે. અરે નિયમ મુજબ આખ જરા ઝીની કરી જવાબ આપ્યો એ ઝીની આંખોમાં અરે હુ પાખી ગયો. અમારો નિશ્ચય થઈ ગયો. બીજા થઈને જરિયા તથા નન્યાને ઈંદાદો કરી ફર મોલાવ્યા અને ચારે જણુ શુ પચુય તળાવની પાળે એકબીજાને મથમમાં પેકા.

નન્યા, ટ આ કાકારમને ચારે બેસતે અને હજીવા જ આડી પહોંચયું. પણ ભેજે, અમારા આવ્યા સિવાય અસનો નહિ. નન્યે બાહાર ને ઠોરો સાથે છૂપી પોલીસનુ કામ પચુ બચતી શકતો ત્રમે જણા એક પછી એક એમ છૂટા પડી કન્યાઓને માંડે ભેગવા.

વચખચ ચારમા કવાકમાં તો અમને મને જણને ધોલવીની ફર બરીને આવતા નન્યાએ ભેવા અને એ તો આભો જ બની ગયો. મોળ-પાપડી અને કળીના લાટવાથી ત્રણેની ફાટ ફાટાટ થતી હતી કન્યાને માંડવેથી દોડામરી પડવાતીમાં પાલોથી મેળવેલુ આ બાહુ ચારે જણાએ ત્યા જ જેટલુ અવાજ તેટલુ ખાધુ અને પછી તળાવની પાળે આવી બૂબમાં સુતેવા ઊંચાને કાકારીને ફેકને વહેવવા માડયું પટે-વિથા તો ફક્કિણા વહેચે ત્યારે, પણ મથવાએ તો મોળપાપડી ને લાટવા રાતના અગિયાર વાગ્યે તળાવની પાળ કપર વહેવવા માડયા. શોડું શોડું ફરે ખાધુ અને તળાવનુ પાહર પાણી પી સાતિ પાચ્યા. રાતના દોડેક વાગવાને સમય થયો અને મથાલોને પ્રેક્ષ્ય નામ જહાર નીકળતો જણાયો. બનના નાટા એક પછી એક મામ જહાર નીકળવા લાગ્યા મથાલોના પ્રેક્ષકોમાં યુવાકના મોઝા બેડતા જણાયા. કન્યાઓને વિગાય આવવાનાં પડવાણીઓનાં હલકમર્ચી નીત હાથને ચંબાવી દેતાં હતા. પડકા પટેલિયાઓનાં ટોળા તળાવની પાળે આવી પહોંચ્યા. બગદ કપરની, હોર અને આબડા સીંચેલાં બરતવાળી મુન્યો અને શીંડીઓ, મથાલના પ્રેક્ષકોમાં ભળતી હતી.

મારા એકપણ એક તળાવની પાળે આની હારખંધ બ્રાહ્મણ થઈ રહ્યાં દોવની ઈશીએ બેસથી પડવા માડી. સૌ પટેલિયા એકે બાનુ એકઠા થયા પટેલીયાં રૂપિયાના દગલા થયા માંડરથા અને બીજી બાનુ પ્રાણભૂત તથા સાધુબાવાઓને ખજાવારમાં પૂરવા માંડ્યા.

ખજાવારની ચારે બાનુ મોટી હાથગલા ચોરની વાડ હતી અને ખોડીવારા પાસે પટેલિયા હારખંધ બંને બાનુએ બેઠા રહ્યા હતા. રમખું આવેલા પટેલિયા આને દોલતની દાડીના અવાજ સાથે ગાડા-દૂર અન્યા હતા, દક્ષિણ વહેંચવાની ગડગમજ કરતાંકરતા પાછલી રાતાના બેને શુભાર થયો. એકપણ એક સાધુબાવા અને બ્રાહ્મણોના હાકરાઓને ખોડીવારામાંથી બહાર કાઢવા પારડ્યા અને દક્ષિણમાં એકએક નજીને એકએક રૂપિયો આપવા માંડ્યો. નજી દીક રૂપિયાની વાર સાંભળીને ખજાવારમાં પૂરેલા સોમા આંનેદ બધાં પી ગયા.

‘ગદવા, એને દો’ લાખજીકની દક્ષિણ પહુ આપણે અહીં બેઠા સાધોસાથ જ લેવી છે’.

‘ખોરના ઘડાને તીવરવાં નો પટે’ ગજી હેડે વેચે જવાબ આપ્યો. ‘તો પછી વાડ કાની જીવે છે? બીડ એણી થઈ તો આપણે કાવશું નહિ અકથા નરિયા, નન્યા’ ટોળાંમાં કીક દબાવીને આગળ નીકળી પડે ને દક્ષિણા લઈને ખજાવારની પાછળ સૌ આવી પહોંચ્યા. ‘જેતબેતામાં અને ચારે નજી દક્ષિણ લઈને બહાર નીકળ્યા અને ઝડપથી એક પછી એક ખજાવારની પાછળ પહોંચ્યા. હાથગલા ચોરની વાડ પાસે એક નજરમાં નીકળે જામે હતા ત્યાં અધાર હતું ચારે નજી લીમડા કપર ચડ્યા, પહુ ખજાવારમાં આગકતા પહેલા અમે એક વિગારે ગેત્યા ચોર ને ખાવજાના કાટા જે કદાચ નીચે પથરાયા હોય ને એકાદ કાંટા બેઠા ને બેઠા પગમા પેસી બચે તો સીધા અધારમાં રૂપિયા રૂપિયાને દેકાલું રહે ને પટેલિયા-ઓને ખબર પડે તો કપરથી દેકાવા માટે એ નહુડું.

નરિયા અને ગજા પાસે એ ઘોતલીએ હતી. લીમડાની બકી રાજ સાથે બંને ઘોતલીએ લાંબી દરીને ખાધી તોય ચારપાચ હાથ

જમીનથી અઢર વટકાઈ રહેલું પડે એટલે પહોંચ્યા. પહુ ગજલ એમ હારી ખાચ ૧ એણે પહેરેલું ઘોતિયું એધારામાં કાઢી નાખ્યું અને સાધો લેખાવ્યો. ‘હવે તો સડેવાઈથી નીચે બેતરી રાકાય એવું હતું પહેલાં નન્યા ને નરિયા બેતરથી અને હજીવેથી આગળના ટોળામાં બળી ગયા. આગળના હાગમાં રૂપિયા રૂપિયા બળેતા હતા, એટલે દક્ષિણ લેવાવાળામાંથી કોઈ પાછુ વાળીને જીવે એવું હતું નહિ.

નીચે ગજા બેતરથી અને કપરથી મેં એક ઘોતલીને સાધો છાકી ગજલને પહેરવા માટે કમાતી. તરત જતેણે તે પહેરી લીધી મેં કાળ કપરથી ગાઠ છાકી નાખી, ગજલે નીચે જમીન સાદ કરી નાખી અને મેં કપરથી દેકા ગાયો.

પહુ કપરથી મેં દેકા માર્યો ન માર્યો ત્યાં તો બે ટેખાળાના ઘા મારી પીકમાં પડી ચૂક્યાં. ૧ ત્રણ પટેલિયાઓએ અમકાં આ કારરતાન ફરથી જેઈ લીધું હતું અમે જીવ લઈને નાકા પટેલિયા પાછળ પડ્યા પહુ તેઓ હાથગલા ચોર પાસે ફાડીને પહેણે તે પહેલાં તો ખોરા ટોળામાં અમે અદરૂચ થઈ ગયા.

બીજી વખત દક્ષિણ લઈને સડાગત બહાર નીકળી, રાજલ દક્ષિણ સાથે તળાવની પાળે ચારે નજી એકઠા થયા દક્ષિણાએ દેવાનું કામ પડ થયું હતું તળાવની પાળે એકઠા થયેલા બંનેના મહામા બેઠેલી વિદાય થતી કન્યાઓનું દરૂચ નજી હતું નીકળીએને જોળતું પાણી પાતી માતાઓના ગભરૂ હૃદય નજી ભાગી જતા હતા માતા અને દીકરીઓની આંખોમાંથી આંસુ બાંધરવાં વહેતા હતા. મુશકે-મુશકે રડતા એ હૃદય એકબીજાની છાતી સાથે સ્પર્શતાં હતા. અમારી ચારે નજીની આંખો પહુ બીની થઈ.

બંનેના ગાડા વિદાય થવા માડ્યા. બળદને જળે બાધેથી ટોક્કી-ઓ અધુર રણકાર કરતી કિતિજના જોડાણમાં બેતરી જતી દેખાઈ. થાકેલે શરીરે અને બીને હૃદયે કલ્યાણપરની વિદાય લઈ અમે મળકે ગામની સીમમાં દાખલ થઈ ગયા.

મનલાલ વિવેદી

છવી નાણનારા) ૧૮ [જે માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય સીખવી ગયા

એ બહેનની જોડી

મે

સટન (Sutton) અને એન સટન દક્ષિણ આફ્રિકામાં રહેલ નેચેન્ના આચાર્યની બાર તથા નવ વર્ષની છાકરીઓ હતી. નાતાલની રતનમાં આપણ કુટુંબ સમુદાયે રહેલ કરવા ગયું.

અધાય સાગરમાં નેચેન્ના આચાર્ય ન્હાઈ કરીને નાનાં બેટકા આગળ ગયા, મે મે તથા એન પાળીમાં તરતીતરતી મેળ કરતી હતી થોડી વારે એક છાકરાએ પાળીમાંથી હાથ હલાવીને આચાર્યને બોલાવ્યા. આચાર્યે જઈને જઈને બચાવી લીધો ને કાંઠે આપ્યો, ત્યારે તેણે જઈને પૂછ્યું કે તુ બીડમાં કેમ કરતા આવી ગયા? જઈ કહે, બે તો છાકરીઓને બચાવવા બતાં હું લગભગ બકી ગયો. જઈ દેકાલું બતાવ્યું ત્યાં આચાર્યે ઝટપટ તરતા તરતા ગયા, ને જઈને જીવે છે તો પોતાની જ દીકરીએ તણાવી હતી આચાર્યે પોતે પહુ તણાવા માડ્યા, પહુ જેમ તેમ કરીને કાકા બેળા થયા પહુ મે તથા એનને કોઈ રીતે બચાવવા એમ નહોતું.

પછી જઈ વાટકી, કે છાકરીઓને તણાવી જઈને પોતે એને બચાવવા ગયા, ને જીવે છે તો મે એની નાની બહેનને બચાવવા મળી

હતી, ને એક હાથે એનનો હાથ ગ્રાહીને બીજે હાથે તરતી હતી. જઈ એને ગ્રાહી, ને તણે એક મિનિટ તરડ્યા પહુ જઈને જીવે છે પોતે એકને બચાવી રાકે એમ છે, એને નહિ એણે એનને છાકી દેવા મેને જીવે મેએ ના પાડી, અને બહેનને વધારે બળ કરીને ગ્રાહી વળી છાકરાએ એને બીનથી, ‘હું તમને એવું નહિ બચાવી રાકું એને નવા દિઓ’

મેએ ફરી કહ્યું, ‘ના’ અને જઈ પોતે પહુ કુબવા માડ્યો મે ને એન બેળા તણાવી ગઈ, અને છાકરી પોતાનો જીવ બચાવવા કાપે કાપ્યો.

એકબીજાને હાથ ગ્રાહીને બેચ બહેનો અનન્યતા લીન થઈ. એએ જીવતા લગી એનનો હાથ ન છોડ્યો તે ન જ છોડ્યો, પહુ એનો જીવ ગયા પછી જલધિતગે પારે રહીને એનો હાથ છૂટો કર્યો તથા પ્રાનકળે જીવાળ પાકા વળ્યો એની હાથે મેનું શરીર ચક્રાકિત વેણ કપર આવી ચડ્યું. નાનકડી એન કપર તો સમુદ્રને પહુ હેત અભ્યં, એટલે એને એને ગમી લીધી.

(ગીતા એંગેલ કપરથી)

દે. વા.

જવનનું પરોઢ

બાળ ત્રીજો

મકરંદ ૨૨મું

મહાતાલિયાઓની વિદ્યાય

મગનકાકાનું વારંદ આખી રહ્યું છે એ વિશ્વાસ હરેલી વધવા લાગ્યો. દેવદાસકાકા એ મગનકાકા પાસે વારંદને બંધોરે પ્રેર્યું કામ ઉઠેલાના એટલા બધા મગનકાકા હતા કે તેમણે સાચાં સુધી બહાર ફેરવેલું સુધાં ન હતું. આશ્રમને આવે સીમારે અને બનીયા તેમજ ધરોના દોઢ બે કલાકે મારી પ્રવેશવા આવે હતા.

લોકોના નાનામોટા ટોળાં અહીંથી તહીં ખુલ્લુંખુલ્લું આધાપાગા મળે જતા હતા. ધણા હડતાલિયાઓ હલ્લું નવા આવી રહ્યા હતા, પાંચ કોણ નહ કોણ નહનું એ પરખાત ન હતા. સરખે જ એવેની ફલાએલી હતી નવા આપનારાઓએ બધાને ટરાની મુક્યા હતા. રોજની જેમ લોકોના મહેરા પર આવે શેષ અને કમચાલોના ચાખેલો આમાવ લેતા. રોટલા ફરી ખાવાના એ બહુલે તેમનું 'ચાન ન હું' 'લોચરાર સુધીમા પાછા કોડીમા નહિ જઈએ અને કામે નહિ ચડીએ તો આપણા બેહાલ થવાના છે. રવિવારે આખી રાત ધડ વાનશે એ સાબળયા છતાં આપણે નહિ જઈએ તો આપણને પકડી લઈ જશે. સોહાએ આપશે કદા મારી મારી લઈ જશે' આવીઆવી વાતો એમનામા ફેલાઈ ગઈ હતી.

નવદસ વાગ્યાને શુભારંભેકાકા હડતાલિયાઓ બહારગાબહારના પ્રેસમા ધસી આવ્યા અને પૂછ્યાલાગ્યા 'મગા કયા દોષ?' તીસાહમે પકડને આપે છે 'એમના જ એકમે સમજાવે છે ધીરજવાળા ત્યાં 'દોના કયા? જળ બાવેને, જેમને યદ ઉસકા ધર નહિ' આવી ચડારજાનકા ધર છે.

મગનકાકાએ મને એવા પ્રોત્સાહ કે પોલીસ કયા છે એ બરી પછી તપાસતો લોકોને પૂછતો બધા રસ્તા ફરે સુધી નેહી આવ્યા. લોકો પોતેસવારે બેઠાં જતાં, પછી મને દોઈ મળે નહિ ને તરફ લોકો બતાવે એ તરફ હું બહુ કે તરત તે વખતની મોટર સાઈકલની જેમ પોલીસ અટકવ યામ નય' છેવટે મોટરને રસ્તે એક હાલસી પોલીસને મેં જોયા આખા શરીરે કાળા કપડા, માથે ત્રાંસી કાળા ટોપી, ગોઠમુથી નીચે પગ સાવ કપડા, હાથમાં એક બાલૂ ને તેવ કે જરૂની લગાવેલી લોવાથી મરીર કાળા નાક જેવું ચકચકતુ એવા પોલીસો મેં ટીનિકસથી પસાર થતાં કેટલીયે વાર જોયા, એટલે મેં એવું આગમન સાધારણ જ માન્યું. પણ પ્રેસમા પહોંચતા સુધી એવા ત્રણ બહુ એક યજી એક નજરે યડયા, એટલે મેં અટકળ વાળી કે એ લોકો મોરાસોનાંદોના પોડયા ફરે છે ને તપાસ થવાને છે. મેં જોયું કે તેઓ હડતાલિયાના ટોળાની ગવિ-વિધિ ધારીધારીને તપાસતા હતા. મેં જઈને મગનકાકા પાસે બની વાત રન્દુ ફરી, મગનકાકાએ પ્રેસના ઠોરાગા બોલા રહી હડતાલિયાઓને કહ્યું 'કદ ગમરાવા જેવું નથી એ તો તરફ રહે એ કાળી પોલીસ તમને નહિ કનેડ તમારે એની સામે આનખી થે ન કાઢવી. બધે એને જેવું હોય તો જુઓ'.

કલાકાર દોઢા સાત રહી પછી ફરી પાછા એની બાત, એમો એ બય અને મારી તપાસનું એવું એ પરિણામ.

નમતે પહેરે હડતાલિયાનું નહ ટાણ બાપખાઓમા આવી પહોંચ્યું. એમની સામેની સીએને આસપાસ મારે ધાયકાની જરૂર

મહાત્મા ગાંધીજીના લેટાનર ન્યાયિજીવનના મહત્તરમાં સંવિરોધ ક્રોધો આપનાર દરિયા આશ્રિતો ત્યાંની કીનિકસ-આશ્રમની વખાણથી એમના એ મહત્તરમાં મારે જ થયો. એ આશ્રમની જગ્યાનો તથા તે સમયમાં એમણે ઉપાડેલી પડેલી જગવિધાયત સત્યાગ્રહની લડાઈ રમવાના નીકળી જતા અઠવાલ તપરની છવન અને પ્રુધવશ્લોકે વારિયનો તેમજ તેમના સાથીદારોના છવન અને વારંદારજીને ધરમતુ ધરિયલ આપની આ લેખમાળા તેમજ ના કુટુંબના એક અતેવાસી બાળકના હાથે વખાણ છે. અતિવારે એવી થોડીક એમને હકીકતો નજરે આવવા રખે, કેવળ-જોડવા થતાં છવનનું પહેલ વીધુ તેની, બાળકની નાજરે આવેલેની આ મસતારી લેખમાળા આજ છ વર્ષથી 'કુમાર'ના વાચકોનું એક પ્રિય આકર્ષણ બની રહી છે.

હતી દિવસ આકાર તકકાને હંતો મગનકાકાની સૂચના પ્રમાણે હું એ નવા નેત્રો મારે જતાં બોળજા બહારની કક્ષા ત્યાં રમકણું દરજ મારી નજરે પડ્યું.

પ્રેસના નાળાની ગ્રાંધીથી પેલી મેરથી માતઆટ થોડા અને તે ઉપર એટલા કલાવર શરીરના ચોરા સોહાએ પ્રેસ તરફ આવી રહ્યા હતા, અને રસ્તાના વળાંકમાની પેલી તરફથી તવાનવા પોતેસવારે પ્રગટ થતા જઈ પોતેસવારની એ હાર નાંચે જતી હતી. પ્રેસના પગમિયા ઠોટરી હું પાસેક ડગલા ચાલ્યો. દોષ્ટા ત્યાં મોખરાના પોતેસવાર નાળા ધરતો પૂઠ એળથી આવી મારી સામે બેસો. એણે શરીર પર માગાડાના એ આડા પટ્ટા બાંધ્યા હતા. કરમવા તેમજ જમાના આ અને પટ્ટા પર મરડો સામેથી હતી અને તેના એક હાથમા બાલૂ હતી, એ ખૂબ રોશનિ હતા. તેની પાછળ બીજો એકજર જે કદે જરા નાનો હતો તેણે પછી કાઢી મરડોસોના ત્રણ પટ્ટા બાંધ્યા હતા તેમની પાછળના સોહાએ પાસે કેવળ લાંબા ધોડા હતા. મોખરાના એકજરે મને 'મિંગળીના ઇમારા વડે પાસે બોલાવી પછડુ 'મિ નામી કયા છે?'

'દેમર'

'મારે જોને મગનુ છે'

'મિ આપી અહીં કયા છે? તેઓ તો નેહમા છે.'

એવો ચહેરો ગતીર હતો ને ગવાજ ધોધરો હતો. બહુલે વાત કરના થે ધુરકાવતો ન હોય' બધી વાતઅમેહમા જ થઈ. મારે બોલું અમેહ પછી એ રામજોતો હતો, જે જવાબે કહ્યું કે 'મિ ગાંધી નેહમા છે' ત્યારે એવું આખીયે એસરી મળ્યું ને તે મળ્યાં મલકાઈ પડ્યો એની પાછળના બીજા પોતેસવારે મને ફાડ પાડીને કહ્યું 'બહિ, મિ એમ કે ગરંધી નહિ, મિ મગનકાકા કે, ગાંધી તેઓ તો અહીં જ છે ને?'

'હા, એ પ્રેસમા રહ્યા' મેં કહ્યું

'કુરે છે? તેણે પછડુ

'કામ કરે છે'

'હા, એમને જઈને કહે કે હેટિનન્ટ ને કુપ્ટન આવ્યા છે તે તમને મળવા યાગે છે'

આમ તેઓ સીધા પ્રેસમાં દાખલ ન થવાનો વિનય કર્યો. અર્ધા આઠ વેળાને અર્ધા દસખંડાં હું મનનકાકાને દેવદાસકાકા પાસે પહોંચ્યાં ને કહ્યું: 'મોહનદેવની લાગી પહોંત આવી છે. ત્રિ વેરના યુદ્ધને આખો રસ્તો ખરાઈ ગયો છે. અને તમને જોવાને છે વારંદ લઈને અંબ્યા લાગે છે. ગંદક, કારવડ બધુ યે છે.'

પ્રેસના બારખંડાં બધા ભેગા થઈ ગયા. મનનકાકાએ કંઈક વચ્ચે નીચે લેતી રેલો બે ટેકન્ટે ને ડેપન સાથે વાતો કરવા લાગ્યા. દેવદાસના ને દુ બારખા વચ્ચે મોઢાગાને લેખા રહ્યા ને વાતો સાંભળવા લાગ્યા. લેવેરન્ટે ચોરે સાંદે પખ બહુ ધીમે જોલતા દેખા. મનનકાકા પખ જોરક જ ધીમે જોલતા દેખા.

'મનનકાકા કે ગાંધી તમે જોતે જ કે?' લેવેરન્ટે જણ્યું.

'હા, કેમ શુ કામ છે?' મનનકાકાએ જવાબ વચ્ચે.

'હું તમને કહેવા આવ્યાં છું તમે આ બધાં માન્યોને કહી દો કે તેઓ અર્ધધી પોતપોતાની જગ્યાએ પાછા આવ્યા નહીં નહિ તો તેઓને કાલાનકા ખમરું પડશે. એમને જોડાઈ આવવાની તો તમે બધ જ કરો.'

'એ બધું અશક્ય છે. એઓ અર્ધા આપરી તેમને જોડાઈ ને રહેવાનો તો એમને આવવાના જ અમારે જોઈએ છે.'

'પખ તમે એ લોકોને મારી વાત સમજાવો એમને કહે કે જો તેઓ મોઢાગા પહેલાં કામે નહિ બેસે તો તેમની બરી વચે થશે.'

'જોમા પખ હું એમને જવાની સલાહ ન આપી શકું. મારાથી તમારી વાતને ટોકે ન આવવી સમ્ય.'

'હીક ભલે, તમે મારા વાક્યનું એટલે દિંદી કરીને તો કોમને સમજવડોને? હું બેલીશ તે તેઓને સમજવાનું નથી.

મારી માર્ગેના કુભાપિયો કહેશે તો યે એ ટાળા બડી બિરો જો માતિ સખની કોય તો હું જોવું કોને વરખું તમે કહ્યા નહો.

'એ વાત રૂપીકારી શકાય પખ હું હું પખ કશું એ પહેલાં મારે ત્રિ વેરને મળવું જોઈશે. એમને ગરવા પછી જ હું કશું પમથુ લઈ શકું.'

'ત્રિ વેરને તો તમે નહિ મળો શકો. એમને પકડવા છે ને મોરશગ રવાના કરી દીધા છે ને એ તો દરબન પહેંચવા પર દોરો.'

આ સંજોગે અમે ચોંટી ગયા. અમે તે જવાબ દતો કે આ પહોંત અર્ધા જ પહેલાં આવી છે, પખ ત્રિ. વેરના પકડવાનું નવવું એટલે ચિંતા થઈ કે એ ચિંતાય પખ કોણ ભલે કયાં પસાકા એ મોહનદેવે કર્યા દોરો.

મનનકાકાએ વધુ જણવણ મારી.

'શું, ત્રિ. વેરને પકડવા કેમ?'

'હા, એમને ચોરેદ આપવામાં આવ્યું ને તેઓ ગયા.

'ચલે મારે મળેનું ચોરેદ કેમ નથી?'

'સરકાર તમને પકડવા માગતી નથી. તમે આ દડાલિયાઓને મનનકાકાને પાછા પોકરો અને અર્ધા ન મળ્યા એટલું જ સરકાર તમારી પાસે માગે છે.'

'તમને સંદેગો, દડાલિયાઓને પહેંચાડીશ. જાણે અર્ધા આપશે ને રહેશે તેમને આશરો તો સર આપવું જ.'

આટલી ચર્ચા નુમાર મિનિટમાં થઈ અર્ધા વાર પછી મનનકાકાએ મને પર જઈ વાતા બાજોની સમાજ લેવાની આજ્ઞા કરી. મને બધા તમ રો જોવાનું મન દગુ, પખ મન મારીને હું દોડતો પર પહેંચ્યા ત્યાં ઉમાગમ્યાદેખનાં મોઢાં પુત્રી સુધિઆનને બધા બાજો પેરા વચે ભેગા દેખા દેખા અંદરના દેખા. હું પહેંચ્યા કે

તેઓ બધા મારવા લાગ્યાં: 'અમે મોર જોડ, અમે મોર જોડ; એમાં ત્રિ વેરે ભેગા દતા; ઇત્યાદિ.'

ત્રિ વેરે પકડવાના સમાચાર હું આવ્યું એ પહેલાં જ કાલિમા-બેન જોલી લાગ્યાં: 'અમે તમારી મોર લાગીએ છીએ અમે તો એમને પકડતા ને લઈ જતા જોવા લાક મોરર દતી. તમે કેમ અર્ધા આવ્યા?'

મેં પ્રેસમાં આવેલા ચોરસવાદોની વાત સ્ત્રી અને મનનકાકાએ બાજોની સમાજ માટે મને મોકલ્યાનું જણ્યું. એ આમને કાલિમાબેને કહ્યું: 'તમે તમારે ભલે; અર્ધા સહુ મનનકાકાને કહે એ કે કશી ચિંતા ન કરો, અર્ધા કોઈ બસગત નથી.'

હું પાછો કલાકો ભરતો પ્રેસ તરફ જીવડ્યો. અધરને આમની નિરાશવા મહાન આશ્ચર્યના દડાલિયાઓમાની સ્ત્રીઓને કાલો આપેલા ત્યાં બહુ મસાર ફેલાયેલા અને ફાકજ ગાદી ગેદી મેં જોઈ. હું એમની વચ્ચે જઈ પહેંચ્યા તો એમાની રોમીએ આતુરવાથી મને જણવા લાગી: 'શુ મોરની પહોંત આવી છે? અર્ધા મોળીયાર કરવાની છે?'

મેં એમને ટાડા પાડતા કહ્યું: 'ના કે ના, મોળીયાર તો કોઈ નથી કરતી એમ તો એની સાથે ફેડી યે વાતો કરી મોળી તો માત્ર એ જ જણ્યારી છે બીલ બધાની પાસે તો ફજ મોહા છે તે લાણાલણા છે ખરા.'

મારે મિનેદન સંજોગે સ્ત્રીઓના એ ટાળાને ફેડક શાલત વળી. મારી પહોંત સાથે આમની વાત થઈ ને દગુ સાથે છે એ જણી તેમને ફેડક આમની ગયા.

બાજોમા ને સ્ત્રીઓમા બસાર ફેલાતો અટકાવવાનું મારે કામ પતાવી હું પ્રેસ પર પહેંચ્યા કાયા પહાન બહુથી જેવા ચોરસવાદોની દરોજ વચ્ચેથી પસાર થઈને પ્રેસની પાછળના મેઝા-નમા ભલેથી દડાલિયાઓની બીડ વચ્ચે ફેરાઈને લેલેલા મનનકાકા પાસે પહેંચતા મને વાર ન લાગી.

પેલો લેવેરન્ટે જોવાના કાયા લાક ટાળા પર બેઠો. એને જોઈ મેં એક વાક બોલ્યું જતો દેખો ને પછી મનનકાકા તેનું દિંદી બાષાતર સમજાવતા દેખા અને મનનકાકાના અનુવદ વધી પહોંત સાથે આવેલા કુભાપિયો એનું ડાગિલ કહી મંજાવતો દેખો. ટાળુ વળીને લેલેલા લોકો જેમજેમ આ ભાષન સાંભળતા જતા દેખા તેમજેમ એમના અંદરો પર નિરાશ અને આશિની ધાયા વધતી જતી દેખી. પેલો કુભાપિયો ભાદે ધમધમવાં આવતો જસારી રહ્યો દેખો.

એ જોઈ મને બહુ ચીડ ચડી. 'આ જ મિનિટિય. માંને આપેલા આ દેખી છતાં આ મોરોએ અનાથે અનક પોષાકમા બનીદીની આવનાં આને રાશ નથી આવતી? અને વળી જોવાના બાઈકોને જ પમકાને છે? જેમમાં નાજવા લાક તો બેડેબેડા આ જ છે.'

બીજા દરેક મનનકાકાનું વર્તન પખ મને અજાણ્યું. ટાળુ બાષાતરના રૂપમાં યે રજ સાક આપણા તરફથી આ દડાલિયાઓને 'ભકારો' કહેવાનો જોઈએ? મનનકાકા તો રાંબેરનકાના અનુવાદ કરી સંમજાવતા દેખા કે 'મોઢાગાને જસાર સમ કરતા થઈ નહો. એક પછી પખ અર્ધા ન દેખાશો.'

'જાતને સ્વંત્ર મન જસા યે દચ્ચારના ન દેખા. દડાલિયા લોકો કોલી પર પાછા રજા સાચ નાસા જ દેખા. 'માની મદારાજ કે મનન પર' અનાચારના જાન થઈ પડવાનો એમને બેઠો દર ન દેખા, પખ કોલી પર પાછા ફરીયું તો સર્કાઈ પેડે દીગળું પડશે એવી બીક એને દેખી. આવી બીકમાંથી બચવાને મનનકાકા ફેડે આજ્ઞાન કે સુચના ન આપે એ કેટલું ખાસ કહેવાય.'

અને કાલે પેલી કે 'શું મનનકાકા જેલ જવામાંથી કેતરી જવાને

આવું કરે છે? મુ અમ બાળકોને એટલા બધી જતાં એમને કહ
કર લાગે છે? હોમ ન દોષ તો શા સાર તેઓ સોહજદો કહે
છે તે કરે છે? શા સાર તેમ જવાની આવી સુદર તક તેઓ મુખને
છે? મનનકાક આ બહુદુરિતે એકો જવા દે છે એ કીક નથી.
બાપુએ દોત તો આવી રીતે કમ્પાઈ ન બનત. આમ અમારો નાનું
મગનનેકાને ચડ્યું તે પ્રકરને મને નહોતું સમજ્યું તે હવે સમજાય
છે કે મનનકાક આદિસાની સાચી કપાસના કરી રહ્યા હતા, મને છોકર-
વારી ધમધમગાડવી ધણજા હતી. આવી મનનકાકાને (દિંદીઆનું નાક-
આદિ)માની પ્રતિષ્ઠા ને હનતાસિવાયોતુ દિલ સાચવવાની જોગવાઈ હતી.

પોલિએક કલાક મનનકાકાએ આટલાઈ કરી સમજાવવા પાછા
નાનું ને પછી પાછા પ્રેમમા જઈ રોતાને કારે વજીરી નવા
ઘોડી વાર પછી પોલા લેકરને ને એમને પાછા બોલાયા અને કયું:
'હું બહુ પુ. માદી ભેટકી પોલીસ છે તે અત્યારે તમારો જમીનમાં
બધે ફરશે અને આ સમજા હનતાસિવાયોતુને આદિથી રવાના કરશે
ત્યાર પછી પમુ તારા તબુઆર સોહજદો આદી વગરો અને
કોડી પછીની નામી આવનાર હનતાસિવાયોતુને પાછા મોકલી ફરશે
અમારે પાછું લોકરની પોલીસે ટેકરી પર (સવારવાળી ટેકરી) રહેશે
તારા સોહજદોને લમે મંદક જઈ' મનનકાકાએ એને જવાબ
લાવ્યો. 'તમારા સોહજદો આદી બધે રહે, એની લાંબે અમારે
વાલો નથી બાજો ને કોરો આવશે, આદી રહેશે તેને જામે ખોરાજી
આપીશું તે સાધીશું એમને તમારા સોહજદોને મુપરત હરવાનું
મારાથી નહિ બને એટલુ ખજ કે તમારા સોહજદોની આદે
ને નહિ પડીએ.'

કોરસોના તબુતલુ પડાથી સમજાય થયેલા એ સરકારો અને
ની પવન પાડી કરી એ ચાલીસ થોડસવારોમાથી આઠ દમ
- રોકાવા ને બીજા બધા તબુતક, તબુતક કરતા મેગનને રમ્તે
અદરય ચઢ ગયા દોરબધ જુલતા એમના સાળા ધોડાઓમા ફાળ
પાછળ રહી ગયા.

સુર્યાસ્ત થવા આગેા પ્રેસ બંધ કરી નીમાણે ચઢેરે અને
થર આગેા રેસ બીજામા અને અમારે પર કીધે ટેકરી પર હવ
ધરઆણેથી સામે આવેલી પથિરા તરફની નાની નાની ટેકરીઓની
દોર જોખ્યા દેખાવી હતી. એ ટેકરીઓ પર છૂટાછવાયા જુડા
અને ધાસાની બીટ સિવાય બીજા બાંચે જ નહરે પડ્યું પમુએ
દિવસે ફરેક ટેકરીની કેડી પર માણસોની કચાર બધાઈ નહ હતી
રોમની જેમ પ્રેસમાથી આવી કદ પમુ ધર કે બાનુત કાગ ફરવાની
આને આમને દોરાર ન હતી હુ તેા અમારી પાખીની ટાપીના જોટલા
પર બેસી આ જતા રોળાને નીટ માદી ભેતો રહ્યા.

એક પાછળ એક સાવ અડોઅડ છોડીની પેઠે એ લોકો જતા
હતા. રોને માથે ઘોડા પોટલા હતા, કોઈકોઈને માથે પેડી હતી
સાતી સાડીઓવાળી બાઈઓને કીધે કતારમા બાત પડતી હતી.
બાઈઓની કાજમાના છોકરોને કીધે કાળા માથાઓની એકવડી
હોર જુજીએકે જોગડાઈ જતી હતી બાજી આણુ દરમ આકાશમા
જતી વજીરોઓની દોર સજુ હવ પથિરા સિતિતજનાસુચનત સમયના
જુજાળી વાજળો એ દોર ઉપરસાડી બિજાળી એ લોકોનાં મનને
ગુરોસે ચોરિસ પ્રવેશવી રહ્યા હતાં સુરજ સિંહિજના બોળામા આવી
પડ્યું ત્યારે એમના લાંબાલાંબા બોલા બધ અને બિહોને તારામનમા
પવારી મૂકતા હતા. વાદળા ધીમેધીમે ગુહાળી મદી રાજાં ચડ્યાને
કર્મીયાં હિતરી આનુતુ તો મે એ દોરો અખડ રાહએ જ જતી હતી
અને કીક પછી કીક તાણુ સિતિજની પાછા અદરય થઈ જતુ હતુ

આદો હું યથાજની મનમા ને મનવા વિમાયતો હતા: 'બિચાર
કેટલે ફરથી આટલો સામાન કપાડીને આવેલાં હનુ આદો કમી
કામએકાં નહિ લા તો એમને પાછા દોઢા સદતામા નાન્યા આન્યા
ત્યારના દરવા હતા અને છેવટે એમને જતુ જ પડ્યું કોડીએ
જરો ને સુસંગી પેઠે એમના પર કોરડા વીંજામે તો? ત્યારે માનુ
એમનુ રમીપું કરવાનું?'

આટલા દિવસો સુધી રાત દિવસ એમની વચ્ચે રહેવાથી માર
મન બાંહે એમની સાથે બધાઈ નહુ હતુ. એમને જતા જોઈ મન
ઓખાઈ જતુ હતુ હોટકો મનમા થતુ હતુ: 'ના, આ લોકો સાવ
નખી વચાર સોહજદોની સામા થવાને બધે અત્યારે નવા છે.
પમુ સોમવારની દોઢરીની જર રહે પાછા આવશે' પમુ એ દુસરા
હતી. હનતાસિવાયોતુની એ વિષય છેવટની હતી

(આદો) મુદાસ છગનલાલ માંધી

ખોંખ ને તેનાથી બચવાના ઉપાય

(અનુસવાન પાછળના પાન ૧૪થી) સુસવાડા મારતો પવન હોવાતો
તેની અચર બિલુલ થતી નથી પમુ પવનની લઘરીઓ સાથે આ
પ્રકારના વાયુ ધરમા પછી નબ છે અને ફરફર સુધી ફેલાય છે.

ટાકડ ઝેસના પમુ પાનુ પ્રગર છે તમ્હાં ઝેસ આ પેળોને એ-
છે હટકીએ બોમિસીનિયા સામે આ ઝેસને કપયોગ કર્યાં હતા
આ કિનાઈતે જેવા રમને હટ પ્રવાલી પડ્યાં હોય છે મામદીને લાગે
ત્યારે તરવ અખર પડતી નથી અને તેથી માણસ માફેસ રહે છે
પરંતુ ઘોડી વારે આખે નાઈરે થળ ટપર છે અને ખજોલયા પછી
મોટામોટા ફેરકા થઈ, તે ફેરકા આમ થાય છે આ આદા, રોચ
કપચાર કરીએ તો પમુ, બે કે અડી મહિને ફાણ છે આ પ્રવાલી
પડ્યાં, બદુ ધીમેધીમે વાયુ બનીને છોડી જતો હોવાથી, પડવાની
જમ્યાએ પંદરવીસ દિવસ રહે છે ખાસ કરીને બધા પદાર્થોમા મજી
જવાના તેના ગુણને લીધે તે વધુ તુલકના ફેર છે તે કપડા પર પમુ
કોડી નબ છે અને કીમેધીમે વાયુ ફરે તો કાઠાં અને મોટામા પેગે
છે રામરના રમ્તા, ધર પરના નખિયા, લાકડાકા, હટા વગેરે આ
પદાર્થને રોપે છે તેવ, રિપરિટ, મિનિટા, ચરખી, રામર વગેરેમા
એ સહેલાઈથી મિશ્ર થઈ નબ છે રમ્તાની નીચેની પાખીની નળી-
ઓમા પમુ તે પેટી નબ છે

ઝેસથી બચવા માટે ઝેસમારક વપરાય છે. પરંતુ માનકીના
આખ, મોટાં અને આસનળી એટલાનું જ રસાલુ થાય છે અને તે પા
લોડા વખત પુરુજ જ. માનકમા તારની, રૂની, કોલસાની અને કેટલા
સાસાયનિક પદાર્થોની એક પછી એક ગળાળીએ (siliers) હોય.
અને આસ લઈએ ત્યારે હેડી ટ્રબ્બા એ ગળાળીમા રતી નબ છે જે
માનક વાપરવાની ટેવ ન હોય તે માણસ રાંધેમાનમાં મુજાઈ મર
જેવા થઈ નબ છે. ચારપાય કલાક વાપર્યા પછી ગળાળીએ હેડી
ટ્રબ્બાથી બરાઈ નબ છે અને માનક નકમા બને છે કપડાં પર પ્ર
વાલી મપટ્ટાં ઝેસ પડ્યો હોય તો એકને કલાક લોકળા પાળીએ
તે કપડાં પડાળી રાખવાથી તેની અમર નાજદ થાય છે

માનકને બહારે બોંચારે કે આસથમાનની આરતી પમુ વપરાય
છે આવી આરતીને એક જ પ્રવેસદાર હોય છે અને તે પ્રવેસદારમા
પમુ મારકના જેવી જ ગળાળીની વ્યવસ્થા ફેરકી હોય છે, જે
અંદરબ માણસને રસાલુ મને છે.

(બી. ર. શી રેસાપાટના લેખ કપચી કેરમા સાથે)

ભૂતકાળની શોધમાં

પ્રાચીન સંસ્કૃતિ-શોધન માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેખમાળા

ધ

છી શોધાશોધ પછી એક કોળી મારી સાથે ઝીંબુવાડે આવવા તૈયાર થયો અને સાને સાડા ચાર વાગ્યે મેં આદરિવાણું ઊડયું. ચારે બાજુ સપાટ ભેતરાની કોકી બિઠાત પથરાયેલી નવરે પડની હતી દરેક લગભગ વરિયારના જેવું બહુ માવ માસીના પ્રકારમા જ ફેફસાર હતો.

ટાઈમ્સેનોને સમૂહ

લગભગ ચારા પચિસે હું ભલગામ આગળથી પસાર થયો. તેનાથી અર્ધો માઈલ દૂર ધામા નામનું ગામડું આવેલું છે. આ બંનેની વચ્ચે, રસ્તાની પાસે એક બિગિટ પ્રકારના સમાધિસ્થાનોના સમૂહ મારી નવરે વડયો. પ્રાગૈતિહાસિક કાળમા અનાયે પ્રત્યક્ષમા એક એવા રિવાજ હતો કે મૃતદેહને કાઢી તે રથોએ તેનું રગારક ખોડી તેની ઉપર તથા દિશાઓમાં તથા શિકાઓ દોખાને એમની ઉપર એક વધુ શિકા મૂકી ધરના બાકારની એક નાની સમાધિ બનાવતા. એમાં એક દ્વાર રાખતા અને એમાંથી એંદરના રમારફને, મૃત માનવીની કુટુંબી સ્ત્રીઓના ખાસ દિશ્વરોએ નેવેલ ધરતા કેબલ આપતા એવાં સમાધિસ્થાનો ટાઈમ્સેન-Dolmen કહેવાય છે અને એ નાના મોટા અનેક પ્રકારનાં હોય છે દક્ષિણ હિંદમા ટાઈમ્સેનો સારી સંખ્યામાં અને મોટા કદના મળી આવે છે. આ સિવાય બાસામ, ગૃધિયા, નાગપુર અને મધ્ય પ્રાંતના વન વિસ્તારોમા પણ એ મળી આવે છે. ટાઈમ્સેનોને લગતી ઝીણી વિનંતોમા અહીં બેટરી સહાય તેગ નથી, પણ સહેજ પરિચય માટે નીચેના ઉત્તરો ઉપરોની યદ્ય પડશે.

‘દક્ષિણ હિંદમાં એવી કથાઓ પ્રચલિત છે કે આદિ કાળમાં એ પ્રદેશમાં બહુતિયાઓની એક મહાન પ્રજા રહેતી હતી. એ લોકોનાં સમાધિસ્થાનો તે આ ટાઈમ્સેનો છે આ પ્રત્યક્ષ તે દક્ષિણ હિંદમા મોટીઅરમને, પાન્ડુકૂરી, મન્ડુ, મન્ડોવરકુડી વગેરે લોકો હતા. રમાયણમાં વર્ણવેલા વાનરો કદાચ એ હોઈ ગયે, કારણ કે એ લોકો પોતાના પહેરણમાં શબ્દગાર તરીકે બનાવી પૂઠુ ધારણ કરતા.’

(Prehistoric India p 322)

જનરાત પુરાતન કાળમા પાંચ દ્રવિડ રેશોમાંનો એક ગણનો પ્રાચીન તામિલ સાહિત્યમા એની મોધ મળે છે, અને આજ પૂર્વેત અહીંના બ્રાહ્મણો આર્યાવર્તના બ્રાહ્મણોથી જુદા ‘પદ્યદ્રવિડ’ વર્ગમા ગણાય છે. એ સૂચવે છે કે આર્યાના આગમન પૂર્વે જનરાતમાં અનાયે પ્રત્યક્ષ વસતી હતી. હાલના બીલ, કોળી, ડબળા, મોઢરા વગેરે રાષ્ટ્રોપરજ અને કાળોપરજ લોકો એ અનાયોના વંશધરો છે (એ

બલનામ અને ધામા વચ્ચે મળી આવેલા ટાઈમ્સેનો રથ (કિષક)

અનાયો દ્રવિડો જ હતા એવા પ્રમાણે હવે મળ્યાં નથી. એ પ્રથમ સંશોધનને પાત્ર છે) એવા સંજોગમા જનરાતને આગળે ટાઈમ્સેનો મળી આવે તો તેમા કાઢ નવાઈ નથી. અત્યંત બલગામ-ધામાના નાના ટાઈમ્સેનો વિષે વિરગવકાર બીના એ છે કે તે પ્રાગૈતિહાસિક કાળના નહોતા, માની સાવેના મનુદર કોળીએ મને બજાણ્યુ કે કોળી-ઓની અમુક પેઢાકાતિઓમા હવે પણ ટાઈમ્સેનો બાધવાનો રિવાજ પ્રચલિત છે, અને તેને એ લોકો ‘માડવો’ કહે છે આ દૃષ્ટિએ આપણે ત્યાંની એ પ્રત્યક્ષોની સમૃતિનો અભ્યાસ મને આવશ્યક છે એથી કદાચ અનાયે પ્રત્યક્ષોના ઇતિહાસને લગતા કેટલાક કૈય ટાઈમ્સેનો ઉપર પ્રકાશ પડવા સમજ છે આ વિષયને લગતી બીજી કેટલીક ચર્ચા મારી આવતી લેખમાળામા આવશે

ઝીંબુવાડા અને સરસ્વતી નદીનો પ્રાચીન પ્રવાહ

સાન્ પટી. આનસને પશ્ચિમ પ્રાણે મેનેરી તેન્ પથરાયાં. ઝીંબુવાડાને દાકી રહેતી રૂપપ્રધાના દુરથી ફગેન થયા પણ ઝીંબુવાડામા પ્રવેશ એકે મે તે પૂવ તેનો પરિચય આપણે મળતી લઈએ.

‘ઝીંબુવાડાની પાસે ઝીલાણ નામનું તીર્થ છે અને તેમા નળેશ્વર મહાદેવનું મંદિર છે. કહેવાય છે કે એ નળેશ્વરે બધાંજુ દરદર વર્ષે આદરવાની અમારે ત્યાં બત્રા બસાય છે ઝીલાણની નજીકમા જ બોટવાનીરૈના કુડા આવેલા છે કહેવાય છે કે આ રથો સરસ્વતી નદી જમી પડે હતી અને ત્યાંથી પછી સમુદ્રને ભેટવા મંદે હતી’ (The Folklore of Gujarat, p 39)

ઝીલાણ અને બોટવા તીર્થો ન્થા આવેલાં છે તે વિગતાર ત્રિકલાલુંદ બેટ કહેવાય છે ઝીંબુવાડાની નેકાવ્ય અટી માઈલ દૂર કચ્છના રણના સુકાએલા સાગરને બેળે એ બેટ આવેલો છે.

સરસ્વતી-મહાદાયમા સરસ્વતી નદીના કાડાના તીર્થો વર્ણવતા તેના પશ્ચીમમા અન્બાવગા’આ પ્રમાણે લખેલું છે:

‘(સિદ્ધેશ્વર તીર્થે પછીના વિગતારમા વડવાનજી ધારણ કરી આગળ આવતા સરસ્વતી અહરથ થયા અને પછી) ઝીલાણ તીર્થે વિષે સરસ્વતી પ્રવર થવા એ સાબળી સુમતિએ માકેરેય ઋષિને ઝીલાણ તીર્થની ઉત્પત્તિ વિષે પૂછ્યું-નેનો ઉત્તર આપના માકેરેય જ્ઞાનાયુ કે સમ-પાવની કૈલાસ ઉપર વિરાજતા હતા તે વખતે અમુક કારણસર કાર્તિક-સ્વામીનો પાવનીએ તિગ્ગાર કર્યો, આથી કાર્તિકસ્વામી કિરાહને નમોદાકોટે અતી તપ કરવા લાગ્યા. મહાદેવ-પાવની તેમને શોધવા-શોધતાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને તેમને મનાવ્યા. ત્યાંથી એ સુધના ઝીલાણ તીર્થે આવ્યા આ રથો સરસ્વતીનું સ્વરૂપ થકાકાર છે અને ત્યાં સમુદ્ર આવેલો છે. તે મગધે સરસ્વતીને વડવાબિનો તાપ લાગવાથી બ્રહ્મ થયું કે આ રથો જ વડવાનજીને સમુદ્રમા મૂકી દઉં,

આ લેખમાં આવતી રથો કોલોનો નરશે

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

વળી શત્રુ બચે દુર્લભ કોય, પણ બહુ કોય તો એની હાંમે વિગેધ ન કરવો. કહુ છે, કે
બહુ નહિ વિદેશીય મહાજન જ દુર્લભ.
બીડું મળી કરી કીડી ખાય કાળા ચ તાગને!!
મેઘવર્ષ કહે, 'જે કેમ?' ચિરંજીવી કહે,

કથા ૬

એક રાક્ષસાગ્રાં અનિર્ણય નામે મહાદાય કૃપ્તસરે હતો તે એક વાર નાનકડા છિદ્રમાથી નિકળવા ગયો, એટલે એનું શરીર એકાદ નયુને એમાથી થોડી નિકળ્યું એ શોષિતના ગન્ધ અનુસાર કીડી આવી તથા નાચ હપર કરી વળાને એને બાકુલ ક્યો. એમાથી કેટલીને એ મારે? પોતે બહુ રહી, એટલે કીડીએ એને આપે શરીરે ધાયવ ન્યો ને એ મારી ગયા.

એટલે હું કહુ છું: 'બહુ નહિ વિદેશીય' હતી
- દબે વાવનેશ્વર, મારા બીડાનો શોષ કંઠ, મને નિષ્કુર વચન કહો, ક્યાંકથી થોડી ઢાળીને મારે શરીરે થીપો, આ વડ નીચે જ મને નાખીને ક્રમ્યનુક પર્વને નજા તથા હું કૃત્તર વચને આપું ત્યાં લગી ત્યા પવિતાર સહિત ગદો મારી ચિન્તા ન કરવી.

ચિરંજીવીની શીખવળી પ્રમાણે એને તરુ તમે ઠોડી મેઘવર્ષ બધા કામગાને લઇને ક્રમ્યનુક ગયા. શત્રુ આપ્યાના સગાચાર પૂરંગાને મળ્યા, એટલે બપોળીત તથા પશાવન પરાપણુ શત્રુ સ્વચિત જ હાથમાં

આવે એમ કહીને અરિમર્દન રાતે ઝડઝડ આભે, પણ એકે કાનગાને નેચો નહિ, એટલે કયે મારે ગયા તેની તપાસ કરવા મેંડયા.

ચિરંજીવીને થયું, કે 'આ એમ ને એમ નય તે નો મારી નત્રા અજ્ઞ નય, અને કહુ છે:

અનારેલ જ કાર્યોનો પહેલું છુદ્ધિલક્ષણ!
મારબધ અનતગમન એ બીજું છુદ્ધિલક્ષણ!!

અનારલ સારો, પણ આરભિયાત નહિ સારો. એટલે હું બોલીને મને છનો કહુ ' એમ વિચારીને તેણે કા કા એલો મન્દમન્દ મખ્મ ક્યો ને સામળીને પૂર એને મારવા આવ્યા, એને ચિરંજીવી કહે, 'અદો, હું મેઘવર્ષનો મુખ્ય મન્ત્રી છું, ને એણે જ મારી આ અવરણ કરી છે એટલે તમારા રવામીને મારી વાત નહો, એને મારે બહુ કહેવાનું છે'

પૂરપતિ ચિરંજીવી આગળ આભે ને પચયુ, 'તારી કેમ આ દમા થઈ?' ચિરંજીવી કહે, 'દેવ, આ અવસ્થાનુ કારણ સામજો બડ કામગાને તપાવેલા લેઈને મેઘવર્ષ પૂરકુર્મ ઉપર ચડાઈ રવા ધાલુ, પણ મેં કહુ કે શત્રુ બળવાન છે, એટલે આપણે કોશિડમને નગરુ નેઈએ કહુ છે, કે

ચુષ્કવાન નમે છે એ પુરુષો જેમ કાશુંક!
નયુષ્કા રતબધ મેં દોડા પુરુષો જેમ કાશુંક!!
તન્ત્રાખ્યાયિન ૩-૩૨!!

આથી મને શત્રુપક્ષપાતી બળીને મારી આ નતિ કરી. દબે તમાગ ચરજ જ માનુ શરણ છે'

'હવે મારે ને તારે મેરો ઉચિત નથી, મારે હવે તારે ફરી અહીં ન આવવું'. એમ કહીને ક્રાશણને ઉપરનો મુઠ્ઠાવન હીરો આવી સર્વ મારકામા ચાલવા નેઈ

એટલે અરિમર્દન એના ગત્રી મેંડળ હારે માત્ર લા કરવા મંડયો. રક્ષાક્ષ, કૃષાક્ષ, દીપ્તિ, વક્રનાસ ને પ્રાક્ષરમ્બુ જા પાંચમાપી રક્ષાક્ષ કહે, દિવ, અર્ધિ શુ વિચાર કરવાપણું છે? એને કટપટ હવુનો ઘટે છે કહે છે, કે

પ્રદીપ ચિત્તિકા જે ને જે વાગ્યું ફણમાં મને ।
એકવાર છુટી પ્રીતિ ન સંધાય જ સ્નેહશી ॥૩-૧૨૬॥
અરિમર્દન કહે, 'એ કેમ?' રક્ષાક્ષ કહે,

કૃપા ૭

એક અધિષ્ઠાને હરિદત્ત નામે આદ્યાર્જુન હતા એ ખેતી કરતો, પણ એનો શ્રમ સમય નિષ્ફળ નથ એક દિવસ એ દિનાળના અવસરના ધામધી તરસીને પોતાના ખેતરમાં ઝાડની છાયામાં સુતો, અને ત્યાંથી યોગે દૂર રાફડા કપર મોટી ફણ પસારીને પહેલા બીપણ બુલબુલ મને નેહને વિચારું 'આ ક્ષેત્રપાળ છે, એ એને કષાપિ પુન્યો નથી' એમ કહી ક્યાક્યાની દુધ માગી આવી મારાવવામાં નાખી રાફડા આવળ નથને એ નાંચેલા, 'ફેલે સ્વદેવતા, તારા અર્ધિ પાસ છે એ હું નહુતા નથી, એટલે જો તને પુન્યો નથી, એથી ક્યામ કર' એમ કહી નામને દુધ પાઇને એ મેર ગયા. બીજો દિવસે મારે આવીને જુએ છે તો મારાવવામાં એક મોનેયા નેયા એટલે એ તો નિત્ય એકોત્ર આવે,

ગણિત ગમ્મત

૭, ૧૩, ૧૯ વગેરે જેવા અંકો વડે ભાગ ચાલી શકે છે કે કેમ તે શોધી કાઢવાની સહેલી ચાવીઓ

(૭)	(૧૩)	(૧૯)
૧૬૪૭૮	૩૦૧૦૨	૨૩૮૪૬
૧૬૪૭ ૮	૩૦૧૦ ૨	૨૩૪૪ ૬
+૪૦ ૪૫	+૮ ૪૪	+૧૨ ૪૨
૧૬૮ ૭	૩૦૬૮	૨૩૯૬
૧૬૮ ૭	૩૦૬ ૮	૨૩૫ ૬
+૩૫ ૪૫	+૩૨ ૪૪	+૧૨ ૪૨
૨૦૩	૩૩૮	૨૪૭
૨૦ ૩	૩૩ ૮	૨૪ ૭
+૧૫ ૪૫	+૩૨ ૪૪	+૧૪ ૪૨
૩૫	૬૫	૩૮

કોઈપણ રકમને ૭, ૩, ૫, ૬ કે ૧૧ વડે ભાગી મકાવ છે કે કેમ એ શોધી કાઢવાની રીતો તો તમે અભિજ્ઞાં શીખી ગયા હશે, પણ ૭, ૧૩ ને એવી વિચિત્ર રકમોએ શીખી રકમ પર ભાગ ચાલે છે કે કેમ એ શોધવાની 'ચાવીઓ' કદાચ તને નહિ ભળતા હો. ૧૬૪૭૮, ૩૦૬૦૨ અને ૨૩૪૪૬. પહેલી રકમ ૭ વડે આવતો ભાગ શોધવાની ચાવી સર્જાવે છે; બીજી ને ત્રીજી રકમ ૧૩ ને ૧૯ની ચાવી બતાવે છે. સૌ પહેલી ૭ની ચાવી હો. એ શીખી ગયા, કોટલે પછી ૧૩, ૧૬, ૨૩, ૨૬, ૫૯, ૭૬, ૮૬ કે રકમોની ચાવીઓ લાખ આવી જશે

કોઈપણ રકમ લો. દાખલા તરીકે (પહેલાં હિસાબમાં બતાવ્યા મુજબ) ૧૬૪૭૮ લીધી એ રકમના જે ભાગ પાડો. એની રીતે કે એક બાનું છેલ્લા અંક સિવાયની આખી રકમ નથ અને બીજી બાનું ક્રમ છેલ્લા એકમનો ન અંક નથ એમ કરતા આપણે હોલેલી રકમમાં એક બાનું ૧૬૪૭ આવશે અને બીજી બાનું ૮ આવશે હવે એ બીજી બાનું આપણે છેલ્લા અંક (૮)ને ૫ વડે ગુણી આપે તે ગુણકાર (૪૦) કદી પાડેલી રકમમાં ઉમેરે

દુધ પાચ ને મોનેયા કહી નથ એક દિવસ મપને પાવાનું કામ પુરતે બગાચીને આદ્યાર્જુન નામતરે ગયા તે રી કોઢે દુધ પાચ ને બીજી રી મોનેયા નેયા, એટલે એણે વિચાર કર્યો, કે 'આ રાફડા મોનેયાથી બંદેવ હશે, એટલે સપને મારી બધાય એક હારે લઈ લઉં' એમ ધારી બીજો દિવસે દુધ પાતા પાતા એણે મપને આપા કપર લાકડી તરીકે વેવમ્બાનું સપ મપેા નહિ અને રોષથી આદ્યાર્જુને તીવ્ર વિપવાળે દત્તે કરડ્યો, એવો જ એ મરી ગયો. એટલે સ્વજનોએ શેડે દૂર ખેતરમાં લાકડા ખટકીને એના સમકાર કર્યો બીજો દિવસે પિતા આંબેયા, ને પુત્રમરણની વાત સાંભળી તો પણ એ તો દુધ લઇને સપ આગળ ગયો સપે રાફડામાં રહીને જ કહ્યું, 'આદ્યાર્જુ, પુત્રરોક બુજીને ત્ર લોભથી અર્ધિ આંબેયા, પણ હવે તારે મારે પ્રીતિ કશિત નથી તારા શૌચ-ગદાગ પુત્રે મને મારું, ને હું એને કરડ્યો હવે લાકડીનો પ્રહાર કે કેમ બંધુ, અને પુત્રરોકનું દુઃખ તને કેમ વીસારે પડે?' એમ કહી આદ્યાર્જુને હારે આપી 'હવે તારે અર્ધિ ન આવડું' એમ કહી કહી મપ રાફડામાં આવેયા ગયા, ને આદ્યાર્જુ ખણી લઇને મેર આંબેયા

એટલે હું કહું છું 'પ્રદીપ ચિત્તિકા જે ને ને' હતી આને માર્શો એટલે તારું નાન્ય વિના પ્રથમે નિષ્કંટક મદન્ય (ચાઉ)

રેસાઇ વાલક્ર મોનિ-નથ

હવે એ સરવાળાની રકમમાં જે જે કરતા વધારે આકડા આવતા હોય તો કૃત્રી પાછા કપર મુજબ એ રકમના જે ભાગ પાડો તમા બીજા ભાગમાં આવેલા છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણી, અને આવે તે ગુણકાર કદી પાડેલી રકમમાં ઉમેરતા નથી આમ, ઉપરે રકમ જે આકડાની જ રહે ત્યાં સુધી એ કરતા નથો, હવે એ છેવટે આવેલી જે આકડાની રકમને જે ૭ વડે ભાગી શકાતા હોય તો મૂળ રકમને ૭ વડે ભાગી શકશે આપણે હોલેલા પહેલા દાખલામાં એ રીતે છેલ્લે ૩૫ આવે છે ૩૫ ને ૭ વડે ભાગી શકાય છે, માટે મૂળ રકમ ૧૬૪૭૮ ને પણ ૭ વડે ભાગી શકશે

આ વાત ઘણી બીજી જે નીતે ૧૩, ૧૬, ૨૩, ૨૬, ૫૯, ૭૬ ને ૮૬ જે તમામને માટે રીત તો એક સરખી જ છે ફરક ક્રમ છુગ પાડેલા એકમના આકડાને ગુણવા બાબતમાં છે જેમ ૭ની ચાવી માટે છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણવો પડે છે, તેમ જ ૮ની માટે છેલ્લા અંકને ગુણવા માટે નીચે મુજબ જુદાજુદા અંક છે

૭ ને માટે છેલ્લા અંકને ૫ વડે ગુણો; ૧૩ને માટે ૪ વડે, ૧૬ને માટે ૨ વડે, ૨૩ને માટે ૭ વડે, ૨૬ને માટે ૩ વડે, ૫૯ને માટે ૧ વડે, ૭૬ને માટે ૮ વડે અને ૮૬ને માટે ૬ વડે ગુણો

પ્રથમ પ્રયાસે કદાચ આ રીત સરળ નહિ બારે છતાં નથી એ કપરી કે નથી એ મુશ્કેલ આદ્યાર્જુ, પ્રયાસ અને મદાવશની જરૂર તો ખરી જ, પણ પાછી તો એ ચાપ જેટલી સરળ ને સહેલી ઘણ પડશે. ૭ અને ૧૩થી ખસતા ખસતા તમે ૧૮, ૨૩, કે ૨૬ પર બંધ ચડશો, ત્યારે તો આ રીત અત્યંત સમૂહ ઉપયોગી ફરક વખતે છેવડની રકમ જે આકડાની જ જાવરી પડે છે ૭, ૧૩, ૧૬, ૨૩ ને ૨૬ માટે એ રકમો જુદીજુદી આવશે, ૫૯, ૫૬, ૭૬ અને ૮૬ની બાબતમાં તો એ રકમો અનુક્રમે ૫૯, ૭૬ અને ૮૬ જ આવશે.

—કુરુચંદ્ર રાયચંદ મહેતા

પુરુષાર્થોના પિતામહ હિમાલયના પ્રદેશમાં
(અનુ પાછળ પ્ર. ૬૫૧) એક પથ્થરે કંપરથી બીજા પથ્થરે કંપર ચાગ-
પાચ ફીટનો ફક્કા ગાદીને અને આગળ વધતા હતા. હું તો પાછળ જોયા
વિના આગળ વધે જ નહોતો. ખૂબ કંપર જઈ પાછળ ફરીને જોયું
તો મારા નાસિપાસ થયેલા ગિતો નીચે ખીસન મળ્યાં મેઘાન
કંપરથી પંડિતવાર બની મુશ્કેલી તરફ જતી પથ્થરી કંપર કંચ
કરતા જુલ્યાયા.

હવેનું આગેદમ્ય વધારે કંપર હતું. પથ્થરોની વચ્ચે બરફ અમી
મળેલા. ટકરી જમ્યાએ સખત તો ફક્કી કળ્યાંએ પોચા, તાંબે
વરસેલો, આ પોચા જેવા અનન્યનાં પથ પડે તો નીચે ક્યા વ
ગળવી પડાય, અને નીચે આવકારવા મૃત્યુ તોયાર જ હોય વચ્ચે
ભાગ્ય જ બીજે ગાયે રહે, કંપર અડપડે છે અંતરનું પારસું ચડવાનું
સાહસ પ્રેરણાની વચ્ચે, પણ વચગાથી-અધેથી પડતું ઘેરતે મળેલ,
આ પથ્થરોની સાફ જીવનનાં વે પગથિયાં ચડતા કેટલું સાવચેત
રહેવું પડે છે? જય ને પરાજયના પલ્લાં પણ મૂકવાની મહેન બર
થતા કઈ તરફ નથી જાય એ તો બાવિના મળેલાં જ રહે છે.

આ પથ્થરો કૂવાગા, બરફ ખૂંટતાં કંપર ચડવાગા હિમન અને
ધીરજ બનેલી જરૂર છે સમિતી આવરવડતા બરી, પરંતુ ને જો
એનાના કૂવા બરફા પ્રેરે તો સાંપર પર જવાગા માર્ગ રરવાને
બરફે નીચે ખીસતા પડકારી મૂકે.

પુરુષાર્થ પુરિષામ મળે જ, જે તો શાપ્તસ અને સર્પું હોય
તો, ગાયે એ પરિષામ મળ્યું, જે કલાની સતત મહેનત પછી હું
અને ચાચાઈ પસીનાથી રેળવેલ જતા ૧૪,૫૫૦ ફીટની કિચી સાંપ-
માથાના મગ્ગે પહોંચ્યા, શ્રમ પછીની સિદ્ધિથી હંફય રાત બન્યું
હતું, નમેશના નરમ લોહી વહેતું હવે કાંતરીની ડી સરીર સાથે
આધારી વિના અમર પાછી પડતી હતી.

આ કિચાઈએથી રેખાઉટરની ઉપર હિમાચીઆક્રિત મિરિમાથાનું
કંચ પથ્થરોના અદ્ભુત, અખન અને સનાતન સૌન્દર્યની સીમા
બાપી રહ્યું હતું કંપર દેખાતા નહોતીના અગમતા કંપચિયર
કંપરથી રહિ જામે હિમાલયના પંડરો સાહસના પિરેતી પૂરે પ્રદેશને
નિહાળતી ન હોય. આખો ફર્નથી કૂવાકંચ બનતી હતી. હંફય
મસ્તીથી કંગાલ બન્યું હતું કંચી અખન વિસ્તરી ગઈ છે આ ધવલ
મિરિમાથા. ને પણ હિંમતી જ, બારતની જ, મારા જ દેખાતી
મારા દેશની આ નીરવ પ્રતિમા મારા હૃદય પાસે એના જ કંચીથી
પોપાચેલો.

જનમજનના સાહસોના સાહસને-માનવકૃતની મર્દાનીને
હંફે વધારી પડકારતા લેખો છે આ હિમચિયરો, સમકાળ અજ્ઞેય
અને ખુદ વિપુરાગિ કંચાસપતિ પોતાની ડાયા વિસાટ કરી, મારા
હિમાચીકર પંડરી પૂરે જોઈ આવકારી રહ્યા ન હોય.

પાછળ નનર ફેરતુ થું તો અવપેથરના મેઘાન ઉપરનું તાનું,
મુંદર યોગ્યર દેખાય છે હું ને ચાચાઈ કંપર ત્યા પહોંચ્યા, અરિક
જેવું પામ્પર જળ, મપાકી કંપર કોટરેડી જમ્યાએ હિમની મુશ્કેલી
ખિચાત, બાકાના બાગા અને અવકાશના અગમતા દેવ, ને
આસપાસની મુનશનાના અગકાટ પડકારા. આત્મવિશ્વમિતિ કંપર
કંચ અને વિશ્વવિશ્વમિતિ મર્દિયાર વચ્ચે મેઘવરની જળાશયીના
પ્રતિબિંબ નિહાળતુ હોય.

મનિવરના કિનારા ઉપરનો તાંબે બરફ બખ્યા પેરમાં અવકાશ-
પાત મર્દ પડતા ચાચાઈ પોરો મહાકાળા મેઘા હતા. મહાકાળા
મેઘા ને બરફ, બાવામાં ફેકી રિખરત. નમ્પરમાં માર્ગ બની-

નો બોગક છે. મહાકાળા મેઘા દેવાનિષ્ટ ગાયા. આવી અમાધારનું
કિચાઈ ઉપર આ બોગક પાનું વધારી ?

નાનો, મગાનો તેમ નાખી આડો અનતની અડારી કંપર રહેવાનું
હોય તો ? હું વિચારતા હતા. ત્યા ચાચાઈ કંપર. નેમની નનર
પથિંગ તરફથી એકએક અગારી તરફ ધસી આવતા એક વાજ-
સમક કંપર સ્થિર થઈ. તેની અનુસરી આખા સગામ અને
તેમોથી કંપર, આખુલ જમ્પરી કંપર, અખી શીત ગિરિયા, એ
કિચાઈ ઉપર બરફનો વરસાદ વેરતે અમારા જીવન ને મૃત્યુ વચ્ચે
અંતિમ વ્રણ.

સરોવરને જાળ ફરી લાખી રહેલી અરવરતા શિખરોની હાત
કંપર ત્રણવારના છાયા-પડકારોની રંગત મેઘ મેઘ. સૂર્યના પ્રકાશ
દારોનો વાળ્યા અને સરોવરના માત નીર કંપર તુલાન પડેલાની
આગાદી રૂપ હંડા પવનના મળત સપાટા મેઘ થયા. ચારે તરફ આછા
અધકાર લઈને જોઈ ચાચાઈએ અને મેં પથાર કૂવાનું ગર કંપર,
મન બચથી અંત મરીર છી મરકાટા હતા. અમારી પાગે મરકા
વિના ખીજે કંપર ન હતા.

બરફનું તુલાન ? જેમ બરફના સાહસશરમાએ દહાકી હતા ન
હતા ફરી નાખ્યા છે, ને બરફનું તુલાન ? શક્ય એટલી કંપર અને
વચગાથી હું આચાઈની પાછળ દારૂએ જતા હતા. નમ્પરી વહ
આચાઈ કૂવાગા મારાથી વધારે જુલાન લાખ્યા મારાથી ક્યા વ
અગમતા ચાચાઈ કૂવા ક્યા જમ્પર વચ્ચે જોરથી પાકારી 'બાચાઈ,
જમ્પર જમ્પર ... પાડ બકાચો. શીત ન તુલાન' અંકપાટની
વચ્ચેના ધાટકંપર અને પહોંચ્યા ત્યા તો વાજોની ચાપરો મેઘ થઈ
અને પાછળના સરોવર અને પર્વતોયો અવકાશના અલોપ ? અને
મપાટબધ નીચે લેવાયા હાંચ્યા. અનુ જીવનનાં નિતર્યા ત્યા વાજ
તરી પડ્યા-પાળીના કી વાને બરફ બરફના ફેર-મેઘા કાકા ?
એક નમ્પરી મુશ્કેલ ધસી આપ્યું.

આ પણ હિમાચીયન એ જ વચ્ચે જમ્પર જમ્પર નિર્મિતીના એક
માન વધારે ? કંપર ત્યા ત્યારે પસીનાથી જળાયે બનવા, નીચ
જીવતા પાળીથી નીરવતા હતા. ખીતનગરના મેઘાન કંપર આચા
ત્યારે ધરિયાજોગ ક્યા પાની થયા હતા મારો મારો એક જ નીચ
જોઈ ફરીથી જમ્પરના હતા નેન હું હું ને ચાચાઈ મુશ્કેલીને
માને પડતા. પવના અસવ વચ્ચે કંપર પણ હંફયના પુરુષાર્થોના
પિતામહના હિમાલયના મર્દાને આનંદ સગાને ન હતા.

નંદલાલ જોષી

અર જેમ્સ યંગ સિમ્પસન

(અનુસંધાન પૂર ૭૫૧) સર્વોત્તમ હચિયાર હાથ આચાઈ હતું એના
આ મહત્વને લઈ રાખી વિષ્ટોરિયાએ ૬ ૧૮૪૭માં એને પોતાની
મંદર નીચેના ત્યાર શાહ પાર્સીની અંતરે બોલે એટમીને
નેને મેટ્ટેન એમેરિયર નીમ્યા. ને પછી યુરોપ અમેરિકાની અને
વેન અમેરિકાએ અનુસંગાનું હતું. ૬ ૧૮૫૫માં ફ્રેન્ચ એન્ટેમી ઓવ
સાવન્ગે એને ૧૦૦૦ ફીટનું મોન્ટ્રોયન દેવામાં આપ્યું.

ખુદ મરકિયામાં પાનું સિમ્પસને મારો કાળો આપેલા ફારી
નરો સમકિયામાં એક એક નરી સીમે નરી કોટરી ન 'Accipiter-
કાસ' કોવાય છે છતાં દિશ્વરનાં એન્ટેમિયર' મરકિયા એ મગક
મહોતો સંજ્ઞા ને એનો પિંગવ કંપર રહેલો.

૬. ૧૮૬૧માં એને બેનનેર બનાવવામાં આવ્યા ત્યાર બાદ
થેટા જ વરમા ૬. ૧૮૬૦માં એની છત્રી તારીએ નેનુ અવરતાન મધું.

નિહત પત્નિચર્યાને અપેક્ષા દિગ્ગજા પદસાર્થનો ન્યયસાધ્ય તથા
 વ્યાપ-ભવ્યો ન હતો, એ કાળે જાતા સ્ત્રીએ અર્ધને અપ-
 નય-નય આનન્દ-આનંદ શ્રી મુખતા અવસાનની દિગ્ગજા પદસાર્થમાં
 એક આદર્શનો વિરાટ નુમારો છે. (નવસૌરણ)

ચીનની પ્રતીન સંસ્કૃતિ

ચીનનો ૪૦૦૦ વર્ષ સુધીનો તે શ્રેષ્ઠ દાનિકાર ગણી આવે
 છે, જે બનાવે છે કે આનન્દ મુગાપ તથા સ્વસ્થ પ્રાપ્તિ હવે ત્યાં
 જે ચીને ૨૦૦૦ વર્ષની સંસ્કૃતિનો પૂર્વ આદર્શ પાડ્યો હતો
 પણ મુગે પછી ચીન સદીઓ જેટલું આગળ હતા ચીન એવું
 આત્મસંતોષી રહ્યું કે તે વિગેષ પ્રમાત્ર કરી નાનું નહિ એ પોતાની
 પુરાણી જ્ઞાનધારીને જ વળવી રહ્યું બાળ્યે જ કાંઈ ચીનવાસી ચીન
 ગોડી બહાર નીકળેને બહારનાને અર્ધ પ્રવેગથી વિચાર પણ જે
 સોડા એટલા જ જાતી હતા

આજના ચીનચીનના પ્રવેશ તરીકે ચીન ત્યાંની સ્વલ્પ
 ખીલાની અસપામ વમી નવા હશે તે મને પ્રત્યક્ષ દર્શકોની
 મહિતની ચોલાની સંસ્કૃતિ વિદ્યાર્થી હશે એમ મનાય છે ચીનના
 દેનવાસી પ્રચારક દર્શનના નજર પણ ત્યારે નખાય હશે

નવીની ૨૫ સદી પર ચીનના મહાન મિત્રાશુક્ર ક્રાન્ચુશિયમ
 જઈ ચીન પ્રવેશ વ્યવહારજન પર અને નમુનિયા તે સ્ત્રી નવા
 છે ને આજે જે મોડા ચીન તેના પ્રસિદ્ધિયા પરે ચાલે છે

૬ ૧-૨૨૨૨ના મનાવ દેશાધી ચીનનું સમુદાય કરવા માટે મેડન-
 ાલ્ડ ચિના-નિહ-હવાન નીચે ત્યાંની મહાન દીવાસનુ નિર્માણ
 મુજબ આજની દુનિયા માટે પણ એ આશ્ચર્ય મહાન રહેશે જે
 ત્રણ કે નવે પાન દેશવાન હોય ત્યાં તે જેટલું પહોંચી મધ્ય
 ની દેશો ૧૨૦૦૦ માઈલ પર પહોંચી શકે અને આજે અનેક
 ાલ્ડઓ ને રહેવાના, નીચીને ને વેરાને પર જઈ એ વિચરી છે.

૧. ૧૨૦૬ ૧૦ થી ૩૦ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૨ પહોંચી રહેતા
 છે વચ્ચેના દેશોનું મુજબ તેના દેશવાસી આજે જે સ્ત્રી પહેલાના
 અપત્રના બચત મુજબ સ્ત્રી માટે અનિચ્છાસીથી સંસ્કૃતિ શરૂ

ચીનમાં દેશવાસીના મોબાઇલ જઈ રહે છે રહે રહે સંસ્કૃતિ
 ના થયું કમળ જે નાચતોને કરી તમે દીવસો જેમ
 પછી મહાન મીઠાઈ હજી જે ચીનથી નોંધવાને રહ્યું પછી રહે
 છે, પણ તેથી તે ચીનને મનાસોથી બચાવી ન શકે, ને એવી જ
 રીતે બંધાનીઓથી બચાવવા પણ નિષ્પાદ્ય નીવડે છે.

શ્રીમે પીએ મનાસો ચીનમાં વડું ને વડું મનાસો આવ્યા ને તેમના
 પ્રચાર મનાસો નીચીઆને તે વિચાર સંસ્કૃતિ ને ગણિયા મુખી
 પાતાનું આશ્ચર્ય ફેલાવ્યું એના પોત કુણાદળને પરંપરા
 આશેનો સંસ્કાર બધા વધારો ને હટીતા પ્રચાર માટે જોવાને
 પાતાના દેશવાસી આશ્ચર્ય આપે

હનુની પદ્મની રાત્રીના બળવર બની ચીનએ જે મનાસોને
 મહાન દીવાસી કરી પાર દાખો કાઢ્યા એટલું જ નહિ, પણ મોને-
 ચિયાને જે ચિતાઈ પ્રાપ્ત બનાવી શકે આ પ્રતાપ સિમકુળો હશે,
 ને કુળનું મામત ૩૦૦ વરસ સુધી ચીન પર રહ્યું એ સાચનકજ-
 ગા ચીનએ બીજા સર્વો સાથે યુદ્ધ હાલ ચિતારવા કાવ્યા. રજ-
 નિયંત્રે ને માર્ગો ચીનને કાઢે જેમના કાવ્યાને ચીનના વડોએ
 જે કાલ સમુદ્ર સુધી જતા આવના થયા

નિન વચ્ચી પદ્મની માથે જ ચીનના પુગામી મોડા મુજબના
 વચને અને આમર નમી કાઢે મથિરામાં વચેના મુજબ હોમને
 હજી કરવાનું માર્ગ રજ, ઇ. ૧૯૪૨ના આખરે એમણે ચીન પચાવી

પાડી એ મુજબ વચના હજી મમારને ઇ. ૧૯૪૨ના ફેબ્રુઆરી
 ૧૫મીએ ચીન દેશની પ્રવેશ ચીનને પ્રવેશના કાલે રહ્યું ત્યાર
 પછી ચાલેવા બાદ અને આતર કવશે તેો તદ્દન આધુનિક છે.

મુજબ પદ્મનીએ હોય ત્યારે મુજબ કરવું?

મરીશા નાનાનિધિ માર્ગે હોય પશ્ચિમ મુજબ આખરે દુષાધિ
 છે તેમ ગળાનું દરદર પણ છે અંગ્રેજી બોલક તમ તદ્દનની જા-
 વવાના કેટલાક દરદર નિયમે તમ મેરદમી આ મોના મુજબ છે,
 ગળાના એક દરદરે અંગ્રેજીમાં ફેરિન્ટલિસ કહે છે નાક અને ગળાની
 નજી સ્ત્રીએ ચીન થાય છે ત્યાં એક સુદૃઢ તત્ત્વો બાદ છે તેને
 કેરીન કહે છે આના પર અપેક્ષા મોનાને ફેરિન્ટલિસ કહે છે
 વળી, ટોનિમ પણ એક પ્રકારનો ગળામાં મોને જ છે અતિસય
 હી કે નરની, તમ ગવની સામ લેવા, બેસાડા ટેવ, અતિસય
 મુજબ દેશવાસી, બાદ તમ મનાસોવા પદાર્થો પુષ્કળ ખાવા, સગીરતા
 બધારભૂગા નાકે કે સુધીવા જેવા દર્દો આ મો ગળાની બીજાની કે
 મોનાને માટે થોડેવને અંશે કામ મુજબ છે પદાર્થ પ્રમાણમાં મના-
 ત્યાન ન જોવા હોય તેો પણ ગળાને અમર થાય છે. આવા મને મોના
 એવાર ફિચરના કવચના તમા એનીવા બહુ જ માર્દમાં જઈ પડે
 છે જાને સાક કવચ જેટલું તમા મોનાવા પાછીથી મનાજ પણ
 કરવા જેટલું મોનાવા બરંડા કુટો સમી અને મુજબથી આશમ
 મને છે ચીન તમ મધનુ રાખા પ્રમાણનું સિમકુ કવચથી છે
 જેનાથી એસિડ નીવડે છે તેવા માર્દ અને બાદવાના પદાર્થો બધા
 દરદરના થોડા વખત માટે નહિ લેવા જેટલું રાખના કિયોમ
 ફરડ, ફરડ કરી વધે કવચની છે નરમ પાછીના આન લગ
 સારીને માલિક કરવડ પણ મરી છે ગાના તમા માલિક પદાર્થ
 થેવાનો બોલક જેમ બને નેધ હોડો જેટલું ને મોના આખર
 મારો અને પાચ બોલક કવચોની માર્દ પડે છે (બદરથી)

નાની બૂલમાં બંધકર મુજબ

નાની બૂલો પશુ ધનીવાર બધાર પશુમુ આવે છે એ બિ-
 નિયાતા માલ શીમેરો રાત્રી વિમોરિયલ પર એક પશુ સ્ત્રી
 હશે, જે પશુ એ વચના દેશવાસી પરંપરામાં મના માગના
 આજે પશુ પ્રમાણની કદ બધા માર્દ હોય કે પાછી બિનિનિયાને
 યોગે કાચ એસિડ એ વિચાર માની લીડા લેવા-નમે તેમ હોય-
 પણ એજે એ પદ્મની મારો કરી પર રાખના મો

કાચ દિલી કેરીશા પદાર્થો ને મારો, પણ ત્યાં વળી મો
 બલભૂલ મારકન હતા એજે બલમા ને બલમા મના દાખા દારો
 ક્યાક મુજબ દારો બહુ જે પાછાએ કરી પશુ દારો દારો
 મના નહિ પશુમાં શાદ શીમેરો રાત્રી જાણ ન મના. ગળી
 મોનાર રાત્રીમાં. તેજે માનુષ ૨ મારી અવનમુના ન મારે
 બના મનાના પુન બસારો મારે ને પાર, માર્દ મુજબ કાચો
 ન્યાય મનાના આવે એ માર્દ મુજબ તેજે અવનમુના ને રે જે બલમે
 ત્યાના સિમકુ એવચીને જ મારે કરી મોના રાત્રી વિમોરિયલ
 આ વાનની બજાર પછી તેમણે પાતાના કોવચીને મારવાને ને
 મિમન મોલક, પણ શીમેરો તે હોવડો વધુ દેવે મારો તે ને
 એ મિમન જ મારે કરી નામુની અને પશુમાં

પશુમાં ને મોના મુજબ મુજબ મુજબ મુજબ મુજબ મુજબ મુજબ
 ને મોના મુજબ ને મિમન વચે બંધકર મુજબ મુજબ મુજબ
 અર્થ ૧૦ હાથ પાછા મુજબ
 બલ એક કારકુનની હતી, એક કાચ મુજબ મુજબ ને તે મુજબ
 બુકાટ પડ્યું ૩ ૧૦ હાથ (સામે)

કર્ણવદીના બેન મહિરમા એક પરદેશી અનાથ મારવાડીને જોઈ ત્યાં દુર્લેખે આવેલી એક છાત્રને તેની હડીતી માફથી ક્યા આ વતા પોતાનું એનું બધું ધર તેને આપ્યું. વખત જતા મારવાડીએ પોતાની તલકસાઈ-માથી એ બંધા ધરને પાડી નંતુ કરાવવા મારવાડી તેમણી અદબક ધન નીકળ્યું તે જણને પ્રામાણિકતાએ એ પૈસી બાઈને દેવા નંચા પામુ તેના કોઈ આમલને ને ખાલકરતા બાઈએ કહ્યું કે એ તમારું જ છે ભવિષ્યમાં એવુકપાયે સિદ્ધિસાગર જ્યાંસિંહનો મુખ્ય મની બનવાને એપ્રામાણિકમારવાડી કહ્યવન મોઢેના તો દલિદાસપ્રસિદ્ધ છે, પણ તેને 'કંડા મારવાડી' માથી 'કંડવન મચી' બનાવનાર પૈસી નુગરાતપુલાછી છીપામુને આજ નામથી ગણુ કૈમુ જાણએ છે ?

અનેકાર્થી મળ્યાં કીમ્સંક્રમી, સોનંદર કે મોખા, લખાણના પ્રારંભે વપરાતો અનજ સમજ, આદર કે પુનઃપ્રભવ દર્શાવવા નામથી આમજ જાનકાદોનો મળ્યા, પરીતરાર એક રૂન, ધરો, નામે અને કામ એ જાણુ પુરુષાવે

દેવેનોના અર્થે પાતડીના ધોળ આનજ નવાશે અમુક વનજવિચારે કામના, ભવિષ્યમાં આવવાનો પરિણામ વિષે મૂલ્યન કરતી આ કહેવન વિષે બીડી વાત છે કે વરમા પેકેલા કિમ્સા એક વાળિયાને પકડવા, છતાં તેના જમ પેકે ન લેતા જમાદારને આપ્યા મળએ આથી જમાદારને ધોલિયુ દીવાગ-મા આપ્યું, તે આમળાને વાળિયમુ વાળિ-યાને આ ડી લઈ જમા દેવા મટિ કવન આ-વતા વાળિયાએ કહ્યું કે 'એ ધોલકીના ધોળ આજળ નામો' ધોલકી જર પાદ થોડે જોડમાથી છીડે જમાદારને ખુન કહ્યું અને તેની રાડેડી સી રિવાજ દરવા કાની તે બતા ધીને વાળિયાએ વાળિયમુને કહ્યું કે 'એ દરે ધોલકીના ધોળ નવાય છે' વાળિયમુ તેના મર્ગે મગજ મઠ

સીન દુનિયાબરમા વધુમાં વધુ વચની ધ-રાવેના હોવા છતાં તેમો માથ દમ જ દર બાગ વળી વાગી નહીં છે, અને છાપા તો એક જ દરે વાગી નહીં છે

કેબની મુદ્દા કરતા પ્રેમજ હાંચમા પદે-રાના મોઢા આલુઓયુ કાગ પટે છે,

આપરીયાને નળમામળા નળાળી ના-તેનું લળિયુ છે

દેશરમના શિરવંશ કપર છે તે નેકસિમના વતનીના છે

અભિન-પ્રગમન

મોઈ પામુ રકમ પારો પામીનેલા આકા-મોના એક અક આવે ત્યાં મુખી સરવાળો વરી એ આવે તે ધારેલી રકમમાં કમિસે દરે આવેલી રકમને તમાની ધારેની રકમના એક-અડી સરવાળા વડે નંચા એ રકમ આવે તેમાં ધારેલી રકમ બેળવે એ આવે તેમાં ધારેલી રકમના એક-અડી સરવાળો કમિસે દરે આવેલ રકમને, ધારેલી રકમના એક-અડી સરવાળામાં એક કમિસે તે વડે બાના બારમા આવવી રકમગણી નમરી ધારેલી રકમનો નેક-અડી સરવાળો બાદ કરે એ આવે તે તમારી ધારેલી રકમાં કા મ મેરી

S 8

કપર છાપેલા અમેલ અપાર-એમ અને અર-ટના કપરનીથેના અને પાંખડા એ-સરખા હાને છે તે દરિયમને સીરે એને કલકલીને મેસો તો અપારો કે તેમ નથી.

પૃથ્વી ઉપર ૨૨ પાયા માણસે એડ હિલીજન છે

પાણીના ચારમા, આમરે નાનીએ તો, એક અમેરિકન, એક યુરોપિયન, એક લગભી ન એક સ્વીડેન આવે દુનિયાની વચનીના પાણ્ય હાને આપ્યું હોમા રમુને દેશોંચ નથી થયો ? અને દુનિયાના ઘડતર ને અવધારમા આપણે લેવું ફોલો હોવા દેહએ એ સી અંગાપ પમુ આપણા અવરમા નથી પ્રકરની ? (Our India by M Masanને આધારે)

રોમન મહેનતમાં સી કર લેખન, વાગમ અને વાલવિત જાણે કામ અપારોયે મરી માનો,

આમલિના નામો વન-પુઆની, તે નવન આમલો, જે મુજવાળા રોમન દેવમાં નામ પરથી પટેલ છે તે બા ડોરિના રેખા દાર પાય દેવ નમુતો, તેથી બમા પ્રાર નમરે, આ તેનું નામ મુન આપાનુ હોઈ નપારમના મા-લિનાનુ નામ તેના પરથી પડ્યું છે,

વિમ્બિવને કપવાય ધ મ ની મોલખી સદીથી રાજ ચર્મોને નમુખા છે,

શિયાળામાં આકાશરોપી અરતી બનવી હનરો પાંખડીઓના ફેલિયાઈ પાડવામાં આવ્યા છે, પામુ કહ્યુ હતી મોખાની કોઈપણ એ પાણી એકગરથી મળતી-આ ડી નથી

લીસે મરે આપણું મગજ મંડાવું વિગમ પામી રહે છે ત્યારપામી દર પારે એક પ્રમા વચન એનું સતત ધરડ રહે છે.

આપણા દેશમાં પોલિમની અવરમા છકકડા કોઈ કોનેમોલિને હાજન કરી કળનરને મામુમની અવાજ નંબળાને નથી.

કઝાકુદિર શાન્તિનિકેતન

કવિત્ર. શ્રી નરવાલ આજ

અગત્ય કઝાનુ પ્રવચન

શાન્તિનિકેતનના મુખ્ય માર્ગેથી આશ્રમમાં જતા બાંગ્લોનજીક તરફ વજ્રનાજી કીડાવનના મેદાનને ખોલે, એક પોલીસ-ઠાપરી જેવી જ પાખું અને મુઠ્ઠર, માટીની કુદિર ગુમ અગવની બાધાનીમાં ડાબા ટરેલી છે તેને બધા 'આઠે કોર્નર' કઝાકુદિર કહે છે તેની બારીમાં નાચેલી પાછળ કદ ને કદ મિત્ર નૃતનના આપની સ્વામી, ચિત્ર કે સિદ્ધ મુકવામાં આવે છે અને જતા-આવતા વિદ્યાર્થીઓ કદ નરુ નેવાની આદ્યજ્ઞ ત્યાં કદિયુ ક્યાં વિના રહેતા નથી કઝાકુદિર માટેનું કદ નેવા નૃતન વિચાર કે સ્વામીનાથ બીજામાં પ્રવેશ સારવાની આ રીત બધી સાચાંમાં અને સુગમમાં અપનાવે તે કદ સાચું ?

ફોટોગ્રાફી
હરીફાણ
પરિણામ

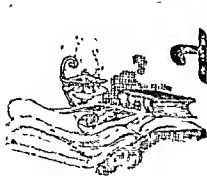
રાખી બાપુ (રામજી) 'આદ્ય મુખી' - બાન્ડ નાન્ટ પટેલ (અમદાવાદ) બીરુ નનાશ, (નીચે) 'પરમેશ્વરો પાર' - સ્ત્રીમન શેવાટા (કલોલ) ત્રીજી દેવાડા, નામની બાપુ (રમજી) 'જિજ્ઞાસા', (અગ્રે) 'અવળ ગિરનાર' - બાન્ડ નાન્ટ પટેલ (અમદાવાદ) ગોધ-પાત, (નીચે) 'હુવાનાનિ' - બાપુ બહુસાલી (રાહુધા) નામ નાન્ટ

સત્તાપત્રી ગમજે સેક્રિમન્ટોએ ફાટેલી દરકિટો

જાનરની ચિલ્ડ્રની ગતાબીતા ગામલુયા મેક્સિકનએ ફાટેલી દરકિટો, તેની નવીનતા એ સેક્રે તેના પર ૨૦૨૮ની મૂળ (સી પ્રગત) ચિલ્ડ્રનનુ ચિલ્ડ્રનિયાનુ મ્હોટ મુખીએ એ સિવનોનુ આગલુ ક્યુ ડે. (શ્રી હરિનાથ એંગના સપ્તદશાથી)

નવચેતન

૬૨ માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખે: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧= અલ્ટ્રાશર્મા-૨૧. ૭ દિવસદાર છૂટક નકલના ૦-૧૨-૦

દેનડાલગી નવે ઠેકાણે દેએ હોર

નૃસિંહ લોજ

ખાનગી રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન

૧૭૭/૭૬ હાનબી રોડ, હાટ, મુંબઈ

હાસ્ય અને કિલકિલાટ કરતાં બાળકો

માતાનું હૃદય સદાય અજવાળે છે. આઘોષીલ: નાનાં બાળકોને અપચો, જાતી, પેટ મોટું થવું, પેટ સાફ ન આવવું, ખીખા લીધા ઝાડા થવા વગેરે દરેક ઉપર અચ્છીર કાર્ય જાનવે છે. આઘોષીલ તુરંતમાં બાળકોનાં બાળકોને પાણી મંપૂર્ણ સલામતી સાથે આપી શકાય છે, કારણ કે તે માતા ધાવણ જેવું નિર્દોષ છે. બાળકોને રોજ આપવાથી તેઓ ખીલતા થવાનું જેવા મુદર અને તંદુરસ્ત રહે છે. ખાદલી એકની છી. રૂ. ૧) બી. પી. ખર્ચ જુદું

ન્યુમો કેમિકલ વર્કસ

નરોત્તમ વાડી, ૩૮૭, કાલખાદેવી રોડ,

ખારીબેદાર સામે, મુંબઈ

ફોન - ૨૩૧૨૧

જન દેસાઈ વિવ્રિત

જગન્નાથ

જીવન અને નિર્ભયતા
આઠ દિલચસ્પ રમચિત્રો

તૈયાર થાય છે - કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ

વિદ્યાર્થી, વેપારી, વકીલો અને બીજા મનુષ્યો પણ કરનારાઓને એના સેવનથી અત્યંત મેદુરો થાય છે. નાનાં-મોટાં, માંદાં-માઠાં નખખાં-જાખખાં ઝીં-પુરુષ, સૌ કેટલું જાનું એવલ કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન

ઝંડુ

મહારસાયન

રસમિદૂર, અશ્વક, કેમર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, પાચન, તથા ધોષિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આમળાંમાંથી બનાવેલું મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને ધોષિકે ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન લાંબુ આયુષ્ય તથા મારી રુમરજીશક્તિ આપી શકી રહ્યાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કીમત

૫૧ રતલના પોટનો રૂ. ૧૧
અરધા રતલના પોટનો રૂ. ૬
એક રતલના પોટનો રૂ. ૫

કારખાનું -
મયાતીરોડ
મુંગાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ સોગીલાલ અવધી - ગાંધીરોડ

કુકાનઃ
જૂની મદામવાડી
મુળાઈ-૨

કોટર આપવી વખતે, અદરખતર 'કુમાર'માં વાંચી લેજો જણાવજો.

ચિત્ર સંધાના

કલ્પદ્રુમ સંસ્કૃત સંસ્થાના
નવ પત્રિકા

પણા સાખા વખતથી જે આત્મિક કલ્પદ્રુમકે તેમજ યદિ રહ્યો હતો તે
અસિનિય ચિત્રગ્રંથક બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારાભર્યું

કવિત્વ વહાવનાર કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં

આમાં સંગ્રહાઓના ૨૧ પ્રભુગી અને ૩૪ માત્રા ચિત્રો પછી ભાગ્યે જ
એમનું કોઈ સંગ્રહોગ્ય ચિત્ર રહી જવા પામ્યું હશે એવી નિ શેષ વગર-
ગીથી આ સંગ્રહને સમૃદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. તે ઉપરાંત કલાકાર
ઉત્તરોત્તર કહેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની ચિત્રિયોના છે.

ઓઈલ અને વોટર કલર, પેન્સિલ અને પેન એન્ડ-બેક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોલ્ડ
ગ્રાફિક્સ આદિ, એમની કલમ ને પીછીતો કસબ દર્શાવતા બધા પ્રકારના તમૂના એમાં છે.

ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનોના સંગ્રહ ભાટે એ અમૂલ્ય સ્ત્રીજ છે.

ગન્ગોળખેતી, લગ્નોત્સવ આદિ મુખ પ્રસંગે નેમજ વાગતરેવારે આપી શકાય તેવી માઠી બેટ કાગ
આટપેપર ઉપર છાગેલું અને રૂપેરી એમની ગ્રહક સાથે ત્રણ કેંગા છાપવા બાબકબયો
પકા સાથેનું, પાકા બાધબીનું, કમાગના કદના ખતોદર રૂપકંગ ધરાવતું પુસ્તક છતા

કિંમત ત્રણ જ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમરનાથ

મે. દગડોબા એન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચોક • પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી
તેમજ દેશી શાકભાજી અને
ફૂલગોળા વેપારી.

★

તમામ જાનના જાળીના રેશમના
જાપાનના ગંજીકાક, સ્વેટર્સ.
જુલીજુલી ડીઝાઇનના ફેટોવાળા સફેદ
રેશમી રૂમાલ તેમજ કપડાં રોપી
વગેરે આદર પ્રમાણે વેપાર અને
મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

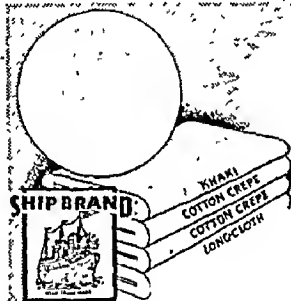

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાંઓને માટે ઘણું પૌષ્ટિક જોખડ છે.
જો નખળાં અને તંતાઓનાં
બાળકોને આજ કદે છે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

: કારણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

કૉટનક્રેપ, લૉગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, આક્રીટ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેદ ટ્રીલ્સ અને દેવીલ્સ, સાદીન
ટ્રીલ્સ, બ્લ્યૂ ટ્રીલ્સ, ગ્રેટ્રીલ્સ, ટેસ્ટીંગ, કેમ્બ્રેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીર્ટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેમ્લ ક્લૉથ્સ, ટૉપીલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

હેડ ઓફિસ

શાખાઓ

શ્રી

આવતી કાલનાં નારાદિહીનું પત્ર

વર્ષ ૧૯૮૦માં રજાઓની શરૂઆત

૨૪

નાની રાજીશીકરે રાજાના પાદપદ્મોત્સવની શરૂઆત

કપાળના દર્શનથી, શ્રી અર્જુનના ચંદ્રકાંતના આશીર્વાદો પ્રાપ્ત થઈને Stained Glass Window ની જેમ નોન કામના અડો વડે બિટી દમ્ભે નેપાલ કાંચ સરસ્વતીનું ચિત્ર -

ચિત્ર સંધના

કલકત્તા સ્થિતિ પાસે
નો પ્રસિદ્ધ

ધમ્મ વાળા વખતથી જે અત્યંત કાળજીપૂર્વક તૈયાર થઈ રહ્યો હતો તે અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભટ્ટ

કવિત્વ વડાવનારે કેસાકાર શ્રી રત્નિકલાલ પરીખનાં આમાંગ્રહણેથી ૨૧ પૃષ્ઠોની અને ૩૨ માત્ર ચિત્રો પછી બાજે ૪ એમનું કોષ્ટ મંદરોગ્ય ચિત્ર વહી જતા પાશ્વર્ય દર્શી એવી નિઝે પદ્મ-ગીથી આ ગ્રંથને અમૂલ્ય કમ્બામાં આવ્યો છે તે ઉપરાંત કેસાકારે ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાભાષનાનો પરિચય આપતી એમની ચર્ચિત્રરેખા છે.

આઈલ અને વૉલર કલર, પેન્સિલ અને પેન ઍન્ડ-લૅક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, બુટકટ, સૉફ્ટ બ્રશસ્કેચ આદિ, એમની કલમ ને પીછીનો કસબ દર્શાવતા બરા પ્રકારના નમૂના એમાં છે.

ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કેસાશોખીનીના સંગ્રહ માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.

ગંગાવત્સવી પ્રગોત્સવ આદિ શુભ પ્રસંગે નેમજ વાગ્દેવારે આપી મકાલ તેવી માછી ભેટ થયા આટ્ટેપેપર ઉપર ગ્રાપેક્ષ અને કેપેરી ગ્લની ઝલ્લ માથે તબ્બુ ગ્લના ગ્રાપેક્ષ બબ, બપો પડા માથેનું, પાળા માથાનીનું, કુમારના કમ્બા બગોલક ઉપરમ ધરાવતું પુનઃક છતા

કિમત ત્રણ ૪ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય રાયપુર. અમદાવાદ

સર્વ માન્ય !!

આજકાલ સૌ એક નિયમિતના અક્રિયાશક્તિ માટે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

અદ્યત્વગમ્યવતપ્રાણ, સુવર્ણમાચિતીવત,

મકરધ્વજાદી વગેરે શક્તિદાયક ઔષધો મળાવો.

હાસ્ય અને કિલકિલાટ

કરતાં બાળકો

માતાનું હૃદય સદાય અજવાળે છે.

આનુષંગિક નાના બાળકોને અપર્યા, ગદ્યદી, પેટ માટું થયું, પેટ સાફ ન આવયું, પીળા લીલા રંગ થયા વગેરે દરેક ઉપર અદ્યત્વ કાર્ય આનવે છે આનુષંગિક તુલના બંનેમાં બાળકોને પણ મધુર્ણ મધામતી માથે આપી મકાલ છે, કાળજી ને માતા ધાવણું જેવું વિદ્યોષ છે. બાળકોને રોજ આપવાથી તેઓ ખીચતા મુલાગ જેવા મુગ્ધ અને નદુગ્ધ બને છે બાદલી એકની કી. રૂ. ૧) થી પી. અર્થે ભુલ

ન્યુમે કેમિકલ વર્કસ

નરસિંમ રાઈ, ૩૮૭, કાવળદેવી ગેટ, આસીબદાર માથે, મુંબઈ ફોન ૨૩૧૨૧

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય કાઈલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
ઓડિસના રથેશ્વર ઓડિમાથી
અનુક્રમણને કારણે કમી કરીને
વેચવા કાઢી છે અને તે ગાત્ર બદલ
સંખ્યામાં જ છે.

ઓડિસેના નિકાલ, આવેલા
પત્રોના કંમવાર જ થશે.
તમારે મોડા ન પડતું હોય
તો તાકીદે લખો:

વર્ષ અંક
૪ ૩૭૫ ૪૮
૯ ૬૭૫ ૧૦૮ (૧૦૦મા ઓડ
વિના)

૧૦ ૧૦૬૫ ૧૨૦
૧૨ ૧૩૩૫ ૧૪૪
૧૩ ૧૪૫૫ ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬૫ ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩૫ ૨૦૪ (૨૦૦મા અંક
વિના)

દરેક કાઈલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટલ દરેકનું ૦-૪-૦
સાતે વર્ષની સામગ્રી લેનારને
રૂપિયા ૨૫માં ધેરબેઠાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ દરેક તથા વર્ષ ૧૧માંની
કાઈલો પછી દરેક મિલિકે છે અને
તેની કીમત તો સરતી છે
દરેકના માત્ર એ રૂપિયા.
પોસ્ટલ ચાર આના બુટું

અધી કાઈલો અંધા વિનાની
સમજવાની છે.
૧૦૦મા ઓડ તથા ૨૦૦મા અંક
દરેકના ૩ ૨ પોસ્ટલ દરેકના ૦-૪
અને સાથેના પોસ્ટલ સાથે ૩ ૪
કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

ચિત્રો

સરસ્વતી (વિવિધ રંગના કાચના ખંડો વડે રચેલુ બારી-ચિત્ર) ૫૦
ગોપધનનું સંજીત બીજામાં આવેલું ચિત્રની મુખચિત્ર
સામગ્રી બાનુ મુખ્ય મુખચિત્રની પાછળ
તિબેટની વેગનારી વી એ માળી
સંગ્રહમાં ચિત્રાવલિ-(૫) અંગુલે માતા ૨ મ રા ૪૨
મુંબાઈની દુર્ગામજિદ (દર્શિય) એચ ડી. મીઝરી છેલ્લા પાન સામે
આશાસન પી ડી. રેડી
ફેટિઆઈ દરેકનું પરિણામ ૫૬૧ પાન કમી સામે
યુદ્ધપ્રવાસની પ્રિક્ટો (શ્રી હરિદાસ બેદરનો સમજ) ”

કવિતા

તમે મનન— કમારાકરે ભેળી ૩૩
નિર્જનરક્ષિત બાલવય બલવન્તરાય ક. કાકોર ૩૩
શાને? પ્રદલાદ પરિખ ૩૩
વિભૂતિ પારાશર્ય ૩૩

ચરિત્ર

મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે ૩૮

વાર્તા

દેવચંદ આઘાની જિનચર્ચા સુનીલાલ મરિયા ૪૦
વાપલું ચંદુલાલ પટેલ ૪૩
નવશીરવાન અને ડોરેસ હિંગમતલાલ કીલાધર આધી ૪૮

લેખો

જીવનનું પરાંદ પ્રભુદાસ ગાંધી ૪૫
ભૂતકાળની સોધમા અમૃતલાલ વ પડયા ૪૭
શત્રુ કરવા વિશે અમલ ભેળી ૫૨
બોમ્બબર્ન તેનાથી અચવાના કાપાચ દેશવલાલ કાગીરામ ભાની ૫૩
હિંદી બેઠાની દુરેશ (ચિત્ર-લેખ) ૫૬

વિભાગો

માગી નવરે ૨ મ રા ૩૪
મંત્રીના પાન ૪૮
ચત્રતત્રની વાર્તાઓ દેગાઈ વાલજી ગોવિંદજી ૪૮
જીની બળનારા (૧૯) બાહામાં દે. વા ૫૦
ફેટિઆઈ દરેકનું પરિણામ બલવન્ત બંદે ૫૦
સંગ્રહના રાજેશ (૨૦) ૬૧૬૫ ૫૧
માધુકરી ૬૦
અપાલું ૪૬, ૬૨, ૬૩
આ માંદેના (કિયુઆરી) દત્તિદામગા ૬૩
છેલ્લું પાનું ૬૪

કુમાર અત્યેક અગ્રેષ્ઠ મહિનાની પંદરમી તારીખે ખડાઈ પડે છે
યુદ્ધ-અયુધાદ રાવત, તેમજ અગ્રેષ્ઠ-રવિતાર-રાવત, કુમાર પ્રિન્સી, કુમાર કાવલિય
૧૪૫૪ મધ્યક-અમદાવાદ વાર્ષિકે રૂ. ૧, કલકત્તાના રૂ. ૧૧, પરદેશના રૂ. ૧૨, ૧૯૪૩
દસ આના, ગુમાઇમા કુમાર ઓડિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મોડાન રૂડીટ, આદર આર રહેલી
ક. અલ્પા રાજ્ય કલકત્તા રૂડીટ, વડોદરામાં નૂનન દોડો મૂકેલા, રા.પર.
કુમારમાંનાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને કાટો મોંજાઈથી રહિત છે

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વજીરા અને બીજા મનનુ કામ કરનારાઓને એના સેવનથી અનબલ જેવું પાપનું મળે
નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નખખાં-સાખખાં સ્ત્રી-પુરુષ, મોં કેઈ એનું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન ઝંડુ

મહારસાયન

રસમિદ્ધર, અબ્ધક, કેસર, કરતુરી અને બીજાં હીપન, પાથન,
તથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રસદાર આમળાંભાથી બનાવેલું
મુશોષિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી
રુખરબુશદિ આપી શકી રહ્યાં
બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે

કીમત

૫૧ રતલના પોટનો રૂા. ૧૫
અરધા રતલના પોટનો રૂા. ૨૫
એક રતલના પોટનો રૂા. ૫૦

કાગળોનું

સપાતીરો

મુઆઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ બોગીલાલ અધર્શ • ગાંધીચીડ

ફકાન

જૂની મહાબળવાદી

મુઆઈ-૨

એન્ટર આપની વખતે, નર્દેશખર 'કુઆર'માં વાંચી હતી એટલું જાણવડે

મુંબઈ આર્ટ મોસાયરીના
ગયા સાસના બરાએલા
વાણિક પ્રદર્શનના
ફેટલાંક ચિત્રો
(૫૦૩૩ - મુંબઈ આર્ટ મોસાયરીના
મોડ-૫૫૫)

સાંસ્કૃતિક
ચિત્રદાન - માનુ રમાઈ

બાઈ બાનુ મ્હાને ધીરેધીરે મુંબઈના ચિત્ર-દેશના પોતાના અનોખા મ્હાન મિલ્કતની મેલા છે. દિની રોશનીને આપનાવીને ઘોડાંક મીલિંગ ચિત્રો આપીને ને જાણીતા થયા છે અને પ્રદર્શનના દરેક કોષ્ટકે નેચની કૃતિઓ દિવી તત્ત્વની અધુર અત પડે છે. મુંબઈની જ્ઞાનર્તિના સમી નાસ રમતી કન્યાઓની ગતિ અને મુઠા નેચણે આ ચિત્રમાં બહુ સંચારપણે કાઢતી છે.

બીજા ચિત્રો યાદી
જુઓ ઉઠવા પાનાની સામે

તિથેટની વેચનારી
ચિત્રદાન - બી. એ. માળી

હજાર માપના દેનવામ પર દેહરોનાના સપાટા લગાવી પાવને લગાવી કાઢાવ આપવામાં આ તકજી ચિત્રદાને નામ મળ્યું છે. સામા શુદ્ધ પિયન ચિત્રદાનોની સાથે સ્પર્ધામાં મૂકી શકાય એવી કૃતિઓ હજાર સાથે ને પ્રદર્શનમાં રજૂ કરે છે. 'તિથેટની વેચનાર'નું આ પાત્ર રોશની ચોટ અને આતર પડના કામને એક લાક્ષણિક નમૂનો છે. ચિત્રદાનને દાયે દિહુઆનના વિવિધ પ્રતિભા પાનાની આ નીતની લાક્ષણિક ચિત્રશાળા નેવાય થાય નો ને નેના કવચનું એ અવ્ય મ્હાનક અને

ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନରେ ମନା

ପିତା-ମାତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ

તમે, સ્વજન—

તમે, સ્વજન, વૃદ્ધ ને ઉછરતા વછેરા અમે,
તમે અવ કૃતાર્થ; નવ્ય વિજયે અમે કોડિલા,
નવા ક્ષિતિજ આંખવા ધનગની રહ્યા ઘોડિલા
ગની, જગત પૂરપાટ ધસવા અધીરા; તમે?—
લગામ કઠેલી, ખડકા સુખથી દંત, પેઠૂ દમે,
પુટ્યો પથ અખૂટ નોંધ અવ તંગ મૂક્યા હીલા;
અમે પથપિપાસુ આજ વિભુમોજ બીલાબીલા,
અને કુમળી પાંસળી મહીં સુતીક્ષ્ણ એડી ગમે.

હશે વિકટ પંથ? કંકટ હશે?—ન પૂછું અમો.
કુતૂહલ ન બાણવા ગિરિચઢાવ વા માગનો.
કુતૂહલ દિલે : હશે શું અસવાર આદર્શનો
પિઠે સતત, પેંગડે-પગ, સુતેજ વિદ્યુતસમો
અલાવત સવાલ આલ? ઊસ એટલુ બે લલા,
સુકામ પછી ફર છો! ન શમશે પથે ડાળલા.

ઉમાશંકર ભેપી

સાહિત્યક્ષેત્રના એક વૃદ્ધ સુરજીવીને ઉદ્દેશીને લખાયેલુ આ મુન્દર
એનિટ, વાચનવા તો ભૂતી પેડીનો કાર્યભાર લેવા તરત્ર નથી
પેડીના યનનના ભાવ આલેખી રહે છે પથને ખરેસા નોંધ એજે
ક્યારે શરીરે નંત્ર દીલા મૂક્યા છે એની એ કાર્યકૃતાઈ પેડીના
વૃદ્ધ અથ તરફિના વર્ણવને પછે પોતાને નવા વિનયોના અને
નવા સિગ્નિને આજવાના કોડવાળા વછેરા તરીકે વર્ણવોને અનસા
પાણીકર સુવાનીનો અભિલાષ પ્રકટ કરે છે કે અમલો પીઠ
ઉપર ને આમતનો અસવાર સવાલચાલ અલાવતો બેઠો હશે તો
પછી અર્થ કપરો હોય કે સુકામ ફર હોય તેની પરવા નથી એ
અખૂટ પથપર અમરા ડાળવા શમ્યા વિના ગાળ્યા જ કરશે

નિસર્ગરક્ષિત બાલવય

વિકટર દુમોના એક નાના લેખિગીતના અનુદ્યો

તારુમુખિના અનુવાદ

* ૬-૬૫૫૧ *

માત્ર હર્ષ-ખાલ જડાયુ બારિએ
માતા પડીતી રમને અગકન;
આખે વળી ઝાંખ, નખે ન રક્ત,
હોડી જવા સાસ ધૂંકાય છાતિએ.
માતાં હમે ને સમવંત બાવને
ખીલે રમે બાલક પચવર્ષી;
આખા દિ ગાળે નિજ તાન હર્ષી,
ખાંતી દમે ને નિનરાત માતને
મું હર્ષ એ દૈશવચાગિ દોડો,
આખો પડયાં મૃત્યુ તણીય દોડો.

માતા ગદ દેવભોષા શાનિમા
એ બાળનું ગાન ન ફીકું ન્યૂન;
* ખેડી બિગ, તોય ન બારિશન્ય
માત્ર જ એ બાલ જડાયુ બારિમા
માયાણુ છે છગા અપકવ ડાળે
ના કાવતો રોડ જ કામ કાળે.

* ખેડી = ખેતરી—કાઈ બધા ખેડોડીની, જેણે
માતા જતા એ નિરાધાર બાલકને અપનાવી લીધુ
બલવંતરાય કે. ડાકેર

શાને?

૨૪ રાજીરે 'કાકેયર' નાટકનો પર્વન હેઠળ એક
ગીત એ નાટકને મોખરે જ મુક્યુ છે—તેનો અનુવાદ

માને આ દીપ આલાય ?
શાને આ ફૂલ વિલાય ?
નિઝર નીર માને સુકાયે,
ચીણા તાર દુડી નય ? . . . શાને
ઢાંગો દીપ એક હાયે,
ચાપી રાખ્યુ ફૂલ ફર સાથે,
નીર નિઝરે તણી.
બાંધ્યા બંધખી બાયે,
ચીણા વગાડવા સૂર હતો નહિ
તોય શમ્યા કો અધાતો ?
તેથી આ દીપ આલાય
નીર મુકાયે ફૂલ વિલાયે
નીશૂતારે દુડી નય . . . શાને

મહલાદ પાંડેજી

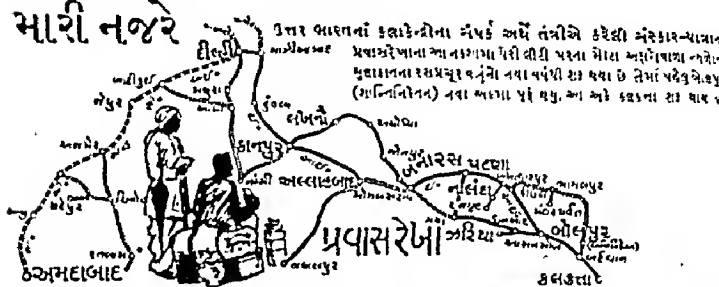
વિભૂતિ

સહી અસલ દબાણુ લખિઅનો
વિભલ તારક તેજ-નિનારતા;
જગતના અભિરાષ સહીસહી
વરદ સેન સુવાસ પ્રમારતા.

પાશશર્ધ

આવતી કાલનાં નાગરિકોં માટેનું અદ્યતન માસિક

મારી નજરે

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

● ૧૬મી સપ્ટેમ્બરની સવારે કલકત્તાના દાવરા એકને પદોચ્ચત
૦૦ અનેક બેઠાઓ ગંગાનાની વચ્ચેથી ચાપચીખાળીને કાપી દેખી-
વારુ દેખાતી મુખમુદા નદી નાની નબકેતન કાંઠા થી ચાપચીખાળીને
બંધકાલ નુબરજાને મુખસિચિત મુખ એ ગમે તે કલકત્તા અને
મુઠાકાવાઈ જેટલા બંધકાની તેમજી બાક અને રામ જેવા જેવડાનુમે
વધારી બાપી રાખે છે, જેથી કલકત્તાના આર વિશ્વામયમ તે
કેમનું ૦૦ થઈ બનરી જેવી થયતબાપી પદોચ્ચી દતી તેમજી મારા
અનેક એકેડીકાળીકાને બજાર પદોચ્ચાડી રીધા દત્તા થમુ એને
એકાદ પદોચ્ચાવાની તાલિન નાપાવી અ મારો પુર્વ અમરદ દનેર,
છતાં બાકી મરજાક ઉપાધ્યાય તે ચાપચીખાળીને જેમ કલકત્તા
ના મારા પદોચ્ચાડી ૦૦મણી પામ બનરજાને ૦૦ બિલક ઠગી એકાદ
પદોચ્ચા દત્તા

મિત્રોના પ્રેમના પ્રતીકરૂપ હૃદયારાના આનંદે અને નેશનલ
અમ્યુબ બનાવી રહ્યા છે એમને એ નામાંથી બહાર નીકળી નવ
કાલેવાંસ પર પહેલી ગયા છે જનુઆરી ૨૫નાંવારેના અંકની
દત્તા દિનિના નર્તિ બનના અજ્ઞાત કરતા તે વખતથી તેન
કાર અને યોગે જુલિની જે એ પરીણ કરી હતી, તે આજે તેમજ
ગાયક બના અને સ્વાધારી હિતે તેમજ અગ્રણી એટલે સ્વિંગ
તેની સાની મુશ્કાલ-હાંડિયાવાના મામલાથી કલેશ પે રહેતા
કેશવમા કેવી રીતે જાણ્યા તે નેનુ પૂજકરૂપ કરવામાં આવે
તે આપણુ કેવળની વિષાલોને રેગના કલંપની નવી હૃદયોના બહાર
સાધક, સાદાસી ને અગ્રણી બનાવનાર મુશ્કાલ-હાંડિયાવાને
કેવી આમુલી કેવળનીમા બહારાં રહેવું પડે છે તેની પાનુ બજાર પડે
ને માત્ર મીઠાના કાચથી અગ્રણી માની રહેવા શાસ્ત્રીને એવધિ-
મરીએ કેવી રીતે પ્રત્યાનસને નવાવી રહ્યા છે તે વ અપકાર
પ્રેમોના પ્રાત્ન રોડોને આવી રીતે બહાર નીકળેલા તલ્લોમા
માનુષ્યમ માટે જે વિશેષ તલ્લો અને એમ આપવાની સાજની
પ્રત્યેકી એક, રેગની કંદરમાનાં દોષોના એ બાવના અને કારણથી
બહાર નીકળેલી બનાવ ફાળે બેરે છે તે કમજો રેશનિમા વિરલ
બધી, રજનામા ભવા અનેક તલ્લો ને શીમેનેની અને મુદાસાત
જે એમને બનમુમિની સાચી કલ્પના અને બાવનાની પ્રતિષ્ઠા
જે નુરાહા મેકેલી અને એને અગ્રણી પરિચય આપેલી દેની.
આં પરીણ આં

આમાને મુખમ 'નવચેતન' ગ્રાંથિશ્ચમા ચર્ચે. એને શ્રી ચાંપશી-
જીનું હૃદ હોય તે નવચેતન પ્રત્યક્ષ હશે, પણ એ એવાજ દસગ

દાંપત્યના વાતાવરણમાં અમને ચાપરીજાઇએ રાગની દિવનો પર્વ
 લલ્લાવ આપ્યા છે, મારા જગની બંદેશત એમણે વચર પૂળે કરી
 મૂકી હતી તે જ રાત્રે સાદિત્ય એમણની સમાધા મારો પરિચર
 દરોગવા આમંત્રણપત્રે કેલાવી દીધા હતા અને નવચિતન કાર્યકરને

જ સમાજ હ બનાવી દીધું હવે દેશકતાના સાહિત્યવનને પ્રાણ હશે તો ચાંપશીઆઈ જ છે. ગુજરાતમાં વર્ષોથી લોકપ્રિય બનેલું 'નવચેતન' માસિક ચક્રાવતાર ચાપશીઆઈના સાધનોમાં એક વગર પાવરનું ટુંદલ (પગે ચક્રાવવાનું) મશીન અને પાચ માલુસોના રેડાં બેઠાં નેમની તમગા અને સાહિત્યપ્રેમ માટે આદર થાય છે. પ્રેસના બીબાના થોડા બાલુએ ખસી જાય જ હોવાને બાંધવાનું જ બનાવી દેવામાં આવ્યો હતો. રાત્રે આઠ વાગ્યે આસપાસની બનદેશ અને ધરોમાંથી જુવાનો ને વિદ્યાર્થીઓએ આવી એ ખડને બરી દીધો અને એ સભામાં ગુજરાત રાજ્યના મંચન કેવા છે નેના ખ્યાલ અને સુદર રીતે મળ્યો.

સુ કલ ચંદ્ર દે

મારી મુખ્ય નેમ તેા હિંદમાં કલાના આદર્શો અને તેનું પ્રકટીકરણ કેટલુ થયુ છે તે જાણવાની હતી. ઉપરની સભા થઈ તે જ બપોર અને બપોર પછી કે ત્યાંની સરકારી કળાશાળામાં એ જ દિવસ પછી રબરોએ પડવાની છે, એટલે પહેલી તકે તેના પ્રિન્સિપાલ શ્રી મુકુન્દચંદ્ર દેને ટેલિફોન કર્યો. પાત્રીસ વર્ષે પણ એ મિત્રે માત્ર નામરમરજી થી મને ઓળખી લીધી. તેમણે તુરત જવાબ આપ્યો કે એમ ત્યારે આવો, સાળા સાલુ છે. કળાશાળામાં દાખલ થતાં જ શ્રી શ્રી રમેન્દ્ર-બપલુ ગુપ્તા મળ્યા. તે બેએક વર્ષ અમદાવાદમાં રહી ગયેલા, એટલે પરિચય ટાળે. હવે. તુરત તે પ્રિન્સિપાલના ખંડ આગળ લઈ ગયા. સિપાઈએ વિશિષ્ટ કારે લઈ જવાબ લાવવાની વિધિ પતાવી કે તુરત અદરના મોઢા ખડગા પાટલા પર માત્ર ઢાંકશું પહેરેલા પહોળી છાતીવાળી શ્રી મુકુન્દચંદ્રે દેના મગજનું હાલોનો મિલાપ યથો અને કાળો અંધર ઊઝી ગયું. તેમણે યાદ રાખે 'અહો, પાત્રીસ વર્ષ પહેલાં તમારી સાન્નિધ્યની ઓરડી પર આપણે (સ્વ સમરાચ, હુ, શ્રી. પવનજી અને શ્રીયુત દે) સાથે બેઠા હતા, મ્હાં પીતા હતા, અપા મારતા હતા.' એ વખતે દેશકતાથી શ્રી અવનીન્દ્રનાથ પાસેથી કલાદીપ્તા લઈ તરફ મુકુન્દચંદ્રે મુંબઈના શ્રીમંતે પાસે તેમના રહેઠાણ પોર્ટ કોર્સે જ્યાં સહાય માગતા હતા. એ સમયે પણ તેમના હાથમાં માનવવાણ આદિઅવાની અજબ કુશળતા હતી. મુંબઈની રૂબરૂ યૌવ આટ્રેમાં દાખલ તે મથા હતા, પણ તેનું વાતાવરણ તેને ગુંગળાવતું હવે એકાએક તે ઊઝી તેણે અજાણતાના યાત્રા કરી, એકલાએ એ અગ્રેયર મ્યાનમાં શોડીક નહોતો પણ ઉતારી અને મુખાઈ આવે કલાસિક શેઠ કલ્યાણજી હરમશીને તે આપી. સ્વ. સર હરહુલ્લાઈ સમજાવડા તરફથી તેને સારો ટેકો મળ્યો. અને જરાક સમજાવડા યતા ઈર્ષાંતરી શ્રીમત પંકડી. ત્યાં બંધી બિખ્યાત કલાચાર્ય પ્રો. શંદેન્દ્રાઈચંદ્રના હાથ પીચે શેંચલ ડોલે જ ઓવ આદેસ મા રહી અભ્યાસ કર્યો. પોર્ટફોલિયો તેમણે ખાસ કુશળતા મેળવી છે. સ્વ. સર પદ્મજીએ પણ તેમને જાણી મદદ કરેલી ઈર્ષાંતમાં હતા એ વખતે તેણે અજાણતા અને જાણતી દ્રષ્ટિએ ઉપર એ શોપડી પણ લખી નાખી, જેની પ્રસ્તાવનાં મિ રોન્સ-ચિન્મય જેવા મહા કલાકારે વિદેશી આમ આ સાહસિક રાજ્ય એકે રીતે પોતાની કલા સિદ્ધ કરી હિંદમાં આવ્યા. થોડાક વખત આમતેમ પ્રયાસો કર્યા બાદ કલકત્તા મૂલ ઓવ આદેશ પ્રિન્સિપાલ મિ. પર્સી બ્રાહ્મનની નોકરીની મુદત પૂરી થતી હોવાથી કલકત્તાની જનતાએ કલાના પ્રણેતા તરીકે હિંદીની પસંદગી કરવામાં તેમની એ જગ્યાએ વરણી કરી અને આજે દસ વર્ષ પછી એ જગ્યાનો અધિકાર તે પૂર્ણ હાથે હિંદયત્રી સંભાળી રહ્યા છે.

કે લ કે તાર ની કે ધા શા ધા

તેમને મળતાં જ ને, મૂલ અથ થઈ નય તે પહેલાં તે બેઠાં થેવા ઉઘડા બતાવી, એટલે તેમણે તુરત હેટ આખર શ્રી રમેન્દ્રનાથ

કલકત્તા મૂલ ઓવ આદેશ પ્રિન્સિપાલ શ્રી મુકુન્દચંદ્ર દે તેમના જ કલા ખંડમાં ભાવભર્યું આતિથ્ય એ આગ પ્રવાસનું એક સુખદ રમણ બન્યું છે

(બળીતા કલાકાર શ્રી રમેન્દ્રનાથ ચર્કવર્તી)ને ઓલાવ્યા અને મારી ઓળખાણ કરાવી શ્રી રમેન્દ્રનાથને જોતા જ પ્રેમ થાય એવી સૌમ્ય તેમની મુદ્રા છે પહેલાં તે માતિનિરૂપના એક અગ્રણી વિદ્યાર્થી હતા કનુ દેસાઈ અભ્યાસ કરતા તે વખતે એ આગળના વર્ષોમાં હતા, હતા તેમની વચ્ચે ગૌરિભાવ થયો હતો એ વાતની તેણે ભાવ-પૂર્વક યાદી આપી અને જાણે મને પૂર્વપરિચિત હોય તેવી સરળતાથી બધા વર્તો બતાવવા આવ્યા મિ. હવેલના સમયથી કલકત્તા કલા-શાળામાં હિંદી કળા ઉપર ખાસ ધ્યાન અપાય છે અને શ્રી અવની બાપુ તથા શ્રી નરબાપુના પીઠ શિષ્યો અહીં શિક્ષકો તરીકે કામ કરે છે ઉપરાંત, હિંદી કળાના સરસમાં સરસ અસલ નમૂના જોવાની તથા તેમાં અભ્યાસ કરવાની અહીં પૂરી મગવડ છે. શ્રી હવેલે મહા પ્રયત્ને એકી કરેલી હિંદી તત્ત્વોની મુગ્ધગુણના વિભાગ પ્રમાણે ચિત્ર-શાળાની લગોલગ એક મોટા ચિત્રાલયમાં ગોઠવેલી છે એ સિવાય સિદ્ધકળામાં યુરોપી પ્રકારો કરતા હિંદી પ્રકારો ત્યાં વધુ ખીજતા જાણ્યા. તેમાં પણ હિંદમાં સર્વોત્તમ ગણાત કલકત્તાનું મ્યુઝિયમ કળાશાળાની નેડાનેડે આવી રહેલું છે તે મોટો લાભ છે કલકત્તામાં વિગ્રેના બ્લોક બતાવવાનું અને લીધે ધાપકમ ધણુ થાય છે તેથી તેની માગને પહેરોડી વળવા કોમર્સિયલ આર્ટસ કોલેજ પણ અહીં છે. તેપણ ખૂબ થીકતો ચાલતો જાણ્યો તેમજ વિદ્યાર્થીઓની બરતી પણ થીક જાણ્યું એ કળાના યુરોપી પ્રકારો શીખવવાને યુરોપ જ આવેલા હિંદી નિષ્ણાતો મ્હાંકા છે. દરવચિત્રેના અભ્યાસ કરવા માટે સાળાની હદમાં જ એક મોટો સુદર ખાન છે અને તેમાં નાનું સરોવર છે આમ જાણુ વાતાવરણ એ સાળામાં સરસ લાગ્યું. પ્રમાણમાં મહાન નાનું લાગ્યું સન્નાત વિગ્રેના હતા એટલે વિગ્ર-ર્થિઓ જતા રહ્યા હતા, પરંતુ જોત પરના નમૂના અને 'પરીક્ષાનાં પત્રો બેઠાં મને લાગ્યું કે થોડા વર્ષોમાં થતી તાલીમ આપવાને ત્યાં પ્રયાસ છે. દરેક કલાસમાં જોતા આદર્શ કાગને માટે ધૂંટેલી હતી, એટલે દરેક અભ્યાસચિત્રને જોત પર છૂટે હાથે દોરવાની ગતિ ત્યાં વિરોધે જોવાય છે એમ મને લાગ્યું. રંગની જગ્યાએ, રંગોઓની રચના એટલે લોકરચનાનાં વિગ્રે એ આ શાળામાં અગત્યવર્તા લક્ષણો દેખાયા. શિક્ષકોએ ગારી પ્રતિ બહુ અદ્ભુત બતાવ્યો. રમેન્દ્રનાથ તેમજ ગણીબાપુએ પોતાને ઘેર આવવા નિમંત્રણ આપ્યો. અને શ્રી મુકુન્દનાથની તે વાત જ શી ર એ તે લાગી જ પડ્યા કે.

શ્રીમાન અર્ધેન્દ્રકુમાર મહાશયેરે ઘેર તેમના સાથે કથાચર્ચા બીજી વખત મારે નિરાને તેમની જોડે બેસી આપાન અને વાત-વાપાને વખત આપશે તે સાથે તેમણે યાદ આપ્યું કે મારે શ્રી અવનીબાબુને પહેલી તકે મળવું જોઈએ. આ વાત મારા મનમાં તો હલકોતે જવાનો હમ્મો હતો ત્યારની જ હતી અને મેં તેમને મળવા મારે પત્ર લખી સમય પણ માગ્યો હતો, છતાં તેમની એ રૂબ રૂબ પ્રત્યેની ભક્તિ જોઈ હું બહુ આનંદ પામ્યો. શ્રી અવનીબાબુએ લેવા જ વખત પર ૭૦ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા તેનો તેમણે શાળામાં ઉત્સવ કર્યો હતો અને અભિનંદનો પાઠવ્યા હતા.

શ્રી અર્ધેન્દ્રકુમાર મહાશયેરે

મારું કલકત્તાના જ નહિ પણ સમસ્ત દિલ્લા અને કેશિયાના અભ્યનવ્ય કલાકોવિદ તરીકે સ્વીકારાએલા આ વિદ્વાનનું નામ ડૉર્ન રીબ્સ વાચનારાઓને મુપરિચિત હશે. હિંદી કલાનું સુઝ-ત્વાનુસંધાન અને પરિચય આપનાર 'ઇ પમ' વૈજ્ઞાનિક નેમણે યુગ પર્વોત્સવી ચરણનું એ આજે પ્રકાશન બધ થયા પછી તેનું પૂર્ણપણે સ્થાન લેનાર કોઈ સામયિક સર્વનું જ નથી. શ્રી મહાશયેરે કલાના પરિચય મટ્ટે અતિ ઉત્કૃષ્ટ નમૂના જ શોધી લાવતા અને તેનું સર્વાંગ સ્પષ્ટ સુદૃઢ-પ્રકાશન થાય તેની અતીવ કાળજી રાખતા એકદ હાયા છાપના ચોરાય એ એમને મન અસહ્ય અને અનુભવ દોષ જાને છે. બીનના કે સાર-ગીના નીચેના તારોમાં પણ જરા મેળ ખૂટે કે તૂટે ત્યારે ઉત્પાદન થત નેટવ ખાટુ થઈ નાચે એટલો જ વિશેષ અને પ્રકાશ તેમને ચિત્રમાં રમ કે માટખીનો દોષ દેખાય ત્યારે થઈ જતો ને જોયો છે. વધારી લેવાની તો તેમની પાંચે પાંચે વાત જ નથી સર્વોત્તમ નમૂનો પ્રાન્ન આગળ મૂકેલો અને તેનો સાચો રસ લેવા કે અનુભવતા શીખવવું એ જ કલાકોવિદોનું કર્તવ્ય છે.

આવા પુરુષને મળવું, એમનો વાર્તાલાપ શીઘ્રે, એ કલાકારના જીવનનો પ્રવચનનુભવ અને છે પોતે ધણે આક્રિષ્ટ છે, પણ કળા અને કળાને લગતી પ્રવૃત્તિમાં એમની આખી જીવનપ્રવૃત્તિ આતપ્રેરિત એ હૈંસ ૧૯૪૭માં અમદાવાદ આવ્યા ત્યારે કઈ સરથા એમનું સન્માન કરી શકે એ પ્રશ્ન થયો, એટલે ડૉ. હરિપ્રસાદ તપાસ સ્વ. હીરાલાલ પારિખ વગેરે અભિજ્ઞોની મદદથી બાકત કળા મંડળની રચાપના કરી તેના આશ્રયે તેમનું વ્યાખ્યાન સમાર મુદ્રાણ હોવામાં થોભ્યું અને અમદાવાદને છોડી ઉપર એવી બંધનનું આપ્યું વિવેચન પહેલી જ વાર સામગ્રી થયું એ દિવસની સ્મૃતિએ તેમણે પણ સુધરી રાખી હતી અને આજ મુદ્દી વખતો વખત પત્રવ્યવહારથી મચેત રાખી હતી.

આજીવિય મુકરબ રોડ ઉપરના તેમના મકાનમાં, ઉપરની પર-સાજમાં જ તે પોતાની બેઠક રાખે છે. મહેમાનો માટે એક તર-જોળ ટેબલ અને ત્રાનુચાર પુરશોભો હોય છે, પણ પોતે નો મોગી સેતર પર ટકેલો રાખી આસન જમાવે છે. આસપાસ પુસ્તકો અને લેખોના બાકસો પડ્યા હતા અને તે દરેક પગ ચોરેલા તે વિશ્વમળ લેખયોગી તેમણે કેટલા પુસ્તકોની તૈયારી કરવા માંડી છે તેનો ખ્યાલ આપના હતા. આસપાસ બીંતે ઉપર કોઈ ખાસ થોભના વતર પણ કૃતિઓના જ આવવાદ લેવા માટે રાંગેલા નેપાછી, રાંગરંગીની કે મુખર સમયના યોદા યોદા ચિત્રો નજરે પડતા હતા. દરેક પાર્સની એક જોડી બારીમાં Stained-glass windowsની દબે રંગીન કાંચના ખરોટી જ હિંદી દબે કરાવેલ એક સરસ્વતીનું મોટું ચિત્રચોખ્ખારલું હતું.

શ્રી મહાશયેરે મળ્યાને વર્ષોના ઝાળે પડ્યા હોવા, પણ પત્રવ્યવહારી નોતો અખડ હતો. હું ૬ ૧૯૪૭માં બપોલ જઈ આવ્યો ત્યારે તેમણે વર્તમાનપત્રોમાંથી એ ખબર વાંચીને કે ઉદ્બોધક અભિનંદનપત્ર લખ્યા હતા તે 'કુમાર'ના વાચકોને યાદ હતી. એટલે એમને તો મારા કલામાં આભવાના ખબર આપના પણ પોઠમમાં મળ્યા પણ નહોતો, છતાં મારે કાંઈ જોવા જ બહાર આવ્યા અને 'અરે' કેટલાં વર્ષો બાદ મળ્યો હીએ.' હતી એસવા કહી મહાશયેરે મદાસ્ય આટલા અમરુદ્ધ વિદ્વાન અને સંચારક છતાં ખરબરા લાક્ષણીક માફક પોતાના નિત્યકર્મો અને ઉપાર્જના સાચવે છે સમૃદ્ધતા પૂર્ણ અસ્થાસી છતાં મુરોપના અજીત કલાપ્રવાહોને પણ પૂર્ણપણે સમજે છે. આથી જ તે બારતીય કલાનું ઉત્તમ નિરૂ-પણું અને સન્માન કરવામાં સફળતા પામે છે, એમ પણ કહી શકાય.

પહેલી જ વાત એમણે એ કહી કે 'હું હવે જ્ઞાના પ્રવચનો અને લેખખાળાથી માફક જુ એ વિષય રમતુતનનો છે અને જેનું મુખ્ય સાધન રસોન્મિદ્ય છે તેની પૂર્ણ તૈયારી કે તાલીમ વિના તેની ચર્ચા અનશ્વરી છે, એટલે મેં તે આગળની સુધિમાં જ કલાના બીજાં પાણું અને પરિચય થઈ જવા જોઈએ એ અનિવાર્ય પાયા રૂપે માન્યો છે. લેખો ને પુસ્તકો બંધે વિદ્વાનો તથા ભાષાવિસારો કે હતિદાસચેતા ઓને કામના બને, પણ કલાની અદિ પ્રાપ્ત કરવાને નો કલાકોવિદોને સાક્ષાત પરિચય નહીં છે, અને સારી કલાપ્રવર્તિમાં કર્યો વિવાદ કલાભિરુચિ વિકસતી નથી. આપની આજની શાળામાં તથા દૈનિકેએ તો એ વિષયને હાંપર કરી અમુક થયાં છે. કન અને આજની હિન્દીઓના સૂત્ર વ્યાપાર અને પ્રક્રિયાઓ કોઈ અભ્યાસ જ કરતુ નથી, તેમ બાળકના જીવનની સંપ્રદાય ચિત્રાવચ્ચા (Impressionable age)માં રેપ, રમ કે રાનોને સમજીને આજના રાખી આપણે એક નીરસ, જડ અને નિષ્ક્રિય પ્રવસનુભવ જોએ કર્યો છે, સ્વયંબુ હીમિ, પ્રેરણા કે સર્જનની તો આજના વિદ્યાર્થીઓ દિમિત કે હર જ નથી. આ અભિનંદનો સામનો કરવા મેં કલકત્તામાં મુરેશ ઉપાડી છે અને આજે ૬૦ વર્ષે હું ફરીવાર બાળનવત્વમાં ચિત્રો દ્વારા સૌંદર્યનુભવ ઉતારવા મથી રહ્યા છું. દર અડવાડિયે હું પ્રાપ્ત મિક રાજાના કેટલાક ઉત્તેરિ શિલ્પો તથા કલાકારો સહ થાય ચૂરડા ચિત્રો લઈ બાળકો પાસે તે કમ રવું કરવાં તેના પ્રવચન અને ચર્ચા કર છું. તે પછી તેઓએ હવે દરેક રાજામાં અડવાડિયામાં એક કે બે પોતિયડ ચિત્રપરિચય આપ્યા ચિત્રસાહવાદ માટે પિંધવર-પોતિયડ તરીકે રાખ્યા છે. એ પ્રવૃત્તિની નોયો રખાય છે અને શોધ સમય પછી પરિણામો પર વિચાર કરી તેનો વિસ્તાર કે વિશ્લેષ કરીશું હું મોડેરન અને મુસોરીમાંથી માફી ગયા છું. તેમના તરીકે આત્મલેખ ઉપર પડેલો બાકી નવા છે. હીમિ અને રસાનેદ માટે

તેમનો અભ્યાસ, વય અને અભિગાન આપણે જાણ્યા છે.

આમ પોતાના બધા ભાવો અને બળતરોનો ઘોષ એમણે તેને ચલાવ્યો. એમાં જ કલાક-દોઢ કલાક વીતી ગયા તેમને કોઈનો સમાચર થયો એટલે મેં જ કહ્યું કે 'આપની સાથે ફિલ્મો સુધી સંગ્રહન અને વાર્તાલાપ કરતાં બે પાંચ નહિ આપને મને આપની થોડી રીતોની સમજ

પાડો હું આપના કાર્યને યથાશક્તિ સહાયબુત બનવા હોતોવર છું' 'જરૂર, જરૂર, તમારા જેવાને જોઈને જ હું હત્યાહી બનું છું. તમારા પ્રાતરમાં તમે કંઈ પ્રવૃત્તિઓ કરો છો તેની હું વાકેફ-મારી થાયું છું પણ તમે એક વર્ષથી મને કેમ કહી જાયું નથી? ખેર, હવે બીજી વાર આપણે મળીએ તમે અહીં ન્હાનના જરૂર પડે ત્યાંના કલા-પ્રદેશમાં મારી સહાય લઈ શકો છો, અહીંની બધી સંસ્થાઓ જોડો. નવાં નાદો પાડી જોડો.'

બીજી મુલાકાત યદીત્યારે તેઓ પ્રેમ અને ઉત્તેજનીથી ગાત્રી રાહ જોતા બેઠા હતા. મારા માટે કહક બગાળાવાની કરાવી હતી ને પોતે જનનાં દેશમાં વસ્તીમાં જ વાત કરતા બેઠા. ગુજરાતની વ્હતી કલાના નમૂના મેં જાતાવ્યા તેમની પાસે પણ મુકર કીમતી નમૂના હતા એમણે એક વાત કહી કે પશ્ચિમના નમૂનાઓનો આપણા પર આ-છાંપો પડ્યો ત્યારથી જ આ ચિત્રો અને આ રંગની કંદર કરતા આપણે મારી મથા છીએ. આ ચિત્રો અને રંગોનો ઉન્માદ આમવાગીએ ખરેખરે અનુભવી શકે છે અને બાળકોના ચિત્તમાં પણ તેનો અવનિ થવાનો. હિંદી રંગોની સુરાવલકે હલકે જેવાં રંગે પડે, હિંદી સંગીત અને નૃત્યના પરિચય તેમજ સૂક્ષ્મ તત્ત્વશોધન વિના સંગ્રહના મુરંદ છે. છાપેલા ચિત્રોમાં આ મૂળ રંગોની સુરખી લેકતી નથી, એટલે તેની અસર પેદા થતી નથી. કેમ વાનિજ્યોપારી ગિપ્સાઈ ન જોડે તે સૂરના સા હાલ થાય?'

આવા જ બોલોથી પ્રેશદ્ર ગાંધુજી બાણુએ સમચિત્રો પર એક મોટો સંગ્રહ બહાર પાડ્યો છે, એ તેમણે મને જાતાવ્યા અને પોતાના કમનની ખાત્રી કરી બતાવી એ મહારસંપ્રદા સાવસે રચીને તેમજ ફોટો ચિત્રોનો મોટો સંગ્રહ છે તેમાં અસલ હિની રાગ તથા તેનું સ્વરૂપવર્ણન કરતા મૂળ સંસ્કૃત મ્યેકો અને તેના અંગ્રેજ અનુવાદ આપ્યા છે. આ અનુપમ ગ્રંથની કીમત લગભગ ૭૦૦ રૂપિયા છે; છતાં બે આપે તે એ કીમતે પણ તે અપ્રાપ્ય છે. એ ગ્રંથ હિન્દી આધુનિક સમુદ્ધારક સ્વ. પરિવ્રજાતબહેને આપેલું દરવાગા આપ્યો છે. એવો જ એક બીજો ચિત્રસમુદાય ગાંધુજીબાણુએ 'રાજપુત ચિત્રમાળા' કરીને

મુંબઈ ઈલાકાતની પહેલી કલા-પરિષદ

મથા લન્ડનમાં મારાની તા. ૨૪-૨૫ના દિવસોમાં સમસ્ત મુંબઈ ઈલાકાતી કલા-પરિષદ મુંબઈમાં મળી હતી. ગુજરાતના કલાપ્રેમીઓની અમી નજર તેમાં મારા ઉપર હતી જ; પણ ઈલાકાતના અન્ય મહા-રાષ્ટ્રીય અને પારસી કલાકારોના સહભાવે મને આવી પ્રથમ પરિષદના પ્રમુખ તરીકે આગેત્રીને મને મળી બનાવ્યો છે આ માન ગુજરાતને મળ્યું માની એ સર્વનો હું જ્યારેસરીતે આવાર માનું છું. ર.મ. રા.

બહાર પાડ્યો છે તેમાં લગભગ ૧૦૦ જેટલા નીમીકા ચિત્રો મહા ચીવરથી રંગની ચાકસામ નળવી છપાવેલા તથા મોટા પ્રાગતી કાગળો પર ચડાવેલા સંગ્રહ છે. હિન્દી વેલની પ્રેશ-કાર્યોમાં પણ આ સંગ્રહ બામ્ય જ દશે. 'આવા મોટા પ્રકારનો અભ્યાસી અને રસિક વિદ્યાર્થીને અલભ્ય અને તે તેનો અર્થ રો' એમ મેં જણ્યું, ત્યારે તેમણે કહ્યું

કે 'એકવાર ખરેખર બળવનાર નમૂના બહાર પડવા પછી, થોડી તેની સરેતાઈની યોજના આપોઆપ જનરો આચારોનો સુરસને પ્રમાણ-બળ પ્રકાશન મોટાજ રહેવાના. યુરોપમાં હવે મળાઓ અને અંગત સંગ્રહ માટે પ્રત્યક્ષ કારકારપતિના સરસ સેટ કેટલા સરના મળે છે?'

ત્યાર પછી તેમણે સાળાઓમાં ચિત્રપ્રચાર માટે એકા કરેલા ૧૨૦૦ જેટલા ચિત્રકારોં એક પેઢીમાં બેરેલાં હતા તે મેં જોયાં. તેમાં તેમણે યુરોપ, હિંદ, દર્યાન કે ચીન-જાપાનનો ખાસ એક કરેલા ન હતા, પણ રસદષ્ટિએ જે ખરેખરી કલાદૃષ્ટિ હાની તે જ નીમીકા જુદીજુદી સેટ બનાવી હતી, આ સેટ કોનાનુસાર એક એક વર્ગમાં બાળકોના હાથમાં ચિત્રન અને અવલોકન માટે મુકવામાં આવે છે અને તેમના મન પર તેનાથી ઉપજતા વિચારો અને ઊર્મિઓ વા-તોથી બની લેવા વર્ગશિક્ષક પ્રયત્ન કરે છે આ વાર્તાલાપની દૃષ્ટિમાં પરથી ગાંધુજીબાણુની ખાસ નેધિ મળેલી હોય છે વખતના અખાતે મારાથી એ વિષયમાં ઠોડા ન જવાયું, પણ એ સંજોગે એપ આમાં ફેરનો લાગે એવી છબી સાથે મેં મારી વખત સમેટ્યો બહુ જ પ્રેમ અને સહભાવ પૂર્વક તેમનાથી હું છૂટા પડ્યો. તેમણે ગુજરાતમાં આવવાની પ્રમુખ આકાંક્ષા રાખી છે ૧૦ વર્ષે પણ તેમને કળાપ્રેશ-રો અદ્યત્ત ઉત્સાહ તેમની અપૂર્વે વિખતિ સમેા શોભેના હતા. હવેનાતે તેમના મિત્રો અને મરજોના મારા માટે બખર અને સનવડ આપવાનું તેમણે મ્તીકારું અને હું છૂટા પડ્યો

દરશિવાન કલકત્તાની ગુજરાતી પ્રબલી એકત્ર અને સંસ્કારિતાના માર્નર સમા મારા વ્હતી નેહી શ્રી મગનવિહારી મહેતાએ ત્યાના એકેમિક પત્રોમાં મારી સાન્નિધ્યનની નેમજ કલકત્તાની મુલાકાત નેમજ શ્રી ગાંધુજીબાણુના સ્મરનમના તથા પ્રવાસના મારા આપ્યથ વિષેના બખર પ્રક્ટ કરી ટીકા હતા એમના અતિ વ્યવસાયને એને એમે લખ્યું તો ભેગા પણ થયા હોવાના, છતાં આ સોજનસ્યર્થની એમને પ્રેરણા થઈ એ તેમનામાં રહેલી ગુજરાતની અનિમતાને જ આમારી છે એમ હું માનવા વિના ગતી ન શકું

(વાહ)

ર. મ. રા.

ગુજરાત સાહિત્ય સભા (અમદાવાદ) તરફની ૧૯૪૨ના વર્ષની વાહમય-સમીક્ષા

સમા તરફની વર્ષોવર્ષ કાવાની સમીક્ષાનું કામ આ વર્ષે નીચેના ત્રણ વિભાગવાર ત્રણ સમીક્ષાને સોંપવામાં આવ્યું છે: વિભાગ ૧ કવિતા, નાટક, નવન-નવલિકા આદિ લલિત વાર્તાગય—સમીક્ષક: પ્રો. મનસુખલાલ મ. અવેરી, બની બિર્લે, રામકેદર વિભાગ ૨ નિબંધ, વિવેચન, જીવનચરિત્ર, ધર્મ-તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ-પુરાતત્ત્વ, બોધારાજ, કેળવણી, બાળસાહિત્ય, પ્રવાસ આદિ લલિતવાર વાર્તાગય—સમીક્ષક: પ્રો. મુદરજી બા. મેઘાઈ, મુજી મિસ્ત્રીને નવો બંનેરો, દાદાશાહ શેર, વીરેપારસે (પશ્ચિમ)

વિભાગ ૩ બૌતિક વિજ્ઞાન, જીવવિજ્ઞાન, પ્રાચીનવિજ્ઞાન, રસાયણશાસ્ત્ર આદિ વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય—સમીક્ષક: પ્રો. યશવંત શુ. નાથ, યમ. પ્રીતમનર, એલિસમિશ, અમદાવાદ

સર્વ લેખકો તથા પ્રકાશકોને પોતાના પ્રકાશનો ઉપર જણાવેલાં સરનામાં પ્રમાણે તે તે વિભાગના સમીક્ષકને મેન્ડી આપવા વિનવતિ છે

દેશમાં પરદેશી મત્તાની સ્થાપના પછી મેતવત્ થયેલા રાષ્ટ્રજીવનના એકેએક અંગમાં પોતાની વિશાળ જીવિમત્તા અને કેમરેતોડ મહેનત વડે સૌપ્રથમ ચેતનાસંચાર કરી રાષ્ટ્રમાણુ જગાડનાર

ઓગષ્ટીમંત્રી મહીના પહેલાં પચાસ વર્ષમાં પના શહેર ન્હોં મેતવત્ મળે જયુ દરુ ટોપીવાળાઓનું રાજ્ય મઝ થઈ મરુ દરુ નાશાઓની સુનિયમિત રાજપ્રભુસિ, કાષ્ટકાનો અભાવ, જમીનની ચોખ્ખી, રેલ, તાર, ટપાલ, નિગમો આદિ એમની રાજ્ય-વ્યવસ્થાનો નવો મામલો જોઈ લોકો અત્યંત નવા લાગે. એમાં પછી મતાવનના અજવાળાં મરકાર છતી નહ એટલે તેો એની છાપ વધારે પેરી પડી. ને દશા પનાની તે જ આખા મહારાષ્ટ્રી લી.આખા શુ કરડે ને કાછને સરખા ન દરુ વર્તમાન પરિસ્થિતિ સારી લી કે ખરી તેનુ કાઢને બાન ન દરુ વ્યવસ્થા ને ગુણેની જમળ મળી એ ગુણેની દલે કાઢ કીમન જ રહી ન લવી અને ટપાલ સાસ ગુણેની યોગ મળે ગયો હોવાથી લોકોમાં એક જાતની શિવિલના અધવા ચેતનાવનના પેચી જવા પામી પડી. દેશ એ વખતે હાંન કૂટા પડી ગયો હતો એમ કહીએ તેો ચાલે. આવા કડા દેશને કહ રીતે કું જ આપવાથી એ ફરીથી સજીવન થયો અને લાંબાવન લઢાવવા માંછી જે બાળન પર રાત ને ફિલમ વચ્ચે ફરી અનેક દિશાઓમાંથી, અનેક ગીતે, અનેક કપાલોથી અને પુનઃજીવ આપવાનું કપર કામ પોતાને માથે લઇ સો પહેલા કપરનેાડ ગોદેનત જે કાછએ ફરી રોય તેો તે માધવરાવે (મદર્પિ રાનરોએ); અને આમશ મત પ્રમાણે એ જ એમની આસામાન્ય મોડલના મુખ્ય લક્ષણ છે. સરકારી નોકરી કરવી અને સાથેસાથે દેશના કલ્કર્મ માટે મા મા થમલા લેવા જોઈને તે નક્કી કરી ને મુજબ ગતદિન પરિશ્રમ કર્યા કરે એ સામાન્ય મામુસનુ કામ નથી જ મહારાષ્ટ્રમાં નેનીચીમત્તા, નિર્ભયતા અથવા ને જુન-એ આને (નીસમી મહીની રાજાઅતમ) જમ્મા છે એ જમુ રાનરેના પર્ચીસ વર્ણના કાર્યનું કળ છે

(કેસરી) ૨૨મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૧) —લોકમાન્ય બાળ નાનાથ રિજક

મજથી બજાર એક લેકા ૩૫૨, ૬ ૧૮૪૨ના જાન્યુ-
આરીની ૧૮મી તારીખે, મદર્પિ મહારેવ ગોવિંદ રાનરેનો જન્મ થયો આધુનિક જાગૃતનુ પુનઃજીવ કરનાર ને વિજયિતો છેલા રોડમે વધેમા પ્રવંદી ને અર્ચમા, પોતાના વિશુદ્ધ ન્યાયનિષ્ઠ ચરિત્ર, સંપેદ્યમંત્રી વિશાલ પ્રતિભા અને જીવન તથા કાર્યમા અવ્ય જાની રેમકા ડચ્ચા પેય આચારી જનાર એ વિજયિતો યોગ્યે 'મદર્પિ'નુ બિરુદ આપુ છે નવા માસ (જાન્યુઆરી ૧૯૦૨) ની ૧૮મી તારીખે એમના જન્મના સે વર્ષ પૂરા થયા એ પ્રસન્ને મુળાંગમાં દે. શહેરની આકૃષ્ટ સમ્યાઓના ઉપક્રમથી ઉજવાયેલા જન્મજયંતીના અમ મેળાવડાના પ્રમુખમંથનેથી નામદાર શ્રી નિ-વાસ માસીએ જાળજી આપતા એમને મહારાષ્ટ્રના સત્ પુરુષોની કામિયા મૂલ્યા લતા, નેમનુ જીવન લિખિતમાં રીયંક્ષણ પર્વત પોતાનુ વ્યવજ મપત તેજ લોકો આજળ દેશાવ્યા કરશે

આજનીજગતી પ્રવંદને એ મદર્પિના નામ ને કામનો પૂરો પરિચય નથી એમ કહીએ તેો ચાલે, અને એમને ને કાઈ થોડા છે તેઓ આજના જન્મજયંતી જન્મનાના દિગ્વિજયી કદાચ એમનુ સ્થાનું મુલ્યાકન નહીં કરી શકે પણ આ એમના મપાળે મૂકેલા લોકમાન્ય રિજકના વચનોમાં બતાવેલા મુજબ સમગ્ર પ્રલં અચરે ચેતવતુ નિજેન થઈને પડી લી એવા વખતે રાનરોએ, પોતે સરકારી નોકર હોવા છતા રાજદારણુ, સમાજસુધારો, આદિય, કેળવણી, ધર્મ, ન્યાય, ઇતિહાસ, કૌશલ અવરોધક — નવા એકેએક ક્ષેત્રમાં એક-ધાર કામ કરી કું જ આપીને તેમા એવો ચેતનાસંચાર કર્યો કે તેને લીધે 'મહારાષ્ટ્રી' આવૈવનિક જીવનના પ્રગિર્તા' તરીકે તે બેળખાયા મહારાષ્ટ્રમા પાછળથી ને કામ રિજક, ગોખરે, આનંદર, ભાંડારકર, રાજવાડે આદિ અનેક લોકોએ જીવનની જડવિધ દિશા-ઓમાં કહ્યું એનુ ખીજ રાનરોએ વાચુ દરુ લોકજીવનના આવા વિશાળ કાર્યપટ કપર ફરેલી આગલી જવાપકને અવિરત કાગળીરીની સાથેસાથ એમનુ જીવન એટલુ નો નિષ્કલ્ક, નીતિસુષ્ટ, પેયનિષ્ઠ અને ક્રમત દરુ કે એમના વિરોધીઓનો પણ એમના પ્રતિ જન્ય-ભાવ હતો પાછળના દિવસોમા એ જ્યારે માદા પદયા ત્યારે એ વિરોધીઓએ પણ મદરિમા એમના સામલયમા માટે પુરલક્ષ્ય કરેલાં એમના જીવનકાર્યના ને માફી છે તે કહે છે અને એમના લેખે માખ પૂરે ટે-ડે એમની સંપદેશીય જીવિશક્તિ, નેને Colossal પ્રિતામ કહી શકીએ એવા વિમાજ ને વ્યાપક લી. અને પ્રચડ કાયા-

માં મોડુ મોડુ એમનું માણુ એની મુખ સાક્ષી પામુ પૂરુ રાનરેનુ આખુ જીવન સરકારી નોકરીમાં જ્યારે મુખ દરુ, એટલે સાધારણત દોય છે તેમ એમનુ જીવન પમુ સીધુ, સરળ અને કાઈ પણ મહત્વના બનાવો વિનાનુ દરુ ૧૮૪૨ના જાન્યુઆરીની ૧૮મી તારીખે નાસિક નિઃકારાં આવેલા નિકાડ આગમાં માધવરાવ (મહારેવ)નો જન્મ થયો. એ નેળા એમના પિતા ગોવિંદરાવ અલમજી નનરના રેખુથી કલેક્ટરની કચેરીમાં કલકેશિયાના પામરાના કારકનુ દતા એકે એમના કાજ અચૂતસવ મામલતદારના હોદા સુધી પહોં-ચેલા, અને પ્રપિતામહ ભારેકર આપ્પા તેો એક બહાદુર સરકારી અને મુલસદી લતા તથા પાછળથી અમેજના દરજાએમા આમલી રાજ્યના એવથી બન્યા લતા

માધવની જન્મ વરસની વધે માતા એમને લઈને રાંદાપુર નગી લી તે વેળા રાજે રમ્તામા નાનો માધવ નાડમાં સુતેલી માતાના પડખામાંથી નીચે સરી પડ્યો, અને પાછળ થોડે દૂર થોડે થકીને આવતા કાકાએ તેનો અવાજ સાંભળી તેને લેખથી લીધો પાછળથી મહાન યવા સર્વજેલા માધવરાવના જીવનને દેવે જન્મેજીવનારી લીધી

૧૮૪૮ની ૫૬ મુધી માધવગણે રાંદાપુરમાં નગી જન્મ્યો એલી ત્રસરી રાજા અને અમેજી હોડાનું લડના ગિણ્ણુના લાભ લીધો એ આગ કદરવાન નાના માધવમા જીવિની નેવરિલતા ખાજ જાનુઆરીની લેલરુ બાળપણમા તે અતિ મદ અને જડમરત જે વે જાનરે આન કલે બોખડા પણ હતો પણ ૧૮૫૨માં રાંદાપુર શિક્ષણ પડે વતા એ ત્યાંથી મુળાઈ આવી એકિન્ટન્ટ ઇન્સ્ટીટ્યુ મનમાં કાજન થયા અને ત્યાંથી એકાંતિકણે જમુ કલક્યાન અ-ભ્યાસજ ન નાળખાઈ તે ક મળી ત્યાંથી એની શિક્ષે મામકા-લાગી, અને મુળાઈ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના (૧૮૬૩માં) થયા પછી જે વર્ષે લેવાયેલી તેની પહેલી જ મંદિક્ષુલેગન પરીક્ષામા ૧૮૫૨માં એ બહુ સારી રીતે પાસ થયા. એ દરવાન એણે અનુ-ક્રમે ૩ ૧૦, ૧૫ ને ૨૦ની મકલવરિષિયા મેળવેલી, અને તે પછી માસિક ૬૦ રૂપિયાની જમ્નિયરે ફેલોશિપ તેમજ ત્યાર બાદ ૩ ૧૨મી ડીસેમ્બર ફેલોશિપ મેળવેલી ૧૮૬૨માં એ ગ્રામે નજરે લી એ. થયા અને ૧૮૬૩માં સુવર્ણપદક સાથે એમ.એ.ની પરીક્ષા પસા કરી આ દરવાન અભ્યાસને લગતુ ખીજુ વાચન પણ સાધુ જ દરુ બીએ એમનું નેની પરીક્ષા માટે એમણે રોજ લગતજ ચોદ લોકા વાચેલુ અને એ વાચતની કુલ સખ્યા ૨૫૦૦૦ પાનાની પોતે જ

ભારતની રાષ્ટ્રીય અસ્મિતાના પહેલા જ્યોતિર્ધર મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે

એક રથએ નોંધી છે. એ બધાને લીધે આંખ કૂપર એટલે શ્રમ પડ્યાં કે આખો ભગડી, જેની પીડા તથા અડચણ એમને જીવનભર રહી. એક આંખ તો વચ્ચેથી તદ્દન જ કાઢ કરી અટકી મઠ અને ઉદલો દિવસોગા તો એમણે લગભગ દરિદ્ર સુખાની વની.

૧૮૬૨થી ૬૬ સુધી મુંબઈમાંથી નીકળતા 'ઈન્ડુ પ્રકાશ' પત્રના અંગ્રેજી વિભાગના તરી તરીકેનું કામ કરતા એમણે કાયદાનો અભ્યાસ કર્યો અને ૧૮૬૬માં ઍનર્સ સાથે એલએલ.બી પસાર કરી

જે વરસ નાનીનાની નોકરીઓ કરી ૧૮૬૮માં તે મુંબઈનો એલેક્ઝાન્ડર કૉલેજમાં ૪૦૦ના ફરમાવાથી અંગ્રેજી ભાષાના આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર તરીકે આવ્યા. અધ્યાપકની જગ્યા એ જમાનામાં અંગ્રેજ સિવાય કોઈને આપતી નહિ. પણ વિશાળ વાચન અને તેજસ્વી મેધાને લીધે રાનડેની પ્રવીણતા એમના કાર્યમાં એટલી બધી હતી કે બેસલાના ખુદ પ્રિન્સિપાલ તથા બીજા અંગ્રેજ અધ્યાપકો પણ એમનાં અંગ્રેજી ભાષણો સાંભળ્યા એમના વર્ગમાં આવી બેસતા. એ દરમિયાન જ એમણે કાયદાનો વિશેષ અભ્યાસ કરી ૧૮૭૧માં ઍડવોકેટની પરીક્ષા પહેલે નબરે પસાર કરી; અને આમ, મુંબઈ યુનિવર્સિટીની ચાર્ટર્ડ તથા કાયદાની બધી જ પરીક્ષાઓ આખી દબને એ સફળતામાં બહુમાન સાથે તેઓ પહેલા આવ્યા. યુનિવર્સિટીએ બહાર પાડેલા સ્તોત્રમાં પદવીધરામાંના તેઓ એક હતા એકલ જ નહિ, પણ એ સીમા તેઓ એક હતા તેથી તેમને 'પ્રિન્સ ઓફ ઍન્જ્યુટોસ'—પદવીધરાના શિરોમણી એવું બિરદ મળ્યું

એજવર્ષમાં—૧૮૭૧માં તેઓ ન્યાયાધીશની માથા અને ૧૮૭૩ ના નવેમ્બરની ૨૩મીએ મુંબઈના વડા ન્યાયમર્મિ—લાઈફ ઍડવોકેટ તથા ત્યાં સુધી એ ખાતામાં ઉત્તરોત્તર એમની પ્રગતિ થતી રહી. એ દરમિયાન જે વર્ષે તેઓ મુંબઈના ગવર્નરના કાઉન્સિલર પણ થયા.

૧૮૫૪માં કોલકાતામાં જન્મતા હતા તે વખતે બાર વરસની નાની ઉંમરે જ એમનું લગ્ન થયું. પણ ૧૮૭૭માં એ પત્ની સુયતી સુન્દરી ગયાં અને એમણે બીજી વાર રમાબાઈ રાનડે સાથે લગ્ન કર્યું, જેમણે એમના અવસાન બાદ ક્રમેલા સહજીવનના સંરેખરણે વાચવા જેવા છે.

૧૯૦૧ના બન્યુઆરીની ૧૬મીએ એમનું અવસાન થયું આ એમના જીવનની ૩૫રેખા એમાં રામચંદ્ર કે ચિત્રાપત્નીક તત્ત્વ બહુ જોણું છે. પણ એ કે કાર્ય કરી નહા છે તે મહાન છે એમનું પ્રત્યક્ષ કાર્યક્ષેત્ર મોટા ભાગે પૂના જ રહ્યું હતું. પૂનામાં જ એમણે કાર્યશિલાની રાજ્યાત કરી અને એમના જીવનના સૌથી યશસ્વી કાર્યો પૂનામાં જ થયા છે. પૂનાની વસ્તુતોનેજ સંગ્રહ, વસંતવ્યાખ્યાનમાળા, ઔદ્યોગિક પરિપક્વ, ઔદ્યોગિક પ્રદર્શન, શ્રીમેદ્દ હાઉસફોર્ડ, નેટિવ જનરલ ક્લબચી, પ્રાચીનાસંગ્રહ અને સાર્વજનિક સભા—એવી ધણીધણી સંસ્થાઓના પ્રત્યક્ષ તેમજ અપ્રત્યક્ષ રચાપક રાનડે જ હતા મરાઠી સાહિત્ય પરિપક્વની પણ મૂળ કક્ષના એમની જ. રાષ્ટ્રીય મહાસભા—કોંગ્રેસની રચાવતામાં પણ એમણે આગળ પડતો ભાગ લીધો હતો, અને કોંગ્રેસની સાથેસાથ સમાજ સુધારા પરિપક્વ ભરવાની થોડાના પણ એમણે જ કદેરી એમનું વિશાળ વાચન અને અજુથ જુદાજુદા એવા વ્યાપક હતા કે બધાં શ્રેણીને આવરી લેતા. 'પોતે કે હાંધ' વાચતા, જેનોજેનો અભ્યાસ

કરતા કે જે હાંધ કટપૂર્વક પ્રાપ્ત કરતા તે બધાનો દેશના કમ્પાસમાં કદેરીને ઉપયોગ કરી શકાય એ જ ઉદ્દેશ રાતરિવસ તેમની નબર સામે રહેતો અને પરિણામે જીવનના એકેએક ક્ષેત્રનું ખેડાણ કરી એમાં એમણે ચેતનના બીજ વાંચવા અને પોતાના જમાનાના તેમજ ત્યાર પછીના જમાનાના યુવકોની દિલ્લિનું ધડતર કરનાર અને રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્ય માટે જ્યોતિર્ધર બન્યા.'

રાનડે સરકારી નોકર હતા, અને અંગ્રેજ રાજ્યના અવગુણો નાજુતા છતાં એની આ ફેશપર યાએલી હકુમતને તેઓ ફેવી પ્રકટ બણતા તથા એમને માટે એમના મનમાં આંધર પણ હતો, આ બધું એમને સામાજિક કાર્ય તરફ વિશેષ ધસડી મણુ છતાં રાજકારણમાં એમણે સારો જેવો ભાગ લીધો છે. રાષ્ટ્રીય ભાવના અને ફેશબેન્ડિ એમના હૃદયમાં દેટલી થેરી માગતી હતી એના પડલા તો એમણે અર્થશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, સમાજસુધારા, જળવાણી, ખેતીવાડી વગેરે વિવિધ વિષયો પર આપેલી તક્ષ્ણપર્શી વિચારણાના રાખે રાખે આપણને સહજાય છે, આપણે આગળ જોઈ અથા તેમ કોંગ્રેસના સંસ્થાપકોમાંના તેઓ એક હતા, અને વર્ષોધર્મ નેના અધિવેશનમાં હાજર રહેતા. 'તેના એકેએક પ્રસન્ના નિરાકરણમાં તેમની સહાઈ અને દરમિયાન પહેલી પૂછાતી. ગોખલે જેવા ફેશનેતાના તે તેઓ મુકેહતા અને દેશપરમા ખ્યાત ધમકેલી પૂનાની 'સાર્વજનિક સભા'ને સુલ્લવચ્છિત કરી તેને રાષ્ટ્રીય કાર્યમાં એક્સપર સંસ્થા બનાવવામાં રાનડેનો સૌથી મોટો હિસ્સો હતો પૂનાની એ સંસ્થા એ રામચંદ્ર આખા દેશની સૌથી આગેવાન રાજકીય સંસ્થા પ્રણાલી અને સ્વેચ્છા મુદેન્દ્રનાથ બેનરજીએ ૧૯૦૨ની અમદાવાદની કોંગ્રેસ વખતે સ્વ. રાનડેને અંગ્રેજ આપત બહુલચ્છુ હતું કે "Time was, when Poona spoke and the rest of India listened. પૂનાની એ સમસ્ત દેશબરની ખ્યાતિ અને તેનું સર્વોપરિ રિયાન બ્વ. રાનડેની વિરલ કતોરવશકિત અને અસાધારણ બુદ્ધિપ્રભાવને પરિણામે પ્રાપ્ત થયા હતા.'

આપણા દેશની પડતીમાં આપણા સમાજની અધોનાતિ પણ એમને જરણરૂપ લાગતી અને આપણા સમાજના અનેક કદના રિવાજો, બાળલગ્ન, કનેડા, સ્ત્રીઓની અવનત દશા, વિધવાવિવાહનો પ્રતિબંધ, ક્ષાતિભેદ, અનુષ્ટયતાની ભાવના, પરદેશમતની મનાઈ વગેરે અનિહ રૂઢિઓ દેશની પ્રગતિમાં પ્રતિરોધક છે એમ તે માનતા 'ઈન્ડુ પ્રકાશ'માં એમણે વિધવાઓની અસહાય શિથિતા અને તે ખટિના એકપક્ષ ઉપાય પુનર્લેખની તરફદારી કરતા બેરફાર લેખો લખ્યા. ૧૮૬૫માં મુંબઈમાં વિધવગિવાહોતેજ્ઞ મરજ મથપાણુ તેના સભ્ય થયા અને ૧૮૬૬માં મહારાષ્ટ્રમાં પહેલું પુનર્લેખ થયું તેની કોઠાની પર બીજા સુધારકો સાથે એમણે સદી પણ કરેલી. ન્યાય તથા સમાનતાના ધિરણ કૂપર નવી સમાજરચના મેમ કરેલી તેની ચોખ્ખાં આંધારમાં માટે દર વર્ષે કોંગ્રેસની સાથેસાથ સામાજિક પરિપક્વ ભરવાની યોજના (અનુસધાન આપના પાન ૪૪મે)

દેવચંદ અદાની દિનચર્યા

એ વાંચીને તમે લહેને એમને 'લોકી' કહીને તિરસ્કારથી હસો... એ તો ચુસ્ત જૈન જ હતા!

ફાતણ કરી રહી એક નાના કળકલાના પાળીયાથી એ મેળવા કરી, એક ચાપલુ પાળી મેા પર ફેરવી, બાકીનું બને પગ કપસાકપર મેાડી દેઈ દીધું પાળી ન ટોળવા માટે તેઓ ધર આખાને ઉપદેશ આપતા 'બહુ પાળી ટોળવાથી કંઈકાણે થાય ને એમાં ઇવડા થાય એ પાપના પોયા આપણા આપકથી બધાય?'

બહુ વર્ષો પહેલાં એક મહારાજ પાળી ન ટોળવા વિષે વ્યાખ્યાન આપી એમણે, એ ઉપદેશનું પાલન એક અક્ષરમા કરતા હતા. ફાતણ કરતી વખતે જો ચોરા પાળીનો નેમના મરીરને સ્પર્શ થતો એમા નડાવાનું પલું આવી ગયું સમજાયું હા, દુકાને દેઈ બનીને માલ લેવાની વખતે એમણે પેસા લેતી વખતે તેમનો સ્પર્શ થઈ નહોતો. વડેમ આવતો ત્યારે મેઠને કશ્ચિત નહાઈ નહાડ પડત એક તેમને જે વખત પ્રમાણે છાટ લઈને ચવાતી હોતા, બાકી તો બાળી વખત તેઓ પોતાની ધર્મપરાયણતાની બટારા ઢાંકતા. 'ધરમ તો સાચો રહે છે આ કશો, નીસ કિસકી નથી નહાયો, માનસો વાત? પાળી ટોળીને પાપનાં પોયા કાઢુ બાંને?'

આમની આશ્ચર્ય રત સાથે એમી માથે તેણે ધેનિયું, એક જ પહેરણ અને આજે દસ વાર લાખી આટિયાણી પાધરી પહેરી, રોક દુકાને જવા નીકળ્યા.

દુકાનના ઉબસાને તણુ વખત આઠી, એ હાથ આજે અડાઠી, 'શ્રી મોનમગ્ધામીની લખી હોતો?' એમ ગાનમા એકાદા રોક દુકાન-મા દાખલ થયા મોકલને ધીરો મીઠો અને અનુભવી કરવા કહ્યું.

'એકા, આ દીવેલિયામા આઠલુ બહુ ધી? મળા, મળા મેર દીવાલુ કહાવીશ?'

રોક બંને દીવેલિયા નજીક મથા અને ધીમા આગળી બોળીને હાથ પર ધસી, સુધી ગેયું.

'એકા, એાહુ કીડાવાણુ ધી વાપરવાનુ તને હનર વખત કહુ તોપણ આ તારનુ ધી વાપરજ? સારા મેર દીવાણુ કહાવીશ?'

દેવચંદ રોક મગાવે તો બહુ જ બદ માણસ હતા, ગમે તેવા માનવપ્રમાનને કડોએમીકો પૂટોડે તો રાજગુમીથી પી જતા—એમ કરતા હવે એ કાલમ થતો હોય તો દુકાનની બીંત ઉપર તેમ પિતાથી સિદ્ધરના અક્ષરથી સખી એકાદા.

સગાતાના કળ મીઠા છે
ધીરજ મોડી વાત છે

આ નીતિસરોનું પાલન દેવચંદ મેઠને જેટલું નીતિસાક્ષમાં તેટલું. આજેસાક્ષમા પલું ઉપચીતી નીવડેલું, અગતમશે વગેરેના અપમાને તેઓ 'દરો આપવા' કહી હમને મોઝે બળી જતા, મનમાં કહેતા 'સેસતાના કળ મીઠા છે' આ બોધવાક્યેએ મેાડકે, ને વજ કશ્ચામ ખારી મદ્દ કેમ્બી.

ઉપાસકમા વ્યાખ્યાનકાણું થવા આગળ એટલે રોક ખાસ મદા રાજ પાસે પહેરવાની પાધરી અને ખેસચરણીને જવા નીકળ્યા મોકલને કહુ 'કળેતરના પાનામાથી એક ત્રાગયા હાપ જેમે આપકને.'

મેઠના ઈન્કેતરા પાછળ છેલ્લા મેા વર્ષનો દતિદાસ—રોકના દાદા મોકાડાવાળો ગોળ અને મળિયા લેવતા ત્યારથી તે રોકની આત્મારની રિગિત સુધીનો સગમ દતિદાસ—સકળાએકાદા હતા.

સ વારમાં બટાર ખાય વાખે દેવચંદ રોક 'હે અરિહત પીન-રાન દેવ' કહીને પગાડીયાથી લેવા અને એ ધમ્મી સામાયિક બાધીને બેઠા પ્રતિકમણ બહુતાબહુતા અને મળ્યા ફેરવતા ફેરવતા એકમે વખત ડોકા આવી જવાથી જમીન સાથે નાકસીટી તામ્બવાનું પુણ્ય અનાયાસે થઈ થયું એક અવન અને સમજાય માર્કરથા પછી જેની કીટીએ ગાનમા અબુખખના, ટાંચે ડીનાનો મેલો. ને કાણે કળકલા લઈને આન દિશાએ જવા નીકળ્યા જતા જતા મેાડા મીકરાની વહુને કહ્યું 'વહુ મિયા, તમે રાને દુકાનેથી બારી નર આવી છે તેમાથી એ મૂડી લાવજો.'

વહુએ સવા હાથનો ધારદો લાળીને પવાશમા એ મૂડી બારી નર જાતી આપી એ હઈ રોક નીચે રત્તે પડ્યા.

દેવચંદ રોકની ગાનમા એક આગેવાન મહાજનતરીકેની પ્રતિષ્ઠા એટલી હતી કે રત્તામા બાજે જ કોઈ એમને કે ને ક્યાં વિના રહે 'હા દેવચંદ અદા, મટે કરવા ભવ મેા ને?' શેરી વાળતા બગિચા-દેવચંદ રોકને ધળ ન લેતે એ માટે ખાસ તેમના માનમા શેરી વાળની બધ કરી, માવરમો લીધો કરી મસામ બરી.

દેવચંદ રોકને લાગ્યું કે કાંઈ દુરવા જતા માથે જઇ એ મૂડી નરનું મહાપુણ્ય આ બગિચાથી અબહુ રહી નય છે, એટલે તેમણે કહુ હા, આ હવતરને સ્વયં નાખવા નહ છું.

બગિચા દેવચંદ રોકની આ સ્વારનિષી છક થઈ તથા હોય તેમ અમીને કહેમીને બોલ્યો 'સાહુની દુઃખમતને ધળી પને હાલીને કળગરાને સ્વયં નાખવા નય છે.'

'હ તો સરાવક છે સરાવક' એક ઇવડ ય મેા મરવા નીએ "

અમી બોલી

'વાહ' ધરમી મતાર " બગિચા દેવચંદ રોકની પીઠ પાછળ તાકી રહો.

દિશાએથી પાછા વળતી વખતે દેવચંદ મેઠ ખિરમામાની સુઠી વટે નહીને કાંઈ ઊભેલા આવવમાથી ફાતણ મપતા હતા ત્યા મામ આખાને ફાતણ પૂરા પાડતી મહુજી વાધરણ આવી પહેલો ને બોલી 'દેવચંદ અદા, મને મેતા હો તો હુ રાજા હવારમા સાર ફાતણુ નાખવી નહ'.

માહુજીએ આ કહુ' એ મામે દેવચંદ અમને કમો વાવો નહોતો, પલું મેાડે ફર લેમિયા એવાર નુબાનો મેઠકો આ કલુસાઈ ઉપર દ્રમવા હાયા એથી નેમો મેાહવા. 'હો કાણા વાધરણ! અમને આવકને તે માતરકમાં કાપેમાં ફાતણુ અપતા હશે? હાવારકાથી મેટમાં ઇવડા મેાં દોય "

ચેર આવી, ટાંચે કળકલા ચટાની અદા ફાતણુ સ્વા બેઠા અને

વર્ષોથી દુકાનનાં ધીમેળે પીવાથી રોટી અને ચક્રવર્તિત બનેલો એ ઇનિદાસિક ઈસ્તેરો દેવચંદ રોકને ગાન બેઠા બરફનવાળો હતો. તેના એક ખાનામાં ત્રાજવા છાપના, ધત્તાએલા ચિકા બેગા કરવામાં આવતા, એ દેવચંદ રોક આઠમ પાખીએ ઉપાશ્રયની ઇવદવાની પેટીમાં નાખવા લઈ જતા

ઉપાશ્રયમાં આવીને દેવચંદ રોક સદુ શ્રોતાઓનું યાન ખેંચાય એની રીતે ધીમેધીમે સામેની બીત ઉપર યોગેય ઇવદવાની પેટી તરફ ગયા. ને વધુમાં વધુ અવાજ ધાય એની રીતે અંદર પેરો નાખ્યો. 'આવો આવો દેવચંદ રોક', બેચાર શ્રોતાઓએ આવકાર આપ્યા. રોક મોં મગ્રકવતા મગકવતા સીધા મહારાજની પાટ સુધી રત્નો દરતા પહોંચ્યા અને કળિયાનો છેડો બંને હાથ વચ્ચે રાખી તબુ વખત પગે લાગી પાટના પાયા સામે બેઠા.

મહારાજ ઇવદિસા ન કરવા વિષે ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા: 'તમે તમારી જાતને અદિગતા ઉપાસકો કહેવડાવો છો, પણ સાંજ પડયે ફેટલા ઇવ ગારો છો નેનો ખ્યાલ છે? કાચા પાખીનું એક બિડુ ટોળો છો તેમાં ફેટલા ઇવ રહેલા છે એ બંને! છ' આખુ-આખુ પાખી પીએ છો તેમાં ફેટલા જેટલો પેટમાં ભય છે ને ખબર છે? તમે કમળની અગડ રાખો છો અને કહો છો કે અમે શ્રાવક-ધર્મ પાળીએ છીએ; પણ જે લીલાતરી ગાન તમે વાપરો છો તેના જ પાંદડાં ઉપર ફેટલા રૂઝમ જતુઓ બેઠા હોય છે એની તપાસ કેહ ફિવસ કરી છે? તમે રાત્રિભોજન લેવો છો અને અનેક ઇવો મારો છો, તમે હીવાને જાળવાળે ધર્મપુત્રને વાગે છો અને અસંખ્ય જેટલો દિવસ ફેટલા છે. તમે મોપતિ બાંધ્યા વિના ખુલ્લે માંએ બોલો છો અને હવામાં બીડી રહેલા અસંખ્ય રૂઝમ જેટલો મારી પાપના ચોખા બાંધો છો...

આખ્યાન પૂર થયું એટલે દેવચંદ રોક આ ઇવદિસાથી બીલા બોલતા સાક મારણીમાં સાક લેવા ગયા.

'એ આવો રોકિયાવ આવો, આ બટારા બે આવે રોક,'
'આ કોખીજ છ પેરો રોક,'
'આ રૂઝમને એક અઘનો,'
દેવચંદ રોક આ બધેથી મુઠ બેઠા બટારા અને સુરજુ? કમ-મૂળ? ધર્મમાં જનો ધરતીને નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે? અને કોખીજ? છ પેરો રોક એ તો બંને કે હીક, પણ પાંદડે પાંદડે હીયવાતા દનવા! એને બટારા જ કેમ? શું બે ભવ ઇવજુ છે?

રોક આગળ આવ્યા.
'એ આ કોખી માખીજ જેવા શુવાર, ચાર પેરો રોક'
'અરે આ દેશી રીંગણા, આખા વધારી લેવો!'
રોકના મોંમાં પાખી આવ્યો બાવ ધૂણ્યો: 'અહ્યા કેમ આપ્યા?'
'છ પેરો રોક આપવા! પણ માલ એક નબરી છે હો!'
'રીટિયાં નીચેથી બીખી ઇવાત નીકળે છે' કહી રોક આગળ વચ્યા.

'એ, આ ભીંડાની મીઠુ રેરામ છે, રેગમ.'
રોક ચોખા: 'શું બાવ છે?'
'પાચ પેરાની રોક, અદા'
'અરે ઘોળા ઈયળ બેટી હોય છે' કહી રોક ચાલતા ગયા.
'એ આ કારિયા, કટવા ને નરવા.'
કેમ આખ્યાં એકા? 'રોકે પછલુ
'એક અઘને રોક, રજવાડી માલ છે રોક!'
'વેદામાં સરેલ નીકળે છે' કહી રોક ચાલતી પકડી.

'આ કૂખી થી જેવી કૂખી' હોરે વનારી લ્યો!'
'શું બાવ ક્યો?'
'એ કાવરિયે રોક, મહાજન!'
રોક ખરીદ કરવાની તૈયારીમાં હતા ત્યા સામેથી બગ આવતી.
'એ આ પેરાનાં હોર રોક ચીબડા! લૂંચાવી હીધા છે!'
'ચીબડા મૂખને લીલાતરી તે કોણ ખાય?' કહી રોક ત્યા ગયા.
ચીબડાવાળો બધો પાડતો હતો: 'એ આ સમરિયા માલ છે. મોઢો મધ જેવો, બાફરના બાઢાનો માલ છે.'
'એલા પેરાનાં બરોર જોખ્ય!'
'અરે ગુ કામ લોભ કરો છો, માલતર? તમ જેવા પામેથી હોજરો કમાયું બીજ કોને કેવા બસુ?'
'બરોર તો ગોલી નાચકી આપે છે'
'પણ રોક, આ તો બાફરના બાઢાનો માલ છે? સાકરનો ફેટલા જેટલો છે?' પાખી પાંદડે પાંદડે ટેબા લૂંચી ગયા છે રાતા પરમેવાનો પેરો છે'

'નથી જોતા, નથી' રોક જવાનો ટોળ કયાં,
'ડીક લ્યો હવે લેતા ભવ ભાદશાય, તમ જેવા સુખી માખીજ પણ પેરો પેળ કરવા નથી હેતા!' કહી એણે ચીબડાં જોખવા માંડ્યા.
'અમારે શ્રાવકને તો લીલાતરી ન અપે, એટલે ચીબડા લઇ જઈએ છીએ નદિતર યંને અરે પણ કોણ?'

રોક ચીબડા લઇને ઘેર આવ્યા અને ધરગા સહુને શ્રાવકધર્મને પદાર્થક આપ્યા 'જીઓ, આપણને લીલાતરીમાં પાપ લાગે આ ચીબડામાં ન મળે હીયવા કે ન મળે ઇવાત પાછા સાવ સરતા! ને વળી અમાથી કાઢ કચરો નીકળી પણ ન બચે'

સાક મૂખને રોક દુકાને આવ્યા ધરાડી બરોબર ભમી હતી સાકરને સમજાવવા માટે નોંરને રોકે બરોબર તાલીમ આપેથી રોકે પડતી રાખેલા નીતિસૂત્રોને બે છૂટકી ઉપયોગ કરેને. 'અમારે વાણિયાની દુકાને કેહ ફિવસ બે બાવ કહેવાય જ નદિ', 'એક બાલીએ તો અઘને પાપ લાગે' 'અહીં શ્રાવકની દુકાને તમારી પામેથી હોજરો પણ વધુ લેવાય નદિ'

બેચાર પછી રોકે ગામના એક વકીતને બોલાવી, કેટલુંક ખાસ કેમકાન ખાનનીમાં પતાવી લીધું પછી કેરદમાં જઈ ફેટલાક નવા દાવા માજલ કર્યાં અને એક તબા હેલુફાર ખેરતને ઘેર જઈ કહી જવાની તબીબીના પડયા પોલીસ અમલદારોને દુકાને બોલાવીને કે કહી 'નેવેર' ધરવા પરે તે ધર્મા અને કામ પાર પાડી ફેવાની બાહેધરી લીધી. પછી અઠમે પડેના બેચાર વેપારીઓને બોલાવી, ફેલુફારની હરશાન થી વચુતું પોતાને મઠે સરતે બાવે ખરીદી લેવાની નોકવણ કરી, ને પછી ફેલુફારના ધર તરફ જઈને તબીબે માલ્યા

'એ આવો દેવસદ અદા, આવો' ફેલુફાર ખેરત વાકિયાએ બોલ્યા સહને આવકાર આપ્યા ત્યા તો રોકની પાછળ જઈવાળાનું ટોણ આવેતુ જોઈને તેના પેટમાં મારકો પડયો.

'એ, આ શું લઈ આવ્યા દેવસદ અદા?'
'તે હાથે કરીને તેડાવ્યા, પછી ન આવે? બળે વરસથી ચોપડા સાણ જ જોતો નથી તે?'
પોલીસોએ ધરમાથી કિમની રાયરનીક બહાર કાઢવા માંડ્યું.
'પણ માલ ભૂંચી બહુ થઈ અમલ હરશાન—?'
'પણ ત્યારે અમારો શું વાંક?'

સસારદર્શન ચિત્રાવલિ ... (૫) અડાળે માતા

આપણી સામાજિક તથા પ્રત્યક્ષ બીજીએ ને બેલુપો ઉપર ક્યાક કરીને વગરુચિતિનું સુરેખ ફર્મન કરાવતા આવા પચામેક ચિત્રેની શાખા શ્રોત્રિસાદર સાથે સુલ્કનાં હાથપરિદરશાખાના વિદ્યાર્થીઓના મહાનરથી તેવાર કરી છે તેના ત્રણ ચિત્રો અને ત્રણ વર્ષે આપી ગયા હતા, આજીના આ વર્ષે આપણે કરવાની અમારી યોજના છે. એ અગત્ય ચિત્રોનું પ્રદર્શન આગાડાઓમાં પ્રચાર અર્થે શ્રી રાવજી તરફથી ફરત કરવામાં આવ્યું છે અને તેની અગળ લોકચિંતિતા સાબિત થઈ છે હજી તે ગામડાઓમાં કર્યા જ કરે છે એ ચિત્રમાખાના સુરન્નિતપણા તથા વાહનઅર્થે માટે જરૂરી ખાડેધરી ને અર્થે સ્વીકારના કાંઈપણ અગ્યા કે વ્યજિને તેનો ઉપયોગ કરવા દેવા ના આવે છે

વાલિયાની વહુ આ જોઠને રડવા ગઈ પોલીસે ખાંચે બાંધેલી બેસે છોડીને હરસાઈ બેવાવી

‘એ દેવસદ અસા, આ બોલુંક વરહ ક્યા કરો. આવને વરહ તમારા રૂપિયા દુધે ધોઈને આપવા છે માત્ર ધરવેગત રહેવા રીતો.’

દેવસદ રોક નો કાડઅજ કર્યો હોય એમ ખૂના જ હતા

ગળા કરી, રોક એ ધૂણીની સામાયિકાઓને બેઠાને મા પામણ બમાવની વખતે નીચેનો પાઠ બોલ્યા ‘જોરાશી લાખ છવાયેલિ ખાંચે મારે જવે, તમારે જવે, ને રોક જવ હજ્યો હોય, હણુભ્યો હોય. હણુલા પ્રત્યે અનુભોષો હોય, તે સર્વ મન વચન ને કાયાએ કરી તરમ મિચ્છામિતુકડમ્

સુનીલાલ મડિયા

પોલીસે બેગની લીમત બોલાવ શરૂ કરી.

‘એ આવતર, આ બેગ ભંગે ને મારા હાથપન ભાગી ભંગે, આ કે કરા બચારા દુધ છારસ વનાના મા નાખશે.’

દેવસદ રોકને હવે નરા બોલવા ની જરૂર લાગી. ‘એકા, તને બોલ વાનું કાં બાનું છે કે નહિ’ માં નાખશે. મારી નાખશે હવ્યા કેરો. એમા અમને શ્રાવકને કેટલુ પાપ હા હો અજર છે.’

‘બાલી એ, બાદરાખ હવે હો નહ બોલુ’

વાલિયાના બાવડીઓએ એ ખૂબુરાગા બોલોબોલા બોલાર પાળીને રડતા હતા. દેવસદ રોક તો નિરુપક કર્યાગીના જેટલી શાલિયા આ ‘કર્મે કરી ગયા હતા

‘ત્રીસ રૂપિયા એક વાર’ ત્રી- રૂપિયા એ વાર’ ‘ત્રીસ રૂપિયા ત્રણ વાર’ બેસાની હરસાઈ પરી થઈ

‘મારી હાથપથ જેવી જેલ તરીક જ રૂપિયામાં રોક’ વાલિયા બોલ્યા. પણ ત્યાં તો પટારાની હરસાઈ સા થઈ ગઈ હતી

‘પટારાના માત રૂપિયા!... આઠ રૂપિયા! આઠ રૂપિયા એ વાર નવ રૂપિયા!... નવ રૂપિયા એક વાર’ નવ રૂપિયા એ વાર’ નવ રૂપિયા ત્રણ વાર’

‘એ દેવસદ આડા, તમે મને જવતો મારી નાખો ડા’ વાલિયા બે હાથ બેઠીને કરતો ‘આ રોકરા બચારા દુધ છારસ વના મરશે ને જીં હિતર વના ગરી વરસા’

‘જગાદાર સાહેબ, આનો હવારે બધ કશને જરૂરકા’ ‘મારી નાખશે’ ‘મારી નાખશે’ કહે છે, એમા અમને શ્રાવકને સાંચે જ મારી નાખવાની રાત્રી આવે છે’

બહુ કામકાજ પતાવીને રોક પેરગયા

સાને હિ’ છતા વાણુ પતાવી, મન

તાપણું . . . .

બા ર વર્ષના મગને મનહળીના છોડાને હોથો બનીને સળ-
ખતા તાપણામાં નાખ્યો ત્યારે છ વર્ષનો કાનો ટેલવ
અવાજે બોલ્યો : 'તે ત્ર મું કાગ તાપણ ? . . હું નાખીશ . .
અને પછી એણે યજ્ઞ યોડાક વધુ છોડા તાપણામાં હોખ્યા

તાપણું સળગતુ હતુ. મિયાળાની રાતમાં અને કાઠિયાવાદની
ધરતી કપર 'પરંતુ કે પરંતો' એવા જેવાતા એક ધાપસાની દેહજ.
એ તાપણાની આજુબાજુ મગન, કાનો અને આક વર્ષની મખૂકી
શરીરને બને એટલા સકાચીને ખેઠા હતા અને તાપતા હતા પાસે
મનહળીના છોડાને એક દબસો પડ્યો હતો અને ત્યાર બાદ એક નહુટિયું
પણુ હું કે લેવા એક હતુ.

બાળકે મું'આમું'માં બેઠા હતા. રોજ તો રાજકુમારની અને
રાક્ષસીની વાતો કરનાંકરના ચાકતા થે નહોતા, પણ આજે મેઘ એવી
વાત ન કાઢતુ નહોતુ સમી માટે આખી ગપડાવાળો એક માણસ
આવીને એમના કાફાને એ એક બામી રેખતુ પરબીટિયુ આપી નયો
હતો એ પરબીટિયાએ એમની પાસેથી પરાકેમી રાજકુમારને
કોનાનાં મીંગડાવાળો નાયો ને દુખની નજીએ ને એલીએવી વાર્તામાં
આવતી અનેક બીકી કલ્પનાઓને હરી લીધી હતી

તાપણું સળગતુ હતુ એવામાં આવાનક કાનાએ પૂછ્યુ : 'બાપા
મરી વ્યા છે તી પાછા દેવ આવશે ?'

મગને એને કાણી મારી પછી મખૂકી તરફ ગેતા હઈ : 'આ
કાનિયામાં તે કાઈ આકલ ન ના લાગતી મરી નય ઇ કાઢ થોડા ન
પાછા આવે ? છ તે છે ને તે સરમમાં નય સરમમાં ?'

મખૂકી : તી હો મોટાભાઈ ! મરત કું હોય ? ન્યા પાખવાળો
પરિયુ હોય ?

મગન : હોયનને ? ન્યાં તો છે ને તી સાઈસાઈ આવાનું મળે,
રહેવા મોટી મહેવાત મળે ન્યાં તો કાઢ માફું નો પરે

કાનો : પણ બાપા મરી કેમ વ્યા ?

મખૂકી : હે . . . મરી તો નય ? દુખમને છે ને, તી એણે એમને
બાલો માર્યો ને, એટલે મરી ગયા ખુલ લોલી નીકળવા પછી મરી ગયા
હશે, નહિ મોટાભાઈ ?

મગન : લોલી તો નીકળે ન ને ?

કાનો : ની દુરમન કેવા હોય ?

મખૂકી : બોલી વાર્તામાં રાખાવ નથી આવતા ? એવા 'આપબુને
તો બીક લાગે એવા ?

મગન : ચલે દે ચલ ! ઈ એવા હોય ન નઈ ચાર હી' મેર રામલ
બાપાને ન્યાં આપમે યાંતા તૈય એટલા કાપળા દુખમને કો દ
નો'તો જોયો ? રામલ બાપાએ આપબુને નો'તુ ક્યુ કે ઈ કો દુખ
માણુગ છે ઈ બધા દુરમન છે ? એને માથે તો સાદેજ લોહનાં જેવી
ટોપી હતી રાક્ષસ જેવા મીંગડા ક્યા હતા ? દુરમને તો છે ને
તી આપણા જેવા ન હોય ?

મખૂકી : તૈય બાપા છની હારે મા' રામારી કરવા કેમ વ્યા ?

મગન : આપબુને આવા નેહજીને, એટલે બાપા તો લરકરમ
નોડી કરવા વ્યા'તા. ધખીવાર એટલા આખી લગડાવાળો કપાલી
આપણા કાફાને પેસા આપી જતો'તો ને ઈ, વેપેક કે, બાપા દરને
દેશાવરથી મોડલાવતા.

કાનો : પણ બાપા રામલબાપાને એતરે નેહરી કરવા કેમ ને

રિયા ને માશામરી કરવા વ્યા ? . . . અને પછી તરત મરી કેમ વ્યા ?

તાપણું સળગતુ હતુ અને આવા અર્થહીન છતા અર્થ ભૂંષા
સચાલનવાળો થતા હતા પવનનો એક મપાટો આવ્યો અને તાપણાનુ
તેજ તથા નાના કાનિયાની કાયા, અને ઘુલ એકથાં મખૂકીએ પોતાનુ
આદમનુ મરડા વધુ ચોકકામથી મરીરે કાપ લપેટી લીધુ.

કાનાએ પોટો સચાલ પૂછ્યો : 'બાપા હાથે હાથ મરી વ્યા હશે ?'

મખૂકી : હે, એ દુખી દુખી કાઈ મરતુ હશે ? એટલા આખી લગડા-
વાળો આપણા કાફાને એ પરબીટિયુ મળ્યો'તો ને એમાં લખ્યું'તુ કે
બાપા મરી વ્યા બક બા'દુનીથી લક્યા ને પછી મરી વ્યા ?

કાનો : પણ બા તો ખાદવામાં પડ્યા પડ્યા મરી નઈ'તી !

મગન : બાને તો તાપ આયો'તો, એટલે મરી ગઈ !

કાનો : બા મરી નઈ, બાપા મરી વ્યા, તૈય હું ચે મરી ન'ડા ?

મખૂકી : બાપા પાદે જતુ છે ?

મખૂકી : મોટો દે નોડો'તો એમ તે કાઢ મરી જવાય ?

કાનો : પણ બાપાએ મને મેળામાંથી રમકડું લઈ દેવાનુ ત્યુ'છ
તી હને કાણુ લઈ દેશે ? રમકડુ આપાનીને બાપા કેમ નો મરી વ્યા ?
મગન : હું મોટો મઈસો ને એટલે નને ધખું બધાં રમકડા લઈ
ઈશે. મોટો તો ચાવા દે ? પછી એઈ લેતે !

તાપણું સળગતુ હતુ. ધીમધીમે રાખને દબસો વધતો જતો હતો
ને છોડાનો દબસો નાનો થતો જતો હતો આને આ તાપણુ વધુ
બલેકે રોકમાં સળગી રહુ હતુ. મખૂકીએ કાનાના વાળમાં થોડેલુ
પાખીનુ એક શીયુ ખખેરી નાખતા હું : 'હું મોટાભાઈ' બાપા મરી
વ્યા એટલે હાદાહાદીએ આપબુને નેવડાવ્યાં કેમ ? આ પાખી સામે
દે'તા કુલામ્મલ મરી વ્યા તૈય તો આપણે નો'તાં નાયાં !'

મગન : આપબુ સજા મરી નય તૈય ન ના'તું પડે, નર નંદ ?

મખૂકી : બાપા તો વ્યા : હવે હાદાને પેસા કાણુ મોડલશે ? આપણે
આવાનું કયાથી લઈયું ? (અનુસંધાન આગળ પાન પરથી)

મહર્ષિ મહાદેવ ગોવિંદ રાનડે

(નવનિષ્ઠાન પાઠ્ય પાન ૩૬૫) તેમણે ગરૂ કરાવી હતી દર વર્ષે તેનું પ્રારબ્ધ-વ્યાખ્યાન પાતે જ કરતા, અને તેમાં વર્ષ દરમ્યાન આખા દેશમાં થયેલા સમાજ/સુધારાના કાર્યોની સમાલોચન કર્યા બાદ, જે ગ્યાનના પરિપક્વ બરાદ હોય તે ગ્યાનને લક્ષ્યા તેમજ તે વર્ષના મુખ્ય લાગતા પ્રશ્નો ઉપર તાર્કિક ચર્ચા કરતા.

રાજકારણમાં આમ પરાક્રમ રીતે અગ્રણી ગાંધેશૈલ હોવા છતાં રાનડે પ્રત્યક્ષ રાજકારણમાં કોઈ પણ પદમાં જોડાયા ન હતા તેમજ એક કારણ એમની સરકારી નોકરીનું નબળું છે ઉપરાંત બીજું એક કારણ એ છે એમની બીવી સામ્વત્તા હતી જે આપણી કન્યાતિર્થવર્ગિણીઓમાં એકસરખી થી ફોલોએ સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને સંસ્કૃતિય એ બધાં કાર્યો પર પ્રભાવ પાડી હોય છે વળી રાજકારણ જેટલો આ કાર્યોમાં ગતજોડે અવકાશ નથી હોતો ધણી લોકો એમાં સાથે કામ કરી શકે છે અને તેથી લોકસમ્રદ સાચો મઠ શકે છે.

આમ છતાં પણ એક વખત ખેરસરખાથી પણ રાનડેને જોડા છાટા ઠાટ્યા હતા ખરા એ વખતે મહાસંસ્થા એક જળવાયેલ જ નહોતી હતી. એમનું નામ વાસુદેવ બળવત કંડે સંસ્થાવનની હાર પછી રાજ્યતથ્ય મેળવવા મહાસંસ્થા એ પહેલો હિંસાત્મક પ્રયાસ થયો એ અરસામાં પૂનામાં કોઈએ બ્રેજલ જ નહોતો આમ લગાડી આમાં રાનડેનો સંબંધ હોવા જોઈએ એમ અરકારને લાગ્યું, કમર રાનડેની સવાહ લેવા બધા જતા મરકારને ચોટ એટલી થઈ હતી કે જેણે રાનડેને પૂનાથી બજરી પૂળિયા મોકલ્યા મુખાઈવાળા ઈંગ્લેન્ડના ઘાપાએ તો આમ લગાડવામાં રાનડેનો હાથ હોવા જોઈએ એવું લખ્યું પણ ખરૂં રાનડેએ જાન્યુઆરી ૧૯૨૧ના રોજ રાજકારણમાં બાન લીધો હોત તો તે શું થાય?

અર્થશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં તો રાનડેએ અત્યંત કામ કરી બતાવ્યું. ઈર્ષિશાખા અમને અર્થશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો પડેલો ત્યારે મને લાગેલું કે દેશીશાખા અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો તેને દેશની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જુદાજુદા જ હોવા જોઈએ નહિતતની માફક કાંઈ અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો બને જ એકસરખા ન રહી શકે એમણે હિંદુ-જાતા જીવનની અને પરિસ્થિતિની દિશ્ય આપણે અર્થશાસ્ત્ર કેવું હોવું જોઈએ તે દર્શાવવા સખ્યાબલ લખાણો લખ્યા અને નવી જ રિશા બતાવી 'હિન્દી અર્થશાસ્ત્ર' એ રાખે જ, અર્થશાસ્ત્રના એમણે કરેલા નિષ્કપલ પછી રૂક થયો છે.

એમના લખાણો તો હજી યુગાર વગરના છે, જેનો પોટો બાન તો પૂનાની 'ગાયેન્ડનિક સમા'ના વૈમાસિક પત્રની કાઢીમાં દર્શાવેલા પદ્ધતિ છે નિ સસાય કહી શાય કે એમના લખાણોના એ અનર્ગળ પ્રવાહમાંથી જ હિન્દી રાષ્ટ્રીય વિચારધારાને પાણલ મળ્યું છે.

આ પ્રસંગે એમના લેવા જ મહર્ષિ અને સમકાલીન બીજા એક મહાપુરુષનું અમરણ કરવું જોઈએ તે મહર્ષિ દાદાબાઈ નવરોલ્લ, દાદાબાઈ એમનાથી સત્તર વર્ષે મોટા બનેલો કાર્યમય એક હતા, છતાં દાદાબાઈ એ અરસામાં મોટા કામે લટન રહ્યા જેટલે એ બંને વચ્ચે નિકટ સંપર્ક થયો નહિ હોય દેશના અર્થકારણમાં એ બંનેનો ફાળો અલગબલ અને વિશિષ્ટ છે અને એ ચોતપોતાની રીતે કરેલા નિષ્કપણોને અભિગ નિર્ણય તો એક જ આવ્યો છે દાદાબાઈનું 'હિન્દી નરીબાઈ' ઉપરનું સાધુમણ્ડુ પુસ્તક દેશમંથર છે રાનડેના લખાણોમાં સામાજિક, ધાર્મિક આર્થિક દિશ્યિહીઓને વિશાળ પરિવર્તન દર્શાવે છે, ત્યારે દાદાબાઈમાં રજૂઆતની સચેતતા અને વેદક દૃષ્ટતા હતી. એને કારણે દાદાબાઈ અર્થજ સત્તાધીરોની આંખે ચડી

નયા તેગાથી રાનડે જોડે બચી નહી, પણ બીજા બાજુ દાદાબાઈના લખાણોને લોકપ્રિયતા અને શીર્ષિ વિરુદ્ધ મળ્યા.

રાનડેનો દલિદાસનો અભ્યાસ તો અત્યંત વિશાળ હતો—કાશ્ય એમના ઝાંઝગમકારીનો નહિ હોય જેટલો, અને એ ફૂલમાં એમણે કામ પણ થયું હતું છે 'મરાઠી સત્યાગ્રહ ઉત્કર્ષ' એ એમનો મુખ્ય નોંધ છે પ્રમાણ મનાય છે.

અને માહિત્યના ફૂલમાં પણ એમણે કાંઈ કામ નથી કર્યું મુખાઈ ગુલિવર્સીના અભ્યાસક્રમાં દેશી ભાષાઓને સમાવેશ કરાવવા માટે એમણે બાર જાહેરાત કરાવેલી. મરાઠી સાહિત્ય પર પંક્તી નજી કરવાના પણ એમની જ પહેલુ મરાઠી સાહિત્ય સમેલન ૧૮૮૫ના મેની ૧૧મી તારીખે મળ્યું પણ એમનું અંત સાહિત્ય તો એમણે લખેલું એ પ્રોડા રીપોર્ટમાં છે પહેલો સરકારી અહેમલ છે કે ૧૮૮૬ના લખાણોમાં એ ૧૯૧૪ મુખી બહાર પડેલા મરાઠી પુસ્તકોની સમાલોચના છે બીજા રીપોર્ટમાં પણ લેખો છે પહેલા લેખમાં પહેલા રીપોર્ટના માર, બીજામાં નવું નવું અને પછાસાહિત્ય, ત્રીજામાં પરબાપાએગાથી અનુવાદ કે તરુત્તમ, ચોથામાં નાટ્ય નવવસ્થા તથા નવા નજીની સમાલોચના અને પંચમામાં એમના નિષ્કર્ષો છે આમ આસરે પાંચોમો વર્ષની સહિત્યપ્રશ્નનું એમાં દિર્ઘાન એમણે કરાવેલું છે.

પણ આ બધા જતા રાનડેના જીવનમાં મોટી મહત્વનું અમ તે એમની ધાર્મિકતા હતી પ્રાચીન કવિઓના જેવી કન્યા અત્યંત આત્મિક દિશ્યે એમના જીવનમાં મોનપ્રેત થયેલી હતી છતાં એમનું થયેલ પુરાણી પ્રત્યક્ષિકાઓને મોટા કે પુરાણી આચાર્યશ્રિવાદો કમીથી મળવ કરવાનું ન હતું, પણ આપણી જે પ્રાચીન આચાર્યશ્રિવાદોમાં હતી તે આખી પ્રમત્તા નવેસરથી અનુદ કરવાનો એમનો હેતુ હતો, કામગીરી એ અપાપુર્વક માનતા કે આપણે રાંધેને ગાડે બેલવું બિવિધ નિઃસાર્ય આવાપણ જ છે, અને તેને મારીની થાયતા આ જ મારે આપણે મેળવી મળી મુખાઈ પ્રાચીન સમાજના આદર આપવા માતા તે એક હતા અને 'બાનવતથર્મ' ઉપરાંત તેમજ ધર્મોનતરજ્ઞાન ને જીવતા એમના વ્યાખ્યાનોમાં એમણે જે જોઈએ નિષ્કપલ કર્યું છે તેનું બીજા આત્મિક અર્થમાં પણ બાણે જ મળી આવે છે.

આ આત્મિક દિશ્યની પ્રેરણાનું ઝરણું એમની એકેએક પ્રવૃત્તિને પાણુ એમનું બીજું પ્રેરક બલ તે એમની અજાણ અને અચક્ષ શ્રદ્ધા હતી એ શુદ્ધ સાંસ્કૃતિક વ્યક્તિએ એમના જીવનને નિશ્ચલ અસમાન અનેક રજાવતો અને પ્રચલ વિદોષોની મામે રહાવી રાખ્યું હતું એમના માદા સરળ લાગતા જીવનમાં પણ એમની પ્રવૃત્તિઓ અપેક્ષિતેથી જોડાતા જે જ નહિ, પણ એક જ વિશાળ રિજર્જર ચાન્ડિવ, પ્રેમાળ સ્વભાવ, નિખલસ વૃત્તિ, નિરાદબરી સાધુમણ્ડુ અને નિ સ્વાર્થ દેશપ્રીતિને લીધે એમના પ્રતિ અવરતો રોષ કે જે પદને પણ હતો નહિ અને ચોતાની આત્મી માધુતાનું પ્રવર્તન કરવાનો કે તેની હાથ પાડવાનો પ્રયત્ન સરખોયે એ સાધુપુરુષ કમી પ્રયત્ન કર્યો નથી એમના જીવનનો મહાગાર હતો—'To dare, to will, to execute and to be silent'.

વમનત એવી

આધારસામગ્રી 'સહાદ્રિ'—નવનું ફેબ્રુ ૧૯૪૨, કર્વે ફાળ 'આત્મચર', પાંચેન્ડેકેક ફેબ્રુ 'આનંદલક્ષ્યા મહારાષ્ટ્ર', મુમરની 'ન્યોપીરિયર' તા ૭-૨-૪૦ જાણ્યેએ યો દાંડેનું સગરીમાં લખેલું 'રાનડેનું પાવવા નવું છે, પણ એમનું પાનાની જીવન કેવું હતું તેનો ખરો ખ્યાલ મેળવવા માટે તો એમના પત્ની રાજાબાઈ રાનડે ફાળ 'અમારા જીવનમાંની કેટલીએ ચાંદનીરૂપી' જ વાચવું જોઈએ.

જીવનનું પરોઢ

બાગીચે

પ્રકરણ ૨૨૩

શ્રી અંગ્રેજ મિત્ર અને અંગ્રેજ શત્રુ

નકસતી બમિ કપર બે અંગ્રેજો વચ્ચા હતા. એક વેરઠ સાહેબ અને બીજા ટાટ સાહેબ વેરઠ સાહેબ અમારા શ્રીનિકસ આશ્રમના મુખિયાઓમાના એક હતા અને ટાટ સાહેબ આશ્રમ સિવાયની શ્રીનિકસ સ્ટેશનથી માત્રી હલ્તર બે હલ્તર એકરમા ફેલા-એલી જમીનના સ્વીકૃતિ હતા વેરઠ સાહેબ હિન્દીઓની ન્યાયની લડાઈમાં પોતાની કાયા નીચેથી રહ્યા હતા અને પોતાના આખા કુટુંબને બાલકવાનીઓની સાથે શોભે એવા સાદા સુતરાળી અને સેવાપરાયણ જીવનનું રસિયું બનાવી રહ્યા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ હિન્દુસ્તાનથી ફેરવાવી ફેરવાવી આજીવ્યા અર્ધસુઘામીની સાતવિસ-ની કાળી ચંદ્રીના પરસેવા પર માતખર અને ગાતેલા બનતા જતા હતા. વેરઠ સાહેબ બાપુજી અને તેમના દેશવાસી બાદશો તથા અનુયાયીઓ પ્રત્યે આદર, શ્રદ્ધા અને નમ્રતાથી વર્તતા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ આંગણે મીચી ગઢાવેલે કરવા કમલ ન ચનારા તથા માખું જાણું કરનારા હિન્દીઓને જેઠે ઝાંઝે બળી બેઠતા હતા. વેરઠ સાહેબ બપુજી, ખ્યા અને પોતાના બાદશોની કાતે વેરે ફરતા હિન્દીઓને જેઠે કપાળ જતા હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબ હિન્દી હરતા-ધિયાઓને ગળિયા બળજની જેમ કામ પરથી બેઠી જતા જેઠે હંફ બહાર રાતાપીળા બની બાન બુલી જતા હતા વેરઠ સાહેબને મન બારવાસીઓ પોતાના જેવા જ માનવી અને સ્વજન હતા, ન્યાયે ટાટ સાહેબને મન મોટી આમત્રી વિનાના સ્થામ અને પીતલજી સોફા જેઠે કરી દેવા પૂરતા હલકા અને ટોર જેવા હતા. વેરઠ સાહેબ એવા સાચા મિત્ર હતા કે મિત્ર પર પડતો ધા પોતે બેઠીને ઓડી લેતા, અને ટાટ સાહેબ એવા કંઈક દુસ્મન હતા કે હાંડીઓની તો શું પખું હાંડીઓને શાફ કરનારા પોતાના ભત્રાજી અંગ્રેજની પણ જો બુલાવવા મથતા. વેરઠ સાહેબ જીવનના આગમના સાદા, મરીળ મહેનતુ અને બહા ખેડત હતા, અને ટાટ સાહેબ એ સ્વતંત્રીપથી બેઠી આવેલા રૂકાંદર સમાધાનકાર પકડતા. આપણે ત્યાં દેવતાઓના ખજાનથી—અનંત ધનદોષતનો માલિક—યવાને રૂઢિ કેટિ દેવે-માથી કોઈ ન મળ્યું, ધનકુભેર યસંજ મળ્યો. રૂઢિ એટલે સ્વામી, મદાધ અને નિર્દય વ્યક્તિ. અંગ્રેજ હોય કે ગમે તે હોય, પેસાને પહાડ : અથા એમે એટલે એને પોતાની આપણા મૃત-પાછી પેટે બોલી જ પડે

હું બાળક હતો. એ વેળા ટાટ સાહેબના અને વેરઠ સાહેબના જીવનનું વિશ્લેષણ કર-તાની અને એમનું અંતર માગી મેવાની સૂચ ને કયાથી હોય? આજે સુઝે છે કે આ બંને સાહેબોનું જીવન તુલનાત્મક રીતિથી નિહાળું. ય તો આંખે જાણી આવે કે માણસ જે સામાન્ય હોવા છતાં એ દિશામાં એનો વેગ બે વધતો થાયો. ભય છે! માણસને સારી

બાણી થઈ જવા માટે તેનો પુર્વે કરી નાખવાની જરૂર નથી, પણ કેવળ એના વેગની દિશા બદલી આપવાની જરૂર છે. બાપુજીએ એ બદલા માટે સત્યાગ્રહનો ખીચિયા શોધી આપ્યો. એ ક્રાંતિયા વંદે વેરઠ સાહેબ જેવા ભગી અંગ્રેજ આપણા મિત્ર જ રહ્યા અને ટાટ સાહેબ જેવા કારગા મરુ, શત્રુ ન રહ્યા. એમની ને એમના સાથી-ઓની મજબૂત મોરારી મઠ અને હાંડીઓને હેવાન નહિ, માણસ તરીકે એમને કમલવા પડ્યા

પણ આ નો મઠ કિંવસૂત્રી. મારે તો ક્યાનક કહેવાનું છે. ગયા પ્રકરણમા આવી ગયું કે મોટી પડળ અમારા છાપખાના કપર કેરી રીને ચરી આવી, મનનકાકાને કેરી રીતે સરકારી હુકમ સંભળાવવા-મા આવ્યો અને 'ગાંડી મહારાજની' જમીનનું મારણુ થઈ શ્રીનિકસ આશ્રમના હલ્તર મિત્રમિત્રિયાઓને એ પડળે કેરી રીતે પાછા ધમેકરી દીધા. એ મિત્રમિત્રિયાઓને વળાંગ્યા પછી અમારે 'વાન મિત્ર' વેરઠની ધપવંડ તરફ વળ્યું.

અમે બાપુજી કમલવા બેઠા ત્યાં મિસિસ વેરઠ હાજર થઈને આવ્યા અને મનનકાકાને કેકરી થે વાતો કહી નાખી. કોઈવા મહાશૂ મઠ ને એ બેઠતા હતાં કે વાત પૂરી કાને પડતી ન હતી. છતાં મિસિસ વેરઠ અને તેમની મા મિસિસ પાલવેલે જે કહ્યું તે પરથી અમે જા-ણ્યું કે રાજના નિયમ પ્રમાણે મિ. વેરઠ પ્રેસમાથી એ સાદા ચાર વાગ્યે આ પીવા પોતાને ઘેર પહોંચે કે નુપમુપ અંગેને પકડી લઈ જવાની મોઢવણ મિ. ટાટ પહેલેથી કરી રાખેલી. છાપખાનામાંથી એમને પકડવા નાહકની હોદ્દા યાચ ને મિત્રમિત્રિયાઓ વિરૂદ્ધ એવા એમને બળ હતો. વેરઠ સાહેબ જેવા આ પીવા મેજ પર બેઠા કે તુરત એક લાલ મોટર એમના દરવાજા અને આવી બોલી. મોટરમા તણુ મુગજજ રોલ્લરને બેઠા હતા. મોટર પાછળ ચાર પોટસવાદો હતા, જેમાના એક મિ. ટાટ પોતે હતા મિ. ટાટ તુરત બે ડનવા

મિ. એ. એચ. વેરઠ

મિસિસ આસા વેરઠ (દેવીબેન)

આના આવા અને સિં વેગને બોલાવ્યા વિગિર વેગ આ બધું નેટ હેખતાઈ ગયાં એ વેગ મેટર પામે પહોંચ્યા કે તેમને ચોરસ બતાવવામાં આવ્યું નેમણે એવા મહી ત્રી અને ધરમા ઝાટટાપી લેવા આવ્યા તેવાની પાછળ પાછળ એક મોઢર પછી આવ્યા પૂરી પાચ વિનિઠ પછી સિં વેગને આપવામાં ન આવી અને 'ચોરસ' મન્યુ છે ને પોતાને ડરખત જણ છે' એવી વધુ વાત પમ્પ તેમજ ધર-વાળાઓ માટે કર્યા ને પાચમા ચા ને નામ્મા મેજ પર ન રહી ગયા અને મેટર સિં વેગને હઈ પરપાટ ડરખત તરફ અદરકષ્ટ થઈ ગઈ

સિં વેગને પકડવાનું પૂટ ફરી લેફ્ટનન્ટ પોતાની પકલન સાથે ઢાપવાને પહોંચ્યાં સિં ટોટ એમની આંધે જવાની દિશાન લઈ ગયાં સિં વેગને પકડવાનો એ મારતે થોડી ક્ષીનિઠ આશ્રય છોડી ગયાં આ બધી વિગતો સમજાવવામાં સમજાવવા કુટુંબ કુટુંબ ને રોવાનું ન ગિસિમ વેગે બાકી રાખેલું એમની હપર બંધે આ અનુધાર્યાં થા હતાં અને હિડાચો તે રાત્રિપસ નેલ જવાની ગયાં અને મનન ચાલ રાખતા, પછી વેગ સાહેબના ધરતાએને એ વસમુ લાગ્યા વનર કેમ રહે? બધી ચચાને અને એમ હકું કે સવાર પડવા સિં વેગ પામે તેમના પના બધાને થઈ દેવાંને ગિસિમ વેગ ડરખત પહોંચે આગ આગારા રાતા ક્ષીનિઠસમાં મૂતાપણું વડુ બાળ-ગોષાળા પાકક હોયોને પછી આવ્યા

એ દિનસ પછી હવેના હવેના વિચારોથી વિચાર બરાઈ રહેલી ક્ષીનિઠસની બિન સાચ આકી સ્થગત વીમપરોમ મુદા-વાચા ગિર-સિદ્ધિયા અર્ધાનિર્ધારી કાઠીયા સગા-તહેવા પાચમા પાછળ પહેલા એ મોર મોરનાં બધે મોરનાં બધે મોરનાં અથા મથાઈ રહેવાઓને પછી મોધીરોધી ક્ષીનિઠમની બહાર ધમ્મકી ફેલા હતા અમારી મરણીતા મોધી વધુ અડપવા બાહ હોટાને મારા મોરનાંરોની આ સમાજેલા-ઓને સોરી નકરનાની મારવામાં મન પડતી હતી એકવાર એણે નિશાળની બધ આરકીયા બારણા કપડાની થી મુઝાઈ અને એની પાતીન પછી એ મોરનાંરને બતાવી દીધા અપગ, હુ બી મુઝાઈને રહાઈ નબેઈ માળખી અપગે બધાને વધુ દુઃખ થયું અને ટોટાને બધ ધરાડાઓ, દિવસો આગી એને બીવકી મરમાઓ. પછી હવે હઈ મુઝાઈને બધાવાય એમ ન હતું મોર મોરનાંરો એમને હઈ ન જયા અને મેટરમેટર આરકી કને એકલું પડ્યું કે 'બીચરિમરીથયા'

હટાવિચારોને બચાવી મુકવાનું મોરનાંરનું કામ અમને રીચલ ન હતું, પછી મોરનાંરોની સાથે અમારી રોની વધતી જ નીતી હતી તેમના દાન પહેરો બધવા પૂરત જ બની નહતું આ બને મોરનાંરો અચેન ન હતા, મોર (હોર્સવાસી) હતા એમનું કદ અચેન કરવા તેમજ અચેન ને કદના યાગ-પાસ રહેવા જે તેમની વધુ કસ, એટલે એમની સાથે નેપા મારતા અમને મોઢા આંછો થતો એમના નવાવમા અચેન અવાવનું મીરિયાપણું એકકથરાપણું ન મે, મારા નાના બાઈકુણ્દામની સાથે એક મોરનાંર પોધી રોની હતી હતી. મારા પોને બેસે ત્યા નાના બાળકને ભેળાં કરી એ રાગડતો મે ક્ષીનિઠસની કમ્પાઈઓ વચ્ચે મોરનાંરોની આ મિઠાસ અમને મન બાવતી થઈ પડી હતી

લેફ્ટનન્ટ અને એમના પાછળના આકરાપણને મામ અમારા ચિત્ત પર કરી ન હતા, પછી સિં ટોટને ડર અમને હાથા વળન નથી રહ્યા ક્યાં. ટોટ આરકી વેગ સાહેબને ઝડપાની દીધા ત્યાગ પછી નાના બાળકને દેખાવે માઝ ટેમને મોરનાંરનું બંધ થયું. અપાદે પ્રેસના હબગી આકાને અને અપાદે માદે દેખાલ લેવા જવાના વારા મોરવાલા દેખાલ માટે ટેમને જવા આવતા પાચ મારકની

એકાત પનદેરી એકવા કાપવી પડતી એ પરીધાટા બીર અને કદ માંથી પમ્પા થતી વજાસ પછી વાદે વાદે લેતી, એટલે આનુ જમ્પટી ને હેખાટ અનુમાન કોઈ પછી વજાસ પર કે કાઠીને ખિતર થોડા પારમેટવા ટોટ સાહેબનો મેટર થઈ જવાનો માસમા મનમા રચા કરતો. અને એ સાહેબ એકાએક હેખા હે તમા પાતળો પાટો વીંચતા મારા કપર દડી પડે તો ફેલીરોને વાંતું, મો નાન બ આપતા એના દરેગો આમે રમ્મે હુ કરતો રહેતો. એને ને કાચ, પછી બેનાથી ડરકું કે કપાતું તો નથી જ, એટલું રાનમા વાટે વાદે નહીં રમ્મે અને સાથેસાથે મનમા અચેન વાક્યા પછી મોઢવતો નતો કે આગ થુ આટવા મોઢા થઈને એને તેને સાબળા મારવા હોડા છે! બહાર બેના છે તો અમને નેવ મેમ કોને? મનમા આવ્યા તરેયે અને વાર આવી ગયા પછી તો સિં ટોટના રમ્મા આ ન્યા પે મેટર થયા ન દતો એથી મન આવીટ પછી થતુ હતુ એમનો મેટર ધાચ, એ મને કપડાને અને હુટું નહિ એવા મનેમોની દેખાલ વધતી આકી, પલ એવા પરાકમનો મોઢા મને અચેન જ નહિ.

ટોટ સાહેબનો બધ અમારા મનમા અકારણ નહોતો પડે એનો એટલે બધો વિગલ જાઈએકા હતા કે ક્યારે થુ કી મેમરી એ કપાત ન હતુ ક્ષીનિઠસ આકરામાં એવાં મોઢા થઈ ન હતી વેગ સાહેબને મૂકવાપ પકડાવ્યા ને અડપ થઈ ગયા પછી આગ-પાસથી રોન જવાને રચાક કાળી પોઢીસો વેગ એમના હટાવિચારો એને મરાવતા અને એમના પોતાના હાથનો મોરના વીંચવાના મગચાર તથા અન્યોનો તો અમારી પામે આવ્યા ન કરતાં કમારી રવાનો ટેમનાની માટે નકરનાની મીનીની મીડના દિશીનો પર પહોંચી નેમનાવિકે મોળીવર કલાના મગચારે મરમાને વધારી મુક્યો હતો, અમને એટલે સુધી મત થતી હતી કે કચિત રચુ-પરચુ ક્ષીનિઠસનું નાનુ બાળકે એને હાથ આપશે ને એના પર પછી એ સાહેબ કાઢ હતાવાં વિના નહિ રહે કે ક્યા ટોટ સાહેબના વેડાના રાખવાના બાળકારાનો એ થોડા વિચ મારા મનમા એક વાળા 'ટોટપુન' કે કે કોતારહ નહી

અમી અને તાસની, બીર અસકાય હટાવિચારો કપર મી નજરમનીની, હિડી વીરો પર તુડી પડતા કાળા-મોર સિપાહીઓનું દુઃખદ અવધિ હવાયે નીતી હતી ત્યા એક બપોદે મનનવાકને આનંદના મગચાર આપ્યા 'મોળવે મારાને એક બહુ બધા અને વિદાન અચેન પાછીને વેગ સાહેબની જગ્યા લેવા હિડુમાનવ ગાના કરી દીધા કે થોડા વિચરમા તેમના આકી પહોંચશે. હવે હુ પકડાઈ જઈસો તો પછી તમે એકલા નહિ પડો'

એ અને આમને રેરન્ટ સિં એઈ જ અને એમના નાખી સિં રબ્બુ રબ્બુ, પીઅર્સનનું નામ રહવા પાડયું.

(આક્ર)

અનુદાન છાપનસાક માંથી

બીખામ્પા—(નાડીવાનને) અર્ધાથી ટેમનાસુધીનું બાકુ કું મેનો
આડીવાન—પાવકી, મારદેન
બીખામ્પા—અને આ તજુ પોટમાંનું?
આડીવાન—કાઈ નહિ, સાહેબ
બીખામ્પા—ત્યારે તો મહેરબાની કરી આ પોટકા ન કું મેનો
હુ તો આકી નાખીગ!

નાચક—(પદે-ગીરને) અર્ધા પડેલા બધા બોગેલ એક ન બનના
કે ચિટ્ટી લાવનાર માળુમ ને બોગેલ માન ને આપશે
પદે-ગીર—પણ હજુર, એ માળુમ છે કે તીથોને બોગેલ મામે તેણે

ભૂતકાળની શોધમાં

ઉત્તર ગુજરાતમાં પ્રાચીન મંદિરકૃતિ-
શોધન માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેખપાળા

સાં જે કેસીક રખડપટ્ટી પછી ઝીઝુવાડાના એક મંદિરમાં
જુલાઈ નહિ, એટલે એક હોટેલમાં નામતો કરીને ચવાવ્યું અને આવની
કાંઠે આગેા રિવસ ફરવાનો કાર્યક્રમ રાખેલા હોવાથી સાથે રાખવા
પૂરી ખાઈપચ્છેઆ બબરગાથી લઈ ઉતારે આવેલા. રાત્રિ સાંતિથી
પસાર થઈ અને વડેલી સવારે જોડી નિત્યકર્મથી પરવારી કરી સહેર-
ની પશ્ચિમે જ્યાં કચ્છનું રણ આવેલું હતું ત્યાં જઈ પહોંચ્યા.

નાંખી નબર પહોંચતી હતી ત્યાં મુઘી સ્વેતવર્ણી સપાટ બૂધ
પગસાંભેલા દેખાતો હતો. સામે રાખબ બેક ગાઈફ ફર કિલ્લાબૂ
મેટ તેના લગાકારે સુનેલો પડ્યો હતો. એ રણપ્રદેશમાં જ્યાં જુઓ
ત્યાં ઝાઝવાના જળ મિવાય ખીબ તો માત્ર આદિતિહીં વેરામિલા
નાનામોટા મેટા જ નબરે પડતા હતા, અથો ચિત્તાર જળવિરોધી
હતા. તેને આદી જ પુરાતન ગળમાં સાગરના યોગ બીજાતા હતા,
ફેરામેગાનના લાહોમાં ઝીઝુવાડાને બારે આવીને નાનરતા, અને
આપણા વેરાકલીન આર્ય પૂંથેલોની અંબિ તમે, ફેવિ તમે એવી ગાહા
નરી સરસ્વતી આ ઝીઝુવાડાને આગળે પ્રથમ સાગરસંગમ સાધની
હતી, અનેક પુરાણોએ આ વસ્તુની ગણ લીધી છે, કેનો હલ્લેખ-નથા
લેખાંકમાં અપાઈ ગયો છે, આ પૌરાણિક પરપરા શાસ્ત્રીય સ્ત્રોતપત્ર-
ની દૃષ્ટિએ કેવી ઊતરે છે ને તપાસવું આદી કલાત્મક રસપ્રદ થઈ પડશે.

પુરાણો ઉપરાંત ગાહાભારતમાં પણ સરસ્વતી નદીના પ્રવાહની
ભૌગોલિક વિગત મળી આવે છે (સાંસ પર્વના પેઢામાં અષ્ટાદશ
પર્વમાં જુઓ બજફેની 'પ્રતિષ્ઠાત સરસ્વતીયાના' આ વિગત
પુરાણો (સંકેદપુરાણ, પદ્મપુરાણ અને શરભતીપુરાણમાં) આપેલી
સરસ્વતીને કાંઠે આવેલા તીર્થોની યાદીથી આટલે અંશે જુદી પડે
છે કે પુરાણોએ ઉત્તર ગુજરાત તમા રજપૂતાનામાં આવેલા સરસ્વતી-
કાંઠાના તીર્થોની કે ચાંદી આપી છે તે ગાહાભારતમાં નથી તેનું
કારણ મને તો એ લાગે છે કે ગાહાભારતના રચનાકાળ સમયે (ઈ.
સ. પૂર્વે બીજી-ત્રીજી સદી) ઉત્તર ગુજરાતની સરસ્વતી કે જે પ્રાચી
સરસ્વતી હોવાના છે તે પ્રક્રિયામાં આવી નહોતી, ને વખતે એ પ્રદે-
શમાં ધર્મારુપના નાહ વનો આખાઈ ધર્યા નહોતા. ગુજરાતને
આનંદે બે સરસ્વતીઓ છે પહેલી આ કનર ગુજરાતની અને બીજી
ક હિમાચાલમાં પ્રભાસપાટણ વાળી એમાં છેલ્લી સરસ્વતીની વિગત
ગાહાભારતમાં એવી મળી આવે છે કે બજફેવ પોતાની 'પ્રતિષ્ઠાત
(નરીમુખથી તેના સોત તરફની) સરસ્વતીયાના' પ્રભાસનીકથી રાક
કરી હતી. ત્યાંથી એ તેના કાંઠે ગુજરાતની સીમામાં આવેલા છેલ્લા
અજ્ઞ થગમોહજેદથી સીધા રજપૂતાના અને ખખખને સીમાડે
મળતાં મળ્યાં અંદરૂથ થતા હાંડકાનનીયા કારે વિગતમંત્રીયેજ્જ પહોં-
ચ્યા હતા. (મત્તરમુતિ તથા બોધાધન ધર્મસૂત્રમાં વિગતમંત્રીયે કે
જ્યાં સરસ્વતી રણમાં પ્રવાસી હતી તેની ભૌગોલિક મિત્રિ દર્શાવ-
વામાં આવી છે) ગાહાભારતમાં માગી સરસ્વતીના આ બોધેવિજે
વિગત ઉપરથી રમથ થાય છે કે તે સમયે સરસ્વતી નદીમાં બે નદી-
એનો સમાવેશ કરવામાં આવેલા હતા. પહેલી તે શિવધિ-પર્વત
માથામાંથી નીકળનારી હાલની 'સરસુત્રી' નદી કે જે કુરુકેવ, પિંડોલા
(પ્રાચીન પ્રથુદકનીયે), દિસાર વગેરે નબરે પાસેથી પસાર થઈ, હલુ-
ગાનનદ (બીકાનેર રાજ્ય) આગળ અત્ર નદીને પોતાના પ્રવાહમાં

સમાવની, પછી આગળ હાંકરા નદીના નામે પ્રસિદ્ધ થઈ અંબીદરથી
થોડેકે આગળ પાતળ અને મિધના સીમાડે બાદાવજુપુર રાજ્યમાં
ગરના રણમાં અદ્યય થાય છે; પરંતુ કમપર ગાઈવના એતર પછી
ઉત્તર મિધમાં રોહડીની પશ્ચિમે વરી પ્રવહ થઈ ગદિરાન (સમુદ્ર
ગાઢખૂંપ) નામ ધારણ કરી કગરકાંઠી થોડે; ફર પશ્ચિમેથી પસાર
થતી એને પુરાણ નામથી કચ્છના મેહા રણને પશ્ચિમેતરે આવતો
મળે છે તોડ એ નદીનો પ્રવાહ હલુગાનનદ મુઘી જ આવ્યું વહે છે
અને ત્યાંથી તે કિના મુખ મુઘી એનો પર પુરાતન કાળથી મુખએલા
પડ્યા છે આ પડની વિશેષતા એ છે કે તેની પડોળાઈ સિધુ નરીના
પટ કરતા વધુ છે અને કતર રજપૂતાનામાં તો તે ક્યાંકયાં પારથી
કે ગાઈફ જેટલી છે આ જ નદી તે ખેરખી વેરિ કાળની સરસ્વતી
હતી બીજી નદી કે જેને ગાહાભારતની સરસ્વતી નદીમાં મળાવવામાં
આવી છે તે કહિશવડગાની પ્રભાસપાટણવાળી સરસ્વતી છે મહા-
બરતકરે આ બને સરસ્વતીઓને ભેગી કરી તેને પ્રભાસને આંબો
પશ્ચિમ મધુદ (આરથી સમુદ્ર)ને મળતી દર્શાવી છે, અલગતા, ભૌગો-
લિક દૃષ્ટિએ કાંઈ વખૂંચી તે એ બને નદીઓના પ્રવાહોને શાકળી શાકય
તેમ નથી

રત્ન, પદ્મ અને સરસ્વતી પુરાણોમાં મળી આવતી સરસ્વતી
નદીની વિગત પ્રમાણે એ નદી કુરુકેવ પછી સમુદ્રવેય (કંપુર રાજ્ય)
ની પાટનગરી 'વિરાટ' (હાલનું જોરાઈ) પાસેથી પસાર મની પુરકર
આવતી હતી. ત્યાંથી ખલુર વનમાં નંદ (આધુનિકે લાપી) નું નામ
ધારણ કરતી, અજુદેહિં (આણ) નજીક પ્રાચી સરસ્વતી (કનર
ગુજરાતની સરસ્વતી-કુવારકા) કહેવાતી હતી, જમ્ (કચ્છનું નાનું
રણ)માં કિઝાણનીયે (જિઝુવાડા) પાસે આવી, ત્યાંથી મુરાકમાં
પ્રવેશી, મુગમંદન અને ખરીસોટ પર્વતોમાં પ્રવહ થઈ, પ્રભાસને
આમને પશ્ચિમ સમુદ્રમાં સમાઈ જતી હતી

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

બીએ કુરાક કહે, 'દેવ, આ તો નિર્ધનતા કહેવાય કારણ
શરણાગતનો વધ કરાય ન નહિ. કહુ છે, કે
સ્વર્ભક્ષિ ધરને પક્ષી શરણાગત શત્રુને।
અરિગર્હન કહે, 'એ કેમ?' કુરાક કહે:

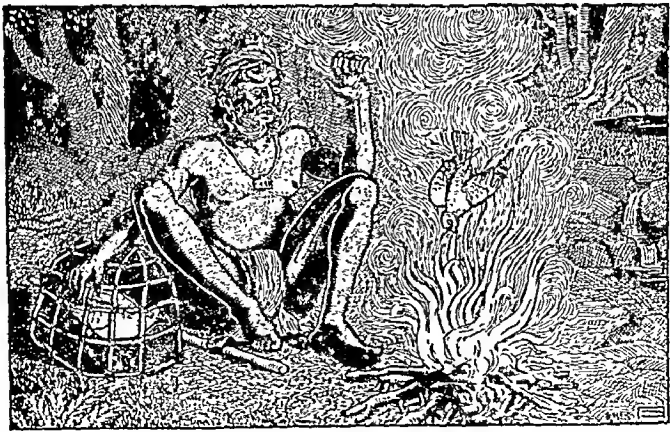
કથા ૮

પ્રાણીઓના કાળ જેવો એક ધોર શિકારી મોટા અરણ્યમાં પાછડું,
કાંસો ને 'લાકડી જાળને વિચરતો હતો, ત્યાં સુધે ડિંગા વાદળાથી
કાળી થઈ, અને અનરાધાર મેઢ વરસવા મટ્યો તથા આકરો પવન
વાવા મોટ્યો આથી ત્રાસ પામીને શિકારી કપનો ઢપતો એક ઝાડ
આગળ આવ્યો ને બોલ્યો, 'જે કોઈ અહિ હોય એને હું રાત્રે છ'।
એ ઝાડ ઉપર એક કબૂતર રહેતો હતો તે સ્ત્રીના વિરહથી વિઝાપ
કરવા મોટ્યો, 'આહું વાવાઝોડુ થયું ને પ્રિયા આવી નહિ, એના
વિના આ ઘર કેવું મૂનું લાગે છે?' આ સાંભળીને પાંખરામાં પૂરાએલી
કપોતિકા ભાસી, 'હે કાન્ત, આ વાધરી તારે શરણે આવ્યો છે એની
ગ્રાપ્ત કર, એણે મને પક્ષીને પાનરે પૂરી છે એ ચાનમાં આલેશ
માં, કારણ હું બંધમાં પડી છું તે પૂર્વે કંદેલા કનેલિ ન જાય છે, ને
એનેા એમાં હોય નથી' આ સાંભળીને કબૂતરે શિકારીને કહ્યું, 'હુબધક,
તુ બલે આવ્યો, કાઈ સંતાપ કર મા. આ તારું ઘર ન છે એમાં બાલુ'
શિકારી કહે, 'હે કપોત, મને ઝાડ બહુ વાંચ છે, એનથી મને બચાવ'

એટલે કબૂતરે એનારો આગળીને દેવતા પાડ્યો, મુકાં પાનથી એને
ચેતવ્યો અને શિકારીને કહ્યું: 'હું નિર્ભયપણે તારું શરીર ચેક. એ
માત્ર એટલો ન છે, કે તને આપવા સારુ મારી આગળ કાઢ આવાનું
નથી મેં પુણ્ય કર્યું નથી એટલે મારું ભરખપોપણ કરવુંયે મને બાં
પડે છે; અતિથિને આત આપવાની તો વાત ન કેવી? તો પછી આ
ક્યેસમય ધરમાં રહીને મારે શું કરવું છે? એટલે હવે એવી સાધના
કરું, જેથી માગણને મારે નાન પાડવી પડે.' આમ કબૂતરે પોતાની
નિન્દા કરી. વાધરીની ન કરી, અને કહ્યું, 'ધડીક બમ, હું હમણા
તારું તપણું કરું છું'. એમ કહી એણે હર્ષપૂર્વક અગ્નિની પરિક્ષા કરી
ને એમાં પ્રવેશ કર્યો. કબૂતરને દેવતામાં પડેલા જેહને વાધરી કહે,
'હું પાપી મોર નરકમાં પડવા છું, પણ આ ધર્મમાં કપોતે મને
પ્રત્યાક્ષી દેખાડ્યો છે, ને પોતાનું માસ મને આપ્યું છે.' એમ કહીને
એણે પાંખડું ભાળીને કબૂતરીને છોડી મૂકી, એવી એ પાખ અગમ
કરી પડી.

એટલે હું કહું છું, 'સ્વર્ભાંગે' હતી.
પછી અરિમંદને વકનાકને પૂછ્યું, તે બોલ્યો, 'દેવ, આનો વધ
ન કરવો, કેમ કે

પરસ્પર વહે વાદ શત્રુઓ તે હિતાવહ।
ચોરે હવિત દીકું તે શક્ષે દીધ ગાયુમ।।
અરિગર્હન કહે, 'એ કેવી રીતે?' વકનાક કહે:

કબૂતરને દેવતામાં પડેલા જેહને વાધરી કહે, 'હું પાપી મોર નરકમાં પડવા છું'

કથા ૯

એક દરિદ્ર બ્રાહ્મણ આશ્રય બે માવ હતી, તેને ચારવાનો વિચાર કરીને એક માર રાત્રે નિશ્ચંપા, ત્યાં ખરનમા એને બ્રહ્મગણના મળ્યા. રાજાના પુત્ર, 'તુ કોમુ છે?' માર કહે, 'હું માર છુ, ને બ્રાહ્મણની માથે મારવા ભરે છું' રાખસ કહે, 'હીક તું મે બળ્યા છું, અરેકે એ બ્રાહ્મણને ખાવા તારા બેળા આપુ છું.'

માર ને રાખસ નેખાનતમા વધારાને જાણા. બ્રાહ્મણ રૂપો એટલે રાજાસ એને ખાવા ભય છે ત્યાં માર કહે, 'આ ભય ન હશે તથા પહેલાં હું નાથ છોડી ભરું, પછી તુ બ્રાહ્મણને ખા.' રાખસ કહે, 'તુ નાથને છોડવા ભ ને નાથ બોલે તો બ્રાહ્મણ ભની ભય; પછી હું અને કયાથી ખાઉં?' માર કહે, 'તુ બ્રાહ્મણને રાકવા ભ ને એ ભની ભય તથા બીભને જરાકે, ને પછી હું નાથ કયાથી ખાઉં?' આગ આ બેળને વિચાર થયો તેથી બ્રાહ્મણ ભની નથા એને માર કહે, 'બ્રાહ્મણ, આ રાજાસ તને ખાવા દરેક છે.' રાખસ પૂછ કહે, 'બ્રાહ્મણ, આ માર તારી નાથ દરવા દરેક છે' આ નાથજીને બ્રાહ્મણ બેળો, સાવધાન થયો, તમા પાતાની ને માવની રતા કરી એટલે હું કહું છુ, 'પરંપર વરે વાર' હતી.

(આક) દેસાઈ વસંતજી ગોવિંદજી

છવી ભભુના-૧૬

ભાઈભાઈ

૧ શેઠ તથા દેને છર્વા (Courtiers) બે બાઈ જ્યેષ્ઠી કમરે ૪૦૦ માઈલ દૂર આવેલા ગદાવનગા બાપ બેળા ૧૩ કરવા બધા મીશેલ ૧૩ વર્ષનો ને દેને ૧૬ વર્ષનો હતો. એક દિવસે બાપે બેળુ તો ઊકારાયા પડાવયા ન થયે. કદાચ મુલા દોષ એમ ખારીને બાપ પોતાને આગ મેળવવેલ આબો, નુ ઊકારાયા ત્યાંયે નહોતા એટલે બાપે ભરપુ કે એ નેા વનગો પછી નથા હશે

બાપે ઊકારાયાની ગોતામેલ કરી મૂકી, ત્યારે બે મારને પળે પો, ને ઊકારાયા ભરવા બાપનેકીને હાડીહાડાકા દેના દેખાતા હતા એવેા મીશેલ ફાટજનુલ કપરે દેનેના મુતરેલ આગ બેઠો બેઠો આછો ભેળો હતો

એ બાઈ મિશર દરવા નીકળ્યા, પછુ પછી પડાવેનો ગારન ભરવો નહિ. બાપને ધમ્મા સાદ રીધા, પછુ એનુ કમર નેા ગદા-કાન્તારેના ભયાનક સીને ન વાળુ એ બાઈ બેળે મરવા ને ઠાકે દરવા મરયા અને દેનેથી ટનુકે આગળ મૂકાય એમ ન રહુ, એટલે બે સુને અને મગી ગયા

મીશેલ બાઈના શબ આગળ બે માસ રહ્યો પોને ભયવા માહુ પછુ એવે બાઈને ત્યાગ ન કર્યા ખાવા ધાવ વન, રાત્રિના ચિત્ર-વિચિત્ર રાખ અને હાજરાહાજર મુલ્ય—સોનાથીયે બે ટંબો નહિ દેશ નીનીનીની તથા મુશિયા ખેલીખોરીને એવે પોતાના સરીરને બાકુ આપુ, અને સોધવાવાજા આવી પહોંચ્યા ન હોત તો બાઈને પડબે પોને પછુ છડકી પવારી કરત.

(મીના અલેક કપરથી)

૨. વા.

જોયોપ્રાણી

પહેલુકનામ 'મામડાની ગચા'—દાસમ સુતાર (નરિવાઈ), બીજુ દનામ 'વર્વાની પરી'—સીરન પડયા (અરિવાઈ); ત્રીજુ દનામ 'અમે તમુ'—અવકુમાર પડયા (મુંબાઈ) નેપાપત્ર (૧) 'બુદ્ધદેવ'—હામેણ કોષ સાદ, અગદાવાઈ, (૨) 'કુદરતની કળા'—અર્થેન લાલન, મુંબાઈ

મામડાની બાળેએ, સમી કહેને મૂળયા રમના ઊકારા બાઈ દાસમ સુતારનું ચિત્ર, ફેટાકાકીના કિલાબાન, સર્વેભન ને વિષવ ની દરિએ આ રાહિનાના બધા ચિત્રોના સર્વેભન છે બાઈ દાસમ તંબા વિષવને નવી દરિએ મામા પ્રકાશમા ઝટપેા છે અન્ધોપાઝ, ડેવેવપમેન્ટ અને પ્રિન્ટિંગ પ્રમાણસર છે. કુદરતમા નાચતાકુદરતા બાળેની નતિ માટે જરૂરી જ્ઞેક સેન્ટની સાર મીડ વાપરી છે છતા ચિત્રના કાલે બાળના અન્ડર સેન્ટોપાઝર દેખાવ નવી 'ડેવેવપમેન્ટમા પાપુ પૂજ્યાન અપાયુ છે ખાલેના આગદે કે ચિત્રમાની દેખાઈ કરના કૃત્ર વર્તુલેના ભયા (Hollow Faces)ની મુશ્કેલ વર્તેશ પીધી સંધાભન આકર્ષક બને છે આવા ગુણકૃત આ ચિત્રમા પનુ મેટીક એવી મૂકીએ નમરે પટે છે ને નિવારી રાકઈ હોત. Pin holes—નેગેટિવમાના બારીક ઉડો પછી નથી પચાઈભસિયા કાઠીમાથી રાહિયા કરના આકાશને એન્ડાઈનિંગમાં મેકુ વેક કુટુ લેન્ડેન અનુ પ્રિન્ટ કાઢયા બ ક પેનિસક કે ફોટમયા વજગતા મારકાલની બળેને કે વટે બનીને નેટકો સફેદ આન ગાળી પાડતો એવે બાઈ

બાઈ સીરન પડયાનું 'વર્વાની પરી' ચિત્ર 'સિલ્કક ફેટાકાકી'ના મરસ નમ્બો છે પ્રાપ્ત વિષયો વટે મુશ્કેલ અને કલામય ચિત્ર-સંધાન કપલવવાગા નુ ઊભાચિત્રની સાચી મૂકી રહેકી છે નમ્બો તથા દાળી કારીએ મુકકે મે વખુ અને માટે ડાળપુર પ્રિન્ટને કાપીને ડાબી પેનલ બનાવવાથી બ હિદા ચિત્રનુ કન્ડ અને છે અને ચિત્રરચના મુધરે છે પ્રિન્ટિંગમાં આકાશને વર કરવું લેન્ડેન

વડકાકાયાથી કપલતા વિવિધ આકારિનો કપધાય કરીને માટીના માટણે જેવી નિર્દેશ અને બેરોશ પ્રાણી વસ્તુમાર્ગો બાઈ નયકુમારે કલામય અને આકર્ષક ચિત્ર ('અને તમુ') કપલનુ છે. પુણ્ય પ્રકાશ અને યોગ પડકારથી ભરપૂર વિષય દેવા માટે એન્ડોપાઝર તથા ડેવેવપમેન્ટ પર અક્ષામાન્ય કાલ લેન્ડેન એન્ડોપાઝરમા વધવર થતા કા તો પ્રકાશવાળા બાનની વિવિધ હોઈ વધ છે, અન્ડ ઊભાચિત્રો બાન અન્ડપદ આવે છે બાઈ પડયાએ એન્ડોપાઝર અને ડેવેવપમેન્ટ પ્રમાણુ ભરાવર ભળ્યુ છે

બાઈ કાકિરવાવના 'બુદ્ધદેવ' ચિત્રમાની મુતિનું ભુદા દરિ-કોણથી લેવાએનુ ચિત્ર નથા મહિને 'એકાગ્રતા'ના નામથી પ્રસિદ્ધ થયું છે, એટલે અર્દી પ્રથમ કરતા નથી બને ચિત્રોની મરખામણી કરતાં 'એકાગ્રતા' વન રે ડાકાવડે નમ્બાય છે. કોલ પછુ વિષવને બે આર ભુદાભુદા દરિકાભુની એન્ડોપાઝર કરી પરિભ્રમ સરખાવવાની ટેવ સળવાથી ફેટાકાકીના અન્ડે વિષાનેના અન્ધાસ વધે છે અને અમુક સરોગમા સારામાં માકે ચિત્ર કપલવવાની હથોટી બેને છે બાઈ કાકિરવાવના 'કુદરતની કળા' ચિત્રમા વિષવનુ એકીકરનુ નમીઅન-વેક લાલના, ઝાકી, રાકાને અને દરકતા પાણીમા પડતા પ્રતિભિબ વચ્ચે જોનારી દરિ ભયા કરે છે

પડવના ભઈ

સંસારનાં શહેરો

૨૬-કલકત્તા

હનગ્રી નદીને પૂર્વ દિગ્ગતિ છે. મહાદેવ પાસાં પશ્ચિમ દિગ્ગતિ છે. ૧૮૫૨માં દિલ્લીની રાજધાની દિલ્લી ખસેડવામાં આવી ત્યારે સુધી સમગ્ર દિલ્લી રાજધાની અને શાહાનશાહી સુબાવાઈ સરંચનનું નિવાસસ્થાન હતું. ૧૮૫૨માં દિલ્લીની રાજધાની માત્ર ૮૦ માઈલ દૂર અને તે પશ્ચિમ નીકળેલ દારૂની સમગ્રતાથી નંદીને કાંઠે આવેલું દોવાળી ગયા અને પ્રજા-પુત્રાના સમૃદ્ધ મુખપ્રદેશના વેપારના ધાર તથા દિલ્લીના અગ્રણી પ્રવેશદ્વાર તરીકે એ નગરની મહત્તા પળી છે.

પૂર્વે અને દૂર પૂર્વે મધ્યસ્થે આવેલું એનું બંદર પૂર્વે ને પશ્ચિમના વેપારનું સંગમ-સ્થાન છે. એ કુશળી નદીના દિગ્ગતિ પર પશ્ચિમી દિગ્ગતિની બંદરમાં બંદરનાં દરવાજાની હારીમાં કરે એવી વહાણોની કક્કારાને જિવન બંધેલી રહે છે. ચિત્રપુર, માલિકતપ્પા, ગાર્ડન રીય વગેરે પરાઓ સહિત એ શહેરનો વિસ્તાર ૪૨ ચોરસ માઈલનો છે અને હાડકા સહિત એની વસ્તી લગભગ ૧૮ લાખની થવા બંધ છે, જે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં બીજા નંબરે મણાય છે.

નદીને માટે (પશ્ચિમ) તિવારે આવેલું હાડકા ઘણાંથી થીકત થાય છે અને એ જગી દેવપ્રાણોનું અમરસ્થાન છે, જે ઉત્તર પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિગ્ગતિ સમગ્ર વેપારને આ નગરમાં કેન્દ્રિત કરે છે. હાડકા અને કલકત્તાને નેડોનાં હાથથી વરેલાં સવા પેદરનો કૂટ સાંભો પૂલ એમ પણ તરતો પૂલ છે. કલકત્તા શહેરને, હમગ્રીનું પાણી પડ પાડતો થોમ્સનના વિશાલ જલાનાર ફનિયામાં બીજ નેજરનો મણાય છે.

વરનીને પડ હકા જામ બંગાળીઓનો છે, સ્ત્રીઓ કરતા પુરુષોની સંખ્યા બંગાળી છે, એ અરથી જ વસ્તી જાણીવાંચી બંધુનારી છે. આ વિચિત્રતાનું કારણ એ છે કે વરનીનો મોટો બાન અર્ધીના કારજાનાં જામ કારના આવેલા બહાર પાયાના મંદીરો, કામ-દારો અને વેપારીઓનો છે તેમાંના ધણા-ખરા દુરદરનાં પરાઓમાં રહે છે. એનાં ખ્યાલ એટલા ઉપરથી આવરો કે જેલે દર્શનસાની મીઠાન યિંડો ધરાવનારાં જાની સંખ્યા જ અર્ધી ત્રણ લાખની છે.

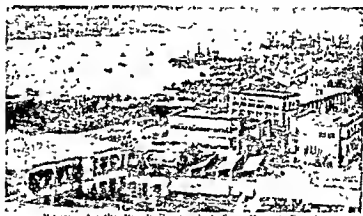
દવા ગરમ અને બેલવાળી છે અને શરમા તો અર્ધીના દવાપાણીઓનાંય કારક હતા,

પણ બટર અને શહેરમાંથીના સતત પ્રયત્નો પછી અર્ધીની બંધત મુનિસિપાલિટી આજે શહેરને આરોગ્યગય બનાવી ગઈ છે.

કલકત્તાનો ઇતિહાસ બહુ પુરાણો નથી. ૧૫૬૬માં શાહાનશાહ અકબરનાં દરબાન-થીયેલી મહેસુલ મેજાબીમાં નેશ બરનારા જામડા તરીકે તેની નોંધ મળે છે પણ ૧૬૯૦ ના આંતર્યની રજમી નારીએ છુટ દરિયા કેવનીના બંદી અનેકે સુવાનની નાગના જામડામાં કપનીની કાઠી ના બી ત્યારથી આ શહેરનો પાયો નખાવો મણાય તરત જ તેનો વિસ્તાર કાલિકાશ નામડા સુધી લખાવો ને ૧૬૯૬માં નવાબની અનુમતિથી ફોર્ટ વિલિયમનો કિલ્લો બાંધીને ૧૬૯૮માં કંપનીએ ચોરનગરના માલબંધ આજિમ

પાસેથી સુવાનની, કાલિકાશ અને ગોવિંદ-પુરનાં ત્રણે જામડાં ખરીદી લીધાં.

બલિયમ્મા ઉર્ફે બંદરમાં બની ગઈ એવા આ સ્થાનનો કળને મેળવી લેવામાં પાછી દક્ષતા અને નીવેદિ રહેલી નતી એક બાલુએ મોર્ટ વિલિયમની કિલ્લેબંધીથી અને બીજાબાલુએ નદીનાં વહાણમાંથી નુરશિન એ નગરમાં અગ્નિનેયો, મુખલસાન્યનાં વધાનું ધુધી બંધાં એલકળ અને મરાકાઓનાં આ-કમળનાં સમયોમાં પોતાનો બચાવ પણ કર્યો અને વેપાર પણ જમાવ્યો. કલકત્તાના ઇતિહાસમાં કોઈ નોંધપાત્ર બનાવ હોય તો તે ૧૭૫૬માં મિરાજીદીમાં મોર્ટ વિલિયમ-ને કળને લીધો તે પણ ૧૭૫૭માં ગદાસથી બપેટા-બેલિયમ્મા વાંટાસનને કંઈક કલાઈવ-ના કાંકલાંએ તેના પર આક્રમણ કર્યું અને એ વર્ષની રજમી બંદો વકારીનાં ધુધામાં મીર બંદરને ફાંકીને મિરાજીદીમાં બંદરાવી એ શહેરનો ફરી કળને લઈ દિલ્લીનાં નામ ઇતિહાસમાં અર્ધક શામ્યની મેળ મારી. ૧૭૯૨ વર્ષમાં કલાઈવે હાડકાનાં મોર્ટ વિલિ-

Wharves by the Hooghly River which flows through Calcutta

Government House Calcutta

A view showing the Fort of Calcutta

ઉપર કલકત્તા વધે મળે ને કલકત્તા નદી પરની વહાણોની કક્કારા, જે વહનની દરમિયાન હવાઈથી પકાઈ બસારાસનું દુર દેવમંદિરે વચે નાન-ને-ક હાઈ અને પોર દેવમંદિરે, નીચે પોતાની આંતર્ય કલકત્તાની પાછી બંધત મુનિસિપાલિટી

યમનો પાણી નાખ્યો, જે ઈ ૧૭૬૩માં પડે
યમી ૧૪૨ મેડોળ આપણાવાળાએ કિશોરે
છ ફરવાન છે અને તેની સામુખ એ ચોરસ
માઈલના વિસ્તારના મેદાનમાં બનાજના
નવનરતુ નિવાસસ્થાન, બવનૉન્ડ હાડસ,
હાઈકોર્ટ, ઈન્ડીયન પબ્લિકિંગ, ડાઈનહાઈલ
વિન્ડોરિયા મેમોરિયલ આદિ ભૂમીતા મ-
કાનો તેમજ ઈટન ગાર્ડન તથા અનેક મકા-
ઓના બાવણાં વગેરે આવેલાં છે, જેમાં ૧૬૫

ફીટ જમીન ઑક્ટરોગી મિનરો પશુ છે.
તેનાજતા પિન્ડો બવરેજ ઑક્ટરોગીના
અમુખમાં તે પેશા દરવાજા આવેલાં.
કલકત્તાઅરમાં સીધી જમ આપાઉવિક્ટો-
રિયા મેમોરિયલ તેના આરસ્થા બચ્ચ નુબજ
અને વિશાળ વિન્ડોરિયા જેને પડખે આવેલા
૨૭૦ ફૂટ જમીન મિનારામાં સુફર ટ્રેડરૂતને
પશુ દાખી છે છે. હોર્ટ કંકેન તેના નિર્માતા
૧૬૨૨માં એ ખુલ્લુ મૂકાયુ. એમાં કિંટી

હનિદાસને મુર્તિમાત કવા દરવાજાં વિરો
આદિ સામગ્રી સમૃદ્ધી છે.
મેદાનની માને બે માઈલ સુધી ચોરી-
નો ભૂમીતો રાજમાર્ગ વિસ્તરેલ છે જેની
બને બાજુએ મહાલયો શા મકાનોની ભૂમી
ખરી છે જેના પશ્ચી કવરમાં નામ કિશી
ઑક્ટ પેશિસિંગ પડયુ એ આ મહાલયોમાં
આખે તેા હોટલો, બેથા અને બની કુલોને
ગાવેલી છે.

પ્રશ્ન કરવા વિષે શ્રી અનંત કાન્તિકરનો નિબંધ

પ્રશ્નમાં અમારા નણ્ણકાના એક મિત્ર છે એમને કહિ જ
કાઈના સામે મતભેદ નથી થતો ગયના ખર કહીએ તો,
કાઈની નેડે મતભેદ કરવાની ઈચ્છા જ નથી થતી એક વાર
તેઓ હતાવળે રહેશે જતા મને દેખાયા એ અમરતા જ એમને
પુછ્યુ, 'કેમ અપ્પા, મુખાર્થ કુપડયા કે?' જવાબમાં બહેરા પર
ધાપી જ ગિરાંશ દાવી એમણે મને કહ્યુ, 'હા, એમ કહેવામાં વહેર
નથી નેજે અત્યારે તે જાડુ જ વ્યવેતા એક અલ્પકારીને રજવા, પશુ
એવાર દિવસમાં મુખાર્થ જવાનો ખરો જા'!

એટલે એ જમને તેવો મુખાર્થ નહોતા ન્તા; પશુ મારી નેડે
ન કરવો એવા પવિત્ર હેતુથી એમણે વહેલાં તો હા પાડી;
પશુ જેને મુખાર્થ ન્તા નથી, પશુ દેવને અમરદારને અજવા
ન હ એ સાચી પરિવિધિતિઓ એમણે ધીરે રીતે પશુ બીલાળીતા
ને બચાવ માંગ્યો, પશુ આટલા નાના મતભેદથી માર મન કહાવ
દુખાગ અમ માની થોતે ત્રણવાર દિવસમાં મુખાર્થ જવાનો છે જ
જા પારીપૂર્વક આસ્થાસન આપી એમણે મને સાતન આપ્યું!

બીજા નેડે સહમત થવા માટેની એમની આ અજબ તત્પરતા
ધાનિવાર હાવાપર પશુ બને છે એકવાર વાતવાતમાં ગણુકાકાએ
નુરસે થયને એમને કહ્યું, 'તુ તો સાચ નહેતા છે, અપ્પા!'

'હુરો બાહ; હુ ના નથી કહેતો! પશુ એ બાબત તુ આટલે મેટિથી
બસાડા ન પાડે તો સાચ' એમણે કહ્યું

જ્યારે, મારા એક બીજા મિત્રને ત્રણવાર આનાથી વડન કહ્યો
છે. દરેક વાતમાં સામા ગણુકા નેડે એ મતભેદ જ ક્યાં કરે છે
કાઈને કે કોઈ એને કહે કે અમુક રસ્યો અડાંથી પાચ મિનિટમાં જ-
વાય, તો બાઈ હાનવા જ એને સમજાવશે 'ના, તમારી વલ થાય
છે ત્યાં ન્તા સાડાપાંચ મિનિટ થાય!'

કેમને હેરામત્ર પશુ સતોષ ન લેવા દેવા એવા એણે ભણુકે
નિષ્કર્ષ જ કયો છે અને આથી ડેરેરે રાડુ કરવા એમનો હવે સ્વ-
લાવધર્મ નિર્દય છે વનર લેવેદને પશુ હોકાના દિવ હુબવરામાં
કે કાઈની જિંદગી મરકરી કરવામાં એને ભણુકે આનંદ આવે છે પશુ
એને પરિણામે થોતે બીલના મન હુમનીને જ્યારે સારું નિર્માણ
કરે છે એણે એને બાન સરખું નથી થય

અને આટલેથી ભણુકે પડયુ ન હોય તેમ, હોકા પોતાની નેડે
કીક વર્તતા નથી, પોતાના વિરોધીઓની સખ્યા વધી જાય છે, પો-
તાને કોઈ સારા અણુવ નથી એવી કિરિયાદ એ કાઈ ક્યાં કરે છે!

આથી એકવાર તે મેં એને સીકુ અમળાબુ પશુ ખર કે 'હોકા તને
સારો ગણે, હોકા તારા વખાલુ કરે ને તને મુખ થાય એવી ભેગ
તારી છગ્ગ છે, તેમ લોકોને પશુ તારા ભેગ જ ગમતુ દરી એનો
વિચાર કેમ કહિ બુદ્ધિયુક્ત થે તારા મનમાં આવતો નથી? હોકા
પારે સારા કહેવડાવવામાં તને ને આનંદ થતો હોય, તો તારે પશુ
લોકોને સારા કહેવા ન ભેળંગે?' મારુ અલ કહેડુ એ સમજે છે ખરે,
પશુ હવે એનો ન્યમત્ર બદલાતો નથી!

આ બાબતનો વિચાર ન્તા અપાના હારવાર પદ લાગતા વલ-
નતુ રહયું હું કેટલેક બરો સામલ રીકુ હુ એમને કહાવ રીક સાસ
ન આને કે ન કહે, અથવા એમને માટે કોઈ ખરાબ અભિપ્રાય દર્શાવે
તો એમને કણુ જ દુખ થતુ દરી, અને જેટલે જ અપણે કોઈને
ખરાબ કહી નહિ પોતોનીએ તો હોકા પશુ આપણને કુ ખનહિ કે એવી
આસાથી બધા નેડે સહમત થવાને અને કાઈના વિદે ન હુબવરાને
એમણે નિષ્કર્ષ કર્યો હોતો નેડેએ

અપ્પા અથવા મારો જેઓ મિત્ર એ એ આત્યતિક નમ્રતાઓ છે,
એટલે હું એ બધે નવથેનો મુખભૂમિ સાધવાનો પરચન કરુ છુ
મારા મનથી મેં એટલુ દેખ કરી રીકુ છે કે મને કોઈ મારા કહે તો
મને આનંદ થાય છે, અને ખરાબ કહે તો દુઃખ થાય છે, એટલે બને
ત્યાં મુખી કોઈને ખરાબ કહેવા નહિ અને એવી રીતે આપણી જાતને
ખરાબ કહીને આપણા જીવનની અમુક સંભા! હુ'બી કરનારા રીક
કરવા નહિ હા, એ કોરારથી મતભેદ પ્રદર્શિત કરવાથી કાઈને
બહુ થય હોય અથવા કદુ મત્ય અપહતાથી ન બોલવાથી દુનિયાનું
મેટકુ નુકસાન થવાનુ હોય તો જ કોઈનું મન હુબવવા છુ થેરાઈ છુ
અને આટલુ કર્યો યજી પશુ કોઈ મારી નેડે રાડવજ જ કરવા માટે
તો મારી રાડવજો એકડી કરી તેના સામનો કરવામાં અને મારાથી
બની રહે તો એને પૂજા ચાહતો કરી વિભોચાસાહેનો આનંદ મણુ-
વામાં કુ જરા આનાકાની નહિ કર!

પશુ મારી આ ફિલોસોફી ન્યારે હુ મારા મિત્રોને સમજાડુ છું
ત્યારે કેટલાક અને વીડવવા કહે છે, 'કેવુ વિશાળ છે તાર મન'
આક્રસ આવજ ન્તા તુ મહાત્મા થયોનો!'

મારા જવાબ હમેશા તેવાર જ હોય છે 'મારી આ ફિલોસોફીમાં
નથી મોટાઈ કે નથી મનની વિશાળતા એમાં તો મારો ખુદ્ધેતુક્યા
રવાઈ જ છે નાહક રાડવજો હોવા કરી આપણા જીવનની ચોડી
કણુ શા માટે કુ ખી કરવી?'

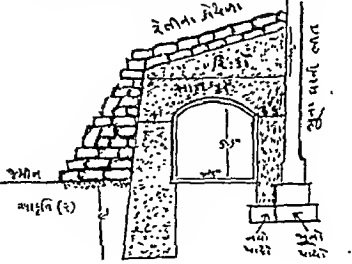
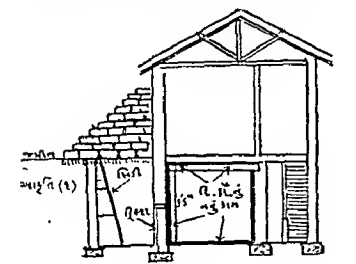
વમનત એવી

બાંબથી બચવાના ઉપાય

જુની ન્હી જાતના બાંબ અને તેમની પિ-વંશનશકિત વિધેની માહિતી ગયા અકમા આવી. સાધારણરીતે મેઘા સહેરો પર હાથ એકરખેશોરિય નીરિયમ કેસ બાંબને ફે કવામા આવતા નથી, કાગળુરે તે બહુ અચાંચ છે. વળી તેનું વચન ધણુ હોઈ ને વિમાનમા સહેજાધી થઈ જઈ સકાતા નથી; માટે જ મેઘા સહેરો ઉપર ફોમેન્ટરી બાંબને જેવા નાના બાંબને જ ફે કવામા આવે છે. હવે બાંબબહસા જેવા રક્ષણ માટે શુ ફરી સકાય તે વિચારીએ. બહુ જ જાયાં અને સહેજ જેવા બંબ રાકાનો આગળના વિમાન-યુગમાં ઉપયોગના નથી એ તો દેખીતુ છે. જમીન નીચે તેયાર કરેલ ફર જેવાં આશ્રયસ્થાન (શેલ્ટર) જ રક્ષણ કરી શકે છે. પણ માણસ કહ હિંદની રાફેસે મોતીરો જાકા ફરમા ન રહી શકે. તેથી ઘર, કાર-ખાના, રમતગમતનાં મેદાનો, બાનબનીયા, શીએટરો, થિયેટરોનાં એ બધાની નજીક શેલ્ટર કરવાની જરૂર છે, જેથી રોજિંદો વ્યવહાર ચાલુ નહીં રાકે ને હક્કા વખતે તેમા દોડી જઈ આશ્રય લઈ શકાય. સાવેનિકેશનમા બધાવેલા શેલ્ટરને બહુ મોટા હોવા જોઈએ. વળી તેમા ફેસા વખત રહેવું પડશે તે નક્કી ન હોવાથી તેમાં શુદ્ધ હવા, પીવાનુ પાણી વગેરેની સગવડ તેમજ સડાસની વ્યવસ્થા પણ કરવી જોઈએ, ખાનની ઘર પારેના શેલ્ટર તો, ધરના બધા માણસોને મેસવાની જગ્યા મળી શકે તેટલા જ મેઘા હોય તોપણ બસ છે. અહીં તો આપણે ધરમા આવવા તો ધરની નજીકમા બાધવામા આવતાં શેલ્ટરની જ ચર્ચા કરીયું.

ધરગથુ શેલ્ટર માટે સાસગા સારી જગ્યા ભોલક છે પણ જુની પહિતિથી આવેલા ભોયરા નક્કામા ગઈ પડે છે. કારણકે કાચક કપરની ઉમરત જમીનસોપ થઈ જાય તોપણ ભોયરાનો ઉપયોગ બાજ પડે નહિ તેટલા મજબૂત હોવા જોઈએ. વળી ભોયરામા ક્રડપથી જઈ સકાય તેટલા માટે ધરની બહાર ન જતા અંદરથી જ જવાનો માર્ગ હોવા જોઈએ. ખુદલા મેદાનમાંના શેલ્ટરની હીવાલને આનુ-બાનુ પડતા બાંબની કાળીએની ભીતિ હોય છે તે ભોલકને હોની નથી ભોલક જુની પહિતિનું હોય તો રીફરેક્ટોર ક્રીકીટની હીવાલ અને ગર્ટર બધાને તેનો કપડો બાજ ગળવતુ કરતા જોઈએ. નવાં રાકાન બંધાવનારાઓએ જમીનની નીચે એક ભોલકે અ-

વચ બંધાવવું જ જોઈએ. ભોયરાનો બીજો પણ એક લાભ છે બાંબ કાઠવાથી હવાનું ફબાણુ પહેલા એકએક વધીને પછી તદ્દન બાંબ થઈ જાય છે અને તેને પચિણ્ણમે બહારની નીવાસો પડી જવાનો બચ રહે છે પણ ભોયરાની બહારની બાનુ તો જમીન નીચેની માટીથી રક્ષિત હોય છે તેથી તેની બાનુઓને કંઈ પણ ભય રહેતો નથી. ભોલક મક્કાના મન બાજ નીચે જ રાખવું એ વલાંદે યુદ્ધીમવામની બંદરુ છે પાણીની ટાપી નીચે અથવા કોઈ પણ વચનદાર બાન નીચે ભોલક ન હોવું જોઈએ. હવા તથા પ્રકાશ માટે એકથી દોઢ ઈંચ જાડા પોલાના બારણા રાખી શકાય. બાંબની અસરથી કાચ ફટી જઈ અંદરના માણસોને હન ન પહોચાડે માટે બારણા વાયરગ્રાસના રાખવા વાયરગ્રાસ તેયાર કરી વખતે તેમા ક્રોખડના તારની જાળી મેસાટીની હોય છે જેથી કાચ ફટે તોપણ જાળીને લીધે તેના કટક જવા ને ત્યા જ લટકતા રહે છે; છતા પડી પસરતા નથી ભોય-રાના પ્રવેશકારમા અને બારીઓમા, જેરી વાયુથી રક્ષુ કરવા માટે ખાસ તેયાર કરવામા આવતી જાળી મેસાટની જોઈએ. તે વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તો અંદરના પ્રત્યેક માણસ પાંચે મેસ-મારકે હોવા જોઈએ. હકાચ ઉપરની ઉમારત ભોયરા પર પંદ અને કાંદર નહીં જાય અથવા કોઈ પણ કારણને લીધે નાનુ બારણુ ક્યાંકાડના આશ્રય બને, તો બહાર નીકળવા માટે બીજો એક ચાર ફરવાને રાખવા અને તેમાથી જમીઓ અંદર ન આવતી મટે તેની ગોઠવણ રાખવી બારીઓ બિલકુલ ન હોય અને પ્રકાશ માટે વીજળીના હીવાની ગોઠવણ કરવામા આવતી હોય, તો માણસ દોઢ આસરે સો ધનકુદ જગ્યા જોઈએ, એટલે તેમા છ કક્કા મેસી શકાય જગ્યાના નીચે ૧૦૫ ફૂટ અને ૮ ફૂટ હાંચુ ભોલક હોય તો અંદરની જગ્યા ૪૮૦ ધન-કુટ થાય. તેમા પાંચ માણસ રહી શકે. જે એકાદ બારીની અંદર કિલ્લર મેસાટીને અંદરની બાનુએ કિલ્લરમાથી હવા રોપી લેવા માટે વીજળીના પંખો (ભોયરામા) રાખવામા આવ્યા હોય તો માણસ નીક પથી ૮ મીટર ફૂટ જગ્યા જોઈએ; અંદરકે કપરની જગ્યામા ૧૦ માણસ રહી શકે ભોલક જેમ બોણુ પહોણુ તેમ સાર. ૧૦૦૮ ફૂટ રેતા ૧૪૪મામા ફૂટનું સાક તેના કરતા ૧૬૫૫ ફૂટનું અને તેના કરતા પખુ ૧૮૪મા ફૂટનુ ધધારે સાક જેરી બાંબને જગ્યામા આવે તો પ જમીન-

ની મપાસીથી ૨૫-૩૦ ફૂટ જિંદગીને ડબા શુદ્ધ હોય છે, એટલે બોયરાના કપવા બાનમાંથી ૨૫-૩૦ ફૂટ જીવી નથી જિંદગી કરી કપરની દબા અંદર લાવવાની ચોખ્ખા કરી હોય તો ફિટ્ટર કે પખાની બંદર રહેતી નથી, પણ આવી નજી બેઠાબેઠાકર બળને ટક્કી મુકકે છે બોયરાના બેઠા ન આવે, દુર્ગંધ ન આવે અને બહારથી પાણી અંદર ન પેમે તે માટે બંધવવા કમી નક્કી છે

રેફ્રાજી નવા રાકડો બનાવવાના હોય નેગલે થોમ્સ કેસલે બોયરાની ચોખ્ખા કરી બંદરની છે, પરંતુ ધરની દીવાલો દુબેગ મુજબ પલ્લવની કે ઇટની બંધારીને માથે કપર માથે યાદની જેમ પધારવાને બદલે કેસલે થોલાકાને થોલાકા માથવા અને નંદર બેઠા કરી તેનું, અથવા તે રીફ્રેક્ટોર કોહીટના માથવા અને અંદરનું, ચોક્કુ બનાવવાની વચ્ચે સામાન્યરીતે થાય છે તેમ પચાર નથા ઇટન ચાલુતમમ થયુ બેઠાને આથી ઉપરનો અંગે બાર થાવતા પર જ આવે અને બેઠાબંધી એકાદર્ભી પર ક રાકડાનું ચોક્કુ ભગ નથી પરંતુ તે પછી કપરનો અંગે બાર ઇમ રતને દેખ કરી ગે નહિ આપણામા, રાકડાનું ચોક્કુ બનાવવાની તેમા કીસાના આધારે જે ઇટની પદ્ધતિ છે તેમા એવી જ આ ચોખ્ખા છે ક જ લાકડાકાને બદલે થોલાકાની નંદર અથવા રીફ્રેક્ટોર કોહીટ વાપરવામા આવે છે તેટલો જ ફેર છે.

રેફ્રાજીના ધરામા ભૂતી પદ્ધતિથી આગેલું ભોયર હોય તે તેને બેઠાબેઠાકાથી મુગલિન બનાવવા માટે શા શા ફેરફાર કરવા જોઈએ તે આકૃતિ ૧મા બતાવવામા આવ્યું છે ઉપરનો મળેલો અથવા તે છાપક ગળી પર તે તેનું વળન કીટી રાખવા કેટલી મજબૂત પહેલાની ગવાના નહોતી તેથી રીફ્રેક્ટોર કોહીટની દીવાલો તેને જોડીને બેઠા નથામા આવ્યા છે પછી પહેલા છાપક નીચે નંદર બેસાડી નના પર રીફ્રેક્ટોર કોહીટના બાજમા આવેલ છે. કારક ભરતી પછી આ બનાવવામાં ફેરફાર કરી વાયુ પ્રતિબધક ભણી (ફિટ્ટર) ચોક્કુવામા આવેલ છે જરૂર પરંતુ તે ક ઇટી ભગ થાટ બહારની બાજુએ એક ચોર કરવાને રાખવામા આવેલ છે અને ઉપર અડીને બહાર નીકળે ભગ માટે સીડી રાખવામા આવેલ છે આ જવાબનો અને મીડીને બેઠાબંધી બનાવ કરવા માટે બને બાજુએ અને મથાને ફરીના મથાના મુકવામા આવ્યા છે તળિયેથી બેઠા ન આવે માટે નીચે ભરી કોહીટ ભરી છે મકકસમયે જતા મથવા માટે બોયરામાથી સીડી તરફ ભગ થાટ ને નાને કરવાને મુકલે છે તેનું બાજુએ જલો થોલાકા પતળનું હોય છે, અથવા તે કી વાયુ પ્રતિબધક ફિટ્ટરની બંધવવામા લગી કરી હોય છે

રેફ્રાજીના રાકડામા બેલક ન હોય તે બહારની બાજુએ ધરને અડીને જમીન પર એકાદર્ભી રાખવામાં આવેલ કેમ બનાવવી તે આકૃતિ (૨)મા બતાવવામા આવ્યું છે ધરની નજીની જમીનમા શુગારે ગાડા પ્રણ ફૂટ લાગે અને ગાકાના પાયા કંટકી જોડે એક બેઠા બેસાડે તેની આગળ સાદા ચાર ફૂટની જગ્યા છોડી મુકારે ૫ ફૂટ લાગે અને ૬ ફૂટ જોડા બેઠા બેસાડે બેઠાની નીચે ૧૦ ફૂટ પહેલાની બેઠાની હોય તે તેટલી જગ્યા વચ્ચે છોડી બને બાજુએ બેઠા જ ૫ ફૂટ લાગે અને ૬ ફૂટ જોડા બેઠા બેસાડે આ બધાથી જમીન મુધી કોહીટ ભરવી ત્યાર પછી એરડી ફેરડી જગ્યા વચ્ચે બાકી રહેલા ફીલ્ડ બાદે બાજુએ બેઠા ઉપર વાયુ કોહીટ અને જેવી મીગેન્ડનું વાટાકામ કરાવવું બને તે થારી બાજુએ એકેક ફૂટ થાય કંટકે તેની બાજુબાજુ આકૃતિમા જણાવ્યા મુજબ કોહીટ ભરવી કંટકે તેની બાજુબાજુ આકૃતિમા જણાવ્યા મુજબ કોહીટ ભરવી આ પ્રમાણે જમીનની અંદર-ક કંટકું કામ થાય એટલે ઉપર એક વાસામા કંટકી જ ભરી કામ ને કોહીટ ફેરી અને તેને મથાને બીચે

જે ફૂટ ભરી કોહીટનો મર કરવા ત્યાર પછી એક બાજુએ હોડ ફૂટ અને બીજી બેઠાએ કે ધરની બાજુએ છ ફૂટ ભરી રીફ્રેક્ટોર કોહીટ ભરવી, અને તે પર એરડીની ત્રણ બાજુએ લેવીના મથવા મથા જરૂર પ્રમાણે તળિયે શા ઇટ કોહીટ અને તે પર લાગી પામરી અવગત, ધરની બીતમાથી એરડીમા જગ્યા માટે એ-કરવાને બને જમીન પર બેઠાકા માટે પગથિયાની વ્યવસ્થા કરવી આ પ્રમાણેની એરડી બનાવવાથી તેના પર કયાય પાચમે કે જનર થોટને બાજુ પરે અથવા તે તેના પર ધર ગળી પરે તે પાણી અંદરના મથાએને જોડામુ દેખ પહેલાની નથી બંધની બાજુએ ઇટન કામ સુધે હોઈ કોહીટ ભરવાનું કામ શરૂકુ બને છે આપુ જ કાગ બહારની બાજુએ કરી બને વચ્ચે કોહીટ ભરી હોય તે વધુ મુતમલા થાય છે.

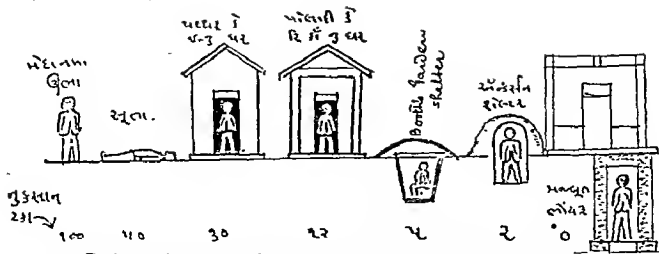
હવે રાકડાની બાજુબાજુના રીફ્રેક્ટોરમા જમીનની નીચે બોયર કેમ તૈયાર કરવું તેમા વિચાર કરીએ જમીનની નીચે બોયર બનાવવામા જે બાજુએ તરફ લક્ષ્ય રાખવાની જરૂર છે (૧) વરનાને લીધે, અથવા તે બોયરની અંદરથી નળ ફાડી નશ છે તે લીધે, બેઠાકામા પાણી પછી નશ તે પ્રક્રિયાકર કીડી મિતિ થાય (૨) બોયરમા જગ્યા માટેનું બારજુ, માણસ સહેવાઈથી અંદર જઈ મે તેવું અને બેઠાબંધી કમીબોથી મુગલિન હોવુ જોઈએ

ધણી છુટીછુટી જમીનમાં તૈયાર કરેલા (બોયરાના) છાપ બાજ (Spare parts) રેવાના થાય છે તે નેલ નહી, જમીનમા આકૃતિ બેઠાની તેમા રોલ્ટર મુધ ઉપર માડીને ધર પાછરી કંટકે એટલે બમ અથવા રોલ્ટરમા બાનમાંની રોલ્ટર (Bonih's Garden Sheller) ઉપરબાજી છે જમીનમા કમવાર ફૂટ જોડા બેઠા બેસાડી તેમા પહેલા બોયરની નંદર અને એકબે અંદરનું ચોક્કુ બેસાડી તે પર મળ્યત પતરાં બેસાડી ભરી હવા પતરા ઉપર સીમેન્ટ કોહીટના થર પાછરી તે પર જણાવવા ફૂટ જોડા થાકીને મર કરવાથી રોલ્ટર તેવાઈ જઈ નશ છે એટલે આકૃતિ (૩)માનો મામ

આટલી જ સહેલાઈથી કોહીટના નળને રોલ્ટર તૈયાર કરી મળાય છથી સાવ ફૂટ બાનમા છ ફૂટ લેવાઈના રીફ્રેક્ટોર કોહીટના નળ બને છે ફિટ્ટરમામા પછી હામ પાઈય જમીન આવવા નળ બનાવીને વેચે છે જમીનમા બારતેર ફૂટ જોડા બેઠા બેસાડે તેમા બે વધારે નળ એક જ કરી, કેટલી જરૂર હોય નેટથી લેવાઈને રોલ્ટર બનાવી શકાય છે નળી ઉપર હોડે બે ફૂટ કોહીટનો થર અને તેની ઉપર છ ફૂટ માડીનો મર કરવાથી સારીરીતે રમણુ થઈ શકે છે નળના એક અથવા બંને મુખ આગળ કોહીટના પટા મુધી તેમા પાસાટી બાસમા મુધી શકાય છે અને મુખ કંટકાટી રાખીએ તે પાછુ વધી નથી ને મુખ પાછે, કમીબોના પ્રતિબધક કરવા માટે, પટાકા નેટી ભીત બેઠા કરી નેલેએ અંદર જમીન વખતે જોડા બેસાડે તેમા પાસાટીના મથામા પાસે રાખી લેવા જોઈએ, આ નળનો રોલ્ટર ધરની બહારની બાજુએ જમીનની નીચે મોકલીને તેનો ઉપયોગ બોયરા તરફ થઈ શકે છે

હવે જમીનની ઉપરના બાગના રોલ્ટરમા વિચાર કરીએ આ પ્રમાણે રોલ્ટરમા લોકપ્રિયતાની દૃષ્ટિએ બેઠાં એન્ડર્સન રોલ્ટર પહેલે નહારે આવે છે (જુઓ આકૃતિ (૩)મા) ઇંગ્લંડમા ૧૯૩૮-૪૦મા માત કંટકાટી પોલેને અર્થેક ગલ્ડિનમા ૬ લાખ એન્ડર્સન રોલ્ટર તૈયાર ની પચાવન લાખ લેકેનના રમણની વ્યવસ્થા કરવામા આવી છે કુલ્બની વાર્ષિક આવક ૨૫૦ પોંડથી જોડી હોય તે કુલ્બને આ રોલ્ટર મુકવા આપવામા આવેલ છે, અને પચાવ કરતા વધારે મનદ ને રમણે કામ કરતા હોય તેવા કારખાનામાંથી પોતપોતાના મનદી માટે રોલ્ટરની વ્યવસ્થા કરવી જ જોઈએ એવો કાયદો કર્યો.

આકૃતિ (૩) રક્ષણ માટેના મુલામુલા પ્રકારોમાંથી કયામાં કેશમાં ટકા ઉત્ક્રાંતિ થાય છે તેનું પ્રમાણ દર્શાવતો આલેખ

એન્ટ્રીના શેલર ધરથી પંદરથીસ ફૂટ ડૂબે ત્રણ ફૂટ ડોડા ખાડો ખોદી તેમાં ગોઠવવામાં આવે છે તે અન્યથા પતરાનો હોય છે તેની લંબાઈ સાડા છ ફૂટ, પહોળાઈ સાડા ચાર ફૂટ અને ઊંચાઈ છ ફૂટ હોય છે તેનું વજન ૮ હજારવેટ હોય છે અને તેમાં ૪ થી ૬ માણસો બેસી શકે છે. વધુ માણસોના સમાવેગ કરવા હોય તો એ શેલરને બેઠી ચારેક માણસ વધુ સમાઈ શકે છે. એનલ આધારના નાડા મન-જાત પતરા બેસાડી છુદા બાળ બોલ્ટથી બેઠી જમાન કરવા આકારના શેલર થી બેઠાં ગોઠવી મકાસ છે બોલ્ટથી માટી, ઉપર પાથરવામાં કામ આવે છે. એક કે બે અન્યાનુ ચર હોય તો ધરની ઊંચાઈ જુદાં જુદાં શેલર ગોઠવવાને જોઈએ આ અનર પંદર ફૂટથી વધારે હોય તો પ્રવેશદ્વાર પાસે કાચી ટીની અગર માટીની ઈલાજ બાધી કમ્પોઝિટી દ્વારનું રક્ષણ કરવું જરૂરનું છે અંદર ટીની કે કોનક્રીટની જામીન બનાવવી ટીનરટમાં આવ્યા છ માણસ માટેના શેલરના આડ પીટ બેસે છે. પરંતુ મુકરન જામીને લાવીને ગોઠવવો, કેસબાધી, છત, આગળની બાલિ દેવીની શુભા વગેરે બળાને કુલ ખર્ચ ૧૬ પૌંડ થાય છે આવા ધળી નવતરા શેલરને મળી શકે છે ત્રણ બધામાં તરત એક જ છે

જેરીવાશુથી રક્ષણ કરતુ બદ મુકરન છે બોયરામાં બારીહોય નો તેને કુલ પોલાટી બારણા રાખવાથી કામ ચરતુ નથી. ત્રણ બાજુની રાખાડીઓમાં કાપી પૂરીને તેની તીરાડો બધ કરવી જોઈએ ટીલાલમાં તાપણું . . . . . (અનુસંધાન પાછળના પાન ૬૩થી)

મનન: દાની ને દાદા કામે જરોને, એટલે પનાર વધ આવરો કાનો: પળ દાદા-દાદી આટલું બધુ રાતા'તા કેમ? આજ તો એમણે ખાધુ પળ નહીં!

ગણિ: તો અમે જ ક્યા ખાધુ છે? એકલા નેજા જોઈદરું છે! તોનાં બજ લાને તી ખાય નહ? એમાં ધખક રોની? તાપણું સજમત દંતુ એસરીમાં એકલા એ જદા આકારો બાજ-કેની આ વાતો સાંભળના દલા એમના જદા ગરીર કવી રલાં દલા એમની નિરોજ આખમાંથી પાળી રપકતા દલા એ દલાં બાલકેના દાદા-દાદી.

તાપણું સજમત દંતુ દાદ પળ વધવા કાની દની 'દાલો દને રુઈ નવ' એવી દાદાની બમની વાટ લેતા બ ગેને તાપણુ આજ એકાં દલાં. વાતો વાની'તી, બંધ રહેતી'તી અને પાણી નાજગ રધતી'તી. એવામાં ઘેડી વારની રૂંપજૂં સાંભિંબે બપોરે બમ કવી કાનો બોલો દલકો: 'દું નો મેટો મરિને તેંયે ગામમાંની નોડરી કરવા નંદે બડ. મરચા કાણુ નય, દું?'

બારી: ગીરા પડયા હોય તો સીમેન્ટથી ને બંધ કરવા જોઈએ. ખાડા કરીને બહાર વાધુ હોય અને બધ બોયરામાં બહારથી મઈ માણસને અંદર માખડ કરતુ હોય ત્યારે બાજુનું બધાં હુવું પડે છે, અને તેમ કરવામાં જોખમ છે, માટે જ બોયરાનું પ્રવેશદ્વાર અને સીડીનું દ્વાર એ વચ્ચે એકાદ માણસ બેઠો રહી શકે તેવી એક બારડી રાખવામાં આવે છે તેમાં એક વખતે એક જ માણસને દાખલ કરી સીડીનું દ્વાર બધ કરી દેવામાં આવે છે, પછી બોયરાનું પ્રવેશદ્વાર કપાડી માણસને અંદર લઈ જઈને ને બધ કરી દીધા પછી જ બીજા માણસને સીડીના કોરેથી દાખલ કરવામાં આવે છે આવી આકૃતિને 'જેર લોક' કહે છે

પ્રવચક બોરખથી રક્ષણ કરવા માટે ધર ઉપર અનામી હોવી જોઈએ. તેના પર એકાદ જથ નંડો બેઠાં હોવો થર હોવા જોઈએ. નળિયાવાળુ છાપક હોય તો છાપકાની નીચના મેડા પર લાકડા છાણુ વગેરે સહેલાઈથી રાખવી જોઈ તેવા પર્યાય રાખવાનહિ છાપકાના લાકડાકામને કાયરચુ: પેઇન્ટના એકાદ એ દાખ માગવા કે કા એકા-એક આગ ન લાગે એવી વ્યવસ્થા કરવી.

રક્ષણ માટે જે જુદા જુદા પ્રકાર વર્ણવવામાં આવ્યા છે તે 'ત્રી કયા પ્રકારમાં કેટલુ રક્ષણ થાય છે તેનું પ્રમાણ આકૃતિ (૩)માં બનાવવામાં આવ્યું છે.

(પ્રાં. ૨. શ્રી દેરાપાટેના લેખને આધારે) કેશવલાલ કી. ભની

ગણિ: ત્રણ જરૂરમાં નહ તો દસ ને બાર ને પંદર ને પચીસ ને એકસ એકલા રૂપિયા ગણે

મનન: એટલા તો રામજ બાપા પળ સાથીને ફીએ છે ન્યાં નોડરી નો કરીએ? મરવાનું જ નહ ને કામ નહ લાગા થે નો વાને, બડક પાન નો વાને ને કોલી પાન નો નીકો.

ગણિ: તંજ આટલા બધા માણસો મારામારી કરવા કેમ નય છે? આપણા બાપાની દાંબેદાંબે એલા નેતુમભાઈ ને વનરાજભાઈ પળ મચા'તા ને!

મનન: ઈ તો દેશને માટે લડવા જવું પડે ન-ર છે ને તી, દુઃખ-મન આપણાં ગામમાં આવી આપણાં ધરને ખેતર ને બળુ જ થઈ ક્યે કાને. લૂંટી ક્યે તો બલેને લૂંટી ક્યે' પળ બાપા તો મરી નો નયને?

તાપણું સજમત દંતુ અને ઉકલા દસમાં નંદોત બનું એવું ફંક બનું એસરીમાં એકલા જદે જદાનાં દાખ પોતાના દાખમાં લઈ મચાણુનાથી દખાવ્યા. તમેકે પોતાના એંતરની જ વાત નાંભે કાનો બોલી એવા દોષ એવી નજરે એમણે એકનીલ સામે જોઈ

તાપણું સળવળું હતું એક બાળકેની વચ્ચે અને બીજું દાદા અને દાદીના હેથામાં એકતાપણીની નરમી બાળકને હાંક આપતી

હાંકી બીજા તાપણીના રાતાચોળ અવાજો એ વૃક્ષ અંતરમાં રાખ દેતા હતા અંદાજ ૫૨૬૩

હાંકી ખેડૂતની જમીનના
માની નાના ટુકડા કસી નાખે

હિંદી ખેડૂતની કુદરશા • તેનાં કારણ અને નિવારણ
(ચિત્રદર્શન)

દિંદો ખેડૂત ખેતરના નાના બાગ કરી રીકનજોનો વહેંચી આપે છે જમીન, દોડ, ઘર, ગ્રામ, ગણના તે બાગ કરે છે, (જુઓ ડાંગી ગામનું ચિત્ર) અને એમ કરીને મંચળા જોણ કરે છે. પછી એકલો માણસ પોતાના ખેતરમાં ગધુ કામ કરી શકતો નથી અને છુટાછુટા ટુકડામાંથી જે કામ નજવી આવક

તેને ચાપ છે તે ખેતીખર્ચ, બજાર ને કરવેગમાં તા-ણાઈ જાય છે (જુઓ ની-ચેનું ચિત્ર) અને આ લા-લાકીથી કટાશાને ખેતર વેચી માલિકમાંથી મંચર અને છે ત્યારે ગણિયામાં

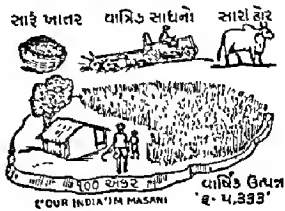

- તેમાંથી -

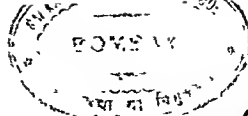
‘OUR INDIA’ M MASANI

૨૦૦ રૂપિયા જ કરી શકે છે, અને તેમાં પણ માણસને અને તો કમાવિયત જ રહે છે; ત્યારે ૧૦૦ એકર જમીન ઉપર જે ચાર ખેડૂત કુટુંબો એકમંબીથી સયુક્તરીને કામ કરે અને ખાતર, પાણી તથા ગામીન પાડળ લખખમ ૫૦૦ જેટલા રૂપિયાનો ખર્ચ કરે અને જુદી તથા ગણુરી વાપરે તો વાર્ષિક ઉત્પન્ન રૂ ૫૩૩૩ આવે એવી નિષ્ણાનોએ ગણુરી કાઢી છે (એમ મસાણી કૃત ‘અરુહિન્દિયા’ નામના પુસ્તકમાંથી ચિત્રસામગ્રી અને શ્રેષ્ઠસામગ્રી ઉપગ્રી)

‘OUR INDIA’ M MASANI

વાર્ષિક ઉત્પન્ન રૂ ૫,૩૩૩

માધુકરી

કોઈ રમે છાણુ ને પળે,
કોઈ રમે રંગ કેળે,
રમેરમે રેખળે ખીલ, રીઝી ચિત્ત, મૌના કળા,
એ અલનલિયા ને રેલ, અર્ધને મ્હેલ ન્હોલ આ હોળા !
મહિલના કલ્પલ કોલે,
આમતની કૂલના મહોલે,
આ વસત સરખી વસંત જેની રટભાગ રગદોળા
તે યુવલમ્મી સાધાર, અલ્પને સાર આપણે ઠાર, દીપતી હોળા !

(પ્રતીકા)

— રમણિક અસાલવાળા

કાકાસાહેબ ધારપ—ન્યાસાલેન્દ્રને લીધે

અત્યત ક્રિયાળુ ર ચંદ્રેશ, પૂરી કાચાઈ, સહજ શરીર, શુભ મોઢ રમ, માનવી આગે, છેકામા છેકી દબના પરત અત્યત રેવચ્છ કપડા ને રહેળીમાં શાકમાલ તમા અવરિયતપણું એકદે ધણા લોકો તેમને યુરોપિયન સમજ લેતા. જેવાવમા જેટલી ક્રિયાળુગર એટલી જ ભોલવાચાલવામા પ્રેમજ ને તન્ન એન્થકિત તે કાકાસાહેબ ધારપ પ્રસિદ્ધિમા મોઢ એમને ન હોવાથી વિન્ડુરતાન તેા શું ખણ એમનો મદારાશ્વ પણ એમનાથી મોટે આગે અપરિચિત છે.

ઈ. ૧૬૦૦ની પાત ડીવિયસમાં પ્રભુ વખત નાપાસ યજ્ઞેલા અને ધરની રિયતિ તરીલ તેથી રંધાળેને પુણા બદાર ક્યાક નોકરી મેળવવા કલ્પુક મુકુન્દરાવ યુનાઈ જવા નીકળ્યા. થેર વિધવા માતા, ભેમાર નાના ભાઈઓ, નહેર દારિદ્ર્ય અને તેમના પાછી ચોરી બદેન વિધવા, આ પરિસ્થિતિ પર એમને વિરાગ આવતી અચે. અને ચોમાયોગ એવા થયે કે ધરથી એ બદાર નીકળ્યા તે કહી પાછા ફર્યા જ નહિ.

યુનાઈમાં એત્રણુ દિવસપછી સરદારશુદ્ધમાં પોતામા એકમિત્રને મળવા એ ગયા ત્યાં એક વનખી શુદ્ધયની નજર તેમજા પર પડી. આ શુદ્ધય પહેલા યુનાઈ દેલવેમાં નોકરી હતા એણે મુકુન્દરાવને જોઈ યુનાઈ દેલવે પર જવા ને ખુશી છે કે કેમ એ પછી ભેજુ મુકુન્દરાવ તેા તેવાર જ હતા એત્રણુ દિવસ પછી લેખકનારી નીચાર ફેરિડામા અવાર સઈ પેલા પંલખી શુદ્ધય આપેલા પત્ર અથિ તે અફરિડા તરફ રવાના થઇ ગયા. મિત્રો પામેથી જેમનેમ પેલા કથરાયીને એ ગમ્ભીર લેખીસા લેતથાં પાતે ખીસામા દોકડા અઢાળાના હતા તેમણી શોટીક માર્કાઈ ને ઝીંગમણુ લઇ એણે બજા ભાંની.

પણુ હવે આજન પેટ કેમ ભરવું ? કાનમાં સોનાની વાળી હની ને વેચવા એ નીકળ્યા એત્રણુ દેકણે બતાવી જોઈ, પણ સોનાએએ ના પાડી એક ટેકાએ તેા સોનાની બેરીએ જવાબ આપેલા, 'આલ માલ બિનારડા કેમના મોરીના માલ વેચવા આજેના છે ?' પણુ બીજે દિવસે એવાળી વેચારી નહને આફરિડામા પહેલવપહેલુ જ પેટપર ભોળા એ પાગ્યા પછી એ પેરે એ મેગેની જવા નીકળ્યા. ત્યાંડા વિનોરા નામના એક મદારાશ્વીય શુદ્ધયની સદાવધી એમને

તાળડેનાળ પથારી કપિયાની નોકરી મળી નહ.

ઈ ૧૬૦૦મા મુકુન્દરાવ 'ફિઝ આફરિકન રાયલ્ટી'ની બીલ બેંક સિયનમા કારરન તરીકે કામ કરતા હતા ત્યારે એ બેંક સિયન ન્યાસાલેન્દ્રમા આવી અને એ જ ન્યાસાલેન્દ્રમાને તેમને પહેલો પવેશ. ૭૦૦ માલદ હળાઈ ને ૨૦૦ માઈલ પહેલાઈના એ પ્રદેશમા આજે પણ માત્ર ૧૪૦૦ હિંદી અને એટલા જ યુરોપિયનો વગે છે, તેા આજથી ૩૧ વર્ષ પહેલા તેની મી ન્થિતિ દરો તેની કપવા કરી.

ઈ ૧૬૦૭મા આ બેંક સિયન પૂર્વે આફ્રિકા પાછી મઈ, એ ત્રણ વર્ષમા મુકુન્દરાવે લોગિયાર કારરન તરીકે સારી નામના મેળવેલી, એટલે તરત તેમને એક ગ્વિસ પેટીના જમન મેનેજર ડાહસે રોજી લીધા. ડાહસે પારી રહ્યા પછી એ વર્ષમા જ કાકાસાહેબે (પછી આ જ નામથી મુકુન્દરાવ મદારાશ્વીય મરજમા બોળખાતા) નોકરી સાથે સાથ વેપારના કી ખેલિશ માડ્યા. ત્યાના વેપાર અને મિહુન્દાનના વેપારમા બહુ મોટા રક છે ન્યાસાલેન્દ્રમા જેને સાસા વેપારી થયું હોય તેણે ત્યાના દેશી લોખની મરજ ખૂબ બળવવાની. એકાદ દુકાનદાર વિષે નેટિવ લોકોમા મલ જરા પણ લિતરના થયે કે તેનું વેચાણુ થોડા જ દિવસમાં ઘન્ય પર આવી જવાનું

ડાહસની નીમમા રથે કાકાસાહેબનુ અચેલ જ્ઞાન ખૂબ વધી ગયુ ભોલકુચાલવ ને લખતું સંધણું અચેલમાં જ થતુ વળી વાંચવાનો પણ એમને ખૂબ મોખ દોહ એથી પણ અચેલ જ્ઞાન શ્રદ્ધિ પામ્યું અને યુનાઈમા વર્તમાનપત્રોમા એ અંચેલ લેખો પાનુ લખવા માડ્યા વાચવના આ બ્યારંગ છેવટ સુધી ચાલુ રહ્યો હતો. તેમની આફ્રિકામા ટેળલ પર 'હંડન રાઈસ', 'રેડહી ટેલિમાક' 'ફેચેન્ડર આડીઅન' વગેરે વર્તમાનપત્રો અને 'ધ વર્ડ રીબ્યુ', 'નિઆમા કિલ મેન્ડિન', 'ગ્રેડ' ઇત્યાદિ માસિકિતો દત્તેલા પરડો જ હોય.

૧૮૬૧ની આખરમાં ડાહસે પોતાના ધંધાની બાનીબી જવાબદારી કાકાસાહેબ પરનાખી રીવેલી કાકાસાહેબે કલંકપરાયણતા પૂર્વે એ જવાબદારી સંતાળી લીધેલી ન્યાસાલેન્દ્રમાં વેપાર કરવા માટે મેહનુસસણુ અવશ્યક જ્ઞાન એમણે મેળવી શીધું. દસ વર્ષના સદવાવધી યુનાઈયન. હિંદી અને નેટિવ લોકોના રત્નમાવધી એ

પૂર્વે મહાનિગાર થયા હતા, અને સુદૂર અંધેશ બોલનારા એકમેવ હિંદી તરીકે સરકારમાં એમની ખ્યાતિ હતી.

૧૯૧૭ની સાલમાં યુદ્ધ અને સરકારે કોઈકની પેદી પોતાના કબજામાં લીધી, પરંતુ ૧૯૧૮ સુધી તેની બચવસ કરવાનું કામ કાકાસાહેબને જ સોંપાયું. ૧૯૧૮ પછી થોડાં વખત દુધનો ધોધા ચલાવી ન્યાસાર્થની ઉત્તર બાજુએ જગમગા એમણે દુકાન નાખી. આ હાલમાંથી મેળવેલો હાનર રૂપિયાનો નફો ૧૯૨૧માં એમણે પોતાને ઘેર દેશમાં મોકલવાની આગેયો.

૧૯૨૨થી કાકાસાહેબનો આયોદ્ય ગરુ મથા પોતાનો ધવો એમણે ખૂબ વિસ્તારી નૂકડો. પરંતુ વકરીને વરફ હાથ પડ્યા છતાં તે પોતાની ગરીબીના હિંદસો બદલા નહોતા એમને ઘેર નોકરી વિનાના અનેક મહિનાના મહિના પડ્યા રહેતા. ન્યાસાર્થેદમાં એવો એક પણ હિંદી માણસ નહોતો હોય એ કાકાસાહેબના ઘેર ન્યારે ને દ્યારે જગમગ કરતાં તે હાથ મુસલમાન લોકોના પશુ અંકાએ એટલા પ્રેમ સંપાદન કરેલો કે એ લોકો કહેતા 'દારો તો હમારી પરીકથ'.

અને મરકારને પણ કાકાસાહેબ પર એટલો બધો પ્રેમ હતો કે કોઈ પણ કમિટી કરવાની આવી, હિંદી વિભાગ આવ્યા કે એમ છ, પારખું નામ પડેલું હોય પછી તે ટાકન કાઉન્સિલની રજા હાથ, સંયત્ત કમિશન આજળ સ્થાપી આપવાની હોય, રૅન્ડો એલને કિનર આપવાનું હોય કે કુદરતી વધેલા બાવો 'ટ્રેડ' કરવાની મંજૂરિ હોય તો નેકેટરીથી માંડી પેરિનિયલ કમિશનર મુખીના સ્થળના તેગની સજા હોવા પરંતુ આવા પરાક્રમીના પરાક્રમોનું, એણે કોનવેન્સા અનનિવત કષ્ટોનું એત કરાવ્યું પૈકી કોતુક કરનાર પેચલ ગાણુસ-એટલે કે પતની તેમને મળી નહિ આપવન તે અવિચારિત જ રહ્યા વધ હતી ત્યારે પરિનિવિત નહોતી અને પરિનિવિત હતી ત્યારે વધ વીતી ગયેલી!

આમ પતનીને સાથ ન હોતા ઉઠાંમ જ કાકાસાહેબને ટપન-વૈવેચ હલ સાજના સાતથી બીન દિવસનો સવાર સુધીમાં કાપ 'વાગનમાંથી મળે એટલી જ એમની વિશ્રાંતિ કોઈ આલવી હોય, નહતું આપદેશન કરાવવાનું હોય કે કોલને ત્યાં પુત્રજન્મ થવાનો હોય એ સતવાના ધામાં નકાસાહેબને ઘેર જ ત્યાંની મહારાષ્ટ્રીય મઠગીને એ પિતૃસમાન પુજ્ય એ આદરણીય થઈ રહેલા.

સતત કામગીરીને પરિણામે ૬, ૧૯૩૫માં એમને મધુમેહનો રોગ હાથ પડ્યો એમને હિંદુસ્તાન પાસા ફરવાની ખજાઈ આપી, પણ ધધા એટલો બધો પથરાઈ ગયો હતો કે તે પાછા ન ફરી શક્યા. ૬ ૧૯૩૬માં સરકારે એમને 'એમ બી ઈ'ની પદવી આપી એપ્રિલ બહુમાન કર્યું ત્યારે તેમના ટેબલ પર રનેલીમિત્રોનાં અભિનંદનોના તારપત્રોના અગ્રણે થોડાં એકઠા થયેલા.

ન્યાસાર્થેદમાં મકાસાહેબની યાજ્ઞિક વખતો છે. તેમની હતર માલમતો હાનરો પીંડતી થાય પોતાના અવસાયની જેખરેજ કરવા સારૂ મોટરમાં ફરતાં દર મહિને એક હાનર રૂપિયાનું તે એમને પેટ્રોલનું ખર્ચ થતો!

મધુમેહની બીમારી ચાલુ હતી ત્યાં પાણુ ઍરિનિસાઈટિસ આપદેશન કરાવવાનું આવ્યું અને આગ રોગોથી છુટું બની ૬ ૧૯૩૬ના રિસેમ્બરની ૧૭મી તારીખે એમણે ટપનશીલા કેરોલી લીધી. એમની પ્રેતવાસ સરકારી કચેરી નજીક આવતા એમના સોળે 'ગાર્ડ ઍફ ઍનર' અપાણુ ને વાવટો 'હાઉસ' કરવામાં આવ્યો, જે માન માત્ર ગવર્નમેન્ટ જ મળે છે ખીસાગત આક આના સાથે હોતરેલા હરિદી મુકુદનો આ ઉત્તમવલ્લ અન હતો. (હિસ્ટોરિક)

જહાંગીર-પૂરજાહ

હિંદી ઇતિહાસ કમનસીમે કેટલીયે ખોટી દર્શાવેલી જાણવાય મળે છે એકે હવે તે વિદેશી ઇતિહાસકારોએ કરેલી ભૂલ પકડાવી બંધ છે દાખલા તરીકે કલકત્તાના કારામજીની વિવલ જુડાણા વિષે હવે કોઈને મક્કા રહી નથી. આવી અનેક નેરસગમ્બીર અને અસરકારક દર્શાવેલીમાંની એક બાદશાહ જહાંગીરની છબીમાં જાહાંઝી અઈઠ આપણે બધા જ માનતા આવ્યા છીએ કે અખરખદ સાહીબી હયાતિમાં જ સાહબદો મલીમ મહેકેન્નિસાના પ્રેમમાં પડ્યો હતો, પણ અકબરને આ વાત પડત ન હોવાથી એણે બોલે કલોખાન સાથે મહેકેન્નિસાને પરણાવી દીધી. આ અલોચીખાન એક બહાદુર હિંસાની કમરાવ હતો. માટીએ આવતાં જ જહાંગીરે એનું ખૂન કરાવી વિધવા મહેકેન્નિસા પાસે લગ્નની માગની કરી પડેલા તો મહેકેન્નિસા ખૂબ ગુરૂરે થઈ, પણ પાછળથી નરમ બની હા પાડી.

પણ વધારે જોડા હોતી તથા મળતા પુગવાઓની બનાવની કિમત આપી કર્યાં જે પૂર્વમદ વિના એકે દિતિહાસકાર સત્તર સાથે એમને તો ઉપરની વચ્ચે ખોટી માહુમ પડે છે, કેમકે કોઈ પણ સગ-કાલીન લખાણમાં કે ફતવરમાં આનો પુરાવો, મત્તેયો નથી બધે ઉઠાવવામાં અને ગયાસીર-ઈ-જહાંગીરી વગેરે તારકાલીન લખાણોમાંથી તો ચોની દર્શાવત નહિવા મળે છે.

અકબરની ટાંગી લડાઈમાં અગ્રીકીઓને ધણી જ બહાદુરી અને હોશિયારીથી આદરમય ગન હતી કીકુ અને ઈ.સ. ૧૫૪૨માં મનસબદારી મેળવી ત્યાર પછી થોડા વખતમાં જ દરબારમાં એક મોટા મનસબ મીરઝા ધિયાસબેગની પુત્રી મહેકેન્નિસા સાથે એણે સાદી કરી ઈ.સ. ૧૫૪૨માં સાહબદો સહીમને પેવાડની કામગીરી પર મોકલવામાં આવ્યો હતો. લડાઈમાં ધણી જ બુરાળતાથી એણે સહીમને ખુશ કરી દીધો અને એક વાધના શિકારમાં બહાદુરી બતાવી શોર અફઘાનનું બિઝદ મેળવવા તે બાબતમાં થયો.

આ પછી અકબર અને જહાંગીર વચ્ચે જે અખળતાવ થયો તેમાં શોર અફઘાને આદરાહનો વફા લેવાથી એનો સર્પીમ સાથેનો અબધ બગડ્યો હોવાનો સમ્બ છે પણ જહાંગીરે તો માટીએ આવતા જ પોતાના વિરોધીઓને માફી બપો અને શોર અફઘાનને ઝાંઝવાની બનીર બપો ત્યાં મોકલ્યો તે વખતે બગાળામાં કેટલાક અસુગ્ર અફઘાનો મેર થઈ હલ અને શોર અફઘાનની વધારી માટે પણ દિલ્હીમાં રોડ ઉપરિથિત થઈ, આથી એને સતેલી, મમલતી પાછો દિલ્હી લાવવાનું કામ કુતુબુદીનને મેપવામાં આવ્યું આખરી ઉપાય તરીકે જરૂરી શિક્ષક કરવાની સત્તા પણ તેને આપવામાં આવી હતી કોઈ રીતે ન્યારે શોર અફઘાન માન્યો નહિ ત્યારે એને પડવાના છરાળી કુતુબુદીને એને મળવા આપ્યાએ એનો દર સાથે શોર અફઘાન ગુપ્તે એટલે અગાહી સત્તા સીપેલા સીપાહીઓએ એને પકડ્યો ગુપ્તે થઈ શોર અફઘાને કુતુબુદીન ઉપર તવવારથી જખ્ખર થા કર્યાં એટલે સીપાહીઓએ બરખોર ખાનને ઘેરી લઈ દુકાન કરી મારી નાખ્યો (ઈ.સ. ૧૬૦૩) કુતુબુદીન પણ આ પાથી મરી ગયો.

પોતાના પરમપ્રિય મિત્રરૂપ કુતુબુદીનના મૃત્યુથી બાદશાહે ધણું દુઃખ વધુ. એણે શોર અફઘાનની વિધવા મહેકેન્નિસા અને પુત્રી લાલીકીએમને દરબારમાં મોકલવાની હીમાની લીધી, કેમકે દિલ્હીમાં મહેકેન્નિસાના બાપછતીમદ-કલોલા મોટા મનસબદોના રાજમાતા સુલતાન સલીમા એમમની પરિચારિકા તરીકે એને મહેકવા કામગીરી મળી. લખખ ચાર વર્ષ પછી, ઈ.સ. ૧૬૧૧ના ખાન્ને માસમાં એ જ વખત જહાંગીરની નબરે સહી ત્યારથી પાદશાહનું દિલ એના તથે

કેટલું બહુ બેચાવા લાગ્યું કે મેં માસના અંતમાં તો પાદશાહે એની સાથે શાની પણ કરી લીધી.

અંબરની હયાતીમાં જ એક વચ્ચે પ્રેમ ઉદ્ભવ્યો હતો અને માત્રીએ આવતાં પોતાના ગાર્ગમાં આટખીરી રૂપ શેર અંધાનનું ખૂન કરાવવાનું હીમકાર કૃત્ય જ્ઞાનીને કર્યું હતું એવું તત્કાલીન કોઈ દત્તિદાસદાર કહેતો નથી, એટલું જ નહિ પણ સમસલીન કોઈ પર-દેશીના બધાનગા પણ એવું જ્ઞાનથી નથી.

સર ટોમસ રો, હોર્વિન્સ, ટેરી વગેરે વર્ષો સુધી જ્ઞાનીની દરબારમાં હતા અને મોગસ રાજનીતિ તેમજ મોગસ રાજનૈતિક પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ધરાવતા હતા. તેઓએ પણ જ્ઞાનીને વિશે અનેક જરી વાતો સાંભળી હતી અને મોગસદરબારના ચિત્રમાં ક્યામ રમ પૂરવામાં કાંઈ ક્યાસ રાખી નથી; નોપણ એમાના કોઈએ પણ શેર અંધાનના ખૂનના કાવત્રાની કે જ્ઞાનીને અને મહેરનિસા વચ્ચેના વૃદ્ધા પ્રેમની વિગત આપી નથી આ બંન્નતુ કસક જગજગીરીએ ચડતા વાર શાખી નથી, અને શબ્દ વિશે તો આવીવાતો જનસમુદાયને હરકેરવાને પૂરતો છે. આવા પ્રસંગોને નો શોક વિવિધ રંગે રંગીને હોય તેથી પણ વધારે અશબ્દ અસપ્તમા રહી કરી જોયે છે જ્ઞાનીનીરા સ્વગાકીર્તિ દેશી કે પરદેશી દત્તિદાસદાર, દરબારીઓ વગેરેના લખાણો આ કસકયા નથી આપતા એ મધ્યસ્થય છે કે ફિલ્મોના ગાંઠ નિર્દોષ હોય.

ગ્રીક લેતરી આ કિસ્મની વિગતો તપાસીએ તો જણાય કે એમા અંધાન અને અસાધ્ય હુકીકતો મેળવાય છે પહેલાં, સહીમ અને મહેરનિસા વચ્ચેના પ્રેમમાં અંધાર ક્ષેત્ર દેશ, બુદ્ધિશાળી રાજનીતિ ક્ષત્રકાર કે અને મહેરનિસાને બીજા સાથે પરણી દે એ માની રાકાય નહિ; કેમકે મહેરનિસા પોતાના જગાતાની એક જાની વસ્તુ અને ઉગ્રતા કુટુંબની સ્વકા હતા. એની સાથેના લગ્નમાં અંબરને વાણી પાટવાને કાંઈકારણ નહોતું બીજું, શેર અંધાનના ખૂનમાં જ્ઞાનીનીરો કાલ્ય હતો એમ માનીએ નો જ્ઞાનીને એવું કાલુ કરવાની જરૂર જણાવી નથી, કેમકે અંબર અને સહીમ વચ્ચેના અટકાવના પ્રસંગે શેર અંધાને અંબરને પક્ષ લીધો હતો, એટલે ગાદીએ આવી માત્રી આપવાને બદલે જ્ઞાનીને એને સહવાણી દેહાંતગિફા કરમાવી રાકત. સીધી વધુ અવતરની વાત તો એ છે કે જે મહેરનિસા એમ માની હોત કે જ્ઞાનીને પોતે શેર અંધાનના ખૂન માટે જવાબદાર છે, નો એના જેવા અજાણની સી પાદશાહ સાથે લગ્ન કરવા કરી પણ તેવાર ન વાત. વળી એ જગાને એવો હતો કે પાદશાહનો મોલ ઉપાસવો એ રમત વાત નહોતી, એટલે મહેરનિસાએ મર્યાદામાં ના કહી અને પછીથી તરમ થઈ એ પણ એણે સમજાવે છે; કેમકે મહેરનિસાને ગનાવવામાં આર વર્ષનાં લોખ સાથે મુખી જ્ઞાનીનીરો શબ્દનું પંડ એમ નહોતું.

અણુલક્ષ્યનું ખૂન કરાવવામાં જવાબદાર ગણાતા સહીમને માત્રીએ આપીને શેર અંધાનનું ખૂન કરાવવું એ રમત વાત હતી. પણ જે વાતને કાંઈ બતતો આપવા મળે નહિ તેને સ્વીકારી સહાય નહિ. વળી જુદા જ્ઞાનીને લેજેથી નોધમાં ખૂન થાને પોતાના લગ્નને બચાવ કરવા કે શેર અંધાનના ખૂન બળતમાં કાંઈ ખુલાસો કરવા પ્રયાસ કર્યો નથી એમનું છે કે તે વખતે જ્ઞાનીને ઉપર આવે આરોપ મુકાયો પણ નહોતો.

જ્ઞાનીને અને પરજ્ઞાની જગપ્રસિદ્ધ પ્રેમકદાલીમાં આ કાળી શીરી ચેરવાનું કાર્ય તો જ્ઞાનીને પછી લગભગ બે પંદી વીસે થયું પછી નો એના જરૂરી મુદારાધાર સાથે અને દેકે અનુભવી

દત્તિદાસદારે અપનાવવા માત્રી.

સહુઓએ અદ્વાદાબાદ સુનિવર્તિનીના પ્રેકેસર વેળીપ્રસારે મોટાક વર્ષો પહેલાં આ આખાયે ફિસ્તાને ઝીલુવટથી કરી તપાસી લેયો અને ઉપર મુજબનો નિર્ણય બાધી આવ્યો. પણ કમનસીબે હજી એ કેટલાક પાઠ્ય પુસ્તકોમાંથી આ જ્ઞાની માન્યતા કાઢી નાખવામાં આવી નથી એ મોઝાનીય છે.

—ગમદાસ

વાયરાનાં ગતિમાન

પાન હાથે, ધન કંડારે, કાળ જાડે, ધૂળ વાદળ રમે, વંટાળ વટે જેવા વાયને નળિયુ ખસે જેને વખતે વાયુની ગતિ બળવાને માટે ધરાએસા સરળ નિયમ આ પ્રમાણે છે :

(ક) દર કલાકે એક માઈલથી એકાદ અડધે પવન વાતો હોય ત્યારે ધુમરાં સીધી લીટીમાં દાટખી જાય છે

(ખ) એકથી ત્રણ માઈલની અડધે પવન વહેતો હોય ત્યારે ધુમરાંના આખેતેમ આડીઅવળી સપાંકારે હાલે છે, પછી એક તરફ વળી જતી નથી

(ગ) ચારથી સાત માઈલની ગતિવાળો પવન આપણા રો પર લાવતો હોય એમ જણાય એટલી ગતિ હોય ત્યારે જ્ઞાના પત્રા સળવળે છે અને પવનની દિશા તરફ હળે છે.

(ઘ) કલાકે આઠથી બાર માઈલની ગતિવાળો વા જ્ઞાના પત્રો અને નાના રોપને અવિરત હલાવે છે અને નાના ધ્વજને ફેલાવે છે

(ઙ) નેરથી અઢાર માઈલ જેટલા પવનના વેગમાં ધૂળ અને કાળવણી ટુકડા બેટવા માટે કે તથા ઝાડની નાની રાખીઓ હાલે છે

(ચ) એકાદથી સાત માઈલની અડધવાળી પવનનું મોજુ વાય ત્યારે નાના પર્ણવાળા તરુઓ આખા ધીરેથી હેલવા માટે ને તળાવ સરોવરના બાંધધાર પાણીમાં અર્ધચંદ્રાકારી કુડાળા બેપને

(ઞ) પચીસથી એકત્રીસ માઈલની તરવાળો મક્કત હોય ત્યારે ઝાડની મોટી રાખીઓ હાલવા માટે અને ટેલિગ્રાફના તારોમાંથી સીધી બગીચા હોય એવા અજાણ આલે આટલી ત્વરિત ગતિમાં છત્રી ખુલ્લી રાખવી મુશ્કેલ બને.

(જ) જ્યારે બત્રીસથી આઠત્રીસ માઈલની ગતિએ વાયદો વાવા મટે ત્યારે આખા જ્ઞાના ગતિમાન બને અને પવનની સામેની દિશામાં જનાની ગતિ રોકાય

(ઝ) સાતે એકાદવાળીસથી ચોપન માઈલની ત્વરાથી ફેંકતો મક્કત ગાંધીય બાતની વાવાઝોડા તરીકે ઓળખાય છે કલાકના ઉતાળસ માઈલની ગતિવાળા વાવાઝોડાથી જ્ઞાની રાખીઓ માગી નીચે પડે છે પરંતુ એથી વધારે ગતિમાન અને અજવાન વાવાઝોડુ હોય તો બાધક્રમમાં થોડુપણ નુકસાન પહોંચે, જેમકે ધુમાડિયાના મથાણે અને હાપરના ચેરસ નળિયા કે પતરાંને કટાવી મૂકે.

(ટ) વાયુની ગતિ જવલે જ પંચાવનથી પંચોતેર માઈલે પહેાંચે છે, એટલી ગતિવાળા વાતને ઝંઝાવાતનું નામ આપાય છે. વાવાઝોડાની ગતિ પચાથી ૬૩ માઈલની હોય ત્યારે જ્ઞાને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવાની તથા હિંગારતોને પણ નુકસાન કરવાની શક્તિ એ ધરાવે છે. ૬૪થી ૭૫ માઈલની ગતિ હોય તો બળ વિરેતારમાં નુકસાન પહોંચે પરંતુ આવી ગતિ અતિ વિરલ હોય છે.

(ડ) મહા ઝંઝાવાતની ગતિ કલાકના ૭૫ માઈલ કરતાં વધારે ત્વરિત હોય છે. એની બધાનકતા નો તે જ વર્ણવી શકે કે જે એવા અનુભવમાંથી છવતો બચવા પામ્યો હોય.

આ નિયમો સુનાઈટ ટેટ્રસ ઓપ અમેરિકાના બેનીવાડી-ખાતાના વાયુચક્રાસીએ બંદાર પાડવા છે. —મ. દ. રેસાઈ

આઈસલૅન્ડ

હુદૌપના ઈસાન મેલુમાં આવેલા આ ટાપુ કપર ૪ ટાપુમાં નોર્વેના વાઈકિંગ લોકોએ વસાહત આપી ત્યાર પહેલા ફ્રેન્ચ આયરિશ લોકો ત્યાં વસતા હતા. ૧૨૮૦માં નોર્વે, ન્વીડન અને ડેનમાર્કે ત્રણે એક સામંતના માર્ગન દેશ આપ્યું. સો વરસ રહીને નોર્વે અને ન્વીડનનું તથા આઈસલૅન્ડ અને ડેનમાર્કનું એમ અને જુદા રાજ્યો થઈ ગયા. પણ આઈસલૅન્ડે પણ વખત જતા આઝાદીની ચળવળ કબાડી અને ૩૦ ધરમી ચળવળ થઈ. ૧૮૮૮માં ડેનમાર્કે તેને 'હોમલૅન્ડ' આપ્યું. ૧૯૧૮માં અમુક રીતે ડેનમાર્કની સહમતતા ન્વતર રાજ્ય તરીકે આઈસલૅન્ડ બદલે થયું. ડેનમાર્કના એ વર્ષેવની મુદત પૂરી થતાં જુનાઈટેડ સ્ટેટ્સે આઈસલૅન્ડના ન્વતર પ્રતિનિધિને માન્ય રાખેલો, પરંતુ ડાહ્યા તો આજે યુદ્ધને અને ચિંતે તે પર વર્ષેવ જમાવ્યું છે.

છેલ્લા ૫૦ વરસની આઈસલૅન્ડના વિકાસ થવા માંડ્યો છે, પણ કિનારાને બાદ કરતા અંદરના ભાગમાં ત્યાં જે રજતા નથી સહેરોમાં થોડી થળી મોટા છે, પરંતુ ફેલ્ડે બિલ્ડન ન હોઈ, બધી મુસાફરી મોડીથી જ કરવી પડે છે. એના એકેએક બદર પર રેડીયો નામની શકે છે અને કાળીખરી મુસાફરી ફિયર્ડો માર્ગન જવામાં જ થાય છે. વસતિને મોટા ભાગ માછીમારોના થયો કરતા હોઈ માછલાં, માછલાં તોલે અને એલેની ઉત્પત્તિ મુખ્ય નિર્ગમ છે. વેપાર બંદા ડેનમાર્ક, બ્રિટન, નોર્વે અને ન્વીડન સાથે છે. બિન, આગાડા અને જવતા ઘેરા તથા ઘોડાની પણ નિકાસ થાય છે. કાતળ અને વહાટ ત્યાંની મુખ્ય ઉદ્યોગ છે.

પગલાં જનારો ઉપરાંત જમથી જનારોમાં ઠોંકણી મુખ્ય છે. એ ઘેરાને નાશ કરતી હોવાથી ત્યાં તેની આમડી કામની હોવાથી તેને મુખ્ય પ્રમાણમાં શિકાર કરવામાં છે. જદપક્ષીઓની જુદીજુદી ૫૦ બંદો થાય છે સામન, કોંડ બેરે માછલીના ઉપરાંત આસપાસના રિયામાં બેલેલો પણ ખૂબ થાય છે, અને ચીનલૅન્ડથી થસલા બરફ પર સવાર થઈ ક્યારેક હુવરીછો પણ આવી પહોંચે છે. ૧૭૭૦થી ડેનડીઅરો થા રાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

ઉત્તર આટલાંટિકમાં રહેલો ટાપુ ૫૦૦ માઈલ અને ચીનલૅન્ડથી ૨૫૦ માઈલના અંતર પર મુખવતુલને રપરીના બિલેલા આ ટાપુનું ક્ષેત્રફળ ૪૦,૦૦૦ ચોરસ માઈલનું એટલે કે આપણા મુળાઈલ્લાકાના ત્રીજા ભાગનું છે. આ ટાપુને હજુ સવ જ્વાળામુખીક ઉત્પત્તિને આધારી છે અને અગ્નિ પથરી (Volcanic rocks) થી તે છવાયેલો છે. એના અત્તરણમાં ખડકાળ અને નિર્જન કચ્ચપ્રદેશ આવેલો છે. જ્વાળામુખીઓને ઉત્પાત હવે બહુ નથી રહ્યો પણ ધરતીકોલા થવા કરે છે. ગરમ અરણ્ય ટાપુના એકેએક ભાગમાં મળી આવે છે.

હવે વર્તુલને વર્ષને બે ભાગે હોવાથી આ ટાપુનું હવામાન આપણે ખૂબ ઠંડુ ચારીએ, પણ 'અડક રેડીયો'ને લીધે એમ નથી બનવા પામત તેકે અંદરના કચ્ચપ્રદેશ પર તો ખૂબ ઠંડી રહે છે. સિયાળામાં તેફાન પણ થવા પામે છે, એના ક્ષેત્રફળને ૧૩ ટકા ભાગ બરફથી ઢાંકાયેલો જ રહે છે. ક્યારેક મોઈ જ્વાળામુખી ફાટે ત્યારે આ બરફ એનાથી ભયકર પૂરે આવી દે છે, ઝડપી પ્રવાહની ટેકલીક નદીઓ અને થોપ પણ ત્યાં આવેલા છે અને હવા તો એટલી સ્વચ્છ છે કે ૧૦૦ માઈલ પરના કુમારો જેઈ શકાય છે.

વસતિ બહુ ઓછી છે—૧,૦૮,૬૦૦ લોકોની, એટલેકે દર ચોરસ માઈલે રહેવાળાની એના રાજધાનીના શહેર રેકનીવિકની વસતિ ૨૨૦૦૦ની છે. પણ એ આજી વસતિમાં જે નિરસરતાનું તો નામ-

નિર્માન નથી. જમરા વાચનારા તરીકે ત્યાંના લોકો પહેલેથી જ પ્રખ્યાત છે. એમની બાધા ખૂબ પુરાણી છે અને આજની જમરા બાધા એમાંથી વિકાસ પામી છે. એ ઔદ્યિક ભાવને જ મળી છે. એની પાછળિન્ડે દુનિયામાં બહુતામાં બહુની એ પ્રકારની સમસ્યા મળતી હોઈ, થોડી રીતે જ આઈસલૅન્ડ પાછળિન્ડેના માનુદેશનું અધિધાન પામ્યું છે.

મંચળનું રહસ્ય

આપણા ચોર જગતમાં મંચળના જેટલું કુતુહલ બાળે જ બીજે કોઈ ગ્રંથ જમાવતો હશે. આપણી પૃથ્વી સાથે અનેકરીતે તે મંચળો છે. એ નવી પ્રવાદી રચને કે નવી થાયું સ્વરૂપે એના નકર સ્વરૂપ પર આકર્ષ નિર્માણીઓ પણ દેખાય છે. આપણી પૃથ્વી પૈં તેને વાતાવરણ પણ છે, અને એકે તેનું વરમ આપણા જે વરસ એવું છે, છતાં તેના દિવસ લગભગ આપણા દિવસ જેટલો જ લાગે છે, ને આપણી પૃથ્વીની ધરી જેવા જ દાળ તેની ધરી પસાવતી હોવાથી આપણા જેટલા જ ગિયાળા હવાના ત્યાં રહે છે. પગનું કંઈમાં તે થયું નાં છે. પૃથ્વીની કક્કરેમાં ૭૨૦૦ માઈલ છે, ત્યારે મંચળની ૧૨૦૦ માઈલની એનું ચુસ્તવાકર્ણ આપણી પૃથ્વીના કરતા બે પચાસા જ છે. એનો અર્થ એ થયો કે આઈ ૨૦ ફૂટ ફૂટાં જે અમ પડે એટલા કામથી મળળ પર ૫૦ ફૂટ ફરી રાંધે.

મંચળ પરનું વાતાવરણ આપણી પૃથ્વી જેટલું થઈ નહિ પણ પાંતણ હોઈ તેનું દળાણ આપણા વાતાવરણના થોણા બાનનું જ છે. વળી પૃથ્વી કરતા સૂર્યથી દૂર આવેલો હોઈ તે આપણા કરતા સૂર્યને ઓછો પ્રકાશ મેળવે છે. છતાં તેના પાખા વાતાવરણને લઈ દિવસે ત્યાંની નરમી ૫૦° ફારેનાઈટ પર પહોંચે છે, ત્યારે રાતે હિમના ૧૪૪ અંશ (૧૪૪ deg of frost) પર પહોંચે છે.

આ બધી દષ્ટીકોનાં ચાનમાં ભેળ મળ પર જવસુદ્ધિ સમગ્રી શકે ખરી? જવસુદ્ધિ એટલે માત્ર વનસ્પતિ જ કહેવાને આપણે બાવાઈ હોય તો તે વાળની છે; પણ બીજા મોઈ પ્રાણીસુદ્ધિ કે માનવ જીવન માટે વિકસ મન્ય ન આપી શકાય તેના પર બીજ કોઈ જવસુદ્ધિ હોય તો જે આપણાથી જુદી જ રીતે વિસ્તર્યા હોય અને ત્યાંની હવામાનની આત્મિકતા બરદારત કરવા સુન્દર નિવાસોમાં કે જમીનની તળે જ વસતી હોય.

સ્વચ્છ વાતાવરણમાં કેઈ નાના ફરખીનથી એના જે મંચળના મુખપ્રદેશ પરના કિષ્ટરોમાં દેખાઈ આવશે, એનું જ મંચળના શિંચાળાની શીતતા પ્રમાણે વધેથઈ છે. એ સિવાય કેલ્ડાન આંધ પળ એની સપાટી પર દેખાઈ આવશે, બીજ કોઈ ગ્રંથ પર આવા આકા

મંચળના ગ્રંથ ઉપર ભુદે ભુદે સમયે જે જે આકૃતિઓ બનાવે છે તે બધી એકી કરીને ઉપરનાં તેના બે પાસાના બે ચિત્રોમાં આલેખેલી છે. એ સ્વપણી એકીસમી તો કરી દેખાત જ નથી.

નથી દેખાતાં. અજઠતા નારંગી રંગના એ શ્રદ્ધ પર નિહાળે મોજાઈમાં કેટલાક લીલા રંગના વિગ્તારો દેખાય છે. ઉપરથી આકાશોને કોઈ નહોતો તરીકે ગળે છે તે મધ વળી મેગળ પર વસતા આપણું કરતા સ્વશેષા બુદ્ધિમાન પ્રાણીવાળા બીજો શ્રદ્ધ સાથે સહેરા ચલાવવા માટે લોભા ફરેલી નળરી ચોજના રૂપેએ છે.

બાળકો અને શીતળા

શીતળા નામની એક માતાને આપણા લોકો માને છે. તે માતા બાળકોને એક દરજ્જે પેા પેા થાય છે, અથવા એમ કહીએ કે બાળકોના શરીરે એક ભવનું દરજ્જે પેા કરે છે. એવી આપણા લોકોની માન્યતા છે. પણ આ માન્યતા તદ્દન ખાસ વિનાની છે કે માતા હોય એ બહુ લાગણીવાળા હોય એટલે એ બાળકોને મધ છપસેલું દરજ્જે પેા કરે તે આપણે માની શકીએ જ નહિ એ ચોખ્ખી હીવા એવી વાત છે આપણે એ દેવીને જગતની માતા ક્યે કહી કે બાળકોની માતા રૂપે કહી, તે જ દેવી પાછી બાળકોને છપસેલું દરજ્જે પેા કરે એમ કેમ માનવામાં આવે?

તેમ છતાં આપણે ત્યાં દર ઠકાં લોકો આમ જ માને છે. બાળકોને આ દરજ્જે થાય એટલે તેઓ તેને માતા સ્વરૂપે માને છે. તેઓનો વાસો એવા દેતા નથી, કેમકે માતાઓના વાસો ન જોવાય એમ કહે છે. તેનું આપણ કંઈ કરવા નથી, તેના લગ્ન કરાવવા નથી અને બાળકને તદ્દન ગઢુ જ રાખે છે નવમો દિવસ થયા પછી એમ તેજા માતાના હાથા હોય તોપણ શીતળામાતાને મંદિરે પડે લગાડવા લઈ જાય છે, બહેને પછી એ મંદિર પાસે જ મરણશરણ થાય. માતા નીકળે બહેને પછી પેઠા લાગી રહેતા જ દરજ્જે આટલાક વર્ષો થાય અને એટલે પછી કુલાચાર પ્રમાણે ધરડી ડોશીઓ કહે તેમ જ થઈ શકે, જોમા વેણ ડોંકરનું કાંઈ કામ જ આવે નહિ હાં, ઉપસા કપાયા સિવાય બાકાત્તે પાસે શીતળાના ગમે જાવે ખરા!

આ વગરુદિયત બહુ બંધક છે. હિંદુસ્તાનના હબરો બાળકો આ દરજ્જે પાડી જાય છે અને તો આ એક ભવનું દરજ્જે જ રહે. આયુર્વેદમાં તેને મરુદિકા કહે છે. આ દરજ્જે લોહીના ગરનીનું પ્રમાણ વધી જવાથી કે ગરમીથી લોહીની વિકૃતિ થવાથી પેા થાય છે એમ આયુર્વેદ માને છે. પણ હાલ યોગ્ય વર્ષ પહેલાં તો આના ભવનના રોધાયા છે અને એથી દરજ્જે તરીકે શાસ્ત્રીયરી તે સિદ્ધ કરેલ છે એ મહેનત પાશ્વિત્યા ડૉક્ટરોની છે. તેઓએ આ કવરથી તેની રસી પણ તૈયાર કરી છે. તેથી લોહીમાં બીજો જરૂર વિચારવા પણ એક સિદ્ધ કપાય રોધી કટાં છે તેને એકોચ્છા વેદકીનેશન કહે છે, અને ગુરુસાનીમા માતા કલાવવા એમ કહે છે આ કપાયથી શીતળા ત્રણ વર્ષ સુધી તે ન જ નીકળે એ વાત ચોક્કસ મતાય છે પછી દર ત્રણ વર્ષે શીતળા કલાવવા એટલે મોટી કમરે તો આ એક વગરુદિયત જ લાગુ પડે છે. બહુ તો ૧૦ વર્ષના બાળકો હોય ત્યાં સુધી વેધ થય છે, ૧૦થી ૧૫ માસનું બચ, ૧૫થી ૨૦ સંકેતે પાંચ ટકા જ અને ૨૦થી મોટી કમરનાંઓને તો વળુ તે અપવાદ રૂપ જ થઈ આવે છે.

પણ એ આયુર્વેદમાં પણ આને દરજ્જે અણવામાં આવે છે તો આ શીતળા માતા તરીકે ક્યારથી મનાવા લાગી? અને માણસોનાં હૃદયમાં આટલે હોર કેવી રીતે પેસી ગઈ? આપણે જરૂર વિચારવું જોઈએ. આયુર્વેદના ચરક, સુશ્રુત અને વાગ્દે નામના ત્રણ મોટા અને વૈદના ગ્રંથોમાં તો બંને કથાંય આ ગ્રંથોના વાહનવાળી શીતળામાતા રોધી જડતી નથી આ ગ્રંથો એક હબર વર્ષ પહેલાં બનેલા છે એમ ઇતિહાસમાં યોગ્ય કહે છે. કોઈ દેમિતિમાં પણ શીતળા નથી કોઈ

વેદમાં તે ન જોવાય, નથી. માત્ર પુરાણો રચાયાના ગુમાના બાદ ન્યારે બધા લોકો સંસ્કૃતમાં કંઈ પણ લખી રચાયાના મનાવવા માનતા તે પછી મળ્યા મળે એટલે લગભગ ૫૦૦ વર્ષ ઉપર આ દરજ્જે માતા તરીકે કલ્પવામાં આવ્યું. વાગ્દેના નામનો વેદક ગ્રંથ કે જે આંબર બાદશાહના વખતમાં બનેલો છે, તેમાં આ શીતળામાતા રૂપે જ પર આવે છે ખરી. જોકે અમદાર મૂળ મરુદિકા દરજ્જે બહુ જ નિમન અને ઉપાયો બતાવે છે, તેપણ શીતળામાતાના આ વેરાવાળી પણ મરુદિકા થાય છે એમ કહી શકામાં પડે છે ખરો. એ વખત પહેલાં માત્ર એવા સરકૃત ભણનારા શાહોએ પુરાણોમાં શીતળાને ઘુસાડી દીધેલી હશે? હાં તો શાહોએ જાણીજાણીને કર્યું હશે, હાં તો એ લોકો પોતે જ અજાન હશે, પરંતુ પહેલી વાત વધારે સાચી લાગે છે ન્યારે માણસના હાથમાં સંતા આવે છે ત્યારે તે જરૂર તેના કુરુપયોગ કરે છે શાહોએના હાથમાં સંતા હતી એટલે તેઓ જેમ માણસોને હોરતા તેમ ચાલુ તેમના વજાઓએ તે મનાવની સારી રીત જરી, પણ વાળજીથી શાહોએ સંતાનાં મનામાં તપ અને સેવળા મૂંઠી દીધી એટલે પછી પુરાણો જમાનામાં પેટ સાદ આપવા કપા કરવા માટ્યા એમ ધણા પુરાણો લેવાથી સમજાય છે.

આયુર્વેદકાળમાં જોકે શીતળાના કોઈ ભવનના રોધાયા નહોતા પણ તેના કપાયો તો બરાબર રોધાયા હતા, અને તેને સાસર્ગિક વ્યાધિ એટલે કે એવી રાગ તરીકે તે જરૂર મીકરવામાં આવેલો. આવી વેદકશાસ્ત્રોના તેના જેવાંય બતાવ્યા છે તે કેટલા પ્રમાણમાં સાચા છે તે તો આજે પ્રયોગો કર્યા પહેલાં કહેવું સાલ્કસ માત્ર છે, તોપણ આજળના લોકોના અજાનતા મોટે ભાગે સારાં પરિણામો લાવતા એમ માને પણ પાલ વર્ષના અનુસંધર્ધો દેખાય છે. જોમા યોગ્યતા ઉપાયો આદરી હું બતાવુ છું.

શીતળાના વાચરા ચાલતા હોય ત્યારે તે ન થાય તે મટ કપાય:

- (૧) લોહીના ર, બહેડાના બીજ ર, હબરનો મોટો ર. આ બધાને પાછી હડા પાણીના રોજ સવારે પી જવા
- (૨) મધ સાથે દરરોજ એ વાલ જેડીમધ આપવું
- આ થીને લેવાથી શીતળા નીકળતા જ નથી.
- જેને શીતળા નીકળે તેના માટે જેડીમધનો બજો જે વાલ અને મધ બેઠાએ તેટલું જરૂર તો મેળવી દિવસમાં પણ વખત બાટવા આપવું આથી બૂધ થડેલા શીતળાનો તાવ નરન જ હતરી જરૂર અને ૧૦૦ દિશી રૂપરૂપર આવી જશે. દરરોજે આથી ખીટા થશે નહિ અને શીતળા બહુ સહેલાઈથી નીકળી આવશે. ડાખા પણ જરૂરી પોકરો અને આંખા નીકળશે તે એક દરરોજે જેડીમધ રોડામાં જ આપવા માટે જુ તેને શીતળાના હાથા મગ આંખા સરીરમાં મળી કલ ૧૦૦ નીકળ્યા હતા, અને ૧૨ દિવસમાં તો તે બધા પાછીને સુકાઈ નથી હતા. બીજા લગભગ તો એક દરરોજી કવર આ કપાય જે અજમળા છે અને બધામાં સંજ થશે છું.

શીતળાના હાથા પાકે ત્યારે તેમાંથી પાણી નીકળે તો સંખજ કાઢી તેના બજા છાડવો. તે મુકતા ન હોય તો પ્રુપલ તેલ તેલા ૧૦ થઈ તેમાં કવર તેલો બા નાખી ગરમ કરવું. ન્યારે જરૂર પણ પાણી ન રહે અને તેલ જ બાધી રહે ત્યારે હતારી લેવું, અને હાથોએ ઉપર પીછીથી લગાડવું (ગિજીપ્રત્યિકા)

દ્રાક્ષ

દ્રાક્ષનું મૂળ કલ્પતરિશ્વન ગ્રંથે અશિયા ખંડમાં હોય પણ ત્યારે તે તો સારામાં સારી દ્રાક્ષનું વાવેતર યુરોપ ને અમેરિકામાં જ થાય

છે. યુદ્ધપર્યાં કાનમ અને ઇસ્ટીમાં તથા બધેરિકામાં દિવિરૂર્મિયામાં મરસ દ્રાક્ષ થાય છે. કાનસના દક્ષિણ ભાગમાં હાર્લિનહૈડના પ્રદેશમાં દ્રાક્ષના બનીયામાં જેટલો પાક થાય છે એટલો દુનિયાભરમાં બીજે ક્યાય નહિ મળે. હોય.

દ્રાક્ષમાં અનેક પીચિક ગુણો છે. તેનનિતરણ કરવાની મજા પળ દ્રાક્ષમાં બળી છે. મોસમ આવે છે ત્યારે હાલોરો લોકો હાર્લિનહૈડના બનીયાઓમાં રહેવા નય છે ને ત્યાં એકઠી દ્રાક્ષ ખાઈને જ નય છે. પાકા જની વખતે તેઓ તદુરુત, દસડીની ને મસકા રાતોને ભેડે છે, અપચન, કબજિયાત, અગ્નિમાર્દ, મેફશિક, જનદોષ, સંધિવા, અનપચનના દરદો, ચામડીના બ્લના દરદો વગેરે બધા દોષ દોઢ મે થિના એકઠા દ્રાક્ષાદાર પર રહેવાથી મટી નય છે, એ બીના હાર્લિનહૈડના કેન્ય દાડરોએ કેટલાય પ્રયોગ કરીને પુરવાર કરી છે. દ્રાક્ષમાં દ્વસારા ને કાળોદાહરુત બદાળા પ્રગાળુમાં દોવાથી પોષિકબળની ખામતમાં બીજાં કોષખલુ કોષ બેની માથે ટકી શકતા નથી એ કપરાત સ્પષ્ટમત્તે, બીજાં જ સાર ને બીજાં રાસાયનિક દ્રવ્યો પણ દ્રાક્ષમાં હોય છે. એટલે એ દષ્ટિએ પણ એ અમુક કળ છે. શરીરનો ધસારો બરી કાઢવાનું કામ એ સરસ રીતે કરે છે. દ્રાક્ષનો રસ મરીરમાં બહુ જ જલદી શોષાઈ નય છે. દરદીના પેશાબ ત્યારે કોઈપણ બતનો ખોરાક ટકી ને પચી શકેના નથી ત્યારે તે તેને દ્રાક્ષનો રસ થોડો થોડો આપવામાં આવે તો એની તબિયત જલદી સુધરી નય છે, એવો બનુમવ છે.

કાનસની પેરે ઈસ્ટીમાં પણ દ્રાક્ષની પેશાબ બળી થી દોવાથી ત્યાં દર વરસે દ્રાક્ષની મોમમમાં એક 'દ્રાક્ષાદોસન' જલવધામાં લે છે. એકામવ વખતે ઈસ્ટિયન લોકો દ્રાક્ષ ખાઈને જ રહે છે. લોમ દ્રાક્ષ તદુરુતને માટે ખાય છે, ઇસ્ટિયન લોકો દ્રાક્ષ બની દોવાથી જ એ ખાઈને રહે છે. દ્રાક્ષ ખાવાથી કેટલો બધો દો થાય છે, એ મુસોલિનીએ ઈસ્ટિયન લોકોને નવેસરથી બનાવી આપ્યું છે. ત્યાર પછી ત્યાં દ્રાક્ષનું વાવેતર પહેલાં કરતા વધુ છે ને ઇસ્ટિયન પ્રવની તદુરુતની ખલુ સુધરી છે.

દ્રાક્ષમાં સારક ટાંચો દોવાથી કબજિયાતના દરદમાં એનો ધલો કપયોગ થાય છે. આતરડામાં એના યક્ષેલા ડેરી પદાર્થો બહાર કાઢી નાખીને કોઠો સાફ રાખવા માટે દ્રાક્ષનો ધલો કપયોગ થાય છે.

શરીરમાં મુરિક એસિડનો વધારો થવાથી સંધિવા, ચરકા વગેરે દરદો થાય છે. દ્રાક્ષમાં મુરિક એસિડ-નાશક દ્રવ્યો દોવાથી એ વિકરોમાં પણ દ્રાક્ષાદારથી કાયદો થાય છે.

તદુરુતની જલગરી રાખવાની દષ્ટિએ જ કજો બહુ જ અગત્યના ગણાય છે. એમાં લીંબુની બતના કજો ને દ્રાક્ષનો પહેલો બળર આવે છે. શરીરમાંના આગલ દ્રવ્યોનું સાર દ્રવ્યોમાં ઉપાર કરીને શરીરમાં ક્ષારનત્તેનું પ્રમાણ એકસરખું રાખવાની દષ્ટિએ એક કાકર દ્રાક્ષને બહુ જ મહત્ત્વની ગણે છે. 'સો વરસ છવે' નામના પ્રધના લેખક ડી. યાનેલેએ થોતાનો આદિપદ્ય-અદિશા દરદીઓ પર પ્રયોગ કરીને એવો સાર કાઢ્યો છે કે જ્વેના સંધિવાત, મૂત્રાસનના દરદો, આંતરડાં ને ચામડીના દરદો તથા બ્યોગ્ય ખોરાકની ઉત્પત્ત યક્ષેલા ધણુખર્સા દરદો દ્રાક્ષાદારથી મટે છે. (ચિત્રગદ જનત)

હવે ?

માનવહિતનો તરફેણમાં તેમ વિદોષમાં યક્ષેલા વિજ્ઞાનનો વિકાસ માનવવત શકીમતી નબરે જોઈ રહી છે. આજનાં ઊપાંગો પણ વિજ્ઞાનની હિંમતે મદારસામગ્રીથી લેખને બદલવામાં બાકી રાખતા નથી. કોઈ કાનિસમાં કાલિવ ડેરી વાંછેઆની વાત કરે છે,

તો કોઈ આજના કરતા અનેકગણા કમ હાલક પદાર્થોની, કોઈ વળ દોનાના બનાવથી જનુઆની વાત કરે છે, તો કોઈ વળા મિ એવ, છ. નેલે થોતાના 'ધ વોર ઓફ ધ વર્લ્ડ'માં એનો હલ્લેખ ક્યો છે તે મુત્કિરેલુની. આજે વિજ્ઞાનની મરદમી સેકંડના વેલે 'સાઈકલ'થી માટી અજમે 'સાઈકલ' મુખીનું પ્લેનનેપુલ્ક (ફોલ્ગમી) ક્લવ વાઈમેન) ધરાવતા કિરણો આપણે શોધી ગયાં કીએ, પરતુ તેમાં કોઈ મુત્ક નીપાળવવાની તાકત નથી ધરાવતું એટલે એવી કલવાઓથી બાકળ બનવાને બલ્લે થો. હાલેરેના 'વોર નેક્ટર'નું સાયન્સ'નામના પુસ્તકમાં નિરૂપેથી વિજ્ઞાનની રચનાતમ આવતુઓ આ સાર બધુવા જેલો છે :

આત્યારે વિજ્ઞાનની રચનાતમ આજુ માટે આપણે રણિયા તરક નબર નાખી નેલેએ, કારણ કે કોઆમીસમી સહીમાં ઉગરતુ ધર રહુ હવે એવુ જ આ સહીમાં તેવુ કલોમીકરણ થઈ રહુ છે.

સો પહેલી વાત તો અમીના ઉપાદાનની સોચિત ધુનિયનમાં કોલસાની તની છે, ખલુ વીજળીક બળ ઉત્પત્ત કરવા માટે જન-શક્તિ પુષ્કળ પ્રમાણમાં છે. રણિયા જેવા કડા કુલકા નરમીની જરૂર બીજા કોષખલુ દેરા કરતા વધારે છે. અને એ માટે સામાન્ય તાપમાને વીજળીક બળીએ નકામી છે, કારણ એ ઉપામાન ખૂબ વધારી દે છે. ત્યારે માખુસને જરૂર તો એના શરીરમાં કમ્પામાનથી વે એવી જરૂમીની હોય છે. એટલે રણિયા એ અમીનો દુર્લભ બચાવના શીતવત જેવા જ એક કમ્પાપરિઓસ (ટીટ પચમ)ની રચના કરવા માટે છે. એવી જ રીતે ગરમ પ્રદેશો માટે એવી રચના કરવા માટે છે કે બહાર ગમે તેટલી નરમી દોવા છતાં ધરમાં કડક જ રહે.

આપણે ધારીએ તો કીડાલુઓ (bacteria)થી જનગતા પ્લેન, કોલેરા વગેરે રોગોના સજ પ્રતિકાર કરી શકીએ છીએ તેમ ઘડકસ જેવા જનુજન્ય રોગોના પણ નાશ કરી શકીએ. દેડિયમ અથવા એસ હિજોથી જનર જેવા કાનસની પ્રતિકાર કરી શકીએ પણ દુઃખની વાત એ છે કે ધાતુઓ અને તેલોના કલોનાના વિકાસ પાછળ આપણે જેટલા નાણાં ખર્ચા શકીએ છીએ એટલા ખુદ માનવ-જનના વિકાસ પાછળ અર્થો નથી મળતા.

ભૌતિકશાસ્ત્ર અને ખગોળશાસ્ત્રમાં આપણે સારા જેલો વિકાસ સાધ્યો છે, પણ બલિયથમાં એથી વિશેષ ને ઘટપી વિકાસ સાધીશું જવ અને રસાયણશાસ્ત્ર વચ્ચે રહેલુ આવેલુ અતર તો આ સહીમાં જ આપણે પરી કરી શક્યા છીએ. અને દરે આપણે વત્યા છીએ મગના ભૌતિક નિર્મલેષણ તરફ મગજમાંથી ફેલાતા વિષ્ણુતરંગોનું માપ તો આપણે લઈ જ શક્યા છીએ ને ?

આ બધો વિકાસ આપણને ર્થો દોરી જશે ? હાથ આપણે કહ્યું પણ નહિ હોય એટલે ફરાદિફર ?

સમયનું બળ

ઈંગ્લંડમાં ઇરિષ્તાલની સરકાત પ્રારંભ ૧૯૨૧ની સાલથી થયો. કહેવાય છે. આ આરસકાળમાં ફરંની ચિકિત્સા અને પરિચર્યા ફરી કોઈના હરી એ જાણવાની નીચેની વાત પરથી આજુ આપણું માનસ એ 'મુધરેલા' દેસની કિંમત જ કરી નાખે.

હલે છે કે ૧૮મી સદીની શરૂઆતમાં ઇંગ્લંડની સેન્ટ જોમસ હોસ્પિતાલમાં એક એવો નિયમ કરવામાં આવ્યો કે એક પચારી (એડ)ના બેક કરતા વધારે દરદીને લટી મુકતો નહિ !

સુઝાદમ : આઈ બહુ કામ વીજળીથી જ થાય છે.

આજેસો કાંઈગર : બંદેબર છે, તમે સબળાવેલા પચારા આંકડાએ પણ મને આચકો કમ્પાડ્યો !

આ મહિનો (ફેબ્રુઆરી) ઇતિહાસમાં

તા. ૨ વિશિષ્ટ પ્રતિભા ને લેખનશૈલીવાળી નવલો તથા સાહિત્યકૃતિઓના સર્જક અંગ્રેજ સાહિત્યક નેસર બેઈસને જન્મ-ઈ. ૧૮૬૨ તા. ૭ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીના એગ્રીકેલ્ટર એડવર્ડ સાહાનસાહ બ્રહ્મગીર પાસેથી સુધસાઈના તાબા નીચેના સુવક્રોમા વેપાર કરવાની પરવાનગી મેળવી-ઈ. ૧૯૧૫ તા. ૮. 'ગ્રિન્ડનર ઓફ ઇન્દોર' ની નવલ વડે અંગ્રેજ સાહિત્યમાં નામ કાઢી જનાર નવલ-નવેગ સર એન્થની હોપનો જન્મ-ઈ. ૧૮૯૩ તા. ૧૦ 'એમેઈઝ ઓફ હાલિયા'થી અંગ્રેજ સાહિત્યમાં પ્રખ્યાત અંગ્રેજ નિબંધકાર ચાર્લ્સ લેબોનો જન્મ-ઈ. ૧૭૭૫ (કુમાર વધના વાચકોમાં 'લેગ્ગર ટેઈલ્સ ટ્રાંસરોસ-પીઅર'થી તેનું નામ નાખીલ છે. એક કાળે તેા એ લોકપ્રિય કુમારવાચન ગણાય)

તા. ૧૨ ઉત્કર્ષિતવાદના જન્મનાર્થી અંગ્રેજ શોધક ચાર્લ્સ ટાઈનને જન્મ-ઈ. ૧૮૦૬ તા. ૧૩ હિંદી પ્રભએ જ્ઞાપિયાવાદી આગ પાચ લાખ રૂપિય ખરીદી લીધો-ઈ. ૧૮૬૨ તા. ૧૭ મહાન દ્રેન્થ નાટકકાર મોલીએરનું પારીસમાં અવસાન-ઈ. ૧૬૭૩ તા. ૨૩ પોતાની 'હાયથી'થી ડુનિયાબરમાં વિખ્યાત થયેલા અંગ્રેજ 'વાસરિકો-બેક' સેન્સુઅલ પેપીસને જન્મ-ઈ. ૧૭૩૩. એમાં એણે પોતાના સમયના સમાજ, રાજદરબાર, મિત્રમતલ તથા એનંત હાસિણિતાઓનાં હાજર રાખવિશે આલેખ્યા છે

આ માસની વ્યક્તિવિશેષ

સરોજિની નાપતુ

પોતાની કાવ્યગાનની ધારા અને કવિત્વ-બરી વાકઝા વડે હેશહેસાતરમાં 'હિન્દના જુલજુમ' તરીકે લખ્યપ્રતિષ્ઠ થયેલા અને હિન્દના સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામમાં ભારતનારીના પ્રતિનિધિત્વ બની રહી કૌમિસની કરીબારીમા મહત્વનું ંશન ધરાવનાર હિન્દના આ પ્રતિભાવન પુત્રીને જન્મ દક્ષિણના નિઝામ દેહાબાદમાં ઈ. ૧૮૭૬ના ફેબ્રુઆરીની ૧૩મી તારીખે અગાઉનાથ ચઢીપાંચાચ નામના બનાબના એક વિદ્વાન સંસ્કારી બ્રાહ્મણ સર્જનને ત્યાં થયો હતો. પિતા એડિનબરો યુનિવર્સિટીના ડૉક્ટર ઓફ સાયન્સ હોવા ઉપરાંત કવિ પણ હતા; અને માતા વરરામુંબરી પણ કવિ હતાં, એટલે કવિતા અને મેધા સર્વ કાલબહેનેને વારસામાં હતી સરોજિનીના ભાઈ હરીન્દ્રનાથને હત્તમ કેહાવા કવિ તથા નાટકકાર તરીકે હેરા આપેા બોળખ છે. અંગ્રેજ ભાષાના આકર્ષણના એ જન્મના-

માં ૪૫ વર્ષની બાળ વયથી સરોજિનીનું અંગ્રેજ શિક્ષણ શરૂ થયું. ૧૧મે વર્ષે પહેલું કાવ્ય લખીને એમણે વાનીચરીની વીણાને પ્રથમ ઝંકાર કર્યો ૧૨ વર્ષની કુમળી વયે મૅટ્રિક પરીક્ષા કરી અને ૧૩મે વર્ષે તેા મેકલેના 'લેડી ઓથ ધ લેઈફ'ની ઢબે ૧૩૦૦ લીટીનું એક કાવ્ય તથા ૨૦૦૦ લીટીનું એક નાટક લખી કાઢયા. પણ નાનપણથી જ નરમ રહેતી તબિયત હલે એટલી લથથી કે ચોપડીઓને અડવાની પણ નમનાઈ થઈ.

ત્યાર પછી નિઝામની સહાયથી એ પિતા-યત નયાં અને લડનની કિચ કૉલેજમાં અભ્યાસ શરૂ કર્યો પણ ફરી ત્યાં આરોગ્ય બગડયું. વિદ્યાયત છોડી દેતી થઈ તે હિંદ આબ્યાં અને ૧૬ વર્ષની વયે પોતાના પ્રિયજન ગોવિંદ રાજકુમાર નાપતુ નામના મરાઠી સાથે લગ્ન નું. બ્રાહ્મણ પુત્રીએ અખાલસ સાથે કરેલા આત્મરખાતીય અને સુધારક લગ્નથી આજોસમાજ ખળભળીડયાં, પણ સમાજ-સુધારાનું પહેલું પગલુ બરનર એ બારતનારીએ ધીરતાથી એ સહી લીયો. એમનું એ લગ્નજીવન કુખી નીવડ્યું. એ લગ્ને છ સુન્દત બાળકો એમને આપ્યા અને સરોજિનીના સાહિત્યજીવન તથા સ્વદેસ સેવાને મોકળો માર્ગ પણ ફરી આપ્યો

ઇંગ્લેંડમાં હતો તે દરમ્યાન ઘણા અંગ્રેજ વિદ્વાનોના પરિચયમા તે-આવેલા. જેમા ત્યાના સમર્થ વિવેચક એડવર્ડ મૉસ સુખ્ય હતા. એણે સરોજિનીમા કાવ્યનેા મુદ્દાસ્વ નેધા, પણ સાથેસાથે પશ્ચિમના અનુસરણની ચોપડાવાળી જોડને આકરી કીક ફરી એ માર્ગે છોટવા તથા ભારતીય કલ્પનાવેખવને બદલાવવા પ્રેરણા આપી સરોજિનીની કવિતાના આ સૂચને પડઢા આપ્યાં, અને એણે પોતાનો

પ્રથમકાવ્યસંગ્રહ 'મોકલન-મેઈઝલ્ડ' પોતાને 'સુવર્ણ-ઉબર'નો આ માર્ગે દર્શાવનાર એ વિવેચક ગોમને ઓંખેલુ કર્યો. એ ઉપરાંત 'ગ્રિન્ડનર ઓફ હાલિયા એન્ડ ડેચ' (જીવન અને મૃત્યુના કાવ્યો), 'બર્ડ ઓવ ધાઈમ' (કાલપથી), ને 'બોલન વિંગ' (ફૂટગી પાખ) જે એમના બીજા કાવ્યસંગ્રહો છે.

પણ લોકમાન્ય ટિળક અને ઝીની ગેસ્ટનાં કાવ્યથી એમનામા દેગમેગેના મુદ્દાસ્વ ઝગવા શરૂ થયો. કવિતાનું આકર્ષણ એણુ થયુ અને કવિતા જીવનમાં બેતરની રહે થઈ. કવિની વાસણી છોડી એમણે સ્વાતંત્ર્યની રણભેરી લીધી. જલિયાંવાલાંના હત્યાકાંડ પછી એ નાધીજીને પડમે સક્રિય રાજકારણમાં પડયા અને તે દિવસથી આજુ ભગી દેશની બધી ઘડતોમાં, કૌમિસની કારીબારીમાં અને વિદ્યાયત જતી કૉન્ટ્રન્સેશના મહાસબાના મેાવડી તરીકે રહ્યા છે.

એમની કવિત્વશક્તિએ પશ્ચિમના રસ-મીમાસકોને સુખ કર્યો, પણ એથીયે વધારે વશતો એમનું વસ્તુત્વ સામગીને તેઓ થાય છે. એ લેખક અને પ્રેરક વસ્તુત્વશક્તિ વડે એમણે ઇંગ્લેંડની પાર્લામેન્ટરી એન્ડ કમિટી આગળ જીવનની આપીને હિંદી કૌમિસને મતાધિકાર આપાવ્યા; એ મક્કિ વડે એમણે જીનીવાના સમરેત સસારના શ્રેજ્ઞ સ્ત્રીસંઘ આગળ હિન્દનાં જીતવને સાથે અમાસ દેશ કરી જનાર વિચારપક્ષેટા કર્યો, એ જ મક્કિ વડે યુરોપ-અમેરિકાની પોતાની સંસ્કૃતિ દરમ્યાન હિન્દની સ્વતંત્ર્ય-અપલા તથા રાજનીય પરિસ્થિતિનું સાચુ દર્શન કરાવી એમણે સોના સમખાવ જીત્યો અસહકારના કાળથી હિંદનાં રાજકારણમાં એમણે આજુબાજુ પડતો ભાન બળવેય છે તેની દર તરીકે દેશે એમને લખનોની ૪૦મી હિંદી મહાસભાનું પ્રમુખવર્ધ આપી એમનુ બહુમાન કર્યું. જેટલું આને એટલું જ દેશની બાવિ પરિસ્થિતિમાં પણ એમનું ચોક્કસ ંશન છે.

"અમારી પાસેની બધી નવી આવેશી રેઝો ટમને અંજબાની રીધી. એમાથી કોઈ પમંદ છે કે પત્ની હતી સભાજીવું ?"

"જરાક બહારે જોઈ આવુ કે વરસાદ રહી ગયો છે ? રહી ગયો હોય તો વધુ તકલિન આવું"

પેશો મનસુખ હમણા કુ છે કે ?
"ખીસામા પેશા ભરી અપાને દિવસ બસમા રખડયા ફરે છે ?"
"કોઈ મોટા દહો મળી ગયો છે શું ?"
"ના રે ના, બસનેા ફેંકડર થયો છે."

રાકસાચાં ગે મડનમિથ વચ્ચેની વેલા-
ચાંચાં નિર્ભય મડનમિથની વિદુષી સી
મરવનીએ આપવાનો હતો. કરાર એવો
હતો કે રાકસાચાં હારે તો તેણે અમી વાંછ
શુદ્ધેધાચી થયુ, અને મડનમિથ હારે તો
તેણે શુદ્ધધાચી તથા સન્ધાચી થયું મર-
વનીનું નમીળ તેના પોતાના જનિર્ભયકપર
અવલણવું થયું છતાં તેણે પ્રાણાધિકારને શુદ્ધ
ન્યાય તોળી રાકસાચાંને વિજેતા કરાવ્યા
અને પતિની પાછળ પોતે પણ સર્વ રિજિ-
સિફિત્વ સન્ધાસિની થઈને ચાલી નીકળી

અને કામી સખડ વાજ=વેગ, તાન, તોળા
પીડા કે કાળો, હારેલું કે કાળેલું, થતા,
સામગ્રી, બાણનું પીધ, બળ, અત, ધી

કહેવનાના અર્થ "વાવડી ચરખી"—કમ
અપહવા શાખુએ નૂળાઈથી, શેખીની કે
કાઈના માન્યા કૂલખુલ બનીને હાથમાં પકડ
પ્રયત્ન કરે તેને માટે વપરાતી આ કહેવત
માટે એવા દુષ્ટ કે જે કોઈ સામગ્રી હાથમાંની
ન્યાય વખતે મળેલા હાલમાં આપવાની વાતને
પોતાને નામ લાઇ જવાનો નૂર્ણ વિચાર કરી
તાનાની કાળિયાના દોરડા બનાવી વાવતા
તે સાથે બાધી બેસવા માટે યુ એથી ચરક
નું અવાજ થવા લાગ્યો, એટલે હાઈથી
વાવડી ચરખી, વાવડી ચરખી એમ બોલવા
લાગ્યા, પણ બહુ જોર કરતાં કાળિયાના
ચરેચોગ ઊભી ગયા અને તેણી નીચે પછ-
ાઈને લોટીલાહણ થવા ત્યારે જવા

આ મંડીના નૂમ ફેબ્રુઆરી. તે એ
માસની ૧૫મીએ આવવા શુદ્ધિમહોત્સવના
લાટિન નામ "ફેબ્રુઆ" કપરથી પડયું છે

યુરોપમાં પ્રત્યેક આસપાસી સાઠ વાર દા-
ખડ વાપરે છે, ત્યારે હિંદુસ્તાનમાં પ્રત્યેકને
કાંકવા ૧૧ વારથી વધુ દાખડ વાપરવામાં આવે છે

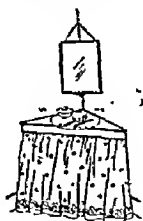
હિંદમાં માત્ર ૧૬ ટકા પરદેશીઓ જ છે

એ વરસે અમેરિકામાં મોટરના જે નવા
નવા રંગ થયા તેની જ ૭૭૦૦૦ તરાફ થઈ છે

જયલમાં ગોથી હતી નાણાંદોટ ચીન-
માં ઈ.પૂ ૨૮૧૭ની સાલમાં નીકળી હતી

હાલના દૈનિકપત્રો માટે દોલ ૧૧,૦૦૦
માઇલ લાખા કાચબની જરૂર પડે છે

૧૯૩૬માં આખા હિંદમાં ૮૬ બેંકો બંધ
પડી હતી, ૧૯૪૦માં ૬૦ બેંકો બંધ પડી

ગણિત ગમન

$$\begin{aligned} (1^2 + 2^2) \div 5 &= 2 \times 1 \\ (2^2 + 3^2) \div 10 &= 3 \times 10 \\ (3^2 + 4^2) \div 14 &= 4 \times 14 \\ (4^2 + 5^2) \div 20 &= 5 \times 20 \\ (5^2 + 6^2) \div 25 &= 6 \times 25 \\ (6^2 + 7^2) \div 30 &= 7 \times 30 \\ (7^2 + 8^2) \div 34 &= 8 \times 34 \\ (8^2 + 9^2) \div 40 &= 9 \times 40 \\ (9^2 + 10^2) \div 45 &= 10 \times 45 \\ (10^2 + 11^2) \div 50 &= 11 \times 50 \end{aligned}$$

એક જ નાની ચોરસમાં બધી શોધવળ કરવી
દોષ ત્યારે એક ખુખારમાં ત્રિમાસ અપ્રસાદ
નીચે નાનાં કપડા ધોવાના હવે નાખી,
આગવા સાને એક મળીઓ રખી પડેલા કરી
લેવાય. અપ્રસાદનું મધાણ ટેળવ તરીકે વપ-
રાય સામે નાનો અરીસો લલકારીએ તો
સરસ ટેલેલેટ ટેળતરી મોઢવળ બની બય.

નસોરી કૂડીને નાકમાંથી નીકળતું લોટી
બંધ ન થયું હોય તો કુચળી બામીને બેસથી
સુખાટવી, અથવા તો કાળી બેનરાક માગી પર
પાળી છાડીને તેની વાસ જોરથી લેવાડવરી

અને એ પ્રમાણે આમળ (કા. જો. ભે. ભે.)
શેરડીનાં છોતામાંથી કાનજ બની રાકડો
એવું સિદ્ધ થયું છે.

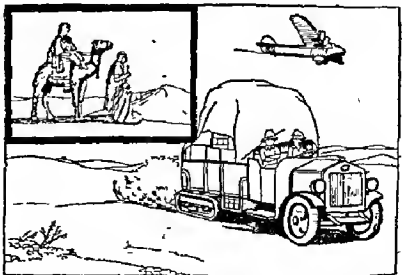
ચરથી બનાવેલો કાનજ પહેલવહેલો
૧૮૦૪માં બનવામાં મુકાયો.

બહુ (સંગ્રહ) નવાજામુખી પંડેનોની
મુખ્યા આને જમતમાં ૧૮૫ છે

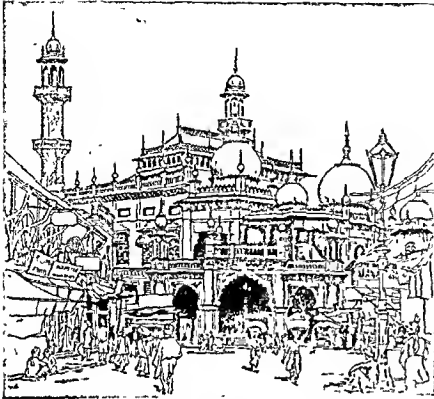
વિવારને છઠીનો દિવસ પાજવો એવો
દાકરો ઈ. સ. ૩૨૧માં મેગન બાલગાહ
કોન્ટેઇનરને બંધેરે કર્યો હતો

દેગરના મિત્રેશ આ ત્રણ ફોટોમાં બનનારો છે

રજુપ્રદેશમાં સર મેડવાના ત્રણ સાધનો: કાટ કોરોપ્સેન અને મોટર

મુંબઈ આર્ટ સોસાયટીના
નવા માસમા ભરાયેલા
વાર્ષિક પ્રદર્શનનાં
કેટલાંક ચિત્રો

[ચીન ચિત્રો આવતે મહીને]

મુંબઈની જુરમા મસ્જિદ
ચિત્રકાર: એચ. ડી. મીઝગી
(ઇથિયોપિયા)

ઇથિયોપિયાની જુરમા મસ્જિદમાં હજારો મુસ્લિમોની ભવિષ્યની કલ્પનાઓ અને ધર્મિક શિક્ષણના અર્થનો પ્રદર્શન કરવા માટે આ ચિત્રો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યા છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યા છે.

જાન્યારી ૧૯૭૦

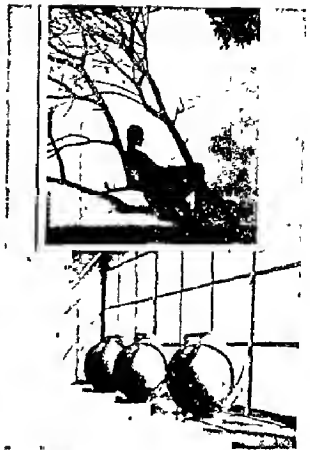
આર્ટ સોસાયટી

ચિત્રકાર: પી. ડી. રેડ્ડી

આ ચિત્રકાર દ્વારા ચિત્રિત થયેલા આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યા છે. આ ચિત્રોમાં મુસ્લિમોની જીવનશૈલી, ધર્મિક શિક્ષણ અને સમાજના અવસ્થાનો પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યા છે.

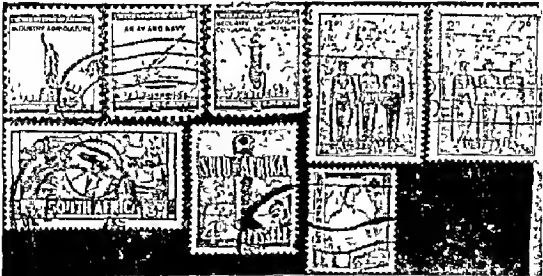
(જાન્યારી ૧૯૭૦ આર્ટ સોસાયટીના સીનિયર)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પરિણામ

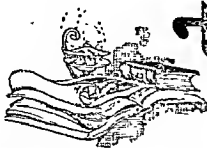
દાની બાનુની બનુકે (૧) 'નામદાની મન્દ'—હાસમ સુનાર (નરિયાડ) પહેલું દનામ, (૨) 'વળાંતીપતી'—વોદેન પી પદયા (ગ્રિયા) બીજું દનામ, (૩) 'અમે ત્રણ'—જયકુમાર પદયા (સુબાહ) ત્રીજું દનામ

યુદ્ધમધ્યમની દપાદની ટિકિટો

મધ્યોચી કમવાદ પહેલી ત્રણ બનુકે ૧, ૨ અને ૩ પેન્સની યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકાની—જેના પહેલીમા ન્યૂ-યૉર્કના બારાકાનુ સ્વાતન્ત્ર્ય દેવીનું પનણ, બીજામા વિગાનવિનામક તોપ અને ત્રીજામા ગણસવાળો હાથ આલેખેલા છે. દરેકમા મધ્યોચી એ દેશના જુદાજુદા ખાતાખતા નામ અને નીચે 'મધ્યમ માટે' જેવું લખેલું છે તે પછીની ૧ અને ૨ પેન્સની ઓસ્ટ્રેલિયાની—જેના પર ત્રણ સેનિકેનુ અને પશ્ચાદ્બુખિમા તસેનુ ચિત્ર છે નીચે ૧, ૨ અને ૩ પેન્સની ફિલિપ્પાઈનાની—જેના પહેલીમા ફેડ હૉસની ગાફી લથા નસેના ચિત્રો છે, બીજામા તોપ છે અને ત્રીજા સીગદાલક દળની પરિચારિકાનુ ચિત્ર ધરાવે છે

(શ્રી દરિયાવ બેરના સંપ્રદમાથી)

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઑફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૨ અઘરેશમાં રૂ. ૭ દિલ્લિ ૬૭૬ નંદલતા ૦-૧૨-૦

ડોંગરેનું બાલામૃત

છાકરાંગિયોને માટે ઘણું પૌષ્ટિક જોગડ છે.

એ નળખાં અને તતાગોલાં

ખાણકોને સાવં કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક - પૂના-૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગોળાના વેપારી.

★

તમામ લેતના લગીના રેશમના

લપાનના ગંજીરાક, સ્વેટર્સ,

બુલીબુલી ડીઝાઈનના ફેરોવાળા સફેદ

રેશમી રૂમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે ઑફર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

માત્ર ૧૨ આનામાં રૂ. ૩,૦૦૦ નું પહેલું

ઈનામ મેળવવા માટે સામા પાના ઉપરનું પ્રવેશપત્ર

ભરી મોકલો. વધુ પ્રવેશપત્રો માટે બે આનાની ટિકિટો
મોકલો અથવા અઠવાલિક 'હરીફાઈ' જુઓ.

એક પ્ર. પત્રના બાર આના

સૌથી વધુ પ્ર. પત્રો ભરનારને

આ વ્યુદ્ધમાં એક પ્ર પત્રની કો આગ આના રાજવામાં આવી છે. પોતાના એક નામના પ્ર પત્રો ભરી મોકલનાર એક પ્ર. પત્રો ભરનાર એક પ્ર પત્ર મકન ભરી શકશે રૂ. અગ્રમાં આગ ભરનાર આગ અને આઠ પ્ર પત્રો રૂ. ૬ માં ભરનાર પોતાના નામનાં ૮ પ્ર. પત્રો મફત ભરી શકે છે.

વસંત વ્યુદ્ધમાં પ્રવેશ
કોના દરમાં થયેલા
ફેરફાર તરફ પ્રત્યેક
હરીફ ભાઈનું લક્ષ
કોરવામાં આવે છે.

એક જ નામના એક સાથે સૌથી વધુ પ્ર પત્રો ભરી મોકલનાર હરીફને પહેલું ઈનામ રૂ. ૫૫) નું અને ત્યાર પછી બીજા હરીફો વચ્ચે અનુક્રમે રૂ. ૨૦), રૂ. ૧૦), અને રૂ. ૫) નું એક એવા બીજા ત્રણ ગણીને એક રૂ. ૭ ઇનામો વહેંચાશે.

જન્મભૂમિ ગુજરાતી

શબ્દરચના હરીફાઈ

વસંત

● વ્યુદ્ધ
પૃષ્ઠ

રૂ. ૫,૦૦૦ નાં ઈનામો

અંધ તા. ૧૦ માર્ચ

પહેલું ઈનામ

રૂ. ૩,૦૦૦

(૧૨ માસિક દર્શાવી)
અથવા રૂ. ૨,૬૦૦ રોકડ

બીજું ઈનામ

રૂ. ૭૫૦

જન્મભૂમિ હરીફાઈનું

સચિત્ર સાપ્તાહિક વાંચો.

પ્ર પત્રો મોકલવાનું કરનારનું.
જ. હરીફાઈ વચ્ચે વ્યુદ્ધ પદ
૧૩૮, મેંડાજ રેલી,
કોટ, મુંબઈ.

ત્રીજું ઈનામ

રૂ. ૩૦૦

વધારાનું ઈનામ

રૂ. ૨૫૦

આ માસિકની ચોક્કસિયતા
પરવાર વર્ષ ચૂકી છે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્ચા સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
આપને મેટલે
રક્તકાપાતી
અનુક
આપની
આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રકુ-
લિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે.

★

કોટનકેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાંડીડ્રીસ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, સફેડ ડ્રીસ અને ટવીલ્સ, સાદીન
ડ્રીલ્સ, પલ્ડુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેચુટીઝ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેબલ ક્લોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

હૈડ ઓફિસ

અને ગાલુખાલીયા મલખન

શાખાઓ

મેડિયલ મ. ને. મોડે મંબઈ નવના કિરી રાખાન મય

કુમા

માર્ચ

૧૯૪૨ આવતી કાલનાં નાગરિકો
ધડતું અદ્યતન માસિક
તંત્રી - રવિશંકર મ. રાવળ
સંપાદક - બચુભાઈ રાવત
વર્ષ શ્રોગણીસંમું - અંક ૩
પ્રાંશ અંક ૨૧૬

કવિતા રસ ઓર આત્મા નું અભ્યંતર અને અજાણના નોખાસરળ
સ્વાકાર શ્રી રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી ને કૃતિઓ. ઉપર રંગીન વૃકકટ ચિત્ર-
'તેલસિયન' બાબુએ રંગીન હીનોક્ટ' ચિત્ર-'અલુ'ન અને ચિત્રાગ્રહ'
નાટકનો એક પ્રમથ, કલાકારના પરિચય માટે અપરંબુઓ 'મારીનજરે'

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમડીન ખૂબસુરત વાતાવરણ
ને તાજગી આપનારા તરતો 'સુનીલ સ્નો'ના
અમ્પર પ્રમાણમાં રહેલા છે. ફરજિયાત આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આમડી ફરી ગીતે
પૂવાન અને નુકર બનતી ગય છે ન જુઓ.

(સ્થાપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પરકચુમરી બનાવનારી
શુધ્ધ પેદી મુંબાઈ-૩

આવે છે! આવે છે!!

હસતી, રમતી

ગાતી, નાચતી

રૂપેરી પરદાની મોહિની

નાલિની જયવંત

નેશનલના નવા

દિલહર ચિત્ર

નિ દો પ
માં

તમારા માનીતા સીનેમાશ્રુદમાં
થોડા જ વખતમાં આવે છે!

કુરસદના સમયનો સદુપયોગ કરીને બુદ્ધિજીવીઓ જ્ઞાન અને
ગમ્મતની સાથે ધરબેકાં અર્થલાભની પ્રાપ્તિ પણ કરી શકે છે.

માત્ર ૯ આનામાં રૂ. ૨,૦૦૦

વિગ્રહની કામાઠાળ પરિસ્થિતિમાં પણ
જન્મભૂમિ હરીફાઈ ચાલુ છે. નજીવી પ્રવેશ-
ફી સામે પ્રતિ માસે હજારોનાં ઈનામ વહે-
તી ગા હરીફાઈએ ગુજરાતી આલમનો
અનન્ય ચાહ અને વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો છે.

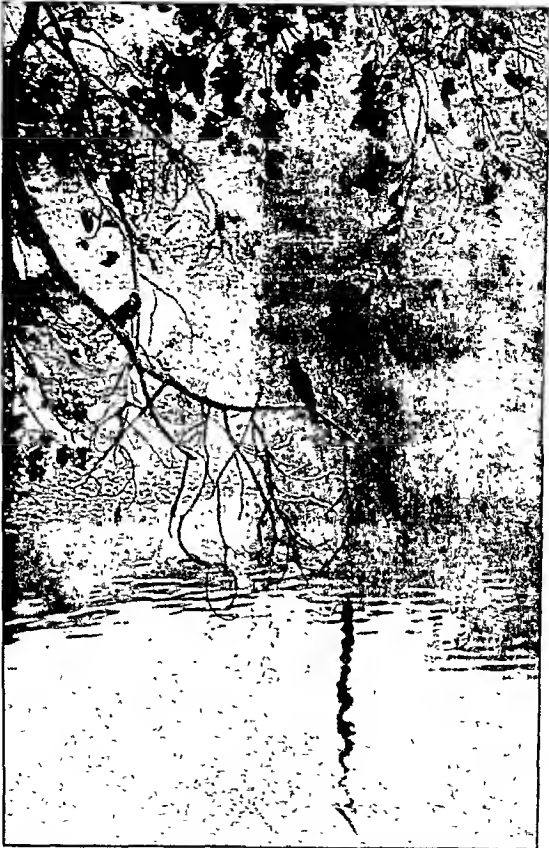
વ્યૂહ પૃષ્ઠ ચાલુ છે

★

બંધ તારીખ
૧૪ એપ્રિલ

આપના પ્ર.પત્રો
વેબસાઇટ મોકલો,
વધુ વિગતો
માટે 'હરીફાઈ' જુઓ.

૧ હું ઈનામ	રૂ. ૧,૦૦૦
૨ હું "	રૂ. ૪૦૦
૩ હું "	રૂ. ૨૦૦
ચારાનું ઈનામ	રૂ. ૧૫૦
બોનસ અને વધુ પ્ર.પત્રો મોકલનાર વચ્ચે	૨૫૦

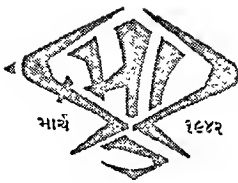
ઉનાળાની ઓહાન્તે

નવા બન્યુઆનીના મુળાદ આદે સોસાન્દેનીના પ્રક્રમીના ફેટિઆફી વિભાગમા રૂપાનો ચન્ડક મેળવનાર કૃતિ

(મોંક મુળાઇ આદે સોસાન્દેનીના સોમ.મથી)

ફેટિા શ્રી નગીનમસ નવાવાળા

માર્ચ

૧૯૪૨

આવતી કાલનાં નામરિકેતું માનિ

સરારના અનવધી સજની રહેલી,
નારી કને વિવગ એ હવભાગી નારી
આવી હશે હૃદયનો કબરો શમાવા
તે નો વળી મુખી હશે કંઈની અનેક
વેધઅની કટુભૂ કે અતિ મર્મભેદી

ને ચડ ત્યાં અનનમા બની કશ પેઢી
જ્યાં રહે વરસી ખીખી કાળમુર્ચ,
ને મેલી સો રુમમી બનતી કિંગ્ડોમ
કથી મ્હે સકળ હવનઆસ શોકે.
ત્યાં વુ તો પ્રકવના યગચાલુમા એ
અભાવ સો જિગ્ગીને ત્રિયતપ્રસ રંગે,
તે જો કુ ને અચિત તે અળખા જનોના
આન્તરદાંડા સહુ સમાવતો

એક આધાર થાતો,
તારા જેવો, પનવટ, બીજો
પ્રેમદા કે કૃપાદે ?

પનવટ

(પનવટ-મશા-સપ્તમી)

વિશ્રામ વુ પરમ એક તપ્યા કચેનો,
વુ તો પ્રતીક અહ મયજ ઊર્મિ કેરુ,
હૈયા અનેક તરકેયા જગમા બમે તે
નાં કંઈ વરીક આવી નુજે વિરામ
આદાગમાથી પનિદાની કયા કુછીને
જેઈ રહે નુપિતનેમુ તને, તારી કે
કેરેબરી રમાનીએ નયનાભિરામ
સવેદને મધુર રૂંકે તને જગાડે !

તે કેંકળા રમુકતાં, પદ્મપુરે તે,
તે પાનીદક હટતા નવરમી સ્વીર,
ને તે મીહુ ધનકવ કરમા છુપુ કે,
તેનું આઈ નવ કરે પ્રતિબિમ્બ જોતા
આનન્દે તે મનમન થતી

કે કીલી અગનાને
તારા જેવું, પનવટ, બીજું
સ્થાન કે પ્રેરણાનું ?

આવે અદો ' તવ સમીપ પ્રસન્નનારી,
સમી કટારી ફર તારકની નિશા, ને
આવે પીવા રવિ અને સગી નિત્ય તો ચે
તારા અભિગ્રસ્ત તે ન સુમધ નતાં

ના માત્ર વુ મનુજ કે કહી બ્યોમ કેરી
છીયાતીને કરતુપા મન તોપ ધારે,
વુ તો વિહનવલુ કે ધણુ વેમધીખ્યા
આર્મની રે ' પળપળે વિચિ-અગુલીથી !
ના જોરકુજ-અમુતાતા, સદાય વુ તો
તે ફર બત વળી બાની પ્રતિ નિહાળી,
શ્રીચી પ્રજ્ઞત કરકુજ અનેક હોમે,
સોલી રહે અર્ધન કાળનમે પટે કે
નિત્યે ધીખ્યા પ્રખર રણુમાં

લીલી નાવેર જેવો !
સંતપનોનો, પનવટ, જો
એક વિશ્રામ વુ તો !

કે ગોપાયાત્ર અહીં બસરી મીડી છેડી,
બનો હશે જગવી મેમલ બાવ મેઈ
ગોપીતપ્પા કરગાઈ; નીરખી તને તે
કેવું હશે હવન રાઈ થવુ જાનુવુ !

વુ હે રમેશ, મુકુમાર જ બેગિઓ કે
કેરેબરી મુકુમી મેમી ન્યયકાની
કીલી, બને પ્રભુપના મુદુ મેક કૃપા
સનેતુ વિરજ મ્માનન રૂંક વેળા
નારી ન્ને દિવસરાત અન-મેયા
મ્માનાતાથી સદય સિન્ધિનાથી જ છાની
થાતો તને કહીકહી ન ધરાતી દેલી,
પાનેતરે વિગમ ગાયત્ર મોહતી કે
મ્મેલી વેળા જની નવવધુ

શાન્તની પામ જ્યાંદે,
હૈયુ તારુ, પનવટ, તમા

તારી સમીપ પ્રિય હુ મ્મગીને મુદાગી
તારાં રવકેય અહુ પ્રેમળ, આજ અબ્યો
માને નથી ખરવી તારકની કટારી,
આશ્ચર્યની પીચી નધી મશિસ, ન પાચી

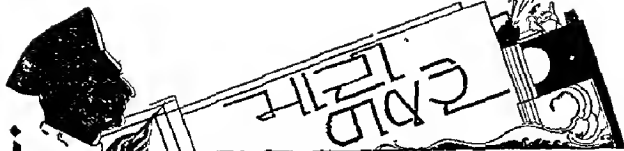
હુ મત્યે, વુ અથર ' જોરકુ જો હું મીહુ
મારે ધણુ ચ ' પણુ એક જ વેળુ માત્ર
સખે વુ જો પનવટ, પ્રિય બધુ તો હું
યાચુ તને ' વિગમ એક પ્રમનન કોર્મિ
વુ પ્રેરીમ કર જગાડી જનતરોને
નાનો તાપી ચિર વહાવ વિમુકત ધારા,
જે નજા રમુ મહી અતિ ફર ફરે,
અતમ ને અંશિ કે કરમસ બોમે,
મ્મોરાતી ને

બીડીજી નવે પડવે પ્રાણુવેલી,
રેજો કહી મીડી કે
રમમગી સરવાળી સમી નીતરેલી
રમેહરશિમ

* તરતમા પ્રકરનાર એ નામના સમગ્ર વુ મુખાન્ય

શાં

ઉત્તર ભારતના કલાન્દ્રોના સપર્ક અને તરીકે દેશી સમ્પ્રદાયનામા કવચતાનું ચર્ચન આગળ ચાલુ

તિનિકેતનમાં મારા બહુવાળા આપ્તુ હજુ કે શ્રી અવનીબાણની તબિયત હમણા બહુ શિથિલ રહે છે અને બાએ જ કહે તે મળે છે અથવા બહારની પ્રવૃત્તિમાં બાન લઈ શકે છે તેમજ ઉપર મુખ્ય બેઠુ તેની અભિનંદનસભા ત્યાં થઈ તેમાં પામુ બંતે જઈ શક્યા નહોતા. માત્ર તેમના પ્રધાન કિલ્લેબરને ધર આગળ યોગી મધુન પાતચીતની તક મળી હતી તે મેં ડજમા શ્રી નરબાણ પામુ હવે એક મિત્રે એ પ્રસંગની અહુ મોઢપાત્ર વાન કરી

બીજી પહેલાં યોગી મન્દકમા શ્રી અવનીબાણને શ્રી નરબાણને કહ્યું, 'નદ, હુ મારી ગુરુશિષ્યા તે આપ, હજુ તે મને કંઈ નથી આપ્યું, મેં હુ કંઈ આપવા માન્યો હોય તે કાઢીનાં પર સવારથી જઈને ત્યાં બેસી, ચિત્ર કરી, જનતાને વેચી, એક કિલ્લેસમાં મળે તે મને આપ' નવબાણ તે શ્રદ્ધાન્નિત બહુ શિષ્ય હતા, એટલે બીજા જ કિલ્લે એ વાતને આગળ ક્યો આજો દિવસ ઘાટ પર બેસી ચિત્રો કરી વેચ્યા તેમજ પાત્રપાત્ર રૂપિયાની રકમ કપાત્ર તે લઈ આવ્યા અને ગુરુચરણે ધરી એ રકમનું પરીકાળી અવનીબાણને કોઈ એક કંઈકેણે સાચવી મૂક્યું, તે કપરના અવરને ઢીંકીને શોધી લાવ્યા અને નવબાણને યાદી આપી કહ્યું, 'સે બાઈ, તારી ગુરુશિષ્યાને સહુપયોગ રાત્રો આજે અવસર મળ્યો છે આજે તારા વિદ્યાધીઓને આ - થી મીઠાઈ ખવડાવજે'

અવનીબાણના ધાન્ય કાનુ રની ગુલા કાત

અવનીબાણના વિદેશ અને મૌલિકતાનું આ એક કલાહમ્બુ છે પ્રસંગે વ્યક્તિ કે કૃતિ પર તેમના મનજગાથી કંઈ ને કંઈ વાતવ્ય જ છે એવા તેમના પરિચયમાં આવેલા સર્વને અનુભવ ગયો છે અને કહ્યાએ એ કહ્યું કે હજાણાહજાણા તેમની તબિયતના કારણે

શ્રી અવનીબાણના કાકરે ગુરુરાત્ર કલામંથના ચિત્રો અવરોએ ઉઠાવી બાણએ રૂપિયાકર રાવળ અને તેમના ચિ નરેન્દ્ર રાવળ

ધર્મીવાર મામૂલી વાત પણ ચલુ તે બધા થઈ નય છે, મારે મદદા જવા સાથે ધ્યાય સમયમાં મળે જ મેં તે આકાંક્ષી જ પણ કમિયો તેમના ન્યદરને તેમને હું મેં પણ બાવજયો પ્રત્યુત્તર મળ્યા, અરેબીયો દિવસે સવાર નવ વાગ્યે એ મેં કારકનાથ સેન નવની કામ પડી

શ્રી અવનીબાણ મારે મન કજાના એક અમદાબી કવિ હતા તેમને ૮૦ વર્ષ પૂર્ણ થયા તે નિમિત્તે મારે અભિનંદન રૂપે ગુજરાત તરફથી કહકે બાવ પ્રશિત્ત રરવે નેહલે એનું નાનકાન મધુ બેરે એક મુખપદાર હા અમે આઈ કૂટ પહેળી કારમનાય સેનમાં પેદા નવીની ટબુલ કવકતા હા આઈ દબલ છે, અંદર જરા ફર મયા પછી મેટિડા કાકે આવે છે તેની બારે તરફ દર્શક દર્શકો વપનીના વખતે ટબુની મામલાવાળા મોડી દબેલીઓ છે જગલે હાથે પહેળુ જમમદ શ્રી અવનીબાણનું છે તે મામને મક્કન ગુરુકેવ રવીન્દ્રનાથનું છે.

પહેલાં

■ ૧૯૨૭ના હુ પૂર્વના પ્રવાસે નયો ત્યારે આ ગયીયા આવેલે એ વખતે શ્રી અવનીબાણના કલ્પના કજાસાળાના અ યાપકપરથી તાબ નિરૂપ થયા હતા, પણ તેમણે રજાપેલી ઓરિએન્ટલ આઈ રોસામીડી આખાકીની ટાચ પર હતી, સમવાય મેન્સનના એક વિગમળ માક પર તેના અબ્યાસખંડો, એક મે ને અનાલય નેહ હુ છપ શક મયા હવે તેમના યરને પામુ આનબને વેલવ અને બમકાની કહા બોર હતા દેશદેશવારના કલાકારો અને કલાકારિયે તેમને ફર મહેલાન થતા થા મુલાકાતો લેતા, અને હિંદુ તેમજ બહારના પચોના તેમના નિવાસનું તેમજ તેમની કલામય વિદેશી પ્રવૃત્તિનું અને તેમના બહુ શ્રી ગજનબાણનું રંગરશ્મી ચર્ચન પ્રમિદ્ધ થતુ ધરમા પ્રવેશ કરતા, કારકના કારકાની રાઈ કરી દીધાલો, જોખ ને બારસામે ઉપર તથા બંદે બંદમા તેમણે પીરમ્પર કજાની પ્રતિમાઓ, ચિત્રો અને રચનાઓથી ધરમા હકે મુખવાઈ, કંઈ રાજપૂત, કંઈ નિમેરને તે પ્રાચીન મરેનિ-ઓનુ રાનીત બેસુ ક્યું હા પાટળની વિશાળ ધરસાળમાં એ બંદે કલાકાર બાંઓની નિરતરબેક રહેલી અને ચોરચોરે અંદરે આરામ પ્રુરશીઓ પર બેસાવવાથી હુક્કાની શાળી નયોઆ મેટલા રાખી રો-તાના ચિત્ર સર્વનો ક્યે જતા, અંદરના એક મોટા બંદમા વક્રેવય જમીન પર નીચી બેઝબીની પાટ પર નેટા નાકીતરિયાની બેડા હતી, અને બોરીઓ તથા રીધાલો દંદ દંદિયા કવનીના સમયના ક્રાચ અને મોઢા માપના હતા છતાં તેનું એ ૩૫ ઢાકવા અડીનહીં મુખ્ય વેવપતીઓ કે બારીઓમાં ગુમકાજની હાથવાળી લાકડાની રચનાઓ કરી હતી બીંત કપર અને ખુલાઓમાં શ્રી અવનીબાણનું તેમજ તેમના બંધાની કલાકાર અભિવિદ્યે દોરેલા નાનામોટા ચિત્રો ઓલિવપૂર્વે મેડકાના હતા એકેએક બંદ નવી દિદિ, અવસાત અને રમીધાનના પરિપાકથી સરોમ પીરમ્પર અરપ અને મુંગધ અરેનો હવે ધમ્માનુ અનુમાન હા કે તેમનું એકડી દેશી એ કલાસર્વજ્ઞ બેશી અટ્ટી તોખ ઉપર પહેરો હતી આખા ધરમાં ફરક બંદતમેલો

આ સાથે વર્ણવેલી સુદાકાન્તને જિવેને ફેરવેલા શ્રી અવનીબાબુનો અંચ અને નીચે ૨૧ વર્ષ પર ૧૯૦૦માં પહેલી સુદાકાન્ત વખતે ફેરવેલા ફેરવ.

બાળકો ને યુવનીઓથી બર્થેબર્થે લાગેલા દેવો શ્રી અવનીબાબુની મુદક ઈન્દ્રી કાયા અને તલિચતનથી ઈગતવાળી આખી ચમક ને કોલાહલી વહેર તેમને એક અનેક ઓચિતિય આપે છે અને વિદ્વાનો, કલાકારો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથેના દેવના વાર્તાલાપો કદાચનાતમ અને ગૌરવનાથી મોંઘાંપાન બન્યા છે, હિંદના સાહિત્ય, સનીત અને જ્ઞાને મોરચે કહેનાર આ બંન્ધ પુરુષને સર્વથેજ જ્ઞાનાચક્રની પદવી આપવામાં યુનિવર્સિટી ને સમકક્ષે એકમતે સહકાર આપ્યો દેવો.

દેશપરદેશમાં હિંદી કલાનો વગ ચલાવનાર અવનીબાબુ દેવ વખતે પાંચ પહેલી દેખી આશી ચિત્રો દેતા, પણ ૪૫ વર્ષની અવધે નેગરો એ અંચળો કદાચી હજી માન્યમિત્તા હજી કલામંદિરનો કહાર ર્થો અને આજે ગિયરપરંપરાએ હંદી નહિ નો ૨૦૦૦થી વધુ પાલટીએ એ સંસ્કૃતી દીકામળી ચૂધી દેશે. એ પમ્બુ ભૂલ્યા મોદર્ન કિંધુમાથી એમની કલાકૃતિઓ ને આદર્શ પાડે માની હતી આ બ (૨૩-૬-૪૧)

● એમની કલ્પગદશાએ દેગના મંદળ છપનને અભિનંદન આપવાનો ધન્ય અવસર મને પ્રાપ્ત થયો છે એ વિચારથી હું મનમાં બાવ ને પ્રસન્નતા પામી હતી એમના ધરમા પ્રવેશ્યો. જે બારમી આગળ એકમે ચમકતી મોહકી હતી, પાંચશાત કળાનો દત્તા અધર્મમાં આજે સુદાકાન્ત શાંતિ હતી નવ વચ્ચા દત્તા છતાં અમે વડેલા પહેલેઆ કેમુ એવી ક્રોધ સહ, અંકુશના પેલા નાળીતા મારૂ પર ચીડી કપડે માંજે બાગમ્બા આગળ નજા અવાજ ર્થો એટલે એક મોકર આવ્યા. મેને નામની ચિહ્ની આપી કદિયાન ચોમેર નહર હતી નો સાત પૂર્વેનું ચિત્ર બધું અંધોપ થયેલુ લાગ્યું.

હાહર, કોડે, બીંત અને ખેરા, બધે ધર ખાલી હતી રહેનારા ચા-ક્યા નવા દોષ એવા અર્થમાં બની ગયા હતાં ચિત્ર. અર્થે નિર્મિતર કે

કાંઈ નીચ ર્થો જે દેખાઈ નહિ. મને બહાર ચાલ્યા દત્તા કે નેગરો પોતાનો સર્વ કલાસંકલ્પ તેથી નાખ્યા છે અને કાંઈ કૌટુંબિક આપતિને કામને આ ધરનો પણ ત્યાગ કરવાના છે. પમ્બુ આ રીતે ધર્મશાળા જેવુ આસીખમ અને નિ નમ્બધ વાતાવરણ હેઠ મને બધું બીંતિલાની કે નેગની તલિચતના શા હાસ હશે. મોકર થોડી વાર પાછો આવ્યો અને પાછો નીચે પાછળની મોડી પરચાળમાં સડ ગયો. ત્યા બીજે છેડે માત્ર બનીવામાં હોય એવા એક પાટ કપર એમની પક્ષાડી ગદેસી અર્થે દૃષ્ટિએ પડી અને મારી કદપનામાં જે નહોતી એવી પરિચિત મેને તેમની અસલ લહેરથી મને પાસે જોવાળ્યો. આવો આવો; પાસે જોયો. મારો એક પીટ બીજાર દેવો તેની સારવાર માટે રાત્રે કલપદેશ મજેસો, એટલે હું લગભગ ૪૮ કલાકો ધુ હવે નિરાને વાત દેવો. મેં પ્રથમ નો તેમને હાર પહેરાવી વસ્તુ હતું એથી તેમની પ્રસન્નતા વધી. કાંઈ આલિયા કીકરની એ પરચાઈથી બાગમાં હી દેવે તેમને તો વાત કપાડી થોડી વારે મોકર તેમના મંદિર થા અને કાંઈ હાઈ આવ્યા અગને પૂછ્યું 'તમે એ કહેા' પમ્બુ અમે બધુ પતાવી આવેલા ને વાત હતી એટલે આમલ કલાળ્યા નહિ. મોડા પાંચવાર ને સંપતિ-વાજા આ જુદને શાંતિથી એક ખાલો થા અને એક પતાવી થીંઈથી એક મોદ પાન ગાલમાં ચડાવી ફેલા જેવા ત્યારે લાગ્યું કે અંખને બહારના ભગ્નીઓટની નજા થ પગવા નયા તે તો પાતાની વડપના અને વ્હાલનિની લહેરમાં સદા મન્ય છે અંખ રહેવાના.

શ્રી અવનીન્દ્રનાથે લાકડાના ટુકડાને વાસતી આકૃતિ બનાવી વસ્તુઓમાંથી બનાવેલા બાળકોના નવતર મ્મરમાં જે પહેલાં તેા શુભસાત કલાસરના ચિત્રોની છાપા બતાવી માતિ-નિષ્પત્તની વાત કરી શુભગતના વર્ણના ચિત્રો બતાવ્યા બધુ જોઈને કહે 'આખુ હિંદુસ્તાન એક જ છે હિંદની પરિમિતી બાહુએ શુભ-ગતમાં રન અને રેખાનુ જેવુ સર્જન છે તેવુ જ આમરી બનાવળની આગ કળામાં છે પણ હવે તમારા વિદ્યાર્થીઓને કહે કે આદેખનની નક્ષિત વધારે અરે, હુ ચિત્રો જોતા જ મત થઈ જાય છે અને બાવડામાં મુગમુલા થાય છે I feel like an old war horse hearing a young man's wish I were young again (તોપોનુ નર્મન સાથળી નર્મન હકાવતા યુદ્ધના જુદા અર્થ જેવુ મને થાય છે હુ કંપીવાર તરફ જતી બાઈ તો કહુ સાચું) તમે જે હાગ કરો તે બાવિ પ્રવેશને પણ કમ થાય એવુ નરેક દરેક વિષયનુ સાન અને વિવેકો વિચારા કલાકાર શ્રી મણીન્દ્રબપુ ગુપ્તાને થો જમણી બાહુ નવિ-સકર રાવળની પાંજી સિવકુમાર જોષી અને મજલાહ વિવેકી

યાન, આમન, વસન, બાપનુ, મેવન, પૂરવી, પાતાજી, (યાન એટલે બપ વાદની, પાતા વંદે, આમન-સારીનું બધી કોપાઓ; વસન-વસ્ત્ર પહેા, આપણુ બધી ભતના અવકાશ અને માધ્યમો, મેવન-અકાશના રંગો અને વાતાવરણ, પૂરવી-પૂરવા, વનસ્પતિ વગેરે પાતાજી જમીનમાંથી નીકળતા પદાર્થો અને પ્રાણીઓ)

જુદા બાળક

● આ એમની વસ્તુનિરૂપણ કલાની સાક્ષિ-દળ હતી એવુ તે વાતના રમે સરથા એટલે વખતનો પ્રમ જ ન રહે એમણે જ 'મેં ગુજરાતી પણ શીખવા માગ્યું હતુ હુ ચિત્રો નીચાના નામ વાન શકુ છુ આપણે એકબીજાના પ્રાતની બધા જમણી જ લેઈએ. ગુજરાતી છે એમણામકર માત્તર પામે શીખનો હતો તેમની તબિયતની છે' એમની રમૂતિ આમ અમળ જળકાગ મારે છે છેવટે મેં જી, 'આપની ટાણની પ્રવૃત્તિ કહ હોય તો બતાવશો' એટલે ટાણી-નુ, 'નુ જો હુ હવે જુદા થયા છુ, અને જુદાવગ્યા ન બીજા બાપા વગ્યા છે, એટલે મને હમણા રમડા કરવામાં મગ પડે છે મોગ પોતને શુરા કરવા ને મગડા બનાવ્યા છે તે હુ વગને બાહુડ 'એમ જોતાક ને અગને હપાટયા ખાલીખમ મોઝા ચારડા પસાર કરી અને ઉપરની પરસાળમાં તેમની અમલ જળ્યા પર પહોંચ્યા. બંને ભૂતા ટેબલો, વહરી પુરશોઆ અને નીચેદેખાતો હાનુડ બનાવ્યા પણ તેમણે એક ખાતુ કલાકી કાચલા, રાખલા, પગરા અને વાસતી નાચેલા હનલામાંથી થોડીક ચીએ કાઢી બતાવીતો સર્જકમ્મિનાવડન નવે જ પરિચય મળ્યા. એકાદ લાકડાના ટુકડાને અર્ધાંતરથી જલ ડોશી તે પા આખ ખૂંટી અને અનરુદ્ધ રપ કીડા નામેળુ' એક વાસતી આકામાંથી વાપતુ મેા હપસાચેતુ લાકડાના ટુકડામાંથી પહોંચે બનાવેલા અને કેટલાકમાં તો દોરી અને કમાનની રચનાની દીઠવાલ થાય એવું મોઢેતુ માનૂશી યોગેમાંથી કલ્પના અને યોજના વડે બાળકોને આચાર આનંદ અને સિનણુ આપી શકાય છે તેતુ રપજ દરીન થયુ. વાતોઆ ને વાતોઆ મણી વખત થીતી મેા

લવનમ આરે વાગવા આવ્યા હતા એટલે વાતો કપી કરી અમે એ જુદ કલાતીરની રન લઈ નીકળ્યા બાહ મજલાહને તો તેની આ કપીનીયા પણ કાયમ રહેતી બાપ્તશાહી સુદા જ થાદ રહી જત છે સરથળે શો પહોટા જ છતા બારીય કલાના સમુકારના કતિહાસમાં તેમનુ નામ અમ પડેજ રહેશે

શ્રી મણીન્દ્રબપુ યુ સર

● કલાના કળાગળ ના કલાકાર ચિત્રોના આપાનના મોતર પળ મારે મન તો તે વ્યક્તિઓ પરિચય અને તેમની કળાના વિસ્તાર સમજાવે, બધુ હુધુધરદ સામગ્રી હતા, તેમના કોઢ શી ગમિનણુ તો અમહાવાદ એ વર્ષ રોડ અબાલાહ સાચામણે ત્યા ચિત્રોચાર્ય વગીક રહી નયા હતા ત્યારનુ અમારે એળખાણુ હતુ એ બાઈશીએ હિંદુ-તાનના અરે ખુણના આતુનવ લીધા છે પહેલા એ શાનિ-નિતન કળાશાસ્ત્રમાં દીક્ષા પામ્યા વચ્ચે સીલોનની ચિત્રશાળામાં ખમુ જઈ આવ્યા અને છેવટે શાંતિનિકેતનમાં જઈ વિશ્વાન્તિ લીધી ત્યારબાદ કલકત્તા કળાશાળાના ચાર્મમાં જોડાઈ હવે કાયમની પારે બેસી નયા છે તેમના પ્રવાસો, પરિચમણો અને હવાવની પ્રતિતિ ક્યે તેમની વાગેના સંકટો ચિત્રો, રંગ અને હંધિન વગેરે જોઈ હુ સિન મથે બધા કામમાં નેમની કળાગમીલતા અને લાનની કોમ-સરખી છાપ હતી દરેક ચિત્રના જતાત અનુમાર તેના સંગોધન, યોડવણુ અને વિચારનિરૂપણમાં તેમણે કઈ ખામી રાખી નહોતી છતાં પણ કઈક એજ તત્વ આરે આપતુ કે ચિત્રમાં પ્રસાદ રહી જતો

સૌમ્ય, સ્વદેશ અને સરળ રમેનબાણુ (ફોટો - નવન)
બાણુએ 'મુલાકાત લેવા કપેલો તેમનો સ્વેચ્છ (ર મ રા)

મને તેમનાં રનકામે કરતા હીનોકટ અને ઇચિગ મર્યા સારા આપ્તક તરીકે તેમણે ભેટક પૂર્ણ તૈયારી કરી હતી તેમણે મને કોરવા બધા ચિત્રો બતાવ્યા કે તેમની એકલાની ન દૃતિઓનું એક સાર પ્રદર્શન થાય. પણ આજે નો કલાકારે એકલવનમા કીનરી મકયા નથી તેમજ લોકો કલાકારોનો કપાયોતરી વળુતા નથી થી રમેનના થ ચકવર્તી

● બીજે દિવસે રમેનબાણુ ઘર શોધવા બાદ શિવકુમાર તેમને જઈ બારેક માછલ જેટલો ટાંગનો પ્રવાસ કરવો પડ્યો માટુમા-માલીમ જેવો નવો વગેરો એ લોકો કહક મુંબાઈનું સ્મારણ આપતો હતો તેના એ નવા બંધાવેલા મકાનના દાર પર પહેલે ન માજે રમેનબાણુનું પાંદિયુ વાંચી બાણુ ખખડાવ્યું નો તેમણે ન આવીને કપાડયુ તખુયાર ખેટવાળા એ જોઈમા તેમણે જાનાનો નિવાસ સમાવી મીધો હતો. સરળ, સુનાપણું લાન્ધમકુ તેમનું તાલવાણુ

મુખ મેનાવને એકદમ ગમી નવ છે એ નાનકટા ખડગા ચે બાની આમજ એક ચોટી પાટ પર તેમની મુલાકાતની એકક હતી ભગાજ-મા વનમજ બધે આ જોખ ભેવાગા આવ્યા આથી જુરશીઓની નર ભાગ્યે ન વડે છે અને પાટકન તેમજ પોનીવાજ બધા સમવટથી તેનો કપાયોતરી શકે છે વાચન, રમત, ચિત્રકામ સમીત, બધુ ન તેના કપય યદ મને મેઈને આડે પડમે સેટુ હોય નોપણ કાવે.

રમેનબાણુ સંતિનિદેતનમા મુખી ઝાળીના વિશાઈ હતો તે વખતે કનુભાઈ પલુ ત્યાં હતો એમણે તેમણે તેનું સ્મારણ આપ્યું. અમારા કમયના મિત્ર શ્રી વનવિહારી શેષ અમદાવાદમા છે તેનું પલુ એમણે સ્મારણ કર્યું અને તરત પરિચયનો પદ સધાઈ ગયો રમેનબાણુની નિખાલમતા અને સરળતા બહુ લાસણિક છે માત્ર નિદેતનમા પલુ તેમણે નામ, નાંદકુ હલુ 'કુમાર'ના હરામ આડમા તેમના હાથનું, કમજ તજાવ મીમા દોડી દસરમા બાજકાનું એક વન-નીચે નખા ટાળી, બાણુ:

શ્રી રમેનબાણુના લાસણિક પેન્ડિસલ ચિત્રોના મે નમુના, એનાના રંગીન વરકટ અને હીનોરના નમુના આ અકના પડા પર આપ્યા છે

ચિત્ર પ્રકર યદ્ય જ્યુ છે 'સાંદન' રિખ્ય'મા પાખુ તેગનાં કળ્યા ચિત્રો બદાર આવેલા, કલકતા આઈ ન્હુલના હેટમાનેતરની જગ્યા ખાલી પડતા તેની કમિટી તરફથી માગવામા આવેલી હોયેવરિસની પત્ર-રેન્ આરજ્યોમાથી રમેનબ છુતી પસરની થઈ એ જ તેમના સમ્પર અને શકિતુર માપ બતાવે છે. કઈક વિશાળ અનુભવ અને મિત્રાણુ અને ગેવાર વર્ષ પહેલાં તે ડેવલપે અને હાન્સની સાથાંઓમે પરિચય પામ્યા તેમજ શુરેપની કલ્યાપતિ નીરજના બચેલા તે વખતે ત્યા તેગમે ચોતાના વડકર, લીનાકર, ઇચિન, એકાકિરિટ, લીલા-માર અને હિંદી શેરીના ચિત્રોના પ્રદર્શનો બંદેલા અને તેની એકેએક દેગમઃ બારીખાર પ્રગમ્યા મુલેલી.

તેમનાં ચિત્રો માત્ર પ્રાચીન વિષયોમા જ બાબઈ નથી ગયા, પણ સામાન્ય રોજિંદા પ્રસંગો અને ચિત્રોમા પણ તે જ્ઞાનમીની તીનતા દર્શાવી શકે છે એક લોકબલ્ય ચિત્રમાળા માત્ર પેચિત્રવધી જ કરેલી તેગમે મને બતાવી ત્યારે પ્રાગાલ્ભિક ને વિશુદ્ધ દશ્વાલેખન-માં તેગની બેરીમા મુમય એવા કોઈ કલાકાર મુંબાઈ કે ગુજરાતમા નહિ હોય એમ લાગ્યુ આપણા પ્રાંતમા ઇચિન, લીલામાર કે એકવાઈ-ડના હાલુ રડવાખડવા નનના કે વાતો જ છે, ત્યારે આ તરફ કલાયરે તેમા મુરેપી નિષ્પાતેની બારે પ્રગમ્ય મેળવી સે આન્સરદના પ્રમાણબત કલાકાર સર મુરદેડ મોન બેવાને તો કહેવુ

પડયુ કે બચે જ કલાકારો પૈસી થોડાક જ તેગના જેટલી સૌદર આવના પકડી શકવા છે હમ્મટની રૌચ્ય એક્ટીવીના પ્રમુખ સ વિવચમ લેવેલીને તેમને માનાન્ય આપ્યો કે તેગમે ચોતાના કૃતિને આ આધુનિક જીવનની આલેખના કરી છે છતા તે લાક્ષિમ્ત્વામા ને દિલી જ છે.

પણ આ બધી તો બદારની તારીફો છે ખુદ કલકતાના વ્હ કારમડોળા પાખુ તેમનુ નામ આફશાનિય બન્યુ છે સ્વચ્છનન ચિત્રમાળાના પટામાં તે એક સવિશેષ કળની કપ છે શોક તોર જ શાય છે કે આવા શકિતવા કલાકારો હિંદમા હોવા છતા દિન રાત મહારાસત્રમાંનાં કામો પરદેશોને જ સમુજ બતાવે છે એને બાણ્યે હિંદી આલેખના જેવી જ શિષ્ટિ મુરેપીય ઇચિન આ લીલામારમા બતાવી છે. આવા કલાકારોના પ્રવાની પ્રદર્શનો થામે આમ મોહબંધ હોય તે તો પ્રલના સંગ્રહાર અને આત્મવિશ્વાસને જા જ કોતેજના આપી શકે.

એમના સમાગમમા ત્રણ કલાક તો ચપટી વાગે એમ પૂરા થઈ ગયા છેવટે એગમે ગારો એક ઝેમ બેચ્ચો, અને મને પાખુ એ ત-ચાર કરવા જેવી લાની એટલે ગારી મેચ્ચુકમા. પણ રમેનબાણુની મુદ્રા કનારી લીધી અને એ મુદ્ર-વાદનીરી સાર્યે અમે રમ લીધી (વાઈ)

૨ મ. શ.

ખાંખે આઈ સોસાએટીનું એકાવનમું પ્રદર્શન

● ગયા બન્યુઆરીમા એ બરાહ ગયુ પ્રદર્શનની ચૂલ્હીસગિતિએ ચિત્રોની મોહલમ માટે વિશેષ કાળજ બતાવી હતી, પણ ચિત્રોની પસરની કરવામા થપી ગફતર થઈજ્યાની હમી તરુચાર ચિત્રો તો જનબન નકશી જ (જશ વેચારી સાથે) રલ્લ થઈ હતી, ખામ કરીને હિંદી ચિત્ર વિભાગમા યુરોપિયન શેરીના ચિત્રોમા સર્વનાત્મક ચિત્રો ૧૫૫ જ આવે છે નિરર્ણયરૂપ કે માનવ પાત્રોના લચિત આલેખો-જ ન મેટિહો બાગ એમા નતરે પડે છે હમ્મટની એક્ટીવીના પ્રદર્શ-કમા એ સનીન તૈયારીવાળી મોટી ચિત્રપાટીઓ કે તરુપીરે બેવામા છે તેનુ તો અહીં હાલુ રેખનુ પણ નથી આજ તક વર્ષથી અહીંની કલાજાગમા અજોડ ઢબની કલાતુ શિક્ષણ આપવાના પર-શી મુરુઓની તાલીમનુ આ એક માપ છે

ખીજ તરુ હિંદી કળાના શિક્ષણ માટે કંદર વિરોધ દર્શાવનારી એ ચિત્રશાળાએ (સર ને ને રલ્લ આઈ આઈ)મે પેટીથી તેનુ વલણ બદલી તેનો એક વિભાગ ચાલુ કર્યો છે એ ગુપ્ત પ્રયાસને આવકાર આપવાની સાથે જલાલુતુ નેરબેએ કે વિષયમા માર્ગદર્શક બને એવા સમ્પૂર્તિ અને તાલીમનો પ્રવિચ પામેલા કવાનિષ્પાતની ચેજના હાલુ એ સાળામા થઈ નથી એટલે વિજાયાંતિ એ પ્રયત્નો કરે છે તે મોટે બાને પુરોગામી કલાકારો કે કલાકૃતિઓનુ પ્રકટ અનુકરણ જ શાય છે સર્વેલતા કે મૌલિક હિંદિના પ્રકારો બાળે જ નતરે પડે છે ને નમુનાઓ ઉપર એ માળા ચોતાને નૌરવવજ દરલે છે તેમની ધગી કૃતિઓ મુલક કે રાજપુત કળામાથી હમીની લીધેલી રચનાઓ, પાત્રો, કાપાઓ ને રચયેલનાઓ ઉપર જ ચોતાના હિંદીપણનો કાવો મારે છે ચિત્રસચેતનની પાછળ ને સાક્ષાત્ પરિચય ને અનુભવની ભૂમિકા બેઠેએ તેનો એમા લગબજ અભાવ છે આજના કળા-કારો મુલક કે રાજપુત યુગના સસારનો કરો જ સાચે ખ્યાલ ધરાવતા નથી, તેમજ તેને નીરખનારા પણ બહુ ઊંડુ સમજતા નથી, એટલે અનેક ચિત્રોમાથી એકી કરેલી, ખાત્ર પ્રાણી અને પ્રદેશની

ચિત્રસામગ્રીમાથી એક ચિત્ર ઉપલબ્ધી કાઢવાની તકનીક આ કલા-કારોને ઠીક ફાંવી છે આજના વાર્ષિક જીવનના પ્રસંગો કે નજ આગમના હલિલામને ખૂન કરવાની તક હંડાવનાર કાંઈ વીરોએ હાલુ નતરે પડયા નથી આથી એને તરી આવવી (outstanding) કૃતિ કલીએ એની તો રાહ જ નેરી પડશે

આ બધામા પ્રાશરલ્લિક કામનરી અને સાદી વસ્તુનું કવિત્વભય નિરુપણ કરવામા લખનીના શ્રી પી આર રૌચના ચિત્રોએ વધારે ધ્યાન ખેંચ્યુ છે અને એમને બાવ તથા લિખિતરેલી કૃતિઓના સમકે ગુપ્તી પરીક્ષાએ રૂપાને ચદ્રક આપ્યો છે, અને તેમા પળુ રમિક પ્રેક્ષકો પણ સહમત થયા છે

મુબાઈના તરુણ કલાકારો શ્રી બાનુ મ્માર્ત, શ્રી મોહકદાસ કાપ-દિયા શ્રી રેફી અને શ્રી મહ્મદના ચિત્રો કલક વિષે માર્ગદર્શન માન છે અને કલાતેમજ કિવાને જગી ઊંડી સમજેપર્શીમસલહ તથા કીક આપ-નાર યોગ્ય ઇચિત્રોના સમાગમથી તેંગા ધાલુ કરી શકે એવા છે વળી હિંદી કળાની સર્વેચ્ચ કલાકૃતિઓ નતરે બેવાની તક, બરીબર મમ-જવાનુ જ્ઞાન અને અભ્યાસ વળેરેને તેમને અભાવ છે કલકતા, લાહોર જયપુર, પટણા, લખની આદિ રજથોના ચિત્રસમૂહો બેવાથી નેમને ખાતરી થશે કે હિંદી કળાના પાયા કોઈ બુદ્ધિ જ તરુનો ઉપર મડાયા છે બાજની આદે રહીલા જેવી કોઈ સરસાઓ નહોતો કે કાળમા હિંદમાં આવી બેમનનુ કૃતિઓ સરવનનામા કોઈક મૌલિક સિદ્ધાંતો હશે જ હશે તે શોધી સમજવાથી તેમને માર્ગ સરજ બનરી.

તરુણ કલાકારોમા એક બીએ વર્ષે મુરેપની અદ્યતન કલાઓના પ્રયોગમા બેરેશોરથી જીતરી પડયા છે ને કળા યુરોપમા મોદર્ન-મિક તરીકે જાણીની થઈ છે તેના અનુકરણે પણ આજની મુબાઈની સાળામા ખૂબ શાય છે એ કેટલી એસે સફળ છે એ તો મુરેપ જલ્લ તેના કેવરોની ચિત્રણ અનુભવ નેમમે લીધો હોય છે જ કલી શકે, પણ યુરોપમા જ તેની ઉપર મોટી પક્ષપાત્રી થઈ ગઈ છે અને સમય

સંસારદર્શન
ચિત્રાવલિ
અભિદાન

ખાલ વિધવા

ખાખરદાર!
ઐક પગલુ બહાર
મુક્યુ છતી!

વિધવાની
વિહંગના
(બીજી દેશન)

વિધવાની રસાને બહાને સમાજ તેને મટિ વિહંગના દોષો નો બચ કયા, પણ સાક્ષર પાઠાગા પરી રાખી જત, જપ, નિજલ અને વ્યાપનમા ચિત્ર નેવાનુ ત્તી તેની આક્રી બેઠીએ પચમા નાખી, અને વધારામા પચરી મનદમ્પ્ત જ બનાવી રાખી, ક્યારુ જ નહિ પણ એ બરી મધામિઓના બેગની સત્ત રૂપે બેઠીને અને શાસ્ત્રીઓએ ધર્મ અને માણના આધારે પરિવાર અને બહિષ્કારનુ જુલુ ખડન હમીશા નોગી રાખ્યું પણ શ્રીજ બાલુ એવા પવિત્ર આચારનાં કોઈ સ્તીમાર્ગન જ બહિષ્કારની સજ પગિયા આવે પચમનારા પ્રોદો ક જુલોને મટિ નિર્મોલુ ન કયા, તેઓ તો વિધવાના કષ્ટોના કપહાસ રસા દોષ નેગ નાની કુમારિત્તિ સાથે યથેચ્ચ વધે હસ કરવાનો પચનોમા પાગથા છે, શાસ્ત્ર અને ધર્મ ને આગળી પણ અટારી રાખતા નથી.

માનુષ્યોએ તેની સામે પણ કેવલ અધ્યાત્મ આર્વાપ્રયોગાત્મક અભ્યાસી બાવવાની પદ્ધતિ જાદી સમાજમા કેવી રીતે પાવરો ને પણ પ્રસ છે, છતાં જ્ઞ સાદસ અને પ્રયોગને તક મળતી નેહએ, પ્રત્ય માનસને સમજવા કેળવશે નો જ નેના નિર્વાહ થશે. આ રથે બોગે આદે સોનાકીરીના સંવાદોને સુચવતું નેહએ કે પ્રદર્શનની સમિતિ ચિત્રોના વિવિધ પ્રદર્શ કપરકમળ અને પ્રદર્શ આપનારી સચિત્ર વ્યાખ્યાનશાળાની પણ ચોગના કયા.

કુદરતનાં જ પ્રદર્શ અને કપસાગમીને સજ કપયોગ દેવામાં તો દેશીકલાકારોએ તેમનું આદે દેશ સાચવવા જ હતું છે; પરંતુ નેગાંયે કેટલાંક ચિત્રો તો કુટિરકારનાં બહાર પટેલા ચિત્રોની મળી પચરીને જ દેશનાં હતાં. દેશના કે વલનના સંરક્ષણે અને વાતાવરણ નેમન જોડાવનનો મર્મ સમજ ચિત્ર લેનારા બહુ જુદા છે. આ દેશના દેશીકલાકારો વધારેપરવા કળા વળેનો પ્રવાદ ચિત્રમાં બરી છે, એટલે બધાં જ ચિત્રોમા એકસરખાપણો અણખો માવ છે.

પ્રદર્શનનાં 'બેક ઓર વ્હાઈટ' વિભાગમાં પેટરલ, કચિત્ર, પેન્સિલ, ક્રેયોન, કીનોકલ વગેરેના સમાવેશ થાય છે. પણ હવેજુલુથી અભ્ય ચિત્રોના કોમ્પ્યુટર નેમના લેવાની તેમાં તક આવી નથી, પેટરલમાં મિ કુટિર વગેરે સરસ કામ બતાવે છે

ગોમશિયવ આદે (વ્યાપાર-સહકારી જ્ઞા) પર હમણાંદમણ બહુ બાર મૂત્વામા આવે છે અને મુંબાઈની માળાએ તેના વિભાગમા બહુ કસાદ બતાવ્યો છે, પણ પ્રદર્શનમાં કયુ જ નનતાકાવક લેવામા નહોતુ આવ્યુ. દેશમાં વ્યાપાર અને કુટિરકારનાં જીવતા દોષ નો જ આ કળાને અપ અને કપયોગ વધે.

ઓઈલ પેઇન્ટર વિભાગમાં નવીની અને તામ્બચ આવેબન જ મુખ્યત્વે હલુ, ચીસા બહાર નીકળવાની નેવારી ચોરાની છે તમ્બાઈ (પોટરસ) પણ હલુ ફેટોગ્રાફિંગ બેકનો લ્યાન તરી રાખી નથી. કળા ચપળ અને નેમની પીછી ધરાવતા ધમ્મા તરબો આગળ આવ્યા છે એવો સંનોષ લઈ કમચ કુટિરકારનાં તાલીમ પામી આવેલા કિલ કલાકારો અહિંકમ નેમના નોરા હનીકો હોય છે એટલે નેમને મજેરી મામૂલી તાલીમ સાથે સ્વચળથી જ તેમણે લેવા રહેવાનું રહુ

મિલ્ય તો આ વખતે સાવ કંટુ લાગતુ હતું. સિફ્ટીઆ પ્રવનો કસાદ વધે લેવાં પાત્રો કે પ્રસંગચયના કી બાળતા નથી અગર માનવજુ મ્યાપલ કલા(આર્ટિસ્ટ)ના વિભાગમા સરકારી ખાતાની જરૂરિયાત નેમન કુટિર પ્રસંગની જરૂરિયાત સિધાયત કુટિરકારનાં કે કપમચ સાચવતાં નાના બચનોની મુંજર સ્થાની આપણે આગમા રાખીએ; પણ લેવાની બહાર નવર કરવાની કુદરત કળા કે એનિ-

મેને ન હોય તો એંગનો મહેનત કોણ પિછાને ?

આજના કલ્પ કાળમાં પણ ચિત્રકારોએ આ પ્રદર્શન માટે સાદા

અવનીન્દ્રનાથ

કેહારી બારનવા મુઠ્ઠા દુધિકાએ

કોણે, પુરા-પ્રગિની જેમ મહાવરારો ?

ઉમારાકરે ભેળી

[શ્રી અવનીન્દ્રનાથ કાકુરને સિત્તર વર્ષ પૂરા થવાના અવની-
અર્ચ તરીકે એંગના શરૂઆતના આ મિષ્ટાન્નમાં એક અને
લખનાની સરકારી કમીશનાના આચાર્ય શ્રી અસિતકુમાર
લાક્ષ્મી રસેશ્વર મુળ અગાળી વર્ષના-૧૦૫ની શ્રી હમદાર
ભેળીએ મુળ ૬૬ (અનિચરિત પાચર-એ આપણા મનદર-
ને મળતા લયમાં કમ્પોઝી શકાય છે) આ ઉતારેલી છાયા]

કોણ પુણ્ય દિને

આતના આત્મનેત્રે અવનીન્દ્ર, તમે

દેખી લીધો ચોલમનો દસેલ દડાગ

કૂદી રહ્યા પ્રાચીન શિક્ષણે અનિરામ ?

પ્રાચીન-પણ્ડા ઇર્ષ્ય નહિ; પ્રાણધરે વડે

નમન સકલ-તેથી વિદેશી શિક્ષણે તમે

મોઢ બૂની, દેખી લીધુ, દેખાડ્યુ ને વળી

ને કંઈ બૈશ્વર્ય કાનુ.—કેળાકે પ્રતિભૂતિ,

અજ્ઞતાની ચિત્રકળા, બરબધરભિન્ન-

માપરયમર્દા, ને જે કૂદી રહ્યું શિક્ષણીયાના

પ્રતિષ્ઠિ ૬ તલ્લા આનન્દકેસાંક કરા

લક્ષ્ય સમુ, પ્રતિ પથ્યરસ્યુ

માનુકાંચે જાણે કયા કહે, પ્રતિ ચિત્રપટે

પ્રાચીન યુગનું મૂર્તિદ્વગ્ધન રટે

બાહુ કાલ થયો નત, દિશ્યકમકર્મે

એના જોન થયો તેની કીર્તિગતો તમે

જાણી લીધો નિજ ધર્મે—મમે મમે

યાગસત્રે ચૂકી લીધા પ્રાચીન નૃતન

અંશી ને તમે ન, લઈ નિસાપાત્ર, નયા

વિદેશના શિક્ષકનકુળેરને દારે

રસના સન્ધાની, તમે એક જાતે જગાડયા આ

બારતના શિલ્પનભેળા પ્રાણ

તમાગી વર્ણિતભેળી બની દેખાવનું

જાએ કાલ મર્મરપર્શી ઉપરચિરચનાનું ગાન

શિલ્પ લક્ષ્મી બાન્યા ગર્દિરની પરે

નવ કલેવરે, જોતા અમે, ધુપ્પે દસે,

આર્તનૃતન થયું છે ગુરુ

તમે, બારતશિક્ષકયુરુ, દેખાડ્યાં છે પથ,

મને મનોરથ

આજ સિત્તર વર્ષ તમે

પાર કર્યા દેખી આનન્દકેસવે અમે --

જયગાથા ગાતા, પ્રભુમ અગારા,

વળી શિક્ષણી બાદ જગ્યા વર્તમાને મારા,

વળી ને બુધિધ્વનયે પૂઠે આવનારા

તમારે દેખાડયે પથે, તે ય કરવાના

પ્રભુમાં તમોને, એગ ધારી સર્વ જને

પ્રભુમ કરીએ અમે, યુરુવર્ષે નેમી !

કુમાર • એક ૨૧૬મો (માર્ચ ૧૯૪૨)

સતતમે એટલી કૃતિઓ મોઢલી હતી અને તેમાથી આરંગે એટલી
લોકનજરે મુખ્ય એ ચિત્રકારોનો અપ્રકૃત ઉત્સાહ બતાવે છે; જ્ય
ચિત્રો પાછળ નાણેલા સગવડ અને જીવનનિર્વાહ, કેમ તમા કાચના
મેડા બાજો, ચિત્રો મોઢવાના અર્થો તથા જોખમે તથા તે કપાળ
એજટાની શ્રી અને જેવટે પ્રદર્શન ચિત્રનકે એ કિપ્યા લે ને, ને જાગ્યો
વિચાર કરીએ તો એ મારાસાતમે ચિત્રો પાછળ કંઈક વ્યવસ્થા
હશે ? પિઠાઈએ અને નરીજ કલાકારોને માથે એજોને રાખીપ્રન
પ્રદર્શનનો હલાવ માણે એ ધારી કરેની નિર્માત્ર છે પ્રદર્શનના ચાક્રે
દર વખતે નહિ રહેલા ચિત્રોની શ્રી પાછી વાળતા હતા એ પણ આ
વખતે તો પાછી વાળી નથી, એટલે એટલાના જીવને ગતાપ થયો હશે
મેડાનેશી અર્થના બાર શ્રીમને, સરકાર અને પ્રેક્ષકો કપરનાં જોખ
કલાકારોને ઉત્તેજન અને પ્રચારનું મુદ્દય આપુ નાનાય ૨ મ. ૩

કલાકારનો ધર્મ

બારતમાં પોરતલ કલાના સમુદાયને બનીય કલાકારોના ભીમ-
ચિત્રમહ સમા શ્રી અવનીન્દ્રનાથકાકુરનેસિત્તરવર્ષપૂરાયવાનાપ્રસરે
સાંતિનિકેતનમાં કલાવ્યેલા જયશી સમારમથે
જાણે સાંતિનિકેતન કલાબનનના આચાર્ય, તેમના
પદશિષ્ય સગા શ્રી નરહાલભુખે કરેલ પ્રવચન

શ્રી

અવનીન્દ્રનાથ સાથેમારેસિત્તરવર્ષસમયએ, એટલું
હલેવાથી તે બરાબર સગવડો નહિ. હવાની આબતમાં મારીએ
તેમની વચ્ચે આત્મિક સમય છે, એટલે હું તેમના પુત્રના અર્થને જ
હું તેમના તરફથી મને વારસામાં ચિરસ્થાથી સર્પન મળી છે પૂન્ય
ગુરુદેવે શ્રી અવનીનાથ પામેથી અને સાંતિનિકેતનની મેંચાગદિયાની
લીલા ગુરુદેવ તો આજે આશ્રમમાં રમ્યક દેહે નથી, પણ તેમની
પ્રેક્ષા અને આદર્શ આપણે મન હમેચા કમલવલ્લ જ રહ્યા છે એટલે
આપણી ગેવાનુ કાર્ય અર્ધથી અટકતુ નથી આપણે નવા બજારો
મનજ શરૂ આપણા આત્માને દરેક રીતે આશ્રમની સેવામાં ચોક્કસ

શિક્ષણગુરુને થકાની યાન્ય અગર અર્પવા માટે કેટલીક જ
લૂવા જેવી વિગતો આપની એટલે 'ગુરુ' અને 'સિક્ષક' એ બન્નેમાં
અર્થ નુકાનુકા છે હું ન્યારે તેમને 'ગુરુ' કહું છું ત્યારે ઘણાના
મનમાં મહત્ત્વે રથાન રહે છે, કારણકે આચાર્યશ્રીને તેમના મનમાં
ગુરુએલાના સમયમાં જ અચાલ આવે છે જે બંધિના આદર્શથી
આપણે આકર્ષ્યા હોઈએ (પરીશિષ્ટ આપવામાં તે સિધ્ધલ્લ હોય
કે નહિ તે જુની વાત છે) તે વ્યક્તિને જ હું 'ગુરુ' કહું છું ન્યારે
આજકાલે તો, શિક્ષકમાં હોગકય મેળવતુ પરતુ ગુરુના આદર્શના શ્રદ્ધા
ન રાખવા, ગુરુ સાથે આત્મિક સમય ન બાધેતો એ જ આધુનિક
સિદ્ધાન્તપ્રચારો વ્યવસ્થા થઈ પડયા છે મુદ્દિયા કે નાસામાં
નિયત મમથે જઈ નિયત બંધિની પાસેથી કલામાં થોડા ધાર
શીખીને ઘેર આપવા જતુ, અને સિનકને તે બાદ હકે મહેનતાલું
આપણું એ હોટેલમાં જઈ પેના આપી કઈ ખાવા બરાબર છે એવ
સિદ્ધાન્ત તો ત્યારે જ મમે ન્યારે ગુરુ અને શિષ્યના વિચારો બરખા
હોય, બાને વચ્ચે આત્મિક સમય હોય

ગુરુને પદ્ધતિએ પોતાનું શિક્ષણ કરતા હોય તે પદ્ધતિએ શિષ્ય
પણ પોતાનું શિક્ષણ બસે કરે, પણ એમ કરવાથી શિષ્યની મનવત્તા
બની રહેતી ન એટલે. ગુરુ પોતાના આદર્શ અને પોતાની ચીન
વાની પદ્ધતિ બજાજનીથી શિષ્ય (અનુસવાન આનંદ પાન ૬૦મે)

ખજાળને જીવનધેય બનાવી તેના ત્રાનનો પ્રકાશ જગતમાં ફેલાવનારી-ટાઇટલ બ્રાહે અને ગંડીલિયા જેવી-પશ્ચિમની પ્રારંભિક પ્રતિભાઓમાંનો એક અને તેમનો જ સમકાલિન

જૈન કેપ્લર

જેના શોધેલા ત્રણ પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો તેના જ નામથી 'કેપ્લરના ત્રણ કાયદા' તરીકે ઓળખાય છે.

રા

તેની ગતોના કવચમાં ફરી લાંબા-લાંબા કાળોમાં ચીતરતા જૈન કેપ્લર સાથે તેની પત્નીનું નામનું કીચકું હમેશાં ચંદ્રુ જ રહેવું તેનો પહેલો પતિ ગયા પછી બીજા જોરે પ્રકાશમાં ફરી આ સીમે પતિ તેણે ક્યાં હતો. એક દિવસ તેને ટૂંકકે ખુશખબરમાં મે-ઈને કેપ્લર બોલ્યો: 'આપણે પ્રાગ જઈએ.' 'હા, ને પેસાને બદલે શું વધારીશુ?' તેની પત્ની આશ્ચર્યથી શણે આર્યો.

'એ તો પ્રાગમાં ટાઇટલ બ્રાહે બધું સં-બાળી રહેો'

'એમ? એને પહેલા ફરી મળ્યો તો છે નહિ' છ તદ્દન મૂર્ખ છે.'

'ના, જરૂં તો પડશે જ. મારે મંગળ પરનાં નેનાં ચિત્રો જોવાં છે.'

એને હંફાયા પત્નીએ કેપ્લરના આગ્રહને વગ ધઈને પ્રાગ જવાની હા પાડી.

બ્રાહ્મણી મારા જેવો ન હોવાનો છતાં સદાયે ધૈન્યવદ્ધ રહેલો આ કેપ્લર તે ખગોળશાસ્ત્રના જગનામી મોઢાંદો ગંડીલિયા અને ટાઇટલ બ્રાહેનો સમકાલીન અને ખગોળના જ્ઞાનમાં અવિરોધક શક્તિ તરફ 'ત્રણ કાયદા' આપક. બાળપણમાં તેના પર શીતજાનો હણા મળેલો નેમાં તેની આંખો નબળી પડી ગઈ હતી બીજા પાસુ નેપ્ચર ને પ્રાપ્તપાતક દૈત્યોના એક પછી એક હઠાયા ને સપડાવે આવેલો, ને તેનો બાધા નબળો જ રહ્યો હતો.

ઈપ્સરના ડિગ્રેજનની રહસીએ વૃદ્ધિભર્યાં અને આવેલા વાઈક નામના ચામડાયા તેનો જન્મ મળેલો. છ વર્ષની વયે તે કિંગ્ડોમની સાગમાં બળવા મેલો, પણ એ બહુતર શાસ્ત્ર નાક્યુ નહિ; કારણકે તેનો બાપ કોઈક શિષ્યોના જમીન પરેલો ને મિત્ર નામી જતા બધું ફેવું તેને બગવાઈ કરવું પડેલું ને પશિમીએ તે આડી રાતમાં બિજાની મઈ બધા હતો. કેપ્લરને બહુતર છાડી ફેવું પડ્યું ને સાત વર્ષની વયે એક દારૂ યાજ્ઞનાશને ત્યાં મોકલીએ મહેવું પડ્યું. અંધા દિવસનો અગ ને મંદારમાં મુંઠું કામ એના મ્વામ્થને વધુ ને વધુ બગાડતા ગયા.

આવામાં એક દિવસ અચાનક નેના બાપ હોલી કેપ્લરે તેને ફરીથી બિમાગમાં મેસરવાનું ફેવું નાતા જૈનને એ સંબંધી એટલો તો આતંક મળ્યો કે ને પાતાના બાપને કમજબથી વગરથી પડ્યો ને તેના પછે આડી તેને કાંધો કરવા પ્રયત્ન કર્યો; બમ, જૈનને પિતાનું આ છેલ્લું જ સમય હતું. રમતે તેની મા એવી સમજાવી કેટલા દહીં કે ફરીથી

સારો વખત આપ્યા છતાં તેમ મુખ બોલવવા પણ ન રહેતાં હોવી તેનાથી ત્રાસીને ધર છાડી નાખી ગયા. ફરી ફરી તેના સમજાવાર સમજાયા જ નહિ.

અંતે જોતે પણ એને ધર છાડ્યું તેની મા એવી તો સાદાકા મનની હતી કે અનેક સપ્તર્ષિ ને પેસના કમરના બરડી આપના વર જેવા મગજને પણ જૈન ક્યા અગ્રેસર હિસાબ ઝાડી ચાડી નીકળ્યા મોકલ્યું ખાતે જઈ વિશ્વાસીનો અબ્બામ પડે ક્યાં પછી તે મારફતમાં ખગોળનો પ્રાઈસર નીચાયા તેનો ખામ મોખ અસ્તિત્વનો હતો ને ખગોળને તો નવ્વેશીઆની એક છગબાજ જ ને ગણુના, એટલે તેણે એ નિયતક બદલ અજાણે ગમે મ્પીતરી.

નિશાળમાં સાબળેલા બાદશાહ ફરતા જૈનનું ખગોળનું જ્ઞાન અગ્રજ જગ ન હતું. ડોપરનિચમ્પા મિહાતત્વ તેને સાક જ્ઞાન હતું, પણ આકાશનું નેણે ફરી બિરીસજી નું ન હતું પ્રોફેસરનિગાવા બાદ જ તેણે ને ફેવું અને પછી તો રહેતરમ્ને તેને એવા એટલો બધો રસ પડતો ગયો કે ને ખગોળમાં જોતપ્રોત મઈ બધા ને પશિમીએ પાતાના નામથી ઓળખાતા 'ત્રણ કાયદા' જોઈ એ વિશ્વોને બેર ધરી પોતાનું નામ પાસુ અગ્રાર ફેવું.

કેપ્લરે બિરીસજી શરૂ કર્યું ત્યારથી જ તેને પ્રગોની અને આકાશી રહી હતી. નેમને સુવં સાથે અબધ દોષાનું એને હાથ પછી તો એ એવી પાગજ જ મોંડખો. વિચમ ને રાત અમ ફરી નેણે મોંડાની કસાના

માર્ગ નક્કી કરતા નક્કી થયેલાં માર્ગો ને તેની નકલ યુરોપના ત્યારના પ્રખ્યાત ખગોળજ્ઞ ડાહ્યા બ્રાહ્મેને મોકલી

આજે એ નક્કીઓ બધે નક્કી ગણાય, પણ ચોવીસ વર્ષના યુવાન બ્રેન કેપ્લરને એ કામ મેડો કરાડાડ બતાવે છે. ડાહ્યા બ્રાહ્મેને પણ એ હતાશદ મામે બેઠું તેને આ તકણમાં ૨૫ પદ્યો ને તેને લખ્યું. 'તુ મારી પાને આવ, તને કોઈ નતની અનવડ નહિ આવે તારા આશાપદ બિરીકણુ અહીંની વેધશાળા સમૂહે બતાવશે.'

એ કાળજ આવતા પહેલાં ને બાઈરો ફોનનકે નામની સી બેરે પશ્ચીમી ગયો હતો. માતા અને મુલ્લિસ કેપ્લરને પત્ની ઉપરાત પાતાના સામુસસરાનો પણ ખૂબ કહાળો રહ્યો નરો. પણ ડાહ્યા બ્રાહ્મેનો જ્યારે બીજે મુળજ આગેને તેમાં તેણે વાગ્યું કે 'અનવડ પત્ની નહિ, પણ એક વિગત તરીકે તને બોડાવું છું' ત્યારે તે તેને પ્રાપ્ત કરવાનું ચોક્કસ ન મરી નાખ્યું ને ઘણી રકમને અને પોતાની પત્નીને પણ સગવડની

પોતાને મળનારી ગદાન વ્યક્તિના ખ્યાલોથી બ્રેન એટલો નો હમ્પશાઈ ગયો કે રમતામાં જ તે ગાદો પડ્યો ને એક ધર્મગાથામાં ને આશરો લેશે. પડ્યો અનભી વસતિમાં કલાદાર કંવાના, એટલે માથે લાવેલી રક્ષા નો થોડો નિવરણમાં ખગોળજ્ઞ ધર્મથી દૂર પડેલો અકિચન બ્રેન આ પાગલ પરદેશમાં પોતાને આશરો પડેલા અનભોને કોઈ વધુ હેંજાતો નહોતો હતો નેવામાં તે ડાહ્યાને ખજાર પહેલાં તેણે મદદ મેકલી આપી સારો મત કેપ્લર પ્રાપ્ત નહોતેને મળ્યા. બનેને એક જ ઉલ્કા હતી આકાશના ધુમ્મટના બેગમાં પીતરવાની.

પ્રાગમાં કેપ્લરની નવર આજળ ડાહ્યાના નિરીક્ષણોનો અમુલ્ય ખબરો મુલકો થયા તેનામાં તાકાત ન હતી, પણ એ પુલક હતી જે જીવ જીવે એ તેને બન નવેસરથી ગણ કરવાની કૈતલણી હતી. ડાહ્યાએ પછી કેપ્લરનાંદનમાંથી અગ્રગણિત થઈ પ્રાગમાં આવી પછી કેપ્લરની મિત્રતામાં જ બધો આશરો લેયો હતો તેનો માથે હવે પહેલાં જેવો જલદ રહ્યો ન હતો. પણ બધી મદદ અને અવડ છતાં કેપ્લરની સી તો ડાહ્યાને ચિહ્નરની જ, ધણજ તેણે જ ને પોતાના ઘર ને સમાવડાવાથી દુધી પડાવી હતી તે કમસા પાતાના ઘણીના કાન બહેરની જ રહી ને કંઈ દિવસ તો હાંસર પણ લાગ્યું કે પોતાના રાજી હોવા છતાં ડાહ્યા બધીબેઠેને પોતાને આજળ આવવા હોતો નથી

આખાનક એક દિવસ તે ૯ ઈંગીની રગ હઈ ચાલી નીકળ્યો, પણ આજર બંદને બેઠો. વધુ કુખી થયો. મમયના વહેણ અને ગિરાચાથી ઘટાઈ ગયેલો ડાહ્યા તેને અરી પ્રામાણિકતાથી ચાલતો, એટલે તેના હું બની અખર પડતા જ તેને ફરી મદદ મેકલીને નેડાવેશ અને તેની બધી નેરસકાઈ ટાળી નાખી વળ નેણે ડેન્માર્કના પ્રિન્સ રોલ્ફ જેડે કેપ્લરની મુલાકાત કરાવી આપી ને પરિણામે કેપ્લરને 'શારી અણિતશાસ્ત્રી'ના દર્દશબ અને થોડા કરાયા પણ ચાલુ થયા આસ આવડે વધતા કેપ્લરની પત્ની પણ કંઈક સાથ પકી

એક ગમનીન રાત્રે એક બિડાના પામેની ઝીપી બતી આવળ કેપ્લર બેઠો હતો. બિડાના પર તેનો એકો એક મિત્ર અને સદાચક ડાહ્યા બ્રાહ્મે મળ્યુંપણીએ પડ્યો હતો. તેનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ તે બોલી રહ્યો હતો. 'આખી જિંદગી હું તારામાં પાળ મર્યા છું માં કોના માર્ગના ચોમસ કોડ તોળા કરવા હતા. મેં

એક હબર તાંબો મારે ન્યેય બતાવેલું, પણ નેગામી સારા સાનને જ પૂરા થયા છે. હું એ બધા મેં પૂરા કરતા, પણ તારા દેગ ને મને સાબ મારી ચિકન પડ્યા હવે હું મારા બધા કાનગિયા તને મુખ કરતાં બંડ છું અપર રહેલું પૂર કરી પ્રિન્સ રોલ્ફના નાગમી ગમે કોડ પ્રસિદ્ધ કરજે.'

નીચી દાણેશી વ્યવહારી જીએ બંને તે પ્રસિદ્ધ રવાનો મેડ આપેને તે ડાહ્યાના પ્રાણ બેડી ગયા

કેપ્લરની ખ્યાતિ હવે વધવા લાગી હતી બ્રાહ્મીમિયાના સાથ ને રોમના શહેનશાહે પણ તેને શાહી ગણિત નીચે પાત્રું જેમ કાર્તિગજની ગંડેતમ પેસાની તની વધતી નહીં કોલેક્ટ તરશી. પણ પેસા પણ હવે બધ થયા આખી નજરે નેકરે ન્યેશિયમમીનું કાગ હાથ લીધું એકે એ તો ગાનતો હતો કે આમમના મેટરવધ ગાઈક દુરના એ તેજપત્રને બે-પનાયા માલકેગે મારે છું હાનુ-વળગત નથી, પણ પોતાનો તથા કુળબનો પેલોના આડા તો પૂરો જ રહ્યો ને ?

અલ્બિસ રોમિયા કરી રહેલી ગનીબાઈને હકાવવામાં જ તેમ પુકપામોના મોટા ભાન હવે અરવાના હાન્યા બેવામાં વધી ગીમ વર્ષના યુવક તરીકે જાળખતી હડાઈમાં મન્ય મુરોગ સંચાલન ધાર્મિક અસહિષ્ણુતા ત્યારે ખૂબ વધી ગઈ હતી, એમુદોદાએ મેક પર પણ હક્કી કર્યો તેની લાયમેરીને સીધે કહી શકે ને 'પાત્ર સદી બચાવતી જ તે કેવળમાં જોના જતો બધી નથી

દિવસો ફિલસ વધુ ને વધુ ધરતી ભરી મુલકિસીમાં પણ ને પોતાના કાર્યગટ સાંત થિતે મર્યા રહ્યો બિખારી કંવા વધુ મારી તેની નિધિત રહી ન હતી બેસમાંમાં તેણે 'Harmonices' નામનો ગ્રંથ પાત્ર અટમાં બેઠર પાડ્યો અને તે કમુલના સાંતે એક પડેવાને અંખળુ કર્યો એકે તેને પોતાના દરબારમાં મોકલ્યો, પત્ર તે નહીં નહિ. એ કે એ ગ્રંથમાંથી મેકલે ખાન વિજ્ઞાનની નવર ગાન હિંદીમાં આપે છે, પણ ધણીખરો તો ખાસી કમ્પનાની જ રમત સામે છે એ પુરતકમાં તેણે પૃથ્વીને ટવવાળી કરવી છે'

ચાલુ માનવતાએને બદલે ખગોળમાં કોઈ ગાપિત સિદ્ધાંત જાળ ન કરવામાં આવે એ એની પહેલેથી જ અનવડ હતી મળતી કલાન તેણે કે નિરીકણુ બદલે તેની પરિણામે ખગોળવિજ્ઞાના બે મુખ નિયમો આકાર કધાઓ (elliptical orbits) ને સગવડ (equal area)ના નિયમો તેણે સ્થાપિત કર્યો પ્રકાશનો અવ્યાકર કરી તેણે પરાવર્તનના નિયમનો રોલ્ફ કર્યો. દર્શિયમનો સિદ્ધાંત પણ તેણે જ લેલો કર્યો આકરશી કમ્પાન (astronomical telescope) બનાવવાનું પણ તેણે સૂચન કર્યું, પણ એ સિદ્ધાંતને કમ્પાન ન કર્યો પાછળથી ઈર્મંડેના નેમ્કોઈને ને પરથી જ દુરશીખ બનાવક 'મળગની અતિની આલેખનારી' નાગક પોતાના ગમના નેણે મુરવા હર્ષણના પણ રોલ્ફ કર્યો છે પણ એ વધુ નેમ જ રહ્યો પોતાના સિદ્ધાંતોને તે ચોમસ પામે કરી મર્યા નહિ, હાનુ ને મુલિસ હતો ને એ મુલિસી તેની પ્રતિભા પર હમેસા સાથ વાચતી જ રહી

ઈ ૧૬૧૩માં રોલ્ફના બાઈ રોમિસને મારી પડ્યા પાછી રાત્રીમાં અંધરોળી ટાળી કેપ્લર એન્ટ્રિયા થાઈયા વિગત બેનિસીમાં તેને જ્યાં મળી આખરે સાર ટાણુ આનુ મગઈ નેણે આસ ખાસ ડાહ્યાને અપામેલા વગમની પારિ કરવાનો મોડો પત્ર હાથ આવેલો લાગ્યો એ જ અટકામાં તેની પત્ની અણુ પામી નિવેશીબર કરી ચેમનો મગઈ ને આપેલી એ પત્નીના જતા નેડે ખાસ છું મુખાનુ હોય જેમ ને (અનુમધાન આગળ પાત્ર ૯૦ને)

[વચન- મેડી પડેના એક ઓરડા એમાં હીરાબાબાઈ છે ખુરશીઓ છે, એકા છે, મેજ અને પાટલીઓ છે એક મુખ- પાળી મરણીના ફીવાળપાનારા હોય છે તેની અને તેડલી સોના ને સવરડની બધી સામગ્રી છે એમાંનું એક બારણું બાબુના ઓરડામાં ને બીજું મંદર કપર પડે છે પાત્રો: પચ્ચીસ અને મંદર વરસ વચ્ચેની ગણુ બહેની મોડી મીરાં ગબીર, વચલી દીરા અંબળ અને નાની ડીરા સાટવેલી છે નાની હાંચેને ક્યે છે, વચલી આસપાસુરગી ૧૨૨ પડી પગ પાંચ છે અને મોડી એકા પર બેસી બસત બહે કે અને પડેના લેવડે છે. બને ઓરડા ખુલ્લા થાય છે બીજે ઓરડા પાળીઆટ છે ને પહેલા ફીવાળપાનું છે નાટક પહેલામાં સદ થાય છે]

દીરા: (પગની કેસે હાંચેના થોભાવી) છછ ' મીરા: (બસત પરગી નગર કહાની) હ ' શુ ? દીરા: ત્યારે હવે બાઈ નહિ આવે ? મીરા: નહિ કેમ કહે ? મંદર આવશે ? ડીરા: આવશે આવશે કરતા તો આ સાંપાઈ મયા આવ્યાં હુ તો પાટ જોઈનેજોઈને મારી મીરા: (રાંગાં રંગિત સાથે) જોડી વધારે પ્રતીક્ષા કરીશ, બાઈ એમના વધારે વહાલા સાવશે

દીરા: (ચાપડીમાં જ મુખ રાખી) તે આવેએજ બાઈ ક્યા બોધા વહાલા છે કે પછીથી વધારે વહાલા લાગશે ? મીરા: છછ ! બાઈ માતામાતાની બેઠા લાવશે, નહિ ? મીરા: જડ ? મંદરની મેંનુ એકે જ સામારણુ તો સાવશે જ સાવશે ડીરા: મને તો થાય છે કે ક્યારે બાઈ આવે ને ત્યારે એમના પેડી પોટકા પૂંની વધે

દીરા: (વચેને બધાં હાથ સાથે) હ ' હવે સગનયુ કે બેળી સા કારણે બાઈ સાટ અધીરી અધીરી મધ રહી છે. હ ને બાઈની વાટ જુલો છે કે (સંધાર) બા ત બા ત ની એ ટ ની ?

દીરા: (સંધાર) હા, બાઈ હા, અમે થોડા જ બાઈના બધા હાથે ? અમે તો બેઠાના જ બધાં (હાંચકામેરે હાંચેના થાલુ કરે છે) મીરા: (મીઠા કપકાના ન્યેરે) દીરા ! બેળીને ચીટાયા વિના તને કે જવ વળતો નથી ?

દીરા: જેવુ હોય નેવુ દીરા, એમાં એ અડલી ચિટાયા મા મ કે ? પૂછો એના અંતરને કે મારી વાત બરી છે કે બોડી ?

દીરા: (ચાલુ હાંચે—અગાળામ) હા, પૂછો મારા અંતરને તમે મારા હૈયામાં બરાબ બેઠી હોય ને ?

દીરા: તો શું હું જોઈ રહુ છું ?

દીરા: (પૂર્વવત) ના રે, હું જોઈ રહે ? હીરાબહેન તો બીજા હાંચકાં એના શી મુખમાંથી અમત્ય વચન નીકળે ? પરતુ હું જોઈનેજોઈને બાઈ એટ વહેંચે ત્યારે તે લેવા એ કપીક ના પડે છે તે

મીરા: હવે મધ એ માયાજીક બાઈની નાકી મોડી મધ લાને છે નમે બને જ ની લે.

[લગી મંદ બસતને પાંચેના મેજ પર નડીબંધ મોઢાની કે છે]

દીરા: (હાંચેના થોભાવી) તે છછ ? તારે નથી જમવું ?

મીરા: હું તો બાઈની રાહ જોઈશ

દીરા: તો શુ અમારાં ન પેટમાં બિયાડાં બોલે છે કે અમે બાઈની ગલ ન જોઈ મળીએ ?

મીરા: જો, આ અગિયાર તો વાન્યા (કોરા પડે છે) નમે ત્યાં મુઠા બધા રહેશે ?

દીરા: (હાંચકાં વાહુ દરી) બહેને અગિયારના બાર અને કપર એ વાન્યા

દીરા (સરિગન) પળુ ઠડું ' પછી ટાટો કસાર તારે નમે નહિ લેવંતે.

દીરા: (બીજામાં પડે) નહિ બેવંતે તો નહિ બાઈએ બધા રાત્રીશુ અમે અમારે તમને કહેવા નહિ આવીએ, કે બહેન, આ એક મનિયા સ્કાર ગળે ઉતારી આપો. નમારે હોય ત્યારે મારી બળુ ખાઈ કરવા તૈયાર. પણ બહેનબાના વચ તમે પાળીના રેલા વહે છે તે બલી નય છે બુલી જ નય ને ? કારણ દીરાબહેન એટલે તો (મનારે) સકલજીવુસપત્ન સદગુણની અવતાર !

દીરા: (અધવચ) બસ, બેળી બસ, આ તે તારા વર્ગની વિવાહ- સત્તા નથી કે બાપબુ આપવા મરી પડી લોકો કહે છે કે બધા માણસને ક્રોધ આવે છે; પરતુ આ તો તારા મોઢાવડુ, છલ છડી (હમે છે)

દીરા: (પૂર્વવતુ છલુકામેરે) મારી છલ છડી ને તારી મિલાઈ રહેલી છે, નહિ ? મને બાઈ મને અમે કહે નહિ બોલીએ (હાંચકા કપરના ચોરડીમાં મુખ છુપાવતી આડી પડે છે. તેના કમકાં મુખજય છે)

મીરા: (પારે જઈ પડેને બેસી ડીરાના બરડે હાથ ફેરવતાં) બની રહે, બેળી બની રહે બે દીરા તો છે જ એની.

દીરા: આવા લાટ લડાની કડાવી તે એને બગાડી મૂકી છે મીરા: (સોમ્ય કલેજનાથી) દીરા ! તુ વ્યૂ રહે છે કે નહિ ? (મોડી બહેન બેળીને બેડી કરી બગલમાં બેસારે છે બનેની આખમાં આસુ થયે છે)

[બહાર મોટરનું હોર્ન વાગે છે ત્રણ ચમકે છે દીરા પુત્રક ફે કે ?, મીરા આમુ લકે છે. દીરા નીચે ચોમના કપર પડતી આવી પાગે ઠોડી નય છે]

દીરા: (કમળકામેરે) આવના, બાઈ આવના !

દીરા: (ચાકળ અપરી છેતે) :યા છે બાઈ ? આ તો મગન મહા- રાજ એકવા જ કેઆય છે

મીરા: (બારીએ આવી) હા

દીરા: નકી બાઈ મારી વૂણી ગમેલા

દીરા: માનુ નહિ, બાઈ મોઢેલે તો ક્યવની ધરિયાળ ધરિયાળ તો બનેડે ત્યારેય વખત વૂઠે, પળુ બાઈની નિયંત્રિતા તો અર ને અવજ તે મારી વૂઠે જ નહિ

મીરા: આમે ત્યા જતી તો જડર ના વૂઠે

દીરા: તો મારી જ આવી નહિ હોય ?

દીરા અને સગન મહારાજ વાટ જોવી મૂકી બારી આવ્યા હશે ? [અહીં 'માટ શુ બાની જવ હવું કે હું અધીરા થઈ બાની આવુ ?' એમ બોલતા મગનમહારાજ દાદર અંદે છે કપર આવતાં જ ત્રણ બહેનો તેને પેરી વળે છે]

હીરા: (સાતુર) તો શુ બાઈ ન નથી આવ્યા? મગન: આવ્યા છે, બહેન, આવ્યા છે આંદલી ન થા હીરા: (મહાસાગરના હાથ પકડી ક્રતાવળે રવરે) તો પછી બાંને જ્યાં મૂકી આવ્યા? હીરા: તમે કહ્યું નહિ હોય કે અમે ત્રણે કામના ટોળે સહ જોઈએ છીએ?

મગન: હુ તે કહ્યા વિના રહુ? હીરા: છેક સવારથી અમે ભૂખ્યાંતરરયા ખેડા, જીએ તે પણ કહ્યું હતું?

મગન: હા, કહ્યું હતું મીરા: છતાં બાઈ મારની મોટરે રેર ન આવ્યા? મગન: (વેદનાપૂર્વક) હા, બહેન' મયો તો છે નજબાજ' ત્રણે (અચાનક અને કુલ્લકલમયાં અવાજે) હે?!! મગન (પૂર્વવત) બાઈએ મોટરમા બેસવા ના પાડી ત્રણે: (પૂર્વવત) એમ? મગન (પૂર્વવત) મેં બહુ ચ આમલ કર્યો પણ તે એકલા બે ન થયા પછી હુ રહ્યા આફર ગાખુસ, એટલે બધા વચ્ચે માલિકને કહુ પણ કેટલું?

હીરા: (અધીરતાથી) તો પછી બાઈ અત્યારે છે જ્યા? મગન: તે આલતા આવે છે હીરા: બાઈ પગપાળા આવે છે? તે તમે કયા મોટા રાજવરી ક્રતા તે મોટરમા બેસી ન હોડી આવ્યા? (હીરાના રવરમા અકાશમય હોય છે) મગન: બહેન' મારી શી સમલ કે બાઈ પને આવેને હુ બેમુ મોટરમા? પણ હુ હાથાર કહો અને બાઈએ બજાબજરીથી બેસાડી માલિકથી છે.

મીરા: (સોદાય) મને તો આમા કઈ સમજલ નથી મગન: અને પણ નથી સમજલ, સિવાય કે— ત્રણે બોલો બોલો મગન: બાઈ બદલાઈ નયા છે ત્રણે એમ?!! મગન: પહેલી નજરે તો મેં બોળખયા પણ નહિ મીરા: તે બાઈ શુ ગાદા થાને આવ્યા છે? હીરા: તે તો બાઈ સાચ ફળગાપાતળા થઈ ગયા હરો હીરા: છતાં તમે તેને પને આવતા મૂકી આવ્યા? મીરા: બહેન! હુ મારની મોટરે સામે જઈ હુ ને બાઈને બેસાડી લાગુ હુ મગન: બહેનને નાજ કાંઈ બાઈ નથી ફળગા કે નથી માલગા મારા પહેને બાઈના હુરમા!! હીરા: (કમ મૂકી) હારા' સાચ મયુ બાજા મારો તો આસ થડી મયો હનો.

મગન: બાઈ માદા નથી છતાં વાત છે આસ કપાઈ બચ એની. હીરા: પરતુ એ વાત શી છે તે તો કહો મગન: બાઈ સાચ બદલાઈ નયા છે હીરા: એકનુ એક વાકય કેટલી વાર બોલો? મારનીનું પાસાયલ માંડ્યું બંધે

મગન: પણ બીજું શુ કહેવું તે જ સમજલ નથી હીરા: તે આપણા બાઈને થયું છે શુ? મગન: કહું? પણ મારા અખમ્મ કહેવું તમને હસવા જેવું લાગશે મીરા: કહો, મહાસાગર કહો, તમારે શુ કહેવું છે?

મગન: બાઈ પર કોઈએ બૂરછી નાખી છે! બહુ કહ્યું છે' હીરા: (અજબતાઈથી) શું સરસ નિદાન! મહાસાગર તમે નજરે આજખી વંદયુ તો હવે બવા થઈને તેનો કતાર પમુ કરાં મીરા: હીરા! આ હસવાનો વખત છે? હીરા: (પૂર્વવત) તો કહો તો રડવા ગાડુ. મગન: બહેન' તમે બાઈને જોશો ત્યારે વનર ક્યે જ રડવા માડશે

હીરા: તે મારા બાઈને થયું છે શુ? એ મારા બા આ આઈ. 'દ'. [રહે છે હીરા બારી તરફ ખસે છે] મીરા: રડ ના, મારી વનર જોયેલકયે અજમળ નહ ન કર હીરા: (ચિદાર કરી) એ બાપ રે' અને શું છે અટ્ટી? (બને બારી પાને દોડી ભય છે) હીરા: (રડતા બાની આંગળી બીધી) જુઓ, જુઓ. હીરા: એ શા રે? આ તે બાઈના મા હાલ' હીરા: હાલ રે' આ તે બાઈ છે કે બિખારી? હીરા: બાઈએ તે કપડા પહેર્યા છે કે શુલુપાટ? મગન: નથી બાઈ બિખારી કે નથી એના વચ્ચે શુલુપાટ બાઈને ખાદી પહેરી છે

હીરા: એ તે ખાદી છે કે મોદદી આ બાવાની મોદદી? [એવા બાઈ દાદર ચડી કપર આવે છે] બાઈ: હારા' હુ તો છેક થાકી ગયાં! મીરા: થાકી જ નવને બાઈ! પરો વાલકું તે આપણને ફાવે? બાઈ: અર કહ્યું બહેન! હવે પને પામળાને એ કયાથી ફાવે? હીરા: બાઈ!

બાઈ: આવ બહેન! અને એટ તો ખરી! એ મહિને મગ્યા તો પણ આથી આથી કેમ રહે છે? હીરા: કયાથી બેટે એ? આ તમારા પહેરણના રહ્યા તો નવે શાદીના પંજી કાઠાની રંગોને તે કોઈ બેટે? હીરા: બાઈ! તમને કોઈએ લૂડી લીધા હતા? બાઈ: ના બહેન.

મીરા: તો પછી એ બેન બરીને કપડા લઈ નયા હતા તે કયા જ્યા કે આ આપરના પ્રબા બોડી આવ્યા બાઈ એ તો આપ્યા, એને એની વધારે જરૂર હતી નેને હીરા: એટલે?

બાઈ: હુ જગજગપુડીમા હનો ત્યારે ત્યા રેલ આવી હતી ત્યા હનર હનર લોકો ઠાંટે થરવરતા લાનલ દાકવાના વેંતાના ફુડાના આગને તેઓ જુલોડીડોના કુખડોના કે બહેનકનર કામડાઓનાં લપાઈ રહેતા તડકામાં આવી ઠાંડ પણ કડાડી નરાકતા એ બેવા પછી પણ હુ બબ્બે બબ્બે બેન બરીને કપડાં રાખુ તો મારા રંગે નિષ્કુર કોણ હોઈ રહે?

મીરા: પણ પહેરવા બેવા એકલે બેડે તો રાખવા હવા બાઈ' તે તો આ મેં સંખેડાં જ છે. (પોતાની કંપની ને ધાંતી બતાવે છે.) હીરા: એને તે કોઈ કપડા કહેવું હશે? બાઈ: તો શુ કહે? હીરા: દોરડાંખરને બોદવાના બોદા. બાઈ: આ બોદાંધ મગ્યા છે તે મારા સદ્વાચ છે બાપી મેં તો કોટિકોટિ પ્રબને આપી નાખી ફરતી હીડી છે. હીરા: ફરતાં હરો નાખા એ ફરમવા કાણુ હરો તે

બાઈ: (કંઠજ દેવરે) બહેન! એમનાં કરમને મળે કામ્યા કરીં તેનો વિચાર કરો છ?

દીરા: એમાં તે વળી વિચાર મો કરવાનો? કુદરને વળી.

બાઈ: બહેન! કુદરન તો દાનર દબર દાથે બધાં બદલ આવે છે ને રાંધને દુષી નહિ રાખે.

દીરા: તો પછી તેઓ દુ.ખી હશે પોતાના પરને પાપે બાઈ પોતાના પંડના પાપે નહિ, પરંતુ આપણા પાપે, બહેન!

તમે આપણાં પાપે??

બાઈ: હા આપણાં જ પાપે કદરને દુષી કરે ત્યારે એ જાણુ મુખી પાપ, દાનરને રાંધાવે ત્યારે એક લખપતિ મૂલ્ય માટે જ દેશમાં ફાંસિ છે ને દુ.ખ છે. ને માટે આપણે મુખીએ ને પેશાનમાં જ જવાબદાર છીએ.

મીરા: (દાઘ પકડી) આજે બાઈ, જરા બેઠો, આમગ કરો, દાઘપગ ધુઓ પછી જ કહેવું દોષ ને નિરાને ન્દેને. [બાઈ પરસાળની ચરચબરી પર બેસી છે]

દીરા: હું હ બાઈ, નીચે? હક બોલ પર?

બાઈ: તે બોલ રી બોલી છે? નથી એમાં કાલા જેવા રાંધરા કે કાચની જેવી કાચી.

દીરા: તો તુ આ મારી નાદલાંમાં કાલા અને કચર બરી દશે? બાઈ: બરી તો નથી, પરંતુ હુ કો દશે એ પર એમ તો પાણુ અને મગર પળુ મને તો ખુંસ, કેમકે શરીરમાં જ નહિ પરંતુ અંતરમાં પણ ભાગ્ય, તમે તમારે ત્યાં બેઠો, હુ નો નીચે જ બેસીશ.

દીરા: એ અવળી વિદ્યા ક્યારથી શોખી લાગી?

દીરા: હશે, નમે ત્યારથી શોખી દશે આપણા પ્રેમથી એ બધી હશે. (સાદ કરતી કંઠાનો છટો પકડી) બાઈ! આ સુમાળા જેની કમા તમને કરતી નથી? ખૂમતી નથી?

બાઈ: ખૂમતી જ બરી.

દીરા: તો પછી આ કાળાની માદરી કાદી નાખેને?

મીરા: હા બાઈ, કાદી નાખે. હુ તમને દેશથી પહેરણુ લાવી આપુ દીરા: એ પગહુમ્પિયા જેવી જરબગરી બાદી પહેરવા વરતા તો કયાદા કહેવું બહેનર!

બાઈ: દીરુ! અજવાન મને કયાદા રહેવાનું બળ આપે.

મીરા: તે કયાદાં કરતા મરગ નહિ લાગે?

બાઈ: એમાં મરગ સાતી?

દીરા: મરગ તો બરી જ વળી. તમે કયાદા રો તો તમે જ નહિ પણ મને બધાં જ લાગુ મગીએ.

બાઈ: બહેન, આ દેગની અર'લી વળી અરથી કે આખી કયાદી રંદે. નેમને પોતલી મળે નો પિછોડી મળતી નથી અને તે મળે નો પહેરણુ મળતું નથી આપણને ને દેશમાંના આપણા જેવા બપાને મેળાની નમતા માટે મરગ આપી છે કી, કે આજેનું કે તમે લાગુ મગીએ?

દીરા: બાઈ! જવા દો એ વાન પણ રંદો, મારા માટે કેઈ નવાજની સીજ લાંબા છે કે નહિ?

બાઈ: લાંબા થુ, બહેન! અને ને એ નો નવાજની સીજ છે કે તેને નેઈ લાંબી નવાજનો પાર નહિ રહે.

[ને પાસેની પોટલી ઉઠાડે છે. અંદર નવું પરીનું દેખાય છે. તેમાંથી મો- દીરાગ પડે છે]

દીરા આ મારી બેઠીયુ. (ઉઠી છે)

દીરા: સેલેની બ. એકલીયુ ફેલી દતી તે દરે માર નકા મગાના

દીરા: (ઓબીડી પડી) બાઈ! તમે આ મુ વાળા પો?

બાઈ: બવાળાના મગરા, બહેન બવાળાના મને મૂડી મ્દે છે.

દીરા: મૂડી... બવાળાની મોડામાં મેડી નથી આ મગરાશ?

બાઈ: એની તારાથી ને મારાથી ના નહિ પડાય, બહેન! આ

મૂડી તો અરધા બવાળાનો ઇવનબાધાર છે ત્યાના નરી માને મૂડી મળે એટલે તો બલિ મેવાને માગ મળે છે?

દીરા: તે મુ બવાળાના મગરા તે જ મેવામીકાઈ?

બાઈ: ના બહેન! ત્યા પણ મેવામીકાઈ તો ખીજ જ છે. પણ તે પેસાદાને માટે, જમીનદાર માટે શકી રેવત માટે તો મેવા ક્લો કે ગીકાઈ તે આ પેસા મે પેસાની મૂડી જ છે

દીરા: (ખીજુ પડી છે) મેલે તો ખરી આમ આ જ માટે પકવાન છે કે નહિ (એ પરીકામાંથી ફાળિયા વેસાય છે)

દીરા: (મરડાટમાં) હું! માર નસીબ પણ તારા જેવુ જ જોર-દાર છે. એ આ કળીતો દાખુ!

બાઈ: દીરુ! એ દાળિયા દેવની મરફની ન દોષ!

મીરા: (આથેયંબ્યાં રેવરે) નમારી મો એકેએક વાન આમળ છે, બાઈ! દાળિયા તે વળી રેવ!

બાઈ: બહેન! એ જ દાળિયાના દસ દીસ દાખુ આજને લેતા એ લેતા પાખી પી આજુનને આડતરે ખાતા દાનરો રંદે મેં જવાડે નેચા દત્ત ત્યારે હું પણ એકા અબજબ નંદાતો મ્પો. બહેનર! એ અબજબનીએ મને પોગમોગ આમુને રડાવે. દાવ કે દુખાંચી રેમ? તારી આ અવદશા! મનીઆદરી ખેનરાઈ ને લીલીછમ વનરાઈઆથી બરેડી આરનમિયા તારા મેતામોને કેવળ દસ દીગ દાળિયા જ!

મીરા: (સીનું પડીું ખાંડે છે) અને ના નો મારીનું મેમમુ!

બાઈ: હા, આ મારી જ છે; પણ છે ચુરમાના ચમતા બરબર.

દીરા: ચુરમાનું બકડું!

બાઈ: દીરુ! આ દેગમાં એવા પણ મુલક છે જ્યાં જાડ જાડ વર્ષથી દુધાળ પડે છે. ત્યાં ચુરમા માટે મતી દોષ નહિ, એ લી પડા-પડીઆથી મારી માટે માથ છે મરજુ એ મારીમાં રેડવાખડા મેવારે દાખુ દસવા દોષ છે કે પાસનેલાની મેવાર જડ કાપા દોષ ને, પળ ફાંસી કે દરાશા આવવાને જતા આપી મારી બાઈ એટલે ચુરમા જ

બાપુ કે બીજી કંઈ ?

હીરા : આ મેલામીદાર્દને ચુરમાથી નો વનર બાજે જ ધરાઈ નયા પખુ બાઈ અગાસા મટે બીજી કંઈ બેઠ નથી લાંબા ?

બાઈ લાંબા ધુ, જરૂર લાંબા ધુ તેને એ મોદરમાં જ મોકલાવી હતી મહારાને લખુ નથી આપી ?

હીરા (આનુરૂપાથી) ના !

હીરા : એ બેઠ ને વળી રૂંક મોદી કે કે તેને મોદરમાં બેસાડી મોદી ને તમે આવતા આવ્યા ?

બાઈ : એવી ગડગાળી શી વાત રૂંક બહેન ! કેવળ મોદરમાં જ નહિ બેસાડ, પખુ માટે આવે તો બેની તો રૂંકવચનથી પૂન કફે.

હીરા : (અનર્થ) ને તે એ બેઠે જરૂર કોઈ અદ્યુત વીર હશે બાઈ જરૂર અદ્યુત છે, એ છે મારની ને તવરો.

હીરા-હીરા (આથે) તો ને એ હજુ લેવાની નાના મીરાં, બહેન મીરા બાઈની બેઠ પચાવવી સહેલી નહિ હોય

[યવન મહારાજ બેઠની વાત નીકળ્યા જ નીચે નંધા દોલ છે તે બે વગેરુ પીંજાનું ને ધનુષતકી વાળી મૂકે છે.]

બાઈ : આ આવી તમારી આંટી ને તવરો

હીરા-હીરા (સાથે) આ ' !

મીરા : એ નોંદોળ કહુ કે મીરા પડો ?

હીરા (પીંજાનું પામે જઈ) આ તવરો (પારો મોડીયો છે ને વળે) અને આ બેની નખથી નેની એ નખથી બંદી છે તેવો જ બંદો હશે એ તખમનો શરૂ એ મૂર માતળી એકે રાજમાઈ જરો અને બંદો બાવલા માટી

બાઈ : હીરા મુન્ડે ન થા એ શરૂ થયે બંદો હશે, પખુ જરૂર નહિ હોય મિના સું-સુંદરો ને વનવચન બારતના આતમાના ગીત નુજો પકળેજળીઆતરડી કારવાની અજબ એવી મુન્ડે એ જ શરૂમા છે હીરા અને આ મારી સારની વાની છે, લખનીની લેલાદોરની આ બાઈ એ રીમાવની મારી છે એના શરૂ શરૂ લાંબે લાંબી તઆજી સમી કારતમાતાના તવરો નખાણુ બોર પૂરો

[બાઈની આખા આસુ ચમકે છે]

તમે બાઈ, તમે રૂંકા છો ?

બાઈ : હોરોડ પુ, બેનીઆ ' હ એકવો જ નથી રોનો, પખુ કમે છે મુવક આખાની થગી.

હીરા : ધરની એટલે નો પૂજ, પધ્ધર ને દેખ રોજ તે થોડો જ છે કે ને રૂંકે ? કમે છે કે રોને હરવ દોલ ને

બાઈ : બહેન ! હરવવાજા જ્યારે હરવલીન બને છે ત્યારે છપ વનરનો પૂજટોમાં હરવ જન્મે છે અને તે આજુબે આજુબે કમે છે હીરા : બાઈ ! ધરનીમાતા કમે છે રૂંક કમે ?

બાઈ : ધરની કમે છે એ રૂંકે કે એટલે તે પોતાના પેટ મીની-મીનીને ધાન્યબંદો આપવામાં આવ્યા હિના બધે ગમે છે, એમ ને પોતાના દેવાનુ હીરા મીચીવીનીચીની નરીના કહસોવા નો પખુ નરવા છત્રો મટે નો પ્રાચવાના જળ જ રવા છે.

હીરા : બાઈ ! એ તો મળે રૂંક કવના

બાઈ : એ જવના નથી, રૂંકાકાર નથી, પખુ છે નરવરથીમા. હીરા : નો પામી એ ફેન અમને કેમ સંભાળુ નથી ?

બાઈ : નથી સંભાળુ, કમનુ કે આપને બહેરા હીરા બહેન ' તુ કે હ નહિ આપણો તેથી એ ફેન અગત્ય રૂંકુ નથી આજ કાપડે ને અગ્રીક રૂંકો નરવે પડે છે તેમ ને કાન કંઈક તેર એ

વેદનાનું ફેન લેમવાય નીચે કરવામા આસ કાન કંઈક થા છે અને થગી ને આનજી કે કેવળ ધરની જ રોની નથી, પખુ રૂંકે છે નરી કુનર, હિગ્યા, આટ અને પાદટા. અરે ' આખી કુદરત રૂંકે છે અને સાથે રૂંકે છે નીનીનીયા દેવો ને દેવોના કપરેમ. બહેન ! નખના કમેકમુ, વરસાદનાં છુટેમુદ અને આકાશના પ્રદેમુદ અખજિ-આનુએ રૂંકે છે, આનનવવાના કાવાનજ પડે રૂંકે છે, કાવાનજના અખજ પડે રૂંકે છે. અખજના.....

મીરાં : બાઈ, બાઈ (મહારાજ તરફ ફરી) મહારાજ ! તમે એ બેઠ, આ પડીકા ને પોરકુ અદર લઈ બંધો; અને બાઈ તેમે લખ-પન કાવા ડોડા.

[મહારાજ મોપેલુ કાગ કરે છે. બાઈ પખુ આનુના મોરોમાં નંધ છે તમે બહેનો મગીર જની આડીઅજળી બેસે છે ત્યા કાર પડપી ગિષ અને મુખી જખુલી, કાપે ને કપડે મુ કોમિત, ને બોલેથોથો સરકારી જેખારી એક બાઈ પ્રવેશે છે]

મીરા : આને રાખાખા ?

રાખા : તે માધવકાસ તીરક કરી આવ્યા ?

મીરા : હા બાબુ

રાખા : (માટે બાબુ બેઠ) ક્યા મથા ?

મીરા : બાબુના મોરડામાં લાવપખ પૂએ છે

માધવ : (નરથી) કોનુ છે એ ?

રાખા : એ તો હું ધુ દિયર છે

માધવ : રાખાભાગી !

રાખા : હીક જાળખી મરી, અવાજ પડપી

માધવ : તે તમારે અવાજ તો લાખો લોકમા નોખા તરી બાવે એવો છે તો

રાખા : એ ? એ ? દિયર, તમે તો અજા નમીબદાર ' હું ના બંડબંડ કરી રહી નહીં તમે તો બાંડકો તીરક કરી આવ્યા મુખપતો છો ને ?

માધવ : હા, બાબી.

રાખા : દિયર ! મહારા-મહારાના મારેના માપુરો ને મુજને બેઠને તો તમારી આજ કરી મળ હશે

માધવ : ખરી વાત (નર રહે રહે જ પ્રેક્ષી પ્રતિ) પમું એ આકાશકુખી માપુરોથી થોડક છે જ પાતાળમાં પેમી જવા દોષ તેવા કાવવા કમળો દવા, તે દવા પચાગ ભતિના. જેવા નીચા વળ એ કમળો એવા જ નીચાં દવા એમનાં મોડા. કાની પૂરીને વલકરોને એમને અધિકાર ને હોનો.

રાખા : દિયર ! રજબવા વખતે તમે જગમાપુરીમાં કતા ને ! માધવ : હા, હોનો.

રાખા : અહા હા ! મો દરો એ રજનો મળુ નર ' મુકક આખાની લરખીને બંધે એ લાકોને ચાકોને કુનર દરો !

માધવ : ખરેખર જ (પ્રેક્ષી પ્રતિ) પખુ એ લરખીના કુનરની આકાશ જ જગમાપુરીના દેરામાં કહરના કુનર છે. અને એ કુનર-વા પાયા દવા, રીજાની કેવળના પાતાળકવા જેવા પેટના આકાશ, અને રીજા દવા આકાશ રંડકી કાંડી જરીખી આખમા

રાખા : અનાનંદ દેગદેરાના બાવિકોને બાન કરવા મેલે હમે તો અનજીવ થવા દરો

માધવ : નંનાકાકાની કીના બેઈ કોનુ અનજીવ ન થાવે ! (પ્રેક્ષી પ્રતિ) જરા પુઠવાના નામે પડાઓના પાખડ આવે અને રવેના નામે શ્રાદ મરાવનાના સકા થાડે ત્યા કોનુ અનજીવ

નદિ થાય.

રાધા: દિવસે 'શંકરાચાર્યના કેવલ દેગમાં નાંખી દીધા જોના મુખમાંની વેદવેદના પાત્ર આનંદની આનંદ ?

માધવ: હા બાબી! એ સાક્ષીઓના મુખમાંથી સાક્ષાત સરસ્વતી વહે છે. (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) અને એ સરસ્વતી કેવલ વેદવેદના પાત્રોની જ ન હોય, એ બહેનોના શ્રીમુખમાંથી ત્યાંની પંથક ભવિષ્ય માટે ગ્રામ્ય અને ગૃહસ્થાની સરસ્વતી પણ અજ્ઞાતિત વહે છે.

રાધા: આટલા બધા તીરજ સ્ત્રી આંખો તો કોઈ રેવળી મુક્તિ લઈ આવ્યા હતા કે નહિ ?

માધવ: હાંબો છું. તે પિતા આજુ નો તીર્થયાત્રા કરી તો ય શું ને ન કરી તો ય શું ? (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) હું ઇન્દ્રનારાયણ સ્વેચ્છા મુક્તિ લઈ આવ્યો છું; મારા હૃદયમાંથી આ દેગમાં ફરીને લઈ આવ્યો છું.

રાધા: કોઈ સાધુસંન્યાસી પામેથી યુગ્મગત પણ હાંબો દસો.

માધવ: હાંબો છું (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) એ મંત્ર નથી મંત્રિયાગમાં કે નથી સ્ત્રીતારામાં બધું છે વરદાગતરમણો.

રાધા: અને કોઈ મતનીમ ?

માધવ: મત પણ હાંબો છું. (પ્રેક્ષકો પ્રતિ) એ મત છે સાદાગુરુ એ તીરજ અમરગુરુ ને મેંવાળું

રાધા: (બાંધીમાંથી બહાર ડોળાવી) એ મારા 'માધવવાલ, દસે નો પછીથી ગણીશું. આ પેલો મારો કીકો તો નીકળે પડ્યા મળિયામાં. થી નીકળે મળે નથી, દસમળિયારે

[અંત્ય છે માધવવાલ બહાર આવે છે ત્રણે બંનેનો ગંભીર અને વિચારમગ્ન છે]

માધવ: બહેનો, બહુ વિચારમાં પડ્યા હશે ?

મીરા: પ્રસન્ન જ આવે છે ને બાઈ ?

માધવ: મારી વાત તમારા મળે નથી કોતરતી, ખરું ?

મીરા: (કંઠગુસ્સે) તમારી વાત જોઈ તો નથી, પણ વહેલી-ગાંધી કોલેજ છે દુનિયા અને નહિ માને.

માધવ: બહેનો! એ મહિલા પહેલાં દુ પળે એ દુનિયામાંના જ એક દસે.

તીરા: (ગિતાપ્રજ્ઞાંતર) નો શુ આજે દુનિયાથી નુકા પડી

નયા હો ?

માધવ: એમો જવાબ હા ને ના બને છે.

તીરા: (મોઢેનું) એટલે ?

માધવ: હું મુખવાસીઓના જગતથી વહેર તુરંત પડ્યો છું. પણ દુનિયા એટલે દસ બાંધે છે એક જ બાંધ મુખથી હું દસે એ દુ:ખીઓની જગતમાં ડોળાયા છું. તે દિશાએ છે જગતથી તુરંત નથી પડ્યા, પરંતુ નેની વધારે નજીક નબો છું

તીરા: (પ્રવેશ) તે બાઈ, તમે અમને ડોળી જમો ?

માધવ: ડોળી બંધ કે શું તે દસે કંઈક છે હું તે તમારી પાંચે દશ, કતા આપણા વચ્ચે અતર દસે મો મો કોગળુ તમે ખામો પચાન તો હું ખાઈશ બહુ તમે પહેરોમો હીંગા વીર તો હું પહેરીશ હાંબની ખાડી. તમે દસો ઝાડીમાં તો હું દસો પવનમાં.

તમે જસો કૂલવાડીમાં તો હું જસો દરિયાનાં. તમારા પવનમાં દસે અમલવની મોજી તો મારા પવનમાં દસે વાટોમળના કોલેરા કસા તમે સુરો છવપવન પર નો છું સુરો સારી સાદી પર.

ત્રણે. બાઈ! અમે તમને નુકા મારા નહિ દશ.

મીરા: જેવા તમે તેવા અમે

તીરા: દેગના દુ:ખે તમે બેળ લેમો નો અમે ય બનવા પડ્યું

તીરા: તમને અહીં બાંધો ને અમને ય મીડું લાગશે

માધવ: મીરા! તારી આ કોમળ કાયા પર બરબરની ખાંડીથી કચરા પડશે

મીરા: અંતે પડતા પડતું નેથી કોઈ બંધે દગવજાતની આતરડી તો કરશે ને ?

માધવ: હીરા! પછી કોઈ દસવા ખાવા જવા નહિ મળે.

તીરા: બહો નહિ મળે. ખાનગીમાંના મીઠા કોઈ રંગમાં નાજ દસવા ખાવા પ્યો બંધ છે ?

માધવ: હીરા! અહીં ખાવાની દોસ કંઈ છે પણ કોઈ આપણી બાંધી કોલેજ.

તીરા: અંતે હું નહિ નો આરુપ પગુ નો ખાઈશ જ ખાઈશ. બાંધાજી કોલેજા મેં બાંધાજી મુના કોલેજા કતા તો હું કંઈ મુખી દોશમાં મન દે પ્રમુદા આજે મારા તીર્થયાત્રા કળી છે' (પડશે પડે છે)

છબી જાણનારા ૨૦ [એ માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

કલકત્તાનો વીર પુરુષ

બ

લાંચાનીપુર નામે કલકત્તાના પગમાં નરસિંહ કંઈ દિને એક સાધાગુરુ મુખમાં રહેતો હતો. એક દિવસ તે પોતાને ફરતે જવા નિકળ્યા તો ગામમાં એક ઝરડા ખોલી દલી, અને કેટલાક મહત્ત્વ એક મુદ્દામની રેખાને નીચે કાઢી દત્તા. ત્યાં એકાએક અંદરથી ખોલી મળે, કેમ કે એક મુખમાંના મહત્ત્વ બાસ (mahabala) આનંદથી આવતાં આવતાં એની વાણી ખેંચી નરમમાં પડી ગયા. આથી બીજા મહત્ત્વને રોગાટ કરી મૂકી અને મુખમાંના મુનદમ પડીને એને ને પછી બીજા મહત્ત્વને ફેરવા મેંડાં. કે નીચે બંધા. ને તમારા સાથીને બચાવવા. પણ સાક્ષીનું મુલ્યને બેંચવા કોમ્ તેવાર થાય ? મો' નરસિંહ કંઈ નહિ. ને અંદર પડેલા મહત્ત્વને બચવાની આગમાં મૂકી નહિ. નરસિંહ આવી પડેલાં. શું બન્યું છે ને સમજ મલા, પોતાના દલેલા. દોષો ને જોડા દલેલાં અને રજમમાં ગળે. એક મિત્ર નો એક મો' એક દોષ નહિ. મુખમાં મહત્ત્વ

નરસિંહ કંઈ નો એક મહત્ત્વનું મુખ બેંચવા આવ્યું એટલે એક મેં બાંધીની મહત્ત્વ એક દોષ કંઈક કંઈક. અને નરસિંહ કંઈ તમા એની બચવા મહત્ત્વ દત્તા નેતા મહત્ત્વ કંઈ પોતે. પછી ઝરડા બેંચને બહાર ખેંચી કાઢવા, પણ દુર્ભાગ્યે બચાવી એક છબી નહોતો. એક જગત દગ. કે નરસિંહ એકાએક મહત્ત્વને જોતાં દશે. ને બાંધાથી એક કંઈ એને કાઢ્યા દશે તથા એને બચવા હવેને કપર. વાંચાની મહત્ત્વ બહાર નીકળવાની આગ સાંધી દશે, પણ મહત્ત્વ આવી પડેલાં ને પડેલાં એની વાણી વગ મેંડા દશે.

નરસિંહ કંઈ અત્યંત અભિમાનવાળા મો' દાખલ બચાવી-પુરમાં ખોલી તોની કરી છે. ને મો' બેંચા જગતની (૨૦ માર્ચ, ૧૯૮૧)ને મહત્ત્વ (૧૦ મે, ૧૯૮૩)ના બેંચા પાંચ કાંઈ બેંચા આવી છે. (કલકત્તાના નિયોખીલા નંબર ૬૫૪)

રેડિયો ધર

હિંદમાં ઓરકાસ્ટિંગનો ઇતિહાસ

રેડિયો એ આધુનિક વિજ્ઞાનનું એક અત્યંત મહત્વનું ક્ષેત્ર છે. આપણા પુરાણોમાં આકાશવાણીના જ હૃદયેષ આવી છે તે આજના રેડિયોના જેવી જ. મેઘ ગત્યશક્તિ યોજના હોઈ સહે એક ધણી માને છે બરેલો દ્વારા ગ્રામવાસી આપની શ્રાદ્ધ, તપનું આદિ કિર્તિઓનું મળ 'ઈગર' મારફતે સ્વદેશમાં પિતૃઓને પહોંચાણ હોય અથવા પણ મૃતવાકું ગાનનું છે.

પ્રાચીન મધ્યમાં આગન-વર્ષમાં રેડિયોની કાઈ વસ્તુ હરો કે નહિ તેની આ વાત બાળકોને મગીએ, તેમણે રેડિયોની નોંધ અદ્યતન છે એમ તેા અર્થ મેઘ સ્ત્રીકારનો ઓરકાસ્ટિંગ મથક રેડિયો-ધર પરથી આપવામાં આવતા સમર્થ. આપણે તાર કે અન્ય મઈ પણ અનુના ભેદાણુ વિના જે મેકા રેડિયોમાં માળખી શરોએ છીએ એ બધુ ફેર બને છે, ઓરકાસ્ટિંગ ગાયત્રી સ્ત્રી યોજના હોય છે અને નર્વકેનોએ હવામાં કેમ વહેતા મુલવામાં આવે છે તેની આજી કપ-રેખા નીચે આપી છે.

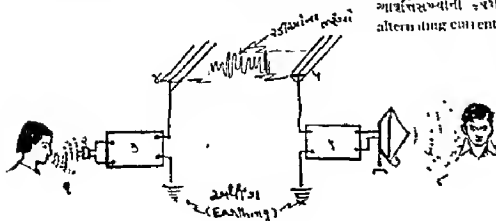
આપણે જાણીએ છીએ કે 'વનિના મોલ હવામાં અમુક અંતર મુખી જ પધોની ગમે છે મેઘ પાણી ભરેલો હોય તો આપણે તેને યોરક છેલ્લેથી સાબળી મગીએ એ તે મેટીથી જોડતો હરો તો તેનો નાજ જરા વધુ ફર જઈ શકે તે બરા કે ચોસ પાડતો ના તેનો નાજ તેથી ય વધારે ફરથી નાબળી મગરો પણ આખરે અમુક તર પછી 'વનિના મોલ મરી જાય છે બધુ ફર મરેશા મોડવા ટે 'વનિના એ માફા મોલ કારનન નીવડતા નથી વધી આપણી નર્વકિય વિધવિધ તત્ત્વો અવાજોને જુદા પાકી થોડાંતે જ અવાજ મળેલો હોય તે જ માળખી નક એવી શક્તિ મગવની નથી ફરક લેતો કોનાહવ એકમાથે જ સાબળી કાઢાય છે તેથી ફર મરેશા મોડવા માટે 'વનિના મોલનું વિદ્યુત દાગ મઈર પાનુ દરતુ એકએ. ઓરકાસ્ટિંગ મથકમાં એ પ્રગાંન કરવામાં આવે છે વળી ઓરકાસ્ટિંગ પદ્ધતિમાં એવી યોજના હોવી જોઈએ કે જે રેડિયો-ધરનો કાર્યક્રમ આપણે સાબળેલા હોય તે જ માળખી મગીએ મુલાઈના રેડિયો-ધરનો કાર્યક્રમ આપણે હોય તે તે જ અબળાય, રેડિયો કે શીલ કાઈ

રેડિયો-ધરનો અવાજ તે વળતે ન સાબળાય વિદ્યુત અને શોહુમળના મિદ્યોનો કપયોન કપવાથી આ કાર્ય અરજનાથી મુદ્દ રાક છે.

રેડિયો-ધરનો મુદ્દિયો મોટા 'વનિવિચિતિન (Compass) ખાતેથી ઓરકાસ્ટિંગ બનેલો હોય છે ફરક ખંડમાં મેડા માઈક્રોફોન મેડુલ હોય છે લીવાયે તથા કત 'વનિશોષક બનાવવામાં આવી હોયથી બહારમે યોધાઈ ખંડમાં પ્રવેશી મગતો નથી અને તેથી માઈક્રોફોન અન્ય યોધાઈ અદ્યતન કરતુ નથી અમીન ભડી ભનમોથી આગ જ મિત કરવામાં આવી હોવાથી પડતો પડતો નથી અને પદ્યવ માર્ક કોફોન પર અમર નીપાતવનો નથી મુદ્દિયોના ફરક ખંડનું બેદામુ ટેલીફોન દારા કોન્નેક્ટર (Cable) આપે કરવામાં આવેલ હોય છે ટેલીફોન મથકમાં ફરક 'વનિના ગા' કોફોનનું બેદામુ કરતા નાર અને તેને સળી આપેલી મોડવાનું ફરી હોય છે, એકેય નિશાગ- (controller) જે બધેયા કે વ્યા અવાજના મગદા હવામાં ફેલાવવા હોય તેના ખંડના માઈક્રોફોનનું બેદામુ કાયર મળી અન્ય માર્ક કોફોનનું બેદામુ કાયર શરૂ છે વળી જોનો મર્થકય શાજનો હોય તેને ટેલીફોન દારા યોમ મુલાકાતો પણ આપી મગ છે.

અમરે માઈક્રોફોનના સ્વરપદ કપર 'વનિના તરનો અથડાય છે ત્યારે તેમાં તેમાં જ વિદ્યુતના તરનો કાપલ થાય છે આમ કાપલ મુએલા વિદ્યુત તરનોની શક્તિ થતી અથડા તોવાથી તરનો ઓંખી-કાયર (amplifier)માં હઈ જવામાં આવે છે, અ્યા તેગની શક્તિ અનેકગણી વધી જાય છે ઓંખીકાયર રેડિયોની મુદ્દિયુદી ભતની વાલવ (valves)ની એક સાકળીનું બનેલું હોય છે વાલવમાંથી વિદ્યુતનો પ્રવાહ એ જ તરનામાં મઈ શરૂ છે, એકેય માઈક્રોફોનમાંથી આવતા વિદ્યુતના તરનો પાછા માઈક્રોફોન તરફ નજરતા આજળ વરે છે વલવનો બીને એક-મુલ છે કે ન તે વિદ્યુતની શક્તિ અનેકગણી વધારી ને છે એકેય ઓંખીકાયરમાં જમ વધારે વાલવ હોય તેમ વિદ્યુતના તરનો વધુ ભજવાન બને.

વિદ્યુતના બલવતર મુએલા આ તરનોને ત્યાર પછી મોડુલેટર (modulator)માં હઈ જવામાં આવે છે અહીં તેગની માપે મોડી અલ્તરેશનમાંથી તરનાનું વિદ્યુતના તરનો (modulated wave) બનેલું હોય છે આ કિસ્મને 'મોડુલેટર

- ૧ વનિના આંદાજનો
- ૨ માઈક્રોફોન
- ૩ કોન્નેક્ટિંગ યજ
- ૪ રેડિયો-ધરની મિદ્યિય
- ૫ રેડિયો દોંખીવળી મિદ્યિય
- ૬ રેડિયો દોંખીવર
- ૭ વાલવમાં
- ૮ માઈક્રોફોનમાંથી નીકળતો 'વનિ

સામુદ્રના મધ્ય નીચે ગયા હતા. આથી પ્રલયના એ વેળા વરુણ દેવની હાક વાનવી. એ દેવ સાનરને ન્યાની હોને ને તેથી એ મામર-આમ 'વરુણ સમુદ્ર' કહેવાયા સાવા.

મોઢે જે દેવાની સેન્યની મરુદિને આપ્યું પ્રલયની હતી કે મારુ માનુ મુ આપીને સારકાય દત્તિદાસ સુર્ય વગથી ગર ગયા છે એના આદિ પુરુષ વેવવેતવ ગાનના પુત્ર દેવવાહુએ સિંધુનાં ન્યાએ મમુદને ગળતી ત્યા પાટલક નામનું પાટનનર વસાવ્યુ હાલ એ સ્થળે દેવમ-આદ આવીયુ છે હાવાહુનાં એક પુત્રનું નામ 'કુમ' હતુ તેના વપાપદે કુમ પ્રલય મહેવાસા. એ કુમોના સગાય વરુણ મમુદ નામે બની આનતેસાનર બન્યા ને કુમો નેને કરતા વર્તિદાદ બન્યા હાલ બન્યા નજ દારમ છે ત્યા આનજ નેગની પાટનનરી કુસામ્પથી હતી આનતે-સાનરને એટલી બિડતી આ પ્રલય બેળીસાનિયાની વતની શક પડી

હાલ બાંચે 'કુમ-પુત્ર' Cusimaleનાનામથી તેગને નુયસાવિનાયો છે મયે વેળામાં દેવવાહુ પછી નામની પેટીએ કુવસાચે સાલ મંથ. ને વેળા આમીરિયાના અમરો મુસાદ અને આનતે મારત દેવગા પેની મુમ્યા હતા તેમના અક આનવાન મથુલ મુસરાતથી માત્રી વપુનોના કોડા મુધીના પ્રદેશ કુપા ગમ્ય ગયાપુ દગુ એનું નર પહેલવહેલી મથુસા નનરી (નજનામ મધુપુરી) વસાવી હતી એના પછી બેળીસાનિયા તરફથી એના નરમાઈ યાદવ દર્પથ આરદે મથુન નેને આનતે, તુગમ અને અનપનુ સાન્ય આપી રીધુ

આ વખતે આનતેમમુદ (કચ્છના રતુના સમુદ્ર)ને કાંઠે કચ્છ-લક પ્રદેશમાં ઉત્તવ આદિ અનેક કષિત્તો તપ કરતા હતા મથુનો પુત્ર મુધુ તેગને બાંધ મારા આપવા હામ્યે પુગાંત્રા કહે છે કે તે કચ્છલક પ્રદેશ અનજ સમુદ્રના પેડે ને એથી આ સાનરની વચ્ચે આવેલા બેટ (કચ્છ) કચ્છના પર્વતો અગિ વરગાવવા કાગ્યા, પ્રચ્છ કચ્છનીક શ્વત કાગ્યા ને આનતેસાનર સુકાયા હામ્યે એને કષિત્તોનાની વિર્મતિથી સુચર્યાત રાત કુલકામ્યે સમુદ્રમાંથી મુધુને મંથથીને માર્યા ને એથી તેને 'મુધુમારનું બિઠક મધુ

સુર્ય વેળામાં કુવસાચે પછી યાની પેટીએ બેળાવાગા રાગને અવતાર થયા રામે હસા ઉપર આકરામુ હઈ બરી વેળા બામુ ગાત્રી સમુદ્રને સુકથી નાખેલા એ બતાવ બરી રીતે ને આનતેસાનરના નુવાવા વિધે છે વાલ્મીકિ મુનિએ બવિલવા પ્રવાહમાં તબુલ રાગના છવનને પરાક્રમેથી બરપૂર બતાવ્યા કચ્છને રતુસાનર સુક થાની પર્વતપરના રાગ સાચે બેડી કાઢી લાન છે રામાયણના મુદ્દાકામ મુનિ વાલ્મીકિ લખે છે કે એ સાનરને સિધુ અને મગ્ગવી નત્રીયા ગળતી ને તેને ઉત્તર કાંઠે આગાંત્રી (હાલના આંદોર) વગના હતા મદાબારત તેમજ શ્રીક પ્રવાસપોથીઓગા બાબાવા પ્રગાતિ આનતે-સાનરને ઉત્તર કાંઠે એ પ્રલય વગતી હતી

રામાયણ અને મદાબારતના બનાવના કાજ વચ્ચેના માથામાં કત્તર મુસરાતમાં શીમાળના પ્રદેશ પર આ આનતેસમુદ્રના મોઢા મુ-કાયા હોય એમ શ્રીમાજ મદાભત્ય ઉપરથી જાણવા મળે છે હલ પલુ એ પ્રદેશના ખડકો ઉપર મમુદના વસાસાના સિદ્ધિ પાછનનરે પડે છે

મદાબારતનું ચુદ્ધ દ પૂર્વે પદરમાં ક્રેકમાં મરાએલુ કહેવાય છે મુનિહિરના સારસથ વસામાં બાગ લેવા શ્રીક્રમુદનારાધી હનિનાપુગ નેમસા તે વખતે આજુના મગ મિથિલાવાના બાઈ કાકલે હીરન પર અકમમુ હરેલુ અને શ્રીક્રમે હનિનાપુરથી પાછા આવી કચ્છના રતુ-સાનરમાં સાલવેના વધ ક્યાંએ હકીકત મદાબારતમાં મળી આવે છે

દ પૂર્વે દરમાં ક્રેકમાં પેંડેકાનમાં સોડીયાન નામે એક જગો પ્રતાપી અને મુકિગાન સાલ મંથા હતા. બાઈબજા કચ્છમાં પ્રગાલે

એ સાલ દિવની વરુણે હાવવા માટે ઓફીર નામના પૂર્વ દિગ્ધ્ય ક્રેઈજાવ વહામુના કાદવાને બેાકવા કરતાં વિહોને પશિચાદિલા એક પ્રાચીન બપુ 'ગેા રીર'ને ઓફીર (ગાફીર હોવીર-ગોવીર) માન છે ઓફીર અથવા બિર્મનગેા બાબાવા પ્રગાતિ કચ્છના રતુસાનરના હાલ બન્યા પારકર દીપકકપ છે ત્યા આ બપુ આંધ્રુ તરુ

દ. પૂર્વે કચ્છમાં હિંદ કાંઠની વેળા એકેકાકાગેને સેનિક કા-ક આપણા રતુસાનરમાંથી પગા મગસા હોવાની નોંધ શ્રીક પ્રવાસ-પોથીઓગા ગળી આવે છે

ઉપરના બનાવોના સમય અને હાલના બીજા સંમતી વચ્ચના માથામાં મુઝાકા ધર્મકેપાદિ કુદરતી ઉપકરનાને લેને મ્ત્રી પાન કચ્છના રતુસાનરની કાયા કુશ બની ને વળી તેની સપાટી જાતી ઉપગી આવી શ્રીક અથ પેંડેકચ્છને ન્યાં આ વખતની મિત્રી વિન આવે છે તે કહે છે કે રતુસાનરના અમુચ્છમુ વિનાનમાં વહાળે આવી રાકના નહોતા

કચ્છના રતુના હાલ એ બિબાન છે સિધ અને કચ્છની વચ્ચેના બાન ને એ દુરમુ, બને કચ્છ કાડિયાવાડ તથા મુઝગત વચ્ચે આવેલા બાન તે નાનુ મજ કહેવાય છે બેનેના મુદ્દક પર ગાનમુગની પશ્ચિમે મારાજ દીપકકપ આવેલા છે ને કચ્છ તે બેનેને જુદા પાડે છે

પેંડેકચ્છની દુરીકત કાગ જાણાય છે કે તેના સમયમાં મારા રતુ ઉપરના જાણવિનાર મુકાને જતો હોને, પમુ નાના રતુ ઉપર તેા છેક આવડાઆના રામ્યકાજ મુત્રી રિયાના મેલે બેળકાત ગલા છે ને વહામુવદુ બેડાવા હતું છે દેમ, ૪૪૪માં લીલા મુસારા હુવાન ચ્ચાને મદીકામથી શ્રીમાત્ર તરક જતા માર્યામાં એ સાનર, વિનાર દેવો હતા સિ રાગના રામ્યકાજમાં હજાનેડા સરસ્વતીપુગામુના નાના રતુમાં પામી હોવાની નોંધ ગળતી નથી, પમુ આગામમાં નરી મેના પગના પાળીના બરાવાનેછત ને વહાલુવડાને માટે ઉપચાની તેા છેક અબરના રામ્યકાજ મુત્રી ગલા છે

કચ્છને એ રતુનાનર, જિમુવાડાના કિલ્લામુ બેટ આગળથી, સામુદ્રપુત્રીના આકારે મુઝરાત અને હાડિયાવાડની વચ્ચે થઈ, નજ સંસરને પોનાના એનગા સમાવેના, અબાતના અબાતને બંદી મળેની હોને એ તેા છેક મુનવ કાજ મુધીની દુરીકત છે મુસરાત અને કાડિ-યાવાડ વચ્ચેની આ સામુદ્રપુત્રીને મુનવમાની નજમાં પ્રવામે આવેલા રુપિપોથી વિમુ નદીને પ્રવાદ લેખતા કે ૧૫૦૦માં આવેલા વાગેગાને અનેક ૧૬૬૪માં આવતા બાકુરુરે ને દુરીકત કળી છે આ પછી એ સામુદ્રપુત્રી માત્ર મારાસુ ને તે પછીના થોડાં ગાસ મુધી વહાલુવડા માટે કામ લાનવા લાની છે ૧૭૮૦ મુધી વર્ષમાં છ મગ તેા ધોધના વહાળા પાટલુવાટે અત્તી લ્યોને કપાન બરથ લક જતા એા સરકાદી મંતરે મુપરથી ન્મુમુય છે ૧૮૩૦ની સાલમાં રોયજ એસિયાલિક ગોસાએડીના બર્નેકના લેખ કખતા ને-ગોડી જાણુવે છે કે તેના અપવસા વર્ષના છ ગાસ કાડિયાવાડ મુઝગતથી છુટ રહે છે ને કચ્છના રતુ તથા બનાવના અબાતના વિનાગ વચ્ચે એ સામુદ્રપુત્રી અનિતવગા આવી નય છે દેમ ૧૮૦૦ના ધુરની-ક ના પેંડેકચ્છને કાડિયાવાડ કાચગને માટે દીપ રાદી મુઝરાત માટે

કચ્છના રતુસાનરમાં રેતા વહાળુને લાનરે વખે બેની માથે બાધી ગળવામાં આવતા તે સોખરની કડાવાજા પથ્થરોગાંબો બેક-જિટ વાલુ બેટ, જિમુવાડા

સંધાઈ દ્રીપક્ષ્પ બની રહ્યાં. આ બનાવ પછી જ ઇસ ૧૮૬૨માં તીરમનામથી વઢવાણ સુધી ફેરવેના પાટા નાખી સફાયા ને ત્યાર પછી ધોળકા-ધુનન વચ્ચે રેખાયા. હજુ પણ અતિશયિના સમયે ગુજરાત અને કાઠિયાવાડ એકબીજાથી જુદા પડી નવ્ય છે, અને જેવે લાડનો ફળી નવ્ય છે, કમ્પના રણી તે ખખખાત અખાત સુધી નળજા કપર મઈવિશાળજળપ્રવાહ વહેવા લાગે છે ને તેની નીચે ભાલની ધરતી ઢેકાઈ રહે છે. સને ૧૯૨૭માં એજ જ બનેલુ

કમ્પના રણસાગરના આ અવનવા દનિહાસને ગ્રામજનમાં ધૂટનો ધૂટનો હું બે ગાઈલેના રણનો વિસ્તાર વઢાવી કિલ્લાલુ મેળના નહે આની પહોંચ્યા. ચાર ભાલુ કારમો મુનકાર બાપી નયા હોને માનવીનુ નામનિશાન જણાવુ ન હલ્લ; અરે, પ્રાણી કે પચેત પણ હેખાત નહોતા એટ કપર ચોમરે જનજલ જોમું હલુ અને ન્યાલ્યા શોડાક ગઈલે અને હંદરીઓનાં ખરિધરે નજરે પડતા હના જરજ આગળ આલ્યા કે રસ્તાની નજીક એ મોટા બાઈલો કુટ દેખાયા બાધથી તાટ હની કોઈ પ્રાચીન કુટનો ટળેખીર ચોં હોય એમ લાગું કો કુટ આગળ મેસી મે સાથે સખેલો નારને ક્યોં ત્યા અખાનઃ ક્યાંથી કાંક ગાણુસ નહાવા આવી ચડ્યો તેની પાસેથી આ રણ અને પ્રદેશ વિષે નજીકજણવા ગળશે એમ ધારી હું તેની પાસે જઈવાનો કરવા લાગ્યો. ગાંધીના માણુસોના સિવાજ મુજબ નિમે પહેલાં ને ગાંધી ક્ષાતિ પછી ને પછી માસ પ્રસાંતા ઉત્તમે આપવા લાગ્યા

‘જાનાડના વખતમાં રણુ ફરિયા હલુ એ વાત ખરી કે?’ મેં પૂછયું ‘હા બાપુ, (સાહેબ ને ગાંધીજી મરી હલે હું બાપુ બન્યો) વાત તો ખરી. ખાસચોડામાં અનરિયા રણુની સપાટીમાં કોડા ખાડાઓ ખોલે છે ત્યારે ધણીયાર ગજગમ્પના હાડકા મળી આવે છે આખા રણુ કપર મોડાની ભડી ચોપડી બાંકેલી છે તે જ કહી આવે છે કે અનાક અહીં ફરિયા હોને; નહિતર આ મીકું આવે ક્યાંથી? તોતા નથી સગાઈરેકુના હળવાબંધ કહડા રણુની સપાટી કપર વેસાયલા દેખાય છે

‘મનરગમ્પના હાડકા અહીં કિયુવાડામાં નથી મળતા?’ ‘અહીં ક્યા કોઈ મીકું પકને છે તે ખાડા ખોલે? એ તો ખાડા ખોલે તો જ મળે ને?’

‘વાર, જ્યારે અહીં ફરિયા હોને ત્યારે, કહે છે કે, વડાણે વાગતા એ વડાણીની કાંઠે નિશાનીઓ હોલ છે ખરી?’

‘જુઓ, સામે કાઠે નાગ (કિયુવાડા)ની આતન હં પેલો ઈંચો દેખાય છે. ત્યાં કિયુવાડાના બદરની મોટી હની વડાણે ત્યા આવીને નાંચરતા ને આ કિલ્લાલું બેટમાં ખાસવાચો રહેતા

‘હાહ એ મોટી અને વડાણી નાનરવાની ત્યા શી નિશાનીઓ છે?’

‘મોઠાં કાણુવાળા પથરા હજુ ત્યા ખોડાચોડા પડયા છે એ કાણુઓમાં લોડાનાં ભટાં કાં પરાવેલાં હતાં. ખારવાચો આ કડા-એમાં વડાણીના રાઠવાં બાંધી તેમને અટકાવી રાખતા’

‘એ ઈંચા સિવાય બીજે ક્યાંયે જિવા પથરા મળે છે ખરા?’

‘હોવે, અહીં પણ છે, ચાલો દેખાઈ.’ નાઝી ધોલને એ માણુસ મને અટક્યાંં હલ મયા અને એક એવો પથરા દેખાડયો.

‘એમાં કાણુ તો છે, પણ કહુ ક્યાં છે?’ મેં પૂછયું.

‘અમે નાના હતા ત્યારે એ કડાચો જોરે રમતા. પછી તો આ ગામના દરબારને એમાં કડા ક્યાંથી શોધા’ હવે મારા પ્રશ્નોનો અંત આવ્યો બાળી એ માણુસ મને સાગા પ્રશ્નો કરવા લાગ્યો:

‘તમે ક્યાંથી આવ્યા છો, બાપુ?’

‘અમદાવાદથી.’

‘અહીં નેહ સુના બગા છે?’

‘ના, મુસાદરીએ નીકળ્યા છું’

‘ક્યાંની મુસાદરી?’

આ પ્રશ્નો કતાર હું રો આયું. કિયુવાડાથી રણુના કાંઠાના પ્રવાસ મારે કરવો છે એટલું જ હું જણુતો હોને. પહેલી મુસાગ ન્યા કરવો તેની પછુ મને ખબર નહોતી. વળી શા માટે મુસાદરીએ નીકળ્યા છુ તે તો હવે કોઈને જણાવેના જ નહોતો, કારણુકે કહેવા-થી મને ધણુ આકાશ અનુભવો થયા હતા

‘આમ રણુને કાઠેકાઠે આતરાઈ ચોરેકુરે જયુ છે’

‘ત્યારે એમ કોને દે વાહડા દાંધાની ગાંતા કતારવા આવ્યા છો.’

‘હા’ ચાલો ત્યારે વાહડા દાંધાની ગાંતાનું ઉતરવા હો, એમ મેં મળતા વિચારું.

‘બાપુ, વાહડા દાંધાના પરતાપની શી વાત થાય? છેક વાનડ ને ગ્રાહવાપટ્ટી લોકાટોળે મળી ગાંતાએ આવે છે ને જુઆ, તમારા જેવા શોધ્યા છેક અમદાવાદથી આવ્યા આવ્યા છે વાંડો દાંદો કાઠે જવા તેવા છે?’

‘વાહડા દાંધા અહીંથી ફેરવા છેરા? ને ત્યા જવા માટે કોંક ભોગિયા મળશે ખંદો?’

‘બાપુ, કંતેપુર સુધી તો રણુને કાઠેકાઠે ચાલુ પડે છે અને ત્યારથી રણુની વચ્ચે પેસી ચાર નાક ચાલ્યા પછી એક એટ કપર વાહડા દાંધા આવે છે અહીંથી સાત ગાક થાય. પીવાનું પાણી સાથે સખને પરસાડી વહેવા માટે પાંચ ચોર લાકુ ને એક નાળીયેર બાવરમાંથી લઈ લેને ભોગિયા જોતો હશે નો માથે હું આવીશ’

ભોગિયાનો પ્રશ્ન તો એની મેળે બેકરી નયો, પણ પાંચ ચોર લાકુની પ્રસાદીનો પ્રશ્ન મને જુ અવા લાગ્યો, કારણુ મારે વ્યા માનતા ઉતારની હશે? પણ જો આમ ને આમ ત્યા જઈશ તો લોડા શકાગા પડશે ને જરી હેશન થયુ પડશે, એટલે પાંચ ચોર લાકુને ખર્ચે કરી ત્યા એ વહેંચી દેવામાં જ સાઠ છે એમ મેં વિચારું

‘ત્યારે, તમે સવારે શા વાગ્યે કિયુવાડાને મંડિં આવી પહોંચાલે. બરેખર પાંચ વાગ્યે આપણે નીકળી જયુ છે પહેલાં તો મારે, તમે ને પેલો વડાણીની મોટીના ઈંચા બતાવેલો છે તે જોઈ લેના છે ત્યાર પછી આપણે વાહડા દાંધાના માંચે વળી જઈયુ, જોલે, રજડાવતા નહિ’

‘એમ તે હોય બાપુ, શું બોલો છો?’ કહી એ માણુસ જતો રહ્યો અને હું કિલ્લાલુ મેળના નિર્જન વિસ્તારોમાં પુરાતત્વસરોધન કરવા ન્યાલ્યા બઢવા લાગ્યો.

(ચાહ)

અમૃતલાલ વ પંડ્યા

સ્વીકાર

બાલચિનોઈ કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

કનયો, રાજહંસ, ધનિયો, ફેરના ૦-૩-૦; ચોપગાંની હુનિયા (ભાગ-૨): લેખક-રમણલાલ ના. શાહ, ૦-૬-૦; ઘેલો ગાંધી: લેખક-નરિશાલ વિહંગદાસ દલાલ, ૦-૩-૦; અક્રમીગમ્પ: ૦-૬-૦; હાસ્યતરંગ: ખંડ ચોથો, ૦-૬-૦; બધાંના સંપાદન તથા પ્રકાશક-નાનકાસ દી પટેલ, બાલચિનોઈ કાર્યાલય, ગત્તડ

જવનનું પરોઢ

બા મ મા થો

પરંકરણ પુસ્તક

દિવાળી

દિવાળી પામે આવી ની હતી અંદગમી આમને ચાગ
દબર સાંઠા ફરે, સાંઠા સાંઠાને પેઠે પાર પડેલા પ્રયાગીઓની દિવાળી
કાએકે ધર બેગા થયુ તે કેમ અને ? એમ નાના નાનાકાના દરબન
નવા નડેરવા અને કીર્તિ, સ્ત્રી જેવા એકાદ મનસામાયે દિવાળીએ
દરબ ડાબરાઈ રહેતો, આમને છકાવ મેલો, ગોળી પુરાતો, ચૂસે
નાવડા ચડતા અને અઢવાડિયામાં મુડી નવાનવાના કાંકડાની તડા-
કડી ભાગતી એમને વચ્ચે મોટેમો અને મુઠ્ઠાઓએ પડે લાજવાની
પગપગ લાગતી અને ભ તનેગજ મોઢા મીઠા છતા ને આપણા કસેરો
ત્યા અગાં રાગ, એ એવી વીજ દીની જે વડે હમેરો નાકેના અપગ દતા
નમે પાતાની આરતમાના ભોળાના જ હમરી દવા હોઈએ એવુ અમ
જાણખને લાગતુ સાનુઆવા અને પગપરાના તહેવારો એ એ જ સીરે
એ પાગમ પરમેશ્વર આગાશમાં હિંદી પછી ખાદી ખાદીને બરના હવા

પરતુ ત્યાંએ અગારા સામાય, મનાસબધી, કાગળ અને મહ-
પાકીઓ ધમધી ન વેડી રવા હતા ત્યાંએ અમ જાણકોની દિવાળી
ની વીને ? ત્યાંએ ગમનકાકાએ કહ્યું કે 'આ દિવાળીએ, છાકાઓ,
તમે ક્યાક્યા નહિ માગો ને ?' ત્યાંએ અગારા મોઢા નીવા પડી ગયા,
અને મધુ, બા નંધી, કાકી નંધી, બીજાઓ નંધી, જે નુકર સુફર વાનીઓ
બનાવી આપે તેઓ કંઈમા છે તેથી ખાવાની ગલ આપણે લઈએ,
એ સાક પછુ નહિ પરતુ ક્યાક્યા મા માટે નહિ ? એ નો નાના
બાઈએની વખતુ છે મેદિશાએને ક્યાક્યા પિના કઈ સેવકા થયુ કુ ખ
નહિ થાય મા સાક મનકાકા ક્યાક્યા ના પાટલા હશે ? એ મલ
નો બાર મહીને એકવાર મમે છે ક્યાક્યા વિનાની ને વળી દિવાળી
હોય ? પછુ મારાગા એકલુ સાહસ ન હવુ કે મનની વાત મનકાકા
પામે નહી રહી, નેગમને એકેએકે વાતેથી પાકી મોઢા સુધી મો
જાગમને પડાવીને પોતાના મતના ારી કીધા એક નવીનચરે રબ
મેળવી લીધી કે 'એ મારા પિતાજી દરબનથી ક્યાક્યા મોકલશે તો
હું કોડીશ, અને બળ્લે મારાચાર બધાને આપીશ પછુ ખરો ?' નવીન
જેવાગા શરૂ હતા અને દિવાળીએ રોડ દિવાળી બનાઈ નહિ એ બંધે
ગમનનકાકાએ એને એકલી રેલ આપી અને તે મેલ મેલાવ્યું કે હવ
નહિ, ક્યાક્યા નહિ તો એએ ક્યાક્યા તો મળશે !

ધનનેગમ આવી ને એને લાખી ટોરી માથે લાકડાની પાતળી
પટ્ટી બાધીને બન ધુગાઓ ગમનકાકાએ જાણપાનાના બાકસ
કાગરાગી પંચમળ નેગમી અગારી વચ્ચે વધુ ક્યાક્યા આપવા પાડેલ
મન રમાજ રમના, મોટાહોડીની મરતે અને વિવેક આરબ્યા કંઠ-
વાસીઓ છૂદીને આવે ત્યા નુધી અમરે મીન અઢવાડિયાના છ
નિવમ અચ્છુ પાગવાનુ રહેતુ એ બધન દીતુ કર્યું ને દિવાળીનુ આપ્ત
અઢવાડિયુ બાતબાતનુ ફેરમાયુ બનાવીબનાવીને મનકાકાએ એમને
પીરપુ ગમનકામ જેમ બાંધી કારીનીકા કુશળ હતા એમ રમો-
દેમા પછુ પુરવા પ્રશીયુ હતા. એ નિમોગા એમને વહેલી પહેટે
કોડી નવીની કૂંદવરી માટે બદ બારીક—ટોપગના ખગલુ કંઈથી
ખાખી ખાખી થાક વંડ મમારી હતી એવી કારીનીકા આઠવા પર્ષો
મીવાતો યે ત્યાં પડી કંઈવાનુ અને માબગત નથી બુ બવતો નહોઈ

તો ગમનનકાકાએ પોને એક પછુ મવાઈ કર્યા નહોતો તેમનું અચ્છુ
નો આજ હવુ, પછુ આમને બાજકોને એકલા લટાડવા હવા કે અમને
દિવાળીમા માળાપતો વિચાન મુદઈ ખૂંચે નહિ. મનકાકાનુ કે
અનુમામન અને એમનું નીતરતુ વાતમલ્ય ને બાજકોને સાંપડયુ હોય
ને આપી ઝિહની એ ધન્ય પળોને સમ રમો રહે નો યે આપુ છે.

દિવાળી આવવાની હતી ત્યાંએ અગારી વંધીગલ વંધી ની હતી
અમને બીજ બધા દુઃખ કરતા દિવાળીના આનંદ નહિ મળવાનો ને
કંઈવાનુ કુ ખ વિશેષ હવુ પરતુ અપારે ગમનકાકાએ દિવાળીને
કંઈવાન ધરવા ન રીધો અને દિવાળી નીની નહી ત્યાંએ અમાગ છન
નાં પડવા અને ફરી જેવવામીઆના તબુ ગાલીના પુરા મવાના અને
તેનામ છૂદી આવવાના દિવસે માણવા કામ્યા

દિવાળી પડી કે દિવાળી પડેલાં (નાકે મને બગલ વાદ નથી)
જેવરાધી એ કમળો આવેલા દરબની જેવરાધી ગવજીઓ ને
મેદિશાબનીને જેવરાધી મારી બોલો શવજીઓ પડેવો મનમ
અચેજમા તમેકે પાનાનો હતો અને એમા એક પાના જેવો બાવ
જેવરાજાઓએ છરી નાખેલા હતા એ છે મેવજીઓના મુદર અપા
કપર કુદપદીથી દોરેલી સીધી લીડી હોઈ નીચેનુ લખાણુ અને કૌશી
મકતા હતા મોડી અંધીખમ મરગના આવા વેદિયાપછા કપર અમે
મારીપેઠે લલક કકાગી શવજીઓના પત્રથી જાણુ કે તેઓ શ્રી
લીડી કંઈકે દાવતા હતા

મોડી બોલો કાનજ માગ પર હતો ને પછુ અચેજમા હતો
મારી બા અને નુજરાનીમા ન વળી મમે—એને અચેજમા જ લખતુ
પડે એ અને અકયુ અને મધુ સુ ગિમિમ પોતાકે આપણી જેવમા
હોય નો પોતાના લીડા વોઈડોને મુજરાનીમા કાનજ લખે ? વોઈડોને
પોતાની બોલો કાનજ અચેજમા નહિ ને મુજરાનીમા મમે તો તેને
કેતું આપુ આવે ? આ મુદકમા જેવલા કપરી મોરોએ છે નો કું
મધુ ? પોતાનું કાગ કાદમને માટે પેલા હડતાવિમાઓને અર્થ કીર્તિ-
કમળી પાછા હવુ જવાને મોસ માર્ગડા આપ્યા ત્યાંએ પોતાની મમે
મેગ બન્ને કોડા પટ (હન્ડરકોટ)—દુક પિયા—નેમો પીતાની સાથે
લાંબા હતા એ મોગઓને હિંદી કેળોએ જેવરા શખવા છે નો
મા માટે તેમના કાગળે તપામી આપનાર મુજરાની હિંદી તામિલ
દુબાધિયા નથી શખતા ? આમ મોડી બોલો કાનજ આવવા આનંદને
બધે મને એદ થયો

અમે બાજકોએ નો દિવાળી ગાળી, પછુ ગમનનકાકાને માથે કમળા
પહોટ વચતો જ જતા હતા. અગારે ત્યાંથી નિરમિટિયા જતા રવા
હતા, નવા મેદઈજ આપતા હતા અને અમને નસારી મકાન મર-
કોનો પહેરો પછુ નામનો જ રહો હતો, એકસે અમને એવી કુદમદ
ગળી પછુ ગમનકાકાનુ શરૂનુ પમાનુ લખુ હતું મેગમને પડવી
સાદ લીજુ લેતો હતો હતો હતો માર્ગમાથી ડાકપાનો આવવા
આપે અઢવા દુગ તેમા થવા હતા રહે એમની પ્રમજત ને અંદરનો
પ્રતાપ થવા ન હતા—કંઈકા વ થા હતા બીજ તરફ હતુ આમ ને
આમ એમને કેટલા ગાનીના—કંઈકા વરમ—અંધવા પડશે ને કેઈ કોડી મે

એમન હવ, જેમ ચાર હબર હડતાલિયાઓ સાથે બાપુજીએ તોલવાથી દ્રાનસવાવગા કચ ચકાવી ત્યારે મેજ સવારે ને સાંને મનનકાકા ઉચ્ચવાસ નાખતા કે 'બાપુ પકડાય તો માત્ર, એ ફેદ સાવ મુકાઇ ગયો છે અને આમ ત્રાસા ફિચર નહિ નથે.' એમ હું ને દેવદાસકાકા હવે મનનકાકા વિષે પછુ એ જ ચર્ચા કરવા લાગ્યા: 'ધિ. વેન્ટ પકડાયા, હવે મનનકાકા જેવ બેગા થાય તો સાક્ર; એમને તો નથી વિચારની રમક નથી ફિવાળીની મન. હવે તો બાપુજી જેવ, બેગાથી કાઈ એમને માધેથી બાર હવેનો ફરી કાઢને સોરે તો સાત

બીજી તરફ મનનકાકાને અમારા બાબુતરની ચિતા વધવી ભીની હતી. ફિવાળીની રગત અને રાત્ર વચ્ચે નેમણે એકજેવાર કહ્યું કે હું તો તમને સમય નથી આપી શકતો, પછુ તમારે પોતાની મેજે બાબુતર ચકાવવું જ જોઈએ' અને ફિવાળી પછી ને નિરાસ નાખતા બોલ્યા કે 'બીજી તો કંઈ નહિ, પછુ હુ પકડાઈ જવું ને તમને બાબુવાનો સમય નો મેજે આ હિમરગા બહિત ને વાચનજેબન કાચા રહી જશે તો પછી એ કેમ લેવાય મ્હ સાકો? હુ છુ તે કાપાના ને બીજાં કામોમા તમારે સરોવાહ રહેવું પડે છે હુ પકડાઈ નથો એટલે છાપુ બધ રશે ને તમને બાબુવાનો વખત મળી રહેશે. બેજણુ મળીના ન ભાગે તે યાં, પછુ આ હલત તો ખુશ હંભારો. આ ફરયાન તમારે બાબુતર મુકકે કાકાઈ રહે એ હમ્બવા જેવ નથી' એમ કહી તેઓ સવારે કે સાંને મેઝા પરણી અર્ધ કલાક મેજથી અગને બાબુવાવ બેસતા. એ કે ત્રણ ફિચર આપે વર્ષ ચાલેનો, ત્યા કાચેકમ વૂડી પડેતો ને ક્ષક નવું કામ આપીને બેઠુ રહેવ. આમ અનેક વાર ચાથી મારો બાબુવાનો કરમાઇ સાવ બાંની ગયા હવેનો. મને થત કે હવે વર્ષ ચાલતા નથી ને નાહકમાં શા સાત બાબુવાની કપ હાઈને મનનકાકા બેસી હાડે બધા જેલગાથી આવી જશે પછી નીરાત બેઠુજી ત્યા સુધી બાંની છુટી આપી કે તો શું બાંનું? અમે ક્યા રજાઓએ જીવે? કામના ફરીકે બીજે ને? પછુ મનનકાકાનો કસાઇ મેળો પડે એવો નહોતો નિરાસ થવાનું તો તેઓ જલજતા જ ન હતા.

એવામાં એક પહેરો મેં એમને હમગત કરવા લેવા. એમની હાકો બે બીઠી મહીનામા વધીને ધાકી જઈ નહ હતી ફરી માફ થતા તેઓ નવજ બાપુસ જલજ્યા નાહીને એમણે પોતાનો ચમનો શરૂ અને મારી કાઢીની ચ થેલી બપોમી રમી નેકકાઈ પહેવા તપાસ કરતાં મને ખબર પડી કે બે દિવસ માટે તેઓ હરબન જતા હતા, જિ જેન્ટે મગવા બેસાળ્યા હતા શીનિસગા માઉન્ટજલગા તથા બીજી હડતાલિયાઓ પર ફે અલચાર થવા હતા તે સળખી ચળવળ ચલાવવા થયા. જેન્ટે હરબન પોતાનો સમય પાસવા દયા. મનનકાકાને શી સુઝાઈ સળખી જલજારી આપવાની હતી. આ બાહાને ય મહિનાઓને એને મનનકાકાને કામના બારાગાથી છૂટીને એ દિવસ રહેકી આવવાનું મનુ એથી અમે મજ થયા

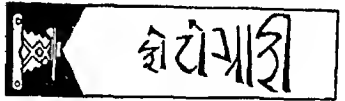
હરબન જઈ આવ્યા પછી તરત જ મનનકાકાએ જહેર કહ્યું કે 'આ નહિ ને આ પછીને ક્રોધારે આપની મેજ જલગા પહેકી કુકી જેમગાથી છૂટકો.' આ પછી, જિ કોને જેલને ફરવાનું લેવા મેમ જશે ને અહીં કામ કરવા મેમ ફરશે એ ચર્ચા ચાકી. જેમણુ ફિચરની મવારસાજની જાતહ ચર્ચાને એન એમ કહ્યું કે કોઈએ હરબન ન જવું આવનારા જેલને ફરવાનુંથી છૂટીને પોતાની મેજે અહીં બેઠે આટો આવી જશે. અહીંથી યાદા છેકામમાં જેલને ફરવાને વહેર કરવા લઈ અને થોડા અહીં કામગીરી બિસાઈ રહે એ માત્ર ન કહેવાય

પછુ અમારા કરાવ પડ્યો રથો. બનવાનની મેગના મ્હકે બીજી જ દહી અમે યાગના હતા કે દહ તો આ બધાં કુખ બેઠી

ફરી જે યમારી અને નેકા યે વર્ષો સુધી ચાલે; પછુ બનવાનને તો એ કુખને આટોથી લેવાત મગે ફરી હીપુ હવ નેની અમને કશી કલ્પના ન હતી.

(આલે)

અબુદામ હમનલાલ ગાંધી

હરીફાઇનું પરિણામ

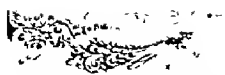
પહેલુ છનામ: (મોકકે); બીજુ છનામ: 'મરગિરી' - અમામમામ પહેલ(અમામવાહ), 'વીનુછનામ: 'માતા' - મહરમાતર (વામનુધર) નેંચવા' (૧) 'નિર્ણવ નળિયા' - હામગ મુતાર (નરિયા), (૨) 'વિસામો' - કમનસય અમીન (અમામવાહ)

કેટલીક વાર એકનાએ, ચિત્રો ફરીકે ફરીકે ગોમતવાગા આવે છે આ મહીને એકલાઈએ જવાની જ નહેમગના પાન્ટમાદના જે કુકકા ફરી તે ચિત્રો પોને કપલબ્યા છે કામ ફર્માવના પ્રયામ કર્યા છે અને આર્થ અંદરો જ દહીકે દાંમા અવર પ્રમિજિ મારે અમે છે. આ આશય નિંછ છે કોમની પ્રનમા કયા પ્રત્યે ગગલિ ખીસવવા અને ફોટોગ્રાફીનો અભ્યાસ વધારવા માટે આ દહીકાઈ ચાનહ છે અવિષયા મ્હકે તકભ પાંતે બને શાંધુ અને વકરુ જ બિન દહીકાઈમાં મોકકે એવો અમારા આમદ મ.

બીજુ છનામ છતાં બાહ ફર્માવવા પડે છે 'મરગિરી' ગિત્રમાં યુવાવર્મામાં પનસા માટની મેઈ મારવારી યુવતીનુ મુખ દન આખાફ ઝડપુ છે. કાઇ છબી પાંટે છે તેતુ જવાનક બાન મતા શ્રી-સહન જાન, વિનાદહરી દિગત ને આાદ ચિત્રમા કુબુ જીતયા છે. પાચનો પહેરવેશ તથા થંભુ મહેરા પરના આપને અનુપ લેવાથી પાનતુ ચરિત્રનિરૂપણ બરાબર લાન છે, ગયાજન અને દેનકે કમત પ્રમશરી છે

બાઈ મજદર માનરે, બાજકને મેં નેશ રમે ચાકી ભીની મેઈ મનરુશુ(મતા)ની તરનીર કતાની છે, પરતુ ચિત્રમા નામ પ્રમાને આવ નથી ચિત્રચના કહની છે બાજમ-ચિત્રનુ મુખ જે સરવ છે, તેમ છતા માતાની નજર ચિવ બદાર કોઈ બીજી જ વતુ તર દોષથી બને પાવાનુ બારદશિએ એકાકરુ થતુ નથી વાની મત-કાની મુખમુદા બાજક તર: દમેથી દોત તો ચિત્ર સાર બનત કેદિ-માકીનો કિયાબામ સામે છે. પેન્ટોમેટિક છામકનવાળી ફિલ્મ અને પીયા ફિલ્ટર (Yellow filter) ના કચાવની બરા આકામ તથા પાચની મ્હકુખ્મી આમકીના વર્ત્તેકર (tones) એકરની (monochrome) પ્રિન્ટમા બરાબર આવ્યા છે

ટેપી નિર્માણ દવશમા છબી પ્રનમી કપલની રચના ફર્મા-વતુ બાઈ દારમા સુવારના 'નિર્ણવ નળિયા' ચિત્રના વિષય તદન મોલિ છે. દેંક ગિયાકેમ મોવિકતા તથા આનિરૂપણ તરફ વ તંત્ર ચાન આપતુ જોઈએ રચ અને પ્રચાલના કુદરત વચ્ચે લેવાનેતા 'વિસામો' ચિત્રમા બાહ કમનસય પાંતો અને દરશને સાથ લેવાનો પ્રયામ કર્યા છે. પરતુ તે પાંતો કે કમ્ય એમથી રેખનુ બાકરુ સચવાઈ નથી. ચાનને પત્ર સૂચના પૂરતા નાનાં રાખી જરા ફરે જઈ રમને તેમણુ ઝડપુ દોત તો સરેરા ચિત્ર રશી મશા

ધૃ ઉરાલાએ દત્તે પ્રામાદમ્બને પૂછ્યું, તો એ કારખાની ક્ષે, 'જે, ના અવ વ છે, કારખુ આની રક્ષા કર્યું તો કદાચ પરપર પ્રીત થાય, અને કાજ મુખેથી બલ્ય. કમુ છે, કે પરપરવરતાઈં મરે છે રક્ષે નહિ જન્મુએ. મુખ્યને નેતર છે તે વકરીકોદરમર્ષવત્ ॥ અવિગદન છે, એ માર પ્રાકારમ્બ કહે:

કથા.૧૦ (પૃથ્વીબદ્રની)

કોઈ નવરીયા કેવળગી નામે ગાલ દત્તો. એના પુત્રના પેટમાં નહ વગેલા મરેને કાચે એ બહુ લેવાઈ નંયા દત્તો. અનેક ઉપચાર ને ઓપવ ક્યા, પણ ચિન્તિત્રાથી કાઢ વગે નહિ, ને એ મરગય થાય નહિ. એવે ગાલકુમાર વ્યાળીને પરદેગ નંયા, ને કાક મદેરયા બિલાડન ફરી મેલા કેવળગા દિવસ મદતો દત્તો. દત્તે આ નાગગા બચિ નામે ગાલ દત્તો, એને ને જીવાન મીઝીઆ દત્તી રાજકુંવરીઆ નિય જીરમે ગાલને નરાગન દત્તી ત્યા એ-બોલી, 'રાદારાજનો વિનય થાકો, જેના પ્રમાદથી મને મુખ થયે છે,' પણ બીજુ કહે, 'મદા-ગાલ કંઈકા મારાંના કંઈ બોલો.' આ સાંભળીને રાજ કોપાયમન થયા ને બોલ્યા 'હે મન્ત્રી, આ કુલનાગિની કુવરીને કોઈ વિદેગાને નાગો, અધી કરેલા મારાંનો વજ એ રોને બોલે' એટલે મન્ત્રીએ કુવરીને કેવળગામી રાજપુત જે-પરખાવી રીધી કુવરી પણ પ્રસન્ન-ચિત્તે પાંચિ કેવળ નામી એન કદને ખીજ દેશ થઈ ત્યા બહુ નવરને

પડેને તથાવ દત્ત, એના તર ઉપર પડાવ નાખ્યો, પડાવતુ રહે કરવા કુવરને નહ્યા, અને પોને મીધુ લેવા પરિવાર મહિન પાછી આવીને જીએ છે નો કુવર રાદા ઉપર માધુ-રીને સુતાઈ અને તેના મુખગાથી નીચ્છાને નાન દવા આતો દત્તો, ત્યા જે- રાકડામાથી બીજે નાન બહાર નિકળ્યો. પરપરદગીમથી લેદ નાન ની આંખ રાત્રી થઈ, અને ગાડવાત્રી સર્પ બોલ્યા 'હે દુરાગત કપાળા કુવરને તુ મુ મમ આપ ખીડો દઈમ' કડવાત્રી કો કહે, 'હે દુરાગત, મોનેયાથી બંધાએ કેલસવાગ રાકડામા ઉપનર ગખનો દઈમ' આમ એ-ગીતના મર્મે કપાડા પડ્યા. વ-બી-વાત્રી સર્પ ફરી કહે, 'આ તાકુ આસદ મું મો-બલુતુ નથી, કે માર કાઢ ક્રિયાળીને પાથ મો નામે વિનાગ થાય' દઈમ કહે, 'તાકુ પણ આ આસદ મું કોઈ બલુતુ નથી કે વનધનના તેડે પાખીથી તાંને નામ થાય' જાદ આમી મદેલી રાજકુમારે એ માખનુ, કુવરને રાહને કમજો પાથિ, અને રાકડામા બજવગ પાખી કેટલું પછી ચોતાના પતિને સામે નરેલા ફરી, ત્યા અપા મજુદિ વડેને મ્વદેમ આમી ત્યા પિતાગાતા આદિ મનને જેની પૂલ ફરી, ત્યા એવા સરમર્મેનું જી મોનરીને એજી ખાધુ પીધુ. સમ કીધુ

એટલે હ નહુ પુ 'પરપર લખુ મર્મ' રતિ
(આજુ) દેનાઇ વાલજ મોવિનર

એકબીજાને લોઈ બને નાનની આખ રાત્રી થઈ અને રાકડાવાત્રી સર્પ બોલ્યા 'હે દુરાગત આ કપાળા કુવરને તુ માર મારે ખીડે છે'

સંસારનાં શહેરો

૩૦-ખરેલિયા

જાપાને આ માસમા છત્થું એ જવાબું પાઠનવર ખરેલિયા આખા ઇશ્વરદીક્ષી શાસ્ત્રીનાં હવુ જવાબુ એ મુખ્યને મોશામા મોટું બદલ એટાપુનાવાથમકિતારિચિલિયાં અગવા લકડા નતીના મુખ પર આવેલું છે પાસિકિંક ગાડાસાગરની ઇચ લકડામોના કેન્દ્રસમા આ નવરનો છતિદારા બહુ પુરાણો નથી હી ૧૬૧૭મા ઇચ નવરનર જનરલશીરે યોધે જલસામા એક કોડી નાખી એનુ મગલાયજી સુવું, અને એની પછી આવેલા જનરલશીરે એને આજના શહેરનો પાયો નાખ્યો. હી ૧૯૬૬મા ત્યાં બીપણુ ધરતી કેપ થયા સાલક નાગનો જ્વાળામુખી દાટ્યા અને તેની ચોમરની નદી કાંધથી પુરાઈગઈ પશ્ચિમીને ત્યાના હવાપાણી બગડી ગયા અને શહેર કેન્દ્રસમા જીવુ મ. ૧૭૩૦ થી ૧૭૫૨ મુકીના બાળીસ વર્ષોમા જનમન ૧૧ લાખ માણસો ત્યા મરી ગયા. પછી હી પરિસ્થિતિનુધરની ગઈએ ૧૮૦૮મા ત્યાના નવરનર માલેલ ઈન્ડિયો જીવુ નવરના મિકા અને પુગાળી વસાહતોનો નામ કરી હાલના તેના નવા નગર વેલ્ટરવેરડનમા પાંચોનાથેલ, પછી ૧૮૧૧મા જીવેજીએ ખરેલિયાની સીધું, પછી ૧૮૧૪મા જીવેજી સધિથી પાલુ હોવા અને રોપાંયું.

આજે તે તેના હવાપાણી રીક જળાયુ છે. સામાન્ય હવામાન ત્યા ૮૦ ડિગ્રી રહે છે ને સરેરાશ વરસાદ ૭૫ ઇંચ પડે છે, પણ ખર સામાસામાં ૧૬૬ મુખી પહોચી જાય છે.

૧૮૨૫મા ખરેલિયાની વસતિ જનમન ૧૨૫ લાખની હતી, જેમા કસમો બાગ મુરોપિયનો ને મુરોપિયનો નો હોતા મુરોપિયનોમા મુખ્યત્વે ઇચ છે પ્રવળમા મગાયાન, ચીન, અજબ વોરે છે, પણ મોટા ભાગ ચીનાઓના છે અને તે ધણા જ ધીનશીલ છે.

મદેરનાં જળુ બાવ છે. એક બદર સાન્નેન્ય પ્રીએક, જે જવાબા યાપુના તદન છેવાટાના પશ્ચિમ ખૂણા પર એક વિશાળ કપસાગરના મો પડ આવેલું છે, બીજુ ત્યાથી અંતરાજમા પુરાણુ ખરેલિયા શહેર, જે ચિલિયાં નદીના બને કાંઠે નહેરો અને ખાઓચિયાવાળી બેન્દળ બગિષર વસેલું છે તે આ પરિસ્થિતિમા ઇચ લોકોએ રીક કપસો ન ફેરી લીધો છે, અને ચોતાના હેમ હોવાકાંડમા હવું છે તેમ એ નહેરોના કપસોમા બંધાહારમાનો તરીક થાય તે રીતે તેની બને બાજુએ મગનો બાધેલા છે. જો જોઈને આપણને શ્રીનગર કે વેનીસનો જ મથાલ આવે આજે તે બેન્દળ હવાપાણી ને લીધે જીવળી વસતિ ત્યા વસતી નથી મગનોના નીચિનો બાગ વજારો તરીકે અને કપસો માગ મથાલ ત્યા મરીન વર્ગના વસવાટ તરીકે વરસાય છે.

ખરેલિયાનો પ્રીએક અને ખજો બાગતે ૪૨૪ વધુ અનરજમા વેલ્ટરવેરડન નામનુ આધુનિક પદ્ધતિએ વસેલુ મામ છતા જીવુ ખરેલિયા જળુ આધુન્યવચિત નથી. માત્ર ચીની વના સિવાય એના બનાવ રસ્તા સીધા અને દોરીજટ છે અને ધણાખસ પહોળા છે.

ઇચ લોકોએ એ વસાવ્યું તે કાળનાં દોલાદની બાવણીના ઈલ્લાસ પુરાણુમુદ્ર મગનો હવુ નહેર પડે છે. કેન્દ્રીય મેગન પર આવેલા કાકનહોલ પાસે પુરાણી શિલ્પ મુર્તિઓવાળો પ્રાચીન પીનામ દરવાજો, પોર્ચુઈની કેવળ વગેરે જોવાલાયક છે. ચીની, અરબ, જવાબાની, મગાલ અને મરીન મુરોપિયનો એ એન્ડ મુખ્ય વસતિ છે. મુરોપિયનોની તેમજ કસમ રિયાલો પૂરેદેશીઓની મોટા બાંધની વસાહતો, હોટલો, દુકાનો, થીએટરો, હસ્તિપતાકો, સરકારી ઓફિસો, બેંકો, મોટી વપારી પંદી-ઓ વગેરે બહુ વેલ્ટરવેરડનમા આવેલું છે એ બધા સુદર મગનો કપસાત ત્યા વોર્લ્ડ પ્લેઇન અને હોનિગસ પ્લેઇન નામના જે મેગનો આવેલા છે, કંપની વચ્ચે, બાળીની ખાઇથી લીટાચોટા પ્રિન્સ હેન્ડ્રીક્સે પુનામે કિલ્લો છે લક્ષ્મી અને વેલ્ડાય રોકેજે ત્યા બીજુ માળાંમા કપસાત આંબીની વિખ્યાત રાજસપ્રવાસકે અખ્યાઓમા રોયલ મેગાં કોડીનામનિ કલા ને વિજ્ઞાનની સંરખા, રીયલ મેચરલ હિસ્ટરી મેગાંચેરી નામનુ પ્રકૃતિ મદળ ને એક બુગેજ મદળ પણ છે મદેરની દક્ષિણે ૩૫ માઈલ પર બીરનકર્ગમા આવેલા બોટાનિકલ ગાર્ડન ફુનિયાંમરમા પ્રખ્યાત છે.

ખરેલિયા અતરાજ પ્રદેશના બધા મુખ્ય મથાનો સાથે અદ્યતન રેલવે માધમથી મકા બાજુ છે અને ૧૮૭૩મા બાધાંજી કોનુ સુદર હેર એ જનવરજીવુ સાન્નેન્ય પ્રીએક બેન્દળ જનમના ફરિયાદ બંધાહારમાનીના પુરુષ સુગર્મો રહે છે ત્યા આ યાપુઓની નિકાસનો સતત પ્રવાહ વહેવડાવ્યા કરે છે, રંગા ખાટ, ચોખા, મીઠુ, તેળાકુ, રબર, તેલના, વેનીલા, મરી, કાચા ચાગાડા, નાળિયેર, કોપરા અને કોપરેલ, મુદર, ડાગર, છીપો, રમના કાચા હરિયાળા, બેન્ડોઈન, કપુર, મીણુ, મગફળી, મીસા, મેન્ચીઅર, કલાઈ, લાણુ, આયોડાઇન, મેંગનીઝ, ગંધક, માંચુ, રૂપુ, હીરા, પેટ્રોલ, અને કિતનાઇન મુખ્ય છે. જવાબા યાપુમા થતી આ ચિલિય અને વિષુવત સમુદ્રિ જોડાના પર મોની દાંડ ન સજી?

નવાં પુસ્તકો

કેટલાક કાવ્યો: લખક અને પ્રકાશક- દેવપ્રભુ પીતાબર જોષી, દેવપ્રવન, પટયા-ચૌક, સીમોર, કાઠિયાવાડ ૨-૨-૦, નેકા-કારકે હુસેન (બાગ સીમે) સપાદક અને પ્રવચનક-મુજબ કાનક ચાવડા, મીનુનગ (કસ) ૩-૦-૦, વધુસરો: અનુવાદ-ચતુર્-બાઈ નાવિદવાલ પટેલ, દેડગાસ્ટર, મુનિ-સિપલ મુલ, શોભાસમ મુરતીની પાંચ ખાટિયા, અગાધવાદ ૨-૦-૦.

નહેરો અને ખાઓચિયાના કપસાન કરી શ્રીનગરની માફક વસેલુ પુરાણુ ખરેલિયા

જૈન કેપ્લર

(અનુસધાન પાઠ્ય પાન ૬૭મી) જાણીયુ, જે નિરાધાર બાળકને તેણે સમાજી લીધા ને યોદા વખત બાપ એક અનાથ બાલિકા જેટલે રૂબરૂ બેઠાઈ ગયા

હવે કુશલનો બાપ સમય તે ઠાઠકાના મહાજો સુધારવા પા-
ળ્ય અર્થવા લાગ્યો એ સમય હજીયાન રૂડો, નેમની ખતિ ને કસાવ્યો
પર એક પછી એક એમ નેમે ત્રણ મિહાને ગ્યાધ્યા, જે તેના નામથી
આજે કેપ્લરના ત્રણ કાવ્યને નામે ઓળખાય છે ગુરુત્વાકર્ષણને
ન્યારે મેહો પછુ નેમના થયા હોય, હિસાબ એક નંબરે ખૂબી
આવેલા થયા, ગધ થારતા રીવા પામે કલામના કાકાને ભેટી
પાનાનાં પાના બરનાર એ ખેળાકાસ્ટ્રોને જેદને દરમદના મોમાથી
ફેદનાર નીકળી પડે ને જ્યા તે માનુસ છે ૭૧

જોના પરિશ્રમ ને પ્રામાણિકતાએ છેવટે દરેક અમર કપલની
હોય એમ લાગ્યું ને ઠાઠકાના 'રૂડીકાદને કોડા' ધાપવા માટે કેનાઈ-
ના પ્રિન્સે ચોરસ કોઈવિન આપવાનું હતું. પછુ એકલા નાણે એ
તાક બહાર પડે એ અસંભવિત હતું કેપ્લરની અગતિ વધતી જતી
હતી જ્યારે મિત્રધર્મી નેમે મહાદેવ્ય એ ખીને તેણે કોઈપણ કાપાં
મહા છપાવવા પૂરતા નાણા એકલા નરી લીધા એ નાણા તેણે કયાથી
મેળવ્યા તેની કોઈને ખબર નથી, પછુ ઈ. મ. ૧૯૨૭ના નેણે ઠાઠ-
કાના મહાજો જનમ સમય થયાં એ દરખાસ્ત છે

આ મહાજોની કીમત એટલા પડી જ મમદ મકાસે કે ત્યાર
બાદ કસા મુડી તાવિકો તેના આધારે જ સફરો ખેડતા હતા. ઠાઠકાના
અધા મહાજો પાળ્ય શ્રમ લઈ જેદને તેને કામ ને મેખમ ખાતાવા
હતા હમ્મીનીના કાન્ટ ટ્યુએ આપુ મોદરવન કાગ કરવા બાજુ મો-
નાને એન્ટેડા તેને એટ મોકલાવ્યો, પછુ કદમનાગીનુ એ ચિટ્ટી
માથથી ગમવા જેવી લાવત પછુ તેની રેડી ન હતી બૂબે મરતા
ખતી જ્યા માટે કેપ્લરે નો તરત તેના ખુરશ કરી નાખેલા !

જોનાનુસાર વરમની હવે તેની વધ થવા આવી હતી બધા વર્ષો
તેણે પરિશ્રમ કર્યા હતા-જ્યારે કે રૂબી તેને ક્યો એમન લામ નહોતો
થયો, અને એનો અણકો ૭ ગળ્યો ને વિજાપોથી તેને દેવલા આપી
નકડી હતી, તેનું માન વધારી કાઢી હતી, નુજો કાદીની ફિરકાથી
તેને મુકત કરી મકાસ ન હતી પછિયા આવતા નુચી તેણે નિરાશ
શ્રમ મેળ્યા પછુ પતી તો ટાઠકો બેંગીટાકગની છછી વિદાય લઈ
તેણે ચિત્ર સોદર છાટ્યુ

આ વિદાય તેની આખરી વિદાય જ હતી અખટ મગજ ને હવે
કેપ્લરવાનો હતો, બધી ખાનાખરાળી સલા છતા જેમ પ્રિન્સે લગાની
નઈ તેમ નિરાશા વધતી જ જતી થાતી, તેની કદીયો ફેરફાર થઈ
કાલાવાળા જે નકામો તીવરવા ત્યારે હવે ખીલે ક્યો માર્ગ લઈ
મકાસ તેવો હતો ?

વિજ્ઞાની ને ફિલ્સુફ જૈન કેપ્લર જેવો રૂબો વર્ષોરો નાઈ મુઠા-
ફર કમચ ચિત્ર નવરના પાદમાંથી પચાર નહિ થયાં હોય. તેના
નબાએલા એકરમા, તેની ચિકળ આમદમા લીધાએકી માનવાતનુ
નાદશ્ય નવરે ચલેલ

નંબર મહિનો હતો સુમ પાદના ને નાની ટાળખીયો વચ્ચે
પવનનુ પાલુ આમદમ પામ્યા વિના કે વરલાયે ન્તો હતો. વડુ
ને વધુ આગળ ચાલેલા નેમ વધુ ને વધુ ફરો પવન વાનો એથા, ને
પછી તે એથી થે વધુ ફરો વરસાદ ને મામે બેઠાયા એ બધાનો
મારનો ફરવાની મગ્ગિ જૈનમાથી હાલુઈ નઈ હતી. મગ્ગિ રેડી હતી
માત્ર પોતાના ઇન પર મના પાદના કંઠ પ્રદ્ય પેસવાની ફરિજોન

પકોંચ્યા ત્યા સુધીના નો તવની પીચી ચમક પછુ તેની આખોગા
આખી થાતી

સોશલોજ બની કાત નાળવા ને ફેરિન્જોનની ધર્મમાળામા મુને
ખીમ ફિવરનો સુરજ લેવ્યા પછુ નેવર પછાનીમાથી ને છોડી નવ્યો.
મોહાની બની બાપ વચ્ચે અનેક રાજ્યો તેના મામાથી ચરવા લાગ્યા
હજીવે હજીવે ને પછુ અખટ અન્યા ને રૂબી પાલેલ એટલી મ્કનુ
રૂબે નેનો અત આલંચ ૧૯૩૦ના નવેબગની અવધી તારીખ હતી.

ખેરોળને ઇવન થય બનારી જનતમા તેના જ્ઞાનનો પ્રમગ
ફેલાવનારી જે પ્રારંભિક પ્રતિભાઓ પશ્ચિમમા થઈ નઈ નેમા
કેપ્લર આવી દરેજમા હતો ઠાઠકા થાટે, ખેડીવિદ્યા ને ન્યુન
પછુ એવા જ હતા, પછુ લાકોને પ્રિન્સની માન્ટ મવતી, ખેડીવિદ્યાની
પીઠ તેના મહાકવટા ટ્યુમ્કથી નમ્મન હતી ને ન્યુનને રાન્યનો
આશ્રય હતો પછુ ફેરિન્જોનની ધર્મમાળામા ગરેલા આ કેપ્લરને
તો પ્રિન્સીયરમા ન કોઈ અશ્રવદાતા મળ્યા કે ન તેની રાજની
ચિત્તા ટકી

કલાકારનો ધર્મ

(અનુસધાન પાઠ્ય પાન ૬૭મી) કપર કોડા બેસાડી રામે નહિ
આપણે જે વ્યક્તિથી આકર્ષાયા હોઈએ તે વ્યક્તિ પામે વહયો અને
તેની પાસેથી પ્રેરણા મેળવ્યો. આમ જવાથી પોતાનુ વ્યક્તિત્વ
જરૂર રહેવાનો જે બધા માનવાતમા આવે છે તેનો નિર્મૂળ છે આપણે
એક લીલાની ન્યોતથી બીલે રીતે પ્રગટાશે છીએ એ કપરથી
કોઈ એમ ન કહી મટે કે બીલે રીતે એ પહેલાની નકલ છે બીલે
રીતે રીતે નો છે જ, પછુ ને સ્વયં કૌની રાજ્યો નથી, તેને પ્રગટા-
વવા માટે પહેલાની મદદ જરૂરી છે

ખીટ વતનુ ને અદ્ધા છે. કોઈપણ વ્યક્તિમા જે આપણને અદ્ધા
ન હોય તો તેના ગુણો આપણે અદ્ધા કરી રાતા નથી, તેના હોવા
જ તરત મદ્ધા કરી લઈએ છીએ મદ્ધાનુ કારણ પોતાને અન-
કા છે પ્રત્યેકની પામેથી હઈ ને કઈગીખવાનુ તો મળે જ છે, એટલે
આપણે હમેશા નુજમાતી અને વિશાળ દરિયાવા શુદ્ધ બેઠાએ કાપ
લેવાનો રેવ પાદવાથી કે કીકાપોર થવાથી જવાન મિવલુગા હવેમા
વાધો આવે છે

જ્ઞાન મેળવવા માટે વિચારબુદ્ધિ પછુ હોવી જોઈએ શુક પામે-
થી પ્રેરણા પાલુ બિનભિત રીતે મળી મટે, કોઈ પ્રતિભાવાન સિલ્પી
પામે રહેવાથી કે કોઈ કલ્પક શિલ્પશુદ્ધિ લેવાથી પછુ પ્રેરણા મળી
નર પછુ કન 'ફેસન' માટે, કીર્તિ મેળવવા માટે કે ધન મેળવવા
માટે મદદપણ પદ્ધતિ કે આદર્શનુ અનુ-ગમ કરવ કલ્પિત નથી આજે
મિલ્કપની બાબતમા ખોડી મમલ્તી અને મતલેદનો જે બધ મ્કપ-
નિયત મયા છે તેનુ નુજ કારણ નો છે કે મિલ્કપન મયાનું સ્વરૂપ
મદ્ધ નમ્મનુ નથી, તેના બાહ્યબાહરથી જ બધા લોજવાઈ અથ રે

માનુસોના દરેક મગજને પોતાની વિમિહતાઓ તો હોય જ,
એટલે અમુક મગજ સાથે આપણા મેળ ન આવે એટલા જ કારણ-
સર ને મગજ ખરાબ છે એમો મ્કેવ ફીડ નથી કાળ ત્રાક છે, પછુ
મુવાબ આપણને મળતા નથી માટે ને ખરાબ છે એમ આપણે ન
ફેટ્યુ બેઠાએ. એના કરતા તો આપણે નુજાળને ને મેવ જ સાપ છે.
આથી દરકાર ઘણુજ એક બતની રહિયુઅનાને લેવો જ જોતી થાય
તે બીલુ એક કારણ અથ છે કે ફરેક માણસ પોતાની નવતને બહુ અ-
નલ્ય આપે છે અને પોને બહુ જ નાનુતો હોય એવા રીજ કરે છે,
કીર્તિ અને ધનની બાબતમા પછુ આટલો જ નીમ મતલેક લેવામા
આવે છે પછુ કકામાર જે પોતાની શિલ્પમમ્કિધી બોધવાન

માય નો આવા નુશ્ક કારણે બિભા મતો મતવેદ કે નહિ
 ધણાને એમ રહ્યા છે કે આજ ક્ય માને જઈએ, ત્યાં વિવિધ
 હામમાં સ્વચ્છ ૭ આટલા સ્વિચ્છ મુખી તો અવનીળાબુની પદ્ધતિ અને
 વિવિધ આલ્યાં છે, અત્યારે નથી એકે વિવિધ નવો, ૮ નથી એકે પદ્ધતિ
 નવી, એટલે જ જાનરમાં 'કલાકાર' નું નામ સહેલાઈથી મળી શકે છે
 આનુ કારણે એ કે ચોળ્ય મિલકતપ્રેમીઓ આલ્યાં અલ્યાં છે અને
 કોઈપણ વ્યક્તિ તરફ ખરા હૃદયનુ આકર્ષણ નથી. આનુ પશ્ચિમમાં
 'ફેશન' ને પ્રદર્શનમાં જ આવે છે. જે હવે જાન્યૂના નથી, જે આ વખતી

સંદર્ભની વિષય છે, તેમના તરફ નો ન આકર્ષણ ૭ કમિય છે
 અહરે, કોષ, સ્વાર્ગપરાયણના અને અજ્ઞાનથી ધણા સારા
 તત્વો વેરઠાઈ નય છે. જેમાં ધણા નુલ્લવાળા અને ડ્રા શિક્ષી મ,
 નવા છે તેમજ દલાત છે તેમને આને માની પ્રાપ્તના છે કે તમારા
 આશ્ચર્યથી અમારા મનમાં જે રીનતા છે, જે અલંકાર છે, તે ફર
 ચાલ્યા, પોતાપોતાની મિલકતસાધનામાં બધા આમજ વંશ અને
 હૃદયનાવને પ્રગટાવે' ૭૪ લેખક: શ્રી મેડલાલ બેન્ટુ
 'પ્રવાસી' માંથી અનુવાદેમ' શ્રીગીરી સાધના પોષ અને શ્રી પ્રકૃષ્ઠ હામર

Our Friends Abroad

'કુમાર' મારન આ પત્રગિય મેળવનાર કનુબાદ મો પટેલ, બાદશુ

પરદેશી
 મિત્રોના
 પત્રો

૩, Pownall Street,

MASTERTON (New Zealand) 4-11-41

પ્રિય કનુ,

નવે આકર્ષણે જ તમારા તરફથી છઠ્ઠેથી પત્ર મળ્યાં. તમે
 ફરી જણ્યુ તેથી હુ બહુ જ આનંદ પામી મેં તો ચોટા વખત પહેલા
 તમને પત્ર લખ્યા છે, છતાં તમે લખો છો કે મળ્યા નથી, એટલે
 માનવું પડે છે કે હિંદુસ્તાન પદોષવાતમા પ્રેમમાં જાડાઈ આવે ને જીવી
 નથી. મેનું ગમે ને મધુ, પણ આ પત્ર તો તમને વખતસર પહોંચશે
 જ એની આશા રાખુ છુ.

હુ હાથે લખવાને બદલે ટાઇપરાઈટર પર પત્ર છાપુ છુ તે તમને
 વિચિત્ર લાગે છે; પણ હુ જે ગવિશાળમાં જઈ છુ ત્યાં મને ટાઇપ-
 રાઈટર વાપરવાની રીત મળી છે, એટલે તમને પત્ર લખવાની આ
 એક ભરમ તક અણુ છુ

મેં તો હવે માગા છોડી દીધી છે અને માસ્ટરનના એક ભણીના
 ટ્રાન્સમા મોકલી કીધુ, એ ટ્રાન્સનું નામ લુનો એન્ડ રોસર છે. ત્યાં
 મોટાંયે મને હજુ એક જ મહિને થયા છે, પણ મલ જે છે તેમ
 સવાં સારા આડે હુ કામે વાટુ છુ અને બપોલે સવા બાગથી સવા
 વાન્યા મુખી થર જગવા જઈ છુ, સાંજે પાચ વાગ્યે કામ પતાવી જઈ છુ
 જે આકર્ષણે મને અરધા દિનની રીત મળે છે, કારણ: ન્યૂઝીલેન્ડમાં
 આકર્ષણે અરધાસીસ કલાક કામ કરવાનુ દોષ છે. રોગમથી મુકે
 કપર મુજબના વખતે કામ ફરી શુક્રવારે રાત્રે નવ વાગ્યા મુખી હુ કામ
 કરુ છુ, એટલે ત્યાં મુખીમાં માત્ર ત્રણ વાગીસ કલાકથી વધ છે

નવે આકર્ષણે અમારા નવા જવરને અને તમાના બાનુ માસ્ટર-
 નની ની મુલાકાતે આવ્યા હતા. પાર્કમાં તમાજ બાજકા તેમજ બાપજ
 સાંબળવા એકલા મળ્યાં હતા, અને બપોલે બધા લેપાનીઆ તથા
 હુ કાનવાળાઓએ લેપાવાળી ત્રણ વાગ્યા મુખી કામ કરાવ બ રાખ્યુ
 હતુ એટલે બધાને તેમજ બાપજ સાંબળવાની અને તેમને જિવાની
 તક મળી તેમજ બધી મિત્રોને જે દિવસની પુટ્ટી આપી એટલે
 તો બધાને બહુ જ ખુશાલી થઈ

આવતુ આકર્ષણે 'લિજ' નીસ-એન્ડ' અભુવ છે. સાચાભૂતને
 અમને અરધા રાત્રિવાર અને રવિવાર પુટ્ટી મળે છે, પણ 'લિજ' નીસ-
 એન્ડ' માં અમને તે માથે મોખવાળી પત્ર મલ મળશે. તે પત્રી-
 ના આકર્ષણમાં પણ એક વધુ પુટ્ટી કારકરના મેળા મળે મળશે.
 તમાજ હિંદુસ્તાનમાં આવા મેળા થાય છે ખરા? તે દિવસે અર્ધ
 તો પાંદડાં, રકબો, બજારો, વેપાર અને લેપાં પશુઓના મેળા જરજે

થાય છે. તે વખતે તેના સમયા બીજ મલએ પણ મોકલાય છે
 ભતતમની ગાયનગીઓએ, નૃત્યમંડળો, નિગાનખાઈ, ખુશી-
 વિગાન (એટલે તમે એક ખુશીમાં બેસો અને વત થાલે તેવા જ
 તમે લખી દલામાં ફરવા નીકળો) અને એવુ બીનુ એટલુ બધુ દોષ
 છે કે કદેતા પાર ન આવે. મોટાની અને દુધુઓની સવારીની દર્શી-
 કાઠોએ પણ થાય છે. આવી એક દર્શીદર્શી મને એક વાર મુફર
 'ટિનર મેટ' (સાંતનના વાસણો) દનામમાં મળી દરી અને એક
 બજારનુ વજન અટકાથી ફરી આપવામાં ત્રણ માંડનુ મળ્યા હતા
 વજનના અદાલતી આ દરીકાઈ પણ ફર માલ થાય છે.

હિંદુસ્તાનમાં તમને ધણી દિલેમો મેલા મળે ખરી? જ આવને
 આકર્ષણે અર્ધો Gone with the Wind નાગની એક શ્રેષ્ઠ કિલ્મ
 આવવાની છે. એ આખી દિલેમ ર નથી બરપૂર છે અને ચાડ કલાક
 થાલે છે. મેં આ દિલેમ ન્યૂઝીલેન્ડના પાલનર નેલિયનમાં જોઈ દરી
 અને મને બહુ જ નખી દલી.

હુ ને મારી મિત્ર મોમ ને બુધવારે મશિનામાં જાં એ બીંગ
 અને મોટરવેન અર્ધો Gone with the Wind નાગની એક શ્રેષ્ઠ કિલ્મ
 નવ મુખી મોટરવેન અને બુધવારે ને જ સમય દાકપિન દોષ છે.

અજ રાત્રિવારે અર્ધીની 'લિટલ થીએટર મોનાએરી' નામની
 સ્ટેશન 'ધ લોડ ક્રોસેન્ડ-બીન' નામનુ માનનુ નાટક બનવુ. ને
 ખૂબ જ વિનોદપૂર્ણ હતુ અને રૂંક જાણે બહુ આનંદ આપ્યાં. હિંદુ-
 સ્તાનમાં તમને ધણા નાટકો મેલાના મળે છે?

આવને મારને મિત્ર-દાકેમ એનેબીબેગન' નામનો એક પ્રવાન
 થવાનો છે. માસ્ટરનના દોરકે ધંધા તરફથી નવ છાંડીવાની રીંગ
 તેમજ મોલકવામાં આવે છે અને તે દોરકે એકજીક માથે ફાપાન,
 ક્ય, દડાની રમીના અને બીજ ધણી બાળનોમા દરીકાઈ કરે છે
 અમારી દુકાનની રીમને એક મુફર રેપી પાકો મળ્યા છે અને
 રીમની એક સલ્વને તેની એક કીમ્બી આજીન બેર મળેલી છે
 વાટ, ફુજાઈઆ પત્ર તમને મળશે ત્યાં નાતાલના દિવસે દાકે,
 એટલે આ તક જ તમને ખુશાલ નાતાલ અને સાલમુખારક મળે, જ
 આ પત્ર તમને સલામત પહોંચ અને આ નહા પત્રની જેમ ફરી
 ન મલ જેની આશા છે.

તમારી તરફથી જેમ અને તેમ જરજે જગવા મળવાની મદદમા
 તમારી ન્યૂઝીલેન્ડની પત્રગિય એન્ડા (Gwendolyn)

એ- નવું સરનામું: Miss Catherine M. human
 ૩ Leon Ave. Eastwood (N. S. W. Australia)

માધુકરી

(બાની બહાર)

અને મિત્ર આમાંને વિધુચિત્રીનું મિત્ર હશે,
હવે જરૂર આપણા પાઠક સાથે જ્યાં આપણે,
વિધાયક કરી શકીએ જનન મેંવનું એ હશે,
વિધાઈ અમલોને ત્યજી હવે હમેશા તમે

—પ્રદીપક પરિચય

મૃગ બહેનોની ત્રિપુટી

ગીતના આધિનાયક શ્યામ કાંઈ-શેના મધુધર્મચારિણી શ્રીમતી મે-લિન, એ ત્રણ મૃગ બહેનોની ત્રિપુટીમાં સૌથી વાની બહેન છે. સૌથી મોટી બહેન શ્રીમતી આઈ-લિન શ્યામના તાત્કાલિક પ્રકરણી પદ્માનંદા છે. એજ એજ કુળની સ્ત્રી છે, અને વચ્ચે શ્રીમતી મિન-લિન આવાશીન સ્ત્રીના મનને છે. મન યાર સેનની પત્ની થાય આ ત્રિપુટીએ જતન ચીતને ખીજી સ્વતંત્ર પ્રવચ્ચોમાં ગતવગ મ્યાન આપવાના અમાન શ્રમ કરીએ છે.

એમના પિતાએ અમેરિકાના નિશ્ચય લીધું પ્રેમપ્રેમ હવેને પતન આવી એમને એક સુદર શિક્ષકા જેટલે પ્રેમદયક કર્યું પતિ-પત્ની બને કિશિયન હતા તે એમને એક અસ્વાર અહુ સુખપ હતા.

આ સુખપની એકમેકના પુરક હતા શ્રી સુખ હતા આવેશમય, ઉત્સાહી અને ભાવનાશીલ શ્રીમતી સુખ હતા સ્વચ્છ, ફરેલ અને વ્યવહારુત્તમ વણી શ્રીમતી સુખ વિગત વિચારક હતી અને જે કામ હામ કપન જેની તેને મુરજેલી એ પાર કરીને પણ પ્રકુ કરવાની આમરી રહેતી એમના સદાન માતાને આદરતા અને પિતાને પુન્ય માનતા આ બહેન-ત્રિપુટીને તથા એક બાઈ-ત્રિપુટી પલ્લુ હતી બાળકોને નિશ્ચય આપવા સુધરપત્ની અમેરિકા જઈ વધુ અને એક બાઈ તથા ત્રણ બહેનોને અપવા શાળી પાછુ ચીન આપ્યું.

સૌથી મોટી બહેન પોતાની માતા જેટલે પુન્ય, વહેવાર અને મોલો બળવાનારી છે, માતાને નાકડ હોવા આ નાકડે અને મનોહર છે, કુટુંબના એ મુરબી અને મોડા છે.

રવે છે. સન ચાટ મેન કાળીવાર સુનકુળને વેર આવતાજતા તે વખતે છે. મેન ગીતના નેતા હતા મોટી બહેન આઈ-લિન મરી તરીકે એમની માથે બધાનું વહીવટી છે. એજ એજ કુળ જેટલે પ્રેમદયક કર્યું એમનો પુત્ર ડેવિડ આને એક એવા આદિનામો હાથ-ફેંદર છે. શ્રમતી હન માતામ્માં એમના વેપારધર્મને ખૂબ આગ્રહ વધાવી રહ્યા છે અને પોતાના રાજ્યપ્રકરણી જ્ઞાનને લઈને એ પોતે નામચીન બન્યા છે.

વચ્ચે મિન-લિન બાઈ-લિનમાં ગાન અને નર્મ હતી વણી

એ કલાકરી તે દીરની ફેલ જેવી ફેખાતી હતી પરતુ જ્યારે એની આર્થશાળના કેજાઈ ત્યારે એ ખટક જેવી નિશ્ચય જાની અઈ પોતાને વેર લખીવાર જો છે. સન ચાટ સેનની વાતો પધાન આપીને સામજી ત્યારથી એના ગતમાં કદ પ્રતિષ્ઠિત થઈ નહીં કંચીને નવતર કરવાને કોનિ સિવાય બીજે કોઈ કામય નથી.

આજ્ઞાસ પૂરે કરીને અમેરિકાથી એ ચીન ખાલી વણી ત્યારે રમ્મામાં પોતાની નાની બહેન મે-લિનને અને છે. સન ચાટ મેનને અજવા એ બધાન બેતરી ત્યાં એ પલ્લુ છે. એમની મરી બની, એટલુ જ નહિ પણ કમેકમે છે. મેનની ગાંધીશ, સલાહકાર અને પત્ની પલ્લુ બની છે. મેન એના કરતા સત્તાવીસ વરસે મોટા હતા, પરતુ એમનું કાળપૂ ખૂબ મોટાવગ ને લહાવમાયુ હવે સામવાનું નવ વર્ષ સુધી તેઓ અને ચીનને બધન મક્ક કરવાને મર્યાદા શીરતી મેન રહિત્તી તરીકે જ રહેતી અને નવેર જીવનમાં ન આવતી, પરતુ પતિના અવશાન બાદ એજે અધુરુ પતિધર્મ કપાડી ચીપુ છે એ પ્રકારથી બાપજો આપે છે અને નવરચનાની પ્રવ્રતિ થવાને છે.

છે. સન ચાટ મેન રાજ્યનું સમાજવાજના પત્નપત્ની હતા અને એ દિશામાં કામ કરીને તેણે પોતાની જિંદગી અર્થો નાખી હતી, પણ એમનું મૃત્યુ બાઈ-મેન તા મર્યાદા થી થી. સુઝ તથા ગાન કાંઈ-રોકને લાગ્યું છે. રાજ્યનું ન્યાયનું સાધક હોય નો મોટકોના સલાહ-કારથી ચીનને વેચવું સળવું તેમનો આ વાત જ્યારે શ્રીમતી મેનના નવજવાગ આવી ત્યારે એને વાગ્યું છે પોતાના પતિનું જીવનકાર્ય

મૃગ બહેનોની ત્રિપુટી. આઈ-લિન, મિન-લિન અને મે-લિન

માધુકરી (ગુજરાતમાં આદિમાનવ સંસ્કૃતિનું સંશોધન)

મળ્યાની થઈ જશે. તેથી આ પોતાના કુટુંબને તરુ દઈ મોકલે તરુ રહી. પરંતુ જ્યારે ત્રણમાને ચીન હવે આક્રમણ કર્યું ત્યારે તરુન જ એ પુત્ર: કુટુંબમાં ભળી ગઈ. ચીન દેશના મહાસમ્રાજ્ય શાસનવાના વિચાર પાત્રી તરીકે ચીનની આગમનતામાં એમનું ભારે સમાન છે અને નેના લાભ લઈ શ્રીમતી એન સ્વર્ગ્ય પતિના આશ્રમેન પહોંચી યથા આગમન હેતુએ ઉઠાવે છે પિતાની રહે શ્રીમતી એન બેળ-મીઠ અને બાવનાપાટી છે માતા તરુથી અને સરમ પ્રેરક બળ મળ્યું છે. ઉપરાત પોતે ધ્યાની મુદ્રા રમ્યા છે

શ્રીમતી ચાન કાઈ-રોક એના જગી મુદ્રા નથી પણ એની પ્રતિમા અને એના લગ્નના હોમને એથી મધ્ય છે ક્રોડેશમાં એના અભ્યાસના વિષય ધણા જ મુશ્કેલ હતા. પણ બહુપ્રકાર એ અંદરથી દમ દની છે ભારેમાં ભારે માનઅકરામ હતી. જગી. ઔરુતુએક થઈ ત્યારે એની ઉગર એમનીસ વરણથી દની નજીકે એ પોતાને વન ચીન નહીં ત્યારે એના પિતાએ આપી દુનિયામાં સૌથી મોટું અભ્યાસ એના 'કોમ્પ્રિયેશન પ્રેસ'ની જગ્યાએ કરી દની એ સ્થિતચીન જતા-વેત સામાજિક જીવનમાં કામે લાગી મઈ રજતરજતે શાસ્ત્રીય જીવનમાં પણ પડ્યા. સરહારે થાંચ કાઈ-મે એના માર્દના મિત્ર થતા એટલે તેની જોડે ન્યાભાવિગીતે એજાખાનું થઈ જ્યારે ચાન કાઈ-મેકે એને પોતાની પાત્રી થયા કહ્યું ત્યારે પ્રથમ તો એ-વિગે ના પાત્રી-એ કારણેકે જાન્ય કાઈ-મેક ક્રિસિયન ન હતા સરહારે કહ્યું હુ પહેલા એ ધર્મને અભ્યાસ કરે અને મને થા-ય જાન તો પાછળથી એ નીકાક, આદરથી કમવતથી મનવન લક્ષમાં રૂખત થયા સરહારે તમુક થઈ બાદ ક્રિસિયન ધર્મના સંતોનાતરે અભ્યાસ પછી એ ધર્મને એનીકાર કર્યા

લગતયુ ત્યારથી માદામ ચાન કાઈ-મેક એના પતિના આધાર-કમ મુમાતી થઈ રહ્યા છે. પતિની મન કમ્પનાએને તે મઈ વપ આપે છે. પતિને પદ્ધિમનુ જીવન સમાજને છે અને પદ્ધિમને ચીનની બાવનાઓ સમાજને છે. સને ૧૯૩૬માં જ્યારે સરહારે કાઈ-મેક પોતાના તાલેદાર નાયકના દાઢયાના નજરકેડી જની પ્રયા ત્યારે માદામ ચાન કાઈ-મેક અજબ કુનેહ, ધૈર્ય અને શરમાતા વાપરને પતિના પાત્રી બન્યાહતા. એ વખતે બીજી વાઈ દોત તો આઈ થાંચ કાઈ-મેકે જીવતા દોત કે તોડે એ જમું રાંતમળ્યું છે.

ત્રણમાને જોડેની સરતમાં માદામ ચાન કાઈ-મેકના કનમ નુખી પ્રકાશમાં આજ્ઞા છે એનામાં અજબ વ્યવસ્થામિત, કપડેની-પગમાંની તીકમ નજર તેમજ માનુષ્યને પારખવાની ચતુરાઈ છે નુતન ચીનમાં સીએનિને કિવિન રવાન અપાવવા એ પોતાથી બનતુ જન્યુ કરી રહ્યાં છે. એ કહે છે કે ચીનને આનજ સાવરુ દોવા તો બાતકાને બહી નજીક સ્થિત્ય ઉપર એકામચિન બને અને નેનાકમને કેવેતો.

એમની રજાપેક્ષી સીએની સલાહકાર સંચિતિએ આજમુ'તિમાં ૬૩૦ બહેનોને નુદામુદરું ક્રોચેમાં લગ કરવાવાચક સર્પનું તારીમ આપીને કેજીની છે સીએની આપડત અને તાકાતને વધારવા એક બીજી બન્યાહતા ૧૨૭ સીએ કોમેદાર છે. આ કોમેદારે આખા ચીનમાં ફરે છે અને એકબીજાએ માર્યાંકરે, પગાટ, બરત વગેરે મીખે છે.

આને જ્યારે ત્રણમાનું આક્રમણ થયું છે અને હાઈદ્રે જોડેથી ચાકરી રહી છે ત્યારે નુવાન શિક્ષિત વર્ગનાં યુવકયુવતીકે મોટી રૂપવામાં વ્યવસ્થા ચીન એટલેકે પદ્ધિમ ચીનમાં એકલા થઈ રહ્યા છે. માદામ ચાન કાઈ-મેકે એમને મેનવાસ વધારવાનું તથા મુલદમ્પનિત માપ ત્યારે ચીન પ્રાપ્તેનું કનૈય જાનવત્તા કરી રહ્યાં છે.

ઉદ્ભા ત્રણ વરસમાં ચાકરીને લાખ અજબ નામદિયનું બન-

એને વાચતી કરવામાં આવી છે અને પચીમ ઉત્તર બહેનોને એની કામગીર તેમજ શાસ્ત્રીય અવાવવાના કામમાં જગી છે. આજમે પાચ હવેર સીએ રેશમમાં કાંડા કંછરી એગ અને સુતર મોતવાનું જે માદામ ચાન કમ્પેનાને સરકરી તારીમ પણ અપાયા છે એની કહીકીરી અને ભુલિધ ધણી કુશાક છે અને નજીની વાત પણ એના જવાન બદાર જગી નથી વામનુ કેમ જગાબર મારવા એ પણ ને જલેતે મીખે છે, તીમ હવેર જોડલા આનાથ જાજકાને કંછરને છે અને નવેગને ખાતર જવાના શીખે છે.

ચીની લોકની ચલનચીલના અજબ જેની છે. સુનેનાંન અનુકૂળ થઈ જવાની એવામાં કમગત છે. હસીને કુખ નિરવી લેવાની કળા છે, અને નેથી જ દોર કમક થઈ વનર અપાવ રા-રોની મા-મની કરીને તેઓ લોક મહા છે અવ્યવસ્થાની વચ્ચે તેઓ કમવત્ય વાવિને પાંગા નાખી રહ્યા છે

પ્રવના ઘડતરની આ યાજનામાં ખાસ આનજવડતુ લોકનું તો છે સીએનિને મળતુ કોચુ વડ, પુરુષવર્ગની સુધના ને મિલિમમાં તેઓ સુખે બાને હામ્પર બને ક, અને કતિદાર મેક દિવસ પુરવાર કરશે કે આ પરિમિતિ મુખતરે કરીને સુકકુળની એક એનિની-વિપુલીના આસાધારનુ પ્રયાસ ને પરિશ્રમને આશરી છે

ગુજરાતમાં આદિમાનવ સંસ્કૃતિનું સંશોધન

દિવ્રી સરકારના પુરાતત્ત્વખાના અને ગુજરાત સમીક્ષન મદળના સંકુલ પ્રવાસથી આ મિયાજમાં ગુજરાતમાં કેટલુ મદવવપણું પુરાતન શોધખોળને કાવે થયું છે. માનવજનની ભૂલમાં બદ્દી સંસ્કૃતિમાં કાજ પાછાનુવન કહેવાય છે એટલે કે તે વખતના લોકોને ઘાતુએ પાપરવાની સમાન ન હતી ને એકમાત્ર પદ્યરતી જ વનતુઓ વાપરતા એ પાપાજીયુનના પ્રારંભકાળના માનવને આપણા કરનાં આકારે જગ નુરો પડતા તે વાદમને મળતુ મોટું અને માર્કી વાજ ધરાવેતો, એટલે તેને નરવાનર ape-manનું નામ અપાયું છે. આ-પણા વડવા એ નરવાનર મિદાર અને શાહકા ઉપર ગુજરાત પહા-વના અને મુશ્કેલ નરીએના કાઠે એ ખોરાક નુવત વાવતી ત્યાં વથાતર કાઠ વાગવાના વચ્ચે ધારનુ કળા અને સદકુળ મેલતા. સિદાર, વચેતનુ ને વર વપસરા વગેરે માટે એ લાકા-કાજ પધ્ધર અને લાકડાના જતનતના દરિયારે દાઢે ધરીને વાપરતા. આપણા પુર્વ આદિમાનવની સંસ્કૃતિ કાક આવી દની

પાપામનુમની આ પ્રારંભિક માનવ સંસ્કૃતિવાની શોધખોજ કપડી સુધાએક દોરે દરખા પુરવામાં કમવતમાં આવી છે. અને નેના મરિ મુદેરાપમા આ વિષયને મન્યે અભ્યાસ કરી અને લા પુરાવિદોને કાકવામાં આવ્યા હતા.

આ શોધખોજ દોરે જમ્મીયું છે કે કમર નુજરાતમાં, મુખતરે સજરમનીની કર્પાલકામાં, અજબી જનમ પથારીની પથારીને દબરે વર્ષે પુર્વે આદિમાનવેએ વસવાટ માદલા દળા, એ જુનમાં સજરમનીની પ્રવાદ દાક કરનાં ધંધા વિમળ દેના અને નેના નર-પ્રદેમે નીચ જનો એવેનાં દળા. એ વનોમાં આ લોકા મિદાર રવા ને માર્કિક કુલેતો કમવત વિચર્યાં કરતા. કેટલાય દબરે તેનાં મુદેા એ પ્રબલો વસવાટ સજરમની બીનમાં માલુ રતા. પછી કમર દિદ ઉપર એક મોદાન કુદરતી આકત આવી. દિગ્મનરીતના પ્રવાદે એ પ્રદેમ ઉપર હમણે તથા અને બનના મેદોરે ફર લડા મેરો જમીન પથ પથકાદ નવા. એ કાજ દિમયુન કહેવાય છે કે કમર વર્ષે ૧૫૫ 'વિદ્ય-વિજય' એ ની રીશન'માં મું, એનરિદન અને એક જ બનર-

શાસ્ત્રીએ તથા પુરાત્તરવેદકોનું એક મહત્વના દિગ્વિષયોને વચની શોધ-
ખોળ દિવસના સ્ત્રી નથી, એ દિગ્વિષયના પ્રથમ સ્ત્રી દિવસના અમલ
હોતો. પણ એકા અને ઉત્તર દિવસની માટે જ આવેલા નુજસાત વચ્ચે
પરોતો એ હોતો કદાચ વચગાટ સ્ત્રીના યોગ્ય રહ્યા નહિ. કુદરતના આ
માનના કારણે જન ગુજરાતના વચી રહેલા દેશીઆનવચગાટના
માને નામ પામ્યા ને કા તે એ પ્રદેશ હોતોને બીજે ક્યાક જતો
રહ્યો કે માં આશિવાનન મનુષ્યોને આદી અન આમાં

પ્રતિ તે પાયામક હવેર થઈ સુધી એક પછી એક કેરવા થે
દિગ્વિષયોના કપરદેશ કપર દિવસોં આશુ રહ્યા ને નેના પરિણામે
નુજસાતની વચી ઇવનિવેદોળી પડી રતી એ ગમચ ફરચાન, દાલ
કપર નુજસાત ને લોચેર (Lovers) નામની અલંબ કીની ગોરા કુ
મારીથી કલમનુ છે તેના જનનન રહેતો કૂક બહાર પડે એ પ્રદેશ પર
વચનની દિવાળી બધાના ક્યાં એ જોવાના ક્યાય મેડવળ પ્રદાનના
ઇવનની નિગાનીઓ જાણતી નથી આ માટીની કલ્પનિ પણ ધૂણી
રહેચગાથ માવળ હી છે ક્યા વિનામ્યાથી અને કેવી રીતે એ
માટી કીરીકીરીને કપર ગુજરાત કપર પપરાઇ છે એ કાથેટો દલ
દને કેરવાના છે

ઉત્તર દિવસના દિગ્વિષયોને આત આવના અનુગામ્યોનો ગોરા કુ
મારી (કીનચ)ના મેરા બવાવાની કિયા પરી થઇ અને નેની માથે
જ વાતાવચ્ચ પણ વચગાટ યોગ્ય જનુ આ કાણા ગાળા ફરચાન
વિદ્યમકમને વડે આશિવાનન વાટના જેવો ગાનુ પણ હજી દાને
અને નેની વાવાળ સનુકિત ધણી જ પ્રસિત માધી ચૂકી હતી વાવાળ
અનુકિતને એ વેળા ઉકેલે તબક્કા દમેના એ મનુકિત માથે કોઠક
અનુચયા પ્રદેશથી એક મોટો માનવ મધુદાય નુજગતમા આવી
પહોંચ્યા અને આ મોઢા કુના બધાબધા ટેકમોની દરદમાળાએ
કર રોવાના વનપાટ માટી રીવાજ આ લોશ મોટા દલિયાદેને
બદલે નાના તોજા કળાપર્ણ દલિયાદે અને તીમંગલકા વાવરા,
માટીના વામદોલા ચાકડા કપર ઉવારી પકરીને ઉપયોગમા લેતા અને
ચૂપડીઆ બાધીને મેળા વાવાળુચુગના ઉકેલા તબક્કાની સનુકિત
ધગવનારા એ નવા લોશ માનવકુળના ક્યા વર્તના દના, કેવી રીતે
નેગની સનુકિતોને અત આવ્યા અને મેગની એ મનુકિત પછી સ્વારે
ગુજરાતમા ધાતુચુગની સનુકિતનુ આગમન થયું દરિયાદે કાથરાઓ
દલ દરે કેરવાના છે

આ મરોધન આતરદગ્ધીય મર્દવનુ મળેલું મેંવાલ અને નેની
કીનીકીની વિનંતો, બાકી મેંવા સરોવન પછી, અદેશલ બધાર
પડેને આપણને જાણવા મળશે.

(શ્રી અમૃતવાસ વ. પચાએ મુબાઈના ગુનગત સરોધન મહા
આગળ ગઈ તા. ૨૧-૨-૪૮ના રોજ આપેલા આપણને સાર)

પતનિયાની પાંખના ઓટોફોટોનો કાથેટો

પતનિયાની પાંખને 'ઓટોફોટો' લેવાની રીત આ પ્રથાએ છે
એ ગાદે કેમકે કે અનુવાવાની અરર પડતી નથી કે પાંખને ફોટો
મેટોનો હોય તેને ટાંગેગાના બઈ ફોટોગ્રાફિક પ્લેટની સ્વિગ બાજુ
પર બર,બર ફવારીને મૂક્યા બાદ, પેટોને બાજુદમકે કાચગા
વીચગી બેસી આગેક ગમચ દાલે નહિ એક બધી રાખવી, ત્યાર
પછી પછી પ્લેટની કેમ એ પ્લેટને ઘોલાથી પેકી પાખને ચૂપડી
વિગન વાળો, નમે અને ટપાનતા આત વિપ્લિથી બસબર અકિંચ
થએકે ફોટોગ્રાફ ગળી રહે છે 'આમ મેળેવેલો ફોટોગ્રાફ સામાન્ય
રીતે સંકલિત દોષ છે, પગુ મેડ બળ ને સંલિત પણ આવે છે

આવા ઓટોફોટો ગાદે મઈ ખાસ બનાવરની પ્લેટની અરર પડતી
નથી પ્લેટ અને પાંખને મેળાન આકાશ એ ગ મે દિવસ અને
વધારેમા વધારે ત્રીસ સ્વિસ રાખેલો પંડ છે ઉમર પહોંચેલા પત-
નિયાની, પ્લેટને ત્રીસ સ્વિસ બંધી પાંખોને પણ ફોટો ૮૦ કલાક છે
આમ આવેલો ફોટો પડતો એ એક કાથેટો બાંધ્ય એ વિધે વિધિ
અનુગામ કરવામા આવે છે એક અનુગામ એવું છે કે પતનિયાની
પાંખગાનુ કાંઈ અસાતને નકરિલ પ્લેટ પર અમર કરવાથી છબી પડે
અનુ કિયુ એક વખત મુકેનેગમા ફરેલા પતનિયાની પાંખમાથી
તો આવતુ નથી ને જ આ પ્રથમો નિદાન કરવા અવારમા જ નીચ-
કેવા અને કદી જ સુચેપ્રકાશ નહિ પામેલા પતનિયાની પાંખને જ
પ્રેશન રેવામા આવ્યા દમેના અને છતા ઓટોફોટો કલ્પનાવા દમેના
બીજુ અનુગામ એવું છે કે કોઈ રામાયણિક તારવની દારવી
પાખની કવાળીમા મેટી હોવાને લીધે, પાંખ અને પ્લેટને સંચાન
મતા ફોટોને આવચક એવી પરિસ્થિતિ મેલા કરીને છબી ઉપમને
છે પગુ મેંવાનાંચ મદ પડે એવું કાંચુ બંધુ નાની
નુકિતની ખાતે ઓટોફોટોગ્રાફિક મેમોરિડીની સમાગા શ્રી
મનીએ આ પ્રમાણે લેવાયેલા ફોટો મદ આ દના
ધધારથી તેમ ફોટોગ્રાફીમા રસ લેતા સમગ્રને આ હકીકત
પર થયુ પ્રકાશ નામે એ હજીવાયોગ્ય છે — ગ. દેસાઈ

પંચમહાલના બીજોને લગતી શોધખોળ

મુબાઈના નુગામ મરોધન મહા દરદગી ગુજરાતની મૂળ
પ્રત્યોને લગતી કે માધ્યમોશો મવાની છે નેનો પ્રાપ્ત આ મિથા-
ળામા પચમહાલ ગિરનાના બીજો મળથી મરોધનથી કરવામા
આવ્યો છે લખની મુનિવર્તિની પ્રા ડી બેન રાજામદાર, મુબાઈની
મેઠ મેરધનકાસ મેરિકવ મેલેલના પ્રા ડા છ એમ કુલકર અને
શ્રી પોપરદાવ મો ગાદે, બીવમેવામરળના મદકારથી આ કાર્ય
કર્તુ હતુ અને કે મગવમા જ તેનો અદેશલ બધાર પડશે

‘બાલગાનિ ગ્રંથાવલિ’નાં પુસ્તકો

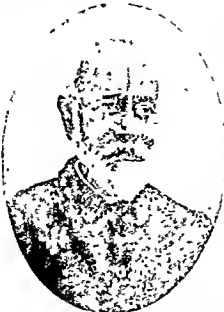
ઉદરમામા: લેખક-મગ દગીર, ૦-૫-૦; પોપડની મુખ-
કરી: લેખક-ગીરતન લકારી, ૦-૫-૦, સોડામામા: લેખક-ગીર-
તન હી પટેલ, ૦-૬-૦, ત્રેલોના સપાટો દિનવાલ દ. મેહારી અને
ગીરતન લકારી, પ્રકાશક, બાલગાનિ માર્ગવિ, મોહારા (એ પી.
૨૧૧)

નવજીવન કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

ચચનાત્મક કાર્યક્રમ. લેખક-ગાંધીજી, ૦-૨-૦, ચચાનો
કચાને શ્રી નરહિ પરીખના ગુજરાતી પુસ્તકોની દિગ્ અનુવાદ
કુનાર-કાગીનાથ ત્રિવેદી, ૦-૮-૦, દેશી રાચ્યોનો પ્રક્રી: લેખ-
ગાંધીજી, ૧-૮-૦, લોકમાત: લેખક-કાશીદેવ કાલેલકર,
૦-૬-૦, ટાંકેટોય અને શિશુજી અનુવાદક પાકુર વિહર
વળાને, ૦-૮-૦, ચચનાત્મક કાર્યક્રમ-પેટલી-મુલનાની ગને-
ન્ટલાજુના બચેજ પુનકાં અનુવાદ, ૦-૩-૦, મેવેદય રસિકના
બચેજ પુનકાં આધારે કળાગ-ગાંધીજી, ૦-૩-૦, સાનેના પ્રન-
મ-નવજીવન પ્રકાશન મરિર અમદાવાદ, મદવોલસતકમ્ બઈ હિ-
ના ત્રિે મનમારી મેસોની ચૂટથી સવાલક કાનસાલેબ કાલેલ-
૦, ૦-૨-૦, મારેગર મહુ લેખક બનાગાઈ પ્રા મહેતા, ૦-૧-૦
બનેના પ્રગમે ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ

આ મહિનો (માર્ચ) ઇતિહાસમાં

તા. ૧ ચેતાની વિગિશ પદ્મતિના છવન-
ચરિત્રા અને તેમાયે મહારાણી વિદ્યાદિશા-
ના ચરિત્ર વડે અંગ્રેજ માહિત્યમા નામ મ-
દનાર અંગ્રેજ લેખક ત્રિઠન મુન્ડનીનો જન્મ,
ઈ ૧૮૮૦, ઇંગ્લેંડ દરિયા ક્ષત્રીના એક ભાગીતા
મેલક સર રિચર્ડ મુન્ડનીનો કાન પુત્ર અંગ્રેજ
સાહિત્યમાં આનંદપટલ રમણ ધર્મચ છે.
તા. ૬ અંગ્રેજ સાહિત્યમાં વિચારખૂલ
એટલી જ રંગરંગી કવિતા લખનાર વિષ્ણુવાન
ચયિની અને ભાગીતા અંગ્રેજ કવિ ચિત્ત
રોમર્ડ આરિનની પત્ની ઇસીઆરેજ એન્ડ
આરિનનો જન્મ, ઇ. ૧૮૦૧. એની અનેક
કવિતઓમાં 'સોનેટ્સ ફોર ધ પોર્ટ્રેટ' નામનો
સાનટોનો ગુચ્છ (જે કવિ આરિનિય
સાથેના સુવર્ણને પ્રેરેલાં) એક નામ્વા છે.
તા. ૬ મહારાણી ગાંધીજીએ અખતારની
ચાલના શોધવા ભદરે કરી, ઇ. ૧૯૦૦
તા. ૧૨ નાનીએ રાજદગતથી આંદ્રિયા
કળે છે, ઇ. ૧૯૩૮.
તા. ૧૨ અમાવાસના મીઠામદાંદે ગા-
સિના સાથેની હજતાજના વિચય મેજથી
પડેટકાને વધારા મેળવેલા અને નાધીજીએ
કેપવાસે પોટામાં ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૨૧ 'કાળા કાંધા'ને નામે હિંદુજનમાં
હંદપુત્ર મેળેકુ 'સિંહલિય' ૩૫ વિન ૨૨ મને
પસાર થયું, ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૨૨ હિંદુ પરાના અંગ્રેજ વર્ષનું વિવેદના
પોતાના તથાપેક્ષાં અંગ્રેજ નેગર અનેકમુખી
લેખન પ્રવૃત્તિઓથી ભાગીતા મળવા સમર્પ
વિદાન વાગનાસ વસ્તુ (ચેન્નઈ બી. ડી. બગુ)
એ જન્મ, ઇ. ૧૮૬૭
તા. ૨૭ નાસિકની બોરસે વિહિટી પ્રેક્ષા
નામની ભાગીની લઈકરી માળા વ્યાવિયગના
મહારાજાને હાથે શુદ્ધી મુકાઈ છે, ૧૯૩૮.
તા. ૩૦ રોસેટ વિદ્રના કાળા કાંધા સામે
ફિટીમાં હજતાજ અને તેને પરિણામે નિ-
રોધિય વર મેળાવાર, ઇ. ૧૯૧૬.
તા. ૩૧ રોસેટ ફિટ્સ અને ગાંધીની રેને ડે-
રહાઈસનો જન્મ, ઇ. ૧૮૬૬ 'પ્રિન્સિપીઆ
ક્રિસ્ટિયો' અને 'મેડિટેશનસ પ્રીમા ક્રિસ્ટિ-
ઓગ્રિયા'ના તેના પરિપક્વ વિચારો મુકાયા
છે. ઇ. ૧૯૪૦ના ફેબ્રુઆરીમાં મોંઢકોમ
શુક્રમે તેને અવસાન થયું

ભગિનિય ધગવનાર મહારામર્થ વિદાન શ્રી
વાગનદાસ વનુના જન્મ ઇ ૧૮૬૭ની જગદી
માર્ચે લાદોરમાં પંતળ અમદો કજરબી
ખાતાના મુગિક્ષિત કાર્યકર બાબુ મ્વામ
ચરજ વસુંને ત્યાં એમના છેલ્લા અનાન તરીકે
મર્યાદામાં મારના બાજુ વાગનને નડી પિતા
મર્નવાસી થયા બાદ મનારવડે પાતા પુ-
વનેશ્વરીટેવોએ અત્યત તની અને કારકું
દારિદ્ર્ય નેડી એ પુત્રો અને એ પુત્રીનો કંડર
તથા સિમ્લપુત્રોએ જ ઉપાડી લીધેા મીઠ-
વતી અને શુદ્ધિયની માતાના તુસંકાર બા-
ળકેના હોછરના માનસ પા ચિરમ્કિત થયા.
ઇ. ૧૮૮૨માં મોંઢકુમેજન પસાર કરીને
વાગનદાસ લાદોરની મેડિકલ કોલેજમાં
દાખલ થયા, પરંતુ પ્રમુગિવિદ્યામાં નાપાસ
થયા ત્યારે એમના મોઢા બાઈ શોસથેડના
અને બેળેન જગતમેહાહિનીના પતિ તારુચ્ચદ
દાસના પ્રોત્સાહનથી ૧૮૮૮માં વધુ અ-
ભ્યાસ મોંઢકુ હજવડ થયા ને ત્યાં એસ. એમ.
એ. એસ. આર સી એસ ને આઈ. સી. એસ.ની
પરીક્ષામાં પસાર કરી અને સાર ફરવેનની
લઈકરી તાલીમ લઈ 'કોન્ક કમિશનર' મેળવ્યું.
સન ૧૮૯૧માં એ નર્વસ પાછા રૂપી
ને સાથે જ મુબાઈ હાલકાના મેડિકલ ખાતા-
માં એમની નિમણૂક થઈ એમની મેળ વર્ષ-
ની નોકરીનો મોટો ભાગ મુમનની લડાઈના
રજૂમેંગમાં ભયની મર્યા એ ફરગિયાન
લેવાએલા અનિશ્રવને કારણે એમનું આરોગ્ય
લગટ્યું ઇ. ૧૯૦૭માં નોકરીમાંથી નિવૃત્તિ
મેળવી પેન્શન લઈ નળણી તળિયને તે સહ-
કુટુંબ મ્વવતન અલ્લાહાબાદ આવી રહ્યા
પરંતુ એમના નિવૃત્તિજીવન એ જન્મનાર

પ્રકૃતિયજી બની રહ્યા ધનસંચયકે મુખ-
વંમથ એ આ સાધુચરિત્ર પુણ્યપુરુષનું
છવનન્યય ન હજુ. એમનું એકમાત્ર ન્યય
હજુ ભારતખાન્યને ધડનારા નવનવના બળો-
ની જનની અમી સાહિત્યરેવાનું, જની
ચિદ્ધિના શ્રી વસ્તુ છેક છેકથી ધરી મુખી
પુણ્યપાત્રી સાધક રથો
છવનનર એમને વિદ્યાની અખડ ઉપા-
મના રૂપી અને અસખ્ય મર્યા તથા લેખના લ-
ખના એમના ઐતિહાસિક પ્રકાશનાની આ-
મમાં તેા જગેજર એમની ક્રીટિકા બની નહ
અલ્લાહાબાદમાં પામિની આરિન નામ
સમયા સી રંગરંગ વ્યાસરૂપ, 'ચિદ્ધાનત લો-
મુકી' ના આવાતર વગેરે ઉત્તમ દેહિની પ્રકા-
શનમાં પ્રગટ કરી 'અપુષ્પ વનપતિ'ની
તથા 'હિંદના વેદધર્મ રોપા'ની પોણા વનુ-
મે રચિયાની કીમતની મર્યામાં પ્રારંભ
કરી 'જનાથી એ ભારતવાસીએમાં રે' રે
ભાગીતા થયા ને 'દિદ્ધા પ્રિન્સીપી સપાનો
કનમ'ના પાસ મર્યા અને 'દિદ્ધા પ્રિન્સી
પાનાની જનાવડ', સાથે બીજા ધળા મર્યા
એમણે લખ્યા છે
દિદ્ધી દામવખાટના સાતમેા નમનાના
હંદકાંમેાનો મેાના સમઢે કુલ અઢાર મર્યામાં
આજેને કંધર્થો છે બાળી અબુલુકી ને ચિર્વિષય
સાહિત્યમાંથી પ્રગટ કરીના મામરે એ મેડી
રથા નધી; પરંતુ એ બંદીને આજેના કાલ ને
કેલ આજ સમયમાં જની સ્વેચ્છાએ સ્થા-
પીને ચિરમ્કાથી બનાવી નધા છે
માનુષ્યપ બનાવી કેપરાત અરબી, કા-
રસી, સરકૂત, અંગ્રેજ, હિંદી, રૂડી, રિધા,
પલ્લી, કામગીરી, પુરુષ, ને પાળી, નુવંદાની
અને મારાડી બાપાએ એ વધુતા સ્વભાવે
નીડર, રૂપવધના અને જેટલા રેવમાંની તે-
ટલા જરવેટાખિમાની હતા. જમિયામાવા
ખાનની કવનના સમાચાર સામંજના ત્યાં
અને સતો મુખી એ જીવી નહિ મકસા
અહાન ને પરવેન માનસનું તમિસ જ્યારે
એપાસ ફેસી રહ્યું હજુ ત્યારે લીજના ભાવિગી
આખી કરી નવધુજના પ્રબળ તેજકિરો
પ્રનદાવના નિર્મળાખર વસમી તપશ્ચર્યાવાળો
અખડ પુરુષાર્થ સાધનાર અને ઇતિહાસ,
વેદક, વનપતિવિદ્યા, આરોગ્ય, આર્થશાસ્ત્ર,
ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન સાહિત્ય, કળા—એવા જ્ઞાન
ને સાહિત્યજીવનના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં અખડ
વિદ્યાપાસના કરી એ બંદોળા વાચન અને
મર્મચરની અલ્લાસના જગે પ વિદ્યાની અપિ-
રત મારા જેવા લખાણી અને મર્યા વહધેડાપી
બનાર એ સમર્થ વિદ્યાનુધુ ઇ ૧૯૩૦ના સ-
પ્ટેમ્બરમાં અવસાન થયું

આ મહિનાની વ્યક્તિવિશેષ
વામનદાસ વસુ (મેજર બી. ડી. બગુ)
વીસમી સદીના પ્રખાતે ચેતાની વિવિધ
પ્રતિષ્ઠા ને પ્રકૃતિથી અમાનુભવી બનાળને
નરપુત્રોનાની એ હારમાળાએ અજવાળી ગો-
રવંની બનાવી છે તેમાં કુશલ અને નિરાશુ

મદદદેવે જોવિને મનદે આપ્યા અઘ્યાસ-
મળ દરયાત ખુબ મદદનુ વિદ્યાર્થી હતા;
પણ તોલપપુરા ધનુજ દરે ને એકાગ્રી
હતા, અને એકલા નિર્ભય કે કો પેર આવીને
પામમવાનો ખબર મરખીએ ન આપે માતા-
ખિત્તાએ બાળકકામે આપે સરખાવી
ને એકાગ્રી મુ મેવાનુ હવે પેર નિમાણે
વદેવિ એકલે પાસે નો મલે એ ને ને

દેમરેમા
ગિરેવ
બાલુકે
બનાવે છે
ને સોના
વતની છે

તમે સીધા ચાહી
શે પાણી મળે
દેશે કે હા પાણી
દુવકામાં બનાવ
મુજબ કરવાનુ કોને
પણ કહેશે કેવલ
ચાહે પરી જશે

કહેવનાના અર્થે "સાક્ષાત મુજબ નવા"
બધે જોખ કરવા જતા માખમ આડેને મરખ
પણ જોખ બેસે છે એ દર્શાવતી આ વ્યવસ્થા
પાછળ વાત છે કે માર્ગશાળામાં ગોઠા દબલે
પાઠશાળાને ૨૦૦ શિષ્યાની મુદી એકડી ક-
નેડી આપવી મોટી રકમ એકડી જ નેની
દુવાગમી એને વેપારમાં મોટી લાભ આ-
વાની એને જોખ મરખા એને બાળક સંચાલ
થેવા નીજળા મલ મીજળીએ કપુ કે સાલનુ
નમુનું બહુ દમ દિવસમાં આપવાનુ છે એ
વખમ બાળકો આપ વેળી દરો, મારે બાલ
ખરીદીને મરખી છે "માલમ પેતાની બધી
નુજીયાને બાલની વખારો બરી કોપી, પણ
માનવનુ મરખ કાલ આપવુ નહિ ને બાલ મોટી
અ ને નાખી દેવી પરી, અને માવાના મુ-
જબા (નાના ના પેસા) પણ મરખ

અનુક્રમ એકાગ્રી ન અનર્થ
મુરત=કામદીડા . . મુરત=મુખાદિ
તુર્થ=ચોથો બાલ . . તુર્થ=ચેત મનુ વાઈ
દિનવિષમ . . . દીન=મનીષ
નિકર=મરખ . . નીકર=મન નો
પદિત=પરિયા વાલ . . પરીત=નવરેત
ખિલ્લીડો (સારી) . . ખીલ=તીન
મરખ=નારુ . . મરખ=મરખ મમ
મખિત=વેળી . . મરખ=મરખ
મખિત=વેળી . . મખિત=મરખ મમ
વધુ=મરખ . . વધુ=મરખ
પુકાર=મરખ . . પુકાર=મરખ મમ
મખિત=મરખ . . મખિત=મરખ મમ

એક સામને નેના કામમાં પડકારી માણુ દલ-
મને દેકવીને, આપે કારીશી સાખી મરખો
કારીશીને પાર ફેરા કરવાનું એને કહેવ પરી
આપે ફેરા પૂરે માખ કે તરત ને એના કામ-
માંથી કારીશી આપણી હાઈ કહેવ કે ન મરખ
જારીએ કામ આડી આવે; એ નમે નેરકા
મરખ કરી પણ સીધા મારીને નહિ મરખ,
પણ આમને કારીશી પારીશી
૧૬૬૮મા નુ મેકેનોની મુનિવર્તિનીના
અર્થે વર્તમા સિમનેના સિમિત કોસ
નેકેમ નામના એક અર્થે પાર નવા
નિશાળિયા તરીકે દાખલ મરખ દલ પ્રા વિ-
લિમ એકાગ્રી એને બનાવેના. ને ને એને
કારીશી હોને

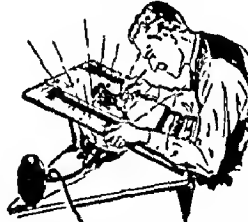
આ મોટીવાનુ નીમે માર્યે, તે યુગેપીય
પુરાણકાલેશમાં વળેલેલા મુખરેલના મારકે
(ગમળ) દેવના નામ પછી પેરુ છે

મખિત નમળ "કો પાણુ મખિત મારે.
તેના મોલ (એકલે કે તેના વખા અડીના
મરખા) કરી મખિતમાંમાંથી ને બાદ કરીશી
ને બાજી દેશે રમના નમની મરખામાં ક
(નમ) આપશે

ફિનિશમાં કાપામાં બીજા કામમાં પાતાનો
મરખા દોવાનો દોવા નેરખન કાર્યે મુનિ-
વને દખાલેલું કો, કોઈ કે મે ૧૫ ફેરના દલ
કાપા એને ૧ ફેર કા દલ પડોળા દોલ ન
દાખ ૫૨ કાપા છે

ઇનવર્ષમાં એને મીનુ મો મરખ એવુ નહોતુ એને એમ માણુ મારે
એકેમ જાને ૧૬૬૮માં મરખ પામના દને મેલા મરખ પછી મરખ એને
માના મરખ પામી દરી, ને મરખ એને પરામણે મરખ પામના મરખ એને
માના એને કોરવામાં આપના દને

મરખ મરખ ૫૨ ફેર કાપાનું દોલ ને નેમા
માડ પાલિયુ, મરખાને મેકેની ફેર કાપાને મેકેની
ને ૫૨ મારે. મરખ કે કારીશી જામ મરખાને
જર પેસાડીને પામ પરીથી મારી કપા, અને પછી
એકલ દેલલ ૫૨ નેન દખલ દેલવી નેમે તામળાની
તમળા નાહવા નેન દોલ ને એકલ અગીએ નીમે
સાખા ને ૫૨ બદારેના તમળા કે પ્રથમ મેખના ને
માખનાથી મરખ કારીશી પેર ૫૨ પણ નીખરી
આપુનિ એક મરખા એને મરખ નિવ કાપાને મરખા

આપના મરખા કોટી નિમિત્તવર્ષ દરી રુપ છે તે મ મરખ નિમિત્ત
દારે નામના મરખ કોટી દરી.

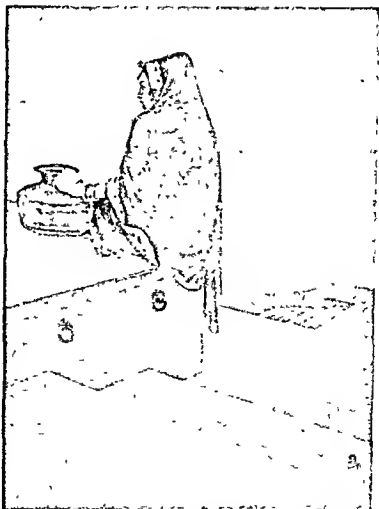

ગામડાની ઉત્તરોયણ

આ તરફ ચિત્રરૂપે ચિત્રમા પ્રગેઝાચિત્ર વાતાવરણ બહુ માત્ર નજાણું છે, માત્ર વેળાવાકાને વેળે નજર કરતા વિદ્યપ ગણનાની બનાવી છે

ચિત્રદાર એચ. પી. પટેલ

મુંબાઈ આર્ટ સોસાયટીના
નવ્યુઆરી ચાલતો બગબગા
પ્રદર્શનમાં રજુ થયેલાં
ચિત્રો

તરીકિનારે

ચિત્રદાર પી. આર. દેવ

આ વર્ણના પ્રદર્શનમાં ચિત્રગાદા
આલેખનની મહત્વ અને પ્રગેઝાનુ-
સારી ચિત્રસૂચના/નવાળી કાગર
કૃતિઓ ૨૦૦૬ સ્પર્ધા તરીકે આ
સ્પર્ધાકે કૃપાનો ચન્દ્રકે વેળાવા
છે આ આના મુખચિત્ર તરીકે
આપેલું રંગચિત્ર પણ એકાદી ન
કૃતિ છે. સાન્ત, ૨૦૨૦ આલેખન
અને રંગાવર તથા કાગરગય રીતે
૨૦૦૬ સ્પર્ધા પાસો સાથે કૃતિ વાધર
વિચારની લાદનીઓ, એ એકાદા
ચિત્રાના અનેક આલેખો દેતા.

કાટોચાદી ઉરીફાઈનું પરિણામ

(વિવરણ પાટિ જુઓ પૃ. ૮૭)

હાથી બાનુથી 'ગાંધી' - સ્વામી તો પંદેશ (અનન્દાવાદ) બીનુ દેશમાં, વચ્ચે 'માના' - ગરુડ માતર (વાનપુર) ત્રીજું દેશમાં, ઉચ્ચે 'નિર્મલ બાબી' હાગમ મુતાર (નરિયાહ), મોધપાત્ર

કેટલીક જમંતી-ટિકિટો

સુનાલ્ટેડ ન્ટેડસ ઓફ અમેરિકાએ બહાણના રાજ્યોની સત્તાબ્દીઓ તથા વિવિધ પ્રમંત્રોની જમંતીઓને રજાસૂચિત કરવા કાટોચી ૩ મેન્ટરી ટિકિટોએનુક્રમે વર્ગોન્દ પ્રાનની મધ્યપ્રાનની ૧૫૦મી જમંતીના આરભુમા કાટોચી તેની સમ-સ્થાના મહાનવાણી ટિકિટ, અમેરિકાના થાન્ પ્રદેશને બી પ્રથમ વીધીને ઓનની છતને સરખ બનાવનાર બહાણુર ઓનિંગ માહસસફરી ફોનાનાંની થોધી સત્તાબ્દી ૧૯૪૦ના ઉજ્જ્વલિતે પ્રદેશની એ મફરીની છબીવાળી ટિકિટ, અમેરિકન રાજ્યધારણુમા હબમી મુકાબોની મુક્તિ વિંધ ૧૩મી ફવમ સુધારાયાના પ્રદગની ઉપથી જમંતીના આરભુમા કાટોચી, હબમી પર આરશીય વર્ષાવિના ક્રિકનની છબીવાળી ટિકિટ, ૧૯૪૦ના ઓસિંગ પરભણુની ઉજ્જ્વાલિતી ૫૦મી જમંતી નેલર કાટોચી ટિકિટ, જેમાં વચ્ચે સરશન હક્ક પ્રમે-ધની મ્વ તખ્તેવી, અને અને બાનુએ એ પ્રાનના એ મુખ્ય કલેમો દોર કછેર અને જનકેમો પ્રતીક સગ તેના એ પંધ'દારી મોની છબિ છે, હત્ત, મધ્ય અને હવિનુ અમે-રિકાએ સંયુક્ત થઈને કાટોચી 'પાન અમેરિકન યુનિયન'ની ૫૦મી જમંતીના આરભુમા કાટોચી એનણે હેસની દેવાઓનો રાસ આલેખી ટિકિટ, ૧૯૪૦ના ઉજ્જ્વાલિતી દેશકો પર-ગણુની ૫૦મી જમંતીના રમરભુમા કાટોચી, એ પાનજની રાજસભાના ગહાનવાણી ટિકિટ, ૧૯૪૦ના પૂંની મ-એમ (શી હરિયાવ બેકરના મઝકમાથી)

(સાદા ૧૦ ટપા ૮૯ જમંતી પદ્ધતિ)ની ૮૦મી જમંતી ઉજ્જ્વલિતેના આરભુમા કાટોચી ટિકિટ, એમાં વચ્ચે મારને નેરિ નેટલા દપાસીનુ ચિત્ર છે, અને કપડી બાનુ રબિ ખુબે થાડાના મોહાના હાટપીજરનુ (૧૮૦૦ની માહ સાથે) તથા જમણે ખૂબે વાટવા ક્યુમસાના દગલનુ (૧૯૪૦ની સાવ સાથે) એવા એ પ્રતીક છે તે એમ દસાથે છે કે ૧૮૯૦ના જે મુક-અનેક થાડાનેસા પ્રાણુ હરનારો અચર નેગન હનો તે આને ફજદુપ બની ગયો છે

વિવાધોઆ, વેપારીઓ, વગરો અને બીજા મનુષ્યો તમ કરનારોએ એના સેવનથી અનાયન જેવું થાય છે મળે
નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નખખાં-સખખાં સ્ત્રી-પુરુષ. સૌ કોઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન

ઝંડુ

મહારસાયન

રસસ્નિહર, અબ્રક, કેમર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, પાચન,
તથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલાં રમદાર આમખાંમાંથી બનાવેલું
સુશોભિત સુવાસિત દવાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક દ્વાદાણુ

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબું આયુષ્ય તથા સારી
રમરણશક્તિ આપી શરીરમાં
બલ, તેજ ને ચિત્તન પૂરે છે.

કીમત

પા રતલના પાંદનો રૂ. ૧૧
અરધા રતલના પાંદના રૂ. ૬.૧૧
એક રતલના પાંદના રૂ. ૫)

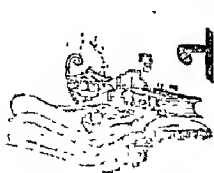
કારખાનું
મયાનીરોડ
મુંગાધ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ ભોગીલાલ જ્વર્સ • ગાંધીરોડ

ફોન :

જૂની મલાજનવારી
મુંગાધ-૨૩

નવચેતન

૬૨ માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખેલ નવચેતન ઑફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૮ અભિગણ રૂ. ૭ દિવસવાર છટકે નકલની ૦-૧૨-૦

નવચેતન નવું ડેડાલો દે. એ. લોખ

નૃસિંહ લોજ

જાણી રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન.

૧૧૭/૭૬ હાલબી રોડ, હોટ, મુંબઈ.

હોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓને માટે ઘણું પોષ્ટિક ઓગડ છે
એ નખળાં અને નતાંગેલા
બાળકોને માન્ય કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક - પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગોળાના વેપારી.

★

તમામ જાતના જાળીના રેશમના

જાપાનના ગજુદરાક, સ્વેટર્સ,

જુલીજીલી ડીઝાઇનના ફોટોવાળા સફેદ

રેશમી કમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

યજીરે ઑર્ડર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

ચિત્ર આલોચ

કલાકાર અલિનવ ચિત્રસંગ્રહ
નો પરિચય

ધણી લાખા વખતથી જે અત્યંત ક્ષણજીવક તૈયાર થઈ રહ્યો હતો તે
અલિનવ ચિત્રસંગ્રહ બહાર પડી ગયો છે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું

કવિત્વ વહાવનાર કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનાં
આમાં મુદ્રાએલા ૨૧ પૃષ્ઠંગી અને ૩૪ આંશ ચિત્રો પછી બાજે ૪
એમનું કામ મુદ્રાએલા ચિત્ર ગદી જ્યાં વાચ્યુ દશે એવી નિ શેષ પર્મ-
ગીથી આ મુદ્રાને સમૃદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરાંત કલાકારે
ઉત્તરોત્તર કરેલી કલાસાધનાનો પરિચય આપતી એમની ચિત્રવરેખા છે.

ઓઈલ અને વોટર કલર, પેન્સિલ અને પેન-એન્ડ-ઇક સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોફ્ટ
બ્રશસ્કેચ આદિ, એમની કલમ ને પીછીનો કસબ દર્શાવતા બધા પ્રકારના નમૂના એમાં છે.

ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાશોખીનોના સંગ્રહ માટે એ અમૂલ્ય ચીજ છે.

વનમન્યંતી, હમોસ્ટાવ આદિ શુભ પ્રમંથે તેમજ વારનસેવારે આપી શકાય તેવી મોઢી બેટ જાયા
આઈગેપર ઉપર છાપેલું અને રૂપેરી રંગની ઝલક સાથે ત્રણ રંગમાં છાપેલા ભ્રમકભર્યા
પકા સાથેનું પાંચી ગાદાકીનું, કુમારના કદના મનોહર રૂપરંગ ધરાવતું પુસ્તક છતાં

કિંમત ત્રણ જ રૂપિયા (રજિ. પોસ્ટેજ ૦-૬-૦) કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમદાવાદ

સર્વ માન્ય !!

આજકાલ મો કોઈ શિયાળામાં શક્તિમયદ માટે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

આજવર્ગેચવનપ્રાપ્ત યુવર્ણમાયિતિવર્ધન.

મક-ચવનગુરી વગેરે શક્તિદાયક ઔષધો મળતા

રંગલહરી

મહુરી લહરે જીવનને રંગમય કરતાં આઠ રંગચિત્રો
અને

નૃત્યરેખા

પ્રસન્નતા ને ઉદ્વેગભર્યા જીવનભાવોને રંગભરી રેખા-
વલિમાં મૂતિ કરતાં આઠ ચિત્રો

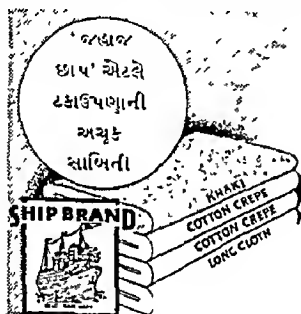
ખંનેની
નવી આવૃત્તિઓ
બહાર પડી છે

કીંમત દરેકની રૂપિયો દોઢ • પોસ્ટેજ જુદું
કુમાર કાર્યાલય અને જાણીતા વિકેતાઓ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા. સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

ઃકારણ કે:

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કૉટનક્રેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, ખાકીડ્રીલ્સ, ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન ડ્રીલ્સ, પ્લયુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસુટીંગ, કેસમેન્ટ કલૉથ્સ, શીટીંગ કલૉથ્સ, ટેબલ કલૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

રેડ બોક્સ

કચેરા આલુવાલીયા - અમૃતસર

સાખારો

ચંદ્રચોક મુ. જે. માર્કેટ - મુંબઈ • કલકત્તા • દિલ્હી • લાહોર • કચેરા

मा

कलाकार - श्री यामिनी राव

जिभना धरिअ आगे लुगोत्तरा टाकआ 'नारी नगरे विभाज

भावती कालनां नागरिकोनु पत्र

श्री रविशंकर महाशक्ति रावण क संपादक - अशुभाई रावण

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આયુર્જિન ખર્ચનું પાત્રના
તે તાજગી આપનારા તરવા 'સુનીલ સ્નો'ના
અગ્રણ્ય પ્રમાણના ગેટલા કા દરગાજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આંખડી ત્વં યોગ
યુવાન અને સુદર યતની ત્વં કા ને વડુઓ

(આપના ૧૬૦૪)

ઑરએ સોપ ફેક્ટરી

સાથ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
સુખ્ય પેઢી મુંબાઈ-૩

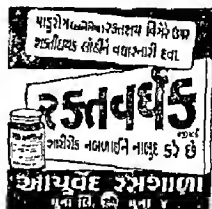
સર્વ માન્ય !!

આજકાલ તો કોઈ નિયામોના નકિતગ્રસ્ત નાંરે

રક્ત વર્ધક

વાપડે છે તદુપરાંત

આર્યવર્ણ્યવચ્ચાસ, અર્યવર્ણ્યવચ્ચીવચ્ચાસ,
મદરેશ્વરની વગેરે નકિતગ્રાસક ઔષધો મંગાવો

હોંગરનું બાલામૃત

હોકમંજોને મારે ઘણું પૌષ્ટિક જોતડ છે
એ નળાં અને તત્વાઓના
પાણકોને માલું કરે છે.

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય ફાઇલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
ઑરિસના રજેસલ રોડમાંથી
રમણસેકાયને કાઢી કમી કરીને
વેચવા કાઢી છે અને તે માત્ર બેઝ
સંખ્યામાં જ છે.

ઑરિસના નિકાલ, આવેલા
પત્રોના ક્રમવાર જ થશે.
તમારે મોડા ન પડવું હોય
તો તાકીદે લખો:

વર્ષ અંક
૪ ૩૭થી ૪૮
૬ ૬૭થી ૧૦૮ (૧૦૦મા અંક
વિના)

૧૦ ૧૦૬થી ૧૨૦
૧૨ ૧૩૩થી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૫થી ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬થી ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩થી ૨૦૪ (૨૦૦મા અંક
વિના)

દરેક ફાઇલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટલ દરેકનું ૦.૪-૦

સાતે વર્ષની અમમદી લેનારને
રૂપિયા રૂપમાં ઘેરબેઠાં

એ ઉપરાંત

વર્ષ ફક્કા તથા વર્ષ ૧૧માની
કાષ્ઠકો પણ દર સિનિકે છે અને
તેની કીમત તો મળતી છે.

દરેકના માત્ર બે રૂપિયા.
પોસ્ટલ ચાર આના જુદું

બધી ફાઇલો ખાંધા પિનાની
સમજવાની છે.

૧૦૦થી અંક તથા ૨૦૦થી અંક
ફોર્મના ડા.ર. પોસ્ટલ દરેકના ૦.૪
અને સાથેના પોસ્ટલ સાથે રૂ. ૪

કુમાર કાર્યાલય, અમરાવાદ

ચિત્રો

મા	યામિની રાય	૫૬
શુક્રવારની સુગરી	કે રતનબાઈ કમોદિયા ત્રિવેંત્રી મુખ્યચિત્ર	
પ્રતક્ષણની સમક્ષ (બેકેટ્ટો-ત્રાવીર)	આખીકમિયા સેયદ તથા અખતર	
	કે સેયદ ત્રિવેંત્રી મુખ્યચિત્રની પાછળ	
પોતા	એ. એ. મહંમદ હેલ્થપાન સાથે	
બાકરની બાકર	ડી. ડી. 'સિલ્વા'	
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈનું પરિણામ	પૂજા પાન ૩ સાથે	
રોનના મસકર કલાકાર ગોપાલના મેમરબુમા કાઢેલી ચિન્ટો (શ્રી હરિ- લાલ હેલ્થના સમક્ષ)	પૂજા પાન ૩ સાથે	

કવિતા

સીમન સીરાનિયન	હરિશ્ચન્દ્ર મદ	૬૭
અંકળ	પ્રભુદાસ કાલિકાસ બચાવ	૬૭
બચો	હેલ્થબાઈ હુમેન હવામી	૬૭
સિંધુ ને સિંધુરો	'લ'	૬૭

અરિત્ર

સર મોરાબજ પોચાનાનાળા	૧૦૪
----------------------	-----

વાર્તા

વસંતીબાઈ	'સત્યમ્' ૧૦૫
----------	--------------

લેખો

આતરીક્ષમા કલ્પન	ગુલાબરાય સી પારેખ અને એમ. એન. પારેખ	૧૦૮
નટના ખેલ (અનત કાલ્પેકરો નિબંધ)	વસત લેખી	૧૧૧
પ્રતક્ષણની રોપમા	અમૃતલાલ વ. પંડ્યા	૧૧૨
ઈશ્વરી ઇન્સાફ	દિગ્મતલાલ લીલાધર માધી	૧૧૪
ફક્કી	રામસિંહજી રાઠોડ	૧૧૫
છવનનું પંદર	પ્રભુદાસ માધી	૧૧૭

વિભાગો

મારી નજરે	ર. મ. રા.	૦૮
મંગીના પાન		૧૧૦
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રે ના પત્રો)		૧૧૨
પંચનગની વાર્તાઓ	દેમાઈ વાલજી મોર્ચિંજી	૧૦૮
મંમરના રાદેરા (૩૧) કાવ્યો		૧૦૧
નવા પુસ્તકો		૧૦૨
આધુનિક		૧૦૩
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈનું પરિણામ	બલવંત મદ	૧૦૪
આ મંદિરો દરિયાસમા		૧૦૭
હેલ્થ પાનુ		૧૦૮

કુમાર પ્રત્યેક અંગ્રેજી મહિનાની પંદરમી તારીખે બહાર પડે છે
પ્રકાશક બલુભાઈ રાવલ, ત્રીજી અને પ્રકાશક રવિગજર રાવલ, કુમાર પ્રિન્ટરી, કુમાર કાર્યાલય
૧૪૫૪ નાથુર અમલાવાલ, વાર્ષિક રૂ. ૧, બ્રહ્મદેશના રૂ. ૧૧, પરીશના ૧૨ સિ., ૧૦
દસ આના મુળાવચા. કુમાર ઑફિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેટ્રોલ રોડ, આમ આ
ક અપરા રાવલ અપર્ત પ્રિન્સેમ રોડ, વડોદરામાં નૂતન રોડ
કુમારમાં સર્વ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વકીલો અને ધર્મીય મનુષ્યો મારા કરનારાઓને એના એવનથી આનંદ થવું જોઈએ અને
નાનાં-મોટાં, માંડાં-સાળાં નામનાં-ગુણનાં ઝાંડુઓ. સૌ કોઈ એનું એવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

ઝંડુ ઝાંડુ

ઝંડુ

મહારસાયન

રસમિદુર, અમક, કેમર, કસ્તુરી અને ણીલા દીપન, પાચન,
તાથા પૌષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલા રસદાર આમળામાંથી બનાવેલું
મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક આદ્ય

તેનું નિયમિત સેવન
લાંબુ આયુષ્ય તથા મારી
રક્તરજાદિ આપીશરીરમાં
બલ, તેજ ને ચેતન પ્રેરે છે.

કીમત
પા રતલના પાઉના રૂ. ૧૫
અરધા રતલના પાઉના રૂ. ૧૫
એક રતલના પાઉના રૂ. ૫)

કાગળાનું:
અમાનીશઃ
મુંગાઇ-૨૩

ઝંડુ કા માર્સ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

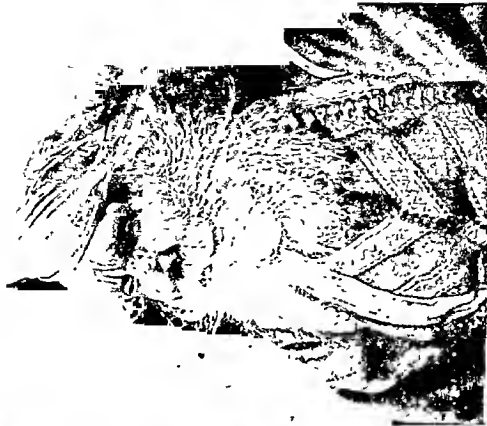
અમદાવાદના એજન્ટ બોમ્બીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

ફોન
જૂની મહાજનવાદી
મુગાઈ-૨૩

આ દેશ આપની વખતે, નદેરખરે 'કુમાર'ના વાંધી ધરી અરુણ જમ્ના રહે

ફેરોડા-આબીદગિયા એવર
 જોપુર ફેરોડાની નર્સરીમાં શ્રી આબીદગિયા એવર
 ૩૩,૦૦૦ દરેકમાળી આ વિન ૩૫૨ ૧-૨ મુકામ બચુદગ.

ખુરડાજની બસ

ફેરોડા-આવર કે. એવર
 કુમેરા ફેરોડામાં 11; કે.એ. ૩ ૬ ફેરોડા, બાંધોડા: ૬૦૦ મેટર
 ૨ 11; ફેરોડા: ૧૦૦૦ મેટર; ફેરોડા: ૬૦૦ મેટર; તલકામા યોગી.

શુક્રવારની શુભકી

ચિત્ર-૧૨ ક રામકૃષ્ણ મોદિયા

એપ્રિલ-૧૯૪૨

સીમન સીરાનિયન*

• સંપાદના •

મેદની ઉલટતી સચુદ્ર શી
ધૂધવી તરણીને ડુગાડવા
ધંધુના જીવનની અનેકમાં
કેાઇ કંપિત હૃદયે વિચારતાં:
'શી વિષે અમિતકાય ભાર આ
કૂસનો વહી શકે?'

પટે ધંધુ

ઠાકરાઇ. તહીં મેદની મહીં
જોઇને તરણુ કેાઇ, એ વહે:
'તાત, ભાર હળવો કરીશ તું?
'ઝેયભાજન જરૂર તું થશે.'
સીમને કુસ લીધો. ધંધુ ખલે
હાય મૂકી પથ એ પૂરો કરે.
ધન્ય એમ સહપાન્ય જીવને
કેાઇના થઇ વહાવવો પટે
ભાર એ ન; જીવિતવ્ય માપના.

હવિશ્વંદ બ. ભટ્ટ

* ઇશુને સભ કરાવી વપરતેજ તરફ ઘડી જવા લીધેલી કૂર માનવનેડનીમા એ પોતા
સામણીવાળા હતા તેમણે એક એ ભુવાન હતો. વધતો રત્નભ આરેણી પાસે ઉપજાવવાના
સિવાજ મુજબ કૂસ ઉપાડીને આતો ઇશુ માર અને થાકથી કેાસા પડ્યો તે વેળા સીમન
તરફ જોઈનેજે પાનાનો જીવ હળવો કરવા માગણી કરી. સીમને કૂસ ઉપાડી લીધો
અને ઇશુએ એને ખજે હાથ મૂકી એ પૂરો કર્યો પાછળલા વ્યા હવચરણી પ્રત્યેકને
સીમેડની ઉપલી લીધેઆંતુ જીવનરખરો વિધાન વધુ અસરકારક બનાવે છે કે 'એમ
કેા'ના જીવનમાં સહપાન્ય થઇને વહેતો પટે એ 'ભાર' નથી પણ જીવિતવ્ય માપના છે'
નીચ એપ્રિલ ઇશુન કૂસારોહલ થયું હતું એ આ કાન્યની આ અંકે ખટ્ટેની પ્રસંગોચિત્તના
(અવતારના સાથી) એ નામના ઇશુજીવન વિરોધી ભાર કાન્યેના હવે પ્રકરનાર યુગમાથી

આકળી

આકળ વિષેની એક નવી ચુદ્ધર કલાના
• સિખરિણી •

જીવાનીને જોને અજગજ જગાડી જગતને
ડનાળે આખા એ અવનિરરને આકુલ કર્યું.
પછી પથ્થાતોયે સદય હૃદયે વિશ્વભરને
નહાડાડ્યું તે ઠાંધું જગજગ કરી; દેધું ન કર્યું.
સિવાયે કેપેરી હિમછત્રિ છપાઈ ડગરની,
કરે કોટકોટ ખટક ખટકે જોગળ તળી.
કહી એના તપે મકજ મુદુ અને જગતરા
હવે અજેઅજો, વિગળ થઇ;—તે આકળ એ
અજુહાસ કૌલિવાસ બચાસ

ખન્ધો!

એક નવા જ ગિરાદરની ગંભીરગમિઓની
પિંગાન કરાવવ પડેવું કાન્ય
• સિખરિણી •

ધુનોજીવા બધન મેદના એ,
જધુવના સુંદર નીતાવ
રાત્રી રક્ષા માતની ગોદમાં ને
સને લીધા ચાર અમાનનાયો
પવિત્ર ક્યાર કરાનના ને
રાત્રે વસા યોગ નીતાવપા થે,
સુપ્રસ દેયા મદુને જનાડી
ખન્ધો દતાં દર્પિત કુંવેરાઓ
રોદાદ્રાઓ વહી બંધુદેયે
બીજાવતા માતની આખ વધે.
ખન્ધો વિરળા ડગળી આ કમા જ
અને વસા રોમિંગલેખ આજ
વધારતાં આંતર અજગરું?
મહી શો આ નવ માતુદેય
ને આજ લીધે તવ બંધુદેયે
પ્રજાગરો ના તવ માત? માને
વરો હવે દર્પે કહે વતેતાં
સેતાનનાં રોમિંગ? ગોકરેયા
એના નદિ યોગન પ નિદાને
નુમાવરો અમુત એર માટે

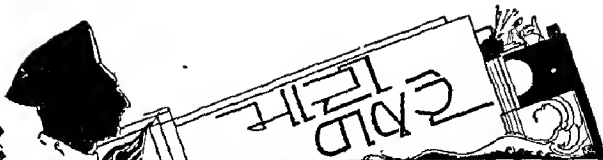
દેવરજીવી હુસેન જીવાણી

સિંધુ ને સિંધુરો

સિંધુ કલ્હાસતો ભરતી એમાં વહી
રોહ તે કાનરા બાજવે એ
એનીના બિંદુનાં જલકુશા રત્રી
વેરતો ન્યાં ન જોમાં થતાં જે
ગેહ કે કાનરા રાજતા ન્યાં નથી
દીપતે તેમને ત્યાં તે એ.
ગિંધુ આત્મસાગરતો દેરને
જીવન છે જલધી ખાગરું કહે
જીવન કે ગેહ છે વિમુદના ગેવનાં
સિંધુ ને સિંધુરો દેરનાં રહે,
'હ'

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

હિં

ઉત્તર ભારતના ક્ષત્રિયોના સાથે અને તરીકે કરેલી સંસ્કાર-યાત્રામાં કવલનાનું વર્ણન આનંદ આપે

હિંદી કથાના આગેવાન વિવેચકને તે પછી ક'આરે દિલી જાતી પ્રગતિના મેળે નવીનતા કાલુ રાહ રહુ છે, તે મેઠિ બાન શ્રી યાત્રીની કમાર રાચન નામ દેવારો માગજનનાના ક્ષારે રાચે અને પ્રકારને અપનાવી તેના વ્યાકરણ પર સાધ રાં અને રૂપના ભેદકાણુ યોજનાર આ કથાકારનું નામ હમણા ને કલાચરિત્રા દેખાવા લા-ચુ છે, પણ એની તોડ વર્ણની એકાત વપસ્યથના પરિણામે એને ન સામાજિક પ્રતિષ્ઠા અને અમુકિના અધિકાર ગણવેા નેતરમે તેથી તે વચિત ન રહ્યા છે એમ કહી શકાય એમનું સરનામું મને શ્રી નાનુશીબાણુએ આપ્યું, એટલું ને નહિ પણ મારા વિષે તેમણે પાઠ્યથી એક પરિચયપત્ર પણ પોષ્ટ કરી દીધા હતા.

કે લોક કાર ન મન આપ્યું

ભાગ્યજારના ઉપાદે નરીપાદ આનંદથી અમૃતઅક્ષર યાત્રીમાં નિરૂપિત માને મળે પહેલાં ત્યાં નનુ બનાવી જવન બંધા ગણ્યું કેથી રસ્તાએ સુધી કાઢિ ગાતાની વનના સમારણ મેકવાઈ ને હતો બાણુકા તેમજ પ્રધાર્થી બનાવી નરનારીએ ધાત પર કરી મેરોના પુલવિધિના કલ્યાણમાં હમેરા કરતા બચાવ રી રહ્યા હતા તેમને કાઢને પછતા કલકાર યાત્રીની બાણુના ધરના પત્રો મળ્યા નહિ એવામાં આ બી લનકાવળો એ પોષ્ટરોન ગર્યા તેને પછતા હમનથી તેમણે છુ 'હા હા, ચલો મેરી સાથ, મેં આપમે

જગનબાણુકા વર પર લે બંડ'

તેની કાગનીરીમાં સંચ આપતા અને એકને વચની મૂલીએ વધારી પાઠ્યના શુદ્ધ જ્ઞાતામાં પહેલાં ત્યાં નેમે એક વસીળન નાનું થરે જતાંબુ ને કહુ 'તો ખિટકી બોધ દેના, જગનબાણુ વડો મેરે ની હોંન'

અટકી આગળ ને અવાજ કરી, એટલે તેમણે મેને ને આવીને બાણુકા પાઠ્ય અને અર નાના કોલમાં આગે પ્રવેશ કરાવ્યા નવાથી રાગાયથી બનાવી ધરીમાં શ્રીનાનો પાકો ગણને પેરેકા છે, એટલે મુવાકાતે આવનારને ધરના સ્ત્રીવર્ણન કરી દુહાબરે એવી આ તરફના ધરેની રચના હોય છે, તેપણુ જગનબાણુની કલાકરિય એ ધરને પણ નવીન રચનાથી એક ગુરૂ નાનું ચિત્રાલય બનાવી દીધુ હતું પ્રવેશના બારણા પર ન તેમના અનોખા પ્રકારના ચિત્રો વચિત રીને મેકવેલા હતાં તેની સરોટ છાપ થઈ પછી અજ નથી નેથી ચાલતા થઈ પોતાની મેકમા તે અમને હઈ નય ત્યાં મુરી અને બાણુની બીતો અનેક કૃતિઓથી ભરપૂર કરી મૂકી હતી તેમના ૧૦૮૦ ના નાનકડા દીવાનખાતામાં બનાવી રીત મુજબ પાટ અને વલિધની રચના હતી બીતો ચિત્રોથી બીજાબીજ બરી હતી, પપુ મેકવળની ખૂબીથી તે દીપની હતી અન્યતાની ઘડનાની મેકાશી થયે એમ ને ગાની દ્યોઈ માત્ર કલાના અરેપનો મેક બે હતો કે પેથી કોઈ સુવર્ણુચુની સંસ્કારબરી ચમત્કારબરી ચિત્રબાજા છે ને અહીં મામવારીઓને પસંદ પડતા ધેરા રંગ અને બરી દેખાઈતા નુકાનુકા રાગમટોમાં વિવિધ વિલોમે રચના હતા બીને અને સારનીની રાગરાનનીઓની સુરંગના અને વનકાકાના વાણુમાં મુ પૂરી વાસણે ને પાપની નીત-સુગવડમાં મેક છે, છતાં એને કથાના ને પ્રકારો છે એને ને અનુભવ શ્રી યાત્રીની રાચની કથામાં થયાં

બારતના કાકામાંથી ઉત્પત્ત યજ્ઞેલા રન અને લાવવધેખાઓમાં નવા ને હંડ અને નવા ને લય સાધની યાત્રીની બાણુની કથાકરિતોના અમૃતો

બાવન મેરેથી કમારના કો પીડ પુરુષના મ્હાન હાંચે અમને અતરમે આવકે રઆપેા તેમણે બુ કે પ્રથમ સોનુ શુદેપી દેવીને ને ઉપામકે હતો એ વખતે અવની નેકાચ ધાનોરની મેવીની મોઝ બાકા હતી તે વખતે છુ મી પસી જાડનના હાથ નીચે પુશિમી દળના પોષ્ટ (તપસીરો) અને હેનકચ (રૂચલિતો) કરી ગ્યા હતા પણ આનથી વીમ થયે પહેલાં મને વાચ્ય કે અપણુ પ્રાંતમાં અને નામકામાં લોકો ને કથાથી પોતાની રચનનિનું સાંપણુ મેકવે છે ને હાથ ન કરી શકાય નેા આપણી આ નવી કથાના માહકો કે પ્રસાસ નકકી સિંધિને ચિવાય કાઈ નહિ હોય વારતના કાકામાંથી ને ન અને લાવવધેખાઓ લેવન થયા છે તેની શ્રેષ્ઠિ અને કિયા અગર કાચ્ય તેા આલે એ એક નવીન સિંધિને અને માગજનના વર પટઓ છે તે દર થાય અને રાષ્ટ્રીય સન્મુતિ અમળજ અને, પણ અ જ્ઞાને કાણુ આપનારે ૭ મુનિવસિકીમાં અને કથાશાળાઓના વિવિ અને એપરવાઈની હઈ નથી કવલનાના વર્તમાનપત્રોમાં મારા મા રથાન નથી કોઈ રજાબાજા કલાવિવેચકો કે વિદ્વાન શુદેપિય

શ્રી ભગિનીબાણ અને નેગનો હાથમાં પુત્ર—ચિત્રોચી
અરુચ ભગિનીબાણ તેમના નાના મુકુટ વીચાનખાનગા

પ્રાચીની દિવસો ગોવિંદ કથા મોખના આ નસીબા આવે છે ત્યાં
કેઈ કોઈ ચિત્રનું વેચાણ થાય છે એ આપણી ગર્વશા માં હું ગાર
છત નહીં રહ્યો છું હું આવીથી કહું છું કે આપણા વિધાયોની
ભારતીય નાથમંદી સદા ગીબી રહે છે નેમણે પાતાના રૂ વર્ણના
પુત્રનો આગે પવિત્ર્ય કળંગો. પોતે નેમણે આદ્ય મુકુટના સાક્ષ્યના
ગાથે પોતાને વાકેશી પણ મોંધે છે.

આગી દળનાં નેગનાં ચિત્રો કોઈસાથે લેવા પછી લાને કે
નેમણે તેમના નામ છદો અને લય આપ્યા છે તેની મુજ આદિત્ય
માયમી મુકિતોનાં ચિત્રો, ગરહનાં અને નાનાં આંખિયા (પટ) કે
અત્યંત મોનાં તેમણે એકઠી કરી છે એક તરફ યોગે કુટુબની
વિદ્યા અને અત્યંત મુકિતોને પાત્રેથી, અત્યંત મુકુટ મુખવ અને
ચીન-લખાના આપા વાગમોરસમાંથી કપલવેલી નવલ દિદી
ચિત્રોથી છે, તે ઓછ તરફ આ એકલા મ્હાલીને પણ ટવરી આગ-
કથામાંથી આવી છતાં એકદાર અત્યંત ચિત્રોથી જાણી પસંદ
મ્હું છે આમાં રામ નથી. હવે તે તેની પેરી કેમ ચિત્રવંતે એ નવા
-વાપિયામુજા અને કપામોજાનું જ સ્તવ્ય રહે છે.

હુંનાની આડી ને ગરહનાં જિવા લાગી મેંવાનદોડીનાં
અપનાનામ અને તેની પાછળ કલ્પ તથા સગવડ વીચાનખાનગા પળા
મોખોના મળે છે, તે આપણા જ હસની આગ જનતામાં સદા
મુજ પામેલી ચિત્રોમાંથી વ્યાપક રૂપ હા ન મળે ૨ આ ગાથે આ-
પેલા નમુનાથી કેઈ ન ગમતા કે અગતી આદ્ય કથા મોંઘાસિ-
ના અનવે જાણી છે. નેમણે એક નાના અંદામાં ગમેલા પોતાના
પર્વમાંનાં રૂપચિત્રો અને તરફનાં બતાવ્યા ને તેમને આધુનિક
પ્રમોદમાં કલ્પ આન અપાવે એવા નમુના દતા, એકદાર પેટન્ટિય
અને ટોટર કથનાં નેગનાં ચિત્રોમાંથી અને વિષ છે. પણ આ-
ની કાદિયાં કુદાનીમાં નુદર સાથે આડી મેતી બળીયા ગિલાની
નેમણી ચિત્રો અત્યંત નેમણે કોટા મુખનાં માટે કથાપ્રકાર મુજબ
અને મરજ થાય એવા નાદ કાદ્યો છે.

એમનાં વચ્ચેનાં વિષય અને યાદા ખૂબ બરા દતા; પણ
એમનાં અવનખામાં જનન મેં અગત્યે કે નદિ તેની ગાદિ અને
દિગમ પળુ દતા.

મારી સાથેનાં તજપદી મુજરાતી કથાના ચિત્રો એવા એમણે
કલ્પ બતાવી નેથી ઓછ દિવસે મેં તે એવા મોક્ષવા ત્યારે નેમણે
ખૂબ દર્શ બતાવ્યો અને જાણીએ કે આપા અને મુકુટ એક દોવા છતા,
અનદના મુકુટમાંથી તે આપા દિદુગનાં એક મુકુટ છે. આરત-
ની કથાને કદાચ એક જ પ્રકારના ગો ને કથમાં વ્યક્ત થઈ રહ્યા છે
એમના ચિત્રમુદનું પ્રદર્શન દિદુગનાં વિવિધ નમુનાના થાય તે
તરફ પેરીના નરી પ્રેરણા અને મુકુટ અત્યંત થવા ચિત્રો રહેને નદિ
જનન બાણનાં ત્યાગ અને મગિદિ અગર છે.

અવાની પુર મુજરાતી એ મેલની

● શ્રી ચાંપગીભાઈએ અગારા પગપર મુકુટ માટે મુજરાતી મા-
દિત્યસભાને સગારબ ચાલ્યો તે વખતે કેટલાક બાનીપુરવાગી
મુજરાતી સમજીને પણ ત્યા દાખર દતા, જેમાં વેપારધંધામાં
આગળવટના અતર નો વિવિધ ક્ષેત્રોના કામા દોહાના પર દતા,
નેમણાનામા કલ્પનાના એકરના પરામાં રહે છે તેમને સારેના
આ બાનમાં કુટુબ સદિત અવારનવાર આવવાજવાની મુકુટી સાગ-
વાષીનેમણે બાનીપુરમાં જ મુજરાતી સમેલની ની એક જુદી સમ્યા
જાણી છે ને ત્યા અનૈવખત મુકાકતો તથા અગારબો ચાલવામાં
આવે છે. નેમણાના શ્રી દિવાનજ તથા શ્રી ધાગકિયાએ કરાવ્યું કે
ત્યાની મુકાકતોનાં લગ મોંઘે દેવા તે મુજબ ત્યાં પણ એક ગમે
નથી. તેમાં બંધની બહેનો તથા બાઈઓ અને તરફનાની સારી
દાખરીથી પહેળા માટેના સદાબાવ ને આદર દેખાઈ આવતાં
દયા નું તે કલાધાર્યો નીકળેલા, અત્યંત અર્દા મળેલાં મુજરાતી
બાઈબંધોને શુ મ્હું તેની મોટી વિગામણા પદમાં શ્રી જનન-
વિદારી મોંઘા અને શ્રી મોંઘાચીબોને નવાં મુકુટમાં આપણીએ
ને મુકુટના દોષ ત્યા આડી વાત કિમી જ પડી બધ તેની મને
આતરી હની; છતા મુજરાતની વાકામુક અમૂંઘે વિષે યાદું મ્હું જ
અને તેમણી રૂપરૂપ પ્રદર્શવડિ બોલી થઈ તેથી વધુ અમ અમને ને

સાગ જનનાનાં ન-
વાગરૂપે અપના-
નીને નેના વ્યાકુળ
કપા પેરા ન અને
નરી નાનામાં
મારા કપાકે જાનો
એકદાનાં ચોરબાર
જામીનીજામુની ન-
ગાંબી નીજે નનને

હીક વખત લીધા. સંમેલન તરફથી ૨૨ વરસે નાટ્યપ્રયાગી ગરબા વગેરેના ઉત્સવો પ્રસંગોપાત થાય છે, તેમાં હોમિયો પુકોથો ને બાળકો સરખો જ બાળ લે છે. મોટા વખત પહેલાં સાહિત્યસભા અને ગમે-લનીના સભ્યો વચ્ચે ક્રિકેટ મેચ યોજાઈ હતી અને શ્રી ચાપગીભાઈ નેવા પણ મેદાને પડયા હતા એ સિવાય આવા મરઘો નજીગના પૈશાબીઓને સીધા ખચિય કરાવી આપવાની મુશ્કેલી મેળવતે છે અને પ્રતિક્રિયાઓને પોલી નમત રાખે છે

પ્રમોદકુમાર ચટ્ટોપાધ્યાય

● બધાની પુરમા મારા ધણા અગત મેહીઓ પણ હતા, શ્રી લક્ષ્મી-શંકરભાઈ જોષી, શ્રી રામનારાયણભાઈ આચાર્ય, શ્રી મોહનભાઈ પુરોહિત વગેરે કલકત્તાની ન્હા જોની સમા છે, અને શ્રી ચાપગી-ભાઈના બાઈ શ્રી દ્વારકાદાસ પણ ત્યાં જ વસે છે આ બધાની સંદાય ન હોત તેા કલકત્તાના જીવનપ્રવાસી રોષી કાકાને વખતમર સારીચયને ચોપણ આપવ મુશ્કેલ પડે એમ હવે ખાસ કરી કલકત્તર પ્રમોદખાણુનું ચો રીણતા મને ખરેખરી વીની શ્રી રામનારાયણભાઈ આચાર્યના મુખપુ હર્ષિભાઈ ને દિલ્હી રિફરેન્સ એજુભાઈ આચાર્યના નાના બાઈ થાય તે સાથે હતા તેમને પણ, કલકત્તાના પોને નહીંતા હતા, ખૂબ પૂષ્પશર કરવી પડી. કોઈ દુરના અસહ બ્રાજી પરામો દેવનેતા હાફર બોળી અને તેમનું ધર રોધી કાઢ્યું નાગરિક કળા-મોખા મુજરાતે ધણે વિકાસ કર્યો છે એમ એ લોકો ગેતા મને લાગ્યું શ્રી પ્રમોદખાણુ વોટાસ કલાબલનતા બે વર્ષ વિચિવિણના આચાર્ય તરીકે કામ કરી ગયા છે. બાઈ તેમણે કલકત્તા ને દુષ્પ્રસાદ બંનેને તેમના પરિચયમાં મુકવાડ પુરય પણ મારે ભાગે નગા થયુ છે, અને તેમણે પણ એ જ્યને ઉપર કમી પ્થાન આપી તેમના વિકાસ-મા સ્થાપ્યું નથી છે; એટલે તે સારી રહેતે મળવું મને આવરવડ લાગ્યું હતું કલકત્તામાં એવા મોટા કલાકારો કલકત્તા થે બહુ બુદ્ધિ ગર્ક થઈ ગયા છે કુટુંબની નજીબે, જાતિના રિવાજને ને સમાજની બેપરવાઈએ પ્રમોદખાણુની જીને રૂંધી મારી છે પ્રમોદખાણુએ અમને બાદીમાંથી હાલમત કરતાકરતા જેઈ લીધા કે તરન નીચે આનંદા એમણે નીચેના રૂમ એ લગાની એક રાખાને બાડે આપેલા ત્યાં અમે શોધી પાર બેઠા એટલે તેમણે કપડા પહેરી લીધા અને કહ્યું, 'એકો મારા રહેડિયામાં' રહેડિયા નજીકમાં છે અને ડેગ અને ધારિણ, પણ એ તેા ખીલ એટલા જ બાવરે એક રીજે બુદ્ધિ નીકળે' દામની લાળી મુસાકરી કરી ત્યાં પહોંચ્યા લનેલને દર્ના-પૂળનેા સમારભ નમ્યા હતા માતાજીની મોડીનોદી કલાતમક નુર્તિઓ મંડપમાં પધરાવી તેની રોબા અને પૂનમાં ગરીબો તેમજ શ્રીમતેા એકસાવા સુકનાન હતા એવા એકલાને છેડે તેમણે એક પકાનમાં અગને પ્રવેશ કરાવ્યો. ચાનીથી ખારણુ લથડયા તેા ચાનના બાવર રહેલ, વરસાદના થૂવા થયેલ, કાંટો પડેલી બીનાવાણુ એવુ એક મકાન બાણુજ કળાકારને કોઈ વિચિત્ર દેખરે મળેલો તેણે ઉપર બને એટલા કોણબંડના પાટા ચડાવેલા પ્રસાજમાં કાચની બારીઓ નેટરોડી તેના કાચ પણ ફૂટી ગયેલા પણ વધુ ખરાબ દામ તેા અદરના વિગેની હતી બેજ અને ફૂગ ચારે તરફ તેની પાચખી કાગળો કામ કરી રહ્યા હતા હિમાલયના પ્રવાસ કરી આવેલા આ અવપત કલાકારને તે ઉપર પણ બેપરવાઈથી હસતા જેઈ નવાઈ લાગી તેમના ધણા સારા ચિત્રો હાલ પ્રદેશ યવાનથી પોતાના સમકો આગતેષ પડેલા તેમાંથી એમાંથી રવ ગગનેટનાય દામેરે દેગને બેઠે આપેલા છે કમ્પિનરેટ ચિત્રો (એનકેખી કાઢી) બતાવના ત્યારે આપારી આટો સંજ્ઞ થયેલો લાગ્યો આ ચિત્રો શ્રી ચવનબાણુને

હનિવાના ઉત્તમોદોની હારમાં મૂકે એવા પ્રબલ ગુણવાળા હતા. આનંદ અને શોક મિશ્રિત લાગણીઓ વચ્ચે અખરે નજીબે આ અનારબથી વાતાવરણમાંથી કાઢવું પડ્યું પોતાના કરતા પોતાના મિત્રો વધુ આરાગસપત અને સ્વર્ગ્ય છે એટલું અગારી પાંચમી નજીબે પ્રમોદખાણુએ સંતોષ માન્યો

ફાઈન આર્ટ એન્ટર

● કલકત્તાની પ્રતિભાઓ બધા વિમાર નીચખાણુ તેા લનમન અસહ્ય હવે સુરોપી દેખિચિત્રકળા કરી રહેલા સમયે ચિત્રકળા ત્યા છે કલકત્તાના નિરુત્તર યજ્ઞો પ્રિન્સિપાલ શ્રી પર્મો સાહન વિટોરિયા આલ્બર્ટ મ્યુઝિયમના ક્યુરેટર છે તેમના જ વખતના વાઈસ પ્રિન્સિપાલ શ્રી ભનિની પ્રસાદ ગાણુકી પણ નિરુત્તર યવા છતાં હિમાલય અને ગંગાના દરેકા ચીતરી જ રહે છે તેમનું સિદ્ધપદ પણ મેહુ છે એમાંના કેટલાકે 'ફાઈન આર્ટ એન્ટર' કરીને એક મકાન આપ્યું છે તેમાં કલાકારોને સપર્ક, ચિત્રાલય, સ્કેચિંગ ક્વળ, સિક્સેલુવર્ને અને બ્લાપ્થાનોની યોજના છે એ આ કેન્દ્રની મુદકાત લીધી તે વખતે કમનસીબે મુખ્ય વ્યક્તિઓ હાજર ન હતી, પણ કલાકાર ક્વિપ ફાસ્ટસામે ત્યા મહાવાના પ્રવાસનાં પોતાનાં ચિત્રોનું પ્રદર્શન બહુ હવે તે ગેવા મળ્યું ચીતરી જેવા વ્યક્તીનાન લતામાં આ સંજ્ઞા બેપરવાઈથી વિશાળ ખંડ રોંઠે છે તે પરથી તેની વગેરે ખ્યાલ આવરી વિરોધ સમયના આજીવે કલકત્તા કૌલિરેશન મારફત ચિત્રપરિચય નારા સિક્કણ આપવાનો કાંકકમ રચનાર શ્રી અમલ હોમને પણ ન મળા સાર્યા. પૂળના હલેવરે અનેક જાણે વિશ્રાન્તિ કે વિહાર માટે તેમના રયાન બહાર મોડેથી રીધા હતા

'મોડલે રિંગ્સ' અને 'રિસાર કલા રત'

● છતાં પત્રકારોને બાગે જ હલેવરો હોય છે ટેલીફોન પર ખબર કલકત્તા વિશાલ બારેતના તરી શ્રી શ્રીરામ શર્માને કુટુંબભર્યે આવકાર મળ્યો એટલે ત્યાં સધારી કાપી. કલકત્તાના લાખા અવરો પર મુખા-કાત ખજાઆરી તો પડે, પણ કોઈકોઈવાર ત્યાં વાંદોનોની સનનકસારી મળે છે. ત્યાંની કામ કરવા નાની છતાં પખા ને માત્રીઓની સમરક-વાળી હોઈ મળે તેટલા અવરનો કાંચો અડધી છે એવી છે પણ વિગાડ બારેતની વેળાભાઈ નવીનમાંથી બિરલા રોડની મોડર બેચી લાવેલા નેનો લાખ મળ્યો પેટ્રોલની કડકાઈએ મારા ધણા ધરમાંનોને કું ખી કર્યો હશે; પણ આને તેા બારવાના કુનેરાઓને રેર ધસાતે પહોંચવાનો હતો 'વિશાલ બારેત'ની આંદરે આસાનીથી પહોંચી ગયા અને ત્યાં અસહ્ય બેચા બેચપ, બેકી બાખનીના સમકલે મળેકે છતાં સીનાદાર રીગોને વજાર મુઝાવાળા શ્રીરામ શર્માને નર્મન થયા

શ્રી રામ શર્મા

● એમની સાથે પત્રપરિચય તેા ખજુ લાખા વખતનો હતો, પણ આને તેમને પ્રત્યક્ષ મળ્યા ત્યારે એ કેવા સરળ, સાફસાર બેચાનાં ઉત્તમોદી નરવીર છે તેનો ખ્યાલ મળ્યો એક મોટા હાઈનિન્ટેલેબની ચારેપાસ તેઓ અને તેમનું મહત્તનીસ મેટળ એક જ બંડમાં સાથે કામ કરે છે તે બધાની તેમણે પિયાન કરાવી નજીકસાકરી તીખી હિંદી પર તે પ્રજ્ઞત ધરાવે છે કાંઈપણ પ્રસંગે યુદ્ધતપર લાગે છે મૂળ તેા તે અવધ નખરના શિકારી છે શિકારની તેમની ભલ-અનુભવની વાતો ખૂબ પ્રસિદ્ધ થઈ છે અને 'કુમારને જબુ તેમની ખૂબ પ્રસાદી મળી છે બાકણુ સારી છતાં મિકારની કામગીરી તેમને અનહાર સર છે. ચૂપ્ત બાદીધારી, નિયમિત કાનનાર, પૂ. આપુલના અવધ્ય લકા, કરી છબથી આશિવ મ્વાદ નહિ લીધેલા એવા મતા, કલેતા હવા કે 'હાથમાં બંડક પકડતાં જુ અલકાઈ નહુ' એમની

ડા.પી.આલ્બર્ટી શ્રી રમિનાન્દ્ર રાવળ, 'વિશ્વાવ ભારત'ના સંપાદક શ્રી શ્રીરામ ગર્ગી, 'મોર્ટન રિયુ'ના સચાલક શ્રી સમીરાવ વટ્ઠા - પાંચાસના બીજા પુત્ર શ્રી દેવદાસના ચર્ચાપાત્રાય

વાનના પાર જ ન આવે. દક્ષિણ પર દક્ષિણે નરી તેમના ચતુષ્કલને રાખે મારા પ્રવાસનો હેતુ તેમને સમજાવે. એટલે બહુ કેસાલિય રઈ થયા અને યુ. પી. મા મને બધે જીતવાની સમવડ છે. સા નહિ તે પૂછી લીધુ. અંચ સમવડ હતી. અક્ષાંશાભાષા પિછાન નહોતી. એટલે તેમણે કહ્યું કે હું ત્યાંની મોડલણ કરી આપીશ અને મને પાછળથી તેમની ચિઠ્ઠીએ સરસ સમવડ કરી આપી શીરામ શર્માએ મદદ દિવસ જ કલકત્તામાં રહે છે. મદદ દિવસ તે મની આશા સુધીની રખડ પછી જ હોય છે આશાના તેમનું ધર છે, પણ હિંદી ભાષાની નેચા 'ખાતર જ' વિશ્વાલ ભારત'નું તરીક સમાજ છે. તેમનું મિત્રવચન બહુ વિશાળ છે નામિગામ તેમના શાખા છે મજદારી વિષયના નેમનો બુદ્ધિશીલ છે. જ છે યુ. પી. મા મેંસિસ કારનાર હતા ત્યારે તેઓ આમિષાર વિભાગના અધિકારી હતા, પણ જરા સિદ્ધાન્તને પ્રતિકૂળ હોવાથી તે જૂઠા થઈ ગયા તેમનું વાચન વિશાળ છે. શ્રીભાષા મિત્ર, મહાવિદ્યા, પશુસાંગાપત, મારાસુધાના વર્ગ છે હજારના જ તેમણે પશુધન ઉપર બહુ વિચારપૂર્વક લેખો 'વિશાલ ભારત'ના લખ્યા છે. પુ. આપુછની નિકેટના રહી તેમના સ્મિતચર્ચા ને સિદ્ધાન્તો કપર માર્ગિક વિષયના કર્યું છે. શ્રી અમૃતલાલ પટ્ટનાયક સામનાયના અંશ' ઉપરનો એક લેખ 'મોર્ટન રિયુ'ના પ્રકટ કરવાની દૃષ્ટિથી હું લઈ અંકેશી તેની મેં તેમને વાત કરી, એટલે જ્ઞે 'આલોને, તમે જ દેવદાસના કલકત્તા મળી વાત કરા બાલુના જ અટકા તેઓએ મેં છે કે હા ગયા હુ

● કેસાલિય શ્રી સમીરાવ વટ્ઠાના બીજા સુપુત્ર ગાય બનાજની ધણી પ્રજ્ઞાતિઓમાં તે અતનાયક છે, હતા 'મોર્ટન રિયુ'નું સચાલન સંભાળી રહ્યા છે. તેમને મળ્યા એટલે પ્રથમ તો મને કેઈ સામાજિક ને સમજદારી પ્રતિનિધિ સમજ બનાજના મારગના ધ્યાન ને મુદી ગયા તેના પગ મને નદમ આલોચના સંભાળી. મેં ધીજ જ રાખી માલખ્યા પછી કહ્યું કે હું તેને કલોના એક સામાન્ય રોલક છું અને માત્ર પચેટ જીવન આશય પર છે. સપર્ક, સદ્ભાવ અને સંસ્કૃતિના સમન્વય માધ્યમે જ જ માત્ર વિષય હલ અને તે દાગ એવી રીતે કેમના બહુઓ સુધી અર્પણ વિસ્તારી રાખ્ય તેની મેં એક દેશ ઉપરના તેમની આજન રહ્યું હતી ત્યારે તેમનું વલણ બંધાઈ ગયું અને રિમતપૂર્વક વાર્તાલાપ થયો પછી, પછી મેં બાઈથી પડ્યાનો લેખ આપ્યો. એ લખ્યા આપદ અને વિશ્વાલ પૂર્વક તેમણે નવા બંધનુ આપ્યો જ પ્રકટ કરી પોતાની સહમતાની આપી કરી આપી છે. એમની સાથે દેશ પતાવી અમે બહાર નીકળ્યા ત્યાં આરણ્ય પામે જ વિ નરેન્દ્ર આધારી મોરની ડગી શી. રી. ને એઈ અર્ગાઈ હું અંદર તેમની

બેની વચ્ચે મું ને ભવિષ્ય (sanatdhatel) થઈ મંચા હુ" સમીચના કગા પાછા આલ્યા ત્યાં તેમના શાનિરેંચિ અગાગ મહિ કપાહારની રસપીચો તેઓ રાખેલી. અંદર બનાવા ને મહિમોનાને કાગેડાર રસપૂલકા ધરવાગા આવે એવી મોડલણ તે તે કરી, પણ સાથે સુધા અને પાચનની બહિષ્કાર ને જ ન કરી કાઢ હલ ને બાક મજલકા વિવેકી સાથે હતા ને વળતે વળત અગાધી આવ્યે સાચવતા નેમજ યજ્ઞગાનોને નિગમ થયા ને રેતા 'અર્ગાઈ જરા બીમાર હતા છતાં એ બેવણ કલાની બિજળી વાતચીત અને ઉમંગને ન મુલાય એવા બન્યા.

હા. અનંત પંડ્યા ● અમે કલકત્તા ગયા તેના બીજા દિવસે મુશ્કેલીમાં હતું એવે દિવસે મિત્રના આચાર્યક બરની કલ્પક મહા એક મોગા નમાગ સાથે પાચીના કિયા મોલક હમણી નીગા પેરે છે ને એક દેશ કલકત્તાને એક અચળ ચગતકાર લાગે છે અમને તે બતાવવાના કોલે શ્રી મન્નકાલ કગા' યાય કોઈ વિચ પાચેથી પેટોલની પરી મોડલણ કરી મોરક લાવેલા બંદા-બાર નવ વાચ્ય સાથે પાર મોર્ટનિકલ માર્ગના અમુક ઘાટ આજન પહોંચવા માટે રાજ્યા વિના ધર્યા ને દિવસે નહીંમોન નરવાચાકી નીકળેલા મોનવસમુદાય પણ મેં આજો ચમત્કારિક ને લાક્ષણિક દાખરોનો પૂલ એ જ મિનિટમાં પાર થઈ મેં ત્યાં અરેષા ને કાલ નામ્યા સીબપુરના એ બાજગા પ્રવેશના જ એન્ડની અરિય કોલેજનું પાટિયું વાચ્યુ અને તેના પ્રિન્સિપાલ આપણા હા. અનુભાવ પડ્યા છે એની સ્મૃતિ થઈ આપી પણ આમને ને પૂરના મોરો મેવાની તમના હતી, એટલે રેસકયા વિના ઘાટ પર પહોંચ્યા ધણી લોકો એ દેશ મેવા ટાપી મેકા હતા 'હજારના મેલેને, દરિયા તરફથી કિયા કિયા મીવાલ રેવડા મેલે મારેશી જીવ્યાલુઓ, હોડીઓ ને સ્ત્રીઓ, રિતારા પારે બરાઈનઈ બસ, ટાઈમ ભગઈ ગયા છે' પણ મેવાર દિલેશ મારી પાચી કરશાક પગલિયા થરી આવ્યું ને મિવાય ન્યું બન્યું નહિ અને અમે એક કલાકની હવા બાઈ નિરાશ મને પાછા વળ્યા, તેમજ હા. પડ્યા સાથે એકાંક કલાક વધુ ગળ્ય ને વધુ ગુમાવ્યા છતાં ને સ્વચ્છ નેચા હતા એટલે તેમના બનવા પર ગયા. માત્ર વિઝિટનરઈ ગયું છે તરત ને દાઈ લેવા આવ્યા અને ચિર-પરિચિત સાથે 'વિભાઈ, આમો આમો' ની સીને ગળ્યા હા પડ્યા મુજરાતનું એક તેજસ્વી રત્ન છે. અને 'કુમાર' ને નેને ન જ નીસરી મકે, પોતાના બાકવકાજમા 'કુમાર' ને હમતકિમિત માસિચનુ કપ આપનાર મુજમની કુમાર ને જ હતા, ને પછી પણ નરવાક લેખો તમા વાતોચિત્તા અને અમેદિસારી લેખો પાચેના માંગ કાળે ગળ્ય તેમજે આપ્યા છે

દિશમા મળી નથી કેળવણી-ચર્ચાનિતા તે પૂરે લાખ પાચ્યા છે અને ભાષનરને તેના જગગશાન લગી-લગી આપના છે બનાજની કેટલી જે એન્ડની ધરિય કોલેજેના તે અવિચલતા છે અને અવરેથી લવબચબી નેમજગો જ આપવાર ને મોનવ છે. તેના પછી રંગ્યા-નિતા અને મહાત્મ એટલું બધું છે - એ જગ્યાની લાવસાત ધરાવતી થયેલ દિશમા ને ગળ્યા હલનની એક પેડીમા શ્રી અનુભાવ હતા

હા. અનંત પંડ્યા

ચિત્રપ્રથામાં શાસ્ત્રિક હિંદી પ્રકારે આવી ગાળામાં એ લેવામાં નથી આવ્યા એ આશ્ચર્ય છે સગ્ગ રીત માટે કેટલાક બધાની પ્રકાર અને અંદાજે પ્રકારોનો પરિચય આપ્યો છે. નૈસર્ગિક ચિત્રણના નિયમો કે પર વિરોધ ક્યારનાં બનાવવી યદ્યે છે વળી પદાર્થો, સ્થાપત્ય અને પુષ્પોના નામો તથા પરિચય મૂકવાથી ચિત્રકળાને સિત્તલ-મહાધક બનાવી સહાય ને વાત પણ બચવી ન લેઈએ પદ્યોના ધ્યાન્યબદાર અને અશોકોનો સ્તંભ એક ન પાના કપર છે, પણ તેના નામ અને સ્માન જતાવ્યા સિવાય ચિત્ર તરફ આકર્ષણ કે રમ ન કૃપાનવી મહાય એમકે યથાશ્ચર્ય (પરમૈશ્વરિય) ન પાડેા યોગ્યમાં વધુ વ્યવહાર મંડી બતાવવી જોઈતી હતી. એકમે કે કાણે નિયમ સ્પર્ધાવાત eye level (કિતિવર્યા) બતાવવામાં બલ કરેલી છે તે તરફ યાન ખેંચીએ છીએ.

ગદારથીજ એક હસાહી અને બાતુક કસાહાર છે, એટલે બારેતીય અથકારો આકૃતિઓ અને ચિત્રશાસ્ત્રો. વરોધ અભ્યાસ અને સરોપાન કરી તે ચિત્રશિક્ષણના કાર્યને વધુ વેગ આપી શકે એવી અમારી દૃઢ અજ્ઞા છે. હવે પછીની આવૃત્તિઓમાં પદાર્થોના પરિચય આપવાની વાત રચીકારો તો જરૂર આ પુસ્તિકામાં વિશેષ સિતાનુસહાયક બનશે. જરૂર જાને ત્યાં અથો અને રચાનોનો હલેજન કરવા લેઈએ એકંદર હાથ છે તે જરૂપમાં પણ વિદ્યાર્થી પાસે આ પુસ્તિકાઓ પડી હશે તો તેના હાથ અને આખને ચિત્રપ્રથાના કરવાની તક આપોઆપ મળી રહેશે.

આધુનિક ગુજરાતના પ્રહારિયે

● આ ચાર્ય આર્નલ્ડ શર્કે રજા ઈ

૧૮૭૮ તા ૭મી (એપ્રિલ)ના રોજ અમનો પરજોનારા થતા ગુજરાતને વિદ્વાત, સંસ્કારિતા અને ગૌરવનુ એક મહા પદ ગુમાવ્યા જેટલી જોડ પડી છે અને એ પુશ્કો કે નહિ તે સારાસ્પ છે વિદ્યા અને સૌન્દર્યના સાર્વત આવતાર સમા ધુવશાહેબની કીસા પામેલા અનેક વિદ્વાનો અને સ્નાતકોથી હિંદુસ્તાનભરમાં તેમનુ ઝલુ પથરાઈ રહ્યું છે. આમજવાઈ ન મુંબઈમાં જેમની સાથી કનક કરવાની સંકિત નહોતી એવા ધુવસાહેબને માધીછએ નિમિષપાત્રમાં અપનાવ્યા અને

ગદામના માવલીયતને હાથે મુજરાતના એ મહામૂજા રત્નને યાગ્ય બનાવવા સિદ્ધિ વિશ્વ વિદ્યાલયના આચાર્ય અને ઉચ્ચનાયક (પ્રોવાઈસર યાન્સેર) પદે એની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે જ એની નેગરિતાની વિશ્વાસપાત્રતાને બહુ થઈ એમના વિદ્યાર્થી પ્રમુખ, નવ્યમનિષ્ઠા, દેશભક્તિ ને સમૃદ્ધિ-પગથાલુતાના અનેક દશાતો ને અનુભવે

(ડૉક્ટ. યુવરાજ સમાચારના મેળાવથી)

એમનો પરિચય પામનારાએને મળ્યાં છે. વ્યાપક વાસ્તવ્ય અને યથાનિષ્ઠ અભ્યાસપરાયણતાનો એવા યોગ વિશ્વ વ્યક્તિઓમાં હશે. એ તા પ્રહારિયાના સાચા કૃપાસક અને જ્ઞાતા હતા, એટલે પરમ પદમાં જ સિદ્ધ થયા, પણ ગુજરાતને એમનો ખોટ વિસાઈ નહિ પડે. મોતીભાઈ અમીન - સ્મારક અથ

● રોવા, જનહિત ને જ્ઞાનપ્રચારની પરતો બાધી જનાર, નવ ગુજરાતના આદ્ય ધંડેલો મોતીભાઈ અમીનના ઇવન અને કાર્ય વિષે, (એ જ નામનો) એક અંતિ બોધપ્રદ, પ્રેરક અને રસભર્યો ગ્રંથ શ્રી મોતીભાઈ અમીન સ્મારક સંમિતિ-આણંદ તરફથી સાદા ત્રણ કૃપિયાની કિમ્મત બહાર પડ્યા છે એના સુપાદક શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ સાહે એ ઇવનજ્ઞાત દોરા એમના ઇવનની અંતે વ્યાખ્યાનો અંદરપદર કેપમા છતા ફર અને બાવના જનારની દીર્ઘ મુશ્કેલી એકંદર સમ્યા તથા પુસ્તકાલય આ ગ્રંથ વસતી નેના વાચનનો હાથ પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી અને નૃદ્યધને પહોંચારે એવી અગતી બવામનુ છે ર. મ. રા.

સાંપ્રદયતરની એક આવરણક પ્રવૃત્તિ

ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ

કેનાળાની, સામાન્ય રીતે નિરર્થક જની રત્નને સદુપયોગ કરી ધુવાનોના ઇવનને યોગ્ય માર્ગ આપવા તથા તેમના શરીરધનને સુરક્ષા ને યોગપાના હરેશરી, દર કેનાળામાં ચલાવવામાં આવતા ક્રીધા વ્યાયામ વર્ગો આ વર્ષે પણ જુદાજુદા નયો ચાલવાના છે એની કે કો માહિતી આપીએ આપી છે વિરોધ વિરોધ તે તે રથોએ મત્રાને જાખોને તેની વિરુદ્ધી માહિતી આપી પત્રિકાઓ મંજાતી સેવી

(૧) સરદાર શ્રી પુશ્કીમગદની જોરવાળીની મેમ્બાટના અધિકાર વ્યાયામવર્ગની એક શાખા તરીકે યાત્રાતારો બારેશીનો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ જેમાં ક્રીધા વ્યાયામવર્ગના ચાલુ અભ્યાસારકમ કેપગત નાનરિક રવયરોવક કળની તાલીમ, હાઈકંટ, સમ્પ્રમાણ, બેંડ, કાતલુકામ વગેરે વિષયો પણ રહેશે રથજન્યશજ આશ્રમ બારેશી (સુરત), સમય-તા ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બારાક ભાગ વ્યવસ્થાપર્ષના જાણી કીક ડા. ૧૦૪૫૨ પહેલાં ૩ રૂપિયા અનામત સાથે અરજ કરવી.

(૨) કાકિયાવાડ વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ તરફનો આવનગરનો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ જેમાં વ્યાયામની માહિત્યતાલીમ કેપગત શરીરશક્તિ, આદ્યોપશાસ્ત્ર, અદ્યેમાત સમય પ્રાથમિક મદદ, મરીસુસર-ક્ષમના શવ, ભાગનીય ક્વાયત વગેરે વિષયો મળુ રહેશે અથમ-આવનગર, સમય-તા. ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બારાક ભાગ વ્યવસ્થાપર્ષ માટે જાણી કીક ડા. ૧૦, તા. ૨૦-૪-૪૨ જુનીમાં ને કેપિયા અનામત સાથે અરજ કરવી.

(૩) વસંત આશ્રમ-અભામા (સુરત)નો ગ્રીષ્મ વ્યાયામવર્ગ. કાકિયાવાડ વ્યા. પ્ર. મંડળના અભ્યાસક્રમ મુજબ જ મેળ-વસંત આશ્રમ અભામા, વાયા નેટણ મેળમ, જિલ્લો સુરત, સમય-તા ૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, અર્થ-બારાક ભાગ વ્યવસ્થાપર્ષ માટે જાણી કીક ડા. ૧૦, તા. ૨૦-૪-૪૨ જુનીમાં ને અખિલ ભારત મહિક્ષા પદિપદ તરફથી જાહેરો ગાટેના તાલીમ વર્ગ પણ ચાલવાનો છે

(૪) શ્રી હનુમાન વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, અમરાવતી (વઢાટ) નો વર્ગ. તેના દર વર્ષના ચિન્નન અભ્યાસક્રમ સાથે મેળ અમરાવતી (વઢાટ), સમય-૧લીથી ૩૦મી મે ૧૯૪૨, વિનતવારે માહિતી મચોને જાખીને મગાવી સેવી અરજ તા ૨૫-૪-૪૨ જુનીમાં કરવી

સર સોરાબજી પોચાનાવાલા

રા

ગાંધીનારી પ્રતિભાઓ ગણી છે, તેમનાની જેમ ૧૯૩૩ના વલ્લભાઈની દર્શનશાસ્ત્રીય દુનિયાનો જ્ઞાન કરી ૪.૬.૧૯૦૮ના જન્મરતી દર્શનશાસ્ત્રી 'મજનનાથ દેવેરવા'ના ધાર્મિક પારમીયિતાને લઈ જન્મેથી જ પ્રતિભા ને સર સોરાબજી પોચાનાવાલા. હિંદીમાં સમજી એકેન મુ' ન ન ગમ ની રી સિંધા'ની પૂનર્ગીઓના પૂર પડ્યે આપણને જાન કરી, પોતાના પુરુષાને ને હિંદના પ્રાચીન પ્રતીકરતી એવાને નાચેથી નેનુંદવ એક કલ્પન ગિર એમની સાથે રાની ગી છે

સર આઈએ અને પાનુ બહેનોવાળા કુટુંબમાં સોરાબજી નીથી નાના દાના, ૩૦૦ વર્ષની વયે એના પિતા નમરુચાનુજી એવાન મયુ સોથી માંડા બાઈ ત્રીજાના હરે કુટુંબના મિત્રકર થયા તેમણે પોતાના જાડુએને કેવળની આપવા પાછા ૭૭ી કરી ન ગળી પોતાના જાડા નુબનનરંડાને એવાઓના આઈયન એમણેપોતાના બઈએનેના દિન ખાતર પોતાની તત્તની મુદત કરમાર નહેની કરી ન્દા ની જિંદગી ને અવિવાહિત રહેવા સર સોરાબજીના જીવજાન આકાશગાત્ર થોડા જ વખત પો પોતાના જાડુના પ્રત્યેની રજૂ પાને પ્રાપ્તિનુકપદે આજી ધર્મોના સંતોષ સાથે એ અગાન પાડવા પોતાની કોઈએના જન્મે આજીઓના રજૂ સર સોરાબજીની કલ્પન ગા સેની નીકેવા દેવને જ એમણે દેવ જીવનને સંતોષ માનેયો

સોરાબજીએ સોજ વરની કમરે મેટ્રિક્યુલેશન પડામ કરી ૫ થી મેટ્રિક્યુલેશનસાનીનેમણી મુલાઈની સેકેન્ડ ડીવિઝને મેટ્રિક્યુલેશનકરવા, પાનુ પ્રીતિવચનની પરીનામગ જ નાપાગ થયા તેમણે પાનુ વાલી આપ્યુ 'બલુતર' કાઢી રીધુ એમના મનને પાનુ આથી મરેકે પાનુ પોઠી કાઢાન પડમ કરી હતી મોડી માટે સોજ ચલાવી, પાનુ પ મહિના મુડી આ થે ને મણી નહિ. આથી દીકરપોચાઈયે પોને રં ચાર્ટેડ એકેમ્પાઈન્ટિયા, એકેમ્પેસિયા ને માઈના'માં નામ રજવા દવા તેમજ જ માસિક કા નેના માનુડી પનાગી તેમને ગણી લીવા

અને આ ધધામાં પડતા જ સોરાબજીને આરી થઈ કે પોતાને માટે નાની કોલેજ આ ફેરમા જ રાઈ હોટી છે તેમણે એના રંડે પોતાના મગજના પાડવાન આપવા માડયુ ને પોતાના સમુજ ખત ને ફરપાડથી તેમજ ને રમગા ને આઈટી પ્રતિનિધિ કે મોડા બાઈ બી-માગ પડવા લાગે તેમનુ બધુ કામ-જૂ પાને આકોશગીથી પાડે કાપયુ

આમ દમણે હળવે એકની મગજનું પદ્ધતિથી માહિતગાર થવા ૫ થી માસીય અભ્યાસની બધ સોરાબજીમાં હતી, અને તેર બેઠા કલેન સેજર એક કલેમની અને એવી જીજી મરગાની પરીમાને પડાર કરી એની સાથેમાથ જ, પોતાની એકમાની સગડીઈ મરેકે પાનુ લાયકાત મેળવવા માટે નાગાની અભ્યાસ પાનુ કરવા માડયો

એવામાં એકકિરમે ચાર્ટેડ એક્ટા એક અમલકરે સરતની કલ્પની-રજક એવા એકમાની આપાનિયાની એક નરવ સોરાબજીને લતાથી, ને સોરાબજીએ તરત એ અગાની પરીના પડાર કરવાને નિર્ણય કર્યો. પાનુ આ બધી પ્રતિનિધિ સાથે વંદના ખર્ચેનુ પાનુ કરતુ હોઈએને જે માટે એમણે વેપારી પરીમાઓ માટે નેપાર થતા કલ્પાઓને નાનુ મીખવસાને રાં બાઈયા અને મરેકે રાવજીનુજી વસતજી

બીજાના આગેઓનુ કચુમન મેળવ્યુ એ અગાનો સોરાબજીને નરેકમ આ પ્રમાણેનો દેનો 'મવારના છ પહેવા ઢાઢી, સાડા માત પાનુ મુડીમાં ધરનુ બધુ કામમાજ પતાવી, નાગાના વર્નમા હાજરી આપરી કમ મુડીમાં રવા રોમઈ, હોરાનીની દુકાનમાં નાગેની ની થઈ, સાડા ફરે એના પહેવાનુ એકમા મેટ્રિક મુડી—અગી વખત રાતના આડ વાગ્યા મુડી—એમને રોનાનુ પડતુ એકમાથી આવી, બાજન વઈ, હોડીપાગ ને હામેનિચમ કે વાચોલીન વચાડના નેનર વાન્ય થાપરી હઈ ગમગતા મેટ્રિક મુડી પોતાનો અભ્યાસ કરવા મરગત પહેલા તેા દે બાગે જ મુડા આ મુજબનો અકાગ અકાગ-લાંમના શ્રમ અને તેવાનુવાલને પાનુ થતી નાથે, પરતુ સોરાબજી અગાજ આકાશી એ મરેકે લતા

અને એમનો એ શ્રમ સંજ પાનુ થયો પરીનાને પહેલા બાન એમણે પડાર કર્યો પડાર નાગાઓને ૫ અને ૧૦ થાડના માનકર આપવાનો દે સરગાનો ધરો દેનો, પરતુ સોરાબજીને તેમણુ છુ મગજુ નહિ. તેમણુ પત્ર વખ્યા નેનો કપાર જ ન મળેથી છેવટે ન્યારે પોતાની એ મારતન પાગી નેનુ ત્યાર અવાજ મગ્યા કે દે બાન બાનરો હિંદની માખાઓને આપવાનો નહેનો !

સોરાબજીને આ એકમુકિથી ન્યારે અકાગ સામ્યા, જવા નાની-પામ ન થતા, કમ જાન વધારવા ખાતર જ દે પરીમાનો બોડે બાન પાનુ પડાર કર્યો આ રીને વેરતની એકેકેક-કલ્પકૂટના મરેકે કાઈ એકેમગીમેટ તરીકે સોરાબજી પહેલા હિંદી હતા

સાત વરમ નયા ને કોમખાલને ડપડપિયાના મુખ્ય કલર્મની જન્મા આપવામાં આવી એ જન્માનામાં એ પડાર નેરો દેનો, પાનુ સોરાબજીની મરેકેવાકાના બધી થે મોડી હતી

૧૯૦૫નો યુવ એરવે હિંદની ગાંધીય આનિતાનો પહેલા લુકાવ 'અવેરોનુ' મોહતુ ત્યાર આપા હિંદમાં એકમરકુટ કરી વરતુ બરી પ્રતિનિધિ એમ એનિયા પાનુ અવેરો પ્રતિનિધિ આવિષ્કાર થયો એ પડમરો કિહાનો મોર્યા થે નરુથા અને મોપહેડી હિંદી અગિથીની 'એકેમ્પેક્ટિયા' લોખી થઈ બીજુ થે બેઠા એક પાછે એક લોખી થા નહ, શી સરેઆએ ગાંધીની એક ને ત્રિ કાપીએ મચનુરમ એક રજા પછી, પાનુ એ બને નિષ્કળ નીવડી હતી આમાની મરેકેકે દેકા સોરાબજીએ મેનેજરીની જન્માની (વનુનુધાન આગ પાન ૧૦૨૫)

વશરામભાઈ

કોઈ દિવસ, મને નથી માનવું કે, વશરામભાઈ અજવા નેમની પત્ની ધનકાર એ ધરી માટે નેર આવી નિગમે બેઠા હોય? નહિ તો, યકાનના નીચના બાનગા હું રહેતા અને કપડા બેડા પર ને મેંડતા સાજના વશરામભાઈ બાનગાથી આવે ત્યાં હું બહાર આટલા પર ચાપડી વાચના બેઠા હોઈ પણ એ વશરામભાઈ મોદિથી મને પૂછે નહિ કે કેમ છે? આરા પ્રાંતી આજે મારી શિક્ષક તરીકે છે અને ફેલ આનખીના બેડા પર એવો દેરવતા આકાશ નવ. મને કેવેલા અલ્પ પેદર દિવસ થયા એમાં એ-૨ દિવસ વશરામભાઈને મેં બેઠાતા ને નહિ પણ બબડતા માબખેલા અમની ચપડીના હાથમાથી બારીએથી એ તુટેલું રંગકડું પડી મને પુ ને હેવા વશરામભાઈ નીચે આપેલા. હું બેઠો હતો, રમકડું હતું 'શુ બેઠો મેં' કમલત પાક્યા છે 'એક રમકડું થ સાનું કેવેલા ને નહિ' એમ બબડતાબબડતા એ દાદરે ચડી ગયા

એ-આનખી
પર મોડા
મોડા બેડા
તેમણે
માક્યા

પણ એ દિવસ મેં એ જગણર માહસ રહ્યું, વશરામભાઈના મેડા પર હું ગયા, દાદર પર મારા ધનકાર થતા જ વશરામભાઈ આટલામાથી બહારે ધરી આવ્યા. નેમના હાથમા પેપરવાની ચીર હતી મને જોતા તેમણે એ ચીર પાસેના માખલામા મૂકી દીધી એમને એમ હતું કે મેં એ નથી તોઈ દીધાલું મુકીલું થાનિયું, કે કે બારિયું ને માથે તેમના અબાવથી બહારે સીધા બાહ્ય નેવા સાજ, વશરામભાઈને એક જુદી જ વ્યક્તિ તરી-એજાબાવવા બસ હતો હું બોરડામા જવા કહ્યું ત્યાં 'એપડી બા કપડા બદલાવે છે ત્યાં' કહી મને તેમણે દાદર પાસે જ બેસાડ્યો મારે કંઠ ખામ નમકાન હતું નહિ હું બેઠાની તૈયારી કરવા સામ્યા ત્યાં ચપડી હાથમા પાપેવાની એક મોડી ચીર હતી બહાર આવી વશરામભાઈની આંખ પ્રાંતી પણ મારી તરફ જોઈ બેઠ્યા: 'શુ વાત કહ્યો, બાઈ? એવા નાઈ છેડાને પાક્યા છે કે ન પૂછે વાત' એ બેઠો, હું રોકેને ત્યાં નહોં હો. એક ચીર પાપેવાની છેડામા મોદિ તેમણે મને આપી સપાટની આ ચપડી હાથમા લઈને કહે છે નથી બાની ને નથી માટે ને ખાવા હતી શુ છેડાની છે"

'કે-કે, બાઈ શુ' હું બેઠો મેં. 'કેવાતમે ને બેઠો નહિ, બાઈમા' બેડા પાપેવાની ને પીધુતમે' 'તમારે ત્યાં આવાવાની ક્યા નવાઈ છે?' મેં કહ્યું, 'એવા ને હોય? આ પીધા વિના ને તમારાથી જવાય કેમ? પછુ આ ને કાઈ આગ હું આજુ છે, ને ધરની બેઠાતા કમ મળે? પાપેવા નવાઈલ' હું... હું... હું કેમ... ખર ને બાઈ. 'હું દાદરે બેસવા સામ્યા ત્યાં નુકી એ કહ્યા

તેમણે પેલા માખલામાથી ચીની કદ લીધી. હું ઉઠ્યો પનરિયે ને ને હોઈ પેલા વશરામભાઈ ધરમા જઈને ધનકારને કહ્યા હતા: 'કે' નિ નહિ ને આરે આપનું વેર એ આન્યા કેમ'

'બવા ભાગે' પણ નાઈ સવારમા ખગ એના બેગા' ધનકારે જવા આપ્યા.

'બા, સવારમા વિના એ અગે નહિ નાઈ સવારમા વિના બીજાને ત્યાં ને બધે અને તે બગાડે છે? એને અંદરે મેસુર હતું, કદે કેવાની લાકડે, બીલું શુ?'

'પાપેવા બાળી એા હશે ક્યાંથી' ધનકારે કહ્યું.

'સાજુ, એના રહેવું પડેલું, કેમ?'

'હા'

અને પછી બને વાત આ માહનું નવી આકતના બાર તમે જ

મનન થઈ ગયા

મે નીચે આવીને મારી પાનીને વાત ની સાબળીને સંદેશ

હસી પડી 'વહેમનું બધું' બીલું શુ હોઈ મેં. 'નેમણે કહ્યું

બીજે દિવસે મારે હું ને સંદેશ આવીને કહે માનું જમણું કપડું તે વિચારી રહ્યા હતા, કેમ-સંદેશની તે દિવસે જન્મતિમિ હતી દર વર્ષે હું મારા મિત્રોને ને દિવસે જન્મગાનના આ થો પણ નેમ કરવા વિચાર હતો.

સંદેશની વિચાર હતો કે બીજેવડી કરવા, પણ માનું મન જુદો હતો. 'માહ મહિનામા સી બબડું જમણું માઈ નહિ પગનું સંજલ કોઈ દીને સમજ નહિ

અને સંદેશને જરા મોદિથી બોલવાની દેવ હતી. 'એમ હોય નો મારે કહે જમણું જ જમણું નથી' ને બેઠો, અને એ વાતનું પૂર્ણવિગમ બત્તે વશરામભાઈનું બનાવું બહારથી ને આવતા હતા ક્યાન કેમ કાપડો દુરપેવા ને નહિ કરતા હોવાથી નેમના બને બાલુના જન્મમા તેમણે બાઈ બોલી એક હાથમા ત્રેવા હાથમા વાળી હતી હતી. એ બાલુ મોડીને બેસે તેમ બેસે સંજલ માનું હતાં મેં મેં દિવસ નહિ ને તે દિવસે એ આગારી પાસે ક્યા રવા. મેં મારું કે હમણા કદે બાહનું નાંકી કે પર્ જતા મેં, પણ એ ને એમ ને જતા આગારી મેં બેઠો' કમીને એ બાળમા સાંભાલ્ય કદી મૂકી પગમા પનરેથી પેટેરવાને એમને મહાવરો નથી એ એમના પગ પરથી કદી સાચવ નેમ હતું

'શું સાળી નમી પડે છે, ચીરમાઈ' બહાર વચ્ચે ક્યા ને નીતરી હાલમા સમને શુ નમી... શુ કદમા... 'કદી મોંએ વળેલા પડેરે આગે લડી નાંક્યાં',

'કે વશરામભાઈ' ક્યા નાંકી કેમ છે, તમે? મેં વચ્ચે પડેલા ને ભાગે શુ માનજી જ ને ક્યા એમ બનાવવા 'હાક-ધુ' હતી ને મુક્યા જરા બહાર ગયા. મેં બીલું વખત પડ્યું.

ગેં હા પાટી નેમની નાની ચળા વાંદેવાં મારા હાથગાંતી કરી
હાં લેવા ધમી આવતી. કાન્તિને વશરામભાઈએ શાક સમારવા
મેઠાટયાં હતો. ચપાને હું વાંદે વાંદે મોકલો. વશરામભાઈએ તે જોયું

‘બંને બેઠા કનુ, કપર બંધને કનુડીને કહેને કે આ ચપલીને લેંક
આવીને મારો. હેં ધીરભાઈ, એ શુ, ૪ છોકરું જેટલું ઠાકડી પાસે ગમે
એટલું છોકરા પાસે ન રમે? કનુડી ને ચપલીને આમ હુલાવી
હુલાવીને દમાટે છે’ વશરામભાઈએ હાથના ચળા કરતા કહ્યું
કનુડી ચપલીને હુલાવી હુલાવીને રમાડવા શ્રાગી. ધીરકમા મેઠા-
રામણી પૂરી શ્રદ્ધ ચપલીને ખુસા કરે તો ધીરકમા ધીરકમાથી આવળી
ચાલી તેને રાક કરે. આમ જોતજોતામાં ૬૪ વાગ્યા કાન્તિને
નિશાળે જવાનો વખત થયો.

‘બાપા, નિશાળનો વખત થયો ને?’
‘તે હું શુ કહે? ન કે? તારી માને, કપર બંધને બાપા આપે’
ત્યા રમેરામણી ધનકારેનાં આવજ સખળાંયો: ‘તે દાવા, પહે-
લેથી બસવું’ત ને, કે આજ તારે નિશાળ બળી છે? તો કહકે મધી
આવત! હવે જાએ મોડી, એટલે માસ્ટર જગા રીપે’ કનુડીને કીધું
કે બે દાંટણી કીડીને રંગને, પણ કાણ સાબળે, મારે બા? એ ના
‘બા તારા વિના રબચુ ય નહિ દેવાય’ મેઠાના છે ‘હું મરીમ ત્યાં
બજર પડશે! શું સંદેશબેન, વાત કું? આ આવશે છોકરો, પપુ
મેઠામણી કાઢેનો નથી કે મારે નિશાળ છે શુ રીડે છે?’

ધનકારે વળી ચક્રાવ્યુ: ‘ધીરો વાર અગ દમણાં કપર આવીને એ
દેખરા બનાવી કહ એ બાઈને નિશાળે જાએ.’

‘કાન્તિ ભણેને અર્દા જમે’ મંગરું કહ્યું

‘અંદે, એને તો નમે ત્યા ખાતાની કેવ પડી છે, દાવાને’
ધનકારે કાન્તિને જમવા મોકાડાયા. કાન્તિની સાથે ચપલી પણ
જમવા બેઠી

‘શામુ જોઈને જળથી ક્રમે’ ‘હ્યા કાતિડાં બનિયા નહિ આ ને
શુ કુબળો પડી જવાનો છે?’ વશરામભાઈએ કાન્તિને જરા હાથેડો
કર્યો. સંદેશબેન નજર એ હાથેડો સંભળી કાન્તિની માળીમા પડી
માળીમા બનિયા નહોતા તેમજે બનિયા પીરડયા.

બાપા જમી રહ્યા હુ અને વશરામભાઈ, ને વશરા મેઠાજ તથા
ધનકાર, એટલા બાપી દનાં

વશરામભાઈ બોલ ચલ્યા ‘ડીક હોય, ધીરભાઈ, છે કંઈ કામકાજ
દવે? હું બંદ છુ, હો બાઈ’

‘પપુ જમીને જ વલવને!’

‘ના બાઈ ના, કંઈ કચિ નથી. ના ધીરભાઈ, એવો આમદ ન
કરતા. મારા સમ જે બાકો તો.’ પનમ કંઈ કાઢો વાપરે કે શુ ને
તપાસનાં તે બોલ્યા.

‘જે બાવે તે.’

‘તે બે ધીરભાઈ, દદ કરો છો, હો’ ‘દાવે કાંઈ તે જમવા બેઠો.
‘અંદે કનુડી... તારી માને કે’ કે અર્દા આવા ન બંધે; ધર
બંધને જમે.’

પપુ કનુડીને કહેવા જેવું કહ્યું જ નહોતુ છેક રમેરામણી નેમનાં
અજાજ પહેલી થયા દેના. ‘એ તાર અર્દા જમમે.’ મંગરું કહ્યું
‘ના મેન, ના એવું તે દાવા, બાઈશુ છે?’

‘આવ શુ ખરી જવાનુ છે?’ મેં કહ્યું.

‘એમ નહિ ધીરભાઈ. પપુ...’ કીડી મેં બેઠેના પહેલાં વાટા
નેમનું ગમે કર્યો.

એ વાટા તેમજ પૂરા કર્યા ત્યારે મારે મિત્ર મધુસદન તેમને
પીરડવા આવ્યા. ‘અંદે અંદે બાઈમા’બ’ મને ને મારી નાખેનો છે’
દવે તો પેટ લણાય છે, હો’

ત્રીજો વાટા પૂરે થયા એટલે એ વાટામા જ તેમજ કીડીબાવ
આધા.

એક તથેલી બર્મને શીખેટ વ’વાનેનાં હું વિચાર કરેના દેના મેઠા
મેઠાપારીના ચૂરોના કંચા બેઠેનો હોવાથી વશરામભાઈને બાકાત બજા-
બર કાંચુ નહિ કરપાથી મુંઝે હેજી કનારી તેમજે કહ્યું: ‘કાંચે સવાંને
આધા, શીખેટ’ એ કાચા બજરી જવાનો છે’ પણ કંઈ વાદ આવના
તેમજે કહ્યું ‘શીખેટ આ ખતુવા બજરી પણ નવ, હો ધીરભાઈ’

તેમના કહેવા પ્રમાણે મારું છોકરાએને ધોડો ધોડો મેં આપી
રીધા. કાન્તિ, ચપલી, કનુડી, અને કનુએ શીખેટની મોજ કડાવી
તોય એક વાટા શીખેટ પડયો રહ્યો ચપલીને નેડવા વાંકે
વશરામભાઈનીયે આવ્યા ‘લે આજ ચપલી, બાળાંમાળી ગયી પીની’
કીડી શીખેટની વાટા રી તુક એક નજર નાખી ને ચાડયા નયા.

ચપલી બૂબ રડવા લાગી. હુ કપર મેં એ રડવાનું કામ પૂરવું
‘કંઈ નહિ બાઈ, બોડી રેવાં છોકરાંને તો રેવ પાડીએ નેમી પડે’
‘પપુ છે શુ?’

‘બા, બાળાંમાળી પાયા પડી અમે આને નચુ કુધ આપીએ કીડીએ,
આજ મોઢ જગનાર દંતુ નહિ એટલે કુધ લીધુ નથી ચપલી કહે કે
કે ‘બા... મીખેટ...’ દવે વ્યાપી પ્રાવેનો એ આવાં?’

મેં મીખેટની વાટા કીડીએ ત્યા મોકવાથી કનુડી વાટા
માઈને પાછી આપી ગઈ.

મેં જોઈ મત્તવાકાચળુની મ્યા પડે શ્રામી થકા નંધાવી, પણ
સંદેશબેન આમકળી મેં તે દિવસે મતના કયા મંખડી. આ રમેરામ
પાપરમા મારે એક મોતરજીની જરે કીડી વશરામભાઈને આરંભમા
દેખ પચકાની મોતરજ મને વાદ આતી મેં કનુને લેવા મોકલ્યા

કનુ લીધા સિવાય પાંડા આવ્યા. નેજે વશરામભાઈના ચાળા
પાડતા કહ્યું: ‘મોતરજ તા, બંધવા, અત્યાં આ ચપલીએ બમડી કીડી
બમાડી મી. ના પાડી એની બાને, કે મીખેટ વધારે નહિ આંના,
પપુ મેંજે ખવડાવે જ રાખ્યા. લે સે દવે, ચપલીની કમા’

હુ દવેને પંને દાદર ચડવા લાગ્યા. એંદર આરંભમા વશરામ-
ભાઈનું આપુ કુટુંબ કંઈક મબાર મમલતમા પડયું દત્ત હું રાદરમા
જ બેઠો રહો

‘હું નાની કે નેના કે એ આપણે ત્યાં કાઢકે મવામને કીડી ને નિ’
આવ્યાંતો? મોતરજની લાલચે એ આંદેકા.’ વશરામભાઈએ કહ્યું
જવાબમા ધનકારેનો એક ક્રોડ નિશાળ મેંખળાયા.

‘વાલિવાનું પેટ એ તો’ શ્રુણધીમાં જ સવાંબ બેઠો’ વશરામ-
ભાઈનું બોલણું હું સાંભળી રહ્યો

‘પપુ ધીરભાઈ મોતરજ લેવા બંને આવડે નો?’

‘તો શુ વળી?’

‘બંધેડી ના નથી’

‘દવે બનાડતી એમાં વાદ કંઈ? ન રમેરામણી પાડીનો થંડો
કાંઈ આવ’ ધનકારે પાછી રેવા કીડી એના હું તપ ન નીચે
બેઠી વાંદે

કેવી વાંદે જો આંદેડ આવીને દેવનું નેત્ર વશરામભાઈની બાડીમા
એક મોતરજ મુકાવી દવી અને નેમણી દવડે દવડે પાડીનાં કીડી
એટલા પડે પડતા દના. ‘અચમ્’

અંતરીક્ષમાં ઉડકચન

પૃથ્વીતળથી છેક પહર માર્શલ ઉપરિધિ સુધીના
અંતરીક્ષ વિષેની અજબ વૈજ્ઞાનિક હકીકતોનું
શાસ્ત્રીય અને મત્ત્ય જ્ઞાન આપતો

એક રચનવિહાર

ર

તળાની એ રાગે મનન ત્યાંએ મુખાહના મઠ 'નિન્દન' અનેમારાથી વધીવડતુ ચિત્ર જોલને પાડે રંગેના હંના ત્યારે નિન્દનની ગાયે બતાવેલી પ્રેા પિનાઈના છેકલા આપમકાઈચનના ટોંચિન્ન (અસન્નચિત્ર)ના જ તેને વિચાર આવતા હતા. વિચારેમા ને વિચારમા ચોને ક્યારે પોતાની આરતી પર પહેલો નંબા નેનુ પળુ તેને ખાત રહુ નહિ

કનાથાની મન હતી, દગિયા પડેથી શીમે પચન આવતો હતો, હતા પુરુષ ધામ જાનના હતા. પોને ખૂબ જ યાંથી વળા દતો એટલે અનુદ્યુનિત મેહરકીયા માહીને નાકક સમયસતી રુપુતરક કીરક નિના તેમે આરતીપગુગી પર મુગીયુ

આગરમારના વાદ્યાના અને નેરા માી વીરની વચ્ચે શબ્દને બચનુ રવા જતુ હતો નેરા અને વીરની મા પ્રેરણા પેર આપમા- મા કી કી હમે ૭ મહાસીદ્ધવાન મેધધનુધની પાનુ કેમ અચાની હતો ૭ આવા આવા અનેક વિચારો તેના ચનવા હતા હતા અને જુહુજુહુ દેહાવતા હતા, —અને આ માટ પાળી કળના મારુકુ

ફિરક આખાના કમથી બને વિચારના આ ધગમાબુને કીરે કીમથી મનન મનનના મગ્ધા મારુકુ અને ન્યારેમામ ખુબમા પહેલા સાનીના મોળા પીમધીમે માટા યવા કાપ્યા ત્યારે તેના આશ્ચર્ય પાર જ શ્વા નહિ' બાહુમા ને પેરેર પાળી પીરાને પચાડી બજનની નીચેના મોંડાવા (એક-કાળી)ની ક્રેમનેને નેરાહ નંબા, અને અવારના માક ત્યાં બજનના મા પીવાના ર-ખીપાચામાથી નવનવનના વેલાનિન્ન માહિયા (કબુલીમા) પર, કબાબમાપ-યશ્વતર) અનાકરી મા વાકરી રતા મનવમા મારાવમા મ્યાહ નવ નેરા કોલા મદ નંબા અવામા માદી પર માનકી મારામારની અનિ-માથી માહી લીટવનુ કોલ એવા ચનતાના અવાજ આલેવા અને તેના મહેરે એવા નેર અને જુગડીમાથી કોલા મદ નવ અવારે વ્યર્થિન્ન ૭ મુકુ 'હકકો, પ્રેા પિકાટ, તમે અહીં ૭ તમારા કુદ્યનનુ દોલે પકવ ને આને જ જોયુ હવે મ્યાંય પ ફરી જતુ છે - નહિ'

'કમ નહિ' હું તમને નેરાવા ને આલેવા છુ, ચાકો'

પ્રેા પિકાટે તમા મનન માનબાઈ ટવર રેરા પાનુ કવચ બચનુ કામા એવા એક બચન પામે આપી પહેરાવા અને મચના કમનેરની પાલબવામા, મર્વ પ્રમરની આધુનિક સવચંદ્રાથી યુગા અવા એ મેંટ મચનના મોંડાકામા માનન નવા નાની જેવી રેલિન નવરા કો ગાવતા મોંડાવામા નવનવનના મારહિયા મોંડાવા હતા અને ચમુચારે ખૂબ આરામથી એમી મેરે નેરા મનવટ હતી.

અચાનક આખું મોંડાવા રોચવા મારુકુ અને મનન એકમા જુગડીમાથી કોલા મદ પ્રેા પ્રેાકેમને નેરા અવા કપર દાકે મુશી પાકો જોમારી કીધો ને કહુ 'હવે આપમે લેખકી ન છીએ'

મનને માદી બકાડે જોયુ તેા ને દોડાથી બજનને જમીન માથે માથી રાખુ દડુ તેને કોના નોરતા હતા કીરનેરે પોતાની નંબા સના મા, છેકતુ દોડુ મુકુ અને માળ બડીને નેના વાનાવરમા

ઈ રહકડના નવેરબેરની રાની તારીને વગા વાયુભર્યા નકરના એમીને પિચારે પહેલવહેલી પલો ફડ ફેલિંગે, અને ફડ ને ફિરક બાદ બીજી રિલેમરને કો માકમે ને કીલે ૭૦ કમર ૭૦ કીલે બચના રાખી માદીને ને છે- દુરમ્મા ૧૬૩ થી ૧૧ મા નેરાબેર મીવન્સ પર, કકષ ફડ કીચે ચડ્યો ત્યાં મુધીના મો આમાદ અનેપલ સાહુમ-મકરીમાનો કુચનની કીચાઈ અને તારી નેરો-વતા આ અલેખમા ડાખી બાહુમે મેકા માર્કેતી કીચાઈને અપખા આ પેરંતમિખરે આપેલા છે ને તેમા વાતાવનનુ રેન એ કાચાકમે કેવા પકડાના નવ છે ને પળુ ફરારીય છે

કેટલા મનુષ્યોના ને વર્ષાના વરેમા વચ્ચે પ્રમ પળુ મદ નંબા પહેલી વાર દગિયાની મુચાગી રનાર રેગ આપો ય ફિરક મમુક પર આનુરતાપેક મોટ રહે, નેરા મનન દવાના રામા ને મોટ રમો હતા નીચે મુખાહના કાચાકમા રાકાને આ કાલાવા હતા એ ને મોંડા હતા, ત્યા અચાનક તેની નવર મુશીપ્રકામમા વાળવા આ વગરહતા મોનીના મારાસાનર પર પડી એથી નવરે કો ને નેરા હોના હતા અને રાનમા પિચારેના હતા ને આ અચર માો એક હમે ૭ નવા તેની બાહુમા મોરેમનુ મોર કેખાયુ પ્રેાકેમને કહુ 'એ મોનીમે મારામાનર નંબી, હો! મારે રાન બમાડેના નહિ ને વર્ષાના આનખનની ચાવક અને મમુક આનુરતાથી રાદ નુકો છે અને ને વર્ષા પર મમુકબાન મર્વે પાલબુને અચારે મળુ આનુરતાપે ૭ ને વર્ષાના કીલા મગા એ વાના નાકીબુદુઆ છે, પાળીની વગા કડી મામે થીરે પાળીનાં કીપા તમે છે અને એ કીપા અમુક મધી મોરા માપ એટલે વાળમા નેમને માચથી મકતા નંબી અને પર્તિમામે ને વરસાદ રે નીચે પડે છે એ ને તમે અખર જ હમે મોરા બાતવા વરમારે વાળમા નંબાથી એમા ને માર્કેતી કાલાકની અપર ને હોય છે'

પ્રેક્ટર ઓલવું પણ કહેતે પહેલાં જરૂરતે જરૂર. 'આતમગ્યા એવાય મેધધનુષ્ય પામુ આ જલભિદુએને જ આખારી હોય છે ને?'

'હા, જેમ પ્રિસ્મિયમ (prism પ્રિઝમ) માથી પસાર થતા સૂર્યકિરણના સાત રંગો જુદા પડી જાય છે, તેવી જ રીતે આ જલભિદુએ પણ સૂર્યકિરણના સાત રંગો જુદા પાડી નાંખે છે અને આપણને મેધધનુષ્ય જમાવે છે. જો, આપણુ બહારને ધીમેધીમે એવી જગ્યાએ આવવુ જાય છે કે જ્યાંથી જલભિદુએ વડે પસાવતિય શતા સૂર્યનાં કિરણો આપણે જોઈ શકીએ. અહીં નીચેને બજે આપણને કે પછી પછી તે માર સિતિજ સુધીનુ અર્ધવતુજ જ જોવા મળે છે, પરંતુ અહીંથી જોઈતો તે આપણે વર્તુજ જોઈ શકાય છે, અને ધણાં જ સાવરિશ વિમાનીએ એ સ્વર્ગીય દરજ્યને આનંદ લઈએ છે.'

અને નીચે દઈ કરી તે તેને પણ આપણે મેધધનુષ્ય જમાવુ સુભાદના કિષ્કે રીતે પડેલા એ મેધધનુષ્યના અર્ગીય દરજ્યને આનંદ તે લઈ એક દેવો ત્યા તેને એક બહુ જ બ્યજનક વિચાર આવ્યો, તે મિગાજગા બધ્યા હોને કે બહનગા બંદેશો આરંભવાય (હાઇડ્રોજન) થયી વખત રજગા હોરે છે અને પરિણામે બહનના મુસાફરોનો નાશ થાય છે કયા પોતાની તો એ વડે નહિ થાય એ ઉડે એ તરત પ્રેક્ટર પામે ગયો, ત્યા તો પ્રેક્ટરે જો જ સાર ક્યું. 'મામુરને છપવા માટે એક વધતી વધારેના વધારે જરૂર હોય તો તે પ્રાણવાયુની છે. વાતાવરણમાં આપણે જેગરે કિંચ જતા જઈએ તેમગત હવા પાનથી થતી જાય છે પરિણામે આસોરગ્યાસ-ગ્યા પૃથ્વીની સપાટી પર જેટલો પ્રાણવાયુ ગમે તેટલો અહીં ગળતો નથી તેથી હાથને ખૂબ ઝડપથી લોટી શરીરગ્યા ફેરવવુ પડે છે અને હાથના ધનકારા થઈ જાય છે થઈ શરીરગ્યા ફેરવે છે અવચને પ્રાણવાયુ પૂરો પાડતાર શતા રક્તભિદુએ (red blood-corpuscles) કમગળ થયા ગયા મોટા થઈ જાય છે આપણા શરીરની અંદરની મિસામ્યાના લોટીટુ જમાવુ એવું એ રહે છે, જ્યારે વાતાવરણમાં કિંચ જવાથી હવાનું જમાવુ થયતુ જાય છે. આને એંગે નાક, કાન, આખ, મો વગેરે બાજોમાથી લોટી થતવા માટે અને અને ગળતને પડે લોટી થયતુ ન હોવાને કારણે અવગળા કારેમાં ભય પડવા માટે છે તથા ને પોતાની સમનેવડતા બજથી રાકતુ નથી આવી રિયતિ થાવી વાર બહુ કિંચ થઈ જાય વિમાનીએ કે જગતનાં કિંચાં શિખરે સર કરવા જતા પાવિત્રિએને મહન કરતે પડે છે. એ વખતે તેએ ગોરાસાશનુ બાન બજી જાય છે અને સાથેથી મોટું તોફાન આવવુ હોય તોપણ તેમાથી બચવાનું તેમને સમજ નથી. આપણી એવી નિયતિ ન થાય કેટલાક માટે આવ થય છે એ અંદરો વાયુ જ પડ નથી પાડતુ, પરંતુ રોક્ષમાની દવાને પૃથ્વી પાડતી હવા જેવી જ રાખે છે, કેપરત રોક્ષની અંદરના ઉખ્તતામાન અને દવાતા જમાવણું પણ એ નિયમન દેર છે.'

'રોક્ષની અંદરના ઉખ્તતામાન નિયમન કરવાની મી જરૂર કેવુ જતા ખૂબ ફરી પડે છે?'

'ફરી પડે છે પણ અહીં, અને નથી પણ પડતી. ચોટા વધો પહેલા એમ માનવામાં આવતુ હતુ કે આપણે જેગરે કેવુ જતા જઈએ તેમગત ફરી વધતી જાય છે; પરંતુ હાલથી મોધાપોતો મુજબ કાન છે કે એ તદન ખર નથી. અવગળ, કિંચ જવાથી ઉખ્તતામાન થયતુ જાય છે, પણ તે માર આક માદવ મુધી જ, આક માદવની કિંચાંને ઉખ્તતામાન થાયતી નીચે પડે એંગે જઈતુ હોય છે. ક્યાંથી મોધાપોત માદવથી વળી ઉખ્તતામાન થયતુ જાય થાય છે ને દૈનમાદવની

જીવંતિએ તો પાણી કિંચવા માટે એરથી ગરમી મળે જાય છે. દૈનમાદવથી દૈનમાદવ સુધી વળી પાણુ તે જીવંતે છે અને ફરી પડે જાય પર આવી જાય છે પછી એંગી માદવની કેપરને વધતુ જ જાય છે અને અત્યારે વૈજ્ઞાનિક મંદળો માને છે કે કીક કીક કિંચાંએ તો એ બેવાય જીવંતે અંદર પહેલાં જીવ હોય તો નવાઈ નહિ.'

'ક્યાંતામાનની આ ચરતી પડતીયુ કુ કારણ?'

'એવુ કાઈ નથી કારણ તો આપી શકતુ નથી, પરંતુ અત્યારે એમ માનવામાં આવે છે કે ખરતા તારાઓ અને એકોન તારાના વાયુને એને નેમ થતુ હશે.'

'પરંતુ પ્રેક્ટર, મને તો પ્રાણવાયુની ખાટ અત્યારે જમાવતી નથી' સમને એકેએ કોડા સારા સદ ક્યું.

પ્રેક્ટરને તેનાં કાચ પડીને બીજા એક વચ પામે સદ નયા. એ વચ તેએ કહ્યો કિંચાંએ પહેલાં આ પ્રેક્ટરે ક્યું. એ વચ આપણી ચીંધી પ્રેક્ટરે ક્યું. 'આપણે હાલુ તમારુ જ માદવ કિંચ પહેલાં આ એક વાતાવરણમાં એક થન હયા રહેતી હવાનુ પ્રમાણુ કમગળ આ માદવ સુધી રાકતુ રહે છે એટલે આર માદવ સુધી ગામુરને આર લેવામાં ખામ મુકેલી આવતી નથી અને મામુર જે ધીમે ધીમે કિંચ થતે તો કમગળ છે માદવ સુધી ને જઈ શકે છે, કારણુ દવાના પ્રમાણમાં ખામ ફેર પડતો ન હોવાને કારણે મામુર નેને રેવાઈ જાય છે પરંતુ જ માદવથી કિંચ જતા હવામાં ખૂબ જ ફેર પડી જાય છે વાતાવરણની કમગળ દૈનમાદવ આ આ માદવમાં આવી જાય છે, એટલુ જ નહિ પરંતુ નેથી આગળની હવામાં પાણીની વચગતુ પ્રમાણુ પણ તદન નહિ જેવું જ થયુ જાય છે. આને એંગે આ છે માદવ અંદરના પ્રેક્ટરને વર્ષા, વાયુ અને વીરગ્યાના પ્રેક્ટર કહે છે પરંતુ જેગરે કિંચાં કિંચાં જઈએ તેમગત પ્રાણવાયુની જોડા અને કિંચ જમાવુ એ બેની અંદર વધતી જરી. પરંતુ કમગળ પાંચેક માદવની કિંચાંએથી આપણે પેલુ થય થાય ફરી દઈએ, એટલે આપણને કાઈ બંદની મુરેલી નહિ નહિ.'

'આજ જમાવણે અને આખ વગેરે બાજોમાથી લોટી થતવા માટે એ સિવાય આપણુ કેવુ બીજુ કાઈ અંદર થાય ખરી?'

'બીજુ સીધી તો કાઈ અંદર આપણુ પડ નથી; પરંતુ આજુ જમાવણુ જેને આખારી છે ને હવાનુ કદ (volume) બીધુ થવાથી એક બીજુ થતા બીજી થાય છે હવાનું કદ બીધુ થવાથી હવા એક દૈનમાદવ પાડતી જાય છે. દૈનમાદવને એક દૈનમાદવથી બીજુ દૈનમાદવ જવા માટે અમુક ધનતામાન હવાની જરૂર પડે છે એટલે જેગરે કિંચાં દવાની ધનતામાન થતી જાય ને હવા પાનથી થતી જાય તેમગત અવાજનુ પ્રકારનુ (transmission) આજુ થાય અને અવાજ કમી થતા જાય. અને જે દવાની ધનતા કીકકે બીજી થયુ જાય ને એકના એકેલા રાજકે બીજે સાથેથી પણ ન મળે

પણ હવાની ધનતા કિંચ બીજુ પણ એક દૈનમાદવ જમાવવા જેવી છે જેમ અવાજ-પ્રકારનુ માટે અમુક ધનતાની હવાની જરૂર છે, તેમ પૃથ્વીએ પણ આકારમાં કોટા માટે અમુક ધનતામાન હવાની જરૂર પડે છે. જ્યા દવાની ધનતા આ જરૂરી ધનતાથી બીજી હોય ત્યા એને તેટલી પાખ કદકાવવા જતા એકીત ન રહે, માત્ર પથગની જેમ થઈ અને જ્યારે થાન થય હવા એક થાય ત્યારે જ નેની પાખા નેને કેપરતી થાય એટલે જે આપણે અત્યારે રોક્ષમાથી કમકદ કમકદ નીચે નાખીએ તો એને થાન દવા એક થાય જ ને ફરી કીકે એક-ને પહેલાં એ પડે જ નહિ.'

કેડ દૈનમાદવને પોતાની વાન થાદ આવી, એટલે એક પ. પ. પ.

[illegible]

મોઘ પાંચાની જગ્યાએ આવેલે મોઘ અને કુર પુલિયાવા
આગવાના મુજેક રમેલિદ જગા ઘાગે નેવેલે ઘાગવાના મોઘ
મુઘે, તમે પ્રાંદેવલે જેવું જ ન આવડે એવા નેવેલે એવા, એવે નેવે
જુએ તેના અગાવી કલનલ પાચ માંડેલી પ્રિયાએ પડેલા
પાચા એવેલે. એવડવા પાચી આગવી પ્રિયાએલે દેવડા પડેલા
પડેલા એવેલે એવા માંડેલે પાંચાની માગ પડિયાગવા એવું ને
એવડે એવું ને એ પાંચાની અગાવી માગી જ માગવા બલિ દેવું ને
એવે પડિયાગવા આગવાગાની નેવાની કને છે, ન હવા મળવા દેવું
એ પ્રાંદેવડ પાંચે નવા અને મુજ જગ આગવા પ્રિયા કે તમ
દેવડાદેવડાને આગવા 'મગા' તમા રાત પડેલી વડે દેવા હવા
મુજે દેવડ દેવાવ છે એવડ પ્રગ હમે' પગુ અને વડન એવું છે
એવું જ બલિ, પડેલ તમા અગાવી દેવડાવ જ એ જેવડે શીની
દવા છે તુ એવડ છે કે પ્રિયા તમા એવેલે પાંચાની પડેલી આ-
ગવાને કને જ માગ પડેલાવ મારવું પડેલી આગ દેવડાગવા
મગેલી મામા આગવા છે એ જ, અને એવિ એવડાવ આગ દેવડેલી
માગ દેવડેલી પ્રિયાગાગી માગવા એવડ છે એવડ, આગવા ને વડે
પડેલીની બીચ એવડી એવડ કને જ પડેલ આગવું નેમડેલ પ્રિ-
યાવા એવડા તમાગે ત પ્રમાગવા આગવું પ્રિયાવ બીચ એવડ

[illegible]

६. जे तां हीं, पच तने हीं पुरवोना नाच दोबा जायतया
 होम या के अने ३ छे हो दोबा ना जाच तनु निराश्रय म्हो मे
 तम हो २ मेरा मदीं मेरा हनेनेने मेरा दोबा जने पुरवोना पार-
 वना (Hafit-Parvna) होमो सेवानु म्. मेरा समतया च हनेने
 होमो तानी तनीच पच पो हो दोबा पुरवोना जायतया पच
 होमोना दोना. गदव ना मे तने मु-पायमेशी मेह म्.

[illegible]

મરદાસી કેમ આવેલા નથી ? આજુબાજુના આદમી પર તેની
જાજર પડી છે. તેને જેવું કે પૂરતી પાણી ને તિમેજી નીકળે આદમી
જેવાજે તે તેને આદમી રજુ નહોતું. પાનુતે એકદમ ધેડ મૂકી
હજી આ આદમી નવાજે પાનુતે એ પ્રાદેશને પ્રજાવા જાનો દેતા
જ્યા પ્રદેશને તેમજી ડાખુલાપાન વેચે પાનુતે એમના જેવા, એજે
જેવાવાજે રીતે જ તેના દોઢ પર આવી નયુ જેવા, આદમી કેમ
જેવાજે ?

પ્રાદેશકે નિના નવર વળવા બનને આજ્ઞા- '૧૯૩૩ના દરમિયાન
એને અમદાવાદના કોલેજ દલના ત્યાં જ નિમણે આગાખાં આજ્ઞા ૪૩૫૫-
નામાન નેત્રુ ૩૩ નેત્રુ આજ્ઞા પંદોની તથા બીજે દલમાં રહેલા
પ્રાજ્ઞાવાયુત્રે પદ્ય પ્રવાહી મુદ્રે બધે રહેલી ના ફરી હા'.

[illegible]

અવન ખૂબ કાંઈ નહીં માન્ય ન દોષાધી ન આપતું ત્યાં સુધે
ખૂબ જીવું છે. આ માટે કાંઈ કાંઈ જતાં તબ દવા જુદા જ પાતળી થઈ
જવ છે, મેંદરે મેંદરે નહીં જતાં જ આગળે જતાં નથી અને તે ખૂબ
જ સ્વચ્છ નહીં મેંદરે છે આપતું જવન બહાર માંડેલી કાચાઈ
મુખી આ બાજુની મદદથી મેંદરે, પાણી તપાણી બાજુને જવ આપીય
અને મેંદરેનો કપડાંની નીચું દાખ નુખી મેંદરે મનુષ્ય બહાર માંડે
મુખી પ્રમાણ નથી. નેકે મનુષ્ય જવના સ્વનિયંત્રિત (automatic)
વર્તે જે મેંદરે કહેતા બાજુને અને સિવાય જવન રૂઝ માંડેલી
કાચાઈ મુખી માંડેલામાં આવેલી

આ પ્રમાણે પ્રાકૃત વાદ સ્ત્રી તથા દત્તા, તથા જનન પંચ
લગ્ન સહ નરજા આકાશ તરફ નેમણી નજર પડી, એમણે અમને
વચ્ચે પાશુ શાં કહ્યું 'જુદી પાશુ આપણે આકાશના મુઠાઈ અને
આંધ્ર જે સાથ-ગુલાની નીચે રહેએ છીએ અને આજે એ આશ્વમશ
દિવસ હરેવાન જે પ્રાણિના જન્મના જે તેનું મૂળ કાળ આપણ
વિવશ હરેવાન' એવાં શબ્દો કહ્યાં કે. આકાશની નીચે મન, સ્વાતં
ત્ર્યપણી દત્તપ્રશન્ત અને આકાશની તેજસ્વિતા એ પ્રણે, ની આંખ
એટલે પણ ન માગ્ય એવી અતિ યુગ્મ પૂજ્યનીઓ પર આધાર મળે
કે જેમના આપણે આકાશમાં જે મંડિતા જઈએ તેમતેમ દત્તા-
આ આ પ્રકારેના પ્રમાણ સંપૂર્ણ નથી કે, અને તેને અને આશીરો
જન દેવે જેના નજર કે વાતવસ્તુની ઉપર જઈએ જે કદાચ માણ
અજ્ઞાતના તરફ નાખે નો પાતાની આશ્વપામ તેને એવજ અંધ
મા જાને, ધાએ વિવશે પણ નામજો દેખાય, અને તેઓ ટમકે નહિ
પાશુ વિગત જાને (કારણ કે તામજાના ટમકવાનું મરણ પણ આપણ

પાતાવરણ ૪૮ છે), અને સૂર્ય ફરકર બળતા ફાટતા પાણી જેવાં જાન. અને 'પચાગેક માઈલની કિવાઈએ પણ આસામના એકલા અધારે ઇલાઈ વધ્ય છે કે ત્યાંથી પણ આપણે રિયેએ તાગ નેઈ મળીએ.'

'આકારાને ફન કેટલી કિવાઈએ એકજગ કાળે મળ્યું હતું?'
'આકારાના યગ્ગા એવો ઝટપી કેમકર મેં જ નથી, પરંતુ ને શ્રીમંથીએ બધું છે. પણ તે જે કોઈ આસામના કિયે મુડી કીડી આવ્યા છે તેમના અને આકારાના મોકલેલા સ્વનિર્વચિત બજન વર્ગેની અનુભવો પરીથી વેસાંનિકો નાની કરી મથ્યા છે કે સ્વનબન ધીમીકિઅર (અર્થાત)ની કિવાઈ મુડી આકારાને ૨૦ નીકા સ્ખાવ છે. પછી જેમજેમ કુપર જતા જઈએ તેમતેમ એ પેરો મેંના વધ્ય છે.

૨૦ મેં પાણી સાળ માઈલની કિવાઈએ પેરો આગમીની મળ્યું હતું છે. આકારાએ એ પેરો બેળથી લામે છે અને મીડ માઈલની કિવાઈએ કાળો બેરો થઈ હત્ય છે. અર્થાત આકારાને જેન વચ્ચેન એવો ૪૮ જાન છે, એટલે આપણી કિવાઈ સ્વનબન મીડ માઈલની હોતી જોડે એ. એમ કહીને એ કિવાઈ માપવાના ૪૪ તરૂં વચ્યા અને જેમું નો વચબન તેમજા પેરે માઈલની કિવાઈએ પહેલવા આવ્યા હતા. મા-કેમકર ફરી તાળી પાડી મોકલ્યા. 'મીડ પાણી માનવ નથી પહેલવા એટલી કિવાઈએ આપણું પેરોની નવા મળે.'

(વાણ)

સુલાબરાય સી. પાંચેખ
અને એમ એન. પાંચેખ

આ

આગ કેમ મળ્યું હતું એ જ મને યાદવતુ નથી આ સેખની ૪૪ વાન ફેરો એ સ્વારના વિચારે રૂઝુ ને દમખા સખી નાખું. વધુ અર્થારે મુડી સખાની મડઆન ૪૪ નથી કરી મથ્યા, મવારમાં સખા માઈ ટેબલ પામ્યું નેવા ત્યાં આમના આરીમાળ મોં જેવાયુ અને મામાના વાળ બદ્ધ ૪૪ વધી નવા છે કોમ ૪૪માયુ એ ને ફેરોમાં ૪ વાન તો કપાવવા ૪૪ જોડેના તરૂં નાટ પહેર્યો અને બદાર કોપરેવો. વાળ કાળાને ક્ષાત્ કોડ ક્ષાત પાછી પેરે આંગળા. હવે સખાનુ મડ કપાવા નાઈ પાછા ન હતા એરવામાં એક એ વિચે આભ્યા 'જુ ખાસ કામના હાય ને આ આકારા પાછા આપીશુ કરી કાયે કે પરામ દિવડો આંમે ફેરો ખાસ મગ માટે નહોતા આવ્યા.' એમણે કહ્યું.

'હવે બાઈ, એકા તો ખસ જરાક માટે જોડે ચાટું સખાનુ તો છે. પણ એ તો કીમ યગરી કાટીસ તમારા નવા પછા' એમ કહી મેં એમને બેસાડ્યા. મીઠા-ચંદના બધા વે નિયમે મેં મેં વખતે ચાટ ચાટીને ખસ પૂરો મેં એમને જવાનું કહ્યું હોત તેા એમને જરા પે માટું ન જાનત પણ પેરે આંનેકા વિચેરો કેમ કાટી નકાવ, એવો વિચાર કરીને, બળદાટ કરવાને ટેવામકા મગા મળને મેં મગાવની કીધી, વિચે મયા ત્યાંએ અનિવારકેના મુગાર દવેરે હવે તો નહાઈશુ. જમી સહજું અને પછી નિરાસ સખા મેંકીશુ એના વિચારે મેં ક્યાં અને જાનનાં બધા પડછો. તરૂંના તરૂં જરાક આશા કરવાનુ મનમયુ અર્થારે આંને પેરે બધુ આટ નાદિ સખાવ મોમ વિગારી જરાક સરવાળો વિચાર કર્યો. જાવો' ક ક્ષાત ક્ષાત કિવાઈ અને જાવો ત્યાંએ જાણર તાલે મળ્યું એવો દવેરો

ખાસના એક વાળો દવેરો હવે સખા વનર માંડે એક ૪૪ ન હુ. મગા, પેનિસીયા, મગ્યુ એટું બધુ આદિવે ટેબલ ૪૪ ફર્યું. એરવામાં મગા મળ્યું છે, બધારના મગા મળ્યા છે એટલે આ પોમે પાછી ૪૪ સખા મેંશુ એના જેવું એક નાદિ. એથી સખાની પલ મરમ મુડીઆરો, અને સખાનુ આપડ મુડી મા માટે કોડવાના વાંકો નાદિ આંને. એજર, આ વિચાર મારા મનને મેંવો નેા નવી મેંવો' તરૂં ૪૪ પેરે સખાનાં અને મારી મા જાનાની. એક નેક કય ૪૪મકરમ નહાઈની મેંવો. હવે નેા સખા વનર કાટી જા ન હતા. મું પાટ મું કે મેં બળ માયુ વધુ બળવાની હેવયુ. જમુ હવે જવાનુ જરૂં ૪૪ મુડી ૪ આખું મનમા નિધેય કરી પેરોવા દોમગા કીધી અને બળવાની મરમાન કરી

શ્રી જ્યોત નાચુરેનાં નિયન નટના ખેલ.

કીકરી મારા મ. આ મથ્યા કે જે જા માટે આ આપણી જાતની કન્ટ્રાપીડે આપણા મન અધે આ પ્રમંડ મો માટે? 'જા, જા ને લખ ૪૪' એવો જુલુશ ના મારા ૪૪ મડ વરૂં નથી આપ્યા કમ્પ તો પેરો મજવાના કે જે નાંક કાઢ નામોગિય પવાના છે એવું પણ નથી તો આ કાંઈ મો માટે?

એ મને તેમ હોય, પણ એક હોય કે કાંઈ નેા કાંઈ એક પ્રગ્નિ મનને ફેરવી હોય કે 'મિત્રી જા જાના મંના, આશા મર, આ જખાની ધમાસ મો માટે?' બીજ પ્રગ્નિ થીજ તમે એક ૪૪ અને કદો છે. 'જા, સખા એમ; કામ કર, કાઈ નેા કરી જતાય'

પ્રગ્નિનિરમ્બની આ જાણનામુખા મનદેશન મડ હત્ય છે અને નાંકે વાર ૪૪ ફેરવી હત્ય છે.

પણ આ મરમાદની ભેગતામુખા માતાના મનને જરા પે દન-મરવા ન ફેરો તેમને દહાડ મખવામાં ૪૪-તાર કપરતા આ નામગા પાતાનુ સમનેવણ્યું કુપવાથી માપવામાં ૪૪ જવનનાં એ અખવા જિવનીની મગા છે એમ મુડા માંને કે અનિવાર્યમાયુ નુ બેરે મળ્યું મેં જાનતા અનુભવની મેઈ પાનુ વાળ કો. પરીવર્તકિય પ્રગ્નિએના આજા કવરવાથી આપણે કાઢ કિવગ કવવાના નથી. એટલે એમાં તેા વરૂંથી વધારે અને તમે જરા મેંવો' જખવગ કરો. નેા તમારો મરિર જખરી જરો ને દાદાર જરો' કહુ કમ કયાં વચર નિરાસે એ. જરો-આશા કરશે નેા એ આશાના બચર સામરો-૪૪ જોડેન મરો. 'બદ્ધ મેંવો આ અગર' એમ મી કમ કરવા માટેના અને લગ પાછી કરી નામગા ફરો નેા એ આશા જરા આનંદમરક જખરી. વરૂં જા જરાશા પણ મન માલુ મખરો નેા કરીથી બધુ કરે સામરો, અને ૪૪ને દેગન કરી નુકરો.

એ મરમાદ સુરમાજ માથા ૪૪ કરે મેંવો. તાર કપરતા આ નામ આમ જ અરિર મુડી રહે મેંવો' આ ૪૪ જખવ. એ નેાંત્ર દોલ તેા મરી જરો' એ જ વિચારી પોરે નેા તાર ૪૪ સમનેલ કરી મરો.

પણ આ તાર કેના? એ આશા મેંવોની અને હત્ય છે કયાં કે મેઈ જખવુ નથી મેઈ આપણને મગાવા ૪૪ અકારુ ૪૪ હેના કરી રહે છે. એક દોમગિયાથી સમનેવાળુ મરમાન આપણે આજા જખરી એમ, અને પછી જેમ આશા નેમ નેમોપ નેમ નેમ-૪૪મગ નાંકે મેઈ જરો એ પોરો' કે નો મુડર નહતા એક મેંવો.

ભૂતકાળની શોધમાં

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

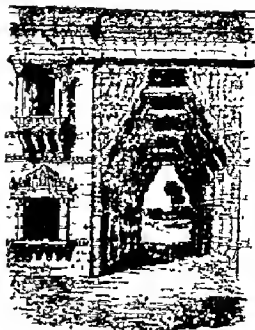
અ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

આખા એકાદ વહેણાએ એ મળે એકબીજાને મળી એક મોઝા પેટનું સ્વપ્ન ધામ્યું કરે છે ત્યાં આજે એક વાતચીત મેઘાન બની ગયું છે આ મેઘાનમાં પાકા બાવેલા યાદેર કુડા આવેલા છે, એનું નામ લેવાવાની જે અહીં જ મહાદેવે તપ કર્યું (જુઓ આગ્રા સાગી આ લેવાવાની) કહેવાય છે વળી પોરોશિલિંગ પગથી આગાંડું મરમીરની નદી બિન્દુ મળે પ્રથમ વાર સમુદ્રને મળીને પછી પ્રભાસ પાટણ તરફ પશ્ચિમ મહાસાગરને મળવા આજે જની હતી કુડામાં સાબી મીઠુ હતું તે તેમની બાપબીમમાં પુરાતનપદ્ધતી નિગાનીઓ જમ્યાની નહોતી સાગર મળેવા છાંડે જારને કહીને ખૂબ આમ થવા પામ્યું દોષ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે આનંતરાષ્ટ્રનો સાગર ઘૂઘવતો તેના અવગિહ એટલે ને અડિયેર ચએલાં અંદારની લાળ કાઢવા માટે કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેણસાળા

બૃત્તકાળની શોધમાં (અમૃતલાલ વ. પંડ્યા)

મગીના લગ્નની વસ્તુ નીચે આ કિલ્લો બંધાયો હતો ...

એમાંથી કિલ્લો આશરે તે વિસ્તારમાં ત્રિજુવાડને મળતો છે તેના પાટ ત્રિજુવાડના કિલ્લા કરતાં ઓછા વ્યવસ્થિત છે તે વળી તે નીચે પળ છે. ગિરિપર્વતો તેના તબ્બક દરવાજા ને ત્રિજુવાડના દરવાજા બંધા મુદ્દે નથી, માત્ર દીરા ભાગોળ નાગનો સાંધો દરવાજાને વિશેષ મુદ્દે છે.

(સાસમાળા-ના ૧. ૪. ૩૫૦-૩૫૧)

આ આગમન નામ ત્રિજુવાડ આ કપરથી પડયુ તે વિશેષ દેશના જે મને પ્રગણિત છે. અર્થાત્ એક દેવકા એવી પણ પ્રચલિત છે કે ત્રિજુવાડના દક્ષિણ દરવાજા આગળ એક રાજગૃહમાં માતાની હોદ્દી છે તે મળે ત્યારે ત્રિજુવાડ વરસુ નહોતું ત્યારે જુગા નાગના બરવાડાને નેસ હતો તે વખતે પાટળની રાજસાળી મીનજેતેથી બળે વર્ષ થયા છતાં પ્રસૂતિ થતી નહોતી, એટલે ગિરિપર્વતી કાળી રાખી કારકાની વસ્ત્રોને જવા નીકળ્યા અને રસ્તામાં જ્યાં જુગા બરવાડાને નેસ હતો તેની નજીક જુગા નાખ્યો. જુગાને રાખીના દુઃખની ખબર પડી તે રાખીની પામે જઈને એટલા કે તમારી દોષાઓ કાગળ કરી એક ગારડીમાં પાખી ભરી તેમાં એક દેવકા પાખી, પડી એ ગારડીને જમીનમાં દાટી દીધી છે આ દેવકા જ્યાં સુધી નીકળે નહિ ત્યાં નુકસી વગને પ્રસૂતિ થાય નહિ બરવાડે રાખીને મવાદ આપી કે તમે એવી જોડી વાન ફેલાયો કે કુવર આવ તમાં છે, એટલે તમારી જોડાઓ એ ગારડીને, તેનું કાગળ કેમ ચાકુ નહિ એ નખામવા બહાર કાઢશે, અને તેમાથી દેવકી નીકળશે રાખીએ આ પ્રમાણે થઈ અને તેની જોડાઓ ધારમા મુજબ ગારડી કાઢી, તેમાની દેવકી નીકળી કે તે જ ધડીએ જુગાના નેસ આગળ રાખીને કુવર આવતો આ કુવરે તે સિંહગજ જયસિંહ જુગાના આ કુવરના બરવાડા રાખીએ તેના નેસ પામે ત્રિજુવાડ નાગનું મદેરે વસાવ્યું અને સિંહગજ ગારડીએ આવતા તેને ત્યાં કેટલ બધાઓ. આવી જ દેવકા એમાંથી કિલ્લા વિશેષ પણ પ્રસિદ્ધ છે.

ત્રિજુવાડનું પ્રાચીન નામ આગ્રનગર પણ મળી આવે છે વરવાળ પામે સામુદ્રમાં ૯. ૧૪૮૯૦ અને કિલ્લાએ છે તેમા આ પ્રમાણે આગ્રનગર નામના મદેરને કહેવળ છે: સવત ૧૫૨૮ વર્ષે સાંકે ૧૯૦૩ પ્રવર્તમાને માપ માંમે શુભવર્ષે ૧૩ શુકે વાદમા થી મહિ-મુદરાળ થી વધ વિજયરાજે અદેહમુરુદે મ્નામનગર વાસ્તવ્ય માન થી અલ્પમાન રાજ્યે મેંમિ થી..

આ આગ્રનગર તે ત્રિજુવાડ એમ થી લગભગ ૩૨ મૈલનું છે. ખરે જોતાં, ત્રિજુવાડ ત્યારે અને કોલે વગાળ્યું તે સંબંધે દાલ મદ પળ પ્રામાણિક માદિની ઉપલબ્ધ મદ નથી. એના કિલ્લાના કિરુપ કપની જમ્યા છે કે એ અને એમાંથી કિલ્લો અમલીન દેઈ એક જ રાજ્યે બંધાયેલા હોવા જોઈએ, અને કિલ્લાઓ સિંહ-ગજ (ઈ ૧૦૨૪-૧૧૪૩) પોતાના રાજ્યની પૂર્વે તે પશ્ચિમ તરફ દેશની સાંધા માટે બનાવ્યા હતા એમ વિચારેલા માને છે. સિંહગજના જ વ-કાળના કિલ્લા પર્વતો ઉડવન નામનો વર્ણિત (પામળથી કુમારપાવના મદામથી થયા હોવાને) ખમાનનો અમાદતો એટલે ત્રિજુવાડના કિલ્લા પર સર્વેષુ કહેવળ મામે કે કલપનું દેશી કપ હોય એ જ લખાયું છે.

આર્યુ પ્રાચીન ઐતિહાસિક મદરવ ધર્મના ઉપરથી ત્રિજુવાડ-નો નવરોડ દિલ્લા પાટળનાથ પાળ એક વિગિહ મ્નાન બોમ્બે છે. મુપ્રસિદ્ધ કવિવિવેકથી આનંદકુમાર આપી તેના વિશેષ લખે છે: 'માન માનના કોઈ પણ દિલી નવરના મેદાના અજોરો મીથી વધુ મુરસિત રવા હોય ના તે વેદાદાની પામે એમાં અને જુલસાન-

કાદિવાપાટના નામે આવેલા ત્રિજુવાડના છે આ અર્થનંત મગમન મદેઈ ૧૧૦૮ની રવમગ મુલસાના મેલવા રાનઓએ બધામાં હતા.

(દિગ્ગતિ આકાશનિરૂપન એન્ડ ઇન્ડોમેગિયન આર્ટ ૪. ૫૧૩)

ત્રિજુવાડના નદમાં દરવાજામાં પણ દિલી પામળથી દેઈએ થયું મદરવ બોમ્બે છે. કુરુમ્બાના જમ્યાને છે કે એ દરવાજાઓની કામો શુદ્ધ દિવિટ રીલીની છે એમાંના દરવાજામાં પણ એ જ રીલીના રવાયા હતા આ બે સિવાયના એ રીલીના બીલ દરવાજા-ઓ નકિલવાપાટના ધુમકી, કપર દિલ્લા પર્વતીઓ પામે તેકરી અને દક્ષિણ દિગ્ગાં વિવ્યનવરના મળી આવે છે.

ત્રિજુવાડના મદની રાજેરામ હુ કેક કપર દિગ્ગાઓ આવેલા આવેલા તેને દક્ષિણ દરવાજાથી બહાર કીડી પામેના તથાવને નેકે વદોમ્બા, તથાવ ધણું વિસાળ દોઈ સામા માધમનો પેરાના ધગે છે આશરે અમાલવાદના કાકરીઓના જેવા બુખાદાર મોળ છે. પાખીને બજે તેમા આશરે કાદવ હતો, જ્યાં ભેંગે માંગે પડી દની નામના હોય છે કે પાટળના રાન મધગા રંજને એક વર અર્ધા ઝવળી નાખેલી, પળ કાદેરમાં પાખી મળે નહિ આવે તેને બાજરા બનને તથાવ મેલવા કુદમા કુદમા જ્યાં આગરાની બધાવળે એક રાનમા મદ અને તથાવ બાખીને તોયાર મરી આપ્યા 'સનમગ ઈ ૧૧૨૦મા સિદ્ધસાને પાટળથી મુનાનદ ઉપર આગ્રમુલ્લ લ' જની વખતે માર્ગમા પાવેલ, મુંદપુર એકે નાળે સંદાવેલી બધાવેલા તે જ વખતે જ્યાં આ તથાવ વળ બધાવું હોય એ મકલ છે.

તેને કામ પડી દની તથાવ પડેલી જ બનરના મળે આપવી કહે વનર માનનાં જ વાહત, દાઈ મી માનના કામની દની, એટલે તેના મારક કાકુની પ્રસાદી નાલિંગેર વનર લીધા, દોઈકામ જમ્યા અને પછી જાંખાં હતો તે મદિરે આપીને શુદ્ધ રવા.

પુરાણીએ બંજબર આ વાગ્યું હુ કીરીને એકા મદ મળે. બહાર કુદમાને ધવર પ્રકાગે કુદમાઓ હતા અને મદિરની બંદના 'મા અપકારમા મારી પમારી પેટી દની મીખાલનીઓ ખમી દની એટલે અધારમા કાંકા મારી મારી વનુઓ મેકેલીને થેલીઓના બરી ને પછી મનુદની રાદ તેના એકા પાંચ વાગ્યે મદરવ આવેલા તેને થેલીઓ મેલવી નિત્યકર્મથી વરવાળાં અને મદિરને છેલ્લા નખાદાર કરી આગના વિનાગ પાનેલા સામરો-કુદમા નમુકાના પ્રવાઓ આનંદ મળ્યા. આમજ મદરવ ને પાછળ હુ, જેમ અમે ત્રિજુવાડના કિલ્લાની કામ નીકળ્યા થોડેક સાતનાં એક પ્રાચીન રેકર આવેલા. મદરવે કહ્યું કે અર્ધા બુના વખતમા ત્રિજુવાડનું બંદર દગ. નજીકમા જ તે વખતના તથાવના અરોગે છે. દગ અધાર જલુદ એટલે કાંઈ નામમા દની મદરવે નહિ વળી ત્રિજુવાડમા ના એરકુ બધુ જોતાનું બધા દગ કંડી બીધ વાર કાંઈ વખતે આવવું પડશે અને ને વખતે જ આ પ્રાચીન નગરનું મગ્યું સંગ્રામન કરીએ એમ વિચારી એ આગળ આવતા માંડુજી.

કાળી બાનુએ કમ્યું સપાર મળુ વિરનંદનું દનું અને જગને લાકે ખાસ પાટનો પ્રદેશ પટપાં હતો ને તેની પડે પ્રમંદી કીરી કમ વદિયાર વરવીથી સુર્યાનું કિરોગ અમાસ કપર કેકાના રમ કપર પથરાવા કામ્યાં હતા. જ્યેમકેમ પથમને કપાર મનો હતો તેમનેમ રુણદેશમા આવનનાં દરવા નવરે વડનાં દનાં પ્રમાલવે રેખાવ રમુડું સુધિદારવે નો વનું મી મકાવ તેવું નથી રાને આ વિનાગમા થોડાક છાંડા પડેલા, એટલે રમની મપાડી મદરવ મદ પડી દની સાત વાગ્યે અને કોપુર નામે પદોમ્બા ત્યાં વળવાર

નાડા બ્રિજના હવા તે વહિયાર તરફથી આવેલા વાહડા દાદાના બનાવ્યોના હવા રબૂનાં કાંવને લઇને ચાલી શકાય તેગ ન હોવાથી તે રબૂનાથી પાછા વળ્યા હતા અને આજનો દિવસ ઝિંજુવાડા રોકાઈ કાવ સુધીમા રબૂનો કાંવ મુઝઈ જનાં આજની કાંલે વાહડા મધ્ય જવાનો તેમજ વિચાર કર્યો હતો. કહેવાની જરૂર નથી કે રબૂના બંધોના કાંવ તે માંથી નહિ પણ તેની સપાટીમા રહેલા ઓકા ને બાંધ સાંકોના હોતા. અત્તરે મને જણાવ્યું કે પાચ માંડ રબૂનો પટ વહારી વાહડા દાદા પહોંચાય છે, એટલે પગે ચાલવું બહુ અગત્ય ગઈ પડશે હું એમ ધારતો હતો કે જેની રીતે ઝિંજુવાડાની નજીક-મા જ રબૂનાં ઝિંજુવાડા બેઠા છે તેની જ રીતે વાહડાદાદાનો બેઠા પણ નાકાની નજીકમા જ હશે પણ રબૂના દાર્દગા પાચ માંડ એટલે તો ખોરાબના અને કંચની ગરમ વચનો મિતરતા કહેવાય એ બંધોની હાથ જ થયો ગારી દેખા રબૂનાનો કાંઈ એવો બેઠા જોવાની હતી કે જ્યાંથી ચારે બાજુ જોતા કયાય પણ જમીનનો કાઠો ન દેખાય. વાહડાદાદાનો બેઠા એટલા પૂરી કરશે એમ લાગ્યું વળી પાસે ગાંધવા પાચ પાચ માંડ સુધી ચાલવાનો હવાનો કાંઈ કાંઈ મળવાનો હતો? મનર આજે કાંવમા કરવામા આવનારી મુશ્કેલીની અસહ્ય હાંડમારીમાંનું વચ્ચેનું કરી મને પાટો ઝિંજુવાડા કાંઈ જના પ્રયાસ કરવા લાગ્યા પણ ગાસમા તો આજની જે મુશ્કેલીઓએ સાદસ એડવાની તમામ ભજન કરી હતી નાનપણમા મૌનિસન કુઓના સાદમકાર્યો વાંચી, આજે કરી ગયા છું નવા પર્વેડનો જરવાના રોજ પહેરવેલો મારામા ભજન થયો હતો ચાર પછી તે 'કુમાર'મા વારવાર આવતા ધુવપ્રદેશના સાદાંમક પ્રવાસો વાંચીવાંચી અહીં વધુ ને વધુ ભજન બાંધ્યાને હું જુઓપિયન પ્રવાસીઓના પ્રવાસ સાંકરે સાંકરે સાંકરે સંકોચી બાંધ્યાને ને છવન-મા આદર્શિક પ્રવાસો એડવાના તવામા મારામા કલ્પન થયા હતા કંપેપુરથી રબૂનાં મધ્ય મુકેલ દાકાની નજીક તે વધારે કાંવ હતો નહિ એટલે સાજતા પૂર્વે વાંચી મકાલ, પાંચ જેવનમ કાંવ અને આમારી વચ્ચેનું છેડું વચડ જવ હવ નેમનેમ રબૂના કાંવની બચકરતા વધતી જતી હતી કોટકે કલાક પછી કાઠો અલોચ થયા ચારે બાજુએ વર્તુલાકાર સિતિજપ્રદેશમા એકાગ્ર રબૂની સપાટી આકાશ-ને મળતી દેખાતી હતી સાંકરે શાંત્ય પુરાતન સ્વપ્નની એ મપાટી.

ઈશ્વરી ઇન્સાફ

હજરત મુસાએ ખુદાને બદલી કરી કે 'આ સર્વગ્રાહીમાન પ્રભુ' અને તારા ઇન્સાફનો એકાદ નમૂનો તો બતાવ' ખુદાએ કહ્યું, 'મારો ન્યાય એ તારે જોવા જ હોય તો કલામા ઝગ પાને જઈને સવાઈ ના.' હજરત મુસા ત્યાં જઈને એક ઘડને જોયે સેતાઈને બેસી જવા કહી વારે એક પોડમવાક ત્યાં આજુબ આવી પડ્યો તરમથી વ્યાક્રમ થયેલા તે સવારે કપડા કલારી હાગમેલા કાંવા અને ઝગતા નિર્મળ જળનું પાંદડું દર્શી પેલાની તરમ છાંય થી રમતે પડ્યો. જરૂર તેણે કપડા કલારી ને વખને તેમાથી પેલાની એક કાંમણી નીચે રાખી પછી હતી તેનું તે બાન રહ્યું નહિ.

થોડા સમય પીછા બાદ એક કિશોર રમતો અને મેઢ કરેના ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેની નજર પેલી પેલાની ચેલી કપડા પડતા, ને કાઠા મીને નાસી ગયા એટલામા એક અમથળો લાકડીને લે ત્યાં આવ્યો અને હાથમે ચાઈ નમાજ મૂલરવાની તેવારી કરેના હોતા. તેવામા પેલા મવાર મારને મેડે પાછો રેપો અને પેલા અધને કહેણીને ત્રાડ પાડી. 'હું માની ચેલી અહીં બૂલી ગયા છું. આ જગ્યાએ બીજુ કાંવ

બાંધે કે તેના કપરથી હાંમલા જ વેળા જમી મઈ હોય તે તો તજ દેખાતી હતી. રમીને કાંઈક કિશોરોથી ફરિયાના મોલ હાંમલા જ આવી વડે અને અગને આવરી એ બેના બચ લાગતા હોતા હો કાંવમા એક કલાકમા માંડ પાંચમા માંડ આને ચાવી રાહતા હોઈયુ આવતા આવતા કાંવ જોડતો હતો અને તેનાથી મારા બધાં મડા ભગઈ જવા હતા ત્યાં કાંવ કાંઈક હોય તે વિચારને મૂકી એક ફેર આધને અનન્ય થતા હતા એમ કરતાં કરતાં ચુરમ માથે આવ્યો એવામા એક રમી ચાર માંડમા મુકલા નજર પડ્યા મનુરને મે તે વિષે પૂછ્યું તો તેણે કંપર આપ્યા ક કંપેપુર અને વાહડાદાદાના બેઠાની અવવચ્ચે નજીકજોને પીવા માટે એમા પાખી રાખાય આવે છે આ પ્રદેશમા આવતુ ફરક માંડ પાખીના ગાટલા માથે હડે ચાલે છે અને હોઈકણ પાખી આ માંડમા આમ રડતુ બચ છે બોલો તાખા તો જ હડે તો અરધ જ રહેતા બૂટ્યો હોતા, એટલે અમે ત્યાં જ નાનતા કરવા બેસી ગયા ગાટલામાથી કાંઈ પાખી પીપુ અને આવતુ ચાલવા માંડતુ એ વાંચાની કમમમ પ્રભુ નાના બેઠા દેખાવા મનુરે કહ્યું કે એમાનો પહેલો તે વાહડાદાદાનો બેઠા, પણ તે જ કાંવ કલાકે વાહવા પછી કાંવથી હડે હું બરેબર બેઠાક જન્યા દતો પચતી ગાખી મુકી કાંવથી ઘરે મારા પડે બાકી નુવા દતો. અજ કમીને માંડી હતી અને નરસાનો તો પાદ ન હતો રબૂના પ્રવાસના આ પહેલો જ દિવસ હતો

માંડમા કંપરી અને બેઠાની નજીકમા પહેાચવા આવ્યા, ત્યાં અત્તરે જોલ્યો 'બાપડ, આ નાસડાપોટલા હવે તમારે જીવડવા પડમ'

'કેમ વળી?'

'બાપડ, હું કહેતો છું વાહડાદાદાની દેહોએ માખમેની કંઈ નમેલી છે, એમાના કંટવા જ મને જોળબતા હશે એ એશે કે કુ તમારા પોટલા જીવડીને લાવે' છું તો તમને જ ત્યાં પેચમા નહિ કે, એટલે તમે જીવડી હો અને ત્યાં મેઢકુ જ કહેલે કે એ તો રમી દેખાડવા માંડી સુમાથે આવ્યો છે'

'તો માંડ ઈ એક તો હવે મારા જ પન માંડમા કંપરે છે નથી ટમવાં મળેતાનમ્તો આજ કાણુ છું, તેમા વળી આ આજ આવ્યાં' વાહડાદાદાએ કહેણી કરી લાને છે'

(આક)

અમુતસાક વ પડ્યા

આવેલ નથી, મારી ચેલી તે જ બીજી પોલી બેઠાને માટે ચાલ, જમી પાછી આપી કે.' અંદર નરસાને કહ્યું 'બાહ હો તો આજે જમી રમતા નથી, લારી ચેલીની મને ખબર પણ નથી. ચા માટે મને નાદ ધમધમે છે' કોઠામેશમા આવેલો પોડમવાક પેલા નિર્દોષ અધને પોતાની સામેથી કાર કરીને ચાલ્યા ગયા

હજરત મુસાએ ઇશ્વરને પ્રાર્થન કરી 'પાપ-વિગા' અને અમા કઈ સમજ પડી નહિ.' ત્યારે કિમિયા જમઈક ત્યાં પ્રવરતને જોલ્યા 'જ કોઈને પેલાની ચેલી કાણુ મારાં તેના બાપ પેલા પોડમવાકે ત્યાં નોડરી કરેના હોતા નોડરી કરવાનું તેનું શરૂતુ થતા નહીં ચેલી નીચી પચારની રકમ કોરેમવાક હજમ કરી ગયા ને રકમ નેલ ચેલીમાં રાખી મૂકી હતી, ને આખરે નેના અરા હાકાઈ હાકામા નહ. પેલા અજ આવે દેખી મિત્રતામાં હોતા ચારે નેમ્ પેલા સચારના બાપનું ખૂન કરેલું, આજે પોડમવાકે તે પાંધેના વચ કરી પેલાના પિતાનું વેલ કીધું'

(નરસી કપરથી)

દિમનસાક લીલાધર માંધી

સુરાષ્ટ્ર કૃતકડી

લેખક-શ્રી ગમગિહજી કા. રહોડે શ્રી બી. આર

કેમમાં બુનની પાવવ્ય માથે, અલ્પી પગગાઈલ ફરે 'માતાનો ગાંડ' નામે નામ છે. એક વાતા પહેવાને બને કાંઈ એ વચેત્ર છે અને એની કાતકડે દેડીએ છે એમણે લખા સુરાષ્ટ્રી કંઠ-શીખ કડીનાં ગાંઠે પ્રતિષ્ઠ છે 'માતાના ગાંડ' સિવાય હિંમ્મત કંઠ-શીખી કંથનિ બિહાર અને પતનના કંઠકાઠા આગેમા માથે છે બ્રહ્મચરિના કંથના આગમાં પાણી એ મળી મહે નેમ છે.

કંઠ-શીખી અત્રાત કોણુ દોય? પાનુ કંથન એ શુ? ક અને કેમ તથા કથા બને છે નેની સ્વભાવ ધમ્માને નહિ હોય

કંઠ-શીખી સ્વભાવ લખનુ અને રા નવરનો સ્વરિક પદાર્થ છે એમા મધુર સ્વાદ, નેનજ અને તુગરા હોય છે. પચક્રો નેનજ, અંકુ-મિનિયગનુ પ્રાપ્તિ, એક કાર અને પાળી એ આર અંગીની ત બનેલી છે. બદુ લ્હા વખતથી પ્રખર રાસાયનિયોમે ધણાધણા અખ-તરાઓ કંઠ-શીખીં એનો અલ્પમા માટે સ્વેદ, પાનુ અને ૧૬૬૭ મુખી નેમો ને ચિંતે પૂરની ગાદિની મેળની સાચા ન હતા બદુ ધીર અને ધીમી અતિએ સ્વભાવ એનો અંગીયન આગળ વ યુ છે

કંઠ-શીખી મુખ્ય ત્રણ ભાગે છે. ગોદાગ કંઠ-શી, મોદા કંઠ-શી અને નવરાર કંઠ-શી. આ ગિવાય પાણુ એની એક ભત છે એ કંઠ-શી-આશીના કાપાકોના આન બદાઈ નહિ દોય એ કોમ કંઠ-શીના નામે આગળાય છે. કંઠ-શીનુ આ બિજલ તેના એક અંત કાર પર અવલે છે. કંઠ-શીની સ્વભાવ એ પ્રકારનો કાર વપરાય છે ને પ્રચાર-ની કંઠ-શી એ છે.

આપણે સારથી કંઠ-શી વાપરતા થયા અથવા કંઠ-શી પહેવ-વહેડી કપડે, ત્યાળી અને કેમ મળી ને કહેવું મુશ્કેલ છે અતિ પ્રાચીન માળની આપણે કંઠ-શી વાપરતા આવ્યા ઊએ. કંઠ-શીના કહેવે અ-પાણુ પુરાણુ વેદક ક્રોધમા પાણુ છે સ્વદ, મુશુલ અને પાખડ પાનુ કંઠ-શીના કપાયા ત્યાળાની નયા છે નેમની પહેલાં પાનુ લિદમાં કંઠ-શીનો કડીનાં ના દરો ને મિટવે મળી નેનો હનિદામ કપરખ નથી.

ગામાથ કેમોમા પાનુ કંઠ-શી વપરાની નો કાબા માળી આવે છે, પાનુ ત્યાં એનો કડીનાં પાંચમેા કે ક્રમેા વર્ગી લ્હો નહિદોય એક-એક સ્થળે કે ને પહેલા ત્યાના કામેા પહેવાની કંઠ-શી આવતા કમા. ને વખતે નેમોનુ કંઠ-શી વિરનું તાન બદુ અલ્પ દાનુ નેની સ્વભાવ બાન પાનુ એમને ન દાનુ. પાનુ એમને કે ને વિરે નેમો પાવાનુ કાન વચાના પ્રયા અને આજ પોતાના ને કેમો નેમો પુષ્કળ પ્રમાણમા કંઠ-શી નિ પાળે છે.

ઈ.સ. ૧૯૧૦ મુખી મોદા કંઠ-શી કોમે તદન અસાન દવા. દક્ષિણ અમેરિકાના સેટલેટ પદાવમાં મેન્ડોઆની કંપને નેની પેટા-ગમ્બે દા. મિલિને નેમો કંઠ-શી મોળી ત્યાં એ લખાએ અજમરકે ગળા આપે છે આપણે યાત્રુ વાપરીએ છીએ એનો પાદમા કંઠ-શી મોદા કંઠ-શીને તથાવવાની એ આરી કંઠ-શીનું કામ આવે.

હિંદમાં ૧૫ મરગે સીમમાંની પુષ્કળ પ્રમાણમાં કંઠ-શી અંધવાન મની અને વખત ૩૩ થી ૪૬ સિંચે ગાનુ મેંલેવવાની નજાન આમે પાનુ કંઠ-શીના વેપારનો અંતેમ લિલે લ્હો કે મિયુ કો મહાબાન અને મોડીપાલદા મુખ પામે મોડીકમાં ૨૨ વર્ષે ૪૦૦ કંઠ-શી

કલપ માથ છે. હિંદનુ મરગા કંઠ-શીનું કલપ દર વર્ષે ૧૦૦૦ કંઠ-શી વધુ નહિ દોય, અને ને પાનુ અનિશ્ચિત છે હિંદી કંઠ-શી વપરામાં બદુ આરી નેગર ગુમુદરી નથી એ વાંકે નેની સ્વભાવમાં બી લ્હા મેક અને ખીલ ક્યારના અગુરુધપાને કીમે છે, અને બેરકમરીનુ ને પચિમુખ છે. પ્રયત્નથી એ કંઠ-શીને નેની મેકમે નેની મુખ અને મુખ બનાવી કાતય.

કંઠ-શીની સ્વભાવ 'સાંકે લ્હીનુરી રીના પ્રચલિત છે કંઠ-શી-મા વપરાતા નેના અંગેના ગુણુ અને પ્રકાર પ્રમાણે નેમો વિચિ નરી કંઠ-શી તેવા કસાય છે શુદેપમાં મિલાઈત, અંકુમ-અંકુ ને અંકુમ-અંકુ કંઠ-શીની જનાવરમા વપરાય છે અંકુમ-અંકુ ને અંકુમ-અંકુ ને વાપરા દવામા તથાવવાની કે પાળીના કપયાન દર તાળી નેવાથી કંઠ-શી મેળવલ છે

કંઠ-શીની સ્વભાવ વપરાતા પદાર્થોનુ શરમ ગિશ્વત્ કંઠી તેને કીમેશીમે કહે થવા દતા એ ગિશ્વત્માકી કંઠ-શીના આક બાનુવામા 'ક્રિસ્ટલ' (crystal) દ્રવ્ય પડના નય છે. કંઠ-શીના નેમ લાંદનવનુ પ્રમાણુ આપું રહે નેમ કંઠ-શી વધુ શુદ્ધ અને છે એવી તદન શુદ્ધ કંઠ-શી માટે નેમ પાળેની પાળી પ્રતિષ્ઠ છે

કંઠ-શીના ધમ્મા ધાનુ કપરોના છે. કંઠ-શી બનાવવાના નાના કાર્થો માડી ધળી દવાઓ તરીકે આપણે કંઠ-શી વાપરીએ છીએ. કંઠ-શીને ૬૦ અમ ક્રોડીએ મળી આવતા એનામે છે વધારે તથાવતા એ મુજૂર છે ૨૦૦ એસ મેન્ડીમેડ મુખીની કામીએ પહેલાય નેમાનું પાળી બેડી નય છે અને રવેન મિટિડ નહીં રહે છે. રીને આપણે કુલાંવરી કંઠ-શીના નામે આગળામે છીએ. દવાના મરગા દમેમા કુલાંવરી કંઠ-શી વપરાય છે હોટીને બંધ રાખે અને બમેલાં હોટીને નોડનું એ મિના મુખ્ય ગુણુ છે મરીના મોપાણુ બાનમાની એ ને કારણે હોટી બદાર નડ દોવા ને નેના અરકાવ માટે કંઠ-શીવામા પાળીનુ રીસું બદુ લાખકરકે છે મેણુ આવડુ, ચારા પડવા, જમાનું આવડું, પડકમ પિત્તર કી વેમે મેંગા થતા અને-દરે એક અગ્રમ પાળીમા દર મેન કંઠ-શી વાળી નેના મરગા રેરાની મડી નય છે આખો દુખની દોય ને કંઠ-શી ને સ્કીપ્ માથે પીની આવળી આગવાન ક્યારતા એ દુખાવે મને છે એક અગ્રમ પાળીમા એ મેન કંઠ-શી વાળીને નેના રીવા પાનુ આપણાં નજાન છે અંતિમા, પ્રમ અને પ્રમેદ એવા દરેમા પાનુ કંઠ-શીને વિચરકી વેમેંગા કપયાન માથ છે હાથિયા તાવમાં પાળી ૧૦ મેન કંઠ-શી મેંગ અથે આપવાની એ તાવ અરકે છે. ૨ ટામ કંઠ-શી, ૧ ટામ તામ અને ૨ ટામ આમના ગિશ્વત્નુ મુખ્ય એક છે ૨૦ મેન કંઠ-શી આવતાં કાદા તમા ક્રમસાવગા કાદા છે. કંઠ-શીને પેરમા મળી, રકમનંજ- અને નવરાર કંઠી છે.

કેટિઆશીમાં પાદાશ કંઠ-શી (મવેનાપાણુ આમાન કંઠ-શી) અને કોમ કંઠ-શી કપયામાં આવે છે. આપણુ કંઠ-શી નેનરેવ કે કિન્ટની નિચેરને કિમને આક અને ૬૬ મરગાં તમા કનામા સિંચન (fertilization) ગિવાણુ અને વપરાય છે હાંકિન પાપમા મિટ પાવ દયા કંઠ-શીનું ગિશ્વત્ અલ્પા ૩૦ અગ્રમ પાળી અને

એક આઉસ કોમ કટકીની ચાવુ જરૂર રહે છે કેવેલપમેન્ટ પૂર્ણ થતા પ્રિન્ટને નિશ્ચિત સ્વરૂપ આપવા અને સ્વચ્છ કરવા ૨૦ આઉસ પાણી અને એક આઉસ ફટકીના ત્રિશુલથી ઘોવાવા આવે છે ૨૦ આઉસ પાણી, ૧ આઉસ માઈલિક એસિડ અને ૨ આઉસ સાદી ઝટકી અથવા ૧ આઉસ કોમ કટકીનું ત્રિશુલ નેગેટિવ પરથી ડાઘ કાઢવા વપરાય છે. હાથ પ્લેટની રચનાના એક અન તરીકે પણ કોમ કટકીના ઉપયોગ થાય છે.

ફટકીના ઉછાંગ સાથે બીન પાણુ ધણાધણા ઉછાંગોને પ્રોત્સાહન મળે છે ધણી વસ્તુઓના ઉછાંગની રચનામાં એનો ઉપયોગ થાય છે ચામડુ ધોણુ કરવા માટે આમકુ કમાવવા, કાનળો પર ચક્કાટ લાવવા અને તેમને હીલ્સા બનાવવા તથા અપાલ (superproof) વસ્તુઓની ઉત્પત્તિમાં ફટકી ઉપયોગી છે સરકાની શુદ્ધિ અથવાને અશુદ્ધ પ્રવાહીઓને નિર્મૂળ કરવા પણ ફટકી બહુ કામગીરી છે ફટકી પાણીમાં ડાલ્ય છે અને ગરમ પાણીમાં એની એ સમિતિ વધે છે જેમ કટકીની દ્રાવ્યશક્તિ વધારે તેમ રમણ અને હીલ્સ બનાવનારઓને એ હિતાવલ અને આછી ખર્ચાળ માય ફટકીની બનાવટની મુશ્કેલીઓ જેમ ફર થાય અને ફટકી શુદ્ધ બને તેમ રમાઠકામ માટે સમી અને વધુ સુવલ બને રમાઠકામમાં ન મુખ્યત્વે ઝટકીને વધુ ઉપયોગ થાય છે પાકા રંગ ચડાવવામાં અને કિરમચ રંગની બનાવટમાં ઝટકીને વપરાયે અનિવાર્ય છે આજ પણ કમચા 'ખાલાના મટ'ની બાબતના રમાઠકામને તેવાર કરેલી અજરખ, શાલ અને બૂરા રંગ રંગેલી ચાદર બહુ જાણીય છે.

'ગાતાના મટ'ના તૈયાર મની કટકી અંક પચ્ચીશી પહેલાં મુક-શફર હતી હાલ એ ઉછાંગ ત્યાં સુતપ્રાય ફસાતા હોઈ એના પુનર્વિધાનની જરૂર છે એ ફટકી ફરી ને બહુ દેવે તૈયાર થતી હોવાથી શુદ્ધ અને શુદ્ધ બનતી આપણુ એ વિષયમાં રસ લેતા તેના નિષ્ણા-તોએ એ તરફ દૃષ્ટિ દોડાવી સ્વેચ્છીના અનુપ્રુથ અને ગૌરવ અર્થે એ ઉછાંગને હાથ કરવે એટલે આપણુ રામાનિત્રો તેમ કરશે તેા ને ઉછાંગ આપણી મ્લેચ્છીની પવિત્ર ભાવનાનો પોષક બની આપણને શુદ્ધ ફરી ફટકી બનાવવામાં મારશે.

'ગાતાના મટ'ના તૈયાર થતી ફટકીમાં ત્યાના દુરી નામે ખતીજ અને સુત્રાખારને ઉપયોગ થાય છે એ બે દ્રવ્યોની ઉત્પત્તિ વિષે નીચે ઉલ્લેખ કરી ફટકીની સીપી અને સાદી રચના વર્ણવી છે.

ગામતી ઉત્તર અને પૂર્વ વહેણ કાઢે ખાડાઓ અને કાલસાની ખાણો છે આ જમીન 'ચરીઆ' નામે ઓળખાય છે અહીંની વ્રસ મ્લાવજાણી દાગા રંગની માટી ખોદી કાઢવામાં આવે છે એ માટી 'કાચી દુરી' કહેવાય છે કાચી દુરીને ખોદાણુ થયા પછી જમીન પર પાથરી સૂકવે છે પછી તણુ તણુ સ્વિસના અત્તર એના પર તણુ વખત ખાણી છાટે છે પરિણામે તેમાંની મ્લેત રંગનુ સત્ત્વર ઉપર બેપડી આવે છે અને ત્યાં જ ચોદી રહે છે ત્યાંથી એને સખાળ પૂર્વક લઈ લેઈ રાકવામાં આવે છે. આ પદાર્થને દુરી કહે છે. આ ઉપરાંત વહેણની રેતીનો ઉપયોગ થર અરેડી નીચેની બેજવાળા જમીનમાં કચાસ કરી દુરી બનાવવા છે જમીનમાંથી એ મ્લેત અત્ત સુર્યપ્રકાશથી ઉપર ખેંચાઈ આવે છે એ 'રંગેલી દુરી'ના નામે ઓળખાય છે અને વધુ કીમતી ગણાય છે.

હવે સુત્રાખારની વાત એક ગોળ ખાડો ખોદી તેની પાસેથી ચારીસ ફૂટ કાઢી અને નક્કુ ફૂટ જમી એક નહેર જમીન પર બના-

વવામાં આવે છે એમાંથી જમીનમાં પાણી ન વૃત્તાર્થ નય તે મંડે એજનેને સીમિન્ટ લગાડવામાં આવે છે આ નહેરની ભંતિ પર અંતર પોસાણુ રહે તેમ, લાકડા સાખી તે ઉપર ધાસ અને 'લદ' નામે છેડવાની ટાપખાઓ નાખી તેને આવરી લે છે પછી તે પર મારીની કિનાર કરી ન્યાસ નાખે છે આ કચારામાં કાણુનુ, પોલકીનુ અને બળી શકે એવા ખાતરનુ પ્રાણિલ (બગા) બંદે છે તેને બળ દબાવી ઉપર પાણી બરી સામે છે અમ્મગામી કાઠવાણુ સત્ત્વ, જે પાણીમાં દ્રાવ્ય છે તે સાથે એ પાણી નીચે નહેરમાં ટપકે છે આ પાણી કચાર મેનુ દોાય છે તે નહેર રમ્મે પેલા ગોળ ખાડામાં એકઠુ થાય છે આ પ્રવાહીને કડાળી કાઢવ જેવુ થઈ બને એટલે એને સુર્યપ્રકાશમાં રાખે છે આ પદાર્થ એ જ સુત્રાખાર.

'ગાતાના મટ'ની ઉત્તરે વે ચાઈલ ફર 'બનનાર' નામે રેકરી છે તેમાંથી પાણીનો એક પ્રવાહ નીચે ૨૦ ફૂટ ગમચારસ ખાખેલિવામાં મોપાનમેણીથી પડે છે ને પછરની વીસ ફૂટ કાઢે છે એ પાણીમાં ગરમનું લગાણ છે આ પાણી પણ ફટકીની રચનામાં વપરાય છે.

ફટકીની બનાવટમાં જે ભાગ દુરી અને જે ભાગ સુત્રાખારનુ પ્રમાણુ લેવામાં આવે છે પદરેક મણુ ફટકીનો ધાણુ ઓપરાસાથે કોતરી સત્ત્વરે લોખંડુ વાસણુ પુરા (મોલ્ડ મનખન યુઝ) પર ચાડેડુ દોાય છે તેમાં પ્રમાણુસર પાણીમાં દુરી નાખી કાઠાણમાં આવે છે દુરી બરાબર ઓળખી ભય એટલે તેમાં સુત્રાખાર નખાય છે એ બધુ ઓકરસ મળે જતા એ ત્રિશુલ પર ખાડની ચાસાની પેઠે મેંડ તરી આવે છે તેને કાઢી લેવામાં આવે છે આ રીતે મ્લચ કરી તેને માટીનાં બીજા માસણીમાં કાઢે છે આમ ધોમીયેને કરતા તેના કેવાસ (કમીઓ) બધાય છે આ કેવાસને કીરીકી ત્રણ વખત ભાંગે માટીના ચાસણુમાં ઘોવાય છે આવે છે એ ધોમિયે શુદ્ધ કમીઓને કીરીકી કાઠણવામાં આવે છે. ફરી એ પ્રવાહીને, પ્રત્યેકમાં પાનેક મણુ પાણી મચાણ શકે તેવડા જમીનમાં દાઉસા માટકામાં બંદે છે પાચ સ્વિસ સુપી ત્યા રહી કાઢે થઈ એ પ્રવાહી થન સ્વચ્છ પડે છે હવે સ્વિસ આ માટકાઓને જમીન બહાર કાઢી ફેરડે છે એટલે ફટકીમાં થન ગઈ હાથ આવે છે આ ફટકી એ જ શુદ્ધ અને શુદ્ધ આપણી દમ્પી ફટકી એના માગડા કાપતા એના મહિસાકરે પહેલદાર પાસામાં પડે છે એના આ આકારના કેવાસ એ આ ફટકીનુ મુખ્ય વિર્ણ છે ત્યાંની દેવી આશાપુરાના અમકારને લાગે આ ફટકીના કુટડાં ઓર્ગા મહિસાકાર માણુ પડે છે એમ ત્યાના લોકોની માન્યતા છે.

પદ્ધતિસર કામ નહિ લેવાના ફટકીના ઉછાંગના આર્થુ એવાલ થયા છે હા મ ૧૮૭૦ પહેલાં લાખી માણુ ફટકી કમગારી પદરેસ નિકાસ થતી જે ૧૮૬૦ સુધી ૫૨,૦૦૦ માણુ ઝટકી ફર વડે 'ગાતાના મટ'ના તૈયાર થતી હાલ વીમેક વર્ષથી ન એ ઉછાંગ પડી ભાગે છે એ ગામ જેકે ધર્માઈ જમીનનુ છેલ્લો ત્યાંની ખતીજ પેદાસ કમળા મહારાજાની થાય છે અને જમીરને અધિક ભાગ મળે છે કમ્પ ૧૦ ખાર તરફથી ત્યા કોર્પોરેટ અપાતો અને ફટકી તૈયાર થતી રાત્ર બન પ્રભ ઉભયને આ ઉછાંગના કાપતા અને ગમેનવશ હા કામણી ને કોર્પોરેટા દુલ્લા પહે કાઈ કોર્પોરેટ લેવાની દાગા બીડનુ નથી એટલે કહીને ભાગ્યે છે, એ ઉછાંગના ખેડત વર્ગ સિવાયના પદરેસ માણુ સોનો રાહો હતા અને બીજા કારીગરીને કોતમન થયત તેનુંક સદ્ય પળુ સ્મનવરીતે એની ખીસવળી થાય તેા પુનઃ એ એના અનેક વાજ આપણ થાય

આખણુ રચા બજા બીએ તે નેત્રા કરવા કરવા હવે આ જડ તેનો નિર્ણય કરવા એમાં વધુ માન્યપણુ છે

જીવનનું પરોઢ

બાળકો માટે

પ્રકરણ ૨૯
છૂટયા!

આ

પણે ત્યાં ગામગામની પાત બતાવવા માટે કુતરો અને કૌશીબનું આતર મુકાવય છે. યમુ એ ગામડેથી ગાપણને પૂરે પૂરે મુકવન નથી મળતુ. આ વખે કુતરો ગાજાઈવા છીએ તે દરિયા આફિઝ દરિયા ગાજાઈવા છે. બીની રિંગા આગમમાં છે એટલુ જ નહિ, જોડુઆ યમુ આગમમાં છે વેશાળ-જેઠામ ન્યાને અર્ધી બળબળવા બેવાં દોય ત્યાંને ત્યાં પડતી દોય છે આપણે ત્યાં રિંગે-બરના છેડવા અઠવારિયામાં દે કાગા દે કા દિવસ દોય, ત્યારે રંગબન અને કીનિરંગામ કિરંગમના કિવગે કાળામાં કાળાને રાત દે કા-માં દેડી દોય એ કપરાન એકિવથી લુકાઈ મુશીના ચિવાળાના આર માગ ડોડીને બાકીના આઠ ગાદિના ત્યાં ચાગામુ આવતુ જ રહે ત્યાંને વાજળ થકી આવશે ને વરસાદ તુડી પડશે એ કહેવાય નહિ. કીનિરંગુ એકાન બીડ નાંને ચોમેરની નાનકડી દેડીઆ પડે કહેવા અને કપાનો નિત્ય નતે રાસ રચાને એ માથે કિવસ આખા આનાશમાં વાજાને નાથ ચાલેના એ બોધ બન નહુ કીનિરંગમની અંબેડ રમુસિઓમાં અને ત્યાંનાં વાદળાની અંબુની કી-તાછ રહી મળે છે માગ બાળપણના ગોડિયાઓમાં દે વાજાના યમુ નમણી શરૂ. કલાની કલાક એ વાજાઓ બેના દે પિદરને

વાજાં અનેક જતના દોય છે. કેટલાંક વરસાડ, કેટલાંક દેખ-પડાં. દેખવાં વાજેના ને ચિતામાં દુલ્લેકા ડોરા જેવા, તે કલકાક નિઆળમાંથી છૂટેલાં ગાનિયાળ બાળમે જેવા હિંચાળે થરેલી બાળા વાજાજોના પાળેના મનને વિનોદ કપાવે, તે રમેડાઓની કંધામુ વાજરની જેમ આકાશના વરસવાને આવવી લેનાર વાજળ મનને કાસકી નેટ રમુડા વાજળ અને કેપેડી કિનારવાળા કાળા વાજળ ફગફગથી લઈ રહેલા બનીયાની ગોળાને બે બાળવી કે, તે કા સિનિમ કપર દાથી, ચોડા, કોર અને જલતળના જળાવડોની મર-થરને જેવા કપાળવનારા વાજા વળી પોતાની પામે દોડી અ-પવા નોનજતા જળમુ આ બધા વાજળ કપરાત કેટલીક વાર બેવા પાળે આને કે જે ન વરડે, ન ખરે બસ અંકરખરે પથારે રંગેને કોમાં વડે પોતાના રંગમાં મળુ બાત પડવા નદે. આવી જલ-નાં વાજા મનને નહ બાંને નવાબ્દીના બળેના આંખવાને પહેલે-થી તેવાર કડી રાખે કોઈ આવી વડના પ્રસવની અવગમની આપ-નારા પેજામાં વાજળ રહી ગયાં.

આપણી વાત હવે છે. ૧૯૩૩ના કનકર્ણ મુખી આવી પહોંચી છે. તારીખ ને સાદ તથી, યમુ એ કિરસોની મેઝ મચાને નિત્ય-નિયમના કામે કુતરો મારી નવર આકાશમાં વંચત વેશ કડીને બંબેવાં વાજા પડે પડી આપા વાજાએ અમુ-અમુક આસ પ્રસેને છંચેલાં નેની આગ નોષ માગ મનમાં દડી બાપુછમે પહેલ વહેલા માત કિવસના કપવાસની બંદોગ નડી ત્યારે પહેલા બેએક કિવમ આપું વાજળ રહુ રહુ બાપુછ સાડાઆર દબર દડાવિયાઓ સાથે ક્યકદમ નરતા કોપડયા અને પડડાયા ત્યાંને બે આપું વાજળ હડુ. કીનિરંગમની ચિત્તાજનક માફનાની સાથેમાં બે આપું વાજળ આવી પહેલોતુ આજે યમુ કડક નવાબ્દી મથાના સુંદન મને આ

પેનાની વાજાઓ અંબે અને આમ પહેવા જં બર ફી- બાં બુરખબર અમન મળ્યા.

સાંજના પાચના આનનથી પડવારી અને બાળકોએ બાપુછ-ના મેકા આરડામાં રમત મારીદની અમારી વરડે, મળિવાવકામના આરવન વાજની બેકડે પડે, મનકાકા બેકા હતા એવામાં દરવાજ-માં મિત્ર ડેશિગ દાખલ થયા પોતાના માવની ઝીની ખાંચ વરડે તેમણે મદાવસાને કમગને મક્કકાટ દબાવી મળ્યા હતા તેઓ મીખા મનનના પામે જઈ બેઠા અને પૂછ્યું 'મિત્રો, હું મા બળ-વાની યુ?' મિત્ર ડેશિગ બાંને વિનોદી રહ્યાં, કોરકે અંબે બાળકા-એ યમુ અમારી રમત ચોખાવી અને કાન મારવા મનકાન-એ વિનોદમાં ને વિનોદમાં જવાળ વાળ્યા: 'બાપુછના છપાના ?' મિત્ર ડેશિગન અત્યાક મુખી દબાવી રાખેલુ હાંચ કડી આવ્યુ અને તેમણે પૂછ્યું. 'તમે કેમ જઈયુ?' મનકાસમે કપર વાળ્યા. 'યુ મારી અટકાજ સાચી છે ? મેં ને કેવળ તમારા મહેમના આવ મહેન અટકાજ નહુ યુ માથે જ બાપુ છટયા છે ?' મિત્ર ડેશિગને મનનનામની અટકાજે સાચી છટડી

અંબે બાળમે દામદામર કડીને ખુશીની તાળીએ વારવા કાગના મેં કેવલકાકાને કહુ 'આને કંઈ ખાસ બળગ આડો એમ હું મવારથી નહોતો કહેતો ? આપણું વાજળ નહુ હડુ'

અમ બાળકોને આપડ શમાઓ મળેના ન હતા અમે વિનોદ-માં વરડેપર કહેતા મારના જ નહતા કે 'આ ને ક્ષે બહુ ? મગક-તે બાપુછને બાર મદિનાની સાલ કડી દની અને આ તો મેશા કોડ મદિને પહેરા યા પહેલા છૂટી ગયા' બાપુછની કેમે મરકાર જરવી ન મળી. અંબેને આપું વરસ તુડી રાખવાને કમ જ મોનામાં ત્યાં કે ? કેવી માત ? યમુએ પાચક કિવસનું વરસ મરકારને ત્યાં વાડીમ કિવમમાં પૂર મદ નહુ' આપણા યમુ મામની કેવાજા બોદલુ જેવમ છે અને આ બધા વરમની કે પામેલા બાપુછ છૂટી આખા' દરજ ૧૪૮

રવાની આગવી પામે વાળી ન હતી. બાપુછ પ્રોટિરિયા-ની જેમમાં હતા ત્યાંથી છૂટ્યા પછી બેએક કિ-વસની અંદર નેઓ રંગ-બન આવી પહોંચ્યા અને કામ માટે ત્યાં મે-સયા-નેઓ હવે કીનિ-રંગ આંબે આવી પહો-ચમે એ જ વાજાવાની અમીનજ આગે ને મર

શ્રી શ્રી નાયક

પરી દેવદાસકાકાએ ફીનિશ્મન્ટેશનને બદલે બાપુજી સાથે ટેલીફોન-મા વાત કરવાનું કરાવ્યું અને બાજકા પક્ષે તેમની સાથે સ્ટેશને બેઠવા બાપુજીને બેઠા નવા પછી બાપુને બાપુને સાથે સ્ટેશને જવાની આ પહેલી જ વાર હતી. બાકી જગતમાથી પસાર થતો અહીં માથવતો એ લાગો રહેતો કાળાપાંદરો લાગતો, પક્ષ એ દિવસે અમે વાતવાતમા સ્ટેશને પહોંચી ગયા.

પાટા બોલનીને સ્ટેશન પર જવાય એમ હતું, પક્ષ અગાડી ટોળા પાટા પાસે જ અટકી પડી. અગાડા મારવાની આટિ પાટા કપર એક મોહનજી સમગ્રગતા સતીનવાળી બહુક પસે ચડાવી પહેરે. કંતો બોલ્યા હતા. ત્યાંથી ચોટ ફરે સ્ટેશનની જગત હતી ત્યાં પક્ષ એવા જ બીજો સોફ્ટવેર અમે જોયા વળી ફરે નવર હતી તે સ્ટેશનની હલ પરી થતી હતી ત્યાં ત્રીજાને જોયા એ પાટા બળ એક થતા હતા ત્યાં ચોથાને, સ્ટેશનમાનવતા થરપાસે પાયામા, નેકરબની ફિશમા બેગ થતા સાથા કપર પક્ષ એક હતી અંતે મોહનજી અમે જોયા વળી મોથીયે આગળ ફરતા સિનનવાની રસ કરતો મોહનજી પક્ષ હેઆથ એએક લખ આ બપુ હોતુક અમે જોઈ રહ્યા ને વિચારમા પડયા કે આ બપુ છે નું ? મિ. વેન્ટના પડયા પહેલા અમે સ્ટેશન કપર કે ફીનિશ્મન્ટેશન કયા જે હતી ગોસ મોહનજીને જોયેલા નહિ ને આ બધા આદરસ મોહનજીની કુકડી કયાથી અહીં બહુ ? ને મોહનજી પાસે પહોંચી અમે અટક્યા હતા એને અમિ ધેરી વળ્યા કેવલસકાકાએ એને પૂછ્યું 'કેમ, તમે શાની યોજા કરવા આ છો ?' મોહનજી જવાબ આપ્યા 'હવે કલાક વારમા આડી વવાની છે તે સુરક્ષિત થાકી નહ અટકા માટે આપારે પાટાની યોજા કરવાની છે રમે સ્ટેશનકા (હડતાલિયાઓ) તોહાન કરી દેન કાપી વાળી નામે 'એ સોફ્ટવેરના વિકાસ છે કે સરકારને માનક હો નહોતું કરવા પડ્યા છે'.

'માર્ગલ યો એટલે ?' અમે સવાલ કર્યાં.

'એટલે હરકરી આગ એમા અમને કાલે એ પથથા અમે જોઈ નહર પડે તેના કપર મોળીવાર કરવાની પક્ષ અમને ફરે પરવાના વિના મોહ થરબાજાર નીકળે જ ન શકે. અમે જ જાણે કરવા હોઈએ ને કોઈ સમો માય કે હાથપથ હરે તે નુંજ રાત્રે આદર થાયા પડી ફરે થરબાજાર નીકળે તે હે જાનની સાથે જ અમે તેને વાળીએ'.

'અમને પક્ષ તમે મોળી મારો ?'

'ના, ના, તમે કહો ફેલવના હડતાલિયા નથી પક્ષ અધારે એ અમે તમને ન ઓળખીએ તો મ્હાલ મારી પક્ષ બેસીએ'.

'એટલે આપારે રાત્રે સ્ટેશનને આ વધુ હોય તો ન અવાય ?'

'ના'.

'અમને અહીં મોટું થઈ નહ તો ?'

'અવાજ થતા પહેલા મોટું નાળું વડાની જાણે માર્ગલસાની હલ ત્યાં મુખી છે એથી મંત્રી પાર કહો જોખા નથી'.

'અત્યારે સ્ટેશનમા જવાયને ?'

'હા, ખુશીની નવ્યા'.

આમ થયા વાતચીત કપરથી અમે છતી નયા કે હડતાલિયા-એને હાથ આપવા પહેલી સગરી કુકડી નેટલી વિવેચી, નહ અને દયાળુ થાનતી હતી એની આ નથી જો કે એ સોફ્ટવેર અમે બધા જવાબ કહી પક્ષ કુકડાઈ હેઆડયા વિના આપ્યા, અને અગાડી સાથે હરોરીમને વાત કરી, છતા અમારા આગ્રમમા મહિનો માસ પહેરે ભરી નહોતો સોફ્ટવેર જેવા શાપ દેખાવતો એ ન હોવા એની નવર હતી હતી અને 'માર્ગલ યો' કે રિલેવે સ્ટેશનકાં નું

નામ હોતા એની આજ અને મોટું એવા લાલ થઈ જતાં કે અંક હમણા એ બેગમાના મોટું પક્ષ માપુઅને જોશે તો મારી નાખે ?

છતાં એ સંતાળ અગાડી આડેઆર એવા નથી, પક્ષ અગાડે દોન દેવા બની નયા છે એ અમે જોઈ લીધું, એટલે એને કંઈ નહ પડતો ને સ્ટેશનમાં ગયા. આપુ દરશન અમારી સાથે હસતુ હોય એનું લાગ્યું, પક્ષ મહિના પહેલા પહેલી કુકડીને અમે વગાવી હતી ત્યાર પછી આ પહેલી જ વાર અમે બધા એકબાથે સ્ટેશને અગળ હતા. એ વખતે સ્ટેશન માતર, સ્ટેશનકાં થાન તમા બીજા બધા માપુસો અગાડી જેમ ગમીર બની મગેલા આડે બાપુજીના પ્રથમા ના અબર આવેલા એટલે બધે બધે આપુ અગાડી લાગતુ હતું સ્ટેશન માતર તો ફોન બાદે મોટું સાબીને જ કામમા ગુપ્ત થાય, પક્ષ આડે તો એ પક્ષ હસતાહસતા બધી વાત કરતા હતા દેવદાસ-કાકાએ પોતાનો હાથો જાણીએ એટલે એમને ટેલીફોન કરવાની બધી સમજૂતી કરી આપી અને ટેલીફોનની આસવામ ટોળે જાની બોલ્યા. દેવદાસકાકાએ રહેતમજુ રોહને ત્યાં ટેલીફોન બેઠાઓ અને બાપુજીને વાત કરવા બોલાવ્યા બાપુજીને ટેલીફોન પર આવતા થય-બઅરે કલાક પાસે ને દરમિયાન વળી અમે જોઈ રહી મોહનજી પાસે ગયા ને ધારવા ત્યાં સુધી પ્રસાં પૂછપૂછ કર્યા પક્ષ એને મંદેરી રેલવે હડતાલિયાઓની વાત બુદા પ્રકરમુખાં આપવી કી - પડી.

રાઈ જોઈએકને ધાક્યા ત્યારે ટેલીફોનની થકી થઈ અને સ્ટેશનકાં રોહને ત્યાંથી બાપુજી બોલ્યા બ. નહુ તો દેવદાસકાકાને કાન લઈ એટલે અમને બાપુજીના વેળુ મામળવા કયાથી મળે ? નામ હરી મય એટલું બહુકે કે આજ રાત્રે ફસની ગાડીમા બાપુજી ફીનિશ્મન આપશે અને પેરકિશ્ન ચાર બાથે પાટા આક્યા જશે એમની સાથે કેટલા બહેમનો પક્ષ આપશે ?

બાપુજી આડે જ અહીં આપશે એ વધામાની માનમ-બને દેવા અમે જોઈલા પહેલા સ્ટેશનથી આપામે જવા બેઠાપડ્યા, અને ત્યાં પહેલી આ ખુશબખર આપી, હતાંવળે જાણુ પાડી આટોપી ફરી પાડા સ્ટેશને જવા બેઠાપડ્યા કોન નાનું છાકરે સરેખુ ને થેર ન હતું પાડા કરતા કોઈ બાજકે ફેરવી જાય તો એને લાંબી લાંબી લાંબ કપર નુષા કીને લઈ આવવાવા હારાવ્યું ને એ ટોળા સાથે વીધી ફિશમાર આગને હાંન કપર જેવી રીતે ઉવાડાય એનો અખતરો અમે કરના માફમા પાદજા સાથે સાતાકુકડી રમતી ચાલતીની આદરવા હોતાહોતા અમને સ્ટેશને પહોંચતા વાર ન લાગી એકલા જતા ને રહેતો એવર લાગતો તે એ રાત્રે બનીશાની સહેજવાદ સમો થઈ પડયા.

સ્ટેશને પહેલી થોટુ રમ્યા ત્યાં ટેલનવાની ફેન આની પહેલી બાપુજી, શ્રી થળી નાચકું ને બીજા એકલે મહેમંતા હોત્યાં અમ એકેએક બાપુજીને પડે લાગ્યા અને નેમલે માથે હાથ મૂકી આગે પર્ક આપ્યા, અને પછી આપુ સરપસ રાત્ર ગમીર અને નીચ વાતાવરણમા ચાલનીમા નહોતુ આજમ નરફે થઈ પક્ષ મારી દેવ પ્રમાણે ટોળામાના બીજાને પાછમ મૂકી હું બાપુજીની સાથે જ પહેલીને તેમની પડે ગરે ચાલવા લાગ્યા. એમને પડે શ્રી થળી નાચકું, મજનકાકા અને મિમ રહેશિન ચાલતાં હતાં સો એકા નર્બર હતા કે અગ બાજકેને ફાળુબરેને સમય પક્ષ બાપુજી આપે ન રાખ્યા. સાધારણ સમય હોત તો આટલે દિવસે આપને બાપુજી દેવદાસકાકાને, મને, કેશ કૃષ્ણ અને હાટમ ભિવાને, રામાજીન અ જાણિને કહેને ને પકડ પડ્યું દેવતા અને આનંદ કરાવો હોત, પક્ષ આપે તો આપને હાથ હાથ મૂક્યા એટલું જ તે પછી તેમા થેર પડોમના સુધી અગીર ગયાં અને નિર્મુખોમા જ નેમકેલા રહ્યા.

તેમને તથા મહેમનગરને જોતા તથા યાંત્રજોતા રહ્યા

જેમણાથી બાપુજીના સમાચાર મળેતા તે મુશ્કળ સાબીસ દિવ-
ની ઓર જોમણે પોતાના સારીરને કીકીક ચુધારી લીધુ હતુ.
કલ્પાજ્ઞના દિવસમાં થાક અને ક્ષીણતા દૂર થયા હતાં અને છતાં જે
મહી માસ પર બાપુજીએ કીનિકસ ઠાકરુ ત્યારના કરતાં આજે
તેમનું મરિર બલે ચોથા ભાગનું રહ્યું હતુ. સાવ શક્તી એવા ફળજી
જાતા હતા. એમનો મેદા ધારેના દેખાવ કાણે લખ્યા દેખાઈ રહ્યા
હતાં. એમનો સાદ પણ બહુ બહુ ક્ષીણ થઈ ગયા હતાં. આટલે ફળજે
મરિરે બાપુજી આટલું બધું ચાલતા શું કામ હશે ? પહેલિયે જ વાંચ
જુલુ હતુ તેા અત્યારે આરથી રાને કીનિકસ ન આવ્યા હોત તેા શુ
બનકી હત ? પણ બાપુજીને જેમણાથી ક્રૂટયા પછી પણ આરામ
નહોતો તેઓ અતિશય ફળજા છતાં ગમનીન હતો, કરસાહબનાં હવા
મને બળ ન હતી કે કોટપાટન પહેરેલા બાપુજીના આ બની
દેશન છે. પણ જે રહેણાંત વેત મયનપદને બાપુજીએ જે અનેક
નિર્ણયે સમજાવ્યા તેમનાં એક પોતાના મૂલને કોટપાટન નેટાઈ
આદિને વિલાંતિ દેવાનો પણ તેનો

બાપુજી કરતાં પણ માત્ર ધ્યાન વધુ તેા સ્ત્રી થવી નાય કુ તર
કેનાયુ તેઓની કીર્તિ ખૂબ સાબળેલી. ઈસિય આદિકાના રો
સપાસકીઓમા સ્ત્રીથી ચલિયાતું કાણુ એ વિશે અપારે ત્યા ચર્ચા
આવતી ત્યારે થમ્મા પહેલુ નામ શી મંબી નાયહુનુ આપતા એમને
જેવાની તક મને એ જ રાતે પહેલી વાર મળી મરિરે તેઓ બાપુજીથી
ક્રૂયા અને બંડા હતા. વાને કાળા હતા તે નાક સારી પેટે લાલું ને
પોપટની ચાંચ જેવું ધાકીડું હતુ ચાંદનીના આકા અવગાનામાં
તેઓ નાનાંસરના ઢાંધી જેવા લાગતા હતા, એમનો અવાજ કોરા

અને લૂણા હતાં જે આંગની કે તેજસ્વી અને આવમરી ખૂતિ કદયા
હતી એવા એ ન હતા. મારા કલ્પિત થવી નાય કુ કરતાં જે કે પ્રત્યક્ષ
એવા એ હોતરની ચક્રાના કાલવા. પણ એમની બહાદુરી અને નિર્ભ-
યતા બાળન અરેદે ન રહ્યા બાપુજી સાથે વાત કરતી વખતેના એમને
શ્વનિ, એમના હાવઆવ, આંગની અક્ષર સાથ અને સૌથી વિશેષ
તેા એમની વિશાળ જાની, અધજેથી એમની બહાદુરી નીતરની હતી
તેર પહોંચતા ત્યારે રાતના અગિયારથી વધુ સમય થયો હતો,
હતા અમારી જીંધ જીંધ હતી બાપુજીને તથા મહેમાનોને જોવ-
સાબળવાની સાથે સાથે બાપુજીના ફળજા ટોપલાની વિગત બહુમિને
જે જવ જીંધ અંધ, એના ટેંકામિરી, એના કાકા જેર વતરે આમાર કીનિ-
કસમા એ વેળાએ ન થનારા ક્રોધા હતા. બાપુજીએ કહ્યું: 'એમા એ:
નરબજ છે એ તુરત પલાવજો. એ ટેક કેપટાકની ખાણુ છે' એ
આમજીને તેા મારી કાળજીક સાગી. રાજકેટન આકરા કોનાજી
મા તરખજની ચીરીઆ બાવેલી તે કાઠે રહી અરેકરી: કીનિકસમા
તરખજ એ તેા બલે વર્ગનું ફળ 'કેપટાકના તરખજના વખાણુ
સાબળેલાં, એટલે એને માટે મન લલચાણુ પણ એટલામાં મનન-
કાકાને નિર્ભય આપ્યા કે અત્યારે તેા એકી રાત થઈ છે, આવતી ત્રણે
મવારે વાત મને ખાતરી હતી કે સવાર પહેલાં આ નરખીમા એ બનકી
જશે, અને બરે જ બીજી દિવરો એ માવ કોતરેક નીકરુ કાલ
આવેકુ અમુતજળ આમ વેડફાયુ એથી મને બહુ ગુસ્સો આવ્યો,
પણ મેલ્યા પાને નાનાનું શું માલે ?

રાતે સુતા પહેલા બાપુજીએ મવારે કોટપાટનને બાફે પહેર-
વાનાં વડાને નિર્ભય કરી લીધો. પણ એ વિશે આપતા કદાચથી
(ચાલુ) મજુકાસ છમનલાલ સાંધાં

Our Friends Abroad

(‘કુમાર’ મારકેટ આ પત્રમિત મેળવનાર: H R Desai, Box 6, MAZABUKA, (North Rhodesia)
DETROIT, Michigan (U.S.A) Octo 6 1941

પ્રિય હરિભાઈ,
તમારો પત્ર વેસ્ટન (આકાશ) ખાતે મારે જેર હમણું જ
પહેલિયો અને મારા બાજે તે અહીં ડેટ્રોઈટ મોન્ડી આપ્યા ડેટ્રો-
ઈટ એ ફીનિયાની મોટરનગરી- u o city of the world ગણાય
છે, હુ અહીં એક વર્ષથી કોઈએતર આકાશોમાબાઈર કંપનીમા રહ્યા છું
પણુઆમાં થી બુધરકાણુઆમંથી બનકી હોવાથી આજ કાગને અરધું કરી
નાખવામાં આવ્યું છે એટલે રમણસાગરીના કાગલાનામા જવાની
તક ન મળે ત્યાં મુશી તાર અહીં થોડો વખત બેકાર રહેડું પડશે
આવતા મનુષ્ય આરીની રખતીએ મને રૂં વર્ષ પૂરા થશે. મારા
વાળ કોઈની મેં અંજાનાંકાં છે અને આંજા અરી છે કલ્પાજ્ઞ કુટ
રા હય અને વજન 1૭૦ રાવ છે, જેય નાટક અને ક્રિષ્ સેનીત
એ મારા કોષ છે રેકેકેટની એપપાઈર (મગકાનું) અને હિંદુ
આની નાન-મોરકી એ ખૂબ વખણાય છે તે વધુ મને પ્રેમ છે.
તમારી દળ કપર જ હું (ક્રિકેટ)મા રમક ક છું, પણ અહીં ડેટ્રોઈટ
આપા પછી એ નાદમાં જરા કંડા થઈ નથી હંમણુ મને ખરી
મન પ્રવાસમા પડે છે તેા જે (ક્રિકેટ)મા રમતાં જોવાને એવા જ છે
આ વરસે હું અંબેડકારો (દરિયાઈ) એક જહાસી નાયજરાના
કાંચ અને ડેટ્રોટ (નર્મી) પહેલે લેવા બિપટલા હતી, એ કપડ-
પહીયાં કુલ જ મળ પડી હતી. ફરી પછી મને અકાદિયે હું અને
જે ખવામી મિત્ર અર્ધથી ૩૦૦ માહવ ફરના ચેમ્પિયનવાનિયા પ્રાપ્ત

પરદેશી
મિત્રોના

પાટનવર પિટસબર્ગે ગયા હતા વેસ્ટનથી ૧૫૦ માહવ દૂર આવેલું
આકાશ નરબણુનું કોલ્લબસ નજર પળું મેં જોયું છે. અમેરિકન એર
લાઈનરની P. C. A. લઈ મેં પહેલી જ વાર વિમાનસફર ખળું કરી છે
દૂર દેશના પરમા માત્ર સરનામું છપાવાને એ વર્ષે જેટલા લાણે
વખત થયા બાદ મને પહેલી જ વાર આ એક જ અકાદિયામા
મે પડો મળ્યા તેના મને શબ્દ જ આનંદ થાય છે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ
ની ઇંગ્લીક રિફ્રો મેં આ સાથે મોકલી છે તે વરે તમારો લંગ્ડ
મથક કરશે. તમારા બીબ પત્રોરે તમારી છબિ મોકલજો તેના
ખજામાં હું પણ મારી છબિ મોકલીશ. કાણુ બળે છે અપખુને
મળવાના મુશીબ પણ કોલ વાર બળે. તમારો ફેરો આરજો તર હુ
તબી એક વધારે જેટ પળું નોકરીમા.

મારામા તમાજાણુને તમે પ્રેમવાળા વંચ્યા તેથી તેઓ બહુ ખુશ
થયા છે તેમજે બળુ તમાને ખૂબ શુભેકાંઆ પાકવી છે, તમારો
માલખિયાને એ નેમ્બ હવાત કોય નો મારા ખુશ થવેક નગન કહેગો
તમે ‘તમારો વંશકાર મિત્ર’ એવી સહી કરી છે મનેા બળુ બહુ મય
છે તમે એ વચન વાળજો તેા હું મારા બાને આવતી કરજ જર
અકા કરીશ તમારો વંશકાર મિત્ર

(M) Tom Bowman

303 West 'C' Street WELSTON, Ohio (U.S.A)
(પત્રો મોકલનારા પોતે જ ‘કુમાર’ની દબે તરબડા કરી મોકલશે
ના અંખને રાકવ મળશે, અને ન માટે અમે આપારી બનીશુ —તેની)

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

ધૂ હ રાત્રે આગા જી પી શાખામ્ મળતી જોઇને રજાકા કહે,
'કપ, નથ, તામારી અનાંતિથી આ રાત્રેનો ધામ્ નીકળે
જે કહ્યું છે, કે

અપ્રત્યક્ષની કહે પૂલ પૂર્યોની ક્યાં 'વિમાનનાર ।
મળે ત્યાં તો મરજે છે દુહિલક મરજ્યું બચ. ॥

ધામ્ એકે આનાર કરી ચિરજીવને કપાડીને પુરજીવ લઇ નયા
ત્યા ચિરજીવી છે, 'પુરજીવ, મને સરરીને તમે શું કરશે? આ
આરંગાગા માન જી બીને જી કરજી છે? મને આમિ દિવિસ એકે હું
નેમી પડુ' રમ્યામ કહે, 'આરંગા પડીને તારે શું સાધજી છે?'
ચિરજીવી જોઈયા, 'શરીરના હોમ કરીને મારે પુરજીવિના આરંગા
નેમી છે, એકે પાછી મારી આગ દુશ્મી કપાસ કાપડા કપરે જે
વાળીશુ' રમ્યામ કહે, 'દુશ, કીમિકલનિ તને દુલમ છે, કામ્

સુધે ભર્તાર જોડીને એપ મારુવ ને ગિરિ ।
સ્વભવતિ મુષિકા પામી સ્વભવતિ દુરતિકમ ॥

ને આરંગા, આરંગ રજાકા કહે

કથા ૧૧

ગાવમયન નામે મુનિ ગવાનીને સુધેપંચાન કરતો હતો ત્યા
ખાનના કુળમાથી પટેલી કાજરી કોના કાપમા આવા પડી એને

તપોબળથી કન્યા પનાવીને કપિ આમને લઇ નયા અને પોતાની
સીમે કપી, 'ભદ્રે, જે આ તારે દિકરી અવતરી જતનથી એને મોડી
કર.' કન્યા વિવાહપાત્ર થઈ, એકે કપિએ સુધેને જોવાનીને કહ્યું
'બલવન, તુ બળવાન છે એકે મારી દિકરી તને વરે ના તુ તેને
પરમ્' કપિ દિકરીને કહે, 'આ બુવનથી પડવાનુરે વન મમે 'ક'
કન્યા કહે, 'એકે તાપ બહુ છે, એકે બીને સાધા વર નામ'

સર્વજ્ઞતાનદર્શી સુધે કહે, 'મારા કરતા મેં રાજા કપિયા ॥
હું જીવો દોડ છતા તે મને અદ્ય કહે છે' એકે કપિએ મવા
જોલાઓ ને કન્યાને પાગ્ધુ ના તે જોલી, 'આ તો કપો ને વર
છે' મેષ કહે, 'મારા કરતા વાધુ અધિક છે, જે મને વિખરી નામ
છે' એકે કપિએ વાધુને મોવાવ્યા, ધામ્ કન્યાના આ અનિયત
સામ્યા તેથી વાધુ કહે 'મારાથી પર્વત થઈ, જે મને મમાવે છે વન
જેને હું અલિત કરી મકનો નથી' એકે કપિએ શ્રેષ્ઠને મોવાવ્યા
તો કન્યા કહે, 'આ કહ્યું છે, 'ગિરિજા' કહે, 'મારાથી કાજરી
છે, તે મારા શરીરમા છિદ્ર પાડે છે' એકે કપિએ કાજરને મોવાવ્યા
તે કન્યાને નચા, એકે કપિએ એને પાછી કાજરી સીમે કપ
જે પરમ્ ॥ એકે કહ્યું છે

'સુધે ભર્તાર જોડીને' હનિ

કપિએ કાજરને જોવાળો તે કન્યાને મરજી, એકે કપિએ એને પાછી કાજરી કરી કાજર જે પરમ્ ॥

ચિરંજીવી વિચાર કર્યા,
'કહ્યું વધ કરો આનો

રેવામીટરો હિતચક્રુએ ।
મંત્રીમાં એકલા એ છે
નીતિશાસ્ત્રાથેતરવવિત્ત ॥

એનું કહ્યું આ કરત ના એને કાઢ અન્ય
ન માત્ર ન મારી આસા કળત નહિ'

પૂરકુર્તુ દાર આઠયુ એરસે અરિમર્દન
કરે, 'આપણા હિતેની આ ચિરંજીવીને એને
નમે એકુ મ્યાન આપો,' એ માનવીને ચિર-
ંજીવી વિચાર્યું, કે 'મારે તો આના પધના

કાચ કરવો છે, તે મન્યગા રહુ તો ન
સધાય, કારણ એ મારી ચેપ્યા બેઠેને -મન્ય
સાધવાન થઈ નવ્ય, એટલે નહને બાકોને
રહુ' એમ કીરે તે બોલ્યા, 'મીશિન્સાબ,
મ્યામીએ કહ્યું તે ચોખ્ય છે, પનુ હુ નીતિ
છુ તથા તારો સનુ છુ તારા કપર બંધે બંધે
અનુસંગ છે, ને હુ ચોખ્યો છુ, તો પનુ વડ
વડે વાસ કરવો મારે ન પડે એટલે હુ
તો દુર્ગંદાંદે રહ્યા રહ્યા તારી મેવા નીક
રાખ કહે લોક.

(વાણ) દેમાઈ વાણ જોવિરંજી

સંસારનાં શહેરો

૩૧-કોલંબો

આ વખતની વેળા ન્યા બધાનના આરંભ
વચ્ચી રહ્યા છે એ કોલંબો, ભારતમાતાને
ચરખે ધરામંદી બીડી પસંદની શા યાપુ
મીસાનનું પાદમગર ને મુખ્ય બંદર છે ૧૪૩
એકરમા વિસ્તરેલી એની બંદરનાક કુદરની
નહિ વળુ માનવીની કાચબાધૂનીની છે, ને
દુનિયાભરની એવી જગી બંદરગાહોમા
એના નંબર ૧૧મો જગ્યાય છે, તથા બ્રિટિશ
માસાન્યાયા પમેા જગ્યાય છે માત્ર સામગરિ-
નાં સફરી વહાણોને પોરો બાવાનુ નેકાસા
બરવાનુ એ અગત્યનુ મથક (જકગન) છે.

લક્ષ્મીપત્ર પશ્ચિમકિન્દે, કદયાબી નદી-
ના મુખ પર આવેલા આ શહેરને ઇતિહાસ
બહુ દંભો નથી છ ૧૧૧૭થી ૧૬૫૬ સુધી
એ પાટ્ટોગોને કબજે હતુ પરી ડબેને કાચ
નચુ અને ૧૭૦૬મા તે બ્રિટિશ હકુમતમાં
આવ્યુ. છ. ૧૮૫૫મા તેની ગામની બંદરબાદ
બધાવા મારી તે પહેલાં ૮૦ માંડ ફરિંગી
આવેલુ એ સીસોનનુ મુખ્ય બંદર બન્યુ.

શહેરની ફરિંગી આનેકો 'મિટ્ટે' નામથી
જાળખાતો એવળોતો ભાગ એ તેનુ મુખ્ય
બ્યાપારકેન્દ્ર છે, ને ત્યાજ 'કીન્સ કાકર' -
મા ત્યાના નવનરે તથા સરકારી ચેરીઓનો
માત્ર છે. એ લોકોના સગયમા ન્યા યુરો-
પિયનોનો વચવારી લનો હાતો તે હલકેટકો
નામના પશખા મેટાં આવેલી છે પેટાનામે
જાળખાતી એશિયાઈ બંદરનો નીચ તત્તો
રેવચતાની કિલ્લે હવે સુધરતો આવે છે
છ. ૧૯૧૨મ અવી બાપેલી પેલેનની મહા-
વીર પછી તેના જુઓ પ્રસારના ઉર્જા
પેલી ન મકે તેવા ચોખાના મનવર ગોઠવો
બાધવામા આવ્યા છે ને એ જોનના કલાવા

પર મકે વચવા વડે કાચ જમાવાયા છે,
પેટા અને મી નીટ (ફરિયા શેરી) એ જ
લતામા લોકોની તળપની વસ્તી વસે છે
અને ત્યા અહુત કોવરળીયામા એ હિંદુ
મંદિરો છે સી દ્વીટમા ૩ અને ચોખાના
મેટા તામિય વેપારીઓ રહે છે.

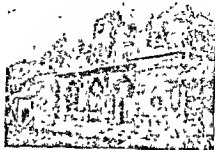
બંદરથી ૧માઇલ દૂર આવેલુ કોચ નામનુ
પડ એ સિંહલી રાજ્યોનું આ પ્રદેશમાનુ
મુખ્ય શહેર હતુ કદયાબી નદી પર આવેલા
વિમ્બોરિયા બિજ નામના મેટા પૂવ પરથી
કચેરે મેંગોમો નવા ચિલ્ડો અને હીમાને ડેન્કી
તરફ જવાના માને ફરે છે અને પુલને બીજે
છેટથી ફરિંગી તરફના શહેરોનો માર્ગ કરાજ
છે કોઈની ઉંચાને આવેલા કોલ્લો સરેવર-
માંથી સમુદ્ર સાથે બેઠવારી નહેર કહેલી
છે, જેથી મરજ મુજબ પાણી કચી તથા
બંદરો સકાય છે એવો મીસોનની વિશા-
ળીકનુ મુખ્ય ધામ છે, અને યુનિવર્સિટી
કોલેજ તથા સેંચલ કોલેજ કપરાત બ્રિજિંગ-
ની આનંદ કોલેજ તેમજ કોલિયી ચરોની
બીજી ત્રણ ચણી કુવ છે નેવેને ત્યા છે.

સીસોનના યાપુત માત્ર રાજ્યનાનીજ
શહેર એતની, વળુ આપ્યા કીપની બ્યાપારી,
બીજિક તેમજ સામુદ્રિક પ્રવૃત્તિઓનુ વળુ
એ કેન્દ્ર છે સીસોનની ત્યા અંબ રચરની
પૂમ નિકાસ એ બંદર કહે છે

ફરિયાની નચક નીચાનના પ્રદેશમા વરો-
હુ લોવા છતાં એવો મેલિરિયાથી મુકા છે ને
તેનું કવામાન બિનાગવાળુ તથા નરમ લોવા
છતાં નુંદરેત છે વરમે લખખ ૮૫ ૧૫ વર-
સાદ ત્યા પડે છે. ૧૯૩૧મા તેની વચી
૨,૮૧,૧૧૫ની હતી, જે આજે તો વધીકો.

Chatham Street, Colombo

Hindu temple, Colombo

કપર શહેરોના બ્યાપારી લનાના એ-
રાજમાર્ગે ચેધામ રેલીક વચ્ચે તામિયોનુ
હિંદુ મંદિર, નીચે 'બંદરનાક પાસેનો લનો.

નવાં પુસ્તકો

'The Faith of the Artist' by
James H Cousins (Essays and
Lectures on Art. 224 pp), Publi-
shed by Kala Kshetra, Adya,
Madras, Rs 3 Postage ૦ 6-૦

હાલેવાતે 'અમર લક્ષ્યામ (સર્પિન)'
અનુપાદક-મીત્રીશરણુ યુધ્ધ, પ્રકાશક-વેંક
ગિજનારાયણ મિશ્ર, પ્રકાશ પુસ્તકાલય,
કાનપુર, ૩-૦-૦, રેળુકા લેખક ફિન્ડ,
૨-૮-૦, દુનિયાકી સેર-લેખક-શ્રી ચોનેન્ડ-
નામસિંહ, ૧-૮-૦, અનેના પ્રકાશક શ્રી
રામકોથનશરણુ, પુસ્તકબંધાર, લલેશ્વિયા-
સસાય (બિહાર) રાજમન્યાસી' લેખક-
'પ્રમથુ, પ્રકાશક મીત્રીશરણુ મો બેગી,
બાનપુર અમદાવાદ; ગોલ એન્ડ-ગુર્જર
ગ્રંથાલય કાર્યાલય માધીરોડ અમદાવાદ,
૩-૦-૦, શરદવંદના: સમાદક અને અનુ-
પાદક-રમાલલાલ સોની, પ્રકાશક-એન એમ.
કંકરની પ્રિન્સેસરદ્રીટ, મુબાઇ-૨, ૨-૮-૦

સર સોરાખળ પોચખાનાવાળા

(અનુસંધાન પાઠાળ પાન ૧૦૪થી) ઉમેરવાની કરી એટ, પણ ગાન ૨૮ ન વર્ષનું નેગનું વય હોવાને કારણે તેમની પસંદની ન થઈ.

‘ફરેજી’ના આ બિચરા સાથે સોરાખળની મહત્વાકાંક્ષામાં ખમ્બુ તુલાળ આવશે. આઈડી ઍક કરતા નથી દંદિયા ઍકનુ બાવિ તેમણે કમ્પલ્શન જેવુ અને થવાની કરી ફરાર કર્યા વગર તેમાં નોટાઈ નયા કુટુમ્બ માણસોએ આવનાર દેશી સાદરામાં અપાવવા સાગર સોરાખળને કપડા આપ્યા, પણ તેમણે પોતાનો મત ન ફેરવ્યો.

અને એ મત ન ફેરવે એ અમાનસિક હતુ. સર સાપાન ડેવિડ, સર હાવસાઇ બ્રહ્મગીર, સર શાપુરજ બરયા, મિ આર. ટી. તાતા, શ્રી ચુનીલાલ મસ્ત્રાને તે શ્રી ગોવિંદનંદાસ બ્રાહ્મ જેવી સમગ્ર ને ફક્ત વ્યક્તિઓનુ સાહસ પાણુ પરે એ માની ન જ કેમ રાખવુ ? સોરાખળએ એમાં ન પોતાની બાવિ સફળતા બોલે, ને ઍકને કેમ એવેનર ન મળે ત્યાં સુધી બધુ ટાળકાન બારે કુશળતાપૂર્વક તેઓ બળવવા રણા

પાછળથી મિ ડિગ્નફેસો નામના કોઈ હુરોષિયનને માસિક ૧૨૦૦ રૂપિયાના પગારે એવેનર વગેરે રાખવામાં આવ્યો. સોરાખળએ તેના હાથ નીચે કામ કરીને તેનો બારે વિશ્વાસ મવાવન કર્યો હતો, પણ પછીથી, સોરાખળની ન હરેક બાબતમાં જીતપરેડ થતી બોઈ તેની મોટી તુમાખી બેકદમ સળગી પડી ને તેણે હુકમ કર્યો કે સોરાખળને હાથે કોઈ પણ કંઈ કે વાગેવર પસાર ન થાય.

સોરાખળ આ કહ્યો છુટ્ટો ગળા નયા થોડો વખત રહી એક બીજો હુરોષિયન મળ-એન્ડ્રિન્ટ આવ્યો. સોરાખળએ જેવુ કે તેની સહીના વાકચર જેવાનાં તેમ પસાર થાય છે હવે તેમનાથી ન રહેવાય ને તેમણે મીધા મિ ડિગ્નફેસો પાસે ત્રણ સવાય કર્યા ‘ત્યારે હિંદીને એવો હક્ક ન આપવાનુ કારણુ શુ ?’ મિ ડિગ્નફેસોએ પોતાની બેકદમી નહિ, પણ આખી મોટી હુનિયાદીની હિંદી પ્રત્યેની વખણવા પડતાં પાડ્યાં. ‘આટલો વિશ્વાસ હિંદીઓ પર મૂકીએ છીએ ને પણ કાંઈ છે ?’

હવે સોરાખળ કશો ઊંઘા ઍક નેવા ખાતામાં પણ આવે બેસાડે અને એથી થે વધુ કશાંતે એ એમને બેખાતામાં હિંદીઓના માત્ર કારકુને તરીકે ન જતા હપ્તેવાગથી થયો શુ હિંદીઓમાં આગળ વધવાની વાતન - વતના ન હતી ? હાખળે નજર સામે મોબદ હતો. મિ ડિગ્નફેસોનો ૧૨૦૦ના પગાર એવુ પાણુ થે મગ પગની ફેવાની ચોમમાં સંકિત હતી, હતા એટ માત્ર ૧૫૫ની

પરિસ્થિતિના આ ક્રેન્ટા પર નિરતર વિચારતા રહેતા મોગળએ એકને વડું કે હિંદીએ હિંદીની ન ઍક વડી ન્તે એ બધાં ધધામાં હિંદીઓ સમજ થાય છે તે બેકિંગની વાલીમ સ્વયં તેમાં ગામ કેમ થરાતની ન થાય ? પરનુ વિદેશભાવે હિંદીઓની એ વિષયની કુશળતાની ખાવરી નેમ ન હતી, તેમ જુદ હિંદીઓની ગળુ ન હતી. અને એનું કારણ-પ્રબંધના વાતસ પર હિંદી કંઈથી વિદેશી અગર હોતે સોરાખળને લાગુ કે દેવાશ્રયના નબળર પ્રયામ સિવાય એ મનોદસા આઈડીને મટે એમ નથી

અને એની પતીતિ થતા સોરાખળએ એ ‘જાળવર પ્રધાન’ કમ-વાનો પ્રિયુષ કરી ઊંધો. પોતાના ઍકના વ્યવસાય દરમિયાન ઘણી ઘણી સમર આસાનીઓએ એકે એમણે ઓળખાણુ ઘણી લીધી હતી. પોતાના આ અભ્યસને એ સોડે થવાથી લેરો એમ ધારી બધા પાસે તેમાં પોતાની યોગના વગ્દ કરવા લાગ્યા, પણ કોઈને આ વાળુમાં વિશ્વાસ ન બેડો. સર હલુબાઈ શામજીદાસ, સર ચુકોતમજીદાસ હાફુતમ, મર દિનાર સેકેના, સર મનમોહનદાસ ગમણ, શ્રી

કાનજીભાઈ ચિનાઈ વગેરે કોઈએ તેમના વિચારને ટેકા ન આપે.

સોરાખળ નિરાશ થવાની અળી ઉપર હતી, પરંતુ એ ન જ આશા એમના અને હિંદીના સહુઆશ્ય એમના વિચારનો પુગ્ગલ મળી આવ્યો અને તેના સાહસેમોગર કસ્યાબજ પદમાન નેતરી હિંદીઓની શક્તિના થતો કપહાસ, રોડને એમણે દર્શવું દિધે ની સમજાવ્યો, ને પોતાને દંદિયા ઍકમાંથી બેઠેલી સમગ્ર ન મળતી હોવાથી અને આ રીતે એક હિંદી સાહસમાં પોતે પણ મિતિત્તપ અને છે એ કોઈ રોડે મોરાખળને ‘મોના સાથ આપવાનું વયન આપ્યુ અને સોરાખળએ ટાયરેક્ટરની મળી ચલાવવા માંડી

નવી હિંદી બેઠકની વાનો બળદમાં ડેડવા લાગી. આવન એ પાએલી હિંદી બેઠકની નિમ્ન કારકીર્તિની નવી હિંદી બેઠકની વાતો ન લોચ બહુ હતા, પણ સોરાખળએ એ મારે એવી ના વાળ્યા થડી કાઢી કે ને મફલ થવા ન નિર્માઈ હતી.

સોરાખળ ની ઍક કાલનાની પેરગીયા પડવા હોવાની વન મિ ડિગ્નફેસોને કાને પહોંચતા તરત તેમણે સોરાખળને પોતાની પાસે બોલાવવા ને હિંદીઓ ઍક ચલાવી મંડે એ વાન ન હતી કાઢી સોરાખળને પોતાની પૂત ડોડી કેવા સમજાવ્યા. સોરાખળએ સાંકે દિધે પોતાની આખી યોગના રન્ટુ દી, મોટે મેનરે ચમકી ડેક ને ને રક કલમમાં નવી બેઠકની વાત પડતી મૂકવા અમર નો નોટીયુ રાજનામુ આપવા સોગળએ ફરમાન કર્યું

કેટકીડ પળ સાંન બીખા રતી સોરાખળએ નવાળ આવ્યા ‘સાહેબ, ને નિર્ભય કરી હોયો. હું રાજનામુ આપુ છું’

મોટી વધુ ચમક્યા એણે પડાવવા માડયુ, ‘જુઓ, મજાવાની મહેનત આપી છે સાન ચિતે વિચાર કરો, ઉતાવળા ન થાનો.’

‘મારે નિર્ભય અરક છે’ સોગળએ જાણ આપ્યા ને તન નોડીનુ રાજનામુ આપી લીધુ

પોણુ ત્રણ સો રૂપિયાનો નોડરી છોડી અવકાશપૂર્ણ બિચરમાં અપહવાસના સોરાખળના આ પગલોને કુટુંબ વિશેષ કર્યો, પણ એને તો હિંદીના હિંદીની ન ઍક નવો થાય, એ વડે હિંદી વેચાર હળોનો બીજા થાય અને હિંદીની રામજનનકમિતિએ એવા પોતાને અપને મુર્ન કરી બતાવવા હતા ને એ અનુમાર એમણે ને કસ્યાબજ રોડે બીજે ન દિવસે મુખાઈના મેસામ બિહિંદમમાં માસિ-૬૦૦ રૂપિયાના બાટાડી ઍકનુ મકન બારે રાખી, બે રેખજ, બે પુરશી ને બહુબાનર કુર્નિયરમાં ‘એન્ટ્રુસ ઍકની સરઆન કરી લીધી આ નવી બેઠકમાં રોડ અને સોરાખળ સાથે છટકે ઍકનો સિંચાર વીકક બધો. લોહોએ એને વાડો ન મળી કાંડો ત્રણે મળે મળે નબર નબર ને બરીતે તેસર કરી નબર ને રણુ લોહો કાંડા શ્રી એવેરસા ખાન, શ્રી ને વર્ગખાન, શ્રી અરેશર હુબાશ, શ્રી નજ રોડજ ચોચિલા, શ્રી રાધાદમ્ણુ લડીયાઈ અને એકે કાંડે હોડીઆન

હવે ૪ કપડીનો પ્રમુખ ન્યાયી મોકીલો ૪ મે અડમથલ વનને ઍક ઍર બર્મી દૂરી પડી હતી લોહોની મરકરી અને વિમર ફરે-સ્થિતિથી મુરકીઓના પાન ન હોનો. હતાં ૧૯૧૧ના ડિસેમ્બરની ૧ નાએ સુકક ઍક ઍવ દંદિયા સરિરક કરાવવામાં આવી સોગળ અને થયુ કે હવે પ્રમુખ તરીકે કોઈ પ્રતાવસાળી વ્યક્તિ મળી હવે તે ઍકનુ પાન સરકે બની નથી

મારાજી એ જ અરમાંમાં મુંબાઈના મિડ સરિરોત્રમહાદ મહાલ વિચારતોને પ્રવાસ આટોપી પાછા મુંબાઈ આવી ત્યાં ત્રણ હવળ નિયા એમની પાસે પહોંચી ત્યાં પોતાની આખી યોગના રન્ટુ દી આજ સુધીની નિમ્ન ગમેલી હિંદી બેઠકના કારણે બતાવવા દિધે કશાક પ્રેમથી બધુ સાંભળી રહ્યા. આ દુશ્વળિયાની પુકે

કપરને આકરી નથા. પોતે સ્વસ્થા મુજબના મુધારા એ ચાલનામા દરવાનુ વચન થઈ, બેઠના પ્રસૂખ થવાનું તેગણે વચન આપ્યું. એમના નામે બેઠને એટલી ના પ્રતિષ્ઠા મળી કે યજ્ઞ ન ગણિનામા બેઠના વીમ લાખ રૂપિયાના રોજી બનઈ ગયા મોરાળખળ ૮૦૦ના પગારથી એ બેઠના રોજીનરનીમાથા ને ત્યારથી તે મારણની થકી મુધી તે ન પ્રવર્તિ અને પ્રવર્તિમાં એતપ્રોત બની રહ્યા ને જિવન પછીથી મોરાળખળ અને મેન્ડ્રજ બેઠનો હતિહારા નુકો નથી રહ્યો.

૧૬૧૩ની શ્રાવ આખી ને દિવના આર્થિક વાતાવરણમા જળત વાવા-ઝોડુ ગમ્યુ, એના બેઠમા મુંબાઈની ગ્રીમી બેઠ ને પંલબની પીપલસ બેઠ નથી સમજી બેઠા પછુ કબજી પકી, ત્યાં નાની બેઠાનું નો શુ ગમ્યુ ? અને મેન્ડ્રજ બેઠ તો દબુ એ વરસનુ બાજન ન હતી શાખ જવાનુ દાખ્યું આખુ ત્યા તો કિરાસાઈએ પોતાની તમામ મિલકત તેની પાછળ દોષી લીધી એની નૈતિક અમર બીન શીરકેદરી પર પછુ થઈ ને તેગણે પછુ પોતાની મિલકત બેઠની જતી શાખ બચાવવામા દોષી નીધી. પ્રલભાં એ અનુમાનથી વિશ્વાસ બધાઈ ગયો કે 'બેઠની શ્વિતિ મહર ન હોય તો શીરકેદરી પોતાની મિલકતનું એખમ બેઠ ન સાને ?' અને એવીને કિરાસાઈ તથા શીરકેદરીના ત્યાગ ને સાદર સ્થમા મોરાળખળની કાર્યકુશળતાથી મેન્ડ્રજ બેઠ એ વાવાઝોડામાથી બગરી ગઈ

આ કપરા અનુબવ પછી મોરાળખળે બેઠના મંચાલનમા એવા નો મુજબનકેદરી કરી નાખ્યો કે એને તમા વિપત્તિભાગાં પછુ તેને આશ ન આવે અને આ પછી બેઠની પ્રતિષ્ઠા પછુ ખૂબ વધી નહ. ૧૬૨૧મા ચરકાદે તેને માન્ય કરી ને મુનિસિપાલિટીઆની મોટી-મોટી રહેણા તેમા જગ્યા રહેવા લાગી.

મેન્ડ્રજ બેઠનો આ કલ્પે કેટલાકથી સહન ન થયો તેની માન-દાન કરવાના અનેક પ્રયાસો થયા કલકત્તા નસીઅરિસ બેઠ તેનો બાલિકાર કર્યો. વળી તેના ચેકો સાદે કમિશન બેસાડવાના પ્રયત્નો થે થયા. પછુ એ બધું ફેલેટ ની નીવડ્યુ. મુંબાઈ મુનિસિપાલિટીએ એમા પોતાનાં નાણા રાક્ષા ત્યારે તેના એક નોપેરિટરે ત્રપ ચલાવી કે બેઠ ના જવેરાત પર મોટી રકમ કરને કપારી છે મોરાળખળે આ વિધાન સાથે જલ્દર તપાસ ચલાવવાની અને તેની માફી મગાવી, એટલુ ન નહિ પછુ તેની પોતાની રકમ બેઠમા લીધીએટ રખાવી બેઠની વિશ્વસનીયતા કબજ કરાવી બેઠ પડેના કરો અગ્રેએ મોરાળખળ મદન ન કરી શકતા એનેની ની જમ્મત સાચવવા હમેશ તપર રહેતા

આમ દિની તંત્ર નાચે લખી ગયેથી 'મેન્ડ્રજ બેઠ' ખનમર અને પ્રતિષ્ઠિત બની. આને નો એનો હાલને એટલો થ ગો છે કે મોટીમોટી મુંદેપિયન બેઠાએ પછુ નેના ધોરણ કપરથી ન પોતાના સાથ અને મેંચિયર આતાંના વ્યાનનો દર દરવાચ માતામાં છે

બેઠ નેકર બનની ગઈ નેગેમને તપાસમાં મોરાળખળે વધુને વધુ ઘડા કનારવા માંડયા ને એ સાથે ન એની પાખાઓ પમુદિન બરમાં ફેલાવા માંડી આજ પર્વત એની ૫૦ સાખાઓ આપાઈ છે દિવ-માં નેઈન્ટરેન્ડ બેઠની સૂચના ટપની છે અને કુવ અનામત પણ ફેલેટ રૂપિયાની છે, તેમાથી ૨૫ ફેલેટ તો એથી મેન્ડ્રજ બેઠનાં છે.

કોઈપમુ સ્વરેથી કહોઈ બેઠના પીપળળ વચર નહી રોકે એ અન્ય મોરાળખળે પ્રમાણનું દબુ ને અને અનુવક્ષી, બેઠની શ્વિતિ મહર મનાં દેમના નાનામોટા મેટલા થ કંઈગોને મદદ આપવા માગી હતી ને કેટલાયને હબતા બચાવવા દતા.

તાતા એઈલ મિલકવાળાઓની યોજના ત્યારે નિષ્ક્રમ થઈ હતી ને દેવાળું મદવા વખત આવ્યાં દત્તો ત્યારે આનવાડીમાં એ.એ.એ

નેના મેનેજર નવરોજીજી સહકારવાળાને મોરાળખળ સાથે બેઠો થઈ ગયો. દેવાળું કાઠી લોખની રકમ હુબાવવી નેના કરના ફંખનીની પુનર્વેશના કરી, નેનું બંદાજ કરી કરવાની મોરાળખળે આખી નવી યોજના રચી આખી માર્ગદોરી આપી, એ યોજના અનુસાર આજ પછુ એ કપની સુરિયત રહી કામ કરી રહી છે

એજ મુજબ માઈન થીએટ્રમં થિ તાતા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ ફેખની, તાતા હાઈડ્રોજિક ફંખની, આઈ વેલી ફંખની, સ્વેડેગી મિડન, બોમ્બે સ્ટીમ મેંકીંગન ફંખની વગેરેને આખીને વખને ગાઈ કરી, દિવ-ના વેપારકદોળમા મેન્ડ્રજ બેઠે સખી સુદીર્ઘના લાખ લાવ્યાં છે

દેમના હુમરકદોળોમા શિવાય નાની નાની બેઠાંન પછુ ગાઈ કરીને મોરાળખળે બવાવી લીધી હતી અનેક બેઠા લેખી થાય ને હમે તે કરતા થોડી પામુ સહર બેઠો હોય એ દેખને વધુ હિતાવદ છે એની હીરકેદરીએ ન એમણે તાતા હીરકેદરીય બેઠ અને થુનિયન બેઠ સાથે દિવિયબેઠ એમના આપકલે બેન્ડ્રજ બેઠમા સમાવેશ ની લીધો દત્તો

મોરાળખળના વિશાળ અનુભવ અને ની સુદીર્ઘના લાખ દિની પ્રન બેઠેલા ન સરકારે પછુ લીધો દત્તો. ચરકાદી જીનનીગરીઓમા પ્રબલો વિશ્વાસ બેસે નેના કપાયો સુચવવા ધ. ૧૯૦૨મા નિગમીએટી મિનિટિયા સરકારે નેમને નીમ્યા હતા બેઠતો પરના ફાન્ટો બોર્ડ કમી કરવા હેટ ગોર્ડેનજ બેઠની યોજના પછુ બંગલો રચી આખી હતી અને સંયુક્ત પ્રાતની મરદાનીની વિનિતિ હીરકેદરીય ફિર્મન કમિ-ડીયા પછુ તેમણે કામ કર્યુ હતુ સરકારે તેમની આ મેગાનો બધેલા ધ. ૧૯૦૩મા સરને દલકાળ નેમને આખીને વાળ્યો દત્તો. પાછા વળી એ ન સાલમા સરકારે નેમને સ્ટેલ એકસાઈસ તપાસમિનિતિના સભ્ય નીમ્યા હતા. મીસેન સરકાર નેમન દિવના રેગી રજવાડાએ પછુ એમના અનુભવનો લાખ એઈલા નથી લીધો

સર મોરાળખળના જ્ઞાન, દીર્ઘદષ્ટિ અને સાહસિક જસિને કમખ ન બનેતો તો એ છે કે હે કામ કરવાની કોઈ પમુ સ્વરેગી બેઠ કામ ન લીધેતો ને પરદેશી ફાંચીઓ કામકામ કરવાની હાથ નેમણે બોંડીથી થોડા ન સમય પર હલ્લેટમા મેન્ડ્રજ એન્ડ સેન્ડ્રેન્સ બેઠે આપ દિવિયના નામની દુકીઆમણુનો વ્યવહાર મરદારી બેઠે એમણે મોરવાથી પગ-દેરો સાથે કામ કરનારી દિની બેઠાની મનવદ ધાળી થઈ નહ છે.

કુનિયારી નરદે આઈસ્ટા મદાન ને સમજે છતા આતની ટપન-મા તો સર મોરાળખળ તદન માંડા અને આઈબરફિટિય ગા દત્તો નરદેરતથી એ દુર રહેતા. આતની કે જલ્દર મેગાનિસિપાલ પામુ ન બાયે ન દેખાતા. બારે ગેલિઓ અને કામકામમાંથી ત્યારે પામુ થોડીક કુરસઈ મળે ત્યારે એ કુરસડેના વખત પોતાની પત્ની ને ને બાજેની મેગનમાં ન જાળવાનુ પડેઈ કરતા

મેન્ડ્રજ બેઠની પત્નીસ પર્વતી એવા દરમિયાન એમણે એ ન લાખી રહી લીધી અને ને પામુ લુટેપ જલ્દે બેઠોના જલનઅનુવચ લેવા ગાર ન દિદી ગણીના એ તપાસી દત્તો ને એ તપસ્યાં એમના ટપન દરમિયાન એકે પછ અલગી નહોની. બેકિય, લામુપ્રકરણ અને અપેસાઈસ એમનું પ્રિય વાચન દબુ ને એ ન એમના ચિંતનનુ સંવર્ધિત દબુ એમનું ટપન રાખવાનાથી બરપુ દબુ, પામુ ગામગમખમાં માધુ માની પોતાનું કલ્પબિલુ મુકવાનું એમણે કરી પમદ નહોતુ ફેલું

દિદી ગણીના પિતા, બાલનના સુવર્તમા એડી અને રાખીય કહોતોના પુઝમનાં આ મદાપુકથ આજે આપણી વચ્ચે નથી; પામુ ૧૯૨૧માં રૂપ લાખની રકમથી ખુશી અત્યારે ૨૫ ફેલેટની અનામત ધરાવતી મેન્ડ્રજ બેઠ એમના વિચ્છેદમાંથી મુગમુક રૂપ ખરી છે. મોરાળખળના ટપનની એ વચ્ચે હતી ૩, દિની પુકામનું એ પ્રતીક છે

માધુકરી

ધર્મી જ જલે સદા

• હરિણી

જીવનવનગા પુણી ધરી સુગિષ્ટ મુવાસ ત્યાં
મધમયની કો' મ્યાને, કાશ મુનીવ ન્યાર્દી-ચર્દી,
પરિમલ ધરી હેવામારી રહે રમ, ને પડી
પરિગણથી પ્રેરાડને, ન જ ગણદાગતા
અનણુ મણુ એ કાશ કેરા, ધર્મી જ જલે સદા
વન કપવનોગા, અર્ધા ને કગનથી કલસી

—જયનાર્દ સંદે

શ્રી કૃષ્ણકાશ શ્રીધરાણી

'કુમાર'ના વાયકાને તો એ તરણુ નુજરોની નવિન નાગ નુ પરિ-
ચિત છે એમણે લખતા લખવી શરૂ કરી ત્યારથી (અંતર પહેલુ નવ્ય
કુમાર'ના દરમા અકમા પ્રકટ થયુ ત્યારથી) તે દે ૧૯૩૨ના મે
"મા તે અમેરિકા ગયા તે વેળા ૧૯૪૫ના બહાનુ પાંચેલા દિધા"
મના એમના છેલ્લા કાવ્ય મુધોની એમની નવ્યમાળાના કુતમો-
તમ મોઝિલાના લોકના 'કુમાર'ના વાયકા અન્યા છે એ "દિધા"
નવ્યમા એમણે સામર્યવાર જલે ને ત્યાની શિક્ષિઓ વગેરે લાવવાના જે
મહત્વાનગી ઈંગ્લિશમાં ઉઠાવી છે તેને અજા પાટના આવતા એમના

વિષેના માધ્યમોથી આવરનવારે અમેરિકન છાપાઓમા ચમત્કાર થયા
કે નવે વર્ષે ગણગણતુના 'મનોહર' માસિકે એમનો દૂર પશ્ચિમ
આપી અમેરિકામા દિવસ દિવસ વિષયક પ્રશ્નોને નવાથ આપવા મન-
નારા પગપાડવાની હિન્દી પરિભ્રમક તરીકે એમની પ્રશ્નિની નેપ
લીધી હતી, તેનો કાનોડે 'મુનરાની પુષ' આખાદિ કહેશે એ સિવાય
અંચરી પ્રશ્નની નેપ હજી હજી જ આપી નથી

એમનો દેહ પશ્ચિમથી 'કુમાર'ના ૧૯૦૫ના અંકમાં આવી નેપ
છે આપનગની દરિયાકાંઠાની વિદ્યાર્થીનિવસ જે રી રાષ્ટ્રીય સંગ્રહ-પે-
સંગ્રામા મિશન પામી વિનિત થઈ મુજબત વિદ્યાર્થીકામા નેપ
ત્યા દારીકૃષ્ણ શતા તેમા બાન હલે હેલ નવા, અધિ શતા શાંતિનિવસ
જલે અન્યાસ કરી ત્યામા નાનાત શ્યા, અને પત્રકારક તમા આપ
નિક અર્થે દારીકૃષ્ણ વિશેષ અન્યાસ શરૂ ૧૯૩૮ના મેની ૧૨ની તારીખે
અમેરિકા નવા જિપટયા ને પહેલા એમની આહિત્વપ્રવર્તિત અર્ધી
આંત પ્રકાશ પાષળી કીચો હતો

અમેરિકા નવા પડી પળુ પોતાની એ લેખનપ્રશ્ન નો એમણે
માલુ જ રાખી છે મર્યાદાત એમણે 'કરન્ટ હિન્દી' નાગના પાંચિપાં
કરી અને ત્યાર પછી તો 'ધ ન્યૂ રીપબ્લિક' 'એશિયા' 'એમેરિકા'માં
વગેરે માસિકો અને ગાસિકો એમના લખાણો કુશળથી લેવા લાગી
પોતાની મેલી એમણે અમેરિકાને પ્રમે એવી નમ વિનોદ મુજબ અને
સામકારક આત્મી છે, સામેમણે વિગતોની મહત્તા પાલુ એવી હોય
કે કે 'ન્યૂ યૉર્ક ટાઈમ્સ' નેપા પછે પળુ નેગના લેખો આવકાર છે

દારીકૃષ્ણ વેળા લીધેલા સત્યાગ્રહ સંઘટના પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી
એમણે હિન્દી આદિમ સંઘટન વિષે લેખેલા પોતાનો મહાનિબંધ 'સં-
વિવાહ પાંચેલગ્ન' (વનર દિગ્માર્ગ મુજબ) નામથી ત્યા પ્રથમે મુદ્રા-
કરે પ્રકાશ કર્યો છે અને એ દ્વારા જનનમર્યાદા નેપ જ પ્રકાશ પાડી
એ રાષ્ટ્રીય સત્યાગ્રહ અમેરિકાની પ્રશ્નને સગલવવાનો મર્યાદ પ્રવ-
કર્યો છે ને પછી હિન્દી ગાજકમળને નેપા માયા કપમાં અગલવી તેની
વાચ્ય વિવેચના રજૂ કરનાર એમણે ત્યા આપના તરીકે અમેરિકામા
એ સમાન પાડ્યા છે.

હિન્દી પ્રથો કપલ વ્યાખ્યાનો પાલુ એ મુજબ અર્થ છે નેપ એમ

માધુકરી (માદાગાસ્કર: પૂર્વ આફ્રિકાનું સિદ્ધાંત)

રિનાની પદ્ધતિએ વ્યાખ્યાન-પ્રવાસો પશુ ચોરે છે. 'ગનોહર'માં આવેલા પરિચયમાં જાણીતા પ્રમાણે 'આવા એક પ્રવાસમાં સોજા સ્વિસમાં એમણે છત્તીસ વ્યાખ્યાનો આપેલા. જેનાં નવાંદરેસાંધા-ન્યવાની સંદર્ભમાં પણ એમણે એક પ્રવાસ કરી ત્યાંના વતનીઓને દિનીઓ વિશેનો સારો અહેવાલ આપી જેને ટાવાસીઓમાં દિનીઓ પ્રત્યેની લાગણી વ્યક્ત કરી. એમના ત્યાંના મિત્રોના જાણીતા પ્રમાણે, અમેરિકાવાસી દિહીઓની ઉદ્ધાર દરકાની સાર્વજનિક પ્રક્રિયાનું જે શિલાવલોકન કરવામાં આવે તેો ધનનોપાલ મુદ્દર પછી લેખન-ક્રમાં, અને વિદ્યુત્ત્રાઈ પટેલ પછી વ્યાખ્યાનપ્રવાસ બેટવામાં એમનું મ્યાન બીનું ન આવે.'

તાજેતરના જ અમરનું એક નવું પુસ્તક બહાર પડ્યું છે: 'માઈ ઇન્ડિયા, માઈ અમેરિકા' એમાં એમણે એ અને ફેરોના વસવાટ દરમ્યાનના પોતાના ફરોનો આલેખો છે. 'સિંદરે રિવ્યુ ઓફ સિન્દરેચ' નામના અમેરિકાના આગ્રની સાહિત્ય-સામ્રાજિક પોતાની ફરોમાં એનું અવલોકન છાપી પોતાના પૂર્ણ પર આ સુધેના ફોટો-ગ્રાફ પ્રગટ કર્યા છે. શ્રી કૃષ્ણલાલ એમાં અપારનવાર લેખો પશુ લખે છે. કવિવર રવીન્દ્રનાથના અવસાન સમયે એમને વિશેનો એક વિખ્યાત પ્રશસ્તિલેખ એમણે એ પત્રમાં લખેલો. હેનરી સીડલ જેમ્સી જેવા અમેરિકાના મેવડી સાહિત્યવિવેચકના તરીકે નીચે ચાલતા અને આતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતિ ધરાવતા એ સામ્રાજિક (સિંદરે રિવ્યુ ઓફ સિન્દરેચ)માં લખાણ આવવા તથા તેના વિવેચનાના ડાયે વિવેચના પામવા એ અમેરિકામાં બહુમાન જણાય છે.

ગુજરાતના એક મુખ્યત્વે વિદેશભાગી આવી યગચડી અને માન-બરી કારકીર્દી એ ગુજરાતને ગૌરવના વિષય છે.

માદાગાસ્કર: પૂર્વ આફ્રિકાનું સિદ્ધાંત

પૂર્વ આફ્રિકાના કિનારાથી ૨૫૦ માઈલ દુર આવેલા માદાગાસ્કર દુનિયાનો સૌથી મોટો યાચો દ્વીપ છે. માત્ર મીન્ડ્રેન્ડ, ન્યૂ-ગીની અને જોનિયા, એ ત્રણ દ્વીપો જ માદાગાસ્કર કરતા મોટા છે. દક્ષિણ આફ્રિકાથી ઓસ્ટ્રેલિયા, હિંદ અને રાતા સમુદ્ર તરફ દર્શાવે ફરિયાદ માર્ગો પર વ્યૂહરતી દક્ષિણે માદાગાસ્કરનું મહત્વ જાણ બારે છે. તાજેતરના જ ફ્રેન્ચ દાંડવાને દક્ષિણ આફ્રિકા પાસે રાકવામાં આવ્યા હતા તે માદાગાસ્કરથી નીકળ્યા હતા. હિંદી મહાસાગરમાં હુમલા કરવા ધુનનારા જહાજોને માદાગાસ્કરમાં સતાઈ રહેવાના રથોમાં મળી શકે તેમ છે એ હકીકત બિટિશ નીકળણ સમગ્ર છે. આ દ્વીપનું ફ્રેન્ચજ અડી લાખ ચોરસ માઈલ છે. દ્વીપની બમ્મિ અતિસય મુશ્કર છે પરંતુ હાલારની હુનિયા તેનાથી બામ્બે જ પરિચિત છે તેનો અર્થવાદી બંદારાસ ૧૮૬૫ની માસથી શરૂ થાય છે. ફ્રેન્ચના ૧૦૦૦ થીત સેનિટો ત્યાં મેંસિરિયાથી મરણ પામ્યા બાદ ફ્રેન્ચાએ તેને છતી હઈ ફ્રેન્ચ વસાહત બનાવી હતી. ફ્રેન્ચાએ માદાગાસ્કરના ડીંગા સોરેક નામક સરસ પ્રાકૃતિક બંદરને વિકસાવેલું નેમાં મુખ્ય આસપડ તેમજા ફ્રેન્ચ બિટિશ લાલસા માનતા હતા તેની મામે સામ-ક્રી શખવાનો હાનો દાલ ત્યાં પોંચેલું જેનારું જહાજોનું એક મરણ છે ન્યા સખમર્દીઓ અને નાના સુદ્ધમદાને સખમર્દી જાતુઓ સાચા મતીથી રહી શકે છે. પોર્ટ નીચવડે નામના બંદરમાં ફ્રેન્ચાએ જહાજોના સમારકામ માટે એક સુધી મોટી બાંધી છે ત્યાં ૧૦૦૦ હન સુધીનાં સુદ્ધમદાને જઈ મહે છે. દક્ષિણ આફ્રિકા અને હિંદ વચ્ચે મરામતીની આ એક જ મોટી હોઈ તેની ખામત મહત્તા છે.

માદાગાસ્કરમાં ફ્રેન્ચની જનસંખ્યા લગભગ ૪૦,૦૦૦ છે અને દર મુખી એ વિચી સરકારના વચેન્ય હોજી હનું, પરંતુ આજે તેની

નિશ્ચિત મુદ્દેલ બની છે. પહેલા વિગાની સર્વિસ હતી નેથી એક આ-વાટિયામાં પારીસ આવાજીવવાજી, પરંતુ હાલ એ સનવડ નામક ગઈ છે આ દ્વીપને ફ્રાન્સ સાથે સાકળનરિદા દરિયાઈ એવવચવહારે મિટિંગ રેકોનોમમથી પસાર થાય છે. અત્યારે ફરિયાસાને ઓહામાં ઓહા એક ગાસ લેતા જહાજો હારા અને મોર્ડેવેલ વાયરલેસ મેશન હોરા વ્યવહાર નિખાવવામાં આવે છે આ દ્વીપ પડેના જહાજોના બારે ફ્રેને લીધે બીન હોરા તેની સાથે સુદ્ધ પહેલા પે વે પાર કરી શકતા નહોતા. એટલે માદાગાસ્કરમાં તેલ, કાપડ, સુગર, ધાતુઓ, સિમેન્ટ અને બીલે થતો આવકદય માલ, જે સધળો પહેલાં ફ્રાન્સથી આવત ન મેના હતા, તેની બારે તેની પડતી હોવી જોઈએ.

માદાગાસ્કર દ્વીપે બતલજમાં લીકડી તુટકાકાપાંડા જેવા છે નેપોલિયનના સુધી ફ્રેન્ચિયાન ફ્રેન્ચ વસાહતોના મળેને બિટિશાએ લીધા હતા અને પારીસની અધિષ્ઠિત એ બિટિશોને મુપત્ત થઈ હતી. તે સમયે ત્યાંના આજીસ દાખ વતનીઓ પર નેમનો દાવો પહેલાં રાબે રામ્ય ચકાવેલો હતો. તેણે પોતાના ફ્રેન્ચને રાસીગ આપવા અથેજ માધુમે રાખેલા અને પ્રતંગા અથેજ મિનણુ તમા રીનમમમાં હાખત ફેક્ષી, પરંતુ તેની રાખી ન્યારે માત્રી પર આની ત્યારે તેણે યુરોપિયનોને હાકી કાઢેલા અને બિટિશી થઈએ ફેરોનીની કલ કલેક્ષી એ પછી બીન રાબેઓ અને રાખીઓ પશુ રામ્ય મરી અંગેલા પાન-થી બિટન અને ફ્રાન્સના સખમર્દી બનડતા માદાગાસ્કરમાં જે સુધા થયા, વતનીઓએ બળગે જવાઓ અને ફ્રેન્ચાએ આખરે આખાય દ્વીપ કળજ કરી લીધા ૧૯૧૬માં મ્વરાજ માટે બળગે મતા રહી ગયેલો; જોકે તે પછી પરિમિતિમાં મુધારા થતા રહ્યા છે તાજે-તરખા શિકમ, વેપાર આદિ ફોરોમાં પ્રવતિ થઈ છે, પશુ ત્યાંના આદિવાસીઓને રવગજ નો નથી જ આપવામાં આવ્યું ફ્રેન્ચ મેળ-રમાં પશુ તેમનું પ્રતિનિધિલ નથી.

માદાગાસ્કરમાં હાલ ૫૦૦ માઈલ નેટલી ફ્રેન્ચ છે અને મુખ્ય બંદર તમાતાવે તમા માલપ્રદેશની હાતી બમિગા આવેલું પાટનગર આન્તાનનારીવા રેલવે મામે જોડામલા છે ૧૫૦ માઈલ નેટલા શાગ રસ્તા છે સફર અને ખેતીવાડો માટે નેદરે બાદવામાં આવ્યા છે પૂર્વ કિનારાનો પ્રદેશ તદરસ્ત નથી જેકે તખીથી સદાથથી, મગિમિતિ મુધારવામાં આવી છે એ બપ્રદેશની કલ્ચરમિતે મ્વામ્બ માટે સરખામળીમાં સારી છે અને બપાસના યુરોપિયનો ત્યાં રહે છે.

ઓસ્ટ્રેલિયાની જેમ માદાગાસ્કર પશુ એક વારે એમિયા સાથે મળ્યાએજી હનુ વિચી સરકાર માદાગાસ્કરને મુરીસાન્યોને મળે મુરી મેકે જે રંગ એ પ્રથ આજે સર્વત્ર ચર્ચાઈ રહ્યા છે. (પ્રવચન)

સુદ્ધ અને કામગી

હેન્ડી ચોંબાએ સાળિત કબુ છે જે બોમ્બ અને હાન્ગોનાની બનાવટમાં સુતરાક ચોંચરું ફરતા કામગીરો માલે વધુ વિનાનગમ નીવડે છે. એમિયામાં હવે ફ્રે ગમિને દસહદવડ ને કાનગનો માંની હાન્ગોનાની બનાવટ માટે વપસારો.

હ.૧૯૪૧ના હેલ્લાહ મામમાં અમેરિકાને ૮૬,૦૦૦ હન મનગેનો માલે બિટનને હાન્ગોનાની બનાવટ માટે માહક્યા.

એક 'સુદ્ધ જહાજ'ની બનાવટના માત્ર નકશા જ (નિર્મા નાના મેદાશ અમેરિકા વિજાનોના) હોવા માટે નીકળેલ 'બુચરિન્ડ' કામગીરોએજી, સુદ્ધિગિનાના નકશા માટે ૫૦,૦૦૦ નવ જુદી પ્રિન્ટ વેપર, ફ્રેન્ચવતરિયા નાકી માટે ૨૫૦૦, મોડેલ બેંડ માટે ૧૫૦ અને બોમ્બગેલ માટે ૪૮ નવ હન એ છે.

સખાજના પુત્ર શાહને ગાદીએ બેસવા દેવા મામે ગારાદા સરદારોએ વાંધો ઉઠાવી સાતારા કબજે કર્યું હતું અને શાહ તેમની સામે ઘડોના હાથે, પાછુ એની હાથની પ-જ્ઞતિ દેકાણા વનરની હતી એક વાર શાહ શિકારે નીકળેલો ને એંધાકે થતા બાણવાદી નામે પટેલને ત્યાં આશ્રય લીધો. અરમાગરમ બાત આળ્યા તે બૂખારાસ સમયે શાહ કતાવમે કતાવમે ખાવા જતા દાઝી ગયો. આ એક પટેલની આંધટ ઉગરની સ્ત્રીએ તેને આજખ્યા વિના જ મરે ક્યો 'હ પાછુ શાહની પેટ કંદે છે એ આજુબાજુની મુલક કબજે કર્યા વિના પરખાંચે સન્ધાની સાતારા ઉપર જ હુગવા કર્યા કરવામા થતાની રાત્રિ વેટ-ફવા કરે છે એમ છુ પાછુ પાળીમા કંદે પટેલો હોડા બાત ન લેતા વચ્ચેથી જ મોટા કાળિયો બરે છે, તો પછી દાઝે જ ને ?'

કહેવાની જરૂર નથી કે શાહને એ પટેલની દેહની નિખાળુ ખૂબ કારણ લાગી

કહેવનોના અર્થ 'બોલો તે એ ખાચ'— પ્રલગ સમયને સમય પૂર્વકનુ વધુ શખના-રને કાપેલા થાય છે અને ખોડી કતાવજ કરી અવશ બનનાર નુકસાન વહોરી લે છે એમ દર્શાવેલી આ કહેવત માટે હુલકો છે કે બે લાકોનો પાચ લાકડીની રસોઈ કરી 'બોલો તે એ ખાચ અને ન બોલો તે ત્રણ ખાચ' એવા કથન કરી શકે નથા તેમાંની એકે ગમખન મનવાણે નુનમામા પડ્યા રહ્યા, પાછુ ખીએ અધીરો હતો તે 'આ તો બોલશે નહિ, ને રસોઈ બનકી જશે તો બૂખે મરીશું' એમ વિચારી બોલો કીકથો 'કીક બાઈ, ત્રણ નારા ને એ મારા' આમ અધીરા કનારને નુકસાન અને ધીરજ ધરનારને ક્ષામ થયા. એવાજ બાવાઈની છીછ કહેવનો 'ન મો-લ્યામા નવ ગુણ', 'સબમે બકી ચૂપ' વગેરે

ચલિત પ્રમત

પાનેપામેની ત્રણ સમયાના ગુણનારને (નેમાંએ વચકી સખ્યા ૩નો બાજન ન હોય તો) તે જ ગુણ સખ્યાના સરવાળા વરે નિ રોષ બાની રાગાય છે કાંખવા તરીકે ૧૦, ૧૨ ને ૧૨ (તમા ૧૧ એ ૩નો બાજન નથી) લો, નેનો ગુણાકાર ૧૦×૧૧×૧૨=૧૩૨૦ થશે, ને સરવાળો ૧૦+૧૧+૧૨=૩૩

હવે ૧૩૨૦-૩૩=૪૦. (નિ રોષ)

—બાહુનમ વાધારામ ઉપા-યાચ

નુંગવામાં કંકી માટે ખુદાજી કમળ-વાને બદલે તેના પાન કાઢવાનો ચાલ છે.

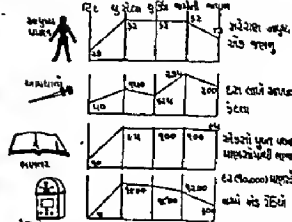
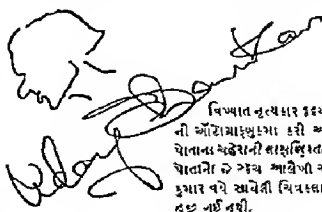
એવેની રાગીની શિરવેચ

અમુક એકાદીના અનર્ગ

આકુન્નેટા આગેપ... આલન્નેક મેવો
આહુત્તરેમેલુ... આહુત્તરેમાલાવેલુ
અમુર=નથી આમકી;રેક અમુર=સીલી દીકા
હતિ=સમાર્થિ હતિ=ધાન્ય વગેરેને લુક-
સાન પહોચાડનાર કપદ્રવ
કલ્પ=વિગાળ, ઉગમ કલ્પ=નપ
કુવ=એકદર... કલ્પ=કનાદિ
કિપ=કાથી કીપ=એક
દાક=દેવદારનુ આદ દાક=કાદિરા, બંકુક
કાડવામા વપરાય રસાયણ
પિટ=કોયલનો નર પીટ=પાક, મોલ
પુન=કનડો પુન=મીઠું, અમુર=ર
મિવન=મુલાકાત... મીવન=બધ કરતું
(રમાણુ બળાવાલ માલ)

મેસિના (છઠ્ઠી)મા બાધેલા એક પટિ-યાળની બે નવાઈ છે તે ઘડિયાળ નજીક ગાર ફટનો ઘાટુનો એકસિલ બેવખન ગરંતો દે છે, અને છ ફૂટનો એક કાગડો રોજ રસારે અને સાને 'કો કો' અવાજ કરે છે।

મંગના પાન અને લીલાં જામળાં સાથે વાદી પચને લખિયે તેની લેવકી મૂકનારી ત્યાની તાનનરમી મઠી જશે

બીબ દેગે એડે આપણી સરખામણી કરતો આવેપ

વણીવ-તમે તો કહેા છે કે તમે બલેશ નથી, અને મારા બધા મવાલના બજાબ તો બહુ ચમકારકપણે આપ્યા.

માફી-હાલુ કેમરે નુર્દિબચાંસવાલન કત્તર દેવામા બજુતરની જરૂર નથી પડતી

ગોટ્રેસિયામા Nephurus Apparin-મની લસણી મરેલો થાય છે જેના લમખાને અવાજ ખારી જેવો હોય છે

આ મહિનાનુ નાશ-અધિક, તે પશ્ચિમ દેશોમા આ મામળા બેસની વમન ક્રુતમા પત્રપુષ્પની કળાઓ તથા કુપ્રતો ખીલવા માટે તે કિયાને દર્શાવતા કાલિન શન 'મિ-પેરિયો' (બેટલે બેટલુ) ઉપરથી પડ્યુ છે

નવા વરસના બધકરે હવાઈ હુમલાઓ છતાં હંડનના પ્રમણોએ આખા વર્ષદરમ્યાન ૧૧,૦૦૦ યુરોપી પ્રકટ કર્યા હતા, જે કેન્યા આનવા વરમ કરતાં માત્ર ૨૭ દાકોના જ પડાડો બતાવે છે

યુદ્ધનેકારેઅમેરિકામાં ખોલવામાંઆ નેવા દેશમરના જુદાજુદા કોપોમા સિખા હીઓને વાચવા માટે ૨૧૬ નવાં વર્તમાન પત્રો શર થયા છે

સામાન્ય
મામુલના વાળ
ની બડાઈ દયમ
કાપમા અંશ એ-
ટકી કોલ છે

વિખ્યાત નુરુલકાર કલમકરે બાઈ અરોફ દેશાં ની ઓટામાકુલુમા કરી આપેલી મતી માથે એમણે પોતાના મહેરાની લાફજિલ્લોતોએ અગાહરીતે કતાવેલા પોતાની એ ગંગ્ય આલેખી આપ્યા છે ને બતાવે છે કે કુમાર વગેે આલેખી ચિત્રલક્ષા એમની આગળી ખામાથી દંડ નઈ નથી.

પેરા

દિતી ક્ષાપકાનેના કપડાક મરણ અજ્ઞાતરાખાતોગા વિં. ગાઉરને ગણાતી રામાય દિતી વિચોની મુસેલી એ દોલ છે કે બ્લોન્ની આ જોડેકીકાપમા એની ખુબીઆ જાતારી ગમતી નથી; પાનું દિતી વિચાગમા રાતની ભાત ગોઠવવાની ને ફૂની મેલી દોલ છે તેનો અલગાસ આ ક્ષાપકાને હાથે મારો ચરોલો ન્તણાય છે.

વિવરાર - એ. એ. ગાઉર

મુંબાઈ આઈ સોસાયટીના પ્રદર્શનમાં આ વર્ગે રજૂ થયેલી કલાકૃતિઓ

ભાઈદિવની ખગતર

નબ્ત આગળના ચાલુ દરવમાથી માનવીના બળવાદારનું કવણ વિવિધ ઘોડાના ઘોડી દેખાઓ અને રેલોના યોજાસ આધારના ચપકા નીમે વ્હરાથી કાચ પાર ઉતારી નમુનો દોલ એલો આ વિવરાર પ્રદર્શનમાં અલેદ રહો છે

વિવરાર - ડી. ડી. સિલ્વા

(જોડો જુબાઈ આઈ સોસાયટીના સોનચાલ)

કોલોમ્બોની ઉરીશાળનું પરિચ્છાસ

(વિષયગ્રુ માટે જુઓ પૃ ૧૨૬)

કાબી બાલુથી 'કોલોમ્બો'ની રાજાવડ બદ (અગત્યવાર), વચ્ચે 'અનુદાન' આર એમ મિત્રી (નરિયાઈ), છેલ્લે 'પરિચ નાન' બાબુ બાબુભાઈ (નરિયાઈ) ત્રણે બિન્ને બોધપાત્ર.

કેપેનના મહાકુરકલાકારોએ સમરણમાં કાઢેલી ટિકિટો

કાનિમન્કા જેમે ગોથા, મેન રેટકા-દારમા મરીમા થઈ મુજબો મરુદામ કાર અને એચર (તાબાની પો) નીકલ આપન વરે પરમાર્થા દવેકે દેવા બિત્રો કરનાર) લ્લોના એમર લેખનો કરતાં પામુ મર્યાદ અને મર્યાદાવિત્રો તરીકે આવેમિલા મેલ વિનાએ જ એને યુદેયખરમા નવ બનાવ્યા છે. જેમા નેપોલિયને મેન કરેલા આક્રમણવખના મર્યાદા એ ખૂબ ખ્યાલ છે એના રમરખમા દે ટિકિટોમાની થોડી જે આ માટે છે તે બધી પર એના વિખ્યાત મે ગોથાના દેશવાક આ-યાં જે બીલ ની ટિકિટ અર્જન્ટ (તાબીદના છત્ર

માટેની છે અને રીલ નખરની ટિકિટ પર એનુ.ન મગુ ન્યામનુ વિખ્યાત ચિત્ર આવેયુ છે (શી લરિલાલ બેંક-વડના બુકેમના સમરણ)

હરીફ આ લાભની “વરણી”

આપ જાણો છો?

‘જન્મભૂમિ’ શબ્દરચના હરીફાઈ
ગુજરાતી ભાષાની સર્વશ્રેષ્ઠ હરીફાઈ છે.

ચોક્કસ-અચોક્કસ સમયસંલેગોથી પર
રહીને નિયમિતપણે છેલ્લાં પાંચ વર્ષ
કરતાં વધારે સમયથી તે બહાર પડે છે.

તો પછી

વ્યૂહ પદમાં માત્ર નવ
આનામાં હજારોનાં ઇનામ
મેળવવાની સુવર્ણ સંધિનો
લાભ જરૂર લેશો.

પ્રત્યેક માટે એ આગામી રૂપા-
લતી ટિકિટો બીડનારને છટક
બાદ પ્રત્યેક અમારા ખર્ચે
ગોકલી આપવામાં આવશે. વધુ
નિગતો માટે જુઓ સામાયિક
‘હરીફાઈ’. ફિઝી મુખપૃષ્ઠ, પીસ
પાનાં, છટક નક્ક ૧૫ આનો.
૨૦ વિવારે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

રૂ. ૧,૭૦,૦૦૦

નાં ઇનામો આજ સુધીમાં તેણે વહેંચ્યાં છે.

૨૫,૦૦૦ (પચ્ચીસ હજાર)
કરતાં વધારે હરીફ લાઈબ્રે
તેનાં ઇનામ જીતી ગયા છે.

દરેક વ્યૂહને અંતે જાહેર કરેલાં
હજારોનાં ઇનામો અમારા ખર્ચે
અચૂકમોકલી આપવામાં આવે છે.

સમસ્ત હરીફ આલમનો અગ્રતિમ
ચાહ અને વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો છે.

જ્ઞા ન, ગ મ્મ ત અ.ને અર્થ લાભ નો ત્રિ વેણી સંગમ

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો માથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વોગમુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોડ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૮ અઘરેગળા રૂ. ૭૭ નિદ્યમદાર છૂટક નકલના ૦-૧૨-૦

નવે ઠેકાણે

નૃસિંહ લોજ

જિલ્લો રહેવા તથા જમવાનું સુંદર સ્થાન

૭૭/૭૮ હાનબી રોડ, બી. ડી. બોય

MANGALASHTAKA

By KANU DESAI કાનુ દેસાઈ

છઠ્ઠી નવી આકૃતિ હમણાં જ બહાર પડી

કીમત હજી પણ મવા રૂપિયો જ છે. પોતેજ જુદું કુમાર કાર્યાલય અને બાણીતા વિકેતાઓ!

ગિરિ આધાર

જાણીતા કલાકાર

શ્રી રસિકલાલ પરીખની કલાતો

અંગ્રેજી પરિચય આપતું અને એમની

લગભગ અઢી જ ઉત્તમ કૃતિઓ મળી

ગોળામાં આજે કરતું પુસ્તક ૨૧ પૃષ્ઠોની

અને ૩૫ ચિત્રો માથે તેણે થાય છે

કુમાર કાર્યાલય - રાયપુર - અમદાવાદ

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અજવાળી

રાત

કિંમત રૂ-૦-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૮-૦

અજતાના

કલામંડપો

કિંમત રૂ-૦-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલા ૫

કિંમત રૂ-૦-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

કુમારના

ખાસ અંકો

૧૦૦ અને ૨૦૦

ફેફલા રૂ-૦-૦

અને સાથે રૂ-૮-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

અમદાવાદ

કાચુ રૂ-૦-૦

પાકુ રૂ-૪-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગોવાલણી

અને

બીજાં વાતો

કિંમત રૂ-૦-૦

રજ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

પ્રેમ અજવાળી વિદિઓ મળી પદ્ય રમતની મુદ્દી સાતંગામે આ સમજી, અજવાળી પાતની મધુર ચાંદનીની પેઠે, નાતંગામાં, મળી અજવાળી, મંદિરી પ્રાગજન, મીન અંકગળા રસ આપે એવો સર્વમાલી છે, ધરના સ્ત્રીનું કે આપુ ભવિષ્ય મામન પામુ સમજી રહે એવી મનુષ્ય મુખોધ, અને એ વિનાઈ પાને મળી અંચાલકાર પદ્ય પાનગિ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને અને સદર રંગ-ગાની સબલ સાથે એવી મન/અત પૂજાવાળા મુદ્દ પુરતકમા.

દિલ્લગના માદિત્યમાં આ વિષયનું અપરૂપ ચિત્રમયું ને છતાં આટલું સંગુ આ પહેલું જ પુસ્તક છે શ્રી રવિચંદ્ર રાજા સંપ્રેક્ષ અજતાની કલાની વિસ્તૃત અભિલાષના કળા લેખ, એવા પાનાનું મનમય કરતાં હિન્દી ચિત્રો તથા આર્ટિસ્ટિક રંગ છાપેલા ૧૬ પાનાં મળીને આલેખનો અને કેટોમાફો, નેમગ પાનપાને અજતાનાં શોભનાતોરંગાકનો, આ વધુ ધરવતા આ અપૂર્વ કલા પ્રણી ગુજરાતી તથા હિન્દી બને આજીવિયો મળે છે

કલાત્મકતા અને સમતાપણામાં અનન્ય એવો ચિત્રમય વિશુદ્ધ કલાન અત્યત મરતા ફેફ ધરવતા પદોચની કરવાને લેખ આ પ્રકારના પાછળ છે પાંચ અગ્રણી ગુજરાતી કલાકારોના છ પુસ્તકોની મુદ્દા ચિત્રોના આ નવુદ, ૧૧૫૫ તથા માપનાં આર્ટકાર પર ફેમ મારે પાંચ રંગમાં આપણા આગળ હ એક રંગિયામાં આવાં ૨ નીન ગિત્રો આટલામતાં ફેફ અટક આપી નથી અને નેથી જ નેની બે અજતાનાં મુદ્દ નહ એવો જ બીજા છ ચિત્રોના નવાં અપૂર્વ (કલાકલાપ બીજે) પામુ તૈયાર થાય છે.

'કુમાર'ના આ બંને ખામ અરે ગુજરાતના પદ્યનાં રંગમાં આનાં સુવર્ણ પ્રકાશને મળ્યા છે સમગ્ર પ્રતિષ્ઠિત ગિત્રમાં, કવિતા અને લેખકોની સ્વેદી કૃતિઓની અમર કલા, બીજાં દર્શક કલાત્મક રૂપમાં મરેલા અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૨૫ પાના, પાનેરંગી તથા વિવિધરંગી રંગ-રંગ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નમો, આલેખ, વાર્તાઓ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, કૃષ્ણ વર્ણ સિંધ, મુદ્દ અને વિષય સાનસામગ્રીથી સંદિત આ અદ્વિતીય અરે ધરવ કાચરી મોઢક આદિન્ય નહીં અટક મોઢક

અમદાવાદના બાવન નગરની મ્યોનોના ફેફામાં ફેફ આદિન્ય, જે જનતાના નામપર અટક મળી નહીં નહીં જાન પાંચમાં, જે જન પશ્ચિમના નામચીન કલાકારોમાં મુક કર્યા છે, જેની પ્રગટિત માંચ જનન્યાની આ અમદાવાદ આવી, એ સિંધ અને આપણના પાંચમાં અમદાવાદના મકાનોનું આ આદિન્ય ફેફ ગુજરાતીના ધરમાં ફેફ મેદાં, ફેફ વિજ નીચે આદિન્ય અને સાંકળિત માદિતી આપની નેચ તથા શ્રી રત્નમણિસાર બીજામાં નેવા વિદાને લેખકો, અમદાવાદની અટકી પટની ને વિષય વધુવતા વિદિતકાઓ નિભાવ માંચ

ગુજરાતના રંગઆતના નવવિદા-લેખકોમાં જે માંચમા પ્રકાર થય ને 'મલવાનિલ'ની રસનીતની આવીમ પાતંગિ—જેમાં દસ ગાંધી દાખની અને અર મન પ્રખુરની આ ગાંધીસાર સામીના નામચી કમલકલાઓમાં અને 'ગોવાલણી'ની પાતંગી પ્રખુરકલાઓમાં નામના મેજવના અને પાતંગી મુદ્દ પાતંગી વધુ મરેદર અનન્ય એ એકલતા આ સમદ ગુજરાતના બનીતા કલાકારોના અરંગી ચિત્રોથી વધુ મુદ્દ અનન્ય છે.

કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા અધ્યા તાણીતા લુકસેલરો

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

બર્મા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

આપના વ્યક્તિત્વની છા
છાપ' કોટલે પાડવા, આપનું મન પ્ર
ટકાવવાની દિલન રાખવા, આપ
અનુક્રમિત મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ
માણિની વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી
ની ખુશી મેળવવા 'જહા
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે

કોટનકંપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, રાફેડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, બ્લૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેબલ ક્લોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

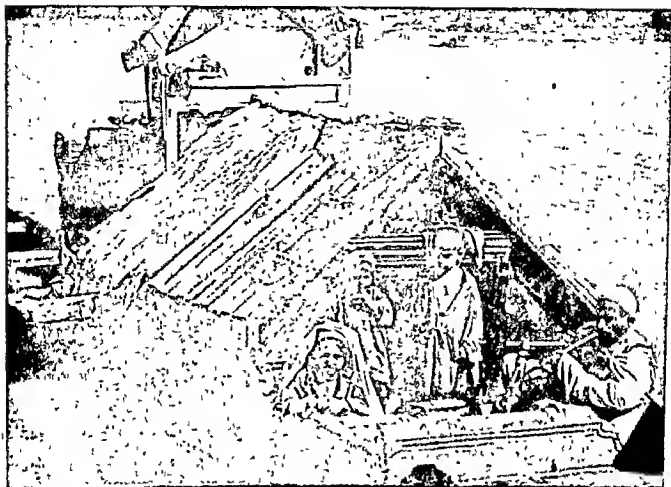
બા.વા. પ્રદુર્ભસીંગ એન્ડ સન્સ.

સેડ ઓફિસ

કચ્છ ગાલુવાડીયા અમુતનર
સાખાઓ

ચંદ્રચાંદ મુ. જી. માર્કેટ મુખર્ડ કલમના - વિદી લાધાર સ્વેચ્છા

આ

કસમીની દોતી દેના - પ્રાણપાલ જોશ

વર્ષ આગામી સમુ. અંક પાંચમો. મે. આગામી સમુ. બેનાલી સંસ્કૃતી. રવિશંકર મહાશંકર રાવળ : શંપાદક. બચુભાઈ રાવત ૨૨૧
આવતી કાલનાં નાગરિકો ઘડતું આજનાં ઘરોનું માનીતું માસિક

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન F ના આયર્લેન્ડ ખુબનુરુત જાણવાના
ને તારાની આપનારા તરફે 'સુનીલ સ્નો'ના
બરફ પ્રમાણમાં મેલેલા છે. દરરોજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરા અને તમારી આંતરી કેવી અને
પુષ્કાળ અને નુરુત બનતી વધુ છે જે ખુબી.

(આપના ૧૯૨૮)

બૉમ્બે સોય ફેક્ટરી

સાબુ અને પરકથુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેટી મુંબાઈ-૩

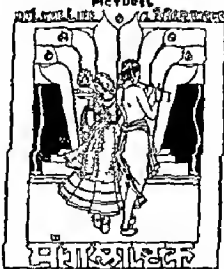

સ્વામીના કથાકાંડ

શ્રી રસિકલાલ પરીબની કલાનો
મનોહર પ્રસ્થાવ આપતુ અને એમની
લગભગ અધી જ ઉત્તમ કૃતિઓ મળી
મોનાં મનુ કન્નુ પુલક - ૧૧ પ્રવૃત્તિ
અને રૂપ આપ ગિત્રો આથે લેવાર છે

કુમાર કાર્યાલય • રાયપુર • અમદાવાદ

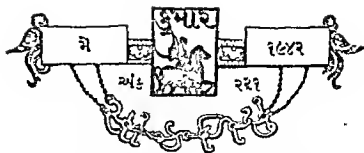
MANGALASHTAKA

By KANU DESAI

છઠી નવી આગુતિ હમણાં જ બહાર પરી
કીમત હજુ વાગુ મના રૂપિયો જ છે • પાન્દેજ જુડ
કુમાર કાર્યાલય અને બાણીતા વિકેતાઓ

‘કુમાર’ની અપ્રાપ્ય ફાઇલો

આજ સુધી જે નહોતી
મળતી તેમાંની કેટલીક
અંગ્રિસના રોકથલ રેડ-માર્ગી
રમજસંકાયને કારણે કમી કરીને
વેચવા કાઢી છે અને તે માત્ર બેઠ
સખ્યામાં ન છે.
આઈરોનાનિકાલ,આવેલા
પત્રોના કમવાર જ થયો.
તમારે મોકા ન પડતું હોય
તો તાકીદ લખો:

વર્ષ અંક
૪ ૩૭થી ૪૮
૬ ૬૭થી ૧૦૮ (૧૦૦મા અંક
ચિના)

૧૦ ૧૦૬થી ૧૦૦
૧૨ ૧૩૩થી ૧૪૪
૧૩ ૧૪૫થી ૧૫૬
૧૫ ૧૬૬થી ૧૮૦
૧૭ ૧૮૩થી ૨૦૪ (૨૦૦મા અંક
ચિના)

ફ્રેંક ફાઇલની કીમત રૂ. ૪
પોસ્ટેજ દરેકનું ૦.૪-૦
માટે વર્ષની મામદી લેનારને
રૂપિયા ૨૫માં ધેરબેકમાં
એ ઉપરાંત
વર્ષ ૧૬૬ તથા વર્ષ ૧૧માની
કાઠિયા પછી દરમિયાન છે અને
તેની કીમત તો સગી છે.
દરેકના માત્ર એ રૂપિયા.
પોસ્ટેજ ચાર આના વગર

બધી ફાઇલો બાંધ્યા ચિનાની
સમજવાની છે.
૧૦૦નો અંક તથા ૨૦૦નો અંક
દરેકના રૂ. ૦.૫ પોસ્ટેજ દરેકના ૦.૪
જરૂર આપેલા પોસ્ટેજ ગમે રૂ. ૪
કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ

ચિત્રો

કચ્છની દોઢી (ફોટો)	પ્રાણલાલ પટેલ ૫૬
રમજસના ગ	બીજુભાઈ આચાર્ય ત્રિવેણી મુખ્યચિત્ર
નાદારનો (ફોટો)	આળીદમિયા ફ્રેંચ મુખ્યચિત્રની પાછળ
શિવ-પાર્વતી (ચિત્ર)	શીધર મદાપત્ર છેલ્લા પાન સામે
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈતુ પરિભ્રમ	પૂજા પાન ૩ સામે
ધરતીકંપને અસરકારક કરતી ટિફ્ટો (દરિવાલ બેઠરનો અંક)	

કવિતા

વપરી રાખ	એદરદિમ ૧૨૬
હકની બહામ	આપાઈકર દોષી ૧૨૬
યાગના	દેદરગાંધી કુરોન છાપાઈ ૧૨૬

ચરિત્ર

ચૂંપાં દારી કામ	દરિનારાયણ આચાર્ય ૧૪૧
-----------------	----------------------

વાર્તા

ગવર્નર	અમુભાઈ કપાડિયા ૧૩૩
--------	--------------------

લેખો

બેંગલોરના મુ કરીશ	ગેલીલાલ બચ ૧૩૫
બતકાળની શોભા	અમુભાઈ વ પદયા ૧૪૬
છવનનુ પહેલ	પશુપતિ માધી ૧૫૧
ન્યાત અને ન્યાયા	(કો અનંત કાનુનીય નિબંધ)
	મમના રોષી ૧૫૧
અંતરીક્ષમા કડકન શુભાશાય મી પાંચેળ અને એમ. દેવન	
	પાંચેળ ૧૫૫

વિભાગો

મારી નજરે	૨ મે રા ૧૩૦
ફોટોગ્રાફી દરીકાઈતુ પરિભ્રમ	બચત બદ ૧૪૦
નવા પુસ્તકોનો અંગ્રહ	૧૪૦, ૧૫૮
મેંડોના પાન	૧૫૫, ૧૫૬
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો)	૧૫૫
માધુકરી	૧૫૬
આ અદિનો (ચે) દરિનારાયણ	૧૫૬
છેલ્લું પાન	૧૬૦

કુમાર પ્રત્યેક અંગ્રેજી મહિનાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
પ્રકાશક બીજુભાઈ રાવ, નેત્રો અને પ્રકાશક ચિત્રેન્દ્ર રાવ ૧, ૩માર પ્રિન્સી, કુમાર કાર્યાલય
૧૪૫૪ ગાયુર અમદાવાદ, વાર્ષિક રૂ. ૧૧, પ્રદેશના રૂ. ૬, પાંચેળના રૂ. ૬, પૂરક
રૂ. ૬ આના મુખ્યકર્તા: કુમાર આંકિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેડેજ રોડ, આર. આર. રોડ
ફ. અમદાવાદ શાળા પ્રકાશક પ્રિન્સી રોડ, પટેલના નાનકે કોઈ રૂડિયો, રાવપુત્ર
કુમારમાંનાં નવ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કૅપ્શનથી ગદિત છે

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

પ્રાપ્તિક ૩૧ ફાન અક્ષરેમાં ૨૧. ૭ દિવસદાર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

નવચેતન નવચેતન નવચેતન

નાસિક લોજ

રહેવા તથા જમવાનું સુદર સ્થાન

૧૧૭૭/૭૬૬ હામબો રોડ કાટંગુબધ

સર્વ માન્ય !!

આવકાશ બી ક્રેમ નિયામના શક્તિમંત્રદ મારે

રક્ત વર્ધક

વાપરે છે તદુપરાંત

આદ્યવર્ધનપ્રાપ્ત, સુવર્ણમાર્મિનીવમત,

મકરવર્ધનપ્રાપ્તી પગેરે શક્તિલક્ષ્યક ઓપરો મંગલો

શંકુગોળ (સાચો) રક્તવર્ધક મિત્રો ઉપર
રક્તવર્ધક, લેહીને વધારે કરી દેવા

રક્તવર્ધક

આરોગ્ય નિયામન નામુદ કરે છે

આયુર્વેદ રમંગળા

પુનઃ લો. પુનઃ

હોંગરેનું બાલામૃત

એકરાશોને મારે ઘણું પોષિક આસક છે

એ તળાપાં અને તળાએલાં

જાળકોને માલ કરે છે

गाडादस्तो।

देदि। - आभीदगिया सेवद - पावभुपुद

(मिहपोम सदे सेक १-४ मिहद-गाडर यने रिम रनसमिह)

रमकडाना रम

चित्रकार बापुभाई आचार्य (जन्मगत कथामय चित्रगाथा)

મે. ૧૯૪૨

ચપટી રાખ

• પૃથ્વી •

હતા મનુજ તેય ને મનુજ હું ય છુઃ કિન્તુ ના
જરીક પાળુ મામ્ય છે જીવનના પ્રવાહો મહીં !
પડ્યા સુગત-કર્ણુ બોલ જનશ્ચન્દ્ર રાત્રિ મહીં,
સુતખન રણવાલુકામહીં સુણ્યા ફરી ઈશુઓ;
અને વતનથી ય હર, પશુતાલયો વતને
(મનુષ્ય પ્રતિ માત્ર માનવી જ છે શેકે દાખલી)
મનુષ્યરચિયા કઠોર જડ વર્ણુભેદો મહીં
સુણ્યા જ વળી ગાંધીઓ વચન તે ફરી કારમાં!

મને ન પથચિહ્ન ! ના નયનનો ઇશારો જરી!
મને ન શિર પે અંગત નભતારકો કૂદે કદી!
અનેક મહીં એક હું ય વણુતર આ વિશ્વની
મહીં ભળી જઉં વિના જીવનધ્યેય કોઃ-કિન્તુ શુ
સાકીશ થઈ હું ન રાખ ચપટી ય?—જે કોઈ હી
ઉડી ફરિત કોકની તણુજ કારમી ઠારગે ?

સ્નેહરશ્મિ

જનશ્ચન્દ્ર રાત્રિમાં બુદ્ધને, 'જાહેરદાર્દનના પીકના રંગેમાં ઇશુને કે વનનથી ડૂર પાકે
પરદેશમાં કઠોર રત્નબેદોના પશુતાલયોં અનુભવ કરનાં આપીને કાને પડ્યા હતા એવા,
જનપશુજગતે કલ્યાણચક્ષુ રચવાનો અદિશ આપના અદહના પ્રેરણાબોલ કાને પડ્યા
જેમ મારું સુભાગ્ય નથી, હું ય તેમના જેવો માનવ છતાં અપમાદ જીવનમાં કશું જ સામ્ય
જણાતું નથી, તેા યુ, આ જગતના અન્ય અનુભવીનો એમ કરાજ જ જીવનધ્યેય વિના મારે
પાત્ર વિશ્વની વણુતરમાં વિલીન થવાનું જ રહેશે!—એમ વિચારતુ કિન્તુ આજર રાત્રે
જે કે હું એક ચપટી રાખ પાત્ર નહિ થઈ શકે, કે જેથી ક્યાક, કઠિક, કોઈક ફરિતના
નજીબાને ઠારવાની પે જનસેવા કરી શકું!

કડવી બદામ

• બિંશ •

'એકાદશી યીજ ભરે તુ ના કરે,
પરન્તુ આજે નહિ એકું ચાલશે;
એકાદશી દેવપ્રજાધિની આ
કર્તાતણું પુણ્ય થણું ગણાય છે.'

દાદાતણા માબળી ભોલ આવા,
મારે ન ઇચ્છા કરવાનાની છતાં
એકાદશી આ કમને કરી હતી.

ત્યા બાર વાન્યા, પડી પેટ ફાળ,
બૂઝેથી મારે ઇવ તો સુધાય !
કરાણનું મોકુન્થગે હું ભળી,
ફકારતો સર્વ રળા કળાઈ

ધાળી ધાળી રોષ વળી પરિશ્રમે,
ત્યા લાય વાગે જ રળા બદામનો;
કભા કભા આકૃતિ આપેના કુ
બદામની, મૂકીથી મુખકુડમા.

અચ્ચિત્તે ત્યાં તો કડવી બદામ જે
ચવાઈ મારાથી નહ અનુભુમાં
'ધૂ' 'ધૂ' કરી હું ધૂધા નાખવા મથ્યા,
બદામ ચાવેલી જની મુળધી.

મીઠી બદામો પછી આળીચાળી
આધી ધાળી, તો ય પરતુ પેટી
બદામ ભેની કડવારા ના ખચી;
પરતુ એથી ભણ્ણે મને તો

મીઠી બદામો કડવી જ લાગતી
મેં તે સમે કારણુ એનું રોષધવા
કર્તા હતા રાત્ર્ય પ્રચલન વ્યર્થ,
પરન્તુ આજે જ જવાબ એ જરે
કે માનથી ગિરદાળી આપી એની છે,
અંધારાનુંકર ભેળી

યાચ્યનાં

તારા સુધી ચરણુ હું નવ રાત્ર્ય ચાલું,
યા રથમ રાત્ર તુજ મનોહર રચનાં સાધું,
મારે પીડિત તુજ વિશ્વતણા જનોના
આસુતણા વિશ્વધની જ કરે તમનાં
એ એક-એક શબ્દ એ જનદીગ આપ.

જાધુવલાવ સદૈ માનવચત્તનાનાં
ને કાદનાં હૃદયમાં નિજ ભાઈ ગાટે
વાસસ્થવનાં ઝરણુ ત્યાગની ભાવનાની
ઝંખી કરે મનુજઅનર, તે શબ્દો તેા
તારે ય આ વિવચનુત્તરની ના અનતય
આ અલપ આગા કરશે મૂળ પૂર્ણ. હજાર
ને આપું દબ્ધ કરેના સર્વ તુ મજાગ ?

હૈદરઅલી હુસેન જવાહી

આ પૂરેલીનાં ગાળ સમ્માન સત્ય
સમય દેખાય ન એકદમ.

૨. સ્તો.

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

સજાગતી ખાણ

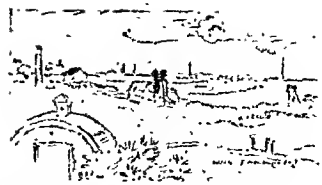
● અરિયા વસાવવાનું ગાન ફરજી કાઢ્યું અને કાઠિયાવાદના આદ્યસિક વેપારીઓને લખ્યું કે ખાણોનો મોટા ભાગનો કાંચા સુન-પિથનોના હાથમાં છે, પણ કુનેદ અને સિકતાવાળા સ્વ-કાઠિયાવાદના આદ્યમિત્રોના નવ ઠંકણ-ઠંકણો પધોદાગ કાંચો છે તેમજ બનતો બધામ તથા મારી એન્ડેડા જમાવી છે. અરિયામાં ગુજરાતી સાથો, મહિરા વર્ગે ગ્રામ્યા છે અને ત્રી યોગાર એમફ્રીથી સારા બાગ છે કે ફક્ત અરિયાને શુદ્ધતાનું એક એન્ડેડાનું મીસરાય એવું પાતાવરનું ત્યાગ્યુ.

ગિલાસ થયાં જતાં રહેતામાં એક અરિયા વિસ્તાર પર એક બાના બગીચો બેઠો. તેનો ખુલાસો એ મર્યાદા છે જે વરસ પહેલાં નજીના એક કાંચ-રત્નની ખાણમાંના ટંકાકણવના બારથી તૂટી પડતા ને ખેસી નહીં અને એન્ડેડા બેસ સળની બેઠ્યા. આજ સળની હાલુ પણ ને એકર મળ્યું છે તે તેની જવાબબો મિરસામાંથી નીકળ્યા છે કે એ કાનની પદ્ધતિ મકાનો બધા તારાજો થયાં, પરંતુ એક પણ લવની દાનિન થઈ નથી કોઈથી બીનાથી કે ત્રામરમર પ્રેસન હજારો બન્યાં. ખાણ નો મળ્યો. એને કોલકવતી કે ફરી કથાઓ આગમ્ય જ છે રાતના એકકારમાં એ સળગતી જ્વાળાઓ હોજમની કથના મગ્ધ કરી કાનની હતી. કોઈગોની આખાની અને વેષ્ય પાછળ ફેરા મરમા પ્રસંગો બન્યા ફરે છે તેની કથના ફરતા હોયોને ગળતી મુન્ડક છે પતેમાન થતના એકાદ ફક્કમાં એ બનાવ વાંચી મનને હાજર થવુંનથી, પણ નવરૂ જેએકુ આ ફરથ કથનમાં ન થયો.

અમે તરલ પાછા મિરમા આજ્યા ત્યા હટકાલી શોમોનો અને ખોલોના વહીવટી ખાતાના યુવાનો ગરબીઓ જરાથી રથા દત્તા આ સંસ્થાનવાસીઓને ધંધાનો મોટો અનુભવ અને તાકાત મળી નવા દત્તા એકેકે કાંચની ખાણી ટીકોઆ પાછળ મહેનત કરીથી નહેરની અને તેથી જ આવા નહેવાનેનો હસવ બાવપૂર્વક જોમની રથા દત્તા. ત્યાં એકલા સખપતિ ખાણમાલિકોની સામ્રાજ અને વિવેકમાં નહેર-વટનું નાંચીયું હતું ગરબી બંદોબસ્ત બધાની નહેરની એ એકે આપાર માથી ખાઈ મરમાકાથી ન રહેવાયું, એકેકે બેઠા થઈને મરિયા કાઠ્યા ને ત્રીને પડકારી રીધો, તાક કાઠ્યો અને એકેકે ગરબીઓ લેખવાની. પણ આપારે તો થોડી રાતના સાથે વેગ કરવાના દત્તા, એકેકે મેન્ટ પાસેને એમ નહેરો, બીજા ટિવરની આસા આથી મરમાકાને છુટા પાડ્યા અને આપાર ખાતર મુન્ડક બેના થઈ નવા.

વિવાદોમાં

● અરિયામાં એક જિવમ રાજાવાનું પારકું, પણ ગ્રામ જિવમ હતું તથા. દિદુન્તાનના બનરનું જ્ઞાન મળવવાની જગ્યા તેમજા ફેંચાની નથી; નહિતો હાલને વિદ્યાર્થીઓ અરિયાની ખાણો ફેંચા કુદરતી અલવખીનો પ્રેસ રહેવા વિના ન રથા હોત, ગાળાનાં અને ફેંચેજેન તના વિષ્ય ગ્રામ પ્રચારનયે હતું હોત, ખાણના પ્રદેશોના વિદ્યા અને ખાણની ખાણનાં નાના ફરથ મોટા, મુશ્કેલીઓના કિસ્સા મળતા. અને શીરેનાં ને આજે ગામ થોતાના દ્રવ્યવાબી જ સોયેર માની બેઠા છે, તેઓ અલખના આદ્યમિત્રો અને નિમ્મુનો તૈયાર કરવાને પણ એ કાર્યમાં મદદકાર આવતા. દિદુન્તાનના કદરમાંથી નીકળતા એ કોયરબેલ પર યુરોપિયોને પહેરી તરાજ મારીને જાનના બેજ ને તેઓ મોટા દિરંગા હાથ ફેરો છે તે દિરી લગી પોતાની જ બગીચા ખાણના કારણે ફાટકપ બેઠાં છે. વિજ્ઞાન અને વંચની મનિ-બેનો પરિવ્રજ તથા તેના વ્યાવહારિક પાંડા આપના મિષ્ટમુખો કે કથનમાં કુતારમાંના કાંચ પ્રચાર કરી જ મરમા નથી. અને એખ-ખિના ગાળાઓ આજા દેગ પર ખડેનો જ પાંદેને વધાની રહી છે

અરિયાના ખાણપ્રદેશનું દૃશ્ય (મેમ : ર મ ગ)

કેસનાની ખાણોના પ્રદેશમાં

● રાખીવજ અને કુચિાની ખાણો સાથે એન્ડેડાને જ હાથ મરી હતી કમ્પ્રાઇસ એકે નાજવાની મદદ આપતી હતી ત્યાં લાગી રહેનીના નાના કાંચશાના થો નવરૂ પડ્યા તરત યુરોપિયન અનુચીઅંદેશન કમ્પ્રાઇસ ખાણોના નિષ્ખાનાં આવવાની તપાસ કરતી અને દિરીઓને તેની બાજુ પણ થાય ને પહેલાં મારામાં મારી ખાણ-વાળા છોના મરકાર પાંદે તાળડનાં પણ કરાવી રીધા. બિદાર અને બસાનાં કાંચાને તો મારફરી જ હતી. ને પછી, બનરને એકેકે ન બનુનારા પણ બનર પર પાંડે સમરંજા સ્વભા આદ્યસિક કાંચ-રત્નમાં જ્યારે એ ધંધામાં હાથ નાખ્યા ત્યારથી યુરોપિયોને ને નવી જગ્યા કાપ્યા હશે. પણ આજે તેમનું નવરૂ મળે છે શી નાથરનદાગ બેઠે રથા એક મિલકત ચુદરેકે વર્ષો પહેલાં તેમાં જોડાઈ પાતાના કુળના કાંચે ફેરો એકલુ જ નહિ પણ આજે શી નાનામાંદેખ જગ્યા તરફોને ત્યાં ખેંચી મરકાર ધંધામાં પાતાના નિષ્ખાનાં તૈયાર કર્યા. એક વખત યુરોપિયનો સિવાય ખાણનું મેન્ટરમેન્ડ શોઈ ફરી મર નહિ એખ મરકાર અને શી પડ્યા (નાનામાંદેખ) નિમ્મુપુત્રી મા-નિન અનુચીઅંદેશન મેન્ટરમા હાથ વધવાની પણ મરકારી પડેલી. આજે તો જગીર મારકિતને ફેરેકે મળે નહીં છે અને એ બંધીના મરકારે અધિકારી એ જ શી નાનામાંદેખના બચીરા હો. અનેક પડ્યા છે. જગેનાં પરિવ્રજ નવા હપતામાં આપણે ફરી તથા. ગરબ અને માનુ-કળક કોયનો બારીય તરફો જ નજીની મરકાર જ રાજાશની અંબા-ગામી મરકાર છે એ પુરાતર થતુ જ તથા છે ખાંચે શી નાનામાંદેખ પાચ ખાણોનું મેન્ટરમેન્ડ મરકાર છે, એકલુ જ નહિ પણ ખાણમાલિકોના મરકારમાં પણ નેરાજે મારી પ્રતિષ્ઠા અને મેન્ટર અમર મરકાર છે ખાણમાલિકો સમકાર અને મેજવાનીમાં પ્રવતિ માથવા ખજાજ તેમજ જનુવર છે ગાળાનું મુન્ડક મરકાર, મારા મિષ્ટકો, કાકા યુન્ન-નવથ વતેરે મરકાર કરના બધ છે. મારા પરિવ્રજમાં મરકારમાં અને બીક એકે આગળમાં મરકાર મરકારના આનવાન વેપારીનાં, વર્ષકો, કોટકો અને અધિનરીઓના મરકારમાં એ પ્રચાર થાયલ, તેમાં મારા પ્રચારમાં આગમ્ય, કળાનું કથનમાં મરકાર તથા તેની નવરૂ વનં વિષય પર મેળાનીતુરી દિરીમાં જ વાળાંસાથ રમકાંસા દત્તા, પણ એ ખાણે કોતામરકારે કે કળાક અને કળકવતી ને વધારી રીધા, નવી ખજાજ ના, તેના કાંચ દિરંગે બિદારના 'મરકાર' પરમા આજ્યા ત્યાં મને પડી.

અરિયા મુનિમિષાદિના અબો તેજા કેકાર એનાપિત ચુદરેકે સાથે બીજે એક મેજાક પ્રેસન પણ પાંદેકા દત્તા. મરકાર તકે મરકારી મરકાર તજ પરી મરકારના નવરૂ અને આદિવ્ય વસા-વવા વિનરી ફરી હતી, જેથી ખાંચા વતરના મરકાર બની ન બધ.

ગુજરાતના વિદ્વાનો અને પ્રવાસીઓને મારી બળામણ છે કે કન-તા જતા આવતાં ઝરિયાનો સંપર્ક જરૂર મેળવે.

પટણા

● પટણા બિહાર પ્રાંતનું પાટનગર હોવાથી ઇતિહાસ વર્ણનો અને વેપારીઓની સગવડ માટે રાતની માઝીમાં દિનંદુ નવાસમાં એ-ટલેના ખાસ જોટવામાં આવે છે તેમાં અમે બિહારના જવાબદાર પછી રાત્રે નવા ક્યા નાડી જાલદાઈ તેની ખજાર પડી નહિ મળે તરફ દસ વાગ્યે પટણા જઈશન પહોંચી ગયા. પટણામાં પશ્ચિમી વ્યભિતી તરીકે મારા હાંબીવાળા મિત્ર બાઈ વિજયરાયે જાનીના પુત્ર ગુણવત જાનીએ ફેરિંગ-ટુરિયા નામેજો છે તેને ખજાર આવેલા એટલે તે બાઈ મંડળે દાનર રહેવા. આઠવિઠા જમને થંધા માટે આવેલા આ પિતાપુત્રે બિહારમાં કીકલાઈ પ્રિયતા મેળવી છે રવાનુવત્રે અને સ્વાધ્યયના પાઠો કાઢે તે માર્કમાં કરવાની આવડતથી આપણી રહે છે તે બેખના જાખવામાં મેં રપથ જોયુ ગુજરાતના સંસ્કારી તરફો અને શુદ્ધેશ પટપ્રાનોમાં સહુએ મારી છાપ અને આદર મેળવી રહે છે, કારણકે વીવટ, ધવાની તાખ તે મુજામમ પ્રકૃતિમાં ગુજરાત ખીલ પ્રાનો કરતા કડક વિશેષતા ધરાવે છે બાઈ ગુણવતે પટણાના રાજતરી ધાણા, કોઈને મેં જોય-વાળા સખામાં Shadow નામનો રુટિયા જમાળ્યો છે. બાળુગા આયેહી ને-ગાંધીરેકિર ઝેંકના મેંજર તરીકે શી વીરુબાઈ શંકર રાત્રે અઢાન વર્ષથી બિહાર પ્રાંતના નિવાસી બની નયમ છે તેમની મુલાકાત કરી પણ પટણામાં ગું લેવુ તે કોને મળવુ તે તગત નથી પડે મહુ નહોતુ શ્રી રાજેન્દ્રભાણુના ન્યેક પુત્ર કથર ચિહી હરી ને ખીલ રિયેએ સવારે મળ્યા ત્યાં તે બે બહારમાં જવાની ગીમા હતા, પણ પોને માખરમની આદ્યમમાં આવી રહી થા ત્યારથી મારા નામથી વતિચિત્ત બચવા હતા, એટલે તેમને ટ્યાના એક બીલ નનીરાર શાય મુજાપ્રમાદછ પગ ચિહી નાથી તથા પટણા આઈ મહુના પ્રિંગપાક ઉપર બહામનુ આપી આ ઉપરાત એક ચિહી હરી રાય બહાદુર રાધામનુ જહાન ઉપર નવા મેની પારે જવું અને શુ જોવુ તે નહી કરવુ મુશ્કેલ હતા, પમુ પટણાનુ વિખ્યાત મુશ્કેલ ને પહેલુ જોઈ લેવુ એ નથી વડુ

પટણા મુશ્કેલિય મ

● પટણા નરીકા પાધરીપનેબાર માઈજ લાણુ પથરાજોલ છે મોટર-જસનુ સાધન હોવા છતાં બીન છેડે પહોંચવા અમરે એક કલાકનો હિમાળ જાવું પડે તો સાધામણ અવર કાપવા માટે નો સાઈફન-ગિનાબા અને ઠાનાબા બહુ સરતા પડે છે

પટણાનુ મુશ્કેલમ બહુ સાગીરીને રવાજેલુ તથા ગોડવાજેલુ છે અને આપણા પ્રાંતિન અવશેયાના ઉત્તમોત્તમ મનુષી ત્યાં કમસર જોવા મળે છે. નાદગીના બધા જ સારા મનુષી ત્યાં લાવીને રાખવામાં આવ્યા છે તે કથરાત શ્રી રાહુલ સાહુવાયન દગણુ જો તિજે-માથી લાગાઓના પોપાક, ચિત્તાચ્યાના રંગો, કેટલાક ચિત્રપટોવર્મને હાંચ્યા છે, ને પણ જોવા મળ્યા હાંચુ પણ સ્વલકામ. રજદમ વનરે માટે આ દેશ રહી રહેત તળપરી ચીને કપનવી રહે છે તે જોઈ આશ્ચર્ય થયુ અને હિંદુગાનનવા વિરાળ અને અનંદ રંગમાં લાગી-બીનીને આ હાથોથી પર કુર્ચ કરવામાં આવ્યુ છે તે રપથ થયુ વર્ષા, ચિત્રો અને મનોના રનવા માટેના રંગોની વપસારનો મોટો વેપાર દેશમાં સાલના હોવા છતાં તેની બનાવટની કોઈ સામ્યતા પર આવું ત્યાં સરકાર, વેપારીઓ કે કેળવણી ખાતાઓ આવળી પણ હવાવતા નથી પટણા મુશ્કેલમમાં બહુ સમયની જે નર્તિઓ જોઈ નેના મુશ્કેલ ફેરિંગમાં કે પ્રાકૃતિક પ્રતિનિધિઓ આવળા કલા-

બ્યાસમાં રમુ કરવામાં આવે તેા યુવા પના વિજાનુકર્યાને દાખ વજરા પડે. પણ એ તો મુશ્કેલમના કપાટો બનાવી જ સામગ્રી મળવું છે દેશની યુનિવર્સિટીમાં ને શાળાઓમાં બેના સંસ્કારપાટો શીકવા માઈ નવજ દેખાવુ નથી બિહાર, શુ પી. (અવધના મહુપ્રાનો) અને સી. પી. (ગ-વપ્રાનો) મા ચાર મારે પુનિવર્સિટીઓ નવ-૧૯૦૬ છે, બધા પ્રાનોની સામાન્ય ભાષા હિંદી છે, પટણા, અલ્હાબાદ, કલકત્તા અને બનારસમાં વિદ્યાપીઠોનાં કેન્દ્રો છે, પ્રાચીન કળાના બહાન બન્યા છે, ઉત્તમ હાલિદાસકારો અને પ્રાચ્ય વિદ્યા વિશારદો પણ એ પ્રાનોમાં જોઈ નથી, છતાં આ તરફના તરફોમાં કલાપરીક્ષા અને કલા-વિ-કચિની ગદ્યમાત્ર પણ જણાવી નથી. કોઈ સાહસિક પુષ્પ નારા પ્રકાશને માટે પણ પ્રયાસ કરતા નથી, અને લોમમાં પ્રચલિત વડા ચિત્રો તથા કદમ્બ ધામિય વારા અને ચિત્રમય નિશાનો, લાખે રીઓ ને હાંચે કલાપુષ્ટિની વિકૃતતાની સાક્ષી પડે છે

પટણા આઈ રુટલ

● તેના પ્રિન્સિપાલ સંધિમાહનજાણુ મજ તેા પટણાની દાહમર્ગના વજીલ હતા, પણ પટણામાં કાબિચિત્રો અખાવ જોઈ તેમને આ આઈ મહુ પોતાના નતપ્રવાસથી રવાની. બની લાગવનવજારી એક મોટું બહુ સરકારી મકાન હાથે હતું છે પોને વારવાર લેખો લખી બાળ્યો થયે તેનુ પ્રચારવર્ધ હતું છે પણ ખાણમાં કોઈ આશો ડાંચુ મિત્ર કરવા નથી કલકત્તા, મુબાઈ, લખનૌ, બનારસ, લાદોર વર્ગરે જ્યે શુ શુ કાર્ય મઈ રહુ છે તેમને સુપરી પણ નથી પરંતુ તેમને દરસાદ બદલ્ય હતાં તેાજો બહુ થેરાથી માર મવાન હતું એક મોટી હાઈવેજ થક રાત્રે જ્યેવક મોટ મનાન તેમના કમલમાં આવ્યુ છે, એટલે એક બે વિદ્યાર્થીઓના નમુના બની કદમ્બ છે જે થેરીકપ્રાકૃતિક મુદારાણની મુશનારી કની બિહારમાં એવી મકાન-સેવા છે તે વખતે શ્રી રાજેન્દ્રભાણુની મુશનારી બિહાર પ્રાંતના પ્રાચીન હાલિદાસના કેટલાક ચિત્રો મુબાઈના કપાકાર બાઈ મોડુજાઈ કાપટિયા તથા બિહારના તરફ કલાકાર શ્રી કપેન્દ્ર મહારથીએ ફેરકો તે બે શાળાને મોખાએલા છે એ ચિત્રો બેરખર પ્રગંસની થઈતો છે બાઈ કાપટિયાએ મિશનરુટીવાની તમ્પીર અને તેની અંકુશ માર ખાનુ તેમજ બહુ સમયને એકેએ ચિત્રોમાં બહુ સારી અભ્યાસ-રાતિ બતાવી છે ચિત્રો અતિરાવ આપી રેખાઓમાં હોવાથી તેના પ્રકાશનોમાં તે બહુ સારા પડ્યાં નથી શ્રી મહારથીએ મિશિશાળા રીતામખવરરે ચિત્ર સાર બનાવ્યુ હતું એ ચિત્રો મો જોખવાની મહાકવચમાં બેરખરા માનવ માપે ચીતરવા પડે છે

પુઠાખ દા લાચરેરી

● પટણાની નામચીત્ર પુઠાખ લાચરેરી જોવાના મનસુમાં હતું પણ વર્ષથી ગેરી રજો દેતો આઈ મહુની બાનુમાં જો તે આવેલી છે, બધા બ્યવાસીઓએ આ પ્રવાસવનુ નામ દીનિદાર-ગુન્ટરેની વધુચરિયા વાગ્યું હશે, પણ તેની અમુદિનો ખ્યાલ નો જોવારને જ આવે દરુ હનિયા કપતીના સમયમાં મરદાર પુઠાખ પટણાના મે-નાની-હાર હતા ને મુપવ સમયનાં જ્યે એકા કરી રવા હતા હનિયા કપતીમાં એકબીન અગાધરે પણ એવા સંમદ કરવા માટેનાં દોનો એને બજાર પડી કે સરકાર પુઠાખ પડે બાદશાહ જમાનીના કેટલાક અચિત્ર ગ્રથો આવ્યા છે, એટલે ને જોવાને બહાન તેવું ને જોવામાં અને પડી થમ્બ વખતદાની રાખવા અને મરદાર પુઠાખ તરફથી ઉધરાથી થઈ ત્યાં નજાબુ કે આવી ચીને દાખમાં આવેલી માઈ પાડી જવારે પડે છે જે આઈસરની મના અનળ મઈ કમલ જેવું નહોતુ એટલે સરકારે મીલ ગણ્યુ, પણ પોતાનો ફાક બન્યુ

ખુજીથી તેમની મોઢીમા ડાબા પડી ગઈ હતી તેમને માથેબંધુ મન થઈતું તો વગર ફી કીધું - માથેબંધને રૂબરૂ જવાનું મુશ્કેલી આપાનની બંધી વ્યવસ્થા સાકરિયે તેને ને રંગેથી, અમુક સામાન દરજાની ફેરો અને બમુક સામાન પેલાણીમાં વચાવશે એમ હતું હવે થેલાં પુનઃ નવા આવવાના, પહોળામાં જ આવવાના હતાં પણ પેલા બંધુએ સિંચાળી એ પુનઃ કોઈ દરજાએના સામાનમાં બેજાવી ગઈ હતી અને તરખીળથી સરદાર ખુદાબચને થેર પડાવેલા ફીનીમાં માથેબંધને તો રૂબરૂ વચાવ્યાં ફાટીને માં ફાટીમા માં ફાટીને રંગે - એ મુશ્કેલી હતી; પણ આ પુનઃમાન આમ અપદરમું થતું બધાની નજરોમાં નહોતું જતન અને સુસામની ને મુશ્કેલી સરદાર ખુદાબચે દિવની ફેરો અને રંગેબંધની અમુકી રંગોની નામ અમર હતું છે.

આઈ મેસના પ્રિન્સિપાલ ગ્રંથખાણની મદદથી જ માં આ કાવચેદી રેલાની ચિટ્ટી હતી, આ અમુકાવ ગ્રંથખાણ એ જ ફાટી-વચાવેલા છે. તેમા અમુકી અંદર પામું દોષ છે સાદિત્ય અને તવારીખના કથો કપડાના જલ્લાનીરતા સમયની મુશ્કેલી વિચારના આઈના મોઢા પુરુષને નો કોખરની પીડેનીમા જ ગ્રંથખામા આવે છે અને રંગર રંગમુજો કે પ્રવાસીમાં રાટે જ ને માથેબંધમા આવે છે, ગ્રંથખાણને હાલુત, જલ્લાવ વધેને વાંનાથી ગ્રંથખાણની ગીતો એ ફેરો ખોલાવી, અને મુશ્કેલી કલગની મર્યાબ્ધિ રંગાટિંગો પાને પાને ગ્રંથકી કલેક્ટી રેલામા ગણી એ કલકમા અને ગાવ મમુ કથો ને રેલામા અજ પડે તો કોગાનું કાઈ પણ એ ને વિચરેલાને એ કલકની જરૂર હતી. હિની મિત્રકથા વિષે જ વમુ માનુ બાન નહિ પ્રમાણવાથી જ આપણા મુશ્કેલીનાને ધેરે બાન ને પ્રતિ અંદર છે. ફેરો આ મિત્રો મોઢા મર્યાબ્ધિ ને રંગ પાસીમ, જમની ને ફેરોની કથાની પ્રથેસા રંગના જરૂર કાલકો બહેરે મુશ્કેલી કથાના ચિત્તાશઆમા જમતાના સામાન્ય જલ્લાવ રંગમા જાન, પદાર્થો અને ફેરોની કીબર, વચાવેલામાં સુધાર મામુ મિત્રવમુ, વિચિત્ર વચરે અને કથાને જાન નહિની તારકાત અવનું પડે એમના વિચિત્રગામિના કાનને તથા રંગ અને ફેરોની મર્યાબ્ધિ પ્રેરેકુલિંગમા મુશ્કેલીના પદેકો લાગે છે ગ્રંથખામા અજરાજેબન અને વેલ-બુટીની અમુકી તથા દાંમિયાની તથા નો આજના તુરોખનસરેને પાઠ આપે એવી છે મુશ્કેલી અમેરિકા પોતાની મિત્ર ફેરોનાને ને સીવર અને ફેરોનાથી પ્રિન્સિપાલ પેલા રંગો છે જુ પુ આ ફેરોના રાટે થઈ મંડે તો ફેરોનામા ફેરોનામા કપડાના દિવની જલ્લાને પામ નહિને પ્રથેસાને લાગ થાય.

સાચ બહાદુર રા ધાકુ જુલુ જલ્લાન

● એમનું નામ અને પરિચયપત્ર મને બાઈ નહીને ગાંધીએ સાલિ-નિર્ધનતાથી આપેલાં. એ પહેલાં મને એમના વિષે કંઈ જ માહિતી નહોતી હિદુઆતમા કથાપ્રેમીમાં કથા ના પડે છે, તેમા અમ-લોમાં પેલાની વિચિત્ર અમુકિયો છે, એ જલ્લાવનાટ માથેબંધ કાઈ પામુ માથે - કે પત્રિકામા થયાવિચર પગમાં આવતુ નથી મર્યાબ્ધિના 'પમ' પડે એ તમા કાઈ અમેર હતું; પણ તેનું પ્રકાશન અર્થાત્ અને માથેબંધુ નિર્ધનિયે માથેબંધુ નહિ એવું દોનાથી હિની કથા પુરોચયન પ્રત્યેમનાની કથામા વિચાર ને પડી નહિ છે

રાયબહાદુર માર્યાબ્ધુ જલ્લાન એક મોઢા સુધિવાન બજારકાટ અને થેલાની કે નંગની માર્યાબ્ધિ કથાકાટનીની અમુક વચાવેલાં નેમદ છે. હજારકેટમા નામકીન કથાકાટો, મોઢા પ્રવાસીઓ, વચરે અને વાચકોના નેમની મર્યાબ્ધિ વચ વચ છે; પણ અમને હાલુત ને રેલાની તમા ગણી નથી - એટલી જ સામાન્ય માહિતી નહ

ગણેશજી શ્રી રાવલજી (રંગ: રંગ: રંગ)

મયજાનુ વચરે કે એક પાસેથી મેળવી મકા મને પામુ કંઈ આ-મતરે દલી અને તેમા એ કુ એક સામાન્ય પ્રવાસી તરીકે નેમને તથા જલ્લાવેલા માગ મારે મકા તલકે પડે ને વિષે કંઈ માર્યાબ્ધિ પામુ તેમા વિષે મેમા અનુભવ માની ફેરોનાથી પડે નીવરે

‘મોઢા’ (Sialkot) મુશ્કેલીની જલ્લાવ અમારે મોઢાબચમાં નવા પડી ગયાને મકે આવે તો એમને બધાવેલા મુશ્કેલી મદદર આમની કથાકાટિયો એક નમુનો છે વિચાર પદમાથી નવા નહીને ને રેલા પદમાથી આમે દવાની કલેક્ટ અને એક આમોના માથે તથા કલકે આ વચ જમી નાનીથોડી દોઢીઆના ફેરો કુશ્કી લાગે છે. જનુકતુમા આકાશમા રંગો અને નાના પાનીમા પડેની નેની છાયામા તથા અમુકરની ચાલની મોઢાનીબરી કીલા એમને મદદર છે પ્રતીન પારકીપુતના વેપરો અને કલકેથી વાતા એ પ્રથેસા નવા પડી જમા એ પાસી ને રંગ. પણ આઈ તો હિદુનું માથેબંધુ જમા પ્રતીન પડે અમુક અમારે થી મુશ્કેલી પદમાની બાલક નીધીને અને નીકળી તથા પામુ કથો એ માથેબંધુના મા પડે દોઢા નહિ. ફેરોનામા માથેબંધુના બનુબનુની, માર્કો અને રિયા-વચાવેલા પગની મદ રેલા ને કલકે, માર્કોના કલકેના બચ ને મારે પા કલકની મુશ્કેલી માથે પામુ રંગ ને દ લેની ગાવ કલકે જ ને - એ એકાકીન - જલ્લાવનામા પેનામાં આપમા ને મુશ્કેલીનમર મર્યાબ્ધિ જલ્લાની મુશ્કેલી કલકેના કે ફેરોનામા માર્કો આઈ ફેરો નો હિદુના બીને બચ માર્કોમા આવું જ છે.

જલ્લાવનામુજો દવામદેવ એકમા નવીન બ ન પડે છે તેનું રંગાવન એક દિવની થી, પણ નહીવતની મોખમા બજો બચ એકી કથાવિચન પાસી પડે માર્કે એક જલ્લાવને તેનું વિચાન કંઈક છે અને આકાશ નેમા કો જલ્લાવ પડે છે તરખ આમની પાગળથી એ: માંથી મોઢા આઈ ફેરોના જલ્લાવ પડેનાની તેમાથી એક પદાવન

ને સાઠ વર્ષના મેટાપાટલ અને સુ પી ઢળતી સોજ ટોપીમાં આવડ
વડમ્બા હિતરીને ધરમા દાખલ થયા. એ જ રાજબહાદુર જવાબદારી
દેમે બેઠા વરત કંપી રાખ્યું. અમે પણ વાગાવારા પ્રેરેસદાર આવળ
પદોત્સવ, અને જેવું ખાર કાઠે મેઠાહુ તોવા ને તેમા કપડાં ઉતાવળ
ઉતાવળ બહાર આવ્યા અને 'પધારિયે ગાદારો' કહી બહુ બાવ ને
મતારથી અમને અહર વહને બાહુલા એક ત્રાજ મેડમા નારીનકિયાની
જમીન-મેકેક ઉપર બેસાડી ગોતે કપડા બદલ્યા અંદર નવા એ
તમિયાઓની ચારે પાસ ભરી કાંસાની ખુનિઓ, ક્યા વિંચે નેમતા
ચાલુ વાચનના પુસ્તકો, ટેલીફોન વગેરે પડખું હોત તે પરથી સાચું કે
તેમનો કળાનો રસ ઉપલક્ષિયા નહિ, પણ વિશાળ વાચન અને બહુ-
બવ તમા પ્રવાસોના આધારિત મેસોદનો પેને લખાઈતો હોવા નવા
જ્ઞાકોના અને વિદ્વાનોનો સત્કાર કરતા કે વિનય અને તત્ત્વા દાખવે
કે ને આદર્શ અને દક્ષતા રૂપ છે.

કળાતું આશ્ચર્યોત્થાન

● ચોરીવાર નેત્રો બોલિયુ અને પહેરણુ પહેરી આવ્યા અને નોડ
પામેથી કન્ડીના મનાવી કારકિર્દીની વચલી મેંડીમાના કળાકામ
બહુ જલનથી મોઢવેલી પોતાની અમુકોવ કણકૃતિઓ વહે ને જવા-
વવા કામ્યા ચોરીવાર નેમને અમારી પરીક્ષા પણ કરી કે અગત્યના
બતાવેલી વસ્તુઓમાં કેટલા રસ હઈ શકે એવા છે એમની કલાકિ-
રકિર્દી માત્ર હિંમતી ન નહિ પણ ચીન, જપાન, ઇટલી, ફ્રાન્સ,
નોર્વેન્ડ વગેરે દેશોની પમુ અપ્રતિમ અને બેનુ પીએને આવડ ક્યો
કુનિયાના કાઠ કાઠે ખુલેથી ઢાંધીકાન, અમીક, અડડ, હીરા, પથ્થર,
કાંચ, સાબ આક્રિતી બતાવેતા, ચિત્રકૃતિઓ અને સામગ્રીઓ
માં ફરાયે એવા નુભિવાળી એમણે મેળવી છે અને તે દેશની બારીકા
ને મુદી પિયાની છે નિહનુ હાથીકાનકામ બતાવી તે સાથે જમીન
પણ એક અજબજાનકૃતિ બતાવી ત્યારેવાનું કે કુશળ અગ્રીઓ
ને કેમણે સેમનોની ઉમેકાઈ કરી રાંધે છે કાલ માલેકમા કોરેલી
નીમીનિ, ચીનાઈ કેઈટના આકારો, એ પામરમા હુરતે કોરેલા
ના દેસાને માનવ ક્યાંય ફરેલા અર્થે ઉપયોગ વગેરે અને નવા જ
પ્રકાર મેવાના અથવા ફાનગના રાંધે સોજમા હાંદીની દલિદાસ-
પ્રસિદ્ધ મળી મેરી આસ્વાનેત ને જમીની કપારસિકા હની તેના
મહેલની પાસ ખુરશીઓ તેમને ત્યાંનેવાની મળી ત્યારે ક્યાંકેમળના
વહેન પાંખ પડતા લામ્યા જપાનમાં મેં સાતુસા સમયના વાગ-
મિની પ્રમથા સામગ્રી હની તેને એક પણ પાત બનરમા ઉપલબ્ધ
નથી ક્યોએ એ કાલો કે તે બાલુવાળુ મન રહી નમિયુ. જાનબાબુએ
એક જ્ઞાત બોલારે સારુમા સમયને એક મોટો રૂબે બતાવે ત્યારે
મેં મેગાથ અનુભવ્યા. તેની ઉપર હાથ ફેરવ્યા, તેની મોહક કહી
અગ્રી ઉપર નવર ફરાવી અને અસંખ્ય ચીનાઈ પવાલારકાળી કરતા
તેની કિમત કેમ વધી છે તે અનુભવ્યુ

પરનો એકએક બેડ અનેરી વસ્તુઓ કાંંડીને મોઢવેલા દોનો
મે દલાકે ક્યાં અલ્લા હતા પણ જરૂરી પતાવતા જે તેમના ચિરો
અને કંડોનો ખડ તે બારી જ રહો. તેમની વાતોમા રસ, યેમ
અને આદર હતા, સાથે વાર્ધક્યનુ વાતસલ્ય પણ વરસવ હવું બહાર
બીજ ખંડોણુ આવી પહોંચ્યા હતા છતા અમને વિશાળ આપવાની
જરા જે થોડા તેમણે ન કરી. જલ અને કપાહાર મનાવ્યા અને
નખાને કિનારે કુપની અમાગ્રીમાથી પશુમામે થઈ રખે દેવાની રહો
દોનો ત્યાં એમના એ આકર્ષિત અમને આભાર અને આશ્ચર્યની
મીમા બુલાવી કીધી વાતવાતમા તેમણે મારી પામેના ચિરો જેવા
કેડા બતાવી અને તે નિમિત્તે બીજ ફિવમ મારે અમને સર્વે

જાનબાબુએ કબાઠ બોલીને જપાનનાં સાતુ-
મા સમયનો મિનુલ રૂબે કાંડીને મને બતાવેલા.

જમવા નોતવાં અલગ પરિચય એ અમરમા મીકારેત ને નહિ તેને
કાબ હું અનુભવી રહ્યા હતા ત્યાં એમણે કહ્યું કે 'જાપ જરૂર પધાર-
રિયે, આપકા નહી (એક) મેરા ઘરેલા પાવન હોવા' વિનયવાનની
દર કદ અંદર અને અગ્રાશી એ અમરમા મીકારેત મેરા મેરા
વિશેષ પરિચય

● બીજ ફિવે સાંઠ અને મમયમ નવા ત્યારે એમણે કેડાક
મથો કાંડી સામ્યા હતા, ઉપરાંત મુખય સમયના તરો, કાંટી, રામ્યા
આક્રિતિ ત્યાં ત્યારે અમારી બારી કદ કે એ સમયના ચિરોમા કે
ચિતારાઓએ ચિરોનાં પાંચા પર ક્યા જે બોલ મોતું કે કમળ
રેખાટાપા નથી મેનમેના તમની કાતોને એક જ ઉકેલ જેવા
તો તે આખા રાંધેરી ભરત પર ચુકાબના બુકાથી નરેલા દોનો
એવા તમની એક આખી છત તેમના એક ખડમા છતની જમીન
જડાવેલી હતા, અને સાથે જ ભીત પર એક ચિત્ર દોત તેમા એ જ
રવ અને બાતવાળી દોત બતાવેલી હતા આમ એમણે કુટક મથોકા
પથરો અને કૃતિઓને નેમના મૂળ પ્રસંગ ન રમાન સમેત મનાવવા
મૂળ પ્રેવલ કર્યા હતા. ને અલગ ધનસાધન વનર અસંખ્ય જ અને
એક ખડમા શી અવનીબાબુને પોતાના પૂર્વ કાળમા અમે છટમે કેડુ
એક એકલ પેકાનિય પણ બોલુ

તેમણે મારી પામેના મુરસાતના ચિત્રપટો (ચિત્રિયા) જેવા
એકેલે પોતાના મમદમાથી નેપાળનો એક સુદર ચિત્રપટ બતાવેલો,
એમા કાંઈ રાજકુમારનો ઇવનરતાત આલેખેલો હતો

જપાનના ખડમા એમણે બંદી બાવેલા આરસની કારેલી
હતી ત્યાં નેકાંકે સારી પણ જેવા એક કાર ઉપર હોલેન્ડમા બહુ
વિરલ બુખાતા ચીનો આરમા બહુ હવિતરીને જડાવેલા હતા પેને
સાથે એમી પોતાના અનેક અનુભવો કહ્યા, જમા પેને મુલેપ આપે
ધૂમી આવ્યાની વાત કરી પણ ત્યાં હોલેન્ડમાથી પાણીનો કાંટો વ
હીના નથી એ કહીએ કહી આવા રામસદ્યુત પણ મદા કીમવ
કલાકરનો પરિચય અને મેગાથ મને ઇવનની ધન્ય પણ કાની
રાતના રસ વાગે વિશાળ સેતલિલા તેમના બાવનો ઠંડકો રાખે એ
હોનો કે 'મહાબાબુ, યુન જાણુમે આનેમ હો નો મેં હી પ્રકાન
પર ઠંડકરના પડેના'

વેકેશનોમાં શું કરશો?

ખાસ કરીને આજે
૧૯૪૨માં

નવન બધી શિક્ષામંડલમાં આજે સાંજે રત્નમાં પડી છે. આવી રત્નમાં કમ્પ્યુટર વિદ્યાર્થીઓને પાતાના બાપિ અભ્યાસના અને બાપિ કારકિર્દીના વિચારો આવે છે. વિદ્યાર્થીઓ માતાઓમાં અભ્યાસ કરે છે તેમને, માતાઓ રીને માતાને પરીક્ષા મુકી, બધીવિદ્યામાં કયા કયામાં પડતું અને બધીવિદ્યામાં અભ્યાસ કરે તરફ વાળેલા નેનો વિચાર નથી આવતો. નેનો કાપી રત્નમાં કમ્પ્યુટર પાતાને નામ લઈ પાતાની બધી આજ-આજના વાટ કરે છે, બાહ્યમાં કમ્પ્યુટર ગણી પાતાની શિક્ષા-અભ્યાસની નાનો કરે છે, વાતચીતમાં પુરુષના વાચે છે ને ગિરો કમ્પ્યુટર ગણી કમ્પ્યુટરની બોલ કરાવે છે.

આપા વિદ્યાર્થીઓ દાહવાની તરફ, એટલે કે ૧૯૪૨ની આગમાં જ પાતાવધન આપણા કમ્પ્યુટર ૩૫૪ ૭૫૪૪ રહુ છે તેવે સ્વયં કેમને— એટલે કે કમ્પ્યુટર પાતાના નામને-બહુ કમ્પ્યુટરની સેવા આપી મક, આવારના વિદ્યાર્થી પછી દુનિયાની નૂતન રચના મુકે તેવાથી આ કમ્પ્યુટર નહિ રહે આ નૂતન રચના એટલે આખી પ્રલ અને મગાન નૂતન થતર. એ થતરમાં સોફ્ટવેર સાથે આપણે એટલે આવારે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓની ચિનત્રારીઓ આપણી સરહદને મળવાયલા જાની છે ત્યારે કેશ મગાન કે કેશની પ્રતિનિધિ સરવા-ઓ મુકામાં સક્રિય સાથે આપે કે ન આપે, તેમ જના કમ્પ્યુટર પ્રલનની કમ્પ્યુટર છે કે મુકાને કારણે આતરિક આગાત ન કેશાય તે સમે તમને રહેતું અને ગોચર વ્યવસ્થા કપાડી લેવી આ નવરમાં રત્નમાં કમ્પ્યુટર નાનાનેકા તમામ વિદ્યાર્થીઓ આજે લઈ મક. નામમાં કાપીપહેરાનુ તમા સુધે હોય નેમાં નાના-કોટા બધા જ વિદ્યાર્થીઓ આજે આપણી મકે કાપીપહેરાનુ આ કામ પ્રલથતરમાં મોકા મોકા આપણે આજે સમાનબધામુખ આપણે મોકાવતે બાપ લેમે.

દાહનક્રમ બહુના વિદ્યાર્થીઓ-સામાન્ય રીતે ૧૩થી ૧૬ વર્ષની કમરના વિદ્યાર્થીઓએ મનમાંથી બોલી નીકળે છે કેશી જેઠાએ મનમાંથી અવાજોથી નમગનું નરેડાએ. બીજાએ આજે નમગર કેશના હોય નો આવી વાત બહુવા પ્રલન કરી ને મગસર કમ્પ્યુટર પ્રલન કર્યા એટલે. કામમાં તરીકે નામમાં આજે અવાજ કેશાય કે મુખકે કમ્પ્યુટર, અગાવાજ કમ્પ્યુટર કે નરિયાદ કમ્પ્યુટર પડના, નવર નો કેશના કેશીઓમાંવાને મગસર આવર નો દુરમને નરિયાદમાં. ના નેવે પબતે સો પ્રથમ નો નેમે આનિક વાચનાસયમાં આવતાં કાપાના વાચીને ને બનરનું સાચાઓદા-પણ નથી કરતું. કેશીકાર બવાર-નામથી આવના કામે સાચીબોલી વાંના લઈ આવે છે, પરતુ એ વાત એ આવી હોય નો કાપાંગિમાં આવ્યા પવર રહેતી નથી. આવી આવી અધ્યા-આવી નમસર કેશનો હોય નો કેશીને માત્ર બનવવા અને કાપાના મગા-

આજે એ ત્યા મુકી મક લેવા કમ્પ્યુટર નેમ નમગ માનિક આ-નવાન અધિકારી માગતે અવર નો નરના મહેરની મક પ્રલ-પ્રાય અગ્રા કાપીવાન મારન-ગાની લકીત બધી લેવા પ્રલન કર્યા એટલે. આવા કામમાં-એકે અધિકારી બીજા મુકે હોતી લકામાં, અગ્રા વાવવા કમ્પ્યુટરમાં તમા નામમાં મહેરન કરવામાં લેવતા કમ્પ્યુટર બહુ કમ્પ્યુટરની મક પડે. આ નમગ દાહનક્રમ વધારી મગસર મોકા વિદ્યાર્થીઓ પણ લેવા આપી મ- નેમાં વધુ બધેલા હોયને વધુ મગમગપુરે ન કરી રા, કાપી વધેલા કમ્પ્યુટર મોકા વિદ્યાર્થીઓ બીજા રીતે વધુ પ્રલની નેમ ની રાએ બીજા કામે કે મહેરના મોકામાં મગસર વધેવાર બેટી લકા નો નામને મોકી શી મુકી થરે તેમ છે નેમાં આકાકી નેમાં વિચાર ની રાએ નામને જીવનની મુખ્ય નરિયાતની વનુમાં આજે કરીને આજ અને વચ્ચેના દુખાગ ન પડે તે ગારે શું કરવું નેમાં વિચાર કરવા કમ્પ્યુટર પ્રલન એટલે તમા તમા કપાના હોય ત્યાં ત્યા વાચીએ તરી માગવાજ કમ્પ્યુટર હોય તેમને સમાનની કપાના પામણી કાપી રાકાય તેવા અનાજ કપાડા એટલેને મગમગવા નેવા પીત નેવે તારાસિક વધે મકે તેવી મિગિત ન હોય નો એટલેને એમ મગમગવા કે તેમનાં બધાવાત વેચાણના વેચાણથી બીજાની અગ્રા ન કરવા અનાજ બરીરી લેવું અને એ રીતે નવુ અનાજ આવે ત્યા મુકી ચાલે એટલુ અનાજ કમ્પ્યુટરના પરમા સપરાય નેમ કરતું.

આ પછી એમાં કેશીઓની કાપણી કપર નમગ હોય તેમને વિચાર પણ હરેક મગમગર અને પ્રલસેવાની આવનાવામાં કરવા એટલે. કાપીપહેરાનુ અગ્રામાં નથી લકવાતી. બેમરી વધનાં પણ પ્રલની સમાગની લેખમાં આવી પડે છે. આવી અગ્રા મામુનાને પડેલા મોકે નેમાં પ્રલથ કરવા એટલે ને કમ્પ્યુટર ગાનિક અગ્રામાં કાપા નથી રાએ તેવા હોય ને પત્રખર કરવાના વિચાર કરવા. આપા આવા કમ્પ્યુટરમાં ખાસ કરીને જીવનની નરિયાતને પહેલી વળે તેવા કમ્પ્યુટરની સોપી વધેલા વિચારમાં. હાલ લકવાના નેવા અને નેમના પામણ વધી પડના પછીને અને પામણને ફેરવડેલા મગસર છે. પરતુ આ મગા નેમાં વધવાવા એટલેમાં મામુનો-નામની, મગમગક કમ્પ્યુટર વધે-નહિ ગમે ત્યારે જ આપણને પચાસ આપણે કે જે નેમાં અગ્રા આપણને કેશના પરમાની બવારી મુકવા છે. નામમાં આ પછી પડેલા હોય નેમ મગામાં મગસર મોકા અને બનરના કપ-મામથી વાચી શકે કે નેની પછી હોય નેમે ચાવી રા નેની મારન પણ અમુક મામુમાં કેશ મગા મકે. અગ્રા વાચનાનિક વ્યવસ્થા અગ્રામાં પેશીના કાપી બેમગ આપણને કેશ અને નેમાં પ્રલ પણ મગ મકે. અગ્રા કપવાની બેશીને મક મુકામાં લક છે એવાને ખાલુ એમણે નોપણ અવારના મગેમાં આ મગામાં આપણને વધે નિપચવાની મક પડે નવાં આપણે મુકે વાચી ન

મુદ્દત એ તેને વિચાર કરીને આચારથી જ આપણે બની જવું જોઈએ. એ આનંદનું તેમ વચ્ચેનું કાષ્ટ શહેરમા-ખાસ કરીને કેળાવે અમલાવાદ એવા મહેરમા-નંદયાર સાથે છે. મહિમામાં મધ્ય નમે નેતર પ્રમાણમાં તેવાર સાથે તે પણ જો રહેલે કે મોટરનું સાવન ન કોઈ તેા ફરકમાં મામલોમાં માને પહેલાંટવાની મુશ્કેલી નેા રહે જ. પરંતુ મીચીને કોલમાના દુકાણ પાસે પડેલી જેની કસબના આચરી મુશ્કેલ છે કોલસાની આંખાં પર ઓછાં પડે અનર રહેલેના જેમની તની પડે તેા મીચી કોલમાને અભાવે બાકી પડે આમ બને ત્યાં જ કાપડોના દુકાણ પડે પરંતુ તે પહેલાં જો માનમાં અપર પૂરી ખાલી કપડાં સાથે તેરી ચાલના અમલમાં મુશ્કેલ નેા કાપડોના દુકાણ કોલમે નડે નહિ.

આમ સુધી એવોળી રેશે પરંપર માવની ખરીદી બાળન રેશે કદાં પરંતુ રહે રેશે રેશે વચ્ચે અમલ પરના માધને બચ પડતા નહતના નામે વચ્ચે આવી જતાના કદાં રવા રહેલું એક તાલુકામાં થઈ પાકતા હોય અને બીજા તાલુકામાં જુવાર પાકતી હોય તેા બને એકબીજાની પેશકાને વિનિમય કરી રાંતે એ જ પ્રમાણે પાસ અને અનાજને વિનિમય થઈ રાંતે

આમ અને વચ્ચે ઉપસાત હોડોને રહેવા માટે મનને તેમજ બેરી બને આવી શાકના આનંદનાં તેવાર કરવા માટે સુતાર, શુદ્ધાર, મરિયા, કુખાર, ફરક, મેચી વર્ગેની જરૂર પડે આ બધા વર્ગો રહે નામમાં પી હોતા બહારનામથી મહેરમાથી-આવતા હોડોમાથી આ મગ કપડાંની સાથે તેઓએ મેટ આવી સાથે બાકીથી આવ- હોડોની રાજી બને આવડત રહેલે તેમને કપડાંન થઈ મ- મહાશિના નાના વર્ગેના બધાને એકબીજાની ઓછાં કપડાંન મેય થઈ રા-

આ બધુ થયા પછી માનવજીવને વાજતાં એવા બીજા કુદાન- ઘડાઓને પણ વિચાર મળે રાંતે. દા. ત. અમલ તેવાર થવા પડી રાતને વખતે તેને પ્રત્યક્ષ કરવા માટે ત્રીજા રહેલું યામલેટ ન મળે તેા જોઈલના મરિયા વા પડવા પડે આ મરિયાને બાંધે રાંતે શોધકદાંતના વિદ્યાર્થી વધુ સારા પ્રકામ કદ રીતે મળે તેના વિચાર કરી તેણે તેજ અથવા તેને બાંધે અનુકૂળ કી પડેનાની કી પછી કદે જનીની સપ- નિને કપડાંન કદ રીતે થઈ રાંતે તેના વિચાર કર્યા પડે આ બધા વિચારો કરી વખતે સારા આપણા દુરમન છે એ મા-યના રાજી થવાનું નામગીરીના નાજમ કરવાની રીત રાજવાને બાંધે ને કાંઈ થઈ હોય ને જની સુધારી રાજાયે તેણે, અને માણસને થવાના અભાવે પગથી ન બનવું પડે તેવા અવાજ રાજવા રહેલું મોટા રાંતેમાના રાજવાના અબકાવા છે તેને બચે નાના પાસા કપર માનનાના કામના બેકાર માણસોને રાંતે પડે તે માટે મોટા મામલામાંના બધા કરી સાથે પરંતુ એ કારખાનામાં વગરની કાંઈ પણ વસ્તુ બની ન હોય કે જેના વચ્ચે કારખાનું બેકારી પડે વધુ એ કારખાનામાં બેકાર માણસોને કામ આપવા માટે છે એ અવાજ સુખ્યપણે રાજવા રહેલું, અને ઘણા માણસને બેકાર બનાવીને થોડા માણસોને રાંતે આ પાસે માટે અને બીજી થ થોડા માણસોના હામમાં ગવળી બેકારી કરવા માટે કારખાના છે એ અવાજ કાંઈવા રહેલું.

આ બધા વિચાર બેકારના મોટા વિદ્યાર્થીને અને નિવૃત્તોને કરી રાંતે. એ માટે જરૂરી અભ્યાસ કરવા પુનઃમા વાની નેની ચાલના તેવાર કરવી રાંતે અગત્યના મુદ્દા રહેલું.

કોલકાની આપણના નામગીરી પસાર થવા માટે અમ- હાના અને બીજાને જ વિચાર કરવા રહેલું એમ રાંતે કાંઈ માની હોય માનવાના પ્રકાર થોડે થાયે એક વિનિમય હોય જ ના નામગીરીમાં અને મોટા રજાની આમોના પ્રથ નિમગા હોઈ રાંતે મોને જ્યાં રોજા દોઝને ત્યા આપણે મરૂડીને આપણા નામને આકર્ષકથી સમાવન રીતે પાર કાઢી મળી નેના વિચાર કરીને અને તેને માટે જ નહીં ચાલનામાં અમલમાં આવી હોય તેમા મુશ્કેલ સાથે આપણે. આવી ચાલનામાં સાથે મળે માનવે હોય તેા નેવા માનવે તેને આમ જ રી ચાલનાને સાથે આ પવામાંથી બેકાર ન જરૂર નેતર બીજાના પાસા માનવે કોના નામને ચાલનાને અમલ કરવા રાંતે નેના વિદ્યાર્થી માટે ચાલનાને વધુ મગ બના- વવાના મુખ્યાં રચી કાઢે.

સામાન્ય પરીતી આપણે જો બાનવા વનનમાં આવેલા વિદ્યાર્થી આપણના આવી અમલમાં અને બાંધે કારકીની વિચાર કરે છે નેમની નજર સમય અભ્યાસની હાકરી, દીનરેરી, બેકારી કાંઈક માણનાં આ રીતે કોના રહે છે આ બધી શાખાના આંતરે તે સ્વરૂપમાં અવિચારમાં મરૂડી કપડાંની થઈ રાંતે એ વધુ એક વિચારવાને પ્રથ છે. વિદ્યાર્થી આ ત્યાં આમોના અભ્યાસમાં કાંઈક મોટું પરિવર્તન કરવું પડશે, હાલની કેળવણીની પ્રવાસા વધુ મુશ્કેલ ફેરફાર કરવા પડશે. સરકારી તથા કાલવા કારકીના તેવાર કરનારી અને વિદ્યાર્થીના વિદ્યાર્થીની પરાધીનતા કાલવાની આકર્ષક કેળવણી અવિચારમાં ન્યાયીન આરંભમાં નકાની મરૂડી પડશે, વધારાના કાંઈક કેળવણીની ચાલના અવિચારમાં અમલમાં આવશે જેની સાથે હાલની કાલવા દીનરેરી કાંઈક શાખામાં બધા બેકારી નહિ બાંધે મોટું વિદ્યાર્થી કોરો કે એ બધા મુશ્કેલ ફેરફારી થતા રહે ત્યાં મરૂડી, વધુ આગળે આવતા ત્યાં માનમાં વર્ગો માટે વધુ નાંકુ શુક્ર આવા વિદ્યાર્થીને એક સમય હોઈ જરૂર છે કે હાલની કુલિનરેરી કે કેળવણી બધાં કોને વચરે કે કુલિનરેરીની કાપ વચરે આ કુલિનરેરી થઈ વધુ મુશ્કેલ છે એ જાતની વિચારમગી નકામી છે જ્યાં અમ અને વચરની પાત પડેલી જરૂરની હોય ત્યાં વચરે થવાને રેમને બળ અને વચર પડતા પ્રમાણમાં મળી રાંતે ને આનંદ અન- વિદ્યાર્થી વચરવિદ્યાર્થી મો પહેલાંથી બી લેવા રહેલું એ માટે સુખ્યા હાલિવિદ્યાર્થીને કે કાંઈક જાણના હોય ત્યાં ત્યાંથી અમલમાં બનાવી પાતાને અનુકૂળ હોય ત્યાં અભ્યાસમાં મોટાં જરૂર એ એ હાલ જે કોલકાની અમલમાંથી આપણે મગાર થઈ રાંતે તેવા અમલ કાંઈક હાલને વચરે નહિ આંતરે હોય સમય રેમ કપર અમલ અમલ પડી હોય ત્યાં ને ન્યાયિનરેરી માણસ કેમ પાર કાલવા નેના રાંતે વિદ્યાર્થીને પહેલાં વિચાર કરવા જામ નેના રાંતે આ રેમ મરૂડી તે નેના પાતાની કપડાં અને જરૂર, પણ અવિચારી પ્રમદે અને રેમને નુકસાન કરી બેમગ.

આમ જુ રાંતે નેના વિચાર કરી અમલ કરવા વાની જરૂર નેા અમલ માલ આપણા મુશ્કેલ અને અમલ માલના હીચાઓ રચવામાં આમને અમલ વેરડી નાખીશુ તેા તેથી નથી બાજ સાજ મવાને કે નથી અવિચારમાં વાન મવાને. આમની મુશ્કેલીને મોટું કાંઈક એકલે નેમથી પ્રમદે માની નાકીમાં મગારો અમલમાં બાજના હોય થશે, મુશ્કેલી દરમ્યાન નેમકાં વચર કિમતથી માલ લેવાની તમના જરૂર, નેમથી જ આગેના અમલમાં સાંકુ થતાં થશે ને અમલ માલની નકી સમાજમાંના વધુ નેમથી જ વિચાર પામશે.

ગ વ ન ર

—સરકારનો નીમેલો નહિ, પણ એની મર્યાદાની ભેદ ગામલોકે બિરહાવેલો

ત્રીવણીના સ્વિચ્છાવાં
બીજાનેકુ મારફ્ટ
ગીરે નહીં લાગ્યાં
દારની મરીયા લઈ
સામા પડતો મોર
આવી ફર બનાડતો

એ વરસ શહેરના રક્ષા પાછી આંત્ર નાગ પાછો એવો હતો નાગના લોકો માનતા કે હું મહેરમાથી રહેલોને આવશે પણ હું નવરનો કે મહેર મને શું આપ્યું હતું ? નિરાશ થયતા તોમાંના તબ મનાઈ, નિખાલસ ફિલ અને યુવાનીની મહત્ત્વાકાંક્ષા, નંગ, ગેવત, હમદર્દી અને બીજાં ગાદિ રહેવાની ધન્ય, અધુર શ્રદ્ધે રીધુ હતું અને તેના અવધાગા આપ્યું હતું આટલું રહાપણ, લાગીની આવાકી, કપડાંની રાપકીય, અને શક્તિ બોધ બેઠેકુ નિગળ નાગન

ફરથી મારા એક મિત્રને આવતો હતો એનામાં ન હતો પ્રગટ ન હતું બલુતર કે ન હતી સામાન્ય મુવરકી સંચયતા તતા એ વર્ણને હતો અને બધાય એને વર્ણને કહેતા માહુડિતા કિંગોબિયા જવા મામા કુપર લાગ નેમા અસ્થા મળાને અગવા પાંચા દરમજમાથી ખરીકેલા નજાથી પગ મુઠી પહેરવેતા લાગી કોટ, અને માની અને બાનુએ એ મુજબની બીકેલો આ એવું વ્યક્તિય

‘સાહેબજી, માધુભાઈ’ કેમ, ક્યાંકે આવ્યા ? બહુસાળ બહુ પપે પધાર્યા, હવે તો મોટા માખુસ થઈ ગયા નહિ ? અગામ સામુ પામુ સાતો જીવે ?

‘મારો શયો, વર્ણનેર ? તને બહુ ? બીજા બધાય પામુ ?—’
‘બહુ, તમેય વર્ણનેર હજી છે ? મારા નામના લોક તા નાગ છે— નમે નેમ જાયે, પામુ તમે મોલો ત્યાં તો મહેર ફર માય’

‘અરે મારા, મારું ત રહેલોય ? આવ, રહા પીર’ એ તેના લાગે થાળતો કહ્યું.

‘ના બહુ, આંત્ર તો હું પીવડાઉ’ એમ કહી મને ને હોરિયામા કહે ગયા

હોરિયાના માયિકે જમુકાકાએ આમને આવતરે આપ્યા અને આંત્ર સાડ વડી રહ્યા બનાવતાં બોલ્યા, ‘જમ ભાઈ મજામાં તો છે ને ? હવે અમને પામુ ત્યાં રહેવાની કે ને ?’ આ રાકવા કાંઈકાંઈને તો જિંદગી પૂરી થવા આવી

મારા બ્લોના પ્રગટિયા તાત માયા આ હોરિય, કા જમુકાકા’ મળે તો મુજાર્દની કોટ બનતના કારો લેપાડી, પણ બાથ કરતાં બધુજમાલ્યુ ને ત્યાંથી બાગી, આઠી આવી આ હોરિય ગાદી, નામના તોમાંની અને કુતાર નજાતા કોરારમા ત્યાં રહા પીતા, અને હાલ પીએ છે ગેરમા કોય તો પેમા આપીને, અને નહિ તો કોરકીમાથી નીતાડીને રહા પીતા અને સનેય માનતા. ફરકને ત્યાં આવાસન મળતુ કાના પોતાના ઇચનના અનુભવે સંભળાવતા અને સિખામળ દેમા. પણ ‘કાંઈની સિખામળ આપા કુધી’ અગી અમે રહા પી રમે

પડતા એક કાને સાંભળેલું બીજે કાને નીચી નગુ, હું અને વર્ણનેર માંડના માલમતી ધરાડ.

‘કાંઈ, કુચ જરા વધારે નાખતે હો’ નવરને બોલ્યા ને કાને વ્યભાવ પ્રમાણ ધુરુયા, ‘બેસ, હવે રાવવા આઠી બેસી બેસીને તો આવડો મોટો થયા ને હવે મને સિખામળ કેવા આપ્યા છે ? તલે કાંઈને રહે બજર નહિ હોય.’

‘તલેએ માલે રહા પીધી. નવરને એવ નહક પેમા મૂક્યા કાકાએ આડશી હાથમા લીધી ને કગામી: ‘કાકાવ નહિ તો—પેમા આપવા આવ્યા છે’ એમ કી ગવવામાથી પેટો ફર્યા, ‘લે બ, પાન કહી આવ’ તોમુ પૂજ્યુ, ‘ભાઈ, પેલા છગનને ત્યાંથી લાઉ ને ? તમાકુ પામુ નવાવ ને ?’ ત્યાં તો કાકાએ બીડો પેમા ફર્યા, ‘હું પણ આનો અવરન, લે, માર માટે બીડી બુકીશ મા’

‘તલેએ કાકાએ રાક્યાન કી ‘મધુ, આ નામના કુતાકને હવે રહે કેકાલે પાડ નામ આપ્યું શકે છે તારી તો રજા છે તો બજર છે ને ? હવે એવું નામુ રહુ છે ? બિચારી કોમી હતી ને પામુ માનસપ્રમા કંઈ મુઠી નહીં રહે કાને નહિ કાની બધ તો રાધથી નરો મારે કી ‘વેળા લેતા જરે તારી જોડ’

‘અરે હો છે, કાકા પામુ બંનેમુ છોને કે જ્યા નાગના માનવાના વરખમા થઈને એળ નથી ખાંતો ત્યા મહેરના સંચય થાતાવરખમમાં ક્યાથી બાગે ? છતા મુરેશબાકને જીરા’

‘અને, પેલા મોટર એકરીડન્યવાળાને ?’ કાકા પૂર્વમા ચાલ કી બોલ્યા, ‘તમે તેવા પામુ વર્ણનેર છે ખરો મજન, હો, એની મર્યાદા નામે તો રન રાખેલો, અને ચાલ તો કરે પેલો જરૂરક્રય બહાદુર ને, એમાં તો ના નહિ પડાય ને, એની ચાલ નાંબે, એવા કાકેલા આલે છે’

‘લો કાને, આ એકને બાફે શાર બીડી મલો મરડો કેવાળ નરો’ તો મેં કહ્યું, બસી નવા સાલા, આન કાની’ તો ત ?

અમે બંનેને રમ્યા.

‘ભાઈ, હવે હું મત કહું ‘હું સાંત્ર મજામાં ?’ ને ને નવા.

અમાની કોટી પ્રથમ અગારામાં મથલી, અગારામાં એ સોથી સારી હતી જરોના લારી કેવલાગા પામુ તને મારે પડેલયત નહિ. નવા માગલ થવારને ને બધ માયાથી મીબવને અગારામાં સો નેને ચાલતા અને ને બજારે ચાલતો પામુ નામના સંસ્કારી નજાતા વર્ગમા નેતુ આન નીચુ હગ નામમા નેની ખય તિ નાકાની નરીની હતી. બાથે જ નહ તોમાં તેની આપવાની સિખાયતુ હોય, નામમા આવેલી નાકક ફપનીમા ને વનર પેરે પુકરી નરો— એ ચારને મારે પામુ લેતા જ્ઞો બોદવાળોના માર કડાપી ખાંતો ખાંતો આનજ વધતો ને પાકળથી નામેના વરસક વરમતા સાય હરતો દુતાગનીના સ્વિચેલમા મારીતુ નાહુ, નાહુતુ બાકેલુ તો મારકે ત્રીન્ મામે મારકેત્રી કાકડાની થપડ પાડી બારીકેથી ચકી હોળી— આંત્ર વાહા રહેતો. દિવાળી પર દરખાનાની કાકડેમા ને અમેકર હોય જ. બોજવેકુ મારફ્ટ મારફ્ટે બીડી હાથમા મારી મેડીમા શ્રદ સામા પડને મોરમાથી ફર બનાડી દેતો નામમા કાંતે તોમાં સંખ

જાય કે નાગસોદર અને જ પ્રથમ પૂછતાં 'થેલો મળવેર કે કે?' અને સાથ જ, મોટે ભાગે તેની હાજરી પણ ત્યાં દોષ જ, કેટલેક કેમણે તેનાન બધ કરવા ને કેટલે કેમણે તેનાંન બધુ કરવા મારા બાપુજી પપ્પુ મને ધમ્મી વાર અગ્રાહ આપતા: 'જો બાઈ, એની માથે ન ફરીજે એ તો રજક, આપની આબજને હાનિ પહોંચે' છતાં મને નવનર ગમતો ને ધણી ખંડા વળત હું તેની જ સાથે ફરતો નેની જોડે મને રતો રોજ કેટલાયને મોઝતા માળખેલા કે 'મોહન પડયાના કિવમ હોયજ નજીક' એ પપ્પુ મારી અબર રાખતો. આપછની બીટરી નેમની હાજરીમા વેર આવતો નહિ, પણ હું ન મળ્યો હોઈ ને કિવમે બા એનને મારા સગાવાજ પડી લેતો

એ કિવમની વાત જે, અચાનક જ અખાદામાં અબર મળ્યા કે નાગથી પણ મારફે ફર અગમવાજ ન્તી મોટરને અકરમાન થયા છે અને કનખન દમ ગામુએ જનથી મળ્યા છે

'સાથ મળે, જોડેએ તો ખરા કે શા હાલકવાય છે' અને અમે બંને એકબેન હોઈ એક બાકી ની મળ્યા પપ્પુ અમે મોટા પડ્યા

અબર પણ મોટી પંડરી અને રંગત પણ હણે હાને જઈને રેયુ તો બપુ માત ભેચાર લોહીના આગાથિયા ને લોહીથી ખર-હાંમી ટોપી ફર પંડરી કેમણે એ રાહદારીને પૂનત નજીક કે બાડાએને ખાંમના સગમી દવાખાતામા મોટવામા આંખા હતા ગાય ફર હુગ અને રાતના નવ વાગી નયા હતા પણ ધવાચિલાને નેરાની પ્રજાઈ દેખા હોવાથી અમે મતારમા જીને રંગે કે રંગે પંડરીએ ફેડુકે જ આંખા હોઈ છુ તો એકરંકેયરી કીસ અખાઈ

'રે દિવામળી મળમળી નેયુ ને કાલરમા લોહીથીહાલુ મળ હો એક મામુસ નજરે પડ્યા તેને ખહાર કાઢ્યા તેનુ માપુ ને બપુ હુગ અને શરીર લોહીથી ખર-હાંમી હુગ, આ રોજ હું તો બો જ બની ગયા પણ નવરંગ દિવાન હાર્યા નહિ, તેણે તેને પીઠ પર ચડાવ્યા ને મને કેટો દેવા કહી થને અમે અમે આનજ વયા રંગામા એક પુરાણુ કિવવાકરે આંખુ ત્યા એ છવને નીકે મૂકી ને વિમાન ખાવા બેઠા નવરે લેવો થયે ને મરિર માને લૂશીએ પડી હાથ જોડી એકદયા, 'દેગમુદાજ, આને છવને રાખજ, નહિ તો થળી પાછી બનનામી થશે.'

અમે ધારેલા ગામમા પહોંચ્યા રાતના અગિયાર વાગી નયા હતા. દવાખાતાના ટો-ટા મહુદની નીકળ્યા હાલ જ વરુનિયતિ સમજી ગયા થા પાઈ હાટકા બેસાડી એક બાટવામા પાયલ છવને સુવાટયા ને આમને પામે મોવાની કહી, 'જુઠ્યા ભાડ, આના છવ નમસા હાથમા છે આખી રાત રાતવ આ દવામા મેક કરો તો પ્રજેક્ટથી બચી જશે.'

નવનરે મારી મામે રેયુ ને મેં કેડ હવાથી મમતિ ગયલી 'સાથ ત્યારે છ રજક, હું જોઈ છુ નવરે હું ને કેડાઈમ જીરા કહી બળનખરીએ અંજે મને સુવાડી રીધે સવારે જોડીને નેકડ પુ મે એનો શેક ચાહુ જ હતા કેટા વાનથી, કેટલી કાળજીએ હું નારે હોડયા ને બેઠો થયા તેનુ પણ તેને ધ્યાન ન દગ થેનો પ્રજેક્ટ છવી નય એ જ એકમાત્ર તેનુ ધ્યાન એ જ ધ્યાનગા બેના હાથ જખમી અને સનડી વચ્ચે અકરમાન ચાવી રહ્યા હતા એની પુરુષ આંજોમા ત્યારે મેં ગાળાની વત્તવવા રોઈ મને નેને માટે અનદડ માન કમળયું: 'વાદ નવ દેક, ધન્ય છવને' અને મરિરખ્યારે દરદીએ આજ કહાલી ત્યાંને તેના અથેરા કપર આરામ રંગ્યાથા પણ તેનુ ધ્યાન તો ત્યા જ હવે નેના હાથ હજુ એ અકરમાન થવાનુ કામ ની રમા હતા, રંગીની દિધ આખાર દર્માવની જણાઈ નેયુ

મોવાવા પ્રધાન દર્મો, પણ મોલાયુ નહિ. કપવાનું માધન અપવા દેમાઈ કયો મરનામું જાપી આપી તાર કરના સુચયું તાર કરી નવરે માટે આવનુ થઈ હું પાછો દવાખાને આંખા બરાબર આર વાચ્યા હતા નેના શેકે ના ચાહુ જ હતા તે જમ્યા ને તેની જમ્યા મને મોપી આરામ નયા જસ આઈ પડતે થયા. તે હોડયા ત્યારે માંજ ના છ વાનચાની તેથાડીમાં હતા દરનીની નિયતિ પણ સુવચની હતી એટલામા પ્રજેક્ટ મોટરને દવાખાતાના દરવાજા આગળ આડી લેવા, નેમાથી બે થોડા ટોટરો, બે આંશા ને પ્રજેક્ટ નર્મથીમાત જણાતા પુરુષો જોયથા ને આપારી તરફ આવતા જણાયા પ્રથમથી જ શ્રીગતાની ઘાથામા બેના રહેતા દર વાંચના એટલે આરતાના એક ગામુમા અમે રજી હોવા ટોટરોએ તપાસ કરી ખાસ બપુન કઈ કામુ ન હોવાનુ જણાયુ અને ગામના ટોટરને માહકવિક મગમ મારવાર માટે ધન્યવાદ આપ્યા પગુ ટોટર પ્રમાણિ: હતા નેમણે આનજ રીધી કહી, 'ધન્યવાદ મને નહિ પણ થેવા ખુલાસા મેલેલા મે મારફેમીને' દરદીએ પણ આખના હંડાદારી મગતિ આપી બન્ને ટોટરોએ અમારા હાથ પમડી હવાંખા અને પીઠ ધામડી બેઠ્યા, 'Good Boys' (ગુડ બોયસ) અમારા હાથ આનંદથી કમળ્યા થાયાં નવનરે માટે આપો અભિપ્રાય કમળાનતાર આ પહેલા જ નવરમા હાઈ બાકી તો તેના બાસ નેકાનને હઈ ગામ નેને માટે શુ જોઈતું ને તો દુ જ નજીક, અમને દરમીની ભોગખાણુ આપવા આપી તેમજ અગમવાજની જાણીની મિત્રના એકનીનીઅર દવા કનખન અંકાદિયામા તો મારફરમા આરામ થઈ ગયો એક દિવસ તકિયાને કે નેજા બેસા હતા અને અમે બન્ને નેમની નજીક હાથ નવરંગે વધુ નજીક બોલાવી નેમણે કહી, 'હું તમારે માટે શુ કરી શકું?' નવનરે હુડેયા 'તને માન તો થઈ નહી, પછી વાદ' આ અમારો મિત્રને મળવાનો હોડેલા દિવસ, ત્યાર પછી મો અને ગયા જ નહિ અખાદાના મેકેટરી પામેથી માબજવામા આવેતું કે ન્તી થજને રા ૧૦૦)ની ભેટ અખાદાને બે આપવા નયેલા

'મહુઆઈ, મગમ' માઝ ધ્યાન તે લરકે ગયુ 'માહુ મહમમ આંખા, બેકો બોના કેટો હો? ખેરિયત તો હું ને'

'હા બાઈ, પુહાતાવારી મહેરબાની દે, બેકોલ રોજ વાદ આઈ? હો તો મરેજો ને? ને અપના નવનર મુઝે બહોલ થાઈ કરતા થા મિત્ર થા નહિ અજ લક ને'

'હો, મળી થકાડે મળ્યા' 'હો મેક દેસાસા, બેકો મગમમ મગમમ માન લેનાને કેટો અમાર પવરા મા બના દિયા હે અજકી ખાર તો માપમે લે લકયે' ત્યા તો રાખે અજગયા 'સમરામ, બાહુ સમરામ' મામે રોજ હું ને પસારા મળ

'કેમ પસારા મગમા છે ને?' મેં પૂછ્યુ

'હા બાઈમા, રમાડીરાવની દવાથી લહેર કરીએ બેકો. થયુ સાન, અગમે એક કાળગ તો કમજોતો. ત્યા તો અવકમકમને બીટરી બેડેતો હશે, રાન સાના નવરા થાવ' મેં દમજુ રોડ્યુ ને તેણે આનજ અકાંબુ, 'સાંખ્યુ છે કે બઈ સુલઈ નેવા તો તણુ એ મહેરમાં સમાઈ નય. ને માણુનો આડી બેઠે હશે હશે, આંખા, બે પેસા પેસા કરતો થયોને? બેલ, કે તો હેકરમા ને રાન? આંખો તો બેડ્યુ રોજેક્ટ. લે રાન, આ રજીકેટને પ્રમાઈ, લેરે જખજા કર' એમકહી કાનમાથી અતરવું પમડું કાડી હાથમાં મૂકા બેકેકે. 'અઈ, થેલો નવનર તને બુલ થાઈ ને છે, મળ્યા કે નહિ?'

‘હમણા જ આહીથી ગયો.’ મેં જાણ્યું
‘કાકા, ‘બાપુ’ની સવારી હતી કેમ નથી આવી ?
‘આલુ,રામજી ? આવતો હશે. એને કાપાગા લેવા પડી જાયું
છે. તે પહેલા આપજો ધણું ! એ, પેલો આવે’
‘નરાયણ, બોહી બાપુ, નરાયણે કાકા, લેશે આ તમારો મધુ ?
રહો છે પહેલા ક્યેય ? હું તો ફરથી આજળી ચે સંઘ્યા નહિ
આનંદગા છે ને ?’

‘રાગજી, શુ ખુલ્લુ આજે ? ફરી કે પતે ?’
‘હવે જ એવો ને એવો જ રહ્યો કે ? મેં તો પાપું હતું સુધરી
નયો હોહરા. અંદે યાર, આજં તો તાલ પડી નહ તાલ, પેલો બાપુ
માફડા સપારમા છની ફરી ખોસી ગયો ને ગયબન ખૂલી પલ
ફરી ફર. કાકા, બનાવો દોઢ કેપ થા મધુ પીગ ને ? આજ તો બારે
થઈ’ એમ હતી માદી પીક ડોકતો એ બોલ્યાં. ‘પેલા તારા જવર્નરની
પાવતી આજ હજમા થઈ ગઈ. ગલ્યા કે નહિ ? ખૂબ યાદ છે છે’
‘ઘોડામાં નાનુંકેપાથો ‘મોડાબલ,ચાંસો બા બગાવા મોવાયં છે’
‘બ, બ, જમી આવ. રહીગને ગહિતો મારા ? પછી ગણીયું’ બધા
સાથે બોસી બેઠ્યા.

મ્તમામાં માંએ ફરથી આવતા લેવા તેમને લેઢને નાનખમ
યાદ આવ્યું. ને મેં તેમણે આહીથી ચાપરનો છેડો ખેંચી જગ માદી
‘પાછ પીહોડી’ પાછકાકા ધડકા

‘કાલુ મુઝો છે એ ?’ એમ હતી માંએ મારા તરફ લાકડી ઝગવી.
તેમની પીક પાછળ થઈને હું સામે આવ્યો ને કાંડી તેમના હાથમા
મૂકા. માંએ આહીવાઈ આવ્યા: ‘મો વરસનો યજે બેસ’
‘પાછ, મને આજળ્યો નહિ ? હુ મધુ.’ મેં જાણ્યું.
‘મધુ, કીકા, આવડો મોટો થઈ ગયો ? હવે તો આજળાતા ચે
નથી ?’ માંએ મારે મોંએ હાથ ટંક્યો ને પડખામા લઈ પીક ઉપર
હાથ ફેરવતાં બોલ્યા: ‘પેલા તારા બાઈબંધને મળ્યા ? મારા બેટા
ખેરા જવર્નર હો’ ને કાંચના ચહેરા ઉપર હાંસ્ય ફેંખ્યું.

ધીમેધીમે શયં બેઠતો હતો. પ્રકૃતિ રમણીય લાગતી હતી. આજે
અધિકાર છવાતો હતો હતો. પૂલ ઉપર નીરવ સાતિ હતી. નદીના
સાન્ત વહેતાં જળને અને પશ્ચિમના આકાશને નિહાળતા હું અને
જવર્નર બેઠા હતા. ‘મધુ, લેઈ પેલી મોસાઈની હવેલી ? યાદ છે,
ત્યારં તો લગભગ પોખી રૂખીઅચેલી ને લેવા પેલોલીમોટો ? પાખી
તો ત્યા મુધી પહોંચી નજીલું’ જવર્નરે માદી સામે બનકાજ બંડા
ધ્યાં ને મને ૧૯૨૭ની સાલ યાદ આવી

ત્યારે મુજરાત ઉપર બચર આકૃત બેઠતી હતી જ્યા જુએ
ત્યાં પાખી જ પાખી. નદી, નાળા, તળાવ બધા ચે પાખીથી બિખરઈ
નયો હતા. સૂર્ય બગવાનનાં ક્ષેત્ર તો ડુલેબ થઈ પડેલા. અમારે નાગ
નનીની બંને બાલુએ વસેલ, બેઠાં. વર્ણુ ઉતાર તર: અને ગાંદના
તથા બીબ વર્ગે મંડિલું તરફ નદીમા પાખી વધતુ જતુ હતું ગિનારા
ની આસપાસનાં મંદાનાં ફૂળી ગયા હતા, પળુ મંડિલું તરડનો બાન
શ્યાલુમા હોવાથી સહોસવામત બચી જવા પાડ્યો હતો નદી ઉપર
એક લંડોપુરાણી પૂલ હતો. સાધારણ તો ખખડી નયો હતો, પણ
હવે તેના ઉપરથી વાહનચવહાર ચાલતો પૂલ ઉપર લગ્નન આડ્યા
ફેડ પાખી થઈ ગયું હતું. તાલુ સખત હતું, પાખી વધતુ જતુ હતું
આજથી દેસકંઈનાં ગણેશ મહાયા હતા બેઠાં. વર્ગે લેખચમમાં
હતો. એવ બચાવમા લોકો તલપાપટ થઈ રહ્યા હતા પૂવની મરન
થી લોડો પીમેધીમે સામે કિનારે જઈ રહ્યા હતા અને મંદર તથા

હવકા વર્ગના લોકોના ઝપડામા આસરો લેતા હતા. હવે ચે કલ્પના-
મા નથી આવતુ, પણ ખરેખર, એ સાચુ જ હતું સની આંખોએ
લેઈલું વર્ગનો બેઈ અરુચ મંથો હતો. તેમની સંઘકરિતા ત્યારં
પોતાનુ અન્વિતવ બૂકી નઈ હતી જંગને લેઈને તેમના નંડોરા
ફેલતા તેમનાં વરમા વસવાટ કરતા નેમને કારણ આવતી નહોતી.
તેમની સાથે બેસતા અને જતાના તેમની મ્વચ્છતા લગ્નવાની નહોતી.
ત્યારં તેમની કટરી વાહીમા મધુર્ય આવી ગયું હતું બનવાને બના-
કાં ને બનાબાઈ ક્ષીને મોક્ષાવતા થયા હતા. આગાર ધરના બધાએ
પળુ મંડિલું બાલુ જવર્નરને રેર જઈ વિસામે લીધેા હતો. આજે
મારા બાપુજીને પણ જવર્નરની મહેમાનગીરી ખીરી લાગી ને બેપરા
તેમા પમાણુ કરવા લાગ્યા ‘માફ છે માર’ હોય, નહાપચ્છોડી છે’

વરસાદ ચાલુ રહ્યો વરોળિયા તોકાને ચડ્યો કડાના ધડાના
છવને ઝમાવવા લાગ્યા પીઅળી જમીનમા પેડી જઈ એને ચીડી
નાખ્યો એવી ખીડ લાગતી, વધેા મળમાથી બેઠી રહ્યા હતાં. મહાન
ફેવામા મારિતુ ગિખર તો ક્યા ચે બેડી જાંજી મહાનાં છાપરા તુલતા
તો નંદનાં નળિયા બેડી જવાથી ધરમા પાખીની કેક ચાકી હતી.
હવે બુધ જ બધર હતું. એવો વિવસ મેં માદી મંડિલીમા ફરી નેધો
નથી નવી પળુ પૂક લેતામાં વહી રહી હતી, અને વરસાદ તો નઈ
થોડો જ આવડે ? ઘડાઘડ, કડાના ઘડાકા ચાલુ જ હતા, લળે સારે
પ્રલયનાં નખ ન કૂંડ્યો હોય એમ કાગળ હું આ બધા કુશરતોને કોપ
નિહાળી રહ્યો હતો. ત્યાં એણે કહ્યું, ‘ચાલ મધુ, જરા નદીએ જઈ
આપોજી, લેવાની ગાંઠા પડશે.’

મોલિયા મરી બચ મેંથી એ રિમતિ હતી, પણ એ તો એ જ
બેપરાહથી બોલ્યો હતો મેં એનામા કાખી હિગત લેઈ હતી, પણ
આવા પ્રસને તો ગમે તે પાખુ આનજા જ કરે ત્યાં તો તેનો આ
નવા ઘડાનો થયો ‘નાંડો મયો, કયાકે મ્વાઈ બચાતો અવથી જયુ’
‘ત તો છે જ રરોડક’ ચાપ ચાલ, હવે; બાચરો નહિ તો’ હું

શુ બોલું ? પાછળ ચાલે જ ફરડો
અને પૂલ નજીક પહોંચ્યા. પૂલ ઉપર હવે પાખી કેડ મુધી આવી
જએલુ અને માણ્સો પોતાના છવ બચાવમા છાપરા ઉપર થઈ
જએલા ત્યાં તો અમને એક માણસ હાથમાં પેડી લઈને આવ્યો

અને પૂલ
નજીક આવ્યા

જાણ્યાં શું મૂળે એમના મેરુડું ? જવડેરે કહ્યું, 'દેવેલા પેટો વાળા-
વડી ? મરવાનાં થયેલા કાને છે ?' અરેખા ને જવડાએ એ દસામાં
યમ મળ્યાં. 'બચાવો, બચાવો.'

એ જરા માથાને એક પાખું સિંહિત ગુચાંબા વનર નાનું
પાળીયા ઈયવાનું તેની પાદે લઈ આવડાથી પકડ્યો અને થન
પકડી રાખ્યો. પણ નાનાપણી વાળિયેરે દત્તા તેને પાતાના ઈય-
વાના થેલીની વધાઈ પેડી. એક હાથે તેનું માથેય પકડ્યાંને બીજા
હાથે થેલી. આમ ઈય રહેતું મુશ્કેલ હતું. ડરીથી તે દાન્યાં જવ-
નું તેના હાથમાંથી થેલી ઝૂટીને લીધી ને પાતાનું પકડેલું કાઢી
રાખ્યું. માથે બાંધી દીધી. પછી નાનાપણીને બનેલાં દાગ મથિયા કપડા
રખાયાં, હાથનાં ટેન કાં એ નાનાપણીને નિર્માણ કાળ્યાં. 'ત્યા તો
નાનાપણીને પાંચ મુઠી. 'ગારી થેલી' હાથ હાથ, શું મળે ?' જવડેર
નૂંગા મનો પાડેલાં મથા, અને થેલી લઈ કિનારે પહોંચે ને પહેલા
પથનાં આગળનાં બાન - ટાંડડ રંગેના નીચે બેઠી ગયા. માંન ઈય
તાજેને બેઠાને હોતો, કામળું ને લેખુળા બેઠાનો દત્તા ને પાખું
જોઈ ને મુઠીની એ પ્રેમીના હાથે એ તો હતું આર્ય પુત્ર મગજ
મનના નથી. એ નીચેની ગરદનીએ અને બેઠાને પહેલ્યા નાના-
પણી થેલી લઈ આવ્યોને મથા. આજ ને મરડાંથી એ જગ્યા નેડું થું
પેટા નાના કાંડડ ડોળા છે એ જ એ જગ્યા.

ને એમ આગમ લેતા નિર્માણ પકે એ જગપ્રવચને વિદાહતા
એકા હતા, ત્યા અચાનક ને લેગ અચાનક બોલ્યા 'મધુ, તાનુ પુત્ર-
જ છે હતું પાખી થાનું કાંઈ સરશે ને થેલી ચોગાકની અનામીગા
લેખેલા બરા દત્તા ને દત્તા જા જગ.'

'પાખું હરે શું શાય ? પુત્ર નો બાની નંધા છે ?' મેં જાનાનું પાખું
જે પુત્ર પાત બીજું હતું એ વિચારમાં નકશીન હોતો અચાનક તેમને
માંન હાથ પડ્યો ને એમ આકળા પડેલાંયા કામની કુશને

દુઝાન અરચ - દત્તા મહમદ, પગથો ગલ, રામજી પાપુ, બાબુ
માડડા ને હાલ તાર પને ગયા હતા કાન હાથમાં બાબુડી પકડી
યા બાબવાય હતા.

આવેલાઓ, તમાની જાણ હોતી - 'ગામને આવતારે આપો
'મહમદ, એમને જાન ? બદાલ જરૂરી નામ છે.'

'હા હા, ચંધા'
'કોણ છે ? હવે, સંકેતે પોંડે આવ્યા છે ને પહોં નો પીનો બા ?'

કાનને મજબાબી
'હા, આ પીવાનો વખત તથી તોમ ઈય લેખમગા છે પડ
કપડ પાણી વધતું નધા છે અને પેટી નામદારની અવગતીમાંથી
'બચાવો, બચાવો'ની ગર મજબાબ છે.

નકાંતે તરેકી કતારી ધરદાંધ દુ-લતા પરિવ્યા બરા મ્મો
'માથ, કાં બાબુ, પગના, બેચાના' કોણ બધા.'

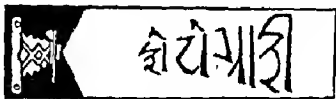
તો પૂર નડ નાનું નાનું બધ જગમગાકાર હતું આનુભાવના
બધા મગાંમાં પાણી નીચે કમળા હતા - માથ તરની કેમળી એક
કાંચી આમી ને તે પગના બધમીત માનવી મિત્રાથ

આ કેમળા જોઈ મો હેલનાઈ થયા, 'ત્યા ને હિંગડ હાથો નહિ,
ન્યાત્યાથી વામ, કાંડા થઈને એના કડી કેમળા એ તરાગા તેવા
- થી અને એમ તથા મહમદને માથે પડે એમ પ્રચલણુ બાબ,
કાકા વાંચેને કાંડા બાંધી દવાની મુશળા આપી અને એમને પાંચ
ડોળાં તેમ બધાને કહ્યું, 'બા, આ, થર થર છે કેમળે ને બધાવવા
દોય ને ચાકા, પ્રમુદી નાં દરે તો મહીઅવગત કોતરી જાનું બજો
આગ્યાર ની બાથાને માથે પાર કાળ્યાં દ કમળા પાખું બેચાના

એ - હતા, નેમને લેડું અમને સીડવવાની કમળા મ્મ ને એમ બોલ્યા,
'કાંડ તો જિયોડી' એના એક વાર નહિ એ વાર જિયોડી' એમ
એવતા તેઓગારી નડક બાબ્યા અને આમીવડી દીડો 'મા દીડો
એમ તો આવા જ જાનું.'

ત્યાર પછી નો નંધો પુત્ર બંધાંયો મરડાં આ દીડો પુત્ર બુલ્લો
મરડા અને એનું નામ 'કોઈ વિચરન વનર ને કિન' પડ્યું અને
પાખુઆરા નાહ્યાબાની એક મિત્રિન તે જ વિચરે મોડી ને
નામનું આદ્ય તથા શીરની પ્રમળા ફરી નેન પ્રમુખ પરામ
ગરબે કાચના કેથી ક ને કિવમથી નામનું નામ પાખું નીડે જ
નાખતું અને ત્યારથી એ ગરડેર તરીકે આજબાંયા ફરે ત્યાર પામે
તો મરડે બાંધે જ નેને આજબે છે.

'નડ, ચાલોને, ક્યા મુઠી બેમી રહેશે ? દમવાની મથા' નાનું
નું હું તડાગથી લગ્યા ને એમ ત્રણે થ થર તરેર વચ્ચા ગતા-
બતા તારીના ટાંકડાના પ્રથમમાં પુત્રની વચ્ચે મોડીથી એક બારા-
થી તડી લેઈ એમા કળિયુ હતું. 'કોઈ વિચરન વનર ને કિન'
વચ્ચે રહેશે ને નામનું નો માથુ તેમજ અત્યાર થયુ આ પુત્રના
માથે મરડેર કાખું ? નામનું ? વિચરન ? અનુભવિ ઉપાધ્યાય

શરોમાડી પત્રિકા

પટેકુ તથા ત્રીનું દનામ મોડક, બીનું દનામ 'બાજપાખા
માથી' ચન્ડકાના પટેલ (આગાવાદ), નાથપાત (૧) થમળી મ-
દા માનર (પાત્રપુર), (૨) 'અબા' - લીગલાલ નંધવ (આગાવાદ)

હીનાઈના ચિત્રો દમખાદમખા મુખ વિનાના નામનાં હોવાથી
આમરે અનિચ્છાએ દનામો મોડક મથા પડે છે. આ મિત્રને પાખું
એક જ ચિત્ર દનામને પાત્ર વચ્ચાં છે બીનું દનામ ઈનનારે બા.
ચન્ડકાનના 'બાજપાખા માથી' ચિત્રમાં એ બાજુ નંધકાના
આદ્ય સાથે રમતા નંધકે પડે છે. કાંઈ પડાવવા માટે જ ને આદ્યને
રમારનાકાંચતેનું એક પાત્રથી વચ્ચાઈ તો આવે છે. હતા ચિત્રમાં
આમનું ગયાનન કુરરી બનાવાયું છે ને તેનાના હાથવાત્રાં પપ
રયામાવિતના ઝડપાઈ છે પ્રમળા કિરોડેરનાં હા બા બાંધી
પાકળથી ન્યાના હોવાથી જાનવરની મુશળને કેમળા કિરોડા
ફળાઈ હોતી છે ચિત્રરચના અને કેમળીકામરે છે ચિત્રને મેન્ડાઈર
વખને નીચેથી વધુ પેનો કરવા બેઠાને.

આમદની બાંધીને, મરડાં મરડેર જ નીચા કરવા ગયા.
બાઈ જગદરના ફેટા - ચિત્રનો વિષય રાસ છે, પાનું તેમની મેન્ડકાની
કેમળી આ ચિત્રમાં કોતરી નથી. ફેટાનિય આમીવાણું છે બેઠકાપર
અને પ્રિન્ડન પાખુઆગર તથી તે જગમગી અનુક્રમ વાતાવત્તમાં
બીંધવા ચિત્ર લેવાતું બેઠકા.

આજમના સુધેના મે રનાનથી લગાવાતું ને પચાદી થી પડ
ચન નાકામાં બાઈ જગદરના ચિત્રમાં આદ્યે દનારના છે, પડ
તેનો અપૂર્ણ કપોને રસોયો તથી આરે કકાકાવાળીના આદ્યને
જગ્યાસા ફરી, મનભરી નચી મથળો મગજને નેચારે ફરે
દોત તો કદાચ મુદર ચિત્ર કંચનથી રાસન પ્રિન્ડને જમળી ધાંથી
જગ્યન પાખાને એક કિરોડકાથી ન્યાનન માટે બનીને મુધને છે.

જ્યાં હારી હાથ

Jean Henry Fabre

‘તમે દેવિકરીને ઝાળજો છો?’

આવાળું ધરની ખેતિ કે ઝોલિયા પાં, ફાદરનાં ખાનાં કે ટકરી-ગા, ફવચિનું ખીંટીએ લરતા ફેરફોળીયા માસીના ફર બાવની બગીચા; બગના બગાચો ધરના બુલાબોલરા ભરી હોતા ફોળિયા, આરડાના કો પલુની સાંધામાથી વખતે-વખતે કંભરાતા નવરામાના કીટકમકાટ : આ બધું જગત્યા ત્યારથી હોતા આબ્યા જીએ. સ્વાય-ની આખો મીચારો ત્યા જગી લેવા કીટકું આગવકે-અગવકે આ બધું નમાવીએ જીએ અનેક વખત એ બાનીનો કી નાખીએ છીએ છતાં એ વખત આપણે વિચાર કર્યો છે કે આની આખોડની ને ને પદાર્થોના મનકે જંતુની મનોદગામા આ ફેરવત ચતા દશે કે દર બાના બમરી ત્યાને ત્યા જ ફરીફરી ફર બાધની નજરે પડે છે આરડાની સાંધોમાંથી લાંબાના મકોડાનો ઘોષ આજવા સીમેન્ડથી ઓના પલ્લવની સાંધા ભરી કેવા છતાં માજ પડતા પહેલાં તે સાંધામાંના સીમેન્ડ મગી કાઢી નકોડાની લંબર ચાલી જ છે ને ? જાડ ચારીઆની માકો પખુ ફોળિયાના આતાન-ચિતાન ફોરથી છાપરા-છાપરીના બુલા છવાયા જ લય છે, જંતુની આંધી બધી ફિયાઓ પાછળ ક્યું બજ તમા કરી રહ્યું છે ? આ બધા અધ પ્રેરમા-મદ્મિ કે દુષ્કનો પ્રતાપ છે, કે આપણી પેટે ‘આ સાક, આ ખાક; આખી બજટયુ તો એને આ રીતે સુધારી લેવાય’ આવી કોઈ વિવે-જુક્તિનું પરિભાગ છે ? આ જલુવાની આપણને પરી નથી

એ વિચારવાનું પ્રથમ મજબૂં જ્યાં હારી ફાંચને કાન્મના એ પ્રતિભાસપદ ક્રીટકવિદે આવે વિચાર કરવાની પ્રભાવિકા શદ ફરી અને ચાળીસ વર્ષ પર્વત એકધારા અબમાન અને અવશ્યન ઠારા એવે ક્રીટકવિના માનમ વ્યાપારની સમરથા કહેવા બનીરથ પ્રયત્નો કર્યા માનવીના જર્તનમા દેખાવી વિનેનનાના પાછળ જઈ, એના મનોબલવારનો કહેવ ફરનાર વિલિયમ કેમ્સ, હેવર્ડોન્-એલિસ અને મિગમકે કોઈવા વ્યાખ્યાનમગી ચિત્રવેબા યેસ્ટેંગમી જેવાની લારમા વિરામતા આ મકાન ક્રીટકવિદની અગાધારણ પ્રતિભા આજળ મેરડેલક અને ઠાવિં જેવાંજ પખુ કણુબારથી ગિર નમાવ્યું છે જંતુઆંદો મગકારા મારવા કેવળ સપરચથી તોમ આકર્ષિયા નથી. એવે તો, જેની અવલોકિયામા અસાધારણ ચિ-વદ્મજીતા, ગયવનુ અને અવનરી ફિયાપદેગર કે આજ એવા જ ક્રીટક (પંચી બલેને ને સુદ રહ્યાંજે અવલોકનપાવ મળ્યા છે એ અવલોકન-મા રમ લેવા પ્રેરતો, ક્રીટકવિદોનો આ વાદ્યમદિ આપણને પડે છે ‘તમે દેવિકરી ક્રીટકવિદે ઝાળજો છો ? ફાવજ નલિ ઝાળજના હો. અવનમા આંદંદની કે લેવાર સજો મગે એમાં, ક્રીટકવિદે ન અવનમાથી કમી ક્રીજુપ આપવાની નથી છતાં શેડી ખવતીએ જુદું નેવેલોને પરીજુ તો એવાના અવનની રક્ષીય જ અવનરી વાનો તે આપણને દેકરો, અને એવાની ઝાળખાણ નરમાનામા પળ નથી. એમના સળબધી આ ચિત્રવિલિન ગયવનુમાં જતન વિધેની આ-પણી સંકલિત મનોવૃત્તિ રહર બદલાઈ જશે, આજ જગ નરમગ

માનવીના મનોવ્યાપારનો ઉકેલ ફરનાર વિલિયમ કેમ્સ. હિવર્ડોન્ એલિસ ને મિગમકે કોઈ. તથા આસમાનસની ચિત્રલેખા મોરેશોરી જેવાંની લારમાં વિરામતા કાન્મના આ મકાન ક્રીટકવિદની અસાધારણ પ્રતિભા આગળ મેરડેલક ને ઠાવિં લેવાએ પખુ કણુબારથી ગિર નમાવ્યું છે

લેખક : શ્રી હરિનારાયણ આચાર્ય

મે ના ચાલે, આપણે એમનો પરિચય કરીએ આપણી મદનન નામની નલિ લય એની ખાતરી રાખજે *

નાના હોપરને કલાવનો પરાવનો દોષ એમ નામ, કાન્મદ-કિવિની વાળી, તત્ત્વજ્ઞની પ્રજા અને પ્રકૃતિધેમાંની મહદવવાથી આ પખુને પચ નીચે કયરાના Hjalta જેવાં આમાન્ય પ્રાપ્તિઓની ઝાળખાણ આરીને ફરાવે છે પ્રાપ્તિમાત્રમાં એને મન દેતો : અધિશેષ ક્રીટકવિદોમાં, એમના અવનવ્યાપારની વિચિત્રતા અને વિવિધતા એને આકર્ષી દર્શી. વાડલકા અને વાગીયા તેમ અવેટ ખેતર બરાબા એને માત પરીએનો પ્રદેશ દેતો

ઈ. મ ૧૮૮૩મા કાન્મમાં રહોન નરીના રજુદર પ્રદેશ મા પ્રવીણ માળાપને ધર એનો જગ મથો દના ‘મારા મદ-મારી કણા અણુમે કરી માટે એવા દનાં વારમામાં પ્રવીણ’ મેપેડી અને બરવાડનુ અવન અવતા એ વાતાવરણમાં પખુ નાતબળથી જ મારામાં અવલોકનનો રસ કલપ મથો દતો. પાંચ પચમની કગે જ દુ જવારા વાછડા અને મરખાંજતકાની વચ્ચે રહી વિચાર રના ગાંધ્યા આસવામ છવાએવા આપણના પ્રાદ્ય એરમાર વચ્ચે પખુ મારામા જુક્તિની ચીનનારી પરી. એની ચિરંછવ મધોન દનુ પખુ મારા અવનમાં પ્રાવલિન રહી કે. સૂર્યનો પ્રમગ, નીડ તમરોનાં

* ભોની ફેનીમાં દર કમી રહેની અપમાની બારનજાં પલ્લ મો કે

સેનીય કૃપ અને પતનિચાની વર્ણમાળા-આગેનાં, સમજતા, વિચરતા હું બાવલોડનાર બન્યાં।"

સાતમે વરસે એ નિશાળે બેઠો. 'આમની નિશાળ એટલે નિશાળ રાત્રીની, સંધ્યનું, સોનાનાં અને કાંતકાંતી તે રાત્રાળનાં કે બંને પરવાની કોઈ.' આધારી ગુફા જેવા એ સોરડાના પ્રધાન અને પવન આવવા સાટે એક જ નાની બારી હતી અને તેની આબજ જ આધારી નુકલ મેસતા. બહુવાળા મા બૂ ખા જેવી બાજુપાથી બહુવાળા કરતા ય નુકલનું ચંદ્રવર્ણ મથા તે આગારી લેખીને ધડવાનું હતું આગારી મારી પોથીઆમા મથાને મુન્દર ચોડાદારે અસરે એ સાદાં બધરા વાક્યા રખી આપતા અને એને આનુલક્ષી અને આમના હોય બેસાડવા પ્રયત્ન કરતા. એ કપરાન થોડું દેખ્યું, બાઈ-બવની વાનો અને બંદિના બેચાર પાઠ મળીના સારવાળા બાદબાઈ બંદિના અને કલિહાસના નામે થોડું પૂરવી એમ લેવા કે અગારી અને ને આગારી શી લેવાદેવા જ આમણ નુકલ વિચરણ પુરુષ હતા. અનેક વિવક્તોને એ બહીવટ કરતા. હાલનાની કુસાન પુરુષ ચલાવતા દેવગળા પ્રાર્થના વખતે ધડ વાડાના બનનારણી જગાવતા ધડિયાળી હતા. મરડા પાળતા જરૂર પડે એવરમા નીંદવા વળુવા પળુ અમને લઈ જતા અને આ બાધામાંથી નાસ પડે હોયે આગને બહુવાળા।"

ફસ વરસેનાં મંથા એટલે એણે ગામ છોડ્યું અને ડાઠેખી ધાર્મિક-શાળામાં એ દાખલ થયા બહુવા સાથે શાળામાં બેઠી પાલુ કરી હતી. છતાં મોને આવસોકનાં જોખ આટલેનાં નહિ રહતા. આ આસપાસનાં ખેતર કે નદીઓવાળા વાર્તીયાને વિચરવા નીકળી પડતો. પાલુ આ જોખ ઝાડો વખત આવ્યા નહિ તે મરાળ ફાટાને હોયે એને અવસા હોડી રેવા પડ્યા અને સેનાની મા વગિર શાળામાં તે વિદ્યાર્થી ગિરુક બન્યા ત્યાના સંસ્કૃત પદો કહી, અહારે વરસની કાચી કમરે કસપાગાની ઠાઠાગામાં "સને ૧૯૪૩માં મેં સિદ્ધાંતજીવનની શરૂઆત મની કહેવાય કસપાગા, પળુ અબધાસકમ તે શ્રાદ્ધકર શાળા નેટલે જ હતો।"

છાતરપાયા માત્ર પછા એગારી કોઈક કમરની ને કોઈકાઈ તે ગાશાથી થ મોટા ચારણ કે વર્ગબધ્ધા અજુ કાઈ ન મળે એટલે એમની આવડતનાં પાદાર્થ મેં ત્રણ વિદ્યાન પાડી દીધા સોથી નવાને કેવળ વાંચતા મી બવનો. વચલી એણેનાં હોય લખવામાં કેમ એને એ કપર-યાન આપતો અને કમ્ય પદને મળિત તથા બગિચાની ગ્રહ્યુત દુનિયાની ગામી કરાવતો. આ જ્ઞાનવૃક્ષની દીપરિયા સહેલ-દિત રાત્રાનાં આવી પારો બેરે સાધનકાળાં છત્ર અને ખડીની હતો।

એના અભ્યય કર્યાકાં તે ગિરુકસમુદાય સાથે બળી જવાની દેવ-શી મેંરાઇને બહુનારા વધવા સામ્યા એક વર્ષનાં બે વર્ષ થયા મદદ-માર કપરિસક પળ મળ્યાં એ એની પ્રતિષ્ઠા પળુ વધવા લાની આ પ્રતિષ્ઠા દનારી પાળવા, આજ અબધાસકમ ઉપરરત્તે મને યજુ કે આવને રસાયનજ્ઞાની મળ્યા હું બંને તે એ બપોય ન દનેા, પળુ મારી ખાટલી દનારી એના હોય શાપની વિધાર્થીએને તુકરાન નહિધાય।

એને જુલિથી પ્રેરાઇને એને આપણે રસાયનજ્ઞાની શીખવતો એમને હોયે, બીજા મળિતનું ગિરુકુ લેવા આવનાર વિદ્યાર્થી આમળ આજ્ઞાન હેખાડવા શરય આવવાથી એને બીજે દિવસે અવધવાનું કરી, મળાનાં પુનઃપ્રસન્નમાંથી બીજા મળિતનું પુનઃક છાનાગાના કડાથી લાચી, આખી રાત એ વાષીને તેજાર મદ, બીજે દિવસથી બીજા મળિત સંગ્રહાથી શીખવતો એટલે હોયે અર્ધાને આંધો પાવર ને જ નગાની નામે એનું નીરસ જીવન તથા નીજાને અવધાસની

તમજા એ એની પચે એના નગજા કસનને બળ આવતા પદોલેજો છતાં ગિરુકુનાં મમજા કો કડી પાળી નીરસા હેખાડતો નહિ અને મળિત, બીજા મળિત, બગિચા, રસાયનજ્ઞાની અને વિદિય વિવર સંગ્રહાથી મી બવનો. સાથેસાથે મળાનાં અવધાસ પળુ માત્ર મળી એમને મળિતગાજીવિશાદની પદવી મેળવી અજ અરમામાં કમિકાની પાડમળા મા બોલિત અને રસાયનજ્ઞાની ના વાપર વરીકે એની નિમજ્જુ પદને કસપાગાના દાસ્યદમાંથી એ છડતો.

પ્રતિષ્ઠા જેવા ફટ દોયે સુરરતા વેગી છે, એવા એ એની જાનાં પ્રતિષ્ઠા આ જ એને પ્રતિષ્ઠા અવધાસનું વિગળે કેવ મળે નયુ "મારે એ કસ અને તુની જગ્યાજગ્યા ન હતા તે કુ પ્રત્યેક જ નાવલોડના માગત આ જ અરસામાં દેશી-જા નામના આખી-વા-બો પ્રસિદ્ધ વનપતિવિદ બની આવી ચડ્યા. બનવમાં વનરપતિના નામના દેવવાળાની પેટી સાથે એને આખા દિવસ પાડાડપરરમા રખડતો એઈ અને કુલકલ મથુ, બીજાબીજા મેં એની આગળાનું જી અને થોડા દિવસમાં તે આગારે એવજ નાક મળ્યા. પછી તે વનરપતિએ બીજી કરવા હું પાલુ કોની કોઈ અવધાસમાં કાપા મેં ત્યાથી એકાદ તરણુ, લીક કે કાઠની દાખળી કપાડી એની આબજ ધડમ નીજાળેને એનું નામ એ કહી આપે એના બધા જ્ઞાનથી કુ દિનમુક મદદતો વનરપતિના અવધાસને નાદમને એણે અવધાસના એ જી જીજા હતા તે કુ એની કદાવળાથી બીજુ પાલુ જે મળ્યા હતા એની જ જવાબમળી તેને તુલુતના વિષયક અવધાસ મેં મળ્યા તાર્કોને પડિય મથો. એને તારી આખો કે કાડી અને મળિતગમના નીરસ વિચરવા ને શુક સિકાનેને વિવરવિદ આપી, ઉવની-નમથી વનરપતિસુદિના અવધાસમાં જીવનસમગ્ર કસ કરવા પ્રેર્યા।

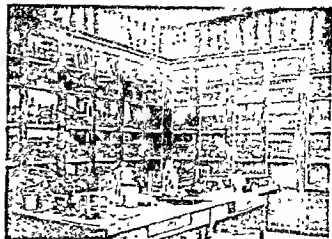
સુને ૧૯૪૩માં આખી-વાની પાડમળામાં રસાયન અને બોલિત-જ્ઞાનના અવધાસ તરીકે એની નિમજ્જુ મદ, એ વખતે એની કસર બાગ્ય જ રાત્રાનીસ વરસની મરો છતાં એની જુગાની, અદમ્ય કસાદ, અબધાસ પરિશ્રમ કરવાની દેવ, નર્મજનિ, સાદુ જીવન અને વિશાળ જ્ઞાનસમગ્રો તથા મોથી જે વિશાળ બાવનાં એ વિશાળ-સમિતી સાથે એની કાચી જ્ઞાનના પ્રાસ કર્યું અને આ જ અમે એને નીસ વરસ મુખી એકધારે શિખમુદારે કમ્ય સમજાવતા મરીબાઈ એને ચૂનગાવની, જતા વાચનને વિચારમાં એનું કુશ એ બીજી જતો.

આ આસપાસ એના જીવનમાં એક કોસ બનાવ બન્યા કે એના થી એની સમગ્ર જીવનમાં પડાઈ અઈ 'શિવાળાની રાત હતી, ધરે જીવત હોત આખી રાત અજળતુ બાજુવાની મળિત ન હતી, એટલે હોલવાઈ એજા અવધાની નમર રાત્રની કુડે હું એ પુનઃક વાગતો હતો. સારા વરના પેટાવાળાને એને એનાથી આંધો પમાર કસાનાર મારા જેવા કમનસીબ અવધાસને અવધારના કુ ખ ને વિતાવે બીજી જવાનો માત્ર આ એક જ મારો હોવાથી હું પુનઃક વાંચવામાં તદામર હતો. એ હર્ષલે એનું કુડર નામના પ્રાણિજ્ઞાનોને લખેલો કીટક વિલેકો એક મિળપસેમદ આ પહેલા પાલુ અન્ય પ્રાણીએને અવધાસ કરતા એ શીકેલો પડિય કપાઈ હતો, પાલુ આ પુરતે મને નહી જ દિધ આપી. તે રાતથી હું કીટકસુદિના પાલવી બન્યો."

એ દિવસના પરિવર્તન પછી કાચે કીટકસુદિના પાનાના અવ-લોહન છુટાછવાયા પ્રસિદ્ધ કરશ ગામના જાનુઆના નામદરખી નમણી અને નીરસ અડવિત દિધેલો કુશ, એમના વર્તન અને જીવન-આપારના પ્રત્યક્ષ અવધાસ દ્વારા એ જીવનમાત્રા પાછળ રહેલી સમગ્રજ્ઞાની કસર રવાના એના પ્રયત્ન અને પરિણામથી મુગ જની વિદ્યેર્ધન એના લરડે અંધારા જાયો.

એક દિવસ અચાનક પાનવે મારા બારણાં ખુલ્લાં થયાં એ પ્રતિભાસંપન્ન બચ્ચિને મારા આ બાળામાં જોતાં જ પડીખરતો હતું નવન રાજ થયો. કૂચરોને માટે મેં એને આવકાર આપ્યો. પશુ એણે તો મને ડમોલિયો ગણીને મારા ન્યારા ફર કરી રીધી. ધરમા પેગલા જ રીધા એણે મારી પાને દેગમતા કીડાના ધેરોડા લેવા માગ્યા. મોન ધરખાળી દેગમ કુતપત કરનાર હતો. એટલે કેશોડા લાવી આવવા વાર ન થઇ. પાનવે એ લાધવા રીધા, આડાચરણ ફેરવી તપાસ્યા, કાન આનખ લઈ જઈ જાણ્યા અને નવાઇ પામી બોલી કહ્યા કે “અરે આમાં તો કાઈ જખડ છે ને” મેં કહ્યું “હા” એણે પૂછ્યું “શું” મેં કહ્યું “મુખમિ બોનવતું પતનિયું.” “પશુ ફરે કોશમાં આવ્યું હોય છે?” મારી હા સામજીએ વિચારવા પડ્યા. હવે પંદે વડી કોશોડા ગિસામાં ધેરવી રીધા અને સાહેબજી સલામ કરી એ રમ્મે પડ્યા “દેગમનો કીડો શું છે, એવું પ્રાથમિક જ્ઞાન પામ્ન દરૂડા માર આજણ ફાંચી નાસા વાગતા દેગમના કીડાના કહાનને જાણી લેવાની જવાબદારી લેનાર આ પ્રતિભાસંપન્ન વેતાનિની ન્યા આભાજશ્રદ્ધા જોઈતું તો ઉપાઈ જ નહીં આપાડામાં કોશનાર પ્રાચીન ગણેશ કિંગધાર બનીને કુમરી કરતા દેગમના કીડાના તારવુડાડ બનવા ઈચ્છતો આ આદ્યુત વિચાર પશુ નાગા-સદ્ જમ્ન તત્ત્વ પૂર્વાભ્યાસ જનિત પૂર્વસાદે કે કીડો ત્યુ જેવું છે એતા પશુ બાન ગિધારના બોધબા-ચિત્તે આ યુદ્ધ બેલવા નેવાર મથા હતા હું તો આશ્ચર્યમૂલ્ય થયો.” આન કોલસવા જવાતુ છે, પશુ આમ કું જાને આમ કોલસવાને બળો અને સ્વડું છે, એવુ બાનેય ન દોષ બેળો રંગે આ ધાકે હતો. છતાં એવી જવાબદારી આ પાનવે લેવા જ કુવાકી મટે, “આની મારા કુપર ખૂબ અક્ષર ધઈ એનો કાળજી વઈ મેં પશુ નિશ્ચય કર્યો કે જરૂરઆની છુદ્ધિ સંપ્રદાના પર્વપરોમાં મટે પૂર્વાભ્યાસ લિના જ દારૂ ધરવાં. એટલે હું બાળ્ય જ આ વિષયનું કાઇ યુગ્તક થાંચુ છું એપરિવાના પાનાં કુપસાવતો નથી કોઈને વજનો પશુ નથી પશુ મારા જેવુંજેને આમી છાનીએ બેઠું છું, આરોના વચ્ચળ મળે ત્યાં કુપી કીડો જ રાખુ છું આરો આ દિગામાં, તો કાંસે બીજ કિંગધાર, એમ જેવુંજેનો ઇચન મને નવાનવા મેયડા મી બને છે અને ધાળી વજન કંઈક પશુ બનેતે જ કેવાડ છે કવચિત્તે લેખાકીએ કે રવી પટે છે તેપાળુ એનાથી માટે આખુ મવજ બરી કેનો નમી એમા થોડી જગ્યા તો ફેરી રાખુ છું.”

દેમાનજરાસેના આ યાચન માટે જરૂરઆના અરસોકવની વત પરા પશુ આગા એકધારી વહેતો આસી. એમાં એ કમળે, પશુ જાવ-દારિકમ્ન ક્રમણી એને મન વતી એક ને નડીલાઈ, એમાં વચ્ચેના જોને પરિવાર. આથી મુઆલને એને યધાર કયાળી કરવાના રવાના રીધવા પડતા. મુઆલના એણે પાઠ્ય પુરવઠા લખવા માગ્યા સારી વરજ થાવામાં હુદાનુકા વિષયનાં એણે એ કપરાળ પુનઃક લખી મર્યા. આગાથી થોડી આવક થઈ. એ માટે એણે મર્યાકો રંગ જામવાવાની સારી મોપી રીત મોપી કાઢી અને એનું કારણનાં પશુ બાધવામાં રાખ્યું. પશુ કમગમગીએ એનિવાર માય ત્યાર પહેલાં જ કોલમા માપી કાઢ રંગ બનાવવાની રમ્મી રીત વડી આવી અને મર્યાકો એણે એણે કમળે પરી કાઢી અને કદારકવવાની દેના, એટલે એણે એકિંગમની એસરા પશુ કપાડી. પાતાની જ પાઠગ્રાજ્યાના અન્ય મર્યાકોથી આપદવા વધેરીને એણે કલાઓને લડકોવ રંગ એને એના અમનુ સાદું રસાયનવિજ્ઞાન ગીજવવા માંડ્યું. પશુ નામ-કાકોના જ વિદેશ મથા, એટલે એની આ મર્યાકો લાવી આસી નવિ અનુનામ ચિત્રમાંનું ગિસા, જાનવરે વિષયા ખીજવવાની

મેરીન્યાગા કાચની પ્રયોગશાળાને આરોડા

નવવડત આખા, સકલિત વાતાવરણ, અર્થિક સકલગમ્ન, ભાંગી વડતા મોરોરજ આગ એકે કિંગાકીએ એના મુખેગાળ હવેવને આવાન વધેવાડનાર વાતાવરણ વચ્ચે એણે રીમ રમ્ન નાનકાં અને જર્મીરેલ દેલ તમા હવેયે મુડાગાળીસ વરસની કમ્ન આ રીન્યોના ન્યાન કરી એણે જગતની જગતથી ફર, મેરીન્યાના સાત મામડા-મા નિશ્ચન છવતનો આરંભ કર્યો ને થોતાનું મેપ આપુ ત્યાં જ નાજુ.

મેરીન્યાના વધવામાં અને માત વાતાવરણ એને નમી મથાં એણે લખ્યું છે “યાગીસ વરસની તપસ્યાનું આ કમ્ન. અને હું વરગ બાનદનુ ધામ, માટ નફનવત પાગેલો હુ—મેરી કમ્નમામાં મારી અરધી કમ્ન નહ.” મેરીન્યાના મેનનું આ નફન રન ને લાવ મામીથી વજન નાનકું ધર, થોડા કમ્નકાડ અને બાકી જરાખાનું આસી જેવર. “યાગીસ યાગીસ વરમની કોડાર તપસ્યાથી મે મરીલાઈ અને નડકોના યાગેનો કથાં તે આ કાળુ કાકે, જમીનનો એકાદ કૂંડો મળી નળ, એકાદ નાનુંગરખુ ધરદોષ, તો એમાં હું મારી પ્રયોગશાળા જમાવી દઈ આરે મારી આ વચ્ચેનમુદિ મર્યાક મઈ. માગ પ્રિય જરૂરમાં જળ મોટું થયું, દો. દાત પડ્યા ત્યાં મોપારી ખાવા મળી” એવી જવાબીના નિર્મેયાર્દ કમ્નકાકેર આરં મોકલક જતાં રેખાય છે. દોય તીની એનો કોડ શોર દને નેર મર્યાકામાં પશુ નથી રહી માગ એક જ વિચાર આવે છે કે આ જમ્ન મરી રીધુ એનું જ શું? આનું છવત છવતનો કોઈ અર્થ દશે? “મનમાન્ય મર્યા એનું જમ્ન હવેય અપ્રમાન લેવ” જમીનકોરેન મર્યાકો આ મર્યાક મરિદના ખરિદેગાથી માત એ જ ખરિદ અને ક એની છે—મનની શોધનો માતે અદ્યય કુલાદ, એની મર્યાકી તે અપગ મર્યાકો નવા મિષ્ડ કીડો. મુના પટેમાં મારાં પ્રિય જરૂરમાં, દને નીરાને તમારા છવત કોલોમ કોઈ તમને પડે તો કદેત કે મારે કાકો વાકે નથી જ્યા વજન જ વેરી નીવરવા ત્યાં માટ કું ગળું? એટલા અટલા, મર્યાકની હું પરાજે દતાડા કાકોના પટેમાં લાવેના ખરિદા દોય ત્યાં કાનકોથી મી રીને માય? આટલું મર્યાકે અને એ મને માસી આપરી.”

અંધાપદ છવતમા મોનાના પ્રિય વિષય—કાટ અદ્ય દને કનકાં મધનો વસાવવાના અનેક મોરોરજ એ ધડેના. પશુ તે પાનવનાં જ રહેલો જર્મનીમાં મને થોડીક મીતોની દનેમાં આકાશ રી છે. નક ને મારા આંનમાંનાં નાની નળાવડી દોવાઃ માય મોરી નાનવરવાથી છેટે પડી, એનો કોષ મર્યાક રહેના જમ્નકોની છવતમાં હું નિશાને નિ-

લાળી મઠુ પશુ એવાં નરીબ કયાથી? એટલે એના અજાણે મેં નાન-
 -ડા કાચના પાજરામા પાણી ભરી મારી વેંપા બનાવી લીધી કે
 મરેલા પ્રાણીઓનાં હાડમાંસ ખાઈ, પ્રકૃતિનુ બનીકર્મ કરતી ઇવ-
 ન્યુદિને વજરામાં રતા વચ્ચે એટલી અવસોકતે બેઠે, જનારઆવનાર
 ખેન ચસકેલા ધારતા આ અપવાદમાથી છૂટવાની મારી બીજી આ-
 કાશા એક મ્વતર ધરતી હતી. એ ગણતા જ રો માઝ મનમઝ
 પાજર બનાવી આપણામા અજાણે લકડાંની દીયુ છે? પછી મચ્છા કુદરે,
 તાવ વંદર મમાવી એમા મુઠા દડું છુ અને એના આદાર કરવા આજ-
 નારા ઇવ જતુએને નીરાને અવસોક છુ? પણ આ જાનુ તો ચવાની
 કસા પૂરતુ જ. પ્રકૃતિના નૈસર્ગિક સાધનોની નાકે એ ન આવે, એનુ
 એને પડ બાન હતુ 'અનાવસી તથાવડાથી બચેને આપી પ્રયાનમાથી
 ભરી નાખી, પણ એકદ શપથથી ભસાએલા અરિસામા ખજબની
 ઇલાતની પરખે એ બીચારા તથાવડાની કોડતી ય કિરાત નથી'

પરામી માજાનું જ એણે ક્રીટકસુષિના કોડતીને કાઢી કાઢ્યાસ આ-
 રબ્યા, એ એની પ્રયાનશાળા બની ગયા એકલા અસામે જ નહિ
 એનુ આપુ વર માખીઆ, વંછી, પતંગિયા, ક્રોડા ક્રોળિયા
 વનદેથી ભરેલું સંકરદેશાન જ બની ગયું હતુ. એમાં નવા કેમેરાય
 એટલે જનાના અજાણે નુકાને જતા કરવા પડે એમને છૂટકે કરતી
 વખતે વિરલેવનાને મમતાથી એ વધારૂળ થઈ જતા. 'મારી આખા
 આજીવ તમે જન્મ્યા, મારા હાથે મેંતમને બેઠેલા, ખાવાનુ આપ્યુ,
 મુલાખી દેતની પધારીમાં નુવારડ્યા કીધાથી સંગળોને છુ બલેના
 રમે તમારા રવાન બધાઈ થયા હોય અને હુ એ જોતા રહી
 ન હોઈ તમે તો મને બળ રીખવાડ્યુ પણ તમને મારી
 ની કહ્યુ જ ભલુવા ન મર્યુ તમે તો વનર ગુક ક્યે બહુ રીખ્યા
 બેર આપણે આટલો જ માણસુબધ ભંભા સિધારા મચ્છા
 ડા મર કરો પશુ બેઠે પેલી ખરડાકાની ખલમા ન પડા
 ક્રોડા પણ વાઢે જોતા બેઠો એમના લાંબાધથી છટકી જઈ
 ખાંડો વગેરેકા વધારાએ, જેથી ઇવનની કે મોડીધાના આદરની
 પળે તમારી મારેથી પામ્યા છુ, એનુ જ સુખ તમારા વસેને પાગેથી
 મારા જેવા બીબ પણ પામે'

રાન પડે, અધાર હાથ અને એ અસામાનુ સંગીત સાંતળવા
 નીકળે. 'આનં' તો મામમા રવતત્રતાદિનનુ રાનીત ચાલી રહ્યુ છે.
 હોળી દરવા ઊકરાનાથી રહ્યા છે શરણુકાંથા વાગી રહી છે મરિ-
 નતા ધર્યાના પશુ સળજા છે પણ મારા કાન આ બધુ સામજીવા
 નથી, મને તો કેમજાણ અસામાના તમારા નીડના મધુર સંગીત જ
 સમજાય છે. એમા સાહાઈ અને સુદરતા તથા સાતિનાં બળ ભર્યા છે.
 એ સામજીવા માટે તો લોકોત્તર અવનુસારિ એલેએ 'ફૂલક': એક
 ખુલ્લેથી ન્વર નીકળે છે 'ફિલક': બીલે એમા સુર ગુરાવે છે
 'ફૂલક': પ્રીતની પતિ વાય છે અને પછી 'ફૂલક': 'ફિલક': 'ફૂલક':
 'ફૂલક': 'ફિલક': 'ફૂલક': ની રવરપરવસા સહી જ રહેને આદિય નહિ
 અને આત પશુ નહિ. માત્ર અતિ કેમે એત્વત આદહા આપે છે

અભારામાં આટલી તમ્મથતા છતાં અદ્ય અને પરિમિત સાધ-
 નોથી સ્વચિત્તે એ અજાણે જતા. એવે પ્રસંગે એને થઈ અજાણે કે
 'પુરવીના ખુલ્લે ખુલ્લે કરી વળી, અનેક પ્રકાશાવર ખુદતા ઉત્તરથી
 ફિલ્મીલુ છુવાના પ્રદેશને પન તળે કાઢી, અસેષ પ્રાણીઇવનના પ્રલેક
 આગિવકારને ઉકલવા એને સંપતિ મળી હોય, એ મનુષ્યને કન્ય
 છે. સૈયિઅન ક્રોડાના પરાક્રમ નાની નાની પાનપુમાં હો આની મુસા-
 ફરીએ કરવાનાં મધુર રેખામા ઘટતો. પણ હાથ નગીબ બ બચી
 દડા અને ચઢતા જતા પકિયારની જગ્યાજગ્યામા મારા એગોનાસામ્યના

ભાનોને બકા થઈ ગયા છે. ભાતવર્ષના સખન જન્મ્યા, જાગીતા
 અન્યુઅટ્યા વન, અંદીજની ગનચુબી ગિરિમાળાએ, એ જાનને
 દને તો મારા અસામાના, મારા મરીબ આં નણુની વેત સાથમા જ
 સમાજેવા બેવા રહ્યાં. પણ એથી એ હાંપશા મને નહિ. 'હોય એનો
 મોઢો સો કરવો? જેને કેવળ જાનોપામન જ કરવું છે, એને આ ડી ફર-
 ફરીની ચાંદાએ કરવી જ એલેએ, એનું કાઢ નથી પરચુ ચોમેમાથી
 પશુ અવધીક કાંડો ફરેખાનુ આગિવકાર મળી આવે છે એટલે મારી
 વાકામા જ હુ આની હાંપશીની ચાંદાએ કરે પુ કાંઈ વાતે એ-
 ગામી. અરે ખુલ્લેને આવડી લેતી, લાંબામા લાંબી, મચિત્તુ આ
 ખુલ્લેથી પેલા ખુલ્લા સુધી, નાની નાની અર્ધો આ તરવાને પશુ,
 પશુ પેલા કાંડો ઉત્તર માંચુ વખતે વરત જવાય મળે, વખતે રિવરેસ
 લાંબે પણ અડીના થિકે થિકે વસનારને હુ ચોળાયુ છુ કયા ભેલ
 બરાહ એવે છે, એ મારી 'વાન બદાર નથી હોતુ' આમ મામડા
 મામડા પાંડાઇ ઇવનમા બરાઈ એસવા છતાં પણ એની કાન્ટરો
 ફિલ્મી ક્રીટકસુષિના અવલ દુર્ગા અને લોકોપાર સરવા રોષા
 કાઢ્યા છે. કલાય દુનિયાની વાકામાથી પશુ એને આનુ એવ નુ
 તો ન જ સાવડચું હોત

એના મનથી ક્રીટકસુષિના મેઈ લલકે, તુચ્છ ન હતુ પ્રવક
 જંતુને એ પોતાનું સમકક્ષ ગનુતો. એમના સુઅદ્યુષ સામાજે જોને
 એમની પ્રકૃતિમા રાજતો. એમની વેલના મને અનકની લાંબુરીઆ
 સાક્ષાત સમજ અનુભવી રાખે. એ એમની સાથે વાતો કરે, આને
 સમજવને, એમન મદદ પણ કરે આપી સામસિમે લીધે જ એ પંકડ
 રૂના સમતમી ઇવન આવેબી મંડ્યા છે નુચીવરની સુમતમી
 નુચે વને અથવા કેનીમાર કુપરની અદ્યુષત પરાક્રમકામ્યમને પણ
 આપી દે એવી ક્રીટકંકાનીની ઇવનવાનાંઆ એણે માંકી છે મનમ
 જ વર્તુળ સ્વાનુ દોનાથી એના આવેજનમાં પ્રાલેક પ્રવસા જ
 અપાની ફિજિમા નથી દોરી કલપના ને વાનજને આમય લીધા
 સિવાય એ કધાએ એણે કહી છે. એમા દનાય બની સ્વચિત્તુ આ
 શાસીવતને પણ પીસરી નય છે પણ એની એને પડી નથી
 'જલમગમા નય તમારા અ વર્તીરજુ. જંતુને જાવ દોય કે આંક
 પાનર એની ઇવનકિયા અવધીકારને એની સાથે મી નિજત
 ક્યાં એને જાતર લટકાવવા છે?'

એના મદાયકાએ તો એના સંતાને. પેસ, માદી અને આના.
 'એમની ચપચા એમા મારી ડિતરેલી અવમજામા કીણુ મરી નજરને
 તેજ આપવી' વખતે એમની પશુ હાથ લંબાવે મેકર બાઈ પણ
 એમા શમેલે હોય પાદમે કે ચવાણુની કાલકે એથી નામડા
 ઊકરાની મદદ પણ એ જોતો. તેથીનુકીનુકી ભલતા જંતુઆ પછી
 લાગી એનું પડ ભરી દેવાનો અદમાવડરો ચાલતી 'એક દિવમ
 કાણીઆને છાંપે રા- આપ્યા આરવા, માક આપીને પેસ નાની
 લીધા પછી પોતાની બધ કીડીમાડી આનુઅરુપિને મેલવા' આનુ
 કાઢ આપરો? મે કહ્યુ 'જેર લાવ, લે આ પેસા. બીલે એટલા મળે
 એટલાં લાવજે, એ ખુશ થઈ ગયા.' કાજની આનંદની માતા પશુ
 દબરવાની વણી ગઈ, કારણુ એ હતો થિકે ભલતા પતનિયોની
 કેરેડિ, જે મેળવવા એ માહતા 'સિસ વરસથી તમને રહ્યાં હતો'
 એના આ સાથીએ બધા દે એણાઅંજકા ને દળા મેલે આં નો
 આમડાના મનુસરેની સંતાને આ 'નામના ભરવાડા ઊપરને
 મામડામા અવડાના દર ઉપર નજર રાખવાનુ કહ્યુ હતુ એક દહાડો
 અજાણુક માટે રહ્યા આવી પડેતાં એના લાંબામા ભમજી એ રીડા
 કાળના દડા દેતો. ધાણિયાના દગમાથી કપાડી સાંકે એને પાંડે

અસ્થિત થતા એની દેવાબલિક ક્રિયાઓમાં પ્રસન્નાનુકૂળ પરિ-
ણતુ હોવાય છે.”

આપણે વર્ષના મતલ પરિચય, અસ્થિત અને અનુભવથી એ
વાક્ય ‘આ નિષ્પાત મગ્ગરેણી, મગ્ગતુ મરીમગ્ગરેણી’ એ
તા નથી હોતા એમનો મિત્રાર સ્થાપેતુથી છે, એની પણ એમને
તે નથી હોતી ‘અનુભવી બુદ્ધિને મુદિત કરી નીચતી, એમની
તુ મગ્ગ પ્રેરણાગમિયા બુદ્ધિ કે વિચારનો દરિયા છે’ હોવાનો
નથી હોવાનો આ વિચિત્રબધના વિચારનો આપણે પ્રત્યેક પ્રસંગે
તામાં વિચાર અને વિચિત્રગમિનો અર્થતત્ત્વ અર્થાત્ત્વ નક્કર પડે છે.”

આની નિરાશાનકરોષ કથા કરવા છતાં કોઈક પ્રયત્નો એના આદર
ગમતા એવા જ નાંકે છેતા એમને એમને વારુ કિષ્કિયા બધે
હવાને છે, પણ એના પરિભ્રમણની સ્વચ્છતિ કે મદત્ત્વ એથી
પણ એના નથી થતા આ અધકારીના કાનનુ અર્થાત્ત્વ કિષ્કિયા પણ
એમને હતા એને પરમા સતોષ થતા પણ એનેક પ્રથમને અને થ
ના વ્યાપારોમાં એમને ‘વગ્ન’ ‘વગ્ન’ વગ્ન પ્રવર્તેતુ હોય છે

પણ આટલા બુદ્ધિસાથી એનો અત્તરત્ત્વ સતોષાનો નથી આ
યે કિષ્કિયા વત્તવાનુબધી વિચારકની નિષ્કામીથી આ ‘ટેવ’નુ
ય કાનવા મગ્ગે છે કિષ્કિયા આ બધા પ્રત્યક્ષ વ્યાપાર પાછગ
નક, અર્થાત્ત્વ ને સત્તા મરીમગ્ગરે કરી રહે છે ક પાછી આ બધુ
છા છે, અધકારગાથી, કોઈ નતતા પૂર્વ પર મગ્ગ કિષ્કિયા
તે થાય છે ‘જનની પ્રતીબુદ્ધા, વગ્નપરગમનનત અનુભવ અને
રજાના મોળીબાર મની કિષ્કિયાનો જ પરિભ્રમ છે’ અધનક,
નકતાગાથી આવી નિયમબદ્ધ કિષ્કિયાનકિ, પ્રત્યક્ષવાના કપાય
અનુભવથી, મૂળના સુની જેવાય છતાં સત્ત્વી બુદ્ધિમા જનની
અર્થાત્ત્વ ને સત્તા મરીમગ્ગરે કરી રહે છે ક પાછી આ બધુ
છા છે, અધકારગાથી, કોઈ નતતા પૂર્વ પર મગ્ગ કિષ્કિયા

તે થાય છે ‘જનની પ્રતીબુદ્ધા, વગ્નપરગમનનત અનુભવ અને
રજાના મોળીબાર મની કિષ્કિયાનો જ પરિભ્રમ છે’ અધનક,
નકતાગાથી આવી નિયમબદ્ધ કિષ્કિયાનકિ, પ્રત્યક્ષવાના કપાય
અનુભવથી, મૂળના સુની જેવાય છતાં સત્ત્વી બુદ્ધિમા જનની
અર્થાત્ત્વ ને સત્તા મરીમગ્ગરે કરી રહે છે ક પાછી આ બધુ
છા છે, અધકારગાથી, કોઈ નતતા પૂર્વ પર મગ્ગ કિષ્કિયા

જિજ્ઞાસુ જેવા વિષે અવલોકન કરનાર એક પુરુષાણી નીચેના છે એનું
નામ આર ટબ્લુ છે (૧૯૩૨). દિવાળી અને કનર ભાતના પ્રે-
રોમાં આગામી વર્ષ પૂર્વેત એકિયને અવલોકન કરી, આ નિપુ-
અર્થાત્ત્વ કનરે એના પરિભ્રમણના ત્રણ ગ્રંથ કે પ્રકરિત કર્યાં છે ૧
Naturalist in Hindustan, A Naturalist in the Him-
alayas અને Problems of Instinct and Intelligence. જેને
જનનમાં કોઈ સંવત્સર મળી નથી, કનરે પાપુ અને, આનદ
મનિની માતા સિવાય, જેની આખી નિજની જનનસામ્રાજ્યમાં તથ
છે, છતાં મુદરતા, સત્ત્વ અને જ્ઞાન માટે નેત્રવર્તે છે, એવા મરીમગ્ગ
બીજી અવલોકનને પણ ધર આગળે ધણું જનન મોઢાવાનું, વિચાર-
વાનું મગ્ગે તેમ છે અને એ બધુ થ અર્થવાગ માપનો વિના એની પ્રેરણા
અને માર્ગદર્શન (કાચ અને) દિલ્હીના અવલોકન-ગોષ્ઠીથી મગ્ગરે
છે વગ્ન બીજીક જનનની પર નકિ, વિચારની મારગમાર્ગમાં કે નાનકિ-
કાચ અને અવલોકનગોષ્ઠીમાં વિચાર કરનાર જ વત્તાવતીની નિ-
કાસા પણ આ અવલોકનને કારા કઈક અને સતોષાય છે

આખી નિજની કુપેયા અને કુપડામના અધકારમાં કોઈ એવા
છતાં અવલોકન એક વરસ કોઈક એના કાર કોઈક આવી કોઈક અને
૧૯૧૦માં નેત્રવરમનીકમરે આવી-ગોષ્ઠીમાં એની જનનિલગ્નતા કાચ-
ના પ્રવરસત્તાકે રાજ્યનો પ્રભુ પાનરે એને અનિનદન આપવા મગ્ગ
આવી-ગોષ્ઠીમાં કોષ્ઠાવરના વિદ્વાનો ને રાજ્યકુપેયા આલેખા વિચારની
અનેક વિદેપરિચરે એ મોતના પ્રતિનિધિએ મોક્ષવા માનવાનો
એના પર વરગાદ વરગેયા પચાસ વરગથી બધ પડેતુ નેત્રવર
આપણે આપણા આલેખ એના પ્રવરસત્તાકે આપણે મોક્ષવા આ બધુ-
માનથી એને બુદ્ધિવાની આલેખ કપડાગારથી નક વરને એ મારગ
સમિતિને આભાર માનવા સધરેત પગે હોવા થયા, પણ એ જોવા
મોક્ષતા તે એનું કોમગ હૃદય બસાઈ આલેખ નાના બાળક જે
મુગ્ધ હૈ બર સખામાં રી પડયાં આખી ગયા પણ એની માથે
રડવા લાગી

આખી પછી આંખો અને વધતા ગર્દીરે એની નિજગીનો અવરોધ
બાર પેના કરતા સને ૧૯૧૧ની સાલ આખી પડેતી વિષ્ણુકની
નોખેતા નકનકની હતી પણ બીજી સંસારમાં જનની એના દાષે
સદેશતા નતબાધએના રજાથી એની પ્રિય બંધિને રનાની જુએ
ત્યાર પડેતા જ, તા ૧૧ની એ.કો.બના નાજ આજના કપાયે કો
આ લોકનો ત્યાગ કર્યા જુએ વિચારને હનતા એના અવરોધવાની,
જનના તે જિજ્ઞાસુકા રજામાં હતો, પરંતુ એના અવરોધના બાર એની
ગમના સમગ્રનાર ધમોડકોએ એના મૂત દેહને પ્રિની વિધિથી
પ્રાર્થનાગરિની પવિત્ર બંધિમાં માન અને બંધિપુર મગ્ગ બધાં

નવાં પુસ્તકો

ઐતિહાસિક વાતો (બાન બીને) લેખિકા-દિવાળીબાઈ
બીજીબાઈ મોરાર, પ્રકાશક-મગ્ગર બિહાર કવનો શી સમગ્રમલ-
બાનમ કોષ લેન, બિરનામ, મુબાઈ ૦-૪-૦, શ્રી નમનાથ
મહાદેવ આલેખ લેખક પ્રકાશક-કિષ્કિયામર છે કાર, ધારી-
કિષ્કિયા, આખૂડ, આખૂડ, કોમિત પ્રવેશકોથી બાર પડેતો
લેખક-રતિતાર તે અંવર્ણ પ્રકાશક-કોમિત બાર અંવર્ણ શી
નવકમગ્ગ આશમ, પોષાકાર, (બીબાર) બી એમ રક્ષક
(કાચિયાક) ૦-૮-૦, કુપાશ (કાચેય રમની કંઈ વાતોમાં)
લેખક-જનુમગ, પ્રકાશક-આવરણ પ્રબાનકે પુરેકિય, બિરો-
રિયા જુજીકી કાય મેરી પાછગ, રાજાની પચા (રિયાકા), ૦-૧-૦.

દ્વાલ કાન્સનો થતો હતો કાન્સ-એનું નામ પણ-છાંદોને એ
કોઈ કદી જ નેચા ન હતો, એટલે એના યા અવલોકનો કાન્સમાં
માન આપવા નતુઓ પિય જ છે ત્યાં એમાના ધમ્માબર જનુએ
મગ્ગ એમાના નિરંતર મગ્ગવાલોપર રીમરના મોક્ષાબાનના રોષમાં
કરી આવતા હોવાથી, એના અવલોકનો કોઈ વાતવારને પડેતુ
માર્ગદર્શન કાય છે પાછી કાન્સના પચેતે આક્રી, જનનના પ્રત્યેક દેશના
સાનિધે માટે સાતાના દેશની કોટ-ચુલિની જનનઅવલોકન
કન્સમાં થતો ગયા છે બારતવર્ષના પાનુ અતિમામાન વગરી કરો-

વાછાડાદાસની ફેરોને રૂના રમખાંડ નાદા લિખ્યા હતાં ને ત્રીસપાત્રીસ આશુસોનીત્યાકલ્પમેચી હપી બધામારી સામે જોઈ જ્યાં કે રહેરોના માનવી વળી આઈ ક્યાંથી આવી વરખા પાછલન પહેરેલી હોવાથી યધુખખરાએ મને મુસલમાનધારી લીખયો, પણ મારા ભોગિયા દેરે બધાને વધુ ફરી રે હું ‘સરાસગાન નથી પણ મહારાજ’ છું. મોટા રહેરનાં કોકોગ્યાવા જલપડાપહેરે છે ને દુ છે મરખાંડાજ જેટલેથી વાછડાદાસની માનતાને આપ્યાં છું અમદાવાદ જેવા મોટા અને ફૂના લોકો પણ વાછડાદાસની માનતાને આવવા હાયા છે એ વળી બધા દાસના અદિમાને વખાણુવા સામ્ય ફેરીની બાત્તુના ગ્રાંડ નીચે મારા ગાસડાપોટાગ્રા મૂચી ફેરીમા જઈ દાસને ખેન લાયો, નાગિયર વેચેછું અને લાડું નેજે દસગી પછી બચાને એ પાંચ મોર પચ્ચની પરસાદી વહેંચી દીધી. આ પછી ત્યાના બધે કે ને એક રંગારી હોને તેમ્ એક વાડસા રાપિલી ખીચી બરી લાવીને લોની સામે ધરી દીધી. લોકોએ મને કહ્યું કે મહારાજ આ ખીચી ચેવાની ના વાડના નહિ તમે ગેરેરના માણુસ છો જેટલે તમે આનવયા છો. દાસના દરખાગ્રા હિદુ મુગલમાનનાં ભેદ નથી અહીં આ જુદાકાદેરાય મુસલમાનો પણ માનતાએ આવેલા છે આખર હેર સામ્યા વનર બધાને આ ખીચી આપી પેંછે છે દાસની પરસાદી છે. તે કોઈ ના પાડે તો દાસને કોય વજારેવો પડે ધરેકેનાનવતના ભેલભાય વનરની વાછડાદાસની એ ખીચી મેં આનંદથી આપીને ને પછી કાદને કાંપેરે વાંતિય પાયરોને પડ્યાં અને હવે મારીથી આનજ કાદે જવે તમે વિચારમા વડકેય બન્યાં

‘મહારાજ, હવે આ પરી ભણે છો?’ મારી રાણેશી થોડીક જો પડી-
ઓને ઉમરનો વિચાર મ્ની બાજુમાં પડી રહેલા બેઠ માણુને પ્રશ્નર્યા
‘હજુ તો થણુ બહુવાનુ બાકી છે.’ મેં ગોળગોળ બવાબ આપ્યા
‘શાની માનતાએ આપડે આશીર્વાદની કમના કરવારાશ આલ્યા છો?’
માનતા બાનતા તો મારે કશાની હતીજ નહિ, એ તો જ્ઞાહી
પંડેએ એટલે વજર માનતાએ માનતા ઉતારવી પડેલી તો પાશુ પ્રશ્ન-
કેતને સતોપથા મેં કનર આપ્યા. ‘ભાઈ, એ વાત તો કામ બળેડે છે
નહુ. યીનુ દોહને કરેલા જેની નથી.’

હેવે વાત આગળ ચાલી. શહેરના માણસની આ વાતો સાંભળવા
લોકોનું ટોણુ નવમી ગયું 'મહારાજ' ગાંધી મહાત્મા હમણાં-ચાહે?

ધ્યાનઃ પ્રદાતુઃ ઉપર તે સજ્જાતમાં હતા, પછીની ઘડી બળગત રહ્યાં.
 એ વાત કેરવીને ધાર્મિક પ્રશ્નો ક્યાંદ્યા કે રહેવા લાગે.
 ધર્મ ખોદામેકા હને ધર્મ તેનામ રાગિમા જ સચવાએલો છે. સામની
 વાતો, ભક્તિના કામદોષો અને પીરશીક પ્રશ્નો વગેરેની ચર્ચાવાની
 અને તેની બધા શ્રેણી મારા પ્રાચીન ખૂબ આપ્યા હવે સારા નહીં
 વાચ્યા અને કેટલા જે લોકો મારાં જોડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા, ખૂબ
 મારે હવે તે કરવું તેની ખૂબ ચિંતા થવા લાગી. સ્ત્રીમાં કામ દોષવાની
 પાછાં કિંમતો જવાય નેમ નહોતું. અને, સામે કો કે કો હવે મુખી
 ખૂબ પદોવાય નેમ નહોતું. વળી રાત્રે વાગ્યામાંનાં જોડવાય નેમ
 દોષ જે માખી રો અવા જતા રહે છે જોડે ત્યાં રાત્રે કાલાવાય નેમ
 ખૂબ નહોતું.

‘वाद्यासज्ज, तमे नो भावे व्यक्त हो; भूष सास्तद भावेत्ता हो’
 ॐ: होशी ॐम भोक्षता मानी पारे आर्वीने छेला दव्या

‘જામરે માગે ચાલોને, ત્યાં મહાદેવ છે, બાદે પડેલાં આપ છે, અંગના ફરગન કરેલે ભે’ કંઈવસે જોનારે ને આશ્રિયાણુ ત્યાંથી દૂંડે છે, જતાઆવનાં મોદેડે જાતાઆ તમને બેસારી ફેરુ આશ્રિયાણે મોડક ગણે છે ને સીધા અમદાવાદ ચાલ્યા જવે.’

વાણરારાજ્ય બળે એ પરચે અત્યાગ્રહ ક્ષોય તેજુ મરેજ વાગ મને
 થયુ માતી ચિંતા મરી માટે તો બમે તેમ નિર્જન રણની વચ્ચેાજન
 આવેવ ચ અભિભૂતો મેટ મર્યા હનેા, અંદરે ડોશીતુ ગામ રયુ તે
 પાલુ મેં ન થઈતું ને હા પારી રીધી ડોશીતું માડું જોડાવાને કવારેન્ની
 વાદે હી, હવે મારી ચિંતા મરી, અંદરે મેટ કૌંપર સોશીયન દરેકા
 ની પડેલા.

કહિયાવાના બરડા બારડી પ્રદેશના વોગડાના નામે ગામે
જૂનમ છે એનું ચાનક આવી છે ફરરે રોડે સવારે પોણા કપરથી જનરોને
યોરકે મુધી સાથે એટલું બધું યોગને વ્યા માન છે. દહકાયા કતને
કરકે બાલે લોડા વાજડાનાની માનતાએ આવી. રંગ આઢી વાજડા-
નાને દિહુ આનું મુસલમાન બધા માને છે, તેથી જ નીને વાજડા
બારડીના પાણુ માને છે કેર યોરકે યા છે કેવા મુસલમાનોએ વાજડા
પર નરીએ તેમની જુડી રવાયત કી છે

જન્મરૂઢિગિતા અમુદિલિવાલ પતનના મોહકી જાન્યવેનના રીષઃ
 દોહવાયો અને તેનુ રંધાન ફિકીની ઠગામી મહિનપાઈને લીનુ
 રોસાવકી આ વેપરુરુનુ થયા, અનેક શાખાઓમા વાંચ્યા અને નાના
 રાજનીઓ કે હાંદોડા તરીને ન્યાંતર્યા નાનાનાના પ્રશ્નો ઉપર રાજ્ય
 સ્થાપવા લાયા મેવાડના પતનરના અંબેદ કિસાબાં નેગમી
 રોસ શાખા રંધપાઈ, સહી કાંકે લીપુખા આ રંધપાઈ, હુણવાડા
 અને મોધરા વોરે કટલા બે નાનામોડા રાજ્યાં મૂળરાલ અને ગિજ-
 રાવના વગેરેએ રંધાયા ઓપીરુ અને મોહકી વગની શાખા અંધ-
 રાજની નડતર સારકીરુ રંધાપિત થઈ આ શાખામા મુન્નિર મે મ
 લગના હાઈ રાજે વાલરાલ મોહકી નામના રાજની વાંચ વર્ષની
 રુબરે તરુકીની ખાદીએ આયા.

ત્રિહાપુર અને આમલિયાપુર પત્તાને પાવન રૂંદનાંડી પ્રાચી સર-
સ્વતી ઉદે કુષારકાંતી ની પુરાતન કાશીના જે સ્થળે આવેલા રમુ-
આપરને મળતી ત્યાં એના સગમસ્થળે એક મોટું બાંધ કાંચેલું હતું
કાશીપુર પત્તાનું નેતુ નામ હતું એનું પુરાતન સંસીધન હવે પછીના
કાશીના આવશે. રણુસાગર મુન્ડતો મિહીપુર પત્તાન પડી બાચુ અને
તેમને કુવર નામ ધાગલુ કર્યું. કુવરકાંતી ની રૂંદ એળે આપરને યાવરને
મળી એ સ્થળને હોડપ્રમાણ કુંવર નામ આપ્યું કુષારકાંતી આ
કુંવર નામને આપરને મુલિમ્મ મેષ્ઠ સુનામ એ રામપત્રી સમા
તપત્રી હતી એ કંઈ મળત ને ક્યા વણ નેની બાગ મને હતું મળી
તપત્રી એમને તે હો પાનું કુંવરના રામપત્રીની કુંવરનું સગપણ નવરત્ન-
નાં નવલક્ષણ રામપત્રી વસંતરામ કાશીકી સાથે સંબંધ અને પછી
વસંત પ્રેસવ આપ્યા મોટી ધામધણીની ગઢતરીની વનરાજની
બધા એમને કુવર આવી પારીનાં, પરણ્યા બેઠા. ત્રાનું ફેરો પુગ
પણ ત્યાં તો કુંવર નામ કુંવર રૂંદના આપરેના પુત્રી પડયા ને નામનું

ધનુ પાળી જરા વાળ્યા મેનાંએ માદ મનજાયો*

સૌપદ પારવા તાળી રાખા રમત મેલ્ય,
ધનુ આઠણુ વળેમર, વેગદ નાની વાડા *

મેામે કેરા મારો મળી એજ વધેનો મીઠાજીવનો વતનગર
આવેની વ્હાલે ધાંચો ને આયેનો પદ પદી. આયેનો રમતા
માને ને તર ફેટ નૂતી કુવરથી ચાર પાચ માડ આરે રમ્યા
આવેલા એ નાના મેટ પામે વતનગરે આયેનો પડી પાડ્યા
બળ ધીનાણુ વળેયું અને કમનસીમે મીઠાજીવનો વતનગર મેાલેથી
ત્યા મરાયા નવરી અને કુવરના પ્રેરેશોમા હાડાકાર વર્તી રલો
વતનગર (વતનગર-વાલરો) મેાલેથી એ મેટમા હોશાયે કનર-
કિયા મી પાળીઆ મેાલે નેની સાથે મેો કાદાગ કુવરો પધ
મગ્યા હોને એટલે મેને પધ પાળુમની પેટે ચિત્તાવર બાળી મેનો
પધ પાળી મેાલે હાલ પધ એ મેળ એ બને પાળીઆ મેાલે
મે લોમમસાગે વતનગરે પધવા માડયા ને એ વતનગર કુવરો વાળે
દામે કંવેવાયો અને મેમના નામ કુવરથી એ મેટ પધ વતનગરે
મેાવા કામ્યા વતનગર નારોતુ રવાનુ હતો મરાયા, મેટલેઆરુ
અને રસાદીએ ને એમણુ જનન નાચયેમે પર નમે છે, તેમનામા
મીટ કોમે નેના વધુ પ્રમાણમા એમની માનતા પ્રચાર પામી
વાડાદાદાને ભુખા પધ હમેગ રમણી ન હોય છે નેના વાનડ
પ્રેરેમની દેશિને મળ્યા એ વેણુ નાગનેએ છે, મેમા પધ વાડા-
દાદાનુ મ્હાનડ છે નાં ત્યા મેમા વેણુના નામથી પધ્ય છે. ઉત્તર

નં થડિયા, જળવાડા અને આંગપાટ પ્રેરે, ગડિયાવાડા
ન અને કમનસીમા વાડાદાદાની માનતા બધુ
ન છે અને આ પ્રેરેશોમા લોક તેમની માનતાએ વતનગર
દે આવેલા તેમના યાત્રે આવે છે બાંધે ને એવો વિષય નવ
દે આ પ્રેરેશોમા પાચદમ નાડા ત્યા ને આવ્યા હોય. અથ
૧, ચોમાસામા રમણ પાળી બસાથી આ નવા બધ રહે છે.

-ગડિયાવાડા બીજા મેાલેઆમા નહિ ને વાડા-દાદાની માન-
તાના ચિત્તારથી બળ દુર અને વેનજા એવા બગડાબસાડી પ્રેરેમમા
એમની માનતા વ્યા- અને મી રીને પહેાની ને વિધે દાવ દુ કાઈ
હવી ગમ્તે નથી આ પ્રેરેશોમા લોકે માનતાએ વતનગરે આવવા
નથી ને નેની મેમને ખબર પધુ નથી પધ પાલના પ્રેરેશોમા કે-
કેકામે મેમણુ એમના યાત્રે મ્થાપેલા છે ને ત્યા જ માનતાએ બધ છે
વતનગરેમા વાડાદાદાની યાત્રેની બાનુમા ને મેમનો અને
નેગરોને તેમણે પાળીઆ ચોકાએ મે બતાવે કમનસીમે મારી-
એનું કુહાડીઓ પનીવસીને એ પાળીઆઓનો કપરનો આવે એટલે
સુધી ધરી નાખ્યા હોને નેની કપરનુ જમાણુ રો તદન રાડ મઈ
નધુ હવ એ મ્થાવાયુ હોવ તો વાડાદાદાના અમય તથા મેમના
મગ્ધપ્રમન વિધે મેરુન નવલવાનુ મગન.

વાડાદાદાની દેડીની બાનુમા પાળીમા એક દુડ દોના ને

* આ કહેા બરડા-બારડી તરફ પ્રચલિત છે ને વાડાદાદાના મુખપર
વધવારમા મેમના અરિત વિધે આવ્યા હોલે કે રાસ પ્રચલિત છે કે રમ તેની
નવાસા હુ કરી કાઢેય નથી નેનુ કારણ મારી મુસાફરીમા હમે ને પડેને
આવની મુમીયો હવી બરડા-બારડીમા મુસાફરોએએ એમને પીર
આપ્યા છે ને આ પ્રસન્ન વિધે મેમનામા મુસા કમી કહેા પ્રચલિત છે

વાય હોણુ વાડા, મહે મરીના,
વતરે અવો સેનને, ભડ મુસેન મે પીવા

પાવેશી નથી, પધ જમીનમા ખાડાએ છે નેમા ખાડ અને દેડે
પાળી બેડી રહે છે પધ લોમા બળિત ફરે નેનુ વાન ને છે

ને ટાણીમા મેને માથે લઈ જવાનુ હતા તેમણુ નાદુ દને મેડા
નાડાવાળો મુખવમાન હોના અને ને પધ વાડાદાદાની માનતાએ
આવેલા હોના. ટાણીમા ટાણીમા, નેમણી ટાણી નેનુ એ મુખ વમ
વત્યા હતા નાદુ કોપડયું પધ એ નાન જવા કોપડયુ નેની માન
મઈ ખબર મેમની પુત્રવાની પધ મોં નાં મરે નહોતી, નામુક
મોર તો આજે વતનગર મેટ નૂતી હોવા હોના, અને જલ્દયથમા વ
જનાનુ મય ને પધ મેને મેનદર હવ મુખારે આવેલો તેની મામને
કિમીએ નાદુ વાધુ જવ હવ આ બાનુ જવાપધ કાંદર નેમોના,
કરમ આ ચિત્તારમા રાને વતનગર થયો નેમોને એ મેાલે
વાલ્યા પડી રમ્યા આમારા નાડાની જગમી બાનુએએ તદન નામ
પધ કાડવાનથી બરપર એવા મેટા પસાર થયા ટાણીમા અને
નેની ટાણી વાનેર નેના કાની કે અર્ધથી સામે મેટ કપેનુ તરી
(વ્યામરવાળી) રમ્મને મળે છે અને ચોમાસામા નેના પધનુ નીક
પાળી આ મેટા રમી આવી પહેાએ છે

માન પડતા કાની આરો પાચ થવા દરે બનાર માટે રનુ
નાડી નામક આણુ રમુના આ તરફેરથી પાળે કીમ્યા કાંદાન
નુશોની રાખી હારે દેખાવા કાની દેખાવ દરિયાપાનાના જેવા ન
દોના અને એવા બાસ હોના દોના નેમો દુ હાડીમા મેટા પુ, નાડ-
મા નહિ હવે કાંડા આવ્યા, નાડને કાંધી જમીનકપર થડુ પડયુ
ટાણીમા મેાલ્યા કે દરે તારાનમર દુકડ આવ્યુ મામે મેલ બનેડ
દેખાને હોના ટાણીમા અને નાડાવાળો વાનેર કરવા કામ્યા કે એમા
કાંદનરોનીમા માટેજ રહે છે.

મીરાઈ કપર મામ મમી વીરમનામની કાંદનરોની ખબરના
અખાતમા ધોલેરાથી માંડી તેની બંધા માહક કતાર આવેલા મ્હાના
મોટા રમ્મને કાંડે નનરપારકર મુધી જમાએથી પડી છે દેડે માલે
એક એક આણી છે એ દેડે માલેમાર પાતાના તાબામા દેડ માલે
વા ચિત્તાર કપર નનર મળે છે ને રમ્મને કાડિયાવાડ અને કુડ
મરડના મઈ વટેમારુ જડની લીધા વગરો કાંદનરોની મેાલની
વધ દર પાચ માલેએ મે કાંડેમારે અનર ને માલિયા સવાર
નિમાએકા છે એમનુ મમ પાચ માહકના ચિત્તારમા રાત જાત
વાલ્યા રીને કાંડી બરવાની દર દમ ને પદરે મે હથે એક કાંડ
દેડેપેડર છે એડી આ વીરમનામની કાંદનરોની બરવા છે
વાડનરોની પોતાની મરડ છે, નેમા કપર રાતવિષય દેડેપેડર
ને બીલ અમવતરોની મોટા કવાં દેડે છે આવ્યા રડા પહેાને મમ
કેકાનરોમા કાંડ આ નાકાંદાના કાંડા કાંદનરોનીમા એમી તો
આ આકાશિરથી પસાર મઈ દારી, ગધાનુપુર ને પાટાનુની બાન-
મા પોતાનો મમ કાવચ્યા ફેર છે એમી વાતો મારા સામજીમા આમી

તારાનમર આવ્યુ નામ કપરથી મેને જાન્યુ હવ કેમ મઈ મેાલ
નામ દોને, નેમા ખબર મેને દરે, પાન ત્યા તો આડ દમ પ્રપાલ
નનર પહેલા ત્યા પાળી પી દરી આનજ આવ્યા, દરે માત પી ન
હુગી. મેને નાડામા નેમી મેડે દરો આવી રમ્મને એટલે રમમા
કુડુ નેનુ તેની ખબર નથી રમ્મને આડ વાંચે નાડાવાળો મેને કપાવેન
કુડુ ને "કેનના મહામગા કુવર આડી રમ્મ આડે તમારા કાંદાની
સાવડ દરી આણુ" હવર આવ્યુ ર મે ને વાડાદાદા ને નામ
અને નવાઈ કાની છેકાડાદાથી કીતરથી થએ ને મેને ખબર પવી
કે માં આજે કેવર આવવાનું હવ

(આપ) અમૃતકાસ વ પંડ્યા

જીવનનું પરોઢ

આમ એથી

મકેરજી ઉરુ
વીધાએલું હૈયું

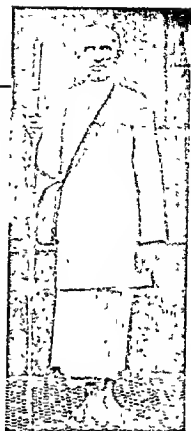
બાપુજી

આપુજી આપુધાર્યા છૂટી આસા નેથી અમે બાળકો હજી-
સા થઈ નયાં અમારે રોજનું કામ બધી દોડાદોડ કરવા લાગ્યા
અને બાપુજીનાં ફર્જ આડે લટવતેને જેઠાપાત્રીઓ પરીક્ષક વિચારી
નયા, પરંતુ બાપુજી તો પોતે જેઠાપાત્રી છટ્યા કે સભ્યપરોને જે
વિદ્યણ કર્યાં તિના લટવતા કામમાં રોજ સાડ નયા માટેજી, ગુરુજી
એમનું ગરીર ખુબ જ વિસામો ગાયત્ર દગ્ગ લખેરો લટવાલિયાઓની
સાથે જ્યાં રોજોએ એકદમ દડી ત્યાં જેઠાની નયા બાપુજી સાના-
મિત્રી જીજી જીજી થઈ રહી હતી ગરીરના દાડમાં એક થઈ નયા
લતા, જેઠાના નજી એકા ત્યાં રહિને મવા મહિનો આસામ મળે, બા-
પુજી તેમાં જીમેલા કદ માટેના મળે ? મુકાબેજી ગરીર નો જીજી
ગોપાલુ ગામે, જ્યાં રહી જેઠાના મુશીબર મુશીમેલા, જે કોજી આટમેટા
એજી ગદગુજી-નોકરું આનાનું મળતુ નેમો જે નેગનું એટલાજી ગાલગુ
એજી ગરીર ફેટલુક વળે ? લોકો કહેતા કે 'બાપુજીને જેઠાના ગરીર
કીક મુધારી કીધું', પણ મને નો એ સુપરેજી સંગીર પણ ઉગમણ
કે બાપુજી મેજી રામે આલ્યા ત્યાં નો જેજી એમના પાલત્યા સાકી
જેના રૂ અને કીજી અવાજથી જ રોજની નળગાધની અટ-જ કરી
મકાઈ, પણ પછી જ્યાં રિજીમે અજવાળે એમના ફર્જ થયા ત્યાં
ગાલન કૃષ્ણ ફરજાને એ ફેટલુક ફેટલી વધુ સુધારે મદ દશે એની
અટકળ આધની પણ આસથ થઈ પછી કાનથી ગાડીને નાક સુધીના
જટલાની કપરના કાટકાં બને બાપુજી કપડી આલ્યા કલાં મોજ
થહેરો લાગો લાગો થઈ ગયા હતાં હાથપન એટલા પાળા કે વળે
એ બાપુજીના જ ન કોથ અને છતા જેઠાપાત્રી છૂટીને તરત એમણે
સાન રિજીસ એક કરી નાખ્યા 'ગરીર નહિ, અફરતો આત્યા-પ્રાણ
જ બાપુજી કળકળી રહ્યાં હતાં

અત્યાલક્ષીએ અને લટવાલિયાઓને કહ્યુંતો માનવસાગર
બહાર છાકી જલમાં જઈ એકા કે તરત બનવાની કીસા બનવાને
એથી પોતે તાગિલ બાપાના અ થવનગા કળી થયા કે લખેરો
નરીજી હિંદી બાપુજીને આકીકાગા લતા તેગાનો કલો મેટી બાન
તાગિવ એલનારો હતાં, એમની સાથે રિજી મેટી વાતો ન કરી
મકાઈ, પોતાના હયાની હુ જે એમને આપી ન મકાઈ એ બાપુજીને
જરુર રહેતુ, એજી જેઠાના તાગિલ એમના માન કરી જમતાની
સાથે તરુપ થકાને રજનાત્યા કાર્યક્રમ બાપુજીએ વલાળે એક
અપના વિદ્યાર્થીની રંગ પોતાના બાપુજી રિજાવ બહારની રોજ-
નૈતિક રહાફરને તેમણે ફરે મુશી કીધી પણ જેજી બાપુજી આપુધાર્યા
છટ્યા કેતન એમણે જનતાના હુ બસોલનાં ગરજાજવા માટે પાછી
ફાર ફરીને આપી લટવતા એતાનીનું નામ અમાળી કીધું

પોતાની નકલજરીમાં લોકોએ કેવારા બલિધન આપ્યાં, સર-
સરે સ્વાસ્થ્ય એજી હીધાએ જેઠાએ તેઓ સાજજવા નયા, જેઠા-
નેગ જેતા નયા, તેગમેને એમને એમે એમે કદાચ લાની પણ કોથ-
-બાળગા મના પર કાલે જે બધી આપડા પોતાની જ નોતરેકી હતી,
પોતે અનત દુઃખ વહવા તરુપ લતા પોતાના કીનિઅરકી સાધી-
એકા જામે પણ માહા પડતાં ને ગમના મુશી પાત્ર ન બનવાના
એના લેજકાળા હતા, પણ બહા નો અકલિપત બલિધન લતા

● લટવમાં જે નિર્દેષ જ-
રીએ મસાયા તેમનાં બ-
લિધન સાથે તેજી પાછળ
રહેલાઓનાં થવજી વેદિયાં
સાથે તરફાર થવા માટે
બાપુજીએ પોતાની તપ-
સ્યા અને ત્યાજમાં પધારો
કરવા, જેઠાપાત્રી છૂટી
આવીને બીજી જીવને એ
નરીજી મકાસી મિરમિ-
દિયાઓનાં જનીને પહેરણ
(ને કવારા પજ)નો લેવાસ
ધારણ કરવાનું શ્રત કીધું

લગભગસિંહ પોણેએ વરસાને બહુ જેઠાનાં મરણ મરણ થએલો
અને બહાર એજીની મુતુનો બાપ તથા બીન લટવાલિયાઓ બો-
ળાએ વીધાં મરણ મરણ થએલો, માળીથી થવાએલો એજીની મુતુ,
એનો નાનો બાઈ અને દુઃખા બગી તેની વિધવા મા કીનિ-અ
આરેવા ત્યાં તેમનું દુઃખ એમું નકોળ જીવ, મુશીકોને કિન્નો પણ
માધ્યમ્ય એકદમ ન લેતા આ કપરત બાપુજીના જેઠાપાત્રી છૂટી
આલ્યા પછી મીઠા જ રિજીમે જેઠાનિસર્જમાં કુમારી પાલિયામાનું
જેઠાપાત્રી છૂટાની સાથે મરણ નીપજનું એ બાળાની એકસામી
અબર બાપુજીના કુમળા હૃદય પર અબર એકાપાથી જે વધુ થઈ
કૃષ્ણા સમી, કે લખુ ધરની મીઠી કાયામા સાબ આપુધાય બો-
નરી મે એરી હતી ને કે પાલિયામાનું બલિધન રહેજાનું લગ,
એની મા અને મળીએને આ થા કારમે લેતા, બાપુજી એમના
શોકમા શો બાન લે ?

લેકળતા તેજવા પેમુમાં ફરી પડનાર બસ મુધન્યા બાપુજીની
એકેક વ્યાનખતિઓમાંની એક વેદકી છે, અસાવ જેઠાપાત્રી શીવજી-
નાનો અનુબવ માલુવાને કમન એ સત્યાસદની બરી રમેકી બાપુ-
જીએ માની છે, એટલે પોતાનું કે પારસાનું દુઃખ જમે એટલુ અમલ
લેવા ના જે બાપુજી પામે છ અને બરબી જવારી વ્યાનિ, સ્વાનિ
કે લાચારી જે ને રનુ ફરકી જ મળી નથી જેનારા એના પોતે પણ
આમુ સમજા કામે નો લકાનિ-ત્યાજ તપસ્યા અને બલિધનનું
પાળી કાનની નય, અને બીજી તરફ જેનાનીની દોરતને પાત્રા-
પાળની કાયાપાત્રી કાનની લેખી લેવા ન્યાદે થવાએલો દેવો સાથે
તરફાર લ્યા વિના પણ મજામે ?

આ બધાનો કલ્લ લેતા ફવજ પોતાની તપસ્યા અને ત્યાજમા
વધારો કરે, પણ બાપુજીએ એ નો જેઠા જતાં પહેલાં જ છેડી
રહેલું પહેલારી કીનિવા જગુમાર માની કીધ અને અલ્પ થયે થયે
એ બુબ્બે -રત લતા મરીગની નવાય નેરકી આહુતિ આપ્યા પછી
દુની લોકો સાથે અગવેનના માટે વડુ મદ મે ? બાપુજીની અમેધ

ખાતી બાનુથી : જેલમાં મરણમુખ્ય થયેલા પોલીસો વચ્ચેના બુદ્ધિ દર્શનતત્ત્વ, એન્જિનિયરી આદિને તરત મરણ પામેલી કે, શાસ્ત્રિયામા; છેલ્લે-એના આગ

ગોળથી નીપાદ મરણ પામેલા અને પોતે ગોળીથી વચ્ચેના તે એન્જિનિયર, તેના નામે બાઈ તથા વિચાર માતા

પ્રિયે આને પણ તોડ માર્યો અને ને વડીબડા મરાયા એમને લેખામ ધારણ કરવાનુ કવ લીધુ એટલે છૂટીને શ્રીનિકસ આજ્ઞા આ રાત્રે બાપુએ મનનકામને એ રાત કરી એના સાગ આ દુનો

માટે કલે આજા, નિરક્ષર દબરેએ પોતાની આદતિ આપી એ કેવળ મારી પાછળની શ્રદ્ધાને બળે લટાડના કારણકરમા કુટી ગયા. દેખ્યુ ન બધ એટલુ કે આ તેમને વેચ્યુ છે એમનાથી વેનગે કમા રહ્યુ હવે માટે એમનાના ના એન્જિનિયર રહેતું જેલને તરફના વચ્ચે જતુ પટે કે રાજવાનીમા જતુ પટે, તથા સુધી તથામદની આ લટગનો જાળ નહિ આવે ત્યા સુધી કાટખટલન કાઢી નહિ પહેરે દરજ્યા મરાજમા માસા વિનાના દેખાઈગ તે તેની દરકત નહિ, એ નાના સમાજમાના એક બની રહેવાની દરકત નથી માટે તે આ દબરે દુ વિચાર નિરમિટિયામંત્રા નક બનીને રહેતુ જેલને તરતને વડે થયેલી વિચારમાના અગ્નિ નવાને માટે આટલુ નો કશુજ નેલેએ આવવી કાલથી એક લુની એક સાદુ પહેરણુ એટલે જ માટે તેરા રહેમે આગ, પેન્સિલ, પેન્સિલ, કમાલ વગેરે વગેરે રાખવા માટે ડરજનમા આવવી માટે એક જનવચેતા સીવડાઈ લઈતા લુની પહેરણુ આને જ તારા કની આપે

મનનકાએ કહીલ કરતા હજી, 'લુની કરવા પોલિયુ પહેરેતો જમ કરવા ફરવામા પણ એ ફાવશે અને એ આપણો અસલી પહેરણુ પણ રહશે.'

બાપુએ કહ્યું, 'વાત સાચા, મને મંત્રિયુ નમે પણ ખર, પરંતુ જાત્યદે મવાલ નિરમિટિયાએતો છે એમની મોટાજાન મદ્રાની છે, એટલે એમના સમોવરિયા થવા માટે માટે મદ્રાની જ ની જ પહેરણી જેલને માગી લુની અંધદેહાલ નહિ હોય એટલે ફર તેમા પ્રમાણમા માથે તો કઈને ને કઈને બાંધે છે, પણ આપણે માથે પહેરવાનુ પહેરણુ નો છોડણુ છે, એટલે એ રી રાજ કરવાની તરકર નથી પ્રમાણ સેન્ટરલ (ચંપલની એક વિગિજ જાવન) છુલુ નથી રાખવાતો, અંધજન નિરમિટિયાએતો પગમાં બધા કઈ હોવાનુ મળે છે'

પણ આપણા પત્ર એટલા કસાયેલા નથી. ખાતીમાં કાકરા પીરો, અને સાલવાનું તો આપણે વિચરે રહેવાનું

કો અરઃ મારા પત્રમાં લખેલા તમારા બધા કરનાં વંતુ આખાં

છે, ખાતી તરફથી રહે છે; પણ હાથને હુ બધા ધક્કે બાંધે માટે એ કઈ તો હુ આ બાપુને જેલને ના દળણ પીડા મરો ના થોડી મેથામે એટલું જ ને'

આમ શ્રીનિકમના એકાંત ખાતીમાં મંત્રિયાત્રિએ મનનમમ અને જીભજીભી સાક્ષીમાં એક વિચારપરનક પત્રક બાપુએ લખ્યું આરંભ તો તેમા જ્ઞાંતીબાળા તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે અને કદ ધારણ કર્યા એ પહેલા તેમા મદ્રાસની બધાનિ પાત્રી ચૂક્યા હતા, એટલે અહીં હિંદુસ્તાનમા બાપુએના વચ્ચેના ગદિમા કશનામા આપી રોકે એમ નથી. પણ ત્યાં દમિયુ અ દિમામા જ્ઞાંતીબાળા પાલન, કોલર-નેટાઈ અને મોઝા પહેવા વિના ગદિમા રજવા પર કે રેલ અને ડાંગ પર પત્રક હેતુ અમદ્રાનુ લક્ષ્ય નબલ ત્યાં બાપુએના વચ્ચેના એમના લાખા બચાર અને એકસામાની કોલરની એ અપુક તમામાં વિશેષ હતો અપવાસ-એકસામાની લક્ષ્યવાલતા નબરે પટે એવી યોજ ન હતી, પણ એકિટરના જમાનાથી સતત પહેરેલા રૂપના પહેરેલા ઊંડી તે કાંતી તે લુની પહેરે એ રૂપને જાતે દરેક પર મારીમાડી અસર કર્યા વિના ન જ રહે આવલ વતની વચ્ચે જાતે ફેરાર તો એ બાપુએની જ દિલ્લમાં ની જ

હુ નથી નહીં સાકતો કે રિસિયુ અધિકારી જનના પર બાપુએના આ નેમપત્રની શી અસર થઈ એ કેમવરે કપરથી લાદેલો ન હતો, પણ અરથી વીધામિત્રા દેવાનું પ્રતિબિંબ દરુ, એટલે હાથેએ વધાવ્યા નહિ તે એ એલે ધારી અસર કરી લોકોમા નબળા અને હિંદુસ્તાનના નાક ન કવાલા દેવાની દહતા થયા, અને પાવાને રી કંધાર કોટવાટનમા બાપુએને લેવાની છપ્પા પાવરે થયી, પણ તે કદી પૂરી ન થઈ પણ પાકેટના કરતી કટલનુ સમાધાન થયા પછી પણ બાપુએ વિચારન માટે એવડા નથી પોતાના એ જ વગ રાખ્યા એકાનિસજનના છેલ્લે વિચરે કુટી મદ્રાસનુ પહેરણુ સાખનુ, પણ એમને તો ફોટો જ લેવા મળ્યો

જનને કલે બાપુએ રજન આદલા નવા અને શ્રીનિકમના સાતપણુમા નવા જ રત અરવા, 'જનરલ-ગ્રામી મિશન નીમુ બપુએ બધા મેસરો છે અને પહેરેતાને બાપુવાજાના મળતિયા છે, બાપુએ અને જો પાસકે અમદ્રાસ રાદેબને જમ્યુ છે કે એમા એકામા એકા એક અને સ્ત્રીએ તે માણસ હોવા એટલે એ અસરો

માનુષ્ય ન હોય તો હિંદી કોમ જીવાની નહિ આપે નુશાની ન આપવાના મેળન નહિ એ એ દેગડોની બાજી.”

“આપ દેગડોની ને કાણુ થશે બહા? મારા માટેજની હીક કેટલી થવાની” છતાંપિ થયાં અગ બાળકો સુધી પહોંચી નહિ અને આંદોની નવી વાત એ ગણી કે બાપુજી આદર્શવાદની કંઈ કરતા કે એક મોટી કંઈ કરી પાછા ડરબાજી કરશે, ફરી પાછા જંગલ જરો, અમર માટેજના કાલામાવાગો બાપુજી નહિ મગાય

અને અને નાતાવની (કિન્દગમની) છુટીઆના દિવસ પૂરા થઈ બેઠેજ નહું વરસ આવવાની શરૂ થોવા લાગ્યા. વરસે દસ દિન પખુ પૂરા ન હોય. અમને સોથી વધુ આનંદ એ વાતનો હતો કે અમારી કીનિયની મેળ જાણી પહેલાં ટુકડાં એવળુ દિવસ પછી છુટીને આવશે એ પાંચ જ દિવસ કીનિયમાં રહી શકશે અને તમને જ એક નહિ જમું પડે અને પાંચસાત દિવસ ખૂબ કલેર કરીશું. (વાપુ)

પ્રજુદાસ છામનદાલ માંધી

થો

શ્રી અનન કોલેકનો નિબંધ

જયોત અને જવાળા

હીક દિવસ પર મેં એક ધાળી જ વસબરી વાર્તા વાંચી પોતાને લોકોમાં મંદિર અક્રિતીય આન મળે. દુનિયા પોતાને નહિ બહુ મોટા માનુષ્ય તરીકે ગણે, એવી તીવ્ર દિશા એક મહત્વકાક્ષી માનુષ્યને થઈ. ધણુ પ્રયાન કરીએજ મેતાનને પ્રમથ કરી લીધો અને આની પાછોથી જેનું વર્તન થાવી કીધું કે બીજા બધા લોકોને હોય કે એવી છાયા એને ન રહે” મેતાને ધાળી જ ખુશીથી જેનું વર્તન એને આપ્યું. પેલા માનુષ્યને યજુ કે છાયા વનરનો એકનો એક માનુષ્ય નું, એટલે આખી દુનિયા અને માન આપશે પણ પરિણામ ના ધાર્યા કરતાં કલકું જ આવ્યું. એ કોઈ બતપિગમ્મા છે એમ ધારી લોન બિનાથી બામતા કરવા મારવા એના બેરીહોડકાં સુધી એને નહોં એમા પણ ન રહેવા કે. લોનર્મ તો આખે એને મારી નાખવાનો નિશ્ચય થયો. ઇચ્છેઆ બહુ અસહ્ય થયોથી એને બિચારોને આપવાનો રહેશે પડ્યો.

બાળીતા અમેજ લેખક એવ. જી વેક્સની પણ એવી જ એક વચ્ચ-કથા છે આખી દુનિયા પોતાને સારણે આવે એનું કારણ કરવાની મહત્વકાક્ષી પ્રેરણને એક માનુષ્ય અદ્યય થવાની મંડિત મેળે છે. પણ આખે દેગડોમાંથી નીકળી ગયેલા એકાદ પશુને જેને ભંતના બધા પેખી ચાંચ મારીમારેને ખંડાસ કરી વાળે છે તેમ, બધા લોકો એના મળી પેલા અલેખ થઈ શકતા માનુષ્યને હેરાન કરે છે અને આખે એને મારી નાખે છે.

નાના છાંન્ડાનું મનોદેવન કરે એવી ઘાગી આ ટપ્પકી ચાનો પાછળ મો તે એક બચ્ચ ક્તવ્ય સુતાયુ છે એમ લાગે છે પોતાને માટે એકલા મેળવવાનો અગવા દુનિયા પર એકદમજી અધિષ્ઠા જમાવવાનો. એકા જ સ્થાને તમે સાધવા માગતા હો, તોપણ કેવળ તમારું વ્યક્તિજન ગદત્વ વધારે એનું દુનિયાથી નિરાણુ મદિઅવજ મેળવતું અથવા માત્ર તમારું એકલાનું જ વ્યક્તિજન નહિત કરે એવી કાર્યબોલક મંડિત પ્રાપ્ત કરવી, એ તેમ કરવાનો રસ્તો નથી ત્યારે સાધવા મદિ પણ તમારું પરામાર્તરક આન આપતું જ એવું છે. નેપોલિયન અથવા જિન્દેજે જનમળેતા થવાની ત્યારે મહત્વકાક્ષી બલે એવી હોય, પરંતુ ના માયેસાથ પોતાના રાણું સામર્થ્ય વધારવાનો અથવા પોતાના દેશની ક્ષતિસૌરજ જનતપરમારું ફેલાવવાનો કલ્પ આપે પણ એમણે મેચેરા અને એટલે જ એમને જનતા કે સમાજ તરફથી પ્રત્યેક મદદ મળી.

એમ તે દુનિયામાં નિરવાર્થી કોઈ છે જ નહિ કોઈ પણ દેગ-

બને જેકી વિપનિમિાનુ અથવા એજે કંઈક અગેરેત્યાગનું નું જ્યાં જ્યાં વર્તન કરે છે, ત્યારેત્યાં જ દમેશા ગણકાર અને કહે છે. “દર બાઈ, રહેવા દેને એ વાત” બહુ છે એ રવાર્જતાય અને બીનું બધું” નેના તરીકે વચ્ચા રી શકાય અને દબને મોટો તરફથી જય આવાય એટલે બધી રવાર્જતાયની વાતો”

નાનકાકાને નું એવો જ જવાળ આપુ હું કે અંગેનો દેનુ કમથ ત્યારે બંદેલા દરો તેની, આપણા વાદ માટે, કમ્પર હું ના નથી પાડતો, છતાં મે કોઈપણ દેનુથી એ લોકો પોતાના દેશના-પોતાના બાંધવોના કલ્યાણ ખાતર પ્રયાસ કરતા હોય છે ને? બમ, ત્યાં.”

અટલે જ નું કંઈ છું કે મેં શરૂઆતમાં વર્ષેવેકી એ વાતોમાંને અંધ એ જ કે, દુનિયાનું જે પણ કલ્યાણ કરી શકે, માનવ સમાજને કોઈ પણ રીતે નહા આવે એવી મંડિત તમારું મેળવવી જેલું અથવા એવી મંડિત તમારોગા હોય તે લોકોના કલ્યાણ ખાતર જ તમારું એનો રવાર્જા કરશે જેલું એમા જ તમારું વ્યક્તિજન સુખ જ ત્યારે છે નહિ તે તમારું અક્રિતીયપણુ અથવા જનતથી નિગણુ વ્યક્તિજન તમારું કે અથવા નામનું જ કારણ થશે.

વ્યક્તિની દોષ પણ કિમત હોય નો તે સમાજના એક પક્ષ તરીકે જ કોઈ મંદ કે માનુષ્યને આવી સમજણ પડી નથી તે કોઈ દિવસ સુખી નહિ થઈ શકે. તમારું મુખ જેલું દાવ તો પણ થી રહે તમારું મુખી કરવા જેલું, એ જ મારા માનવા પ્રમાણે અનિમ મગ્ય છે પોતાના વ્યક્તિજન અથવા વ્યક્તિજનની નાની સરખી જ્યાં ગદાપ્રવેશ વચ્ચના હોશ નીચે એનાની જનતા મુખદુ:ખના વાવા-કોણથી એને બચાવવાનો કોઈકો અર્થ પ્રયત્ન કરે આખું જન વિતાવવામાં સુખ કેનું ને માનુષ્યકંઈ? પણ એ જ જવાળને સમાજ જનની જવાળામાં શિક્ષાની રીધી-એકાદ કરી રીધી પછી એને કોઈ દિવસ ખુશી જવાનો દર નહિ રહે “માનુષ્ય” મરી બધ છે, પણ “માનવતા” છે જે, અટલ જ નહિ પણ દિનપ્રતિદિન એ મોટી થાય છે, એની પ્રગતિ થાય કે આપણા વ્યક્તિજનની જ્યાં ને પછી જોઈએજ અધિષ્ઠાજ તરફાળી અને જનવગાળી થવી અગર જવાળાને એક અંદર બાન છે, એ વિચાર જ રહેલા આમાગય અને કંટાણવર્ધ છે” આ જ્યાં ખુદાય તોપણ પેલી જવાળા તો મનવ પ્રમાણે છે, એ અનિમ મગ્યની ચોરોગય બધું એ જ અમરવનો અનુભવ. અમરજ, અમરજ એ વધી બીજું ને હું દોનું દરો

(મગી પછી)

કમનદ લેખી

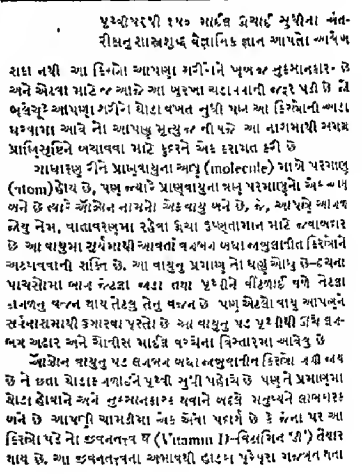
માનુષ્ય પોતાની ભંતને દમેશા એ જ સવાલ જવાળા હોય છે: મેં મારા પોતા માટે શું કર્યું, ને મેં મારા દેશ માટે શું કર્યું પણ આપણામાં ધણુજાસ પહેલા જ સવાલ પડીને અટકી બધ છે.

vi

વાનો કરતા હતા ત્યાં નેગોના
કાન વાંચે સહિત આશ્રુ સરી
પડા લાગ્યા. જોયે પોતે તે એ
એક સનતને આપ્યા અને પાતે
પરિ પહેરવા લેઈએ એ તો સનત
રાસત ડોળી સાથે તે પામ્યું પહેવા
અને પછી ના સાકાનું નિરાસર
નથી નહીં ક્યું હતું, અંદરે તેમ
રાસાળી અને તેને પડવાની જરૂર
તો ક્યું. તે દશ્ય લેવુંથી પાતે
(નાત) કિરોગોના તાસ તે માન
તો આનિતરપણા છે, નવારે
તો રાસત નથી કેપરાત, તેઓ
વેળાનિરોગોના સનાથનગા હતા
પ્રધન અથેજ આનરની આજની
તોસર આપણા રોડેની અંદર
પણ છે આ કિરોગોની અનહર
નાથિયે માને છે એવનકાકા

વિશ્વદિગ્ગેષા ઉદ્ભવગ્રાનની કોઈને ખબર નથી, પરંતુ ભંજુ-
લાનીત દિગ્ગેષો તો સૂર્યમાથી પૃથ્વી પર આવે છે એ વિષે કોઈને

પવા માર્કે દરનેરે બનીરમ પ્રચલન કરી રહ્યાં હોતા. અવાનક તેની આંખ આનદઈ મદ અને તેણે આખો બધ મરી દીધી—આમનદઈ રહેતી આમ ચાલી ગઈ અને તેણે બચી નહીં.

હાઈને કપાલેથી ગરબેના બુધ્ધિ પ્રાદેશર એ કોનરની આગ તરફ જોઈ રહ્યા તે પછી આસ્વા—એવા ઉત્તરે અનુદ્યુષ્ટા પર બનારના ગાભુરોને અદર્શી અનેક લેવારીઓ કરતી પડે છે તેવો એ ખરોના નામ છે. તે આકાશના ધબ્બી વાર ખરેખર તારાના પ્રકાશિત શ્રીઘટા રેતવા દરો, પામ્પરી આપાત આગના છે અને કે એ આપાત બચકર દરો જ ખરેખર તારાની કટપ મેટરી હોય છે (બુધ્ધિની નીળી રંગના ક્ષયબળ મેં આવી) કે હવાના ધબ્બુને બંધે છે ગરબી કપાત માથ છે તેનાથી એ સળગી કૂટે છે, એમ આપણે વાચીએ છીએ કે માર્કે નાકાનગા માંની છે ડાળીઆ વચકે પલા ધબ્બુને અને પ્રકટતા અદર્શી આપા તે આપા નમદા મળી કહે છે, આ કટકાઓની કટપ મેટરીના દમથી માર્કે ગાહકની હોય છે એમ વાતાવરણ આપણને લખવાનીત વિશ્વોની અપાળ અસરથી બચાવે છે, તેમ આ કટકા (meteor) અને ખરતા તારા (quasar star)થી પમ્પ તે આપણને બચાવે છે માર્કે એ વાતાવરણના હોત અને કેપર ને કપર સળગી હોવા વચકે આ ખરતા તારાઓ ને નીચે આવી મક્કા હોત તે બકરીની દીકરી જેવડા નાનાનાના નેના કુટકા પમ્પ મામ્પમ્પ ગાધુ બાની માર્કે હોવા વચકે આપણા હોત, અટ કપરે વાતાવરણ નથી, એટલે ત્યા ખરતા તારાઓ બધા માથા પરજ આપે એટલે જ આપણ કહીનેમ પ્રકટિયોને અકાશ બધુ આપણે નેતુ નથી વાતાવરણને અને ફર

ખરેખરથી એક જ ખરેખર તારા પછીની સચારી આપણની છે, અને ને પમ્પ ધમાઈપમાન અક્ષમ નાને લઈને. આ ખરતા પછીની પરથી વચકેમ એ માર્કેવની કલ્યાણને તરી આપે આપા માર્કે થાય છે અને મળી દેવરા માર્કે થાય છે ત્યારે ને જનમ દયાન માર્કેવની આસપાસ તરંગી ગળ માર્કે વચ ત્યા મુખી રખાય છે આ ખરતા તારાનું કમ્પુતામાન થોડું વાજવાની બકરીની અસરના કમ્પુતામાન કરતા પમ્પ થાય વચાવે હોય છે

પમ્પ ખરતા તારાના નામ પરથી વરુ અંચ માની સેને કે મરે કિંચ દેખાતા વાગાઓમાંથી કાઢ વરી નવા દરો જ અનેક ધમ્પનુઓ સુર્યની ગરુકરના કન છે તેમાના કાઈ ધમ્પનુ ગુરુ કે એવા બીજા કાઈ મોટા મહાની નમ્પ આવી બધ છે ત્યારે નેના કુટકેકુટકા મદ બધ છે આ કુટકાઓ અવકાશના બધ ધમ્પનુની આપા આકાશના રાખબળા હોય છે તેમાના અપામા નમ્પે કરતા કરતા પૂરે પૂરે વાતાવરણ આવી બધ છે ત્યારે આપણને ને ખરતા તારાઓ મળાય છે

આ પ્રમાણે તેઓ બંને વાતચિત કરી રહ્યા હોતા ને દરબાલ નેમના હાઈનેર કોનરુ મુકાન કપર ગાભુ ફેરવે હવ અને તેણે નીમેથીને કપર જવાની માથેમાથે કપર મુખ બાહુ જતા હતા કપર મુખ હાથુ ફરે હોતા, ત્યા અનતની નમ્પ જ કપર પડતુ ને એકને તેના માનદાયકેના વાર જ ન રહ્યા એ દમ્ય એટલુ તે સુદર હવ, એમા એટલુ તે રનવાચિય બધુ હવ કે એક વળત ને અનતને મુકે કે જનની એ સુદરતમ આજ છે એને મેં નિહાળી લીધી છે,—હવે પ્રામ્પ બધ તે નેની પામ્પ પરવા નહિ પ્રાદેશર પમ્પ તેની પામ્પ આપણે નિસર્ગેવની આ મનોદર મળે નિહાળી રહ્યા હતા. નાય નુરી પ્રાદેશરના માર્કે પછી પ્રાદેશરે મુ

કુમાર • અંક ૨૨૧મો (મે ૧૯૪૨)

આ અઠાણ (Atha) આંદોશ છે પૂરથી પરથી પમ્પ એ કપર આપણે પરથી દેશ માથા છે એ તે માર્કે કપર હવાના એટલાની સનુ મુખ વાચુક દરો ને નેમે નાચેવી અઠાણની પ્રશંસા તે તેમા જ પામ્પી દરો. વિશ્વકિરોના તમા રૂપમાંથી પૂરથીઆ આપણા પ્રકારે વિષુતમય કમા પૂરથીના કોહાણુબધ અને હીવ કપર અને તેણે મુખ તરફ ખેંચાઈ બધ છે અને તે માર્કે અઠાણની આ મનોદર અનતને બેની મદ છે. અઠાણ એ જુદીજુદી કોહાણુબધ થાય છે પછીના માર્કે અને કપરથી ૧૦૦ માર્કે, બધ જ કોહાણુ આમ્પન માર્કે પ્રમણિત (Sonit) અઠાણ કહે છે, તરફને એટલી કોહાણુ અને નેનેટલી થવે પમ્પ સુર્યમાથ ત્યા પહેલો માર્કે એ પ્રમાણ અને વિશ્વકિરોના સુરમાથાથી અઠાણ કલ્પન થાય છે

એટલામા દરનેરે આવીને કહ્યું 'અન્યારે આપણે જનમ રાખે—માર્કેવની કલ્યાણને છીએ. હવે આપણ જરુ દિવાવદ નથી, માર્કે જનમ દાડેના માર્કેવની કલ્યાણને વાતાવરણનું કમ્પુતામાન કરે બધા જરુ મદ બધ છે અને કપર જતાં વલગુર બધ છે, એટલે હવે આપણે નીચ કોનરિને ને માર્કે.

પ્રાદેશર કહે 'બારાબર, હવે આપણે નીચે કોનરુ જ એ ને આંદો, આ ને વિગાનની છત્રી મેંથી ને આન, રશિયન કોમ માર્કે દાડેના દમ માર્કેવ કરતા પમ્પ વધારે કલ્યાણમેથી પડવા હવ આપણે કમા ને માર્કેવથી પડવાનુ છે

અનતને નેના હા—ના કહ્યું કહેવાનું જ નહોતુ હવે દામે તેને વિમાની છત્રી કીધી દરનેરે કોનરુ થત બધ કહ્યું અને માર્કે નીચ પડતુ માર્કે થતુ. માર્કેવનામા થીમેથીને. પમ્પ પછી નેના કટપ વચકે ને પછી પ્રાદેશર ગોઠાઈમા—પદ પામે, બધુકે કલ્યાણ દાવે ત્યાં બધાને trap door માથી ફરી પરવાનો આટો આપવા આપે વિમાની છત્રી સદને બેઠા હતા મનજ અદેર ગારી બધ એટલી કટપ તેના બેરવા હતા, આકાશને ફર બાજના હોતા. સુર્ય મેદક કટપથી મિતિત તરફ ધમ્પે નેના હોતા—અટ, પમ્પ આ બધુ વિચારવા નેનાને વલગુર ન્યા હોતા ૧ હમાણ પ્રાદેશરને આદેશ આ એ ને એ એક મેદકની પમ્પ કુની પડતા દીઠ થઈ હો પૂરથી પરથી કુની બધુ નેવડા કુટકા માથવા પમ્પ મુકમ પડરો, રશિયનોની ને જ દમા ૧૯૪૪મા મદ હતી ને ૧ કપાચ આગત પમ્પ એવું. ....

કુમાર

કો પ્રાદેશરને આદેશ ૧ અનત, કોનરની બધા કુહા અને કુહા મેં વિમાની છત્રી ગણાવી થીમેથીને આમાનાથી એ નીચ બેરવા માર્કે ને કમા ગઈ એ કટપ ૧ કમા નીચે એ આંદિયરતા ૧ કમા નવા દે ગાનસિક નબળાઈ અને કટપ આ નીચે મુખાદોના દરિવાનુ પામ્પી દમાવ, હમાણ પેન આટરો, હવે તે માર્કે પામ્પ દસ વારની જ કમાઈ દરો, એ પેન અટવા—આ બીનુ સાન્યુ. ....

આગામી પ્રમાણ સુમેશ અનતની આપણ હાથી નહિ. નાજા પાને એકલો વામ્પીના પથાલે દેખાઈ ન્યા હોતા અને આટામા પથરબેઠા પામ્પીમા નેના પન આગોળના હોતા બાની બકારે કમતાર મોટા હતા, પ્રેમા રાજકોને અને કમા મોટી રહી હતી એ ને સમગ્ર ગમેશ અને પ્રાદેશર નમ્પે વઈ આ બનાવવા માર્કે વિશ્વકિરોને માર્કે માર્કેવના પથાલે તેણે બનાનુ આમ્પ સુક્તાબશાય સી. પારેખ અને એમ. એન પારેખ

પોતાની નિષ્કળતાની કળવાત ધબ્બી વાર સફળતાનુ પહેલુ પચમિય બની રહે છે.

દાન એ માણસનું મનુષ્યત્વ બનાવવાનો સાધો ને સરળ રહેતો છે

Our Friends Abroad

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ

મિત્રેના

—‘हुभार’ भारत अ्या पत्रगिर भंगवनार नुना, भा. पं. अ. आहत

५३

137 Hew and Avenue Toronto (Ontario, Canada)

Dec. 31, 1940

प्रिय ३२,

તમારા છેલ્લા પત્રના આજ્ઞાપત્ર પ્રત્યુ આદેશ મેં મળ્યું ખરું
 થાય છે, છતાં બંને બન્ને થોડા પડ્યાં છે. કિશોરસાગાં પાલુ લીધું
 કે બાપ છે. બંને નામ નથી. તમારે ત્યાં વરસાદના કોઈ બાનમાં
 બંને પંડે બંને ને? હિંદુસ્તાનનાં છેલ્લાં કોઈ બાપ છે. આ બંને
 કોઈ બાપના સાથે જુઓ નહિ હોય એ એક શ્રેષ્ઠ કથિત પાત્ર છે અને
 તે કહેવામાં નેન થયા. તેનું કામ હોયને મુખી બનાવવાનું હતું દબ્બું
 પાલુ બાજીનાં ગઈ પાત્ર છે, કાનુની કિશોરસાગાં તમાને માટે ન
 રમકડા પ્રાપ્ત છે. હિંદુમાં તેને મળ્યું કાઈ પાત્ર છે કે ?

તમારા પત્રમાં તમે અહીંની ફોનેટિગન નવનમેંટ વિધિ લખવા કહ્યું છે, પણ હું જ તે વિધિ બદલવાનો નથી; છતાં લખ્યું મું તેટલું ક્ષમા કરી આગળે ત્યાં શુનાઈટ એન્ડ્રસ અથવા હિન્ડ્રાન બેગમી એનને મળવું બંધાવ્યું નથી. કદાચ ફિટિંગને મળવું ખરું શુનાઈટ એન્ડ્રસમાં પ્રેરિતને લિવવાણું બંધાવ્યું છે. ત્યારે આગળે ત્યાં જવાબ આપે નહીં એમ છે.

યુનાન દેશ એટલેકરાગા એક પસ પાચ વર્ષની યુગી મુત્રી હોઈ
 પદ રહી મં. છે. પછી બહાર નેગનું કં કાદ બિન આપું આદ્ર થયુ
 હોય આ ન કારખુરી યુનાન દેશ એટલેકરાગા પ્રમુખના નામ
 યાગમ વીધાયા છે કોનાની અપરિત નેગનારી અજાય તાપમ
 પાંચ વર્ષ મુશી ના તેઆ હોઈ. પછી ફર યાગ નાદિ. તાં વર્ષના
 ન હોઈ તે હાલના પ્રેસિડેન્ટ રહેલું ત્રીય વારના ચંપાયા છે.

[illegible]

બનેશી છે. કેનડામાં રાઈન્ટન પેન બહુ નથી બનતી. રાઈન્ટન યુ એ
 બની ખૂબ અમને આવે તે આવાત માય છે. આ પેનમાં નથી રસમન
 એ છે કે તેમાં માત્ર પાણી બરવાથી વધી મકાવ છે આર? નાઈ
 ફસાયેલું છે તેને કીધી માત્રી આપમેળે બની ત્યજ છે. હુ પોને રાઈન્ટન
 પેન વાપરતો નથી. ટાંકે કુશમી વધારે સાક વધી ટાકાવ છે.

તમે અને દિદુઆના ગિતાંવાળા યોદ્ધા પોન્ડર મોરંગર
હું તમને દોડાં ગાગિના દંત્ર પરી માફલીશ. આ વખતે મેક વિનોરી
મોસિઝ મોન્ડુ બુધમા વચ્ચા પાનાઆ પર પતંગિયાનાં કુમ્પવાડ
છાડાછાડીયાના સ્ત્રવામા છે. તમારે નેમન નોન સખુ દોવા
તો યોદ્ધાને પોન્ડ મોરંગર.

નંદન કૃષ્ણા સ્ત્રી માટેને ગાંઠ નામ પત્ર, મિત્ર તરીકે ન ગણવા, માટેનું
 કે મને દુનિયા જાદુ મળી રહ્યા છે.

તમે મને યોગેશ્વરના વખી માં ગયા છો, પણ તમે ગયા
નથી છો કે તમે મારે હાલના માં છો - મારા દેશના : નવા
કર્તાગામી જનતામાં (જુદાઈ-અનુભવ) મારા જિવા અને આદર્શો
ની જોડે : આવકાને કપની સાથે મેં મેં દેશના દેશના
દેશના દેશના જાણી મી છો, આજના દેશના આવાજોને મારે
મેં દેશના જાણી મી છો, મારે કંઈ કેટલાક કંઈ કેટલાક કંઈ
મારે દેશના જાણી મી છો, મારે કંઈ કેટલાક કંઈ કેટલાક કંઈ
મારે દેશના જાણી મી છો, મારે કંઈ કેટલાક કંઈ કેટલાક કંઈ

કો મિત્રવારે અમે નવ માઈલ દુર પીલ મંડુમા સ્ટેશન માટે જા
જતા હતા, નવ-નૂ પેટ્રા નામનાં તો ફોઈ થી અર નથી, પણ આ
પ્રીય મિત્રે હવેલદરે રહેવાની વચ્ચેવાણું છે તમે નફામા મેકે
સાઈન કેપર ને રહેઈ શકેશો, કામ કરતા હતા ત્યાં અનિવાર્ય પ્રબ-
લતા માનુષ્યો હતા નેમા અરજીકર અથવા ફેર ને વેચતા, બોધી યુના
જમાન, માયરડી, જ્ઞેમ, જ્ઞેમકે અથવા, મેક, એ વેચતા,
માગ, પેલા એક કલાન મલાને છે. મારા બાઈ નવ પૈસા ને છે ને
બાને નેકે મગી કરવામા મગર ફેર છે, વર્ષ પહેલા કામ કરતા મેક
અરજીકરના નેમુ મેકે આપે મુશાવી. મારે એક એન ને છે ને થયી
માની છે અને દરુની થયઈ થય છે તમામા બાઈનુ પિય મેકે કલા-
ન અને નેકે કામ કરપે ને નામ ની રજૂએ એકા મગરુ ખર.

[illegible]

इनेशभा पदेवा वमवा आचनार ईय ला मे दवा. इती न च मरुः
अ. ५ अ. १४२८मा अथपांचव इनेशनं सौमी एतु नवन ड.

इतिहास गीत नमः मातृ गदर दारुणं मातृ १९४७ वर्षं न
मान्द्रीक इतिहास हेतु आचलानां प्रभुं गीत नमः १९४७ वर्षं
निधन मोक्ष मातृ गदर १९४८ मातृ गदर १९४८

૩. અપાદિન્નતાન, નેપાથ, અજાન ને બનામોરિદિ આશ્રિત બની ?
પાદી પાને રોઈ આવી ડ ?

જાણી શકે રોકાઈનામાં દરેક જગ્યા મેલની ચૂકની માટે મન
પ્રયત્ન. સામ્ય દરેક જગ્યા વપરે પ્રથમ વિચારે એ જામ માલ કે
મહાત્મા, મહામ અને મુન, પિમલ.

तथा.। दानं वि. २० अ. १३।

[illegible]

પણ મારે જાણેર બગેરમ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. અવાનક તેની આખા આનંદ નહીં અને તેણી આખા બધા સ્ત્રી હોય—અનન્યા રરની આન આસી અર્થ અને તેણી બની ગયા.

જ્યારેન કપાલેથી પચેરેલા કણમાં પ્રાકૃતિક એ બેરતરી આગ તરફ જોઈ જવા ને પછી આકાશ 'જેના ઉપરને અને ચક્રમાં પચેરેલા આમુલ્યને અહીંથી અનેક તૈયારીઓ કરવી પડે છે તેવા એ બેરતરી નામે છે ને આકાશમાં પછી વાર બેરતરી તારાના પ્રકાશિત કીરણો જોવા હશે, પણ કદી ખ્યાલ આવેલા છે ખરે ને એ આકાશ બધકર હશે? ખરે તારાની હડપ એકથી હોય છે (બેરતરી નાણી કરતા વળગત મો નાથી) કે હવાના ધર્મણને અને જે નરની કલ્પના થાય છે તેનાથી એ અમળી કહે છે, ને આપણે પાસીએ છીએ કે કોઈ નાકાનગા યાત્રીને એ ટાપીઓ વચ્ચે જતા ધર્મણને અને પ્રકટના અવિશી આખા ને આખા જગતે અમળી કહે છે આ કદાચોની અડપ રોકડના દમથી માત્ર અવશી હોય છે જગતના વચ્ચે આપણને બહુચારીત રિજોના આપણ અસરથી અચાંચ છે, તેમ જ દક્ષક (meteor) અને બજા તારા (shooting stars)થી પણ ને આપણને જણાવે છે, કામુકે એ વાતાવરણના હોત અને કપરને કપર અમળી જોયા પછર આ જગત તારાઓ જે નીચે આવી માતા હોત તે બેરતરીની કીડી જેવડા તારાનાના નેના દુરડા પણ માણસનું રમણ બની માન્યતા થઈથી આવતા હોત. અર્થ કપર વાતાવરણ નથી, અર્થે ત્યાં અમળા તારાઓ થાયા આપણ પચેરે એકથી જ આગળ કહી તેમ કહેપ્રિયેને ચક્રમાં બહુ અન આનંદ નેનું નથી વાતાવરણને અને રર રર અર્થથી એ-જ બેરતરી તારા પુરતીની અપાડી પચેર પહોળી રહે છે, અને ને પણ ધનાર્થમાં અને દેવકા નામે મળે ને આ બેરતરી તારાઓ પુરતી પચેરથી સળગત મો સાઈવની કલાઈએ નરી આખા જગતમાં મર થાય છે અને અમળી જોઈવા મર થાય છે ત્યારી ને સળગત પચાન સાઈવની આગપામ નેમની માગ મળે ને ત્યાં પુરતી જેવાય છે આ બેરતરી તારાનું કળ્પનાના હોત નાજવાની બહીની અવરના કળ્પનાના કરતા પણ કલાય વધારે હોય છે.

પણ 'બેરતરી તારા'ના નામે પચેરથી ઉ રખ એમ આની લેતા કે મરે જોઈ દેખાતા તારાઓમાંથી માત્ર પછી થયા હશે જ અનેક ધર્મ-મુલ્યો સૂચવી પચેરમાં કહે છે તેમના કાઈ ધર્મ-તુલ્ય કે એવા બીજા કાઈ મોટા મોટા નજર આવી ને ત્યાં નેના દુરડા દુરડા થઈ નેન છે આ દુરડાએ બળ-ગમના મુલ્ય પચતુની કલાઓ આકા-નંદા રે પચડના હોય છે તેમના કલાઓ અચાંચ કરતા કુલ પચેરીનું તારાવરણ આવી નેન છે ત્યારે આપણને તે બેરતરી તારાઓના અનુભવ છે આ પ્રમાણે તેઓ અને વાળવિત કરી રહ્યા હતા ને રરયાન નેમના દર્શનને સોમનું મુનન કપર વાળતું ઉરેજનું હનું અને તેઓ ધીમેધીમે કપર જગતની માથેમાં કપરે કપર બાળત જતા હતા કપરે કપર હનું કપર હતા, ત્યાં અનતની તરફ જ રમણ પચતુ ને જેને નેના માનદાશને ત્યાં જ ને રહ્યા એ દેવકા અનંદ નો સુરેર હનું, એવા અનંદ નો અનંદાશિય બહુ હનું કે એક વળત નો અનંદને જનું કે અનતની જે સુરેરતમ સીજ છે એને મેં નિહાળી પીધી છે,—હને પ્રાણુ નેન નો તેની પણ રમણ નહિ પ્રાકૃતિક પણ તેની પાછા આવીને નિસર્ગવાનું આ મોહર અનંદ નિહાળી રહ્યા હતા કલાય સુધી સોદરવાન આ પછી પ્રાકૃતિક મર.

એ અમળા (Aurora) આકાશ) છે પુરતી પચેરથી પણ એક અસામા પચેરથી જોઈ માન્ય છે તે મેં માર્કે કપરે મુવના બેરતરીની નેનું મુલ્ય વાળતું હશે નો નેમે ગાંધીની અકબુની પ્રશન્તિ તે નેમ જ ર થાવી હશે, વિશ્વકિરણ ત્યાં સૂર્યગામી પુરતીમાં આવતા કહેવા વ વિષુતમય આ પુરતીમાં સોદાચબક અને સીધે કપર અને કિમ્બુ મુલ્ય તરફ એવાઈ નેન છે અને ને કામું અમળાની આ મોહર આવી જોયા મર છે, આમુલ્ય એ જુદી જુદી કલાઈએ થાય છે, પછી ૧૦૦ માઈલ દરેને કપરથી ૧૦૦ માઈલ ખૂબ જ કાંચે અમળી અને મુલ્ય પ્રમાણિત (Sun lit) અમળા હશે છે, મારણે પછી અમળાને નેન તેરથી સમે પણ સૂર્યપ્રકાશ ત્યાં પહોળી મર છે, આ પ્રકાર અને વિષુત કિરણોના અનભગાથી અમળા કલ્પના થાય છે.

એકવામાં દર્શનને આવીને કહે 'આપણે આપણે અનંદને નેન-માઈવની કલાઈએ છીએ હવે આપણે જરૂર હિતાવદ નથી, કામુકે અનંદને મરેમો સાઈવની કલાઈએ વાતાવરણનું કળ્પનાના દર્શન આ મરેક હવે નેન છે અને કપરે જતા પચતુ જ નેન છે, એકથી હવે આપણે નીચ બેરતરી નો માત્ર.

પ્રાકૃતિક મર 'બરાબર, હવે આપણે નીચે કપરે જ રહે. એ આશા, બનાવે વિમાનની છત્રી મોપી કે અનન, રસિયન લોન દોડ આપવા જમ માઈવ કરના પણ વધારે કલાઈએથી પચતા હતા આપણે કમ આ સાઈવથી પચવાનું છે.

અનંદને નો હા-ના કહી કહેવાનું નહોતુ. મુલ્યને હાથે તેને વિમાની છત્રી મોપી કામુકે રોકેનું વળ બહુ એને સીધે નીચ પચતુ માત્ર થયું કામુકે આપણે થીમેધીમે ને, પણ હવે નો અડપ થાવી જ નહીં. પ્રાકૃતિક કલાઈમાં પચ-વળ પામે, અમુક કલાઈ આરે ત્યારે બધાને light doorsમાંથી કદી પચતાં આરે આપણા કાચ-મા વિમાની છત્રી હવેને જોવા હતા ચાલત બેરેર થારી નેન એકથી અડપ તેઓ બેરતરી હતા આકાશને જ અવજવાનો હતા સૂર્યનેડ અડપથી મિતિત તરફ ધર્યા નો હતા—બેર, પણ આ બહુ વિચારવા બેવાનો વળત જ નો હતા? હમણા પ્રાકૃતિક આરેશ આપણે ને ને એક મરતની પણ કદી પચતા કીજ થઈ નો પચેર પચેરથી નાજ આપણે અવડા દુરડા માધવા થાય મુલ્યેન પચેરે રમિયનોની એ જ દર્શ ૧૯૬૪માં મરે હવે ને? કલાય અમાક પણ મરે.

કુમાર

હો 'પ્રાકૃતિક આરેશ' અનન, રોકેની બહાર કહી અને કપર-વેન વિમાની છત્રી મોપી થીમેધીમે ને આપણની થી એ નીચે બેરતરી માત્ર નો આ નહીં એ અડપ? કયા નહીં એ અચિરતા? કયા થવા ને માનસિક નજાઈ અને રર? આ નીચે મુલાઈના દરિયાનું પાણી જેવાય, હમણા પચ અરેર, હવે તેો માત્ર પાચ દસ વાગી જ કલાઈ હશે, એ પચ અરેર—આ બીનુ લાગુ. ....

આસામજુરગીમાં મુનેવા સળગતી આગ બેરતરી નહીં નાજા પાને બે-જો વાળીને પાણી કલાઈ થઈ જતા હતા અને આરેશમાં પચેરના પાણીમાં નેના પચ આજોરેશ હતા બાગી બહાર કપરના મોહતા હતા, પચેરના રમણને અને કપા મોહી મરે હવે અને સમગ્ર મરે અને પ્રાકૃતિક નજર હવે આ બનાવવા માટે નિર્ધારિત માત્ર મોહતા મોહતા નેમે બનાવ આપણે મુલાબરથ સી પારેબ અને એમ એન પારેબ

ચાલતની નિર્મળાની કમજાત ધૂળી વાર સળગતું પહેલું પગથિયું બની રહે છે.

હાન એ માણસનું માનુષ્યાન બનાવવાનો સારો ને સરળ રસ્તો છે

અગ્રણ્ય પૂરે ક્યાં પછી શ્રી વાઘીઆંદે બૂતરવિજ્ઞાતા અગ્ર-
પ-તરીકેની પાતાની કારકીર્તિની શુભચિત્ર ૪૪૪૫ (સાદમ્બર)માં ફરી
દર્શી ત્યાં ઇ. ૧૯૦૭ થી ૧૯૨૦ સુધીના ચૌદ વર્ષો સુધી અગ્રણ્ય
વિદ્યાન કામ કરી ઇ. ૧૯૨૦ માં બરાચી વિજ્ઞાન પરિષદના બૂતર
વિજ્ઞાતા તરીકે પ્રમુખ બન્યા હતા તે પછી એ બે વર્ષો દરમિયાન સર-
નારા આસ આમત્તમુથી જરમુની કોલેજની નેતરી તરીકે, ઇ-
આમાં આવેલા વિદી બૂતર સંશોધનપાતા (Geological Sur-
vey of India)માં સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરીકે ગ્રેડાયા અને ઇ. ૧૯૩૮
માં નિજન થતા સુધી એ લેણા કપર તેમજ ગા. એ મુદત દરમિયાન
માંલ નામે તેર પંચાલ, હલરા, કાઠમીર, ગોલકાલ પ્રદેશ (હિમા-
ચલ) અને વજીરીજાનના રેણા, કાઠના બનતરનું અન્વેષણ કર્યું
છે. આ કપરતે ઇ. ય. ૧૯૩૨ થી ૧૯૩૪ સુધી પાલેઓન્ટોલોજીસ્ટ
(Palaeontologist) તરીકે ચમુએએ કામ કર્યું છે એના કામથી
મુખ્ય બનીને ઇ. ૧૯૩૪માં હૈદરાબાદ રાજ્ય હાઈકોર્ટમાં ગૌરા-
અંબીએ બેનને 'શ્રી બેડ ઓફીસ' અગ્રણ્ય કોર્ટ હાલે, ઇ. ૧૯૩૫માં
મોરેગાના ખાણી આંતરરાષ્ટ્રીય બૂતર પરિષદમાં લેનિનપાસની
કોલેજાથી સંમિલિતા આમત્તમુથી, કાઠમીર હિમાચલની બનતરીય
રેણા કપર આસ બ્યાગ્યાન આપવા માટે તે ગયા હતા ૧૯૩૬
થી ૧૯૩૮ સુધી 'હાઈકોર્ટ'માં, ગાંધીન બેન્ડ પ્રેસરિસ્ટ
મોરગાએથી ઓફ હાઈકોર્ટના એ પ્રમુખ હતા ૧૯૩૯ થી ૧૯૪૦ સુધી
'માર્ગલેન્ડ બેન્ડ હાઈકોર્ટ'માં હાઈકોર્ટમાં એ બે હાઈકોર્ટના એ
પ્રમુખ હતા. ઇ. ૧૯૩૮માં બરાચીની વિદી વિજ્ઞાન પરિષદના બીજ
વાર બનર વિભાગમાં તે પ્રમુખ બન્યા હતા.

૧૯૩૮માં સરકારી મોરગાની વિજ્ઞાન થયા પછી એ બે વર્ષ
કેનની સીલેન મરકાકાત બનીર વિષયક સલાહકાર (Mineral
Advisor) તરીકે ગ્રેડાયાના નિમણૂક કરે. તેમણે હાલ ત્યાં જ છે
અને સેલેન્ડ જ નુપર્યામીકાલના બૂતરવિષયકી શોધબોજકરી છે.
(પ્રસિદ્ધિ)

—રવિલાલ ખરાડી

કોલસાની ખાણો

પૃથ્વીના પૃથગમાં હાલના કુદરતે ઉતરી અને પ્રકાશના બની-
કર્યા મેળવવાની માનવીની અનુભવ આશંકાએ અને તે માટેના
આદરથી આપણે મુ પકડિયત છીએ, કાષિ વર્ષથી કાષિ અપ્પર-
માં દ્વાની વનથી તે બજાબની વિવિધ પ્રકારની કાષિવર્ણ અસર-
થી માન્યુદને નાનાવિષ વાનુજી અને ખનીએ તોપડા છે. તેના
અપ્પરિસ કહીએના કાષવર્ણ અનુભવ રચાવે છે. ચોનાલ
રેણા બતાવતી ને રેણીની એ બેધન મેળવવા જમતના સરેરેમના
ચોનાનીઆંદે અગ્રણ્ય પ્રથમ ક્યાંક આરતરમાં પાંચ કોલસા માટે
ચામીનાર ને કોલેજાની ખાણી વિષયાન છે. પર્વત
પ્રાચીન બનીએના પાતાનીથી નાજીકી એકરી
હોતર કપરથી બહુ દુર માન્યુદને આ ખાણ,
તેના વિનાર અને તેને એકરી વિવિધ મહિનીની
બાંધુ દોષ છે એકીના ગિર્ગાનાની અને માનવીની
મહેનતના અને નનનાએ કોલે રેણા આપણે
નવાક પામીએ છીએ, તેના આ ખાણની સુધે
પાંચ માનવનાં અદ્યતન આદર. દિગ્ગત અને
મહેનતવર મેળવવાની રેણન માતાની પ્રમાણ છે.
ચોનાની ચુનાલ અને કાષિમાંના ને રેણને
કોલસા રેણે રેણ, કાષિના રેણ કોલસામાંથી
અને પ્ર-રેણા રેણ, રેણાના, ચામીનાં અને દીર

રેણાએથી વનુજી-અને છે અને તેના કપરના માનવીના વિવિધ
રીન ફરી એ છે. મોટી સરકાર, બ્યાગારી અને રેણા માનવી-
નાં આદર, મહેનત અને માનવીના જ આ પરિપાક છે
આ અગ્રણ્ય પૃથ્વીના પૃથગમાં મો, અમે, પાંચમે, હાલ :
હાલના કોલ નીચે હાલનાં અનેના (ecology) વિનંતુ છે.
આપણે હાલને આ અનેના પાછા કાઢે છે. મોરગાના કુલરેના
કોલેજાનીના પૃથગમાં ઉતરી એક બોલકામનું એ જમણર નન-
વિવાન જ ચાલ છે આ કુલકામ આપણા વિનાર પ્રમાણ બનાવવા-
માં આવે છે પાંચ રેણાએ તો આમ આપણે ન હોય છે, તેના
એક કામ રેણા માટેને રેણા માટે વીરગીના કોલેજા મારે અગ્ર
એકરની અર નથી રેણા, કાષિ જ મનુષ્યના લોખંડના વાગામાંના
કોલેજાની કોલેજા અને કપર કાષિમાંના વનુજા છે આ કપરને
અનુભવ દવામાંના કાષિમાં માટે એકી રેણા કપર એકી મુદત હવા
કાષિમાં રેણાની રેણાના પાંચ દોષ છે, અને તેને પાંચની નહેરની
માટે આપણા એકીની બીલ વિનાનમાં માંથી દવામાંના કાષિમાં
રેણા છે. આપણા કામ રેણામાંના પાતાની માટે બોલકામનું આપણ
(સામેના કોલ) એક બની (Jasir Saliy Lamp) જે હાલ
છે ને માત્ર થીએ પ્રકાશ આપે છે, તે પ્રકાશ તેમાં રેણી કાષિના
દોષ છે જે આપણા કોલેજા રેણા પ્રકાશ કાષિના થાવ નો ને નનની
કાષિની આ રેણા બોલકામ રેણ છે, તેથી આપણા બની રેણ
ત્યાંથી ખરી રેણ છે

પૃથગમાંના ખાણમાં માન્યુદની કાષિવર્ણ ઉતરી હવાના,
રેણ, રેણ રેણીવતી રેણાની કોલેજા રેણીએ એકરની કોલેજાની
રેણ છે કપરના કોલેજા આપણામાંના આપણા રેણાએ કોલેજા કપર
રેણ આપવા માટે એ નાની કોલેજાની કોલેજા રેણાએ નીચે કોલેજા
છે. અર રેણા ને રેણાના પાંચનીઆમાં જ આપણા કોલેજાની
રેણા નાના પાછાના પેર આ રેણાની પેર રેણીને એકરી રેણીની
કોલેજામાં કોલેજા માટે આપણા રેણીમાંના રેણાએ બોલ-
નાર, તેને રેણી સુધી રેણ રેણા અને કપર આપવા પછી આપણ
(પૃથ્વી) સુધી કાષિના રેણીની વ્યવસ્થા કરી દોષ છે તેમના
રેણા ચમુ કામ મુખ્ય દોષ છે.

કોલસાના અનંતો આપણાંની નીચેના રેણાએના રેણાએના
કુદરતી રીન જ બનાવેલાં નનુજા છે. આ બનાવેલાં આપણને
રેણાના પાતાની રેણાથી રેણ છે અને રેણ પ્રકાશમાંથી રેણને
કાષિમાં રેણ છે. કોલેજા આપણે મેળવવાની રેણ રેણીની રેણ
કેણુ જ પેર રેણ છે આપણામાંના રેણીને આપણા બનાવે
રેણીને રેણના મોટી રેણાની રેણ રેણ છે. જમીનમાં પાંચની પાંચની

શ્રી બેન્ડના કોલસાની ખાણમાં

કોલસાની રેણી એકે જમીન પરના રેણા બજાબની રેણાની રેણાએ આપણ
આપણા જમીનના રેણીમાંના રેણીમાંના રેણામાં રેણામાં આપણા બોલ-
કાષિમાં રેણા. રેણાને એકર રેણીમાંથી રેણા અને રેણા રેણા રેણ છે.

સામા પંડરી ભૂતી પણ અતિ ક્રીડાવી માલમે એક રાજ સીએ દરદરને આપી તેમાથી રાજકુટુંબ રાટિ બરીઓ બનાવવાનું કહેતા દરજી તોફાન થઇ ગયો અને કુટુંબના બાળા-બોલાં માલમેએ પણ જવારે ભૂતી શાલની બરી પહેરવા બાબત અણગમતા બનાવ્યો ત્યારે એણે પાંતે જ એની બરીઓ માવડાવી પહેરી કુટુંબ વચ્ચે દરકારના છવન બાધપાઠ બનનાર એ રાજવી ને કચ્છના અમુક શાસકાવ રૂબ ઝૂનારછ.

વીનીના રૂબ કપર મુજાનાં પા-
નનો રસ નીચાની રીપુ પાટવાથી
વીની લેવડી જશે.

અનકાર્યો મળક સારવું=પાંધ પાટવું,
આજ કરત, બિરવતુ ને ટપરાવતુ, પંચાવતુ,
આજવતુ કે લાગડવતુ, કરતું કે પાર પાડવતુ,
પદરવતુ ક સાગુનારવતુ, નારવતુ, મરમવતુ

કહેવને કેમ પડી જ...અલ્લ બરી કે જેમજો
...વમે નેપ ક્રીડાવી બોલિત = પડાઈ કરતા પણ
બુદ્ધિ-શાન-વધી ભવ છે એ દર્શાવતા રાટિ
વચનની આ કહેવન રાટિ થાત છે કે નિર્મરે
નીડોએ સાંકેક રાજ તરન્યા મુંબાં. તેને ઇન્-
બીના એ છાન્સજો પાણી પાપુ નેથી રાજકો
... થઈ ઇનાંગ માગવાનું હતું. મોડાએ
... પોતાની અણબી બુદ્ધિ ચલાવી તરન ઢોંગ
... ની, પણ નાતાએ બળ રિચાર કરી અજી
માની ને રાજકો તેને બળા નીડણી દોશિ-
ગરવા ને દરબારના મરે કોરે ચડ્યાં.
વખત તરીએ કોઈવચ સવાનીએ નીકળેલા
રાજકો મોશ બાકને લેઈ લેંગના મગાથાર
પગા નેમે ન્હુ કે કો ને મગી નહ એથી
રાજકો નેમે થઈ છે "અલ્લ બરી કે જેમજો"

અભિત મગવાત કાંઈપણ રકમ બારી નેમે
બગાઈ કરો. ને આવે તેમાં તમારી ધાંચીની
રકમ પછી તરન જ આવવી રકમ કહેવડો
ને આવે તેમાથી ધાંચીની રકમ પછી તરન
જ આવવી રકમને એક અંક મુખીનો મર-
વાળો બાદ કરો આવે તેમા ધાંચીની રકમને
એ અંક મુખીનો મરવાળો બેલોજા ને આવે
તેને ત્રણ વડે બાંતો બાવમા આવે ને તમારી
'સરકી રકમ' —નનિવાજ ગ એથી

પૂરતી પોતાની ધરી પર એ વચ્ચર પૂર
હો છે તે મળ્યું ૨૮ કલાકનો દિવસ થયો
થયો, પણ ૨૮ કલાક, ૫૬ મિનિટ અને ૩૬
સેકન્ડ જેટલા દોષ છે.

આ મહિતાનું નામ ને-આ માગતી પ-
દેશીતારી બે દરમત કેવા મરુદો(મુધ)ની
માવા 'માધ્યા'ને બલિદાન-નેવેલ કલતા
એ પરીથી પડયુ છે

કેસરેશના
શિરેવં
આજુએ
છે તે
વપાનના
વતનીનો

અમુક નેવડીના અનર્થ
મરીચિ=મગ્ગન પ્રતિભાના એક, કિરણ મરીચી=અર્થ
ચિત્રન=એકાંત, ચેરાન . . . . . નીનન=પંખા
મરુદોએ જાનવું ઝાડ . . . . . મરુદો=મારુદો
મારુદો ને મારી વાગે . . . . . સારુ=સીક; મુદર
અશ=મામ, વનુવનો ૩૬૦મે બાવ . . . . . અનન=અને
કણુ=અણ, કણુલાખની નખા . . . . . કેવ=કોણ, દવાર
પરુ=પાથ . . . . . પરુ=અણુ; શહેર બધારનું કવનવર
નરો=કેરી સીકથીવડનો કંક . . . . . નરો=અણુ, મરુદો
સોનારવુ=વારુ રંગ . . . . . રાખાવુ=અમાગ રાખથી
(રમણ અણાવાલ માલ)

રાખેનોની ચિગિળા
નંદુલ=કાવર, છાનરા સાથેના ચોખા;
અજત=છાનરા કાઢેલા—છોટા ચોખા,
આદન=રોધવા ચોખા (બાવ)
આત મળક નુજ મનુત મળક કપરથી થયો ને
'મારી સી બુદ્ધ મોશ કુટુંબમાંથી આપી
'મારી તો એ માથે જ લેવી આવી છે'

યુદ્ધમા વપરાતી પેલી
બીવણ અને વરકુ બખ્તર-
વારીનુ નામ 'ટક' નો નયા
મોડાધુ દમા દુઝમનેનેની
બનાવડની ભૂખન પરી ભવ
કેટલા માટે એવુ બવામણ
રાખવામા આવેલું પંચે-
સાચના નખામિયા મુવ-
મા સેનિકને પાળી પર
પાટવા માટેની યાંચી
તરીકે તેને, તેના પાટ પર-
થી, ફેલણાવેલી.

વનસ્પતિ ખોરાકમાંના ફોસ્ફેટ દ્રવ્યો માય
દુધમાર્ફત માણસને પહોંચાડે છે. **૬**
મૂનઅને તનના વિકાસમાટે માણસને
ફોસ્ફરસ બહુ જરૂરનું તત્વ છે. **૬**

નાય ચામચાન ખાદ્યે આપખને દુધ અને છાણુ આપે છે
તેમાથી દુધ દ્વારા આપખને વનસ્પતિના રાજશે તો મળે છે,
પણ તેના છાણુમા લેવરતા વનસ્પતિના બુણ આપખ એ
છાણુનાં છાણુ થાથી નેતુ બજાવ્યું કરીને તેડી પાખાને
છોડે. એ છાણુમા કેટલા કપવાની નરનો દોષ છે તે નીચેનું
ચિત્ર કહેગે (Our India by M. Masani કપરથી)

કીમતી ખાતરનું બજાવણ.

નાઈટ્રેટ. પોટાશ ચૂનો. કારો.

ન્યયોરના કે કપરેવ
કપર કણુ ગુણુપરી દો-
વાની કણવા શાકોવ પ્ર-
યાનને બેને પોરી દગી છે

'૪૫ લેવંએ ૭' એમ
તમારી પત્ની રેલ તમાની
પહેરબખર પહેવવડેવી.
૧૬૬૫મા લેવંતમા એક
માખુને ૭ માં દગી.

કંઠારોદીએ, કંઠરવમ
કંઠરટ અને કંઠરોલિક અ-
સિડ, એ નખ રમાયો
નિદુનનામ લછ દમખા
જે ત્યાર થયા લાખ્યા છે.

शिव-पावती

निकषीः श्रीवः सदाभव

કોટોઆફી હરીકાષ્ટનું પરિણામ

હરમી બાલુ* 'બાજપાનના સાધીવદો' અન્ડકાન્સ પટેલ (અમરાવાદ) બીજુ દનામ, 'મમી બાલુ' બધાજે 'સુધા' ટીમલાલ નાદન (અમરાવાદ) નાવપાત્ર, નીચે 'પરમણી પ્રયાલુ'—મઝદર માનન (પાલમુપુર) નાવપાત્ર

૬

ધુળીકંપને સમજાવવાનું કરતી ટપાલની ટિકિટો

મધ્ય અમેરિકાના હાલિદાનના અધ્યતનને કોઈવા એક બલકર ધરતીકંપ ૧૯૭૨ના માર્ચની ત્રીજી તારીખે ત્યાંના નિખ-સાગુના પ્રાંતમાં થયો. આ અગત્યનું મહત્વની અને કાળજીની મિલકતની હાનિ થઈ એ પ્રગટને ન્યારખાનિ કરવાના નેમજ એ આપત્તિથી શીડિતોને સારવ આપવાના કાળામાં સલાહ કરવાના કદેમથી ત્યાં ટપાલની ટિકિટોને એક મેટા એટ કાઢવામાં આવેલો, જેમાં એક ટિકિટ ઉપર આપેલું કે એ ધરતીકંપમાં કેમના અનેક કુદર અને અન્ય મદાલયોના નાગ ધન્યેલો તેમના થોડાંને જુડીને એ મેટ પર ડાપવામાં આવ્યા, એવી રીતે કે તેડકાની પદેલી ટિકિટ પર એ મહાનન અસલ કુદર અને બીજી ટિકિટ પર ધરતીકંપની પાપમાલીવાલુ દુશ્વ એ કપર્ગન ટિકિટ પર કિમત પલુ એ કાપેલી કે ડાખી બાલુને ટિકિટની થોવાની કિમત અને નજમી બાલુને ખૂબે ધરતી-કપના કાળામાં જવાની રૂમ ખરીદનાં એ અને મરીને ટિકિટ ખરીદનાં એ અને મેથી ટિકિટસાદમને માટે એ એક અપૂર્વ મેટ ગમ્યા છે અમુક કારણોસર એ ટિકિટો વપરાશમાં મુખઈ નહિ, અને મેથી ટિકિટસાદમને માટે એ એક સમગ્ર વિષય થઈ પડ્યો છે

(શી હરિલાલ બેંકર-વડવાલુ કંપના મમદમાંથી)

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, વક્રીશો અને બીજા મગજનું કામ કરનારાઓને જોતાં એવનથી અનુયય એવું થાય છે. મને નાનાં-મોટાં, માંદાં-સાજાં નખખાં-સખખાં સ્ત્રી-પુરુષ. સૌ કોઈ એવું સેવન કરી શકે છે.

તમે વાપરી જોયું છે?

કેસરી જીવન અંડુનું

મહારસાયન

રસસિદ્ધર, અશ્વક, કેસર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન, પાચન, તથા પોષ્ટિક ઔષધ મેળવી લીલા રમદાર આમળાંમાંથી બનાવેલું મુશોભિત મુવાસિત સ્વાદિષ્ટ અને પોષ્ટિક ચાટણું

તેનું નિયમિત સેવન લાંબુ આયુષ્ય તથા સારી સ્મરણશક્તિ આપી શકી રમાં બલ, તેજ ને ચેતન પૂરે છે.

કોમત

પા રતલના પાઉનો રૂા ૧૧૧
અરધા રતલના પાઉનો રૂા ૨૧૧
એક રતલના પાઉનો રૂા ૫૧

કારખાનું :
સયાનીરોડ
મુંબઈ-૨૩

અંડુ ફા માં સ્યુટિકલ લેક્સ લિ.
અમદાવાદના એજન્ટ ભોગીલાલ અધસે - ગાંધીરોડ

દુકાન

ગુની મલબાજવાડી
મુંબઈ-૨

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અજવાળી

રાત

કિંમત રૂ-૦-૦

રજા પોસ્ટલ

૦-૮-૦

અજતાનાં

કલામંડપો

કિંમત રૂ-૮-૦

રજા પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલા પ

કિંમત રૂ-૦-૦

રજા પોસ્ટલ

૦-૭-૦

કુમારના

ખાસ ઝોકો

૧૦૦ અને રૂ૦૦

કિંમત રૂ-૦-૦

અને સાથે ૩-૮-૦

રજા પોસ્ટલ

કિંમત ૦-૪-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

અમદાવાદ

કાચુ ૧-૦-૦

પાકુ ૧-૪-૦

રજા પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગોવાલણી

અને

બીજા વાતો

કિંમત રૂ-૦-૦

રજા પોસ્ટલ

૦-૬-૦

પેદર અજવાળી વિષયો સમી પેદરસામરી સુનદી વાર્તાઓના આ સમયે, અજવાળી રાતની ગધુર ચાંદનીની પેડે, નાન-મોઠાં, નવીન-તપનર, રહેલી સામગ્રી, સૌને એકસરખો રસ આપે એવા સર્વસાદી છે. ધરનાં સીમળ કે જોધુ અભિવાં સામગ્રી પણ સમજી શકે એવી સરળ સુખોદ, અને સૌ વિનોદ પામે એવી ખંચાણકારક પદર વાર્તાઓ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને મનોહર રૂપ-રંગની સંબંધ સાથે બેર-બી મજબૂત પૂજાવાળા સુદર પુસ્તકમાં.

દિલ્હરના સાદિત્યમાં આ વિષયનું આટલું ચિત્રમણું ને છતાં આટલું સંગ્રહ પણ પહેલું ન પુરતક છે. શ્રી રવિશંકર રાણે લખેલા અજતાનાં કલાની વિસ્તૃત પ્રમાણવાચના કરતો લેખ, એના પાનાંને રમખંડ કરતાં ન તિરંગી ચિત્રો, તથા આટલેપર કુપર લખેલાં ૧૬ પાનાં ભરીને આલેખેલાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અજતાનાં શોભનેલાં દર્શાવેલાં આ ગ્રંથ ધરાવતા આ અપૂર્વ કલા મંથની ગુણગતી તથા કિંમતે આટલેમો મળે છે.

કલાત્મકતા અને સરતાપગામ્યા અનન્ય એવા ચિત્રમણદં વિશદ કલાને આવડત સરતા હરે ધરધર પહોંચતી કરવાની હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. ખાંચ આખી ગુજરાતી કલાકારોની ઇ પૂર્ણરતી સુનદાં ચિત્રોનો આ સંપુટ, ૧૧૫૪ના માપનાં આટલાં પર, દેસ માટે તૈયાર કપમાં આપવામાં આવ્યો છે. એક રૂપિયામાં એવાં રંગીન ચિત્રો આટલાં સરસાં રીઝોએ લઈ આવ્યાં નથી અને તેથી ન તેની બે આશ્ચર્યજનક રીઝો એવા ન ખીલ ઇ ચિત્રોનો નવો સંપુટ (કલાકલાપ ખીલ) પણ તૈયાર થાય છે.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ એકાં ગુજરાતના પ્રધાનરત્નો અને આ સુખવર્તી પ્રકાશનો મનાયા છે. લખ્યપ્રતિષ્ઠા ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની ચૂરેચૂરી કૃતિઓથી ભરવ્ય એવા, ખીલ-લગી કલાત્મક પદરને મદદે, અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૨૫ પાનાં, પૂર્ણરતી તથા વિવિધરંગી રંગ-રસ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો, વાર્તાઓ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, દુષ્કાંડ વગેરે રીઝો, સુદર અને વિપુલ જ્ઞાનસામગ્રીથી ભરિંટ આ અદ્વિતીય એકાં ધરમાં કાચની જોષાક સાદિત્ય તરીકે સમયે મોગ્ય છે.

અમદાવાદના જાણનામયોત્ત મ્થાનોના ફોટોગ્રાફોનું આસપ્તમ જે જનતાને મ્થાપવ્યમર્મ અદ્ભુત કારીગરી તરીકે મ્થાપ પામ્યા છે, જેમ્ને પશિમાના નામચીત કલામીવાસકોને મુખ્ય કર્યા છે, જેની પ્રસન્નિત સાંમળી જનત-મ્થામીએ અમદાવાદ આવે છે, એ સિવાય અને મ્થાપવ્યના કાવ્યો સર્માં અમદાવાદનાં મકાનોનું આ આલ્ભમ દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોય જોડશે. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને કાલ્પણિક માહિતી આપતી નોંધ તથા શ્રી રત્નમણિરાવ જીમશાવ એવા વિદ્વાને લખેલા, અમદાવાદની ચક્રતી પછની ને વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનમર્મો નિર્ભય સાથે

ગુજરાતના મર્યાદાના નવરિકા-લેખકોમાં ને મોખરામાં પ્રધા-રથા તે ‘અવધાનિક’ની રસનીતરતી ખાવીસ વાર્તાઓ—જેમાં દસ મર્મોના હારથની અને જાર મત પ્રણયની છે. ‘ગોવાલણ રામી’ના નામથી કલાકલાકાઓમાં અને ‘ગોવાલણી’ની વાર્તાથી પ્રણયકલાકાઓમાં મોખના મેળવનાર અને ચેતાના મુરુ પડીથી વધુ મરોદર જનનાર એ લેખકો આ સમયે ગુજરાતનાં જનનીતા કલાકારોનાં જરંગી ચિત્રોથી વધુ સુદર જાગ્યો છે.

કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધા જાણીતા યુકેસેકેડે

માત્ર ૯ આનામાં પહેલું ઇનામ

રૂ. ૧,૦૦૦

જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈ

વ્યૂહ પદ

ઈનામો રૂ. ૨,૦૦૦

બંધ તારીખ ૨૬ મે

માત્ર ૯ આનામાં બાર માત્ર સુધી પ્રતિ માસે રૂ. ૧૦૦)નો ચેક ઘેરબેઠા મેળવવા માટે જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના વ્યૂહ પદનું પ્રવેશપત્ર ભરી મોકલો. સંભવ છે કે પહેલું ઇનામ આપને જ મળે. બધ તારીખે રવાના થયેલ આપનું પ્ર.પત્ર તા. ૨૮મીની સાંજ સુધીમા પહોંચી જાય એ રીતે નીચેના સરનામે રવાના કરેા:

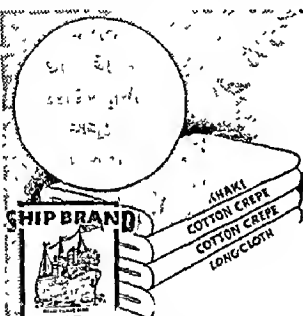
પ્રપત્રો મોકલવાનું સરનામું
જ. ગુ. શ. હ. વ્યૂહ પદ
પો. બો. નં. ૨૦ - ૧૩૮ મેડોન ટ્રીટ - ૩૦૨
ચુંબઈ

શરતો નિયમોની માહિતી માટે, પ્રવેશપત્રો અને અન્ય વિગતો માટે જ. ગુ. શ. હ. નું સચિત્ર અઠવાડિક સુખપત્ર 'હરીફાઈ' જુઓ. દર સંવાદે પ્રસિદ્ધ થાય છે.

પરિણામની જાહેરાત બાદ માત્ર દસ દિવસોમા
અમારા ખર્ચ અને ઘરબેઠાં આપને ઇનામ મોકલાશે.

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

: કાગણુ કે :

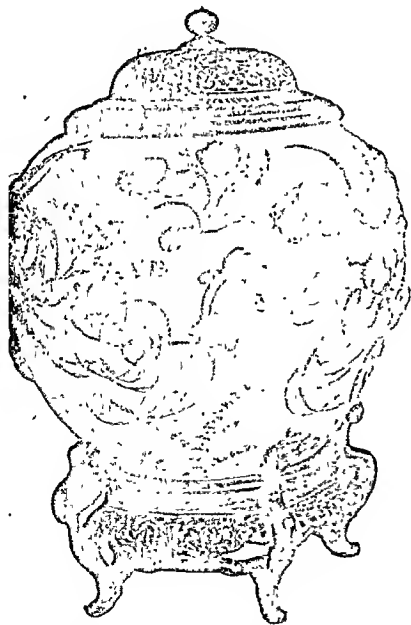
- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાવિ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

કૉટનક્રેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્ઝ, બ્રાફીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, બ્લૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસૂટીંગ્ઝ, કેસમેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

હેડ ઓફિસ

ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ
ନିମ୍ନ
ନିମ୍ନ

ਸਾਂਤ ਸਰੋ
ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਤੀ ੬
੧੯੯੯-੧੯੯੯

[illegible]

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમડોને ખુબસુરત મનાવનારા
તે તારતી આપવામાં તરવા 'મુનીલ સ્નો'ના
બરફ પ્રમાણુના ન્દેશા છે. દરગઢ આ 'મુનીલ
સ્નો' શાપરો અને તમારા આમડા મ્ની મેને
કુવાન અને મુદ્દે બનાવી તપ ૧૭ ન વધુઆ

(આપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાચુ અને પરફેક્ટ બનાવનારી
મુખ્ય પેટી મુબાઈ-૩

મેશનર સ્ટુડિયોઝ ફૂલ

દુર્ગા ખોટે

એના ભાઈની બહેન
એના પતિની પત્ની

કોણ પહેલું? પતિ! ભાઈ!
આર્ય સમજીના અદિતીય પાદમાં
દુર્ગા ખોટે આ પ્રશ્નો જવાબ
આપે છે:

વિ જ ય

આર્યત્વની ઉદ્ધત ભાવનાઓને
પ્રતિબિંબિત કરતું મહાન ઓકપટ

મુખ્ય પાત્રો

પ્રોડક્શન
મહેશુભ

દુર્ગા ખોટે
લરીશ

સચરેક્ટર

હુસેનખાન

મોહનસિંહ

સંકલ્પપ્રમાદ

વાસ્તવ વિ. વિ.

સ્વસ્તિ:ક

દરેકમાં ૩ ખેલ

૩, ૬ અને
૯ વાગે

મથિયારે
મીનીની

૧૨ વાગે

જન્મજયંતીએ

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહાલાના
ળાળકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
માં હો તો અચે એક મુંઢર
ચીજ સૂચવીએ છીએ. માત્ર
કુમારકિશોર જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનાભોટાં, સ્ત્રીજન-
આમજન સૌને રસ, પિનોહ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, પ્રેમચાણકારક ને સરળ
સુખોદય વાર્તાઓનો સંગ્રહ

‘અજવાળી રાત’.

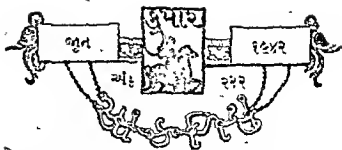
*

કૌત્યમ્ય આહ્વાદભરી આ-
પણું સંભારની ઊજળી-મધુરી
અજવાળી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સખી એમાં પંદર મુંઢર
વાર્તાઓ છે.

સાથે વિવિધરંગી ચિત્રો અને
મનોરંજક રૂપરંગી સજાવટ
પણ એવી જ આહ્વાદક છે.
એથી ચરિયાતી ભેટ કઈ ?

*

એ રૂપિયા - પા. આઠ આના
કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ

ચિત્રો

ચિત્રો આદ્ય ગાયિકાન કાળનું કલાત્મક નામનું ૪૬
અરિશ્તનું ૫૫ (પદાદી કલ્પ-અનુસાર) નિર્મી મુખનિર-
ગાનના દેવસાદાના મંદિરનો આમણ મુખનિરની પાછળ
સીની કલામા વેક દરવાજાનું ૨૬૨ પાના સાથે
સીની આદીનો ૨૬૨ પાના ૩ આંગે
કોટાશ્રી દરીદ્રનું પરિભ્રમ ૨૬૨ પાના ૩ આંગે
દયાવની કિશિટો ૫૨ વાર્તાનો (દરિદ્રાલ ભંકરનો સમય) ..
સમગ્રજ્યેલ વિચારણા (૬) 'પાતળી પદમાદો' ૧૯૨

કાવ્યો

ચિદ્રવટ બાલમુન્દ દવે ૧૯૧
દગ્ધ નિવનું પ્રેમસામ રાવળ ૧૯૧
ગારમડા 'મુખનિર' ૧૯૧
કામળાઈ કોમ્પે ૧૯૧ હો છ તનમુખા બદે ૧૯૪

ચરિત્રો

સુખોદયક નોય દેશવસાલ મા. ભની ૧૭૭
નવજાલ દેશવસાલ મા. ભની ૧૮૬

વાર્તા

૧૫૭૩ નવોટ મુનીલાલ મંદિયા ૧૭૭
ગિયાળ અને કંદો દિગ્ગજાલ લીલાધર નાધી ૧૯૦

લેખો

વાલકા અમૃતસાલ પ પંદર ૧૭૭
સીનળી - જા દરિદ્રમાહ મળસાલ દેશવ ૧૭૭
છવનનું પંદર પ્રમુદામ આંખી ૧૯૧

વિભાગો

મારી નવર ૨ મ રા. ૧૯૨
કોટાશ્રી દરીદ્રનું પરિભ્રમ પ્રવર્તન બદે ૧૭૭
અમલતર મો ૧૭૭
સીની આદીનો ૨૬૨ પાના ૩ આંગે ૧૭૭
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) ૧૭૭
અંગરના શ્રદ્ધે (૬૭) મિત્રો ૧૭૭
લીલા પ્રમુદા 'માં' (ચિત્રસાન) ૧૭૭
પત્તાની પત્તાઓ દેશવસાલ મા. ભની ૧૭૭
નવો પુનન ૧૭૭
માણસી ૧૭૭
મા ગદિનો (નવ) દિગ્ગજાલ ૧૭૭
છેલું પાન ૧૭૭

કુમાર-અચેક અંધેલ મહિનાની પંદરમી વારીએ બહાર પડે છે
મુક બહુભાષીય, લગ્નો અને પ્રાણ-વિચારસાચ, કુમ રાજીવ, કુમાર વર્ણન
૧૯૪૨ સાચુ અવસર, વાર્તા ૧૭, પ્રવર્તન ૨૭, દા, પ્રવર્તન ૧૬, ૧૭, ૧૮
૨૯ આના, મુખનિર કુમાર અંધેલ, ૧૭૭-૧૪૪ કોટાશ્રી દરીદ્ર, આ, ૨૪૨ મંદિ
કે અવસર સાચુ પ્રવર્તન કોમ્પે રીલ, પદાસામ નવન દેશવસાલ, ૨૪૫૫
કુમારમાંનાં નવ લખાણો ચિત્રો અને કોટાશ્રી દરીદ્રની મહિના છે

મગજની શાંતિ સાધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાણાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રૂા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રૂા. પ્રપ્ત

TRADE MARK

મારખાતું
અયાની રોડ
મુંબાઈ-૪

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

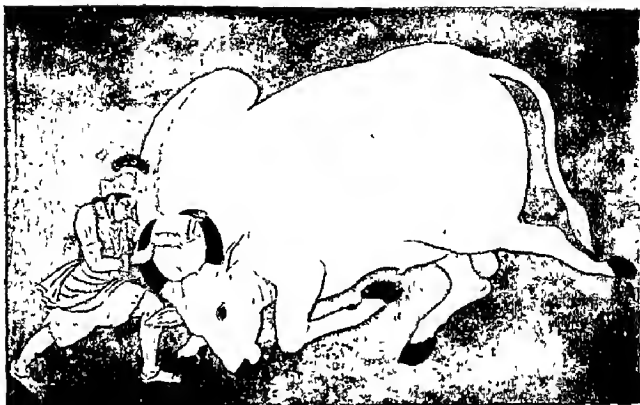
અમદાવાદના એજન્ટ - એમર્સ બોગીલાલ શ્રવર્ગ - ગાંધીશાહ

દુધાન 'લંબી
મદીરાનવારી
મુંબાઈ-૪

એન્ટર ગ્રામી વખતે, બહેરબાજી 'કુશલ'ના વાચી દલી એ/કુ જાણાવે

આશુના દેવવાસના મહિવનો ચાંબલો
 (Photo Johnston and Hoffman.)

અગિયારુ વધ

અઢાનની મરીની આખરના પઢાડીનુમના ચિત્રના એ-અટની આનુરૂપિ શ્રી એડ ડી વારિયા-
ના મથદમોના મળ ચિત્ર કેપરથી શ્રી સર્પી ખડાવાવાઓને એમના Indian Sculpture
and Painting નામના મળમા કનનવા મુકાચિત કેપરથી (આનુક્રિત ચિત્રકાર મચક)

અગિયારુ વધ વિષા શ્રીમદ્ભાગવતનો કથાવાન આ રીતનો છે. એક વખત એક નાડી માટ બરીઓ વડે પૂર્યોને પાડનો તથા ગોવા મારતો નોકુળગા આંખા અને ચારે તરફ કરે વર્તવના જાન્યો નામઆનમા કેટલી પે જાંચાના તથા નેટલી પે શ્રીજાના જાવે સ્વપી નયા અને ચોમેર દાદાદાર વર્તી રયા આ જાકુ એઈ શ્રીકૃષ્ણ તરુન વાપાગ નીજયા અને તે માટના માર્ગમા માતિની જઈને લાભા રયા જેવો પેલો સાઠ અલ્પત વેનથી ફાટતો તેમની પામે આંખો તેના જ કૃષ્ણે તેના આંખો પ-કી, તેને અઢાગ પનલા મુકી બજાપૂર્વક પાછો ઘરેલી નીકા અને અને જમીન કેપર બળાડાવી પાડયા તેમજ તેના શીંગડા બાવવે- એવા તે આમલયા તેના માગામાથી જ લાખ્યા નયા પછી તે નીચડા વડે જ શ્રીકૃષ્ણે તેને ત્યા ને ત્યા પુરો ચર્ચો શ્રીકૃષ્ણ નુ આ અદભુત ખરાકમ એઈ સી મનયામી કદ થઈ નવા અને પ્રેમઅગિયારી દ્રવિત થના થના તેમની અનપામ વીટયાઈ વનયા [૩૬/૧-૨૫]

જિરવટ

૫૫૦

વિવાદ પ્રિય હો! તું દેહલુ ખીની નિરાશખન,
રૂઢી અટલ ભેટુ થો, મતન ગિતઅનરનલે
ધરા દુઃખની સૂકી બિજવતો અચ્ચા હો કહે!
વહોડી પચપાનખી, લઈ ખસેડીમે ખોજકો,
'ગઈ જનનિ ગામ' તે નવ કદી ચ પાછી કહે;
કૂદી પ્રથમ નિર્ઝંડી તવ યદી તદા શંકારે.
પ્રવાસ બહોતો ગ્યો, નિન નયીન સંસ્વાતીએ
મિચાઈ ઉપરી યુવા, વદન વેગવંતો બ-ચાં;
દશ લગભુ ત્યાં હતી જલજલકો આઠોતરી,
પ્રચંડ પૂરે ત્યાં હવે દુઃખભેખરો તોડતું
અખંડ ગરજ્યા કહે, કંકુલ-કુદ્દ ગોખળન!
ઉનાડી પૂંદ કાલકૃત ભવના, હવે કુંઠી
પિચાડી છલકે નહીં, રાખ સુમાનમાં ના ટંચ;
આહીં અધરૂં મુકું રિગતકળી બધુ પી લઈ
ખાણકુચર હવે

દરદ નિતનું

૫૫૧

દરદ નિતનું હોયે માટે ભરતું પીગે પીગે,
શણ શણ તણી કૂકે ચાતું જીવનરસાય કો;
વધુ વધુ ત્યાં કોઈ મૂંઝા, વધુ વધુ વિરનરે,
જગીન કુરની દોડી દોડી પ્રેર્યાં નવો કુટે.
હુઝા નવ રાતું એવી અગાનીની જગત નહીં;
હુઝા ન જ કોઈ એ તો ક્યાંથી અંદે રિમિત પ્રાગની?
વગાડી રિમિતમાં જૂઠે અગાનીની તણી જાગની!
મયનમહી આ પાશુ પૂડી ઘડી નવ માનિતની!
કદિક ચાતું કે 'છટગો છટગો જ પાશિવ પાગમી',
વળી કદિક તો તારો 'એ નો મદા વધતો જતાં!'
દુઃખનજિમે સદા અન્ને પવિત્ર પ્રકાશની;
તરપિ ઉમટે છેલો કો' દિ માનન નિરાશની!
દરદ નિતનું લેવા રેતું નથી પડી શાનિતની;
તરપિ યદિ કો માગે તો ના રડ કાઢીયે ઝીણી!

પ્રભાસ મવણ

મારગદા!

૫૫૨

દે માગદા પચામ!
મન મામના ચેકતા દલભુજામ
માગદા પચામ,
દે બનમંગારી માગ
માગદા પચામ!
દિ' મનુની વગમી વેળા,
કાળનાં નવિન-તાણાં,
વાડી દારે ગિયો કાપનો માગા
ભેજનના ભેનામ!—માગદા
ઉપર લડિયા આમલે તમા
વગના વરા ભેનામ,
આંખડી ત્યારે ભેટની ત્યારે
ભલોનો 'જનમાગ'—માગદા
માંજ મુતારે, મવાજ જમાટે,
મુરયા માન-માનેડા
આવનાં છનન કેતના માયે
—જાપના દાઘ દુકાળા!—માગદા
ભાઈ મપ્યા મુંને વડતા રોડે,
બેનું મળી નહીંકો,
મીનમરી મળી રજમાં નહીં
અમગની પાનાડી!—માગદા
કોરેન માપ્યા તમાને મપ્યા કુદી,
આજ બધા એક તારો
કોઈને કાંઈ દેખ મને નહિ
મમના આ મી તારો!—માગદા
નું મરે, મરે પાય મે માગ
પાડની આંદિયુ વાતો
રંજિયુ ત્યાં કિયાતનાં તારો
ઉપરે કિવનવાળા!—માગદા
વાર મળી વાર, માલમું મુંડાં,
આકરે દાતનામાં,
એકેને વડપા માગવા, ભડા!
મિત ન કેમ અપૂર્વ!—માગદા
કોઈ બાનું નથી, કોઈ તબનું નથી,
તદ મનુ કંદ લીધું,
મનું મુંબાય મેં જ દલોમળી
જીવ ને અમરન પીધું!—માગદા
દડ દડો કિયા આંખવા આગ
નહીં વધારવ કાળ
એક ભાતું વને પાપમાં માગ,
બીજા માલ કપાળા!—માગદા
'અવપ્રકાશ'

આવની કાલનાં નાગરિકો માટેનું અધ્યતન આસિક

(૧૯૦૮-૧૯૦૯)

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતનાં કસ્ટોડિયોની તંત્રીએ કરેલી સરકારવાચક
આ સાથે બતાવેલા નકશાની ઉપાધિ દેખાતે ગાંધિનિવાસ, કસ્ટ
અરિયા અને પટાણા પાંચોનો આગળ દેખેનો

પ્રવાસરેખા

પ્રવાસરેખાની પ્રાચીન ઇતિહાસનાથા તો અપૂર્વ અને અધ્યાન છે તે સમજવાને અથવા તેની ઈ-દ આખી કરવાને ઇતિહાસપ્રમયો અને સમજાવેલા અદ્યત્ત અવરોધોનો અભ્યાસ થવો જોઈએ, પણ પટાણાની તાલન નજરે જ અખ્યારપુર નાથના બીજા એક મટેશનથી બાંધવાની નાની નાનીમા નાકાના મટેશને પહોંચાય છે અને તે પશ્ચિમ મટેશન રાજ્યહીન છે, જ્યાંના વનોમા છુદ્ધ બગવાને નિવાસ કર્યો હતો અને હવેના આખો હોનો પ્રાચીનતા-પ્રેમી પ્રવાસીઓ આ એ જગ્યાની પ્રાચીનતા અને પવિત્રતાના વધુનો કરતા યાત્રા નથી એમની ધાળી પર શેઠીકરણનાં અરિયા નુકીશત કરે તો તેનું નિવાસનું જગ્યા માટે પણ પ્રત્યેક સરકારી હિતીએ આ તરફના પ્રવાસમા તેનું ફરશ કરવા નિશ્ચય કરવો જોઈએ રાજ્યહીન અને નાકાના બને એક જ કિલ્લે જોવાનો પ્રયત્ન થયો કરે છે, પણ અવરોધન અને ચિત્તન માટે તો એ કોટધામ નાકાની જ બની તથા માટે વખતના અભાવે રાજ્યહીની મુલાકાત જની કરતી પડી ત્યાંની વગરો અને પહોડી સોદર્ય (જુઓ એક રાજ્ય મુખ્યચિત્ર) વચ્ચે આવેલા પ્રાચીન ધાર્મિકા ખંડેરાવાળા ચિત્રો જોએલા એટલે તે જગ્યા કરતા બહુ વચ્ચે હાલુ પણ ગિરુપ ને સરકારસામગ્રી જોવાનું નાકાના વધારે હતું

દાશીના સાહિત્યકળા-સચ્ચિત્ર સમજાવ અને મુખ્યપ્રતોનો
અમનદય કલામહેશ્વર રાજ શ્રી દુનુદામણ (એચ રામ ગ)

હાથમા અંદેશ થેતી ને કપાહારનો રંગો લઈ, સવારમા જ વાગ્યે પટાણાથી નીકળી, આઠ વાગ્યે અખ્યારપુરમા નાકી બહી, જન વાગ્યે અમે નાકાના મટેશને ઊતર્યા અહીં ક્યા યે સારા કપાહારગ્રહની મોઠવણુ નથી વગર અહીંથી પ્રાચીન જગ્યાના તો ત્રણ માહલ દુર છે ને ત્યા જગ્યાની મદક હીજ હવે બાધવા માઠી છે, એટલે મોટરજનમ કે રિક્ષા બઈ રહે એમ નહોતું અમે પગપાથા જ છુટકાવું અને સપાટા-બાધ ત્યા પહોંચી નથા નરમી જાણી હી એટલે પહોંચા પર ફરન-દશન કરી પાકી આરામ લેવાનું ઠરાવું કરતી નાની ટેકરી જેવા દેખાતા ઠગવાઓ પાસે જતા પદર કેવીસ ફૂટ કાંટા બેઠાણુમા મળી આવેલા મોઠા મારો, કમાનો અને નિવાસગ્રહોના વિગળા થાયા બાદકાળની એ મહાન નગરીનું સ્વપ્ન ખડુ છે પણ એ નગરી અનેખી જ હતી એમા નહોનો કોઈને વિષાદવણુને લહોની વ્યા-પારી વણુઓની ગઈ એ તો સામાન્ય સરસ્વતીનું મહાધામ હતું એ સમયની દુનિયાને ખુલેખુલેથી આવેલા ફરે હાલર પંડિતો પ્રતિવર્ષ ત્યાં વિદ્યાર્થી બનીને બાળી રહેતા. ફરે વિદ્યાનું કેમનોતમ પદ ત્યા મેજે ત્યારે જ છવનની સિદ્ધિ મનાવી મહારાજ્યા અને શ્રીમનોએ એ વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાધામના નિવાસ માટે નામોના

નામો માન કરી દીધા હતા જગતના આત્મોર્થમા સહાય થાય એવી પ્રત્યેક વિદ્યા તથા શિક્ષણની જોડ, કમ્પેનર, જવા, મુશ્કાત મગાથાના આવાયો ત્યા દીસા લેવા આવી જતા આને બનાવેલા હિંદુ યુનિવર્સિટી ૧૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓનો વિદ્યાર્થન સમાજના કેવી કાણુ નાખાવીડો બો નવે છે તેનો વિચાર કરીને નો અનિવારમા એમ સુધી નહોતો જાણીતા સામરે પહોંચી એ નાકેશની વિદ્યાર્થીના સમકારનું જાણુ ભારત પર કેટલું હમે તેનો ક કપાથ આવતો એનો

હનિદાસ અને એના અવશેષ વિશેષ પાનુ આપણા અનેક પ્રભાગને વાત અને છે (અના વિરૂદ્ધ પરિચય માટે આ આકાશના શ્રી અમૃતવાત પરવાનો લેખ નુકસા)

અને વિશાળ નિવાસગૃહો લેવા, અ-
વનિષ્ઠ માગો લેવા, મનનોની પીઠ પરનું
વિવિધતામય આકર્ષ્ય લેવું, સુખ અને અ-
મૃતિયા લેઈ આદીના આર્થિક બાબ ઉપર
સરકારી આર્થિકશોષ (પુત્રાતર) પાતાની
બારીક નજર છે અને બતાવનાર ભાગિયાની
મરફતી કંગસર લેઈ મકાન છે આદીના
આર્થિકમગામી મળેલા પદાર્થો અને મૃતિ-
યા મુરસિતરીને નજરના મ્યુઝિયમમાં ગ-
અપાયા આપ્યાં છે અને ત્યાં એક અધિકારી
પાનુ રહે છે, ટેકરીક સગમ ફીટિંગ તો પ-
તેના મ્યુઝિયમમાં છે એકાદ કલાકમાં અને
લેખનિરીક્ષણ પૂર કરી મ્યુઝિયમ તરફ ગયા
આવાની ધડાઓ વચ્ચે મીઠા પાણીનો ફેરો
અને થોડા બેનલા મુસાદરને થોડી વાર આ-
શા અને લાગની આપે છે કપાનુ પાણી
નો એકલુ મધુર હલુ કે માસ આપા પ્રવાસ-
માં તેના સ્વાદ વાદ રહી ગયા નાવલના
મ્યાપમએ સંપૂર્ણ વિષાદપૂર્વકની ચાલના
ફરીને જ રચના કરી હશે. આગપાસની
બિની પણ બહુ સરખ અને કળાપી બહુઈ

દક્ષિણા નીચે એક જગ્યાની અને કે-
પાહાડોના રબરો આસી સ્પર્શ—કપાનુ પાની
બહુ જ હલકા કરી આપશે એવી ખાતરી માધે
અને પછી મ્યુઝિયમ લેવા વિષયમાં મ્યુ-
ઝિયમ કે નાના મગનમાં જ છે ત્યાંના
મ્યુઝિક શ્રી ચેલોને માટે નહે પડતાવા પા-
તાના નિવાસગૃહમાંથી ખાત્ર મગવા આ-
વ્યા. તે ઘણાં લોઈ મુખી મુલાઈની ધાગપુરી
(ફેમિલિટી)ની ગુનાના મ્યુઝિક તરીકે અધિ-
નાર બોલાવી ગયા હતા, એરેકે માસ નાગને
તેમણે અત્યંત અને પ્રાગના મ્યામુટની
નજર બહાર મહેલે લઈ એવી મનિયા,
પણે ને બહારપ્રતિમાઓ બતાવી આપણા
મુવર્જકાન, મિલપકાન અને ચિત્રકોના
પાઠ્ય માધ્યમ તરીકે આ વસ્તુઓ મળે તો
નેર્યા જરૂર અનુભવ પ્રતિબાનું ફર્મન અને
પ્રમાદ પામે.

શન ત્યાં એકવાય એવી કોઈકોઈ નહેાવી
અને માંડે પછી વજીરી ટ્રેન અગાઉ પહોંચા-
ની જ હતી, એરેકે બાગને મિશાઈના બંધો
પાળ મુજી કોરી જતુ પડે એવી લાગની માધે
અને ત્યાંથી આસી નીચા અને માંડે નો
પાગ પરખાગાં હાજર થઈ મકાન

સમાવર્શન ચિત્રાવલિ (૭)—‘પાતળી પરમાદે’

મુકમાર નવપરીક્ષિત બાગમાંના આપ સેનાના મગાચાર કાર્યોનાર મળે છે, પાનુ માનિ-
આના જુદિયાઓ અને કાલકા વડીલાના કાળને નજર પડે કદના નથી. આનંદ કદાચ
ફગુ હવલ હવવાના કાળમાં જ આ નેરો પથે બિનામાંના બોલ માનુ હકુ રહુ કે તેનો
વિચાર મોઈ ફગુ નથી. કુટુબના આવા હવનારા તકમની પત્ની મામુ મગમ અને
વડીલાની બહિની તાલીમ લેવા જમા નાના રાય જે અગવા ન ફે તાપનુ તેને મળા-
ફળા અને મ્યુઝિક આજોના પા પડ છે તે મદદ કરવાની મળિ બ નુમાય છે ત્યારે કપા
કલગાવમાં પડી નિજનીના ગામથી છડે છે. એવી દેરી જે પાનુની પરમાદે મુશાલકા પપર
સા જાળને નજર પડે એવી રાહી નથી. દેવાઈ કપાની કે મગુ આપવાની તામદ નથી; પરનુ
જાતિના આનદાનેને કપગડે પડી લેઈએ નેટરી અવાગી મગી રહે છે અને મીઠા માનિ-
લના મુલમુલા સમિક વેરાનને અખર સા બિચારી બાગની ચિવા ફરી પાનુ ન જ દાય
ત્યા બીજાને જોન ફરી નાજે છે લાગાર બેઠકે જુવાન મેળે મગુ નાય છે પાનુ
મગા ગામ અને ડેના નિસામાં એ માનિઆના મેરમાને બાગી થયા છે
પ્રખુને નવાય એક વાર એ પુરુષ અને તરફાની માન કે જે લાગે

આ ચિત્રાવલિના અમર વિચારો પ્રદર્શન મામમાંના પ્રચાર અને ફગુ ને સારો બાધુ છે
અને તેની અનુભવ શોધક્રિયામાં અમર થઈ છે એના મુરખિત પાના ને પાદનજી માટે જરૂરી
બાઈ ફરી ને અનુભવની મારફતે પાનુ મગા કે અનુભવને કપાના કપા સામાન્ય

પુરાણ પ્રતિષ્ઠા કરી

● પ્રવાસમા ધાર્યા કરતા વધુ રોકાણ થવા લાગ્યું અને બનારસ પહોંચવાની તારીખોમા મોટા ફેર પડી ગયો. હિંદુ યુનિવર્સિટી બધા થઈ ગઈ હતો, ગિરોજા બહારનાગા આકથા ગયા હશે, એ બધા બધા સામે અમારી મોટી આગા અને આત્માસત કાશીનું 'ભારત કલા ભવન' જેવાના હતાં યુનિવર્સિટી તો બધા થઈ જ ગઈ હતી, પરંતુ તેની આયુર્વેદિક હોલોના પ્રિન્સિપલ, આપણા વ્યવસ્થાપકશ્રી શ્રી બાલકૃષ્ણ અમરજી પાકેકે મારી રાહ લેવેલેઈ અને નજીકે અજયની કામગીરીએ બનારસ છોડેલું છતાં પોતાને ઘેર અમારા આતિથ્યની પૂરી સજ્જતાઓ અને વ્યવસ્થા મુકના નવા હતા, માત્ર અમને એમના સૌભાગ્યપૂર્ણ સમાગમને લાભ ન મળ્યો મહાદેવના પવિત્ર માલનીયજીનું દર્શન પણ ન મળે શક્ય આજી રહેલા પ્રાચ્યાપદોમા ખેંચત

કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ

(કાળ-પાપ તાર પાકારો ભંડે)

વાવિયો બીડ હતાં વાઘપાડી ને, અંગાર કરમ આચારી છ
રામજી તો ય એના રિયાયા પ્રમથવા, રામકથા કોધારી છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
રામજીહો વળી લપટ પૂરો, વહની વારો નવ છ
માનુની માયા પરદરી એણે પૂન્યા રથવીર પાવ છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
જેસણ જનનો મોરટો, કુદા કરમ તણે નવ અત છ
સતી તેજવના સરણ લીધા, સત થુ યાયા તત છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
બાળ નરેને બગવા પારી, જગત્યા બારતખડ છ
મોરજીવાળા મૂલીકર રીયા નેનકર પરચર છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
તાત તણે ફારા રીયા, પરમાટીને પ્રારી છ
ચોઈ તપસીની કીરતિ સતો' પથાપડ પરકાશી છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ
અવખ તણે એક તણે બેઠા, પરદા કોયલા માપ છ
પ્રાહત સો પરમજવા એણે, ભવની કાળા નવ છ
કામણુ ઈકોણે કર્યા હો છ

તનુમુખ બાંદ

શ્રી સુખલાલજી દેવી મુલાકાતનો ફાણિલાળ પામીએ અમાર મથક કાશીમા જ શ્રી રેવાબાઈ ધર્મસાગમા ફેરવી નાખ્યું અને પહેલી જ તક બારત કલા ભવનના સરમાપક, હિંદી સાહિત્યના અભિજ્ઞત ઉપાસક અને સર્લક સાય શ્રી કૃષ્ણરાસજીની રીધ ફરી રાત્રે તેમને ખબર મળતા જ માણસ સાથે કહાણી કે સવારમા તેઓ પોતે જ અમારા મુકામે આવશે

સાય શ્રી કૃષ્ણરામજી

● એમનું નામ આને હિંદી સંસ્કાર-ગંડોમા અજ ક્રોધીમા છે કાશીના એક પુરાણા ખાનદાનના તે વસાજ તેમનું વિશાળ મકાન બંનેબર ઘાટ ઉપર બધવેત્રુ છે કેહીયે નવીકી ચીકો વીંધી ત્યા પહોંચતા પ્રથમ તો આજ્ઞામણુ જ સાય, પણ એમના ઘરના ઝંખા અને બનારીમાથી નગાજના ધાર્ત્વ કે ફરીન સાય રૂતે વિચિ

તિચિ નવીનતાઓની અમુલ્ય લદાગી કરે છે. પોતે આજ ૫૦ વર્ષ ઉપરની વયે પહોંચ્યા હશે અવપણથી જ દિવિઓ, વિઠ્ઠો અને કલાકારોના સહવાસમા બેઠ્યાં છે. સમૃદ્ધ, અમેષ અને હિંદી માહિત્યના મર્થેણ છે એમના ચારિત્ર્ય અને વિદ્વાતાની સુવાસ ચારે તરફ એકસરખી પગારી રહી છે એમનું મુદ્દ એક આંતરિક પ્રતિભા ધરાવે છે. એમનું વિનમ્રજન વિશાળ છે. ૧૯૧૮મા કલકત્તાના પ્રવાસે પ્રથમ નીકળેલા ત્યારે તેઓ 'હેન્રિસ હોડસ' નામના બનારસ કેટીએન્ડના એક મકાનમા રહેતા હતા અને કલારસિક પુસ્તકતરીએ સમયે પણ ગિરોજા એમની ખયાતિ હતી એ મોતીબાદ બનીન પણ એ પ્રવાસમા હતા તેમના મેટ્રી આગિ ક્યેટર શ્રી હાઉમ્લ ફેસલજી અમને તેમની મુલાકાત કરાવી હતી. તે વખતે તેમના ઘરમા પુરાણી ચિત્રકલાનું મહાભારત ભેંચુ હતું. એ મુલાકાત પડીના બા બધા સમય દરમિયાન તેમણે એ કોખને એકે તો ઉત્તમ પરિવાર કહ્યાં છે કે તેઓ આજે સુ. પી. (યુકા પ્રાતો)ના એકવા અને અજગ્યુ કલામર્મજા ગણાય છે એમના જીવનસમગ્રતા પ્રવાસથી 'મામરી પ્રચાલિની સમા'ના આશ્રયે કાશીમા જ તેઓ એક સરસ વિવાદય અને સંકિત તેઓ માત્ર એ સંસ્થાના જ સવર્ચનમા અર્થો રલા કે અગાસા અબર મળતા જ, પોતે એક નવા સરોજાનના માટે પરબા જવાનું ધારેલું છે તેમણે મેત્રણુ દિવસ સુધીનું દેલ્યું.

સવારે નવ વાગ્યે તો એમની મુદ્દ હાનિમય સોય મુકાનું, પર્મ સાળાની એકરડીના બારણામા જ ફરીન થયું વર્ષોનું અતર રીયાછના ચિરસંબંધીની જેમ તેઓ કોડીને મળ્યા પોતાનું મકાન કોડી અર્ધે કેમ રલા છે બાબત નરમ ઠપકો આપ્યો, મારા પ્રવાસનો આશય ક હાસા સમજ લીધા અને મમબની કિમત ચિહાનવાવાળા તેમણે પહેલી સૂચના એ ફરી કે અમારે ગરમી વચે તે પહેલાં સારનામુ ચક્કર લગાવી આવવું, અને પોતે ભારત કલા ભવનમા જ અમારી રાહ ભેટા આપેા દિવસ રોકારો એમ નહી કહ્યું

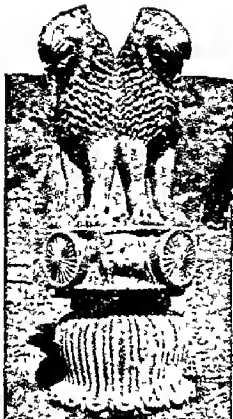
સારનાય જવાને અમે છકડો ફરી લીધા કાશીમા ભાદાની ગાડીના 'છકડો' અને 'ડાંગો' એવા બે પ્રકાર છે, ડાંગો મોટી પહોળી નીચી ડાંગઘટ્ટ જેવો હોય છે તેમાં ઘોડા તરફ પીક રાખી, પાલળ પગ રાખી એકબીબની સનવડ હોય છે છકડો તો નાનકડી ફેરી જેવો બેસાતા બેઝબીબની પીક અડાડી અંદર બેમે હાથ વડે બુખાની દારીએ પકડી રાખે અને પગ બહાર વટલાવી દેવાનાં બે છકડો પારોપાસેથી પસાર થાય ત્યારે પગનું ભેખમ ખડ જ પણ કાશીની નજીએમા તો એ જ બાદલ રસતો ફરી શકે કાશીની પ્રભ પણ એ જ પરકા દરે ડાંગે તો સાહેબ લોકોની મગજ માટે નિમણ છે તેનું બાદ પણ વધારે. છકડોવાળા તો કેમ ફરી નિર્વાહ ફરી સાતા હશે તેથી બે વિચાર માય અમને સારનાયની દસથી બાર માલકની મુસાફરી સાક ત્રણ જણ માટે માત્ર સવા રિપયામાં છકડો મળે તો તેમા વળગી વખત કારત માતાનું અંદર પણ જેવાને કસાવ હતો છકડામા એમનું ફાવે તો લહેરે તો આવે છે જ નાણે આપણે જ મરતા પર હોડતા બતા હોઈએ એમ જુદીથી આસપાસનું જીવન નીરજવાનું મળે સારનાય પહોંચતા સુધીનો અમારો રસતા નગરના લોક જીવનનાં વેશો જેતાભેટો સહેજમા પસાર થઈ ગયો

સારનાય

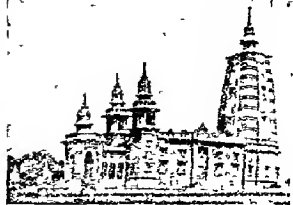
● આ એ જ સ્થાન. અ્યા ભગવાન શુદ્ધ પ્રથમ ધર્મપ્રવચન કર્યું હતું તેના અગરજમા અર્ધો મુનલ્લખ દિવિબહાર નામના મહ બધાથી હતો, એક અતિ ઉચ્ચ કોઠિનો કલમય મુદ્ર પડેલો, લિહાંગે હતા, એ

કાળી બાનુ' સારનાથની પ્રતિષ્ઠા અને અસીદ ડાબા દેવતાપીથાઆસના કાળા સિદ્ધચરિત્રે પ્રજાજાનોઆ બાન એ કાળના ટિકપડોન-વનો હમણ નમુનો નણાય છે જમણી બાનુ ૧૯૩૧માં શ્રી અનામરિક ધર્મવાસના પ્રયત્નથી સારનાથ વિહાર-નો ઇતિહાસ કરીને એના પુન પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી તે 'મુવ નવમુદિ વિહાર'

પરિચય પણ બહુ આહકાદક અને સુવાસમય અને છે કેવા નેજા-ન્ધી, નમ્ર અને તરફ સાધુઓ રિતવર્તમાનને એ વિહારની એવા મા અને બૌદ્ધ આદિત્વના પ્રચારના કાર્યમાં અવિરત પડ્યાપાશ્વ રહ્યા છે એ જોડે એ ત્યારે આપણા હીંચરા સેવામંડળી અને સદાવા-મ્યોના માનસ પર અનુકંપા ઉપર. આને પણ એ એ કર્મને આરા સેવાભાવી અને ત્યાગી માનવો માની રહે છે, તેા યજ્ઞ બુદ્ધ બનવાન તથામતાના પાવક પરિચય અને સમાગમથી સર્વાંગે સ્પર્શા દેવી ઇશ્વોની વાત શી કરવી ? અનેક વિચારોથી વેરાતા અમ તે મ્યાન છોડયું ત્યારે જ પચાત આભો કે સવારથી આવાર મુખી પેટમાં નરા થે કેડા મર્યો નથી.

ર. મ રાવળ

કેટલાયે પચ્ચમે ને આથીએક મલિયા વાસણા નદીમાં પૂજાખવામાં નદીમાં ખડકાઈ ગયા હતા નિબનદામ પછી લગભગ એ વર્ષ સુધી સારનાથનું નામ કોઈએ લીધું નહિ ૧૯૦૯-૧૩માં સરકારી ખાતાના વિદ્વાનોએ તેના ક્ષેત્ર, સિક્કા ને સમારકામ ઉપર 'મ્યાન આપ્યું મૂલ મન્ધ કુટિ વિહાર

● જે બહિ અને કુપાસનાએ સારનાથનો સુન્ધરરેહ ધરયા હનો ને તેા હવે કોણ બલે પાળા ક્યારે જન્મગે, પણ સીંચોનના બૌદ્ધ સાધુ શ્રી અનામરિક ધર્મપાથે એ મ્યાનની પુન પ્રતિષ્ઠા માટે સમ્પન્નીને અમેરિકા આદિ દેશોમાં બ્રમણ કરી, ક્રમ એકકુ કરી, અસર મ્યાનનો નિર્ભય કરી. ત્યા એક ચૈત્ય મંદિર અને વિહાર બાન્યા છે એ મંદિર બધાપુ ત્યારે મોટા ઉત્સવ થયો હતો અને નવા ચૈત્યમાં બુદ્ધ બનવાનના ખસ અવશેષો, જે સરકારી ખાતને નાધારના મુખ્યોમાથી મળેલા, તે એક સુવર્ણ-નળ્યામાં મૂખી, હાથી ઉપર પધરાવી, સરકારી અમલદાર શ્રી ક્યારામ સદાણીએ ત્યા અર્પણ દના

પણ એ સ્થાનની વિશેષતા તે એ ચૈત્ય મંદિરની અંદરની વિમાળ બૌદ્ધ પર આલેખેલા બુદ્ધ-જીવનના ચિત્રો છે અજન્તાની શૈલીના આધાર લઈ નંપાની કલાકાર નેમુએ પર્ણકાય માનવપાત્રો દોરીને બુદ્ધકાળ પુન' ત્યા સજ્જ કરી છે. એ કલાકારે ધર્મપ્રતિષ્ઠા જ એ કામ કર્યું છે, એટલે એ ચિત્રો દ્વારા જે વાતાવરણને અનુભવ થાય છે તે પાવનકારી નિર્ભળ આનંદ આપી શકે છે અને જાને પ્રેરનારા આદર્શો ઉચ્ચ હોય તેા કેવું પરિણામ આવે તેતો સુદર નમુનો પૂરો પડે છે. આ ચિત્રકામ જોવાને હું ધણું વર્ષોથી ઇતેન્નર હતો, એટલે આમારી હૃદય કર્તા કરવાને દેવધરના એવી બની કે બીજો જોવાના તાનમાં વિહાર બુદ્ધો કોવાનો સમય ધ્યાનમાં રાતો નહિ અને રખવાળ કૃત્યોના લઈ ક્યાક જતો રહેશે સુખમયે બાઈ મજાવાએ સામિતિકેતનમાં આવી ગએલા એક વિશેષી બૌદ્ધ માધુને નિવાસ-ગૃહમાંથી સોધી કાઢ્યા અને એકાદ કપાની હાકડે ક્યા બાઈ કૃત્યો વાળા નોકરનો પત્તા મેળવ્યો, અહીંના વિહારના એ સાધુઓ

કુકડો અને શિયાળ

એક બુદ્ધો શિયાળ એક મામના પાંદરમાથી પસાર થને હતો ત્યા આગળ એક કુકડો ચૂળનો હતો નેના પાંદર પડતા શિયાળે મોઢું યુક્તિથી કુકડાને પકડવાને વિચાર કર્યો પછી કુકડાની નજીક જઈને શિયાળે કહ્યું, 'કા બાઈ' આજખાલ પો છે ? તમારા પિતાની સાથે મારે ધણો સારો સબ્બ હતો. નેતો અ નાનું પણ બહુ મધુર અચારે પણ હું આદીથી નીજગતો ત્યારે તેન આવન સાંભળવા હું રોકાઈ જતો. કેટલો આશ્ચર્ય તેનો સ્વ' તમારું કંઈ પણ તમારા પિતા જેવો જ મોટો હતો'

શિયાળના ખુશામતિયા શબ્દોથી મૂર્ખે કુકડો કુલાઈ જતાઓ. 'હું પણ મારા પિતાના જેવું જ નાઈ શકું છું કહી મધુરતામાં હું મારા પિતા જેવો જીવતો નથી' એમ બોલી કુકડાની ટેવ મુગળ આખો બંધ કરી, પાંચો દડાની તેણે બાયાતુ શરૂ કર્યું. આ તડો લાખ લઈ શિયાળે કુકડા મારી કુકડાને મોઢા પકડી નામવા માડ્યું મામના કુતરાને આ વાતની ખબર પડતા તેમણે શિયાળને પોષે પકડ્યો. શિયાળ મારે હવે બચવાનો માર્ગ રહ્યો નહિ, ત્યારે તે સાધી કુકડો બોલ્યો, 'કો બાઈ' હું તો હવે અમરતો થ જીવતો રહેવાનો નથી પણ તારે જીવ બચાવશે હોય તો એક કપાલ દુરસ્થ પુ હ મોડા અવાજે ખમ પાડીને કુતરાઓને કહે કે જે કુકડા મેં પકડ્યો છે તે તમારા જામનો નથી, એટલે કુતરા પાછા ચાલ્યા જશે'

સરકારે રોકાઈ ગએલા શિયાળ પોતાની બુદ્ધિ ગુમાવી મોઢા અને ખમ પાડવા માટે મો કપાલવા નંધા કે વરતન કુકડો તેના બદલામાંથી છટકી ગયો નિરાશ વરતે શિયાળબોલ્યો, 'હું કેમ મૂર્ખ' કે હસમયે મેં મો કપાલવા' પંખતોને કરતા કુકડાને બદલાવવા વાન્યો, 'હું પણ કેમ નાશના ? કે હસમયે મેં આખો બંધ કરી નાખા માડ્યું' (સરકારી કપરથી)

દિમતલાલ લીલાધર માંધી

સી મવદર ગામમાં જ્યાં નવે પૂજા કે ચાપાટનો ખેડાડી માણ છે તો એક નાનું ડાકર પાન ટપ દંધને જવાબ આપે: 'રથડો.' આ કપરથી એક નથી સમજવાનું કે રથડો નિવાસ બીલકોને ચાપાટ રગતાં ન જ આવતુ હાથેથી બાપુની ટેલીના ઓરડા આજ વર્ષથી ચાપાટ રગવાનો અપારિત દેવો. કાથેથી બાપુ તેમના હાથરિયાઓ સાથે કોઈકોઈ વખત સવારો-મવાર ચોનકા કાઢતા. પાનુ એ મહુ ના, રથડો કહેનો તેમ, માત્ર 'કાટા કલાશી' બલે ચાપાટ 'રમી' બલખનાર-ખરા અર્થમાં રમી બલખનારનો એક માત્ર રથડો જ.

રથડો ગામ ખાતે ચાપાટનો વિગેતા (champion) હોવો ગામના ચુનકા કલી મકાસ તેવા રમનારાઓને નેણે અરે નોતરિયું બરત આપીને પોતાને બીનહરીકે પુગાર કર્યા હોવો.

ગામમાં કોઈને રેર મહેમાન આવે અને ચાપાટ રગવી હોય ત્યાં રથડોને તેડાયે. રથડાની રમત જોઈને મહુ મોગા આગળાધારી બધા ધાર્યા માત્ર નાખી બલખનાર તો રથડો જ અને કાઠીની ચાલમા તો બીજો કોઈ ખેડાડી એના પેનડાગા પગ યાદી મકે નેગ નહોતો. રગત શરૂ થાય કે પહેલી જ ધારે રથડો દસ કે પચ્ચીસ માણ નાખતો ફાય છે અને રથપર કાઠી માટની માર કરે મહુ રગનારા કાઠી આંખે જોઈ જ રહે. ધાર્યા દાખા નાખવાની એને અજબ ટાવટ હતી તોડ પછુ પહેલવહેલા રથડાનો જ થતો તોડ કરશે હોય ત્યારે રથડો પોતાના બીડીએ કે કોઈકોઈને કાળામેશ પઈ અંધક એક, હાંકે મળુની કરના હોય તેમ ધીમેધીમે ફેંકાવતો આ વખતે સહુ સમજ જતા કે રથડાની ટાંપ મઈ કાઠી 'ખેરવા' કપર છે 'રથડા, એકી સીલી કડાડી દે, જાનુ માણા નાખીને,' કોઈ રથડાને સૂચના આપતુ અને રથડો હાથમાં કાટાં લઈ, એ લીલી કાઠી ઉપર નજર ચોટાડી, એક, બે અને ત્રણ વખત ખખડાથી, સાથે જ ત્રણ માણ નાખતો અને મહુને તાલ્લુક કરી મૂકે. કેટલાકને આમા રથડાનો આ રમતના વસ્તો મહાવરો દારખખત લાગેતો, કેટલાક એને રથડાની આનખી-આની અજબુત કપમત અહુતા, તે કોઈ અગમચાતા આપણે, એકાએક બધી ક્રિયાઓમા અગમચાત ફરીન કરવાની આવેત હતી તેઓ કહેતા: 'એ તો કોઈ બાવા પાગેથી વિજા મીખી આલ્યા છે.' એ ગમે તેમ હોય રથડો ગામ ખાતે ચાપાટનો અદન ખેડાડી હોવા એ તો નિઃશંક એની આ ખ્યાતિ અટખેપર બિના ફરવીસ ગાડમા પ્રસરી હતી તેની સાથે એકાદ રમત રમત એ ટવવને દહાવે બ-ભુનો. અરે, રમણે તો દુર શુ, પછુ તેને એકાએક જોવામા પછુ લોડા અવે જોતા મવારમાં જ કાથેથી બાપુની ટેલીના એકા કપર રથડો રમવા ખેડો હોય ત્યાંકે જોનારાઓની હઠ બમની કામે જનારા દારિયાઓ ધીબર નામ વિસાઈ પાડી જોવા લેખા રહેતા નવીએનહાવા જનારા-એ નહાવાનું મોડું કરીને પછુ રગત જોવાનો દહાવે લેતા પરમામના નાટકોનું પછુ એકા સામે ગારા લેખાં રાખી, હાંકા મુઠરી રહે ત્યા મુખી આટામાં ત્રાગ બરાલી રાખી, રગત જોવા કરતા. અમે તે જગ્યાએ ચાપાટની વાત નીકળે ત્યા રથડાનું નામ લેવાવાનું જ: 'રમી બલખનાર તો એક રથડો સીમવદરમો જ; બીલ બધા એનાથી દેહ'

રથડો નતોડ

અરમાન અને અભિમાનના અણચિંતયા અંજમની વાર્તા

રથડાની આ નિપુણતા અને ખ્યાતિએ એને ધીમેધીમે બિહડ અર્થિક બનાવ્યા વાવવાતમા આત્મકાંક્ષા રથડાની તેને બરી આપત પરી. જવાતેવા સાધાગળુ રમવાવાળો જોડે તો નેણે રમચુ ય બધ કુંડ; પછી ગાથાવા ચાપાટનુ તો પૂરું જ શુ?

'હવે એવા હળા રમવાવાળો હોને ને શુ રમણ? મારી મુઠ કાન' ની ધમ્પી વખત એ મૂકેને વળ આપેતા

પછી નો એનુ અભિમાન એટલી હદ મુખી પહેામુ કે કાથેથી બાપુની ટેલીએ રમવા જવાની પાનુ ઠેણે ના પાડવા માડી

'ટેલીએ રમવાવાળો કોણુ છે, હંતો બતાવે ગને મારી વચ્ચે કોઈ માની દીએ તો ખરા કુંડ'

દરલા રસિદો રથડાને ચલાવતા 'રથડા, આપણા કાથેથી બાપુ તુંડે રમી બલે?'

'હાંડ' જ વળી કુંડેનો રમવાવાળો? મારી કાઠી જુગમા પૂને ત્યા મુખી તો એનો તોડ પછુ નથી જતો' રથડો અત્યંત કપેશ-ચતિથી કહેતો.

'તેંબે તો વ બાપુને વ નતોરિયુ દઈ દે, શા?' 'અરે, એને નતોરિયુ હું એમા તે ક્યા પાટો કાઢાવે તો?'

'ને એકાએક કુંડેલાસનર?' કોઈ પૂતવ

'કુંડામાંકરે તો મારા હાથનો ચેકો નાક સધાર મુખી માગ મોરકા સાચવતો.' રથડો યુરેની અકાથી કહેતો

'ને બડબી?' 'એને તો કાટાં નાખતાં વ નથી આવતવા'

'રથડો કેવુંકે વેરે?' 'એના આપદારે કોઈએ જોનારી હાથમા યાદી છે ની એને રમતા આવડે'

આમ રથડો સહુને મળુત્રીમાથી કાઠી નાખતો. પોતાને એ

ચોપાટના એવાડીઓનો સમ્રાટ માનવા હાથે કિંદના બેલાડીઓ પોતા માટે ખાસ બેઠ રાખે છે તેમ રથડાએ ગોરધન સંપ્રદિવાને ખાસ વડની આપીને પોતા માટે લાલ ચમીડી જેવી ચાર રમણી સોમડીઓ કીતરાની હતી. એ સોમડીઓ વિના એ રમે જ નહિ

અને પછી તેો એને ફિવજન્ય કરવાના મોહ લાગ્યો. જેટલા બાળીતા રમવાવાળા હતા તેમની સાથે એણે હાલ મોનડીઓ વડે રમવા માંડ્યું અને સદુની સોમડીઓ મારીને પોતે ને તોડ કર્યા હોય તેના રંગીન ઢાપ પોતાની સોમડીઓમાં કાચમ રહેવા દીધા. એ નિરાશનીઓની કોઇ અમુક્ય પારિતોષકો જેટલી કિમત તે આપેતા કેઈ નહુવર પોતાને અંગેલ સખ્યાબધ ચાફ કાટ પર ઠાની રાખે છે તેવી અકાશી રથડો પોતાની એ પ્રખ્યાત સોનડીઓ રાખેતા.

એક દિવસ રથડો પોતા પ્રશસન વચ્ચે આભચ્છાયા કરેતા એ કોડે (in form) હતો, ત્યા કાચટબી બાપુતુ તેહુ આપ્યું 'બાપુ ટેકીએ ચોપાટ રમવા બોલાવે છે'

રથડાએ આવવાન તરફ પડ બેલાવી પણ પરવા કર્યા વગર કહ્યું 'હવે રમવા રમ્યા' ચોટા રમવાવાળા નીકળ્યા છાં બાપુને મારા હાથનુ પડ બાવાની ખુશ્દી થઈવાને છે' રથડાએ આમનયુને આગવી દારૂની બીજું તેહુ આપ્યું રથડાએ પહેલા કરતા પછુ વધારે તુલકારથી તે પાહુ વાળતા કહ્યું, પછુ તેના બિરોધે તેને સમભવ્યું. 'રથડા, તને એક નતોરિયુ મોડાડી આવ્યને, એટલે બીજવાર તાર નામ જ ન લીએ' રથવાની બે બેડી બધ.

'હા હા, બ એક નતોરિયુ આપી આવ, એટલે માત પેડી નુ'ડી રીથી રગાનુ નામ જ ન લીએ'

અતે રથગાદ રથડો ડોઝા 'ડીક, હાલ્ય બાઈ, હાલ્ય' બાપુને અને આજ હાથે રીને જ નતોરિયુ આપ છે, પછી હું કંઈ કર?' હાથમાં તેની પેટન મોનડીઓ રમાડતોરમાડતો રથડા બાપુની ટેકીએ પહેાંચ્યા

ટેકીએ જઈને તેણે રમત મગ તો કરી, પણ અલગ ઉપેક્ષાદિતીથી પહેડી જ થાયે દમ હાણા નાખીને દાવ લીધા અને આંખેપડે બેઠેલા મહુને છક કરી નાખ્યા પછી તેા એકીઆથે ચાપે સોમડીઓ ધરમાથી બહાર કાઢીને રમતી કરી કાચટબીને તો હજુ દાવતા માણા પછુ નહોતા પરતા ને એક પધનું નહોડ મુકાણુ ત્યારે રથડાની એક સોમડી તે લગભગ પાછા જવા આવી હતી અને ધરમા જવા માટે પચ્ચડસ દાણુ અને તોડની જ જરૂર હતી, કાચટબીને ચાક-ગાડ ઝસ દાણુ પરવાથી ચાલવાને દાવ આવ્યો અને એક સોનડી ચાલવા માગી, પછીને વખત ફસડસ અને એક વખત ચચ્ચડસ માણા નાખીને એખાણુ બીજી સોમડી મૂકી અને પહેડી સોનડીને ખૂબ આનન જવા કઈ, ફૂલ ઉપર બેસાડી

આ દરમ્યાન રથડાની એક સોનડીએ કાચટબીની પાકવા આવેલી સોમડીને લગભગ પીકી પકડયો રથડાને વિચાર કાચટબીની પાછી સોનડીને તોડ કરી તેને પાછી મુકાવવાને હતો, પણ એ ફૂલ ઉપર બેડી હોવાથી તેમ શઈ શકે તેમ નહોડ

'એય મવાલી' બેડીકણુ રાંતરાડ બાચડીની ચોટ ફૂલ ઉપર મુ બરાઈ બેડી છે?' કાચટબીની કાકી કોઈ યવત બચ્ચિ હોય તેમ રથડાએ તેને કહેશીને કહ્યું 'પડમા આવ્ય તો જરી કહું'

અને કાચટબીનુ કાનાબિમાન બેટબી આવ્યુ થોડો ધરવા ભરાઈ બેડો હોય અને બેડાર બેસક દુરમનની ઉરંડખીથી પાનેા વેરે ને બહાર નીકળી આવે તેમ કાચટબીએ રાખાવની વસપરવસાવ

ડેવને વડાદાર રહીને પોતાની મોનડીને ફૂલ ઉપરથી નીચે કુનાી 'રથડા, લગાવ' એને લગાવ્યું એ માણે લગાવ્યું' રથડા પહેાંચારેએ રથડાને પાનેા ચડાવ્યો

રથડો આવાર મુકી કીધા પગ નાખીને બેઠો હતો, નેવડે નેજુડ ઉપર અક્ષી બેઠો થઈ અથા બાળની આખો તેના શિકાર ઉપર ને તેમ તેની બને આખો કાચટબીની સોમડી ઉપર હતી આ વખતે બેડી મુખમુકા બેવા જેવી હતી આખો કીળી હતી, બને નેજુડે નેજુડે એથી, મામા રાહુની જેમ ધાર્યા પાસાંમાં ફેંકવાની મેમા ન કષાવમા લાવી, 'એ, એ, એ ને આ એ માણુ' કહી તેણે મેડા ફેંક્યા અને બેડોબર જે જ માણુ પડયા'

'બેડો! બેડો, બહાર ફેંક છે' રથડાના પ્રતાપમેળ પ્રમંભ કરી વનરાજને પોતાની શિકાર હાથ આવે અને નેવિજ્યારિગમ સાથે એ હેવા બધ એવા તિરદસારિમિત રિગત સાથે રથડો પોતાની મોનડી લઈને મોડામિયાબર બેઠો થયો અને કાચટબીની મોનડી ઉપર એ ટકાવ અપાન સાથે જેરથી પહોડી કાચટબીની મોનડી કાઢીને રડનીરડની ટેક સામી બીંત મુકી પહેાંચી એની પાછા રથડાએ પોતાની વિશ્વવના નરંથી બેડેલી નવર પછુ મોડકી અને થોડી વાર મુકી ત્યા જ રેરની ત્યારી વાળીને એ નવર તેમે કાચટબી ઉપર માડી (એ આખમાથી વરમનો વિનતાને ગદ અને પશ્ચિમ પ્રત્યેની મૂળા કાચટબીથી છટ્ટી સકાવ તેમ નહોતા પછુ મુ કંઈ થોંને જ સામે બીંતે રથડાને રમવા તેડાવ્યા હતાને પોતાને તો હજુ તોડ પછુ નહોતો થયો અને રથડાની તો બીજુ મોનડી પણ પરમા પહેાંચવા આવી હતી, સહુને બીક લાગી હતી કે રડો છટ્ટી જરો અને બાપુને નતોરિયું પડ બાપુ પડશે

હવે તો રડો પછુ જસાહમા આવીને દાણુ નાખતો હતો બીજુ સોનડીને ધરમા પહેાંચાયા પછી ચાર જ ધારમા ચીરડે પછુ અજ પહેાંચીને એ બે કોણી જને બેડવા જવાની તેવાડી કર્યા લાગ્યા પછુ કાચટબીને હજુ તોડ થવાની આશા હતી, તેથી નતોરિયુ ન ખાવા માટે તેમણે આમકપરક રથડાને વિસાધ્યા

રથડાની એકની એક સોનડી હતી તે પછુ ત્રણ ધારમા આનન નીકળી અઈ તેથી કાચટબીને તોડ મજાની રડીસડી આસા પછુ બીી જઈ પછુ રથડાની ખાનદાની કયા આંધી હતી? કાચટબીની એક સોનડી પેધર આવીને પડી હતી એટલે તેણે પોતાની એક સોનડીને કોઈ અખીરની અઘાથી ધરમાથી કાઢીને નાડી બનાવી આગ કરવામા તેણે કાચટબીને રમત રમવાની તક આપી મહડ ઉપકાર કર્યો હોય તેનો એણે કર્યો પછુ કમનસેહીએ કાચટબીની મોનડી ફૂલ ઉપર હોવા છતાં રથડાના ત્રણ દાણુ પડવાથી ઝાડી સોમડીએ તેને તોડ કર્યા

'મું મોડા લડને રમાવાયેસા હશે' રથડાએ કાચટબીની મોનડીને ભગમગમ મતી ટકાડી મુકતા કહ્યું અને પછી બી ન ત્રણ દાણુ નાખીને છેડકી સોનડી પછુ તેણે ધરમા મોડકી

કાચટબીએ નતોડ પડ બાપુ

રથડો બેઠો શતાશતા ભોર્યા 'કહી ચાટો કહી ચોપાટ રમ મ મ ટાવા હે છે' અને પોતાના મોડાકા લઈ, વિનતાની મેગા ચાલ્યા ત્રણ

કાચટબી તેના સાબો માખળીને નમેંગમ સળી લાડ ન તેગમે એક હાથ જરેશી લેવા જત્યા, પછુ બેચ્ચાઈ તેગમે વાચ્યા તે દિવસે ટાચરામા સહુને કરુણા કંડવા જેવે જેવા ગઈ પરવા કાચટબીને તો સામે વાજુ પછુ ન બાવ્યુ બીજું બુતુ તો ડીક, પછુ રથડો ચતારજતા કહી ચાટવાની ફે ગાજ દેતા નયા હતાં ને આખી કાચી કેમની નામેરાડી હતી તેમનુ નતિઅભિમાન સળની કીડ્યુ

કુટુંબ આખાને આઃ વિવસ મુખી કમુજો ગળે ન ડોતર્યા આમ આખા-
ના વાત પ્રસરી નાં કે રૂઢોએ આપુને નતોડિયું પડ આપ્યું. 'જમ્
ખંડે રૂઢવાણો છે'... 'આપુ કેસા આપુને નતોડિયું અપી
આવ્યાં'... 'ગાળો રમ્ય ભાંડે લોડાં' આમ એ મોટે નેના વખાણ
થવા માંડ્યા.

આ બતાવ પછી રૂઢો બીનહરી ન યાદની રૂઢો રૂઢા લાગ્યા
કેઈ ધકળુ 'રૂઢા, તને હજી મુખી નાઈ નતોડિયું દીધું છે?' તે
એ જવાબ આપેના: 'મને નતોડિયું રૂઢવાણો તો હજી એની ચાના
પેટમા હશે કેની માએ સવાશેર સુડ આપી છે?'

થીજ બાજુ, કાઠરબીને ધા રૂઢાને બંદે વધારે ને વધારે
અસહ્ય બનતો ગયા. નેમની એક જ અળખા હી 'ખે નેમ રૂઢોને
આએ મોકડાના આહીરને નતોડિયું અપડાતો ના હું ખેર'

હિવસ હપર વિવસ જવા લાગ્યા રૂઢાની આત્યશય પળ
વધતી જ નહીં નાશ્યે વચરના માતેલ જુ ટિયાની જેમ રૂઢા રૂઢા
લાગ્યા તેના મોકાઈ અભિમાનવેળાથી તેના પ્રસસકને પલુ જાનવા
માંડેલું કે હવે તો આ આરેસ આખસને મોકાઈ કાઠ નાખે તો મોકાઈ
માથાનો જડે તો દીન માય શેરને માએ કેઈ રૂઢાશેર રમી નવ ને
આનો મફ જોરે; નહિતર ડોણુ લખે કેપે રિણામ આપશે?

એવામા બન્યું એવું કે મીરાવરની પંડ દેડડી, જે કાઠરબીની
ટેકી વાળવા જતી, એ કાઠરબીની જાનના નામ આજનિયાજાના દેડને
ધેર નાતેરે મોકાઈ ત્યા જઈને વાત કરી કે કાઠરબી આપુને રૂઢા
આહીરે ચાપાટમા નતોડિયું પડ આપ્યું છે તે દિન આપુને કમુજો
નજી નથી જોતરે તો આ વાત કાઠરબીના બાજુએ, જે ચાપાટમા
ભારે રસિયા હતા, નેમને કાને પહોંચી. તેઓ મારી વાતે સીમ-
વર આભ્યા અંતે મારાને આશ્ચર્ય આપી રૂઢાને ટેકીએ રમવા
આવવાનું ચેલે—આહવાન મોકેસ્ય

જાગના સિયાર નવરા મારાએ સાથે મારામા બેઠેબેઠે રૂઢો
ટોડા છાકતો હતો ત્યા આપુના માણસે આવીને રૂઢાને બાહુ-
ભાઈનું રમવા આવવાનું આહવાન આપ્યું

આસપાસના ફસવીસ ધર સાજોએ એવા અવાજે રૂઢો મોકી
લડ્યા: 'હં દીધ્યહાલ હામે આ રૂઢાએ ચોપાટ રમશે? કે નં નતોડિયું
પાણુ છે છતા હજી ધરવ નથી થીયો?'

'બાહુભાઈને સ્વાઈ ચાખે બાજીરહી નયો ટાને છે' એવો એવ્યું
એને ખબર છે કે આ રૂઢો ટેળાં બાગી નાખશે? જ ન બાઈ,
ન, બાહુભાઈને કહે કે રૂઢા હામે ચોપાટ રમવા છતા ઊંચરિયું
હાંચે છળા રમી દેયો; હજી મૂળને મોકાઈ કૂંચાને વાર છે' કહી રૂઢાએ
મુઝીને પલ આપતા આપતા બાપુના માણસને પાછો વાળ્યો.

બાપુએ કહી માણસને મોકાઈ કહેવડાવ્યું: 'મરદનો દીકરા હો નો
બાહુભાઈ સામે પડમા આવી નં નહિતર નતોડિયું અપુડ અવરદ.
'ન, રૂઢા, ન; હં બાહુભાઈને જરાક હાથ વતતી આભ્ય એટલે
કામુકા નાગમા પન મૂકતા જ બુકી ભય' રૂઢાના મિત્રએ એને
પરાણે રમવા મોકાઈ પાછળ પ્રેમકાનું મોકાઈ ડાહ્યું
કેઈ શહેનમાઈને કાને એની સાપરવાહીથી રૂઢો તાડબીની
ટેકીએ આભ્યા અને બાહુભાઈ સાથે રમવા બેઠો.

આને જોનારાઓની હકેકેકે નખી હતી. રૂઢાના દરેક હવન-
ચલનમા અમીમ આતમિકસાર દેખાઈ આવતો હતો
બાહુભાઈએ પહેલી જ ધાંડે પચ્વીસ દાણુ નાખીને દાવ લીધો
અને એક સોનડી મારી.

રૂઢાને આવી જાનનો પ્રથમ જ અનુભવ હતો, નેથી દરેક અકુળ-
બાકુળ એવો અવાજ તેણે સાંભળ્યો. પળ એક વખત ત્રણ એને એક
વખત એક દાણો પડ્યા ને નખાઈ ગયો.

ની બાહુભાઈએ ફાવ લીધો અને બીજી સોનડી મારી.

પછી રૂઢાને કપરકપર માર પાકમા માત્ર બાજુએ તણુતણુ દાણુ
જ પડતા રૂઢા સહુ જોનારાઓને મળું કે આ ને રૂઢો મેકે છે બીજું
મોકાઈ આમ કા સાથે? કપરકપર ફાવ શેનાર રૂઢો ઝાપાત ધાવ
મુખી ઝામે એકા રહે?

બાહુભાઈની સાથે જ સોનડી ચાકવા લાગી
અને રૂઢાના ફર દાણુ પડ્યા અને એક સોનડી મોકાઈ
બાહુભાઈની એક સોનડી તો હવે પાકમા આવી હતી, ધરમા
જવા મારે તોડ થવાની જ વાર હતી મોકાઈ જોયોનીચે મેના હને
ત્યા તો બાહુભાઈએ ફાવ લઈને રૂઢાની મોકાઈ એક ચાકવી
સોનડીના પથે તોડ કર્યો 'તેને મારવામા પળ ન આપું
રૂઢાની આપે આધારા આવ્યાં, આ ક્યય એ સાચુ જ ન ગાની
મર્યા આ આખા બતાવ એની સમજમા ન આવવાથી તે બેનડક
મોકાઈ નં અને માણુ અજવાળવા લાગ્યા.

તેને પચ્વીસ દાણુ આભ્યા અને બીજી સોનડી મુકી, પળ તે
દરરવા બાહુભાઈની તો એ મોકાઈ ધરમા ચાકી મોકાઈ
સહુ આશ્ચર્ય રમત જોઈ રહ્યા

રૂઢા વધુ ને વધુ મૂકાવા લાગ્યા, કેમ કર્યા તેના દાણુ મર્યા
જ નોકતા પડતા. ધાવ નાખવા ભતાં હાથ ધોળવાઈ જતા હતા. મતા
પોમાં વડ લાગશે એ વાત તો મેકરી નેમ નજી નહોતી જોતમી
બાહુભાઈની ત્રીજી સોનડી માણુ ધરમા મોકાઈ' આ બધુ જોતાં
મર્યાબીના હાથમા તો કંડકાની પાળુ નહોતો.

રૂઢા આધારા મેવા બનીને આ જોઈ રહ્યો તેની માત્ર એ જ સોનડી
ચાકવી હતી તોડ લવાની તો આસા જ નહોતી, કેમકે બાહુભાઈની
કેનડી એક સોનડી પાળુ હવે ધેર પહોંચ્યા આવી હતી કાઠરબી
વેરડામિના જોડા આતમ માણી રહ્યા હતા

રૂઢાને એ નતોડિયું જાનવાનું નકી જ હડ નમે તેમ કમીને તોડ
કરવા એ ફાન ગાતી રહ્યા પછી બાહુભાઈની તો એ જ સોનડી
ચાકવી હતી પચ્વીસ અને એ દાણુ નાખે તો જ રૂઢાનો તોડ પડ
શ-તેમ હતો તેણે બેરોબર રૂઢાને મને પચ્વીસ દાણુ નાખ્યા
હવે તેનામા દરેક કાકરો આવ્યા પળ વખત મોકાઈ અજડાવીને તોડું
કરી દાણુ નાખ્યા, પળ મેનરશીએ એને બંદે પાળુ દાણુ પડ્યા.

નૂડા બાગી નયા દોષ તેમ કપરો હતોશ મહેને ધરવાની જેમ
એમી નયો. બાહુભાઈની છેકરી સોનડી એક જ માંચે ધરમા નવ નેમ
હતી. યવનનું સરેવન હાથાઈ મૂકવાની તૈવારીમા દોષ નેમ રૂઢાએ
ક્રોડ ધમખાતો નિ સામે મર્યા

સહુની આખો રૂઢા કપર મોકાઈ હતી કાઠરબીની આખામા
નિનો લેવાવાનું ખુસસ તરવનુ હડુ રૂઢાના પ્રમંગદો નીમામા
બનીને જોઈ રહ્યા હતા. છતા રૂઢો તો આ બધુ જોતા જ ન દોષ
તેમશય નજરે બેઠો હતો.

બાહુભાઈએ પડકારાવીને છેકરી સોનડીને પાળુ ધરમા મોકાઈ
સહુને એક આવી અટકેલા શાંદ જોડાર નીકળી પડ્યો નતોડ
નતોડ નતોડ

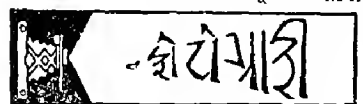
હવે કે મે વખતે રૂઢાની શય અંખામા અજાવારનું મગ-
કના પૂર ધસી આવ્યા અને છાતી મટકાની કીએ દેવા પ્રવર બચા-
વથી એ સહુની સાથે મોકાઈ લડ્યા. 'નતોડ'

અને પછી હાં 'હા' હાં 'હા' નરને માં ફાડી નાખે એવું અચા-
નુચી હાથે મેળું મળું.

હુંને રથડો શેરીનીઓમાં બંદરે છે અને જે મહિં માસુ મળે એને
પછે છે 'તમારો તોડ શ્યામ'.

અને પાછળ છેડારાએનું ટોણું તેના કપરે પથરે કે કંઈ બમો
મારે છે 'રથડો નેનોડ! રથડો નેનોડ!'

અને પરાંતપથી અકિત ચમ્બેલી રવડાની સુમાહુતિ આમો મર-
ણ્યબર્ધાંગિતથી ન-ઉતાર આપે છે ચૂનીસાલ મહિયા

હરીફાઈનું પરિણામ

હુંનું તમા બીજું દીનમ મોહક, નીત્યદનામ 'માનો લાડક-
વાયો'—હામગ સુનાર (નટિયાઈ), નોધપાવ (૧) 'પ્રવાસી'—
એક, શેરી(નગાનનર), (૨) નીક—અનામરાયોલી(અગામવાઈ)

આ મહિને પણ હરીફાઈમાં આવેલા ચિત્રોવાનું મેં પહેલા ક
બીજા દીનમને પાત્ર હતું નથી ત્રીજું દીનમ છતનાર બાહ હાસ્ય
મુતારના 'માનો લાડકવાયો' ચિત્રગાના પાત્રોનું હાથું નેસર્ગિક
કોવાળી ચિત્ર આકર્ષક બને છે વિષય તે સુચોત્તમ પણ હીં કળા
પરનું પ્રકાશ બહુ જ પ્રતિફળ છે મ વાહને બરાબર માથે આવેલા
પ્રકાશમાં ચિત્ર લેવાયું હોઈ ચિત્રમાં ડાયા વધારે આવી છે

|| માણનો ભાગ પચાઈ બચિ સાથે મળી નવ્ય છે અને પ્રકાશ-
નામું પર લેઈવું મુશ્કેલીન મુખ પર આવ્યું નથી, નેટકુ જહનુ
|| સચિત્કામ્ય છે અને બપોરે બનતા નુધી ચિત્ર લેવું નહિ પોટે
|| પાત્રાલેખન માટે તે પ્રકાશ અનુકૂળ નથી મેઈકઅપ તેમાં દુષ્કાળ-
રી સદગ બની મઠ બાહ હામને અનુકૂળ રેડના જેવર પરચિન્ટ નહિ
|| તારી દોધાથી તે ડેન્ટાઈઝી નજાય છે તે બાળકના યોગા ભાનની
|| જરૂરી બાળને તદ્દન ડીનઈ છે એટલે ચિત્રની ટેકનીક બળી નહાય

- જરૂર કરતા વધારે કાનઈ, ડિંગ કે મિકેકલ ન બગાડતા
  - ફરક ગીતે સામગ્રીના ફરકસર રહે
  - જૂલું ચિત્રાર સારે કામ કરવાની ટેવ પાડે
  - ચિત્રાર, ચોળા અને કીઈઈઈઈઈ ને રજૂ ચિત્રાર
- પ્રવાન અને છે

બાહ દેશીએ વાવવાથી આચારકિત આકાશની આછી બરી ભેક-
ગાંડ કપર પ્રવાને નીકળેલા મેઈક સુવાનની છબી લીધી છે આ
'મેગી-સિલ્કટ'(અર્થ-કાચ(ચિત્ર)ની રચના મારી છે કેન્ડેશોનર અને
ડેવેન પહેન્ટ બરાબર લાગે છે પરંતુ અંકુશોર ફગાવાના કેમરા
મુખથી છે તેથી આ યુ થ ચિત્ર હાલેયુ બળાય છે 'ફેમી-મેઈકઅપ'
નામે ઓળખાની આ ક્ષતિ સારા ચિત્રમાં થે જેના દે છે મિખાકના
ચિત્રો તેા ધમીવાર આકૃષ્ટ ઓક રોકમ પણ હોય છે બાઈ પચાલીનું
'પેઈ' ચિત્ર તેની સાક્ષી પૂરે છે બાકી આમાં પ્રકાશમાં લેવાએવા
એ ચિત્રનો વિષય તે ટેકનીક આરા છે

હરીફાઈમાં ચિત્રો મેનકલા આગ્રહ ફેક દરીઈ જતે પોતાના
ચિત્રોના મુજબે પગાંધના બેઈક કપર દલીલેથી નેમજ 'કમાર' આ
વાચાર ચર્ચાની બીઈ સ્વતિએ ન હોય તેવા જ ચિત્રો હરીફાઈમાં
મેકવવાથી સોમો મગય અને અર્થ બયરો. બસવન બંદ

ચક્ષુહીન દશામાં ત્રણ અંડની યાત્રા

તમે એવ દોવાથી નંદ જોડાએ જ કંઈ ધન્ય શીખી કહ્યું-
'નિર્વાહ થવાથી એ હીં છે પરંતુ જઈને કેન્ડે મિત્રાલેખ
ચિત્રતા જેના લોખંડિદુનનામાં ઈ થોડા નથી'

બનાવ વિશ્વવિદ્યાલયની ફોન્ટના એક સભાસદ પામે કમ્પ્યુટર
દાખુ માઈ પરદેશ જવા સાથે મિત્રાલેખિ માગવા જતાં શ્રી મુમોવ-
ચદ રોયને કપરના સમયે માલવવા પડ્યા આ વખતે નેજા એમ
એ, બી એવ મહિં નવા હતા અને વનુ મિત્રાલેખ મારે અમેરિકા જવાનો
નેગનો વિચાર હતો પરંતુ આ નિરંકારકુચ સમયેથી તેમને જઈ
પાનુ ટપ્યા નહિ આ બન્યું ૧૯૬૭ની માવગા તે જ વર્ષે દલ્લા
વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી સિમ્પોઝિયમ જેથી આ વળા મુમોવચદ અમે-
રિકા તરફ રવાના થયા, અને ૧૯૭૦ના ફેબ્રુઆરીમાં પાંચ આવી
દલ્લા વિશ્વવિદ્યાલયમાં અધ્યક્ષિત્વમાં લેવચરેક થયા

આ હઈ બાનીગોની વાત નથી કિદુનનામાં આઈલાયોની
મખ્યા ઈ ઓડી નથી પરંતુ આનું સાહસ, કદ નિશ્ચય અને આત્મ-
વિશ્વાસ અવિષ જ લેવામાં આવે છે આ દશિમે શ્રી મુમોવચદ
રોયનો જીવ જીવાન બેઈકર માનેદગક થયો.

પ્રારંભિક જીવન

શ્રી રોયનો જન્મ ૧૯૦૦ની સરગાંધિયા સમ્પ્રદાયમાં થયો
હતો ત્યા તેમના પિતામહ સીકે જઈ હતા આપ્યું થે કોય કહું
ત્યા રહેવ હડ તે એ વર્ષના થયા ત્યારે તેમના પિતા નિરાશુચદ
મેય ડી કાનપુરની પોઈટ ઓફિસમાં કારકૂન હતા ત્યા તેમને લઈ
નયા આઠ વર્ષની કમર સુધી તેમને ત્યાની પ્રાથમિક શાળા મા અ-
ભ્યાસ કર્યા ત્યા સુધી તેમની દશિ સાનું અને સુદઢ હડી તેમનું
સારીર પણ અડતલ હડ પણ નવમાં વર્ષની શરૂઆતમાં જ દેશી
અને ઓથેદિયાએ તેમના પાર હક્કો કર્યા, અને તેને પશિયાને
નેમશે આપ્યો પોઈ તેમનું મિત્રાલેખ મુખ આ કુદરતી મપથી
તેમના માળાપરે ધારી જ સામાની લઈ, અને વનબચનનું પેં સુધી
સુદાસન અનેક દેશી-પરદેશી કપવાર તેમને અજમાયી લેયા
મેવરે નિરાશ બની ઈઈરેકાને તામે લઈ તેમના અવશ બનીને બેકા

પરંતુ શ્રી રોય હતારા થયા નહિ તેઓ રેવ કરતા પુરુષાર્થમાં
વધારે માનતા હતા થેર મેકા આળસમાં સમય ગામવા કરતા પોતાના
બાઈની સાથે શાળામાં જવામાં નિશ્ચય કર્યો, અને તે પ્રગામે તેમને
શાળામાં જવાનું જરૂર હતું તે વખતે આખા અગામી દુજી કવળા-
માં જ એક અધ્યગ બા હડી તેથી ડીનાનપુરની શાળામાં તેનેમને
અવલુમગિન (કાત) અને અવલુમગિન પરજ બંને આધાર મખમો
પડ્યો ફોકમે વર્ષમાં અકબલિત, અચેછ અને બનાળી એ ચિવરોમાં
તેમણે યારી પ્રવતિ કરી પરીમાયા મેટાકાળના કિદાઈમાં કરવા
પણ તેમને વધારે માટે ચાલ્યા તેમની આ હેડિયારી અને કમ્પાઈ
બેઈક તેમના પિતાએ તેમને કવલ્લાની અધરાશમાં દાખવ કર્યા

પરંતુ આડી પણ તેમને મુશ્કેલી આ નહી, સિકિનેની બેકારીથી
નબરાઈ બનને મિજાતયે એક કરાન કરી આધવાઓને અમેઈ મેપા
વોરાન પચી સિમ્પાલ આ વવાનું બધ હતું, અને તેને બંદરે તેમને સગીન,
મુલાસીકામ અને વજીરકામ વગેરે શીખવવાનું તકો હતું આથી તેમનું
ચિત્રણ મેટલેથી જ અડત્યુ તેમણે મેં વનમ વનમ પરીથી જ બંને
જામ ગીખવામાં નાખ્યા પણ તેમના અતમા ફરીથી જ બંને
બજાર મચ્ચો અતારવાદન અને વજીરકામથી પોતાના નિર્વાહનો
પ્રશ્નો કલાય કોલાઈ મેં, પરંતુ આધવાઓની નિમિત્ત મુશ્કાવના

કરીને ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવનાર યુવક

પાતાના કાર્યને કેવી રીતે આગળ ધપાવવું એ વિષયના વિચાર તેમને હરરહેમત આપ્યા કરતા. તેમણે પોતાની આ આર્થિક સેવાના વિધાને જાણી પિતાએ ધારી ખુશીથી સગતિ આપી અને તેમના મિત્રણ માટે જે વ્યવસ્થા મિત્રાકારે સેવાવાળા આપ્યા. ૧૯૪૦ની શરૂઆત તેમણે ગૅટફ્રીની પરીક્ષા આપી અને સફળતા તથા અગ્રિમતા પ્રાપ્તિ (distinction) મેળવી તેઓ કન્યા રીત ખાસ થયા

‘દેખતા વિદ્યાર્થીઓ જેટલું પ્રાવીણ્ય તમે કેવી રીતે મેળવી શકો છો’ એ પ્રશ્નના જવાબમાં તેમણે કહ્યું, ‘આખું દેખી ન શકેના હોય તે જાણસની છબિ અને પ્રતિભા દર્શાવી નહ શકે’ એવું છે. દેખતા વિદ્યાર્થીઓ કરતા હોતની બંધનતા છુ નામ મને કોઈવાર કાનુ જ નથી પછી હું તેમની બંધાણી ફરી મઠું નેમણ શી નવાઈ?’

તેમના આ ઉદ્દારમાં અસ્થય કટકાદને અજબ આભવિશ્વાસ તરવરે છે. આંખમાં ને પેપર લખવા માટે એકલેવક આપવામાં આવે છે. શૈયને ગૅટફ્રીની પરીક્ષા વખતે આપવામાં આવેલો લેખક બી એ થયેલો હતો પરંતુ ‘ostentations’ સંજ્ઞના સ્પેકિઅમ બનેલો ગતભેદ પડ્યો. લેખકે સંસ્કૃત મળેના એવિન ‘auscultations’ કાપ્યા હતા. શૈયને મોકલ આપવાથી તેમણે તેને તે વાચકનું હૃદયે સાચા સ્પેકિઅ કાપાળ્યો લેખકે કંઈકી એવિનની બુલો માટે પણ ઉમેરવારને જ જવાબદાર ગણી તે બાજુ માટે કાપવામાં આવે છે

ઉચ્ચ શિક્ષણ અને શિષ્યવૃત્તિ

આ પછી ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે તે ૧૯૪૬માં કનકાની સેન્ટ પૉલસ કૉલેજમાં દાખલ થયા. કૉલેજમાં મુખ્ય કાર્યકર પ્રોફેસરના આપ્યાને સાંબળવાનો જ હોવાથી તેમણે બહુ મુશ્કેલી પડી નહિ પરંતુ મનકી વાંધી સંબળવા એક માનુસ શરૂઆત હતો એ વર્ષમાં ૬૦૨૨ આપીસ થયા હોય તેઓ પ્રેસીડેન્ટી કૉલેજમાં દાખલ થયા. ત્યાંથી બી એ. (એમેચ્યુઓનર્સ), અને એમ. એ. (તરત્તીન)માં પામ થયા આ બંને પરીક્ષામાં તેઓ બધા ઉમેરવામાં પહેલા આવ્યા

એમ એ થયા પછી ૧૯૪૬માં તેઓ બી એલ થયા ને એક વર્ષીકના હોય નીચે કાગ કરવા કાન્યા તથા વર્ષીકાત માટે સનદ પામુ મેળવી. આ બધું તેઓ દેશ પ્રેક્ષા મેળવવા માટે કરતા નહેાના આધનાઓની યિષતિ સુધારવા માટે પોને કહી રહેવું જ જોઈએ એમ તેમણે અહરિશ કામ્યા કરવું હતું પોતાનો આ વિચાર અગ્રગામી મુદ્દા માટે પરદેશ—ખાસ કરીને અમેરિકા જઈ ત્યાં અધ્યાપના ઉચ્ચ શિક્ષણની ને બીજી શી વ્યવસ્થા છે તે જાણી વાવવાનું તેમણે નક્કી કયું. આ માટે તેમણે વિશ્વવિદ્યાલયને શિષ્યવૃત્તિ માટે અરજ કરી

અને કાગલાઓ જાણ્યા મુજબ અનેક નિઃસ્વત્તાઓ પછી કલકત્તા વિશ્વવિદ્યાલયના વાલ્ડસ ચાન્સેલર ડૉ. મયાપ્રસાદ મુખોપાધ્યાયના પ્રયત્ન તથા સહાયથી શ્રી રૉયને ૧૯૪૬-૪૭માં ‘રાયચિલાદ્રી રૉય ટ્રાસિલિય ક્લેબશિપ’ મળી અને તેઓ ૧૯૪૭ના સપ્ટેમ્બરમાં યલનમાં ને અમેરિકા થયા

પરદેશયાત્રા અને અધ્યયન

શ્રી રૉય પ્રવાસમાં એકલા જ નીકળ્યા હતા ‘પ્રવાસમાં આપી એ અને રેલવે-આગમોતના મોઢાંથી યલવથી તેમના પ્રવાસ નિર્વિન ને પાર પડ્યો આશ્ચર્ય તે એ છે કે તેમને કોઈ અસહાય થયા નહિ’ અમેરિકાની શેલબિયા યુનિવર્સિટીની શીક્ષક સિનિય કૉલેજમાં આગ મહિના અખ્યાસ ફરી તેમણે શિક્ષણસાથમાં એમ એ ની પદવી મેળવી. શરૂમાં થોડા દિવસ તેઓ અધ્યાપનામાં રહ્યા, પછી

સુબોધચન્દ્ર રૉય

પછી વ્યવસ્થા મકાન બાટે મળીને રહ્યા વચ્ચે વિદ્યાવધની માથે-સાથ તેમને ન્યૂયૉર્કના અધ્યક્ષ તરફથી પણ એક શિષ્યવૃત્તિ મળી, એટલે તેમના બધા અર્થ તેમણી જ નીકળી રહેતા

લડનમાં આગમન

કચરની ટિચી સીધા પછી, ‘લિડુન્નાનમાં આંધળાઓને માગાઈવર અને મનોવેત્તાનિક પ્રશ્ન’ એ વિષય પર નિબંધ લખી લડન વિશ્વવિદ્યાલયમાં ગળ કરવા માટે બનાવ અગ્રાદતરફથી તેમને એક શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવી આથી તેઓ લૅડન નવા પગલુ ત્યાંનેમને કપરાક પરી થયું. ડરવા અનુભવ થયા. એક તો લડન વિશ્વવિદ્યાલય જેવી સંસ્થામાં આપવાઓના શિક્ષણ માટે દર્શન સમગ્ર નહેાની, વળી તેમને નિબંધ લખવા માટે જે સામગ્રીની નકર દતી તે દર્શનના મળી સને તેમ નહેાની. પણ આ બધાને બચાવી દે એને એક અનુભવ તેમને થયા લડન વિશ્વવિદ્યાલયે તેમને નિબંધ ૪૨૩ીકારવાની ના પાડી ‘એને થાપા પ્રવાસને કોઈપણ પછી નિબંધ મ્પીતરવ નુ કજાણુ પણ કપર કહ્યા પ્રમાણે સાધનસામગ્રી માટે તે તેમને અર્થ-રિકા જ જરૂર પર તેમ હવે નેમી તેઓ કરીથી અમેરિકા જવા નીકળ્યા

મિલનમાં રહ્યા તે કચ્ચાન તેમણે ધોળા પ્રવાસ કર્યો આ પ્રવાસમાં તેમણે મિલનમાં આંધળાની રિપ્તિ અને તેમના શિષ્યનુ માટેની વ્યવસ્થા બાબત ખૂબ અખ્યાસ કર્યો અમેરિકા અને બચાવીને શરૂઆતમાંથી મિલનમાં આધળાઓના શિક્ષણની વ્યવસ્થા તદ્દન નિર્ગાલ્ય થાની. કન્ટ્રે એરિનબરમાં સરકારી અધ્યાશ્રમ અને વિદ્યાલય છે અને ત્યાં અધ્યક્ષિસણને માટે સારી સવસ્થા છે

આ પછી કાન્સ, ટેલિફ, જર્મની, જ્વપાન, હોનેડા વગેરે ક્રમાંમાં પ્રવાસ કરી તેમણે અમેરિકા કયું નજા. પ્રવાસમાં આપવાની નિમિત્તિ બાબત બધા દેશમાં તેમણે સુરંગ સાન મેળવ્યું મહાદુલ્લ શક મના લડન-જ્વપાની મુશ્કેલ આથી નહિ. એટલે ૧૯૪૭ના યુલ્લાઈ માસથી તેઓ કલકત્તા વિશ્વવિદ્યાલયના તરફતે બી. ડી. ક્વાસમાં અધ્યક્ષિસણના લેક્ચરર તરીકા કરે છે તેમનું સરોધનકાર્ય હજુ આજુ જ છે દિદિઅનખ્યાના પછી, અનેક પ્રમાણ અંશિકમનુ સમગ્રી તેમનું લેખક લખ્યા છે અને અને વ્યવસ્થા આપવાને આપ્યા છે

અમેરિકાનું છપન

અમેરિકાના અનુભવો કચરથી અમેરિકન લોકો વિષ તેમને બહુ જ માન કરવત થયું છે દિદીઓને અમેરિકામાં વર્તમાનને કારણે ને ઓસનું પડે છે તે વિષ તેઓ કહે છે કે મારા પોતાના અનુભવ તો એવા છે કે અમેરિકન લોકોને એકવાર ખાસી થાય કે તમે સારા કહેમી પ્રેરણને અમુક કાર્ય કરો છો, તો તેઓ તમામ તરફ સક્રિય સહાનુભૂતિ બતાવતા સિવાય રહેતા નથી પછી તેઓ પોને ત્યાંબિમની અને મવાવજી સેવાથી ‘નિકા’ માનનામ પર તેમને સદનુતિરગમર કપર છે અત્યાર મુખી ને ને દિદીઓ અમેરિકા વધુ ને મળેન લિડુન્નાનમાં શરિરકનું, દાઢાપી, જુવાનનીરીતુ વખતે ને સદન-થી અપેક્ષા કરી છે-નિકા માની છે, અને તેથી જ અમેરિકન લોકોમાં દિદ વિષે નિરુગમર કપત થયા છે દર્શી કુદરત ને અલ્પ કામ્યે પોતાના કમને કહેશ ત્યાંબિમનપરવર અમેરિકા કાગમળ ફાંડે તેમને અમેરિકાએ સારી મદદ ફરી છે.

અમેરિકન યુવતી આથે લગ્ન

શ્રી રૉય શ્રીમાની ઈયલિન નામની એક પ્રકૃતિવાન અમેરિકન યુવતી આથે લગ્ન હું કે અમેરિકાનાં ઇત્તરના સામાજિક દેવદત્તતા દેશી છે તે ઉપર આ ઘટનાથી મારા પ્રકાશ પડે છે -

શ્રીમાની ઈયલિન ન્યૂ યૉર્કના એક ઘનાદય વેપારીની પુત્રી છે. ૧૮૨૨ ઈસવના તે બાળપણ હતી ત્યારે તેનો અને શ્રી રૉયનો પરિચય થયા શ્રી રૉયનું મરીરે હૃદયર અને અત્યંત મુદ્દર છે આવાળાની મેલા જવાના ક્ષેત્રના - એથ પર તે બાહીન થઈ તેણે તેમની સાથે લગ્નની તેમના તર્કમાર્ગ મર્થ પ્રકારે મદ્દ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો પણ તેના પિતા અને અન્ય મહાવીરોએ વિરોધ કર્યો. શ્રી રૉય પણ તેને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ શ્રીમાની ઈયલિનના દૃઢ નિશ્ચય પામે માન્ય થઈ આદ્ય નહિ. છેવટે બધાએ સંમતિ આપી અને ન્યૂ યૉર્કના નેગરના ગ્રામ થયા.

એ સ્વદેશવાન, સુશિક્ષિત અને શ્રીમાન યુવતી એક અથ હિન્દી ગ્રામ્ય આથે લગ્ન કરે એ જોઈ ધણીને આશ્ચર્ય થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ વિદેશનેમને પૂતળા તેમણે જોઈ, "મારા વિવાહ પાછળની બતી હાઈલન હુ જી કમી નથી, પણ એક બાબત તો મારે મ્મદ્દ હતી કેની જોકે એકે એ આધ્યાત્મિકી ડગલિ માટે પોતાનું ઇત્તર બનીત કરવાના શ્રી રૉયના - એથમા બતરી મદ્દ કરવાના મુખ્ય કહેમથી જ હુ તેમને પરણી છું. વળી ઇત્તર ઇત્તરવાળા જ માનવજાતનું સાથેક નથી ખરું. આનંદ તો એકદમ એથ માટે ઇત્તરવાળા છે."

આધ્યાત્મિકીને પરણવાની શી જરૂર છે તે વિષે શ્રી રૉય કહે છે -
જાણુ ઇત્તર મુખી બતાવી તેને સમાજનું એક ઉપયુક્ત અને વધારે મદ્દ છે. એ મદ્દરની બાબત છે આધ્યાત્મિકી પુરુષની શ્રી તે પોતે આધ્યાત્મિકી ન હોય તે) ખરેખરી ઇત્તરસાથી અને માર્ગ-લોક બને છે. અમેરિકાના ન્યૂ યૉર્કના એક અથ વહીવટી પત્ની તેના બાળપણની દેખેજ અને વ્યવસ્થા કરી તેની મદ્દનીય તરીકે ગમતું છે. પરંતુ જેમ અથ પુરુષને મારી પત્ની ગણી માટે છે તેમ અથ સ્ત્રીને પત્ની તરીકે સ્વીકારવા કોઈ પુરુષ તૈયાર નથી નથી આથી અથ સ્ત્રી તેનું ઇત્તર મદ્દરથી અને અત્યંત દુઃખ બને છે." આ બાબતના તેમણે જોઈ કે ન્યૂ યૉર્કના એક અથ યુવતી રીપાઈર તરીકે પોતાના કુતરાની મદ્દથી ઉદ્ધરિત થઈ છે."

બીજા દેશીમાં આધ્યાત્મિકીની સ્થિતિ

જર્મની, ફ્રાન્સ, ઈટલી, કેનેડા વગેરે ધણી દેશોમાં આધ્યાત્મિકીની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્નો થાય છે, પરંતુ અમેરિકા અને જાપાન એ જ દેશોએ આ ક્ષેત્રમાં મારી પ્રવૃત્તિ કરી છે. ત્યાં મદ્દર તરફથી એ કાર્ય માટે ઇત્તર આત્મિકી આધ્યાત્મિકી બાબત છે અમેરિકાના આ આવાનું નામ "ન્ટેક ક્ષિતિનન" નું વ્યવહાર છે. આવાળાની નમ્ત્રી કરતી, અનાવરણ નરણથી ઉપરથી આધ્યાત્મિકી કોઈકી સારવારથી દુર કરતો, મુદ્દર આવાળાના દેશનાર માટે અવસ્થા કરતી, આધ્યાત્મિકીના ક્ષેત્રમાં માટે તેમને જે જ અવસ્થા કરી આપતી, મિલખુ પર છુ

એક વધુ વળુમાર્યો અભિપ્રાય

"અન્યાના ક્ષામરણો" પુત્રના માટે તમારો આભાર મનુષ્ય આટલી આશ કિમતના આટલું મુદ્દર ને સર્વશક્તી એ દશે ને મોં કહી શકેનું મારી પામે "અન્યા" ઉપર ધણી પ્રયત્ન હોવાથી મેં એ મનાવેલું નહિ. આનું તો એ બીજા બધા કરતા વધારે ઉપદેશની જાણ છે. આટલા બધાં વિશે માથેની એ કાપડી આટલી સ્મૃતિ કિમતે આપવા કદાચ માટે તમને મારા અભિનંદન છે. હું હિન્દી બાળુને નહિ દોવાથી એમાંનું વળામું હજી હું વાચી રહી મદ્દમા આમરે ત્યાં એક હિન્દી મુનમીતો કહેતા છે તેની પામે હું ને અમારી બાબતમાં કનસાની હોઈ. અમારો ત્યાંના ક્ષામરણ ત્યાં ક્ષામરણમાંથી પોતા માટે એ પુનઃ અર્પણ કરી શકે છે. -

જી. વ્યંકટરામ

અવાલ: રાગરાવ આઈ મોસાબદી, રાગરાવ-કી

કુમાર - એક ૨૨૨મો (જૂન ૧૯૪૨)

દોષ તેના આધ્યાત્મિકીને ધર્મના જગત મેળી આવાળાની અવસ્થા કરતી વગેરે કામ તે હું કે અમેરિકામાં આધ્યાત્મિકી માટે જોઈને મદ્દર દેશનામાં તો છે જ, વળી મેળના કહેમોના તેમને માટે આધ્યાત્મિકી માળા, કીટામલો અને મોનોગ્રામના બધેને સ્થળો પણ દોષ છે. આવાળામાં માટે "મેલ" નામથી આગળની સ્થિતિ છે, આ સ્થિતિ "મેલ" નામના કોન્ટ્રાના એક અથ કિસ્ટે ૧૮૦૦ની માલમ મોરી કહેલી છે. આ સ્થિતિમાં કુલેશા જનમન પછીમ દેશર પુત્રના અમેરિકાના નુદાજીદા વાતનવરણમાં આ બધી વ્યવસ્થાને કીધે આરે અમેરિકામાં હોઈને આધ્યાત્મિકી વહીવટ, પત્રનર, સિનક, મદ્દરની આવાળા, સ્મૃતિ, સ્મૃતિલ વગેરે તરીકે કામ કરીને મુખથી ઇત્તર વ્યવસ્થા છે.

જાપાનમાં અધ્યાત્મિકીને માટે મોટી સમય થતા જ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે, હજા બધાને બીન બધા દેશો કરતા ધણી પ્રવૃત્તિ કરી છે. આધ્યાત્મિકીની સ્થિતિ મુદ્દરવા માટે ત્યાંની સરકારે ખાસ કદાચ પસાર કર્યો છે. ત્યાં આવાળાઓની એકદર મજબૂત ૭૫૦૦ છે. નેમના શિક્ષણને માટે જીનજીન પ્રકારની ૬૦ માળાઓ છે, નેથી એકપણ આધ્યાત્મિકી અધ્યાત્મિકી આવાળા કિસ્ટર જેટલાથી ત્યાં એક સ્થિતિમાં આધ્યાત્મિકી માટે ધણી સામાજિકી અને સામિતી નીકળે છે; એકદર જ નહિ પણ "આસાસ માર્ગનીશી" નામનું એક દૈનિક વર્તમાનપત્ર તો આધ્યાત્મિકી માટે પોતાની એક ખાસ આજીવિ મેલ સ્થિતિમાં માટે છે. આ પત્ર ઉપરાંત સત્તર વર્ષથી નીચે છે, અને તેના પાંચ દેશર માહત્તી અને અસખ્ય વાર્તા છે. આખા જાપાનમાં આધ્યાત્મિકી માટે પ્રવૃત્તિ થતી છે એક જ દૈનિક પત્ર છે.

હિંદુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિકીનો પ્રકાર

૧૯૩૧ની માસની જાન્યુઆરીમાં હિંદુસ્તાનમાં આધ્યાત્મિકીની સખ્યા ૬૦૨૩૦૦ હતી અને તેમને માટેની માળાઓની સખ્યા ૬૦૦ એન્ડ્રીસ દત્તી બીજા દેશોની સરખામણીએ આ આવાળામાં હોવાના રસ છે એવા છે. આના કારણો તો ધણા છે, મુખ્ય કારણ આ બધી રાજકીય પરવતતા અને નીચી છે. આથી પણ મોટું કારણ છે આવાળા કિસ્ટરનાં એ દેશમાં મદ્દરથી બધાં માટે, નીચેનાં આવાળામાં એવાનાં વધે માટે, કમલો, બજસરો વગેરે માટે કહેતો કિષિવાનો અર્થ થાય છે, ત્યાં પશુપત્રીઓની રમણ માટે હબરો કિષિવા પાંચરણોમાં વધારાય છે, ત્યાં આધ્યાત્મિકીને "મનુષ્ય" તરીકે ઇત્તરવા માટેની મજબૂત પણ ન મળે ને અત્યંત દુઃખ બને છે નથી."

પણ હવે શ્રી મુખેધવર જેવે એક યોગના વિચારી રાખો છે તે તેમનું કાર્ય જોડા વખતમાં કદ મળે તેમની સખ્યા-સાદાદાકમ સૌંદર્ય બધાં હોઈ "આજાનનુ દીપશદ્ધ" નું બોઈ એક નવ મેં વીસમના મહાનુ બનાવવામાં આવ્યું છે. આ બોઈના મજામદ પૈકી જોડાકી એક મથાથી કાર્યવાહી સ્થિતિ સૂચનામાં આવી છે. આ સંસ્થામાં હિંદુસ્તાનના મર્થ આધ્યાત્મિકીને પ્રવેશ મળી શકે સદરહ બાળતમા પત્રવ્યવહારની જેને મરનામે કરતો ૧૩૩, ૫૨મનોના મીટી હકના (શ્રી એસ એસ બેટ્ટના લેખ પરથી) હેરાસલ કા કાલી

એક વધુ વળુમાર્યો અભિપ્રાય

"અન્યાના ક્ષામરણો" પુત્રના માટે તમારો આભાર મનુષ્ય આટલી આશ કિમતના આટલું મુદ્દર ને સર્વશક્તી એ દશે ને મોં કહી શકેનું મારી પામે "અન્યા" ઉપર ધણી પ્રયત્ન હોવાથી મેં એ મનાવેલું નહિ. આનું તો એ બીજા બધા કરતા વધારે ઉપદેશની જાણ છે. આટલા બધાં વિશે માથેની એ કાપડી આટલી સ્મૃતિ કિમતે આપવા કદાચ માટે તમને મારા અભિનંદન છે. હું હિન્દી બાળુને નહિ દોવાથી એમાંનું વળામું હજી હું વાચી રહી મદ્દમા આમરે ત્યાં એક હિન્દી મુનમીતો કહેતા છે તેની પામે હું ને અમારી બાબતમાં કનસાની હોઈ. અમારો ત્યાંના ક્ષામરણ ત્યાં ક્ષામરણમાંથી પોતા માટે એ પુનઃ અર્પણ કરી શકે છે. -

જી. વ્યંકટરામ

અવાલ: રાગરાવ આઈ મોસાબદી, રાગરાવ-કી

(એક અનત પત્રમાથી અનુવાદ)

એ

શિયાળા ખરો એક વિગત પ્રદેશ આફ્રીકાના આંધ્રપ્રદેશ પર્વત અને ઘાટના સરોવરની દિશામાં દિશામાં છેક પાશ્ચાતિક મહાસાગર મુખી પ્રદેશમાં પડ્યો છે. ગોળીનું ગોળી મહાદેવની દીકરી એક ખુલાખા પડેલું છે. ચીનને લખતે આપનાર મહા નદીઓ દુસરા દોર અને ચાંગ-ત્સે-કયાન એને જોએ કમીનીકમીની દવાન-દાદર (પોળો મનુષ્ય) અને પાશ્ચિમીકા આગાજ જગ્યામાં સમાધાન તથા તે પૂર્વ દિશામાં એ મહા પટેલ આનંદના પર્વતની પુષ્પમાળા પદેની જગતની આદિકા કહેવાતા પાશ્ચિમ પર્વત મધ્ય પાશ્ચિમ છે; તે તે પછી ની-ગોરાના રહે-ચગાવ કેમ પર પચારાજ નહીં માનવગિરર અને કેવારા પર્વતને આનંદ એ નાનાશિશુ દિશાવચના ચરણે દળી નય છે છૂટક, કૌમોલિયા, મચ્છુકા, કૌમોલિયા, ચીન, ગીકિયાન તે નીજેટ એ આ પ્રદેશના ખિલખિલ વિશાળો.

આ પ્રદેશની વસ્તીનો મોટો ભાગ, બરતખડાના મના-મનુનાના આનંદથી પ્રદેશમાં અને દિવ પર્વતો નવપા અવતાર બુદ્ધ ભવનાને પ્રવર્તવેલા, બૌદ્ધ ધર્મના મહાધાન પંથનો કયામક છે અને તે જગતના વિરાટ માનવમનુષ્યનો એ છે બાળક છે.

આ મહા પ્રદેશની બધાર પશુ મહાધાન બૌદ્ધ ધર્મના એ કપ-નિવેશો આવેલા છે, પહેલું તે પાશ્ચિમીકા જોએ જલેનો બનતા શૂર્યનો કીપ નીપાને (ભવાનનું રાષ્ટ્રીય નામ) ને બીજું આંધ્રિયા ખેડની ધરતીથી મેળો, સર્વે કૌના આનંદે આગમે છે તે, મતિપતન આગરની કમરે સેદા અને યુદ્ધ નદીઓથી પરિભ્રમિત થયે મોલિયેરોના ખિર-બીટ પ્રદેશ.

આ વિરાટ માનવમનુષ્યનો મહાધાન બૌદ્ધ ધર્મના પ્રદેશોએ દાનર થઈ પૂર્વે જ્યાંથી કીકયા દળા એ મહાન મળે તે નાહદા નાહદાને કીકયાને એરેલે બૌદ્ધ મહાદા મહાધાન પ્રદેશમાં વિશ્વને પ્રચારેલા કીકયાના નાહદા મહાધાનનું કેદ રહુ દળુ એટલુ જ નહિ પણ એ કાળે કોના મહાન વિદ્યાપીઠોના આખા આંધ્રિયા ખરો મોટા મોટા, એકમાત્ર બૌદ્ધ ધર્મનું જ નહિ, પણ દિવના પચાસને તે કાળના મધ્ય ધર્મો, વિદ્યાઓ અને કાળોનું પશુ એ વિદ્યાપીઠના શિશુનું આપાત ચેદાધામી કાકાનું પડિતો પશુ નામકમા માતલક મોલેકા જ સર્વપ્રેમ નમુના. નાહદાના બિશુઓ એમના વિદ્યાપીઠમાં રચાએલ બૌદ્ધ માર્ગલ્ય લઈ વિરોધોમાં પર્વતમાર માટિ જતા. તેવી જ રીતે બધારના કેશોના નિશામુ નિશુ-આ પશુ જોનાના નીચધામ દિવ આવતા આ રીતે બૌદ્ધકાળમાં દિવની એ સુધામ જગતમાં પ્રમતી હતી તેમાં નાહદાને રાજો મોદામાં મોટા દેનો.

૧ વિશાલપચાનીઓમાં નીજેનું જ નામ ની જોટ (જોટ દેશ) છે. ૨ દાપ જોટ ધર્મના એ સુધ્ય સમાવેલ છે મહાધાન અને હીનધાન દો રૂપાંતર ઉત્પન્ન કે જે બૌદ્ધ ધર્મ અને સાદાવચના મોગમાં મોગવિદાન થયા છે તેના કથન પ્રમાણે મહાધાન બૌદ્ધોની સંખ્યા ૪૦ કરોડ ૬૦ લાખની છે તે નેજો ચીન, ભવાન, નીજેન, મોગવિયા, મચ્છુકા, કૌમોલિયા, સાપ્તોલિયા, હીકિયેન એ, નેધન, બુદ્ધન, સિમોમ અને ભાલી દીપના વસે છે હીનધાન બૌદ્ધોની સંખ્યા ૩ કરોડ ૧૦ લાખની છે એ બધાં વિદ્યો સંધ, પાદ, ભવાના, અવરોને સીપોનાનવતીને આમ દિનિયામાં બૌદ્ધોની કુલ સંખ્યા ૪૧ કરોડ છે દુનિયની કુલ વસ્તી એ અવતરતી છે.

જગતના ચોથા ભાગની વિરાટ વસ્તી આને છે ધર્મ પાળે છે તે બૌદ્ધધર્મના મહાધાન પ્રદેશોમાં મધ્યથી પ્રચાર થયે

પ્રાચીન ભારતનું સંસ્કૃતિકેન્દ્ર નાહદા

આશિયાભરમાં અન્યેઃ અન્યેઃ મહાન વિદ્યાપીઠોના પુત્રાંત

મધ્યા પાશ્ચીન ગા મહાદેવ જેવે વિ શાવલની છેકલી કી કપ પાંચસુદર કેકરીઓ આવીથી છે ચુકકા, કમીગિરિ, વેતાર, તિપુવ અને પાટલગિરિ એ આ કેકરીઓના બૌદ્ધધર્મના પચાસ નાના છે એમની વચ્ચે એક બોનો શો મગતવ પ્રદેશ આવેલા છે તે ને એ કેકરીઓમાંથી પદેની વાનુ નાની નાની સરિતાનાંથી પાનિત માથ છે, દ્વ કુદરતી મહાવ, અપ્રતિમ પ્રાદુર્ભાવ માર્દ્ય અને વિપુલ જલથી પરિવર્તી આ અમિતીપદેથી જલરતના પડતા પચાસ રામ-મચ્છુકી યુદ્ધની પશુ પૂર્વે ગિરિજાપુરો નામની નદની રમ્પા સીડતી મનધર્મોમાં એ મગતવની દોષાથી માધ્ય પર્વ તેને 'મગ્નમુદ' કહેતી ન એ નામથી જ તે નવપ્રમિલ બની

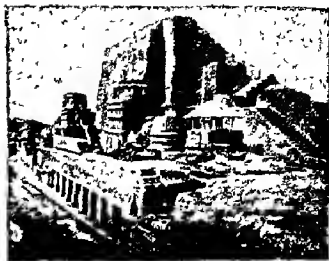
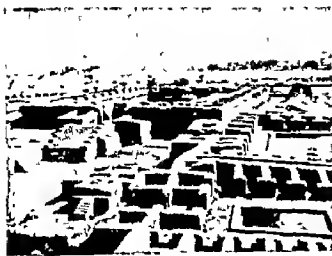
નાહદા એ આ રાજવદનુ એક મગ્નમુદ પટ (પાદિગિપા) દળ મિશ્રના વરના રાજ્યસંજ (ઈ પ ૬૦૦થી ૩૬૦)માં એ પર્વત બુદ્ધકાળ મધોમાં તેના 'નાહ', 'નાહદ', 'નાવદ' કૌનાં સિધિ નામો જડે છે, અને ત્યાં જુદા બનવાનાના પદ્ધતિ (ગયમ કાવન) સાધિયુત્તેનો જન્મ થયાનો કહેલો અને છે

નાહદા નામની કલપિત શી છે તે નિશિત રીતે મ્તી મધ્ય મેગ નથી દર્શવધેના રાજ્યકાળ (ઈ ૬૬૬-૬૮૮)માં નાહદામાં અબ્યાસ કરેલા આપેલો ચોનો પ્રવાસી યુવાન ચ્યાન જલાને છે કે આ મધ્યે પૂર્વકાળમાં નાહદા નામનો નાનકેરેનો દોષાથી ને નમ્મનું એ નામ ૧૬૪૬૮, નાર્દાનું મોરકામ-સાવનામ દો તીમનેદ નામી એમ પ્રતિપાદિત છે કે કે નાહદાની મુખ્ય વિશેષતા આંધ્રીયો બરજવ તેના અનેક મોરકામ દળા નાહદાએ મગ્નની ઠાંખીમાં ને એ મગ્ન આપત દોષ તેનું નામ ને નાવદા- નાહદા

અનેક વનાગ્રાદિત પવનમુશી, અતિ રાખીય ને મધ્યપુષ્પા-થી પરિવર્તનું મોરકા અને નવનવીનીકાથી મેળની નિશિદ્યુદાનાથી મગ્નપ્રાસાદથી રાજવદની આ બ્રમિ જેવી રીતે રમિલ જનાના

પ્રાચીન ભારતનું સંસ્કૃતિકેન્દ્ર નાહદા

દાખી ખાતુ નાત્રદાના ગદાવિદારના જાદકાગાનું દરજ્જા—એમાં જિમુઓ અને વિદ્યાર્થીઓના આનામો, પુસ્તકાવધો, સામગ્રી, ન્યૂતન વર્ગોર દર્શાવતી નવરચના જાણાય છે. જાગૃતી ખાતુ નાત્રદાના ગદાવિદારના ચારચાર માળકાળા ભવ્ય ભત્તાવરોયોનું એક સગમ દરજ્જા

હવેયગા રજીનો સ્થાપ કરતી તેથી જ રીતે પરિત્રાજ્ઞાને પણ તપ માટે આદર્શની નિસર્ગની સુદર લીવાનો પ્રભાવ માનસિક તેમજ આ યાત્રિક વિનાસ માટે પાંચ સદાયક મઈ પડે છે, આ દશિકો રાજ્યશુદ્ધિ આખા મન્થદેશ (કતાર દિશ)માં તે રામચંદ્ર અને દલી ને તેના આ ગુણને કહને જ મદાવીર રવામી ને જુદા બનવાન તેના આશ્રિત રાજ પ્રથમ તપશ્ચર્યા કરવા આજ્ઞા હતા

કારી ખાતે સારનાથ આનજના વનમાં ‘ધર્મગ્રંથપ્રવર્તન’ કરીને નવાન જુદા ત્વાથી ૧૫૫૦ જિમુઓના ગિર્યસથ વઈ રાજ્યશુદ્ધ આજ્ઞા મમથપતિ રાત્રિ ખિજિસાર નેગને રાજ્યગદની નિકટ આવેતુ નેજુવન બંધેતુ હતું ને નવરજોરોમાં રાજ્યશુદ્ધિ વતરે આવેવ પ્રાચારિકામુખ નાગનુ કદાન નેમને એટલું જુદા જુદા બનવાન ગિર્ય-મટળ અહિલ રહ્યા નાકદાગા રોનો જન્મ થયેલો તે સારિયુત અને મોગદલાન આદી તેમના પદગિર્યા થયા સારિયુત નાકદાગા જ નિર્વાણ પામેલો ને તે જગે એક ચૈત્ય બાધવામાં આવેલો આ કારણે કો રથજ બીક સધામાં પહેલવહેલુ મદત્ત ધરાવતુ થયુ

બીક ધર્મમાં સુધરો

જુદા બનવાનના જીવનકાળ દરમ્યાન તમને પંચ મન્થદેશ (કતાર દિશ)માં સારી ગોંઠે ફેલાઈ નવા હતા. પણ તેઓ જુદાવતારમાં પ્રવેશતા જ તેમના યોગક શિષ્યા ધાર્મિક સત્તાધીરા થવાના હોયે જિમુ-સવગા માત્રેજના બી નેવયા સાચા હતા ફેવજન એ શિષ્યોનો નેતા હોનો એટલે જ તે બીક સધમાં ‘સધબેદક’ કહેવાયો છે કે પ ૪૮૩માં બુદ્ધના પરિનિર્વાણ (મૃત્યુ) પછી વિદેશી જિમુમટળ જુદા બનવાનના મુજ ઉપદેશોની વિરોધ જતા જાન્યુ આથી એ ઉપદેશોને અચર્ય દેવાની જરૂર જન્મ્યા એના માટે જુદા બનવાના પદ શિષ્ય ગદા-ક્રમચરે રાજ્યશુદ્ધિ બીક રાખી પહેલો પરિવર્ત કરી સનાતિ જુદા કહેવાય છે) કરી. તેમાં ધર્મ (જુદાપદેશ) અને વિનય (જિમુઓ માટે જુદા બનવાને ધરેલા નિયમો)નો સમઢ મધ વિપિટકો રચાયો

આ પછી મનમોહા પ્રણજ બનવા સાચા પણ અદી જ્ઞાનમાં રાખવાનું છે કે આ મનમોહની બીક ધર્મના પ્રચાર અને પ્રવર્તિ ઉપર કશી અસર થતી નહોતી. એ તો માત્ર જિમુસધમાં જ મર્મા-

સ્તિ એક નાનોશો અટકો હતા. આ મનમોહના કારણે બુદ્ધના પરિનિર્વાણને ૧૦૦ વર્ષે (ઈ પૂ. ૩૮૩) સમ્માધાન માટે વેળાવીમાં બીક બીક પરિવર્ત ભરાઈ આવે તે પછી અશોકે પાટલીપુત્રમાં ધીક પરિવર્ત કરી. તેના પરિણામે જુદા પડનારાઓના એક વર્ગ મુજ ‘મ્યવિરવાદીઓ’ થી છૂટા પડી નાત્રદામાં આવી વન્યા આ રીતે પદેલીચાર નાકદા બીક ધર્મના સુધારાપણુ ગમન બન્યુ આમાં તારાનાથ જાણે છે કે અદી સારિયુતની મુદ્રિયા કોલેલા ચૈત્યની આશરના કરી ત્યાં અશોકે એક વિદાર બનાવ્યો હતો આમાં નાકદા વિદારને પ્રારંભ અગ્રોહના દાયે થયો હતો

અગ્રોહના રાજ્યકાયથી બીક ધર્મ પદેશોમાં પાનવા સાચા અને એના પ્રચાર માટે અશોકે દસિલુ દિશ, સિદ્ધવતીય (કન) સુભવેલુદ્ધિ (અગ્રદેશ), દીન, સીરિયા અને હનિષ સુધી જિમુઓ મોકલ્યા હતા એ વાત તેના બધા ખડક લેખોમાં કોતરેલી છે મુજ-રાતમાં પણ આ વખતે જ પહેલવહેલો બીક ધર્મ પ્રવેર્યા અને રિહનાર (ન્યાત્રદ)ને અગ્રોહનો ખડકેલ આપને ત્યાં જ મમથપતિ જ એક અવરોધ છે. આપણા પ્રતાપ એ ધર્મપ્રચાર નિલકલ્લીપના જિમુઓએ કર્યો હતો એ વાત નોધપાત્ર છે.

કનિષક

અગ્રોહના મૌર્યવંશ પછી કેટલી યે રાજવીય કથવપાત્ર થયા ખાદ રાજ્ય કનિષક (ઈ ૧૨૪) આખા અરબખંડનો સમ્રાટ બનો ઉપરે અધ્યાધનિવાન અને મન્થગોગિયા સુધી તેનો વિજયપત્ર ફરકેલો થયો તેનું રાજ્ય અગ્રોહના સામ્રાજ્ય કરતાં યે વિમાજ બન્યુ એ કનિષક, અગ્રોહ પછી બીક ધર્મનો મહાન આશ્રપદાતા બન્યો તેના જુદા પાર્શ્વિકના આદેશથી તેણે જલધરમાં ચોથી (ને કેટલી) બીક પરિવર્ત કરી ને ત્યાર પછી અગ્રોહના ધર્મચેતારી મન્થગોગિયા નિરેટ, કારખર, જોતન, ચોન, મોસોલિયા આદિ દેશોમાં તેણે બીક ધર્મના પ્રચાર માટે અસખ્ય જિમુઓ મોકલ્યા.

નાગારજુન અને મહોદ્યાનનો ઉત્કથ

સમ્રાટ કનિષકના આ ધર્મપ્રચારના સમયથી નાત્રદા વિરોધ મદત્ત ધરાવતુ મુજ કનિષકના રાજામાં બીક ધર્મના એ મદાન તત્ત્વજ્ઞાની થયા અધર્મીય અને શિષ્ટ નાત્રદાનું તે સાક્ષિ દનાપાનું મદાન બીક વત્તવિતક હોવા ઉપરાંત મદાન રસાયનશાસ્ત્રી પણ હતા અને તેમને આપણી જ જુગિએ જન્મ આપ્યો હતો મુજ

ઉ ‘જુગાની સહિત પરિવર્ત’માં ‘રિસ’ સદરવ રણજીરામ ગદેરાએ આ ‘બીક પરિવર્ત’ નામમાંથી લીધો હતો એ નોધવા જેટલું છે

(દારિયાવાર) માં રૂઢપુરી (સાચા પાગેન આધુનિક દારૂ) ને જોમન
જોમનમાં બીજી ધરેના આ ગણન ક્રમરૂઢ માટે આપને સ્ત્રી
કર્ત શકીએ, ગમ્મટ કનિષ્ઠ પારો અર્થસાપ કરનાં પાનુ નાનાશ્રવનનું
પ્રધાન મોટું હવે બીજી સવ જે આગમને ૧૮ નિર્દાશો (નાના પંચી)
મા વહેવાઓએ દેના તે સ્વપ્ના આ અને મદા વિદ્યોતોના પ્રચારથી
જોક્ષ થઈ તેના બે ચાન પડયાં મદાયાન અને તીનયાન હીનયાન
એવે બુદ્ધે કપરેઓએ મુજ પર્ગ, જોના વિનધી નિરુપ પેન 'મદા'
વિશેષમ પારણ કરવાથી જોના માટે આપાચાપ 'લીન' વિશેષમ
વપરાયા લાગ્યું હવે, હીનયાનમા બુદ્ધની પ્રતિમા પૂજવાનો નિયમ
છે, ગાત્ર નેમના મેઘ અરોપ ઉપર સ્વાઓએ મુજ પર્ગે માન આપ-
વાનો નિયમ છે. જોયાનમા કલિચુરતા પળી છે મદાયાને ક્રમરૂઢના
અપનાથી, બુદ્ધની પ્રતિમા બનાવી નેની પૂજા કરવા માટે અરો-
કિતેશ્વર, તારા, વરુવામિ, જરુવજ, પ્રસાવારિયા, ગાર્ગિ, દા-
રિતિઈયાદિ કેવેરેઓનાની પ્રતિમાઓ પાનુ જોયાનમા પૂજવા પાવી
નામાશ્રવન નારદદા આચાર્ય તરીકે રહેના દોવાથી આગળ
મદાયાનનું કેન્દ્ર થઈ પડયું હીનયાને પાસા આપને પનાઈની આથી
ધની, જ્યારે મદાયાને સન્કેતને અપનાથી ધની, એટલે નારદદા સન્કેતન
પણ કેન્દ્ર બન્યું હવે, નાનાશ્રવન પછી તેમના મિથ આચરે જ નારદદા
વિદ્યારને આચાર્ય થયા દેના.

નારદદા મદાવિદ્યાર

કરી પાછી અને રાજકીય કમલપાયાં બાદ ૬ ૩૦મા નુમ
વગેરે મનધર્મો કલ્પ થયા જોના સમ્રાટ સંદ્રુમના મળમા કલિવાન
નામોના સ્ત્રીને વિદ્યાન દિવસ પચાસે આવેલો તે નારદદાને કલ્પેજ
માત્ર કંદે છે, પાનુ નાર્વદાની અંબુજી પ્રગતિતા આ સંદ્રુમની નવા
શામનલાજો અને શરૂ મહાદતી જોના કનસાધિવારી કુમારનુમ કં
૪૧કમા ગાર્ગિએ આવેલો ત્યારથી માટે દર્શવધનના મળ્યે લાજ
(૬૦૭) સુધીનો નારદદાને કલિવાસ સ્ત્રીની પ્રવાસી સુવાન સ્વાનની
નામપોથીથી પ્રાપ્ત થાય છે

જો સુવાન સ્વાન પાંચ વર્ષ નારદદા વિદ્યાપીઠમા ચાનગાર, નેદારિ
પ્રાક્ષમુ અંધા અને મદાયાનનો અબ્યાસ કરવા રહ્યાંદેના, તે સર્વે '૭
કે વિદ્યારને દેરે જીલ અને જ્યે મંથારામે (વિદ્યાર્) છે, નમુ તે
સુવેર્ગે વેષવ, વિવેતારને કલ્પ કેળવનીની કલ્પિત નારદદા આંદેક છે
જોમાં ૩૦ કૂટ કલ્પી બુદ્ધની કાસાની એક પ્રતિમા લેવેલી છે ત્યાં ૬
મદાવિદ્યાર, ૧૦૦ અપાયાન પારદના શુદે, વજુથી વદાવનર ચાર-
માર માધવાશા બિમ્બુઓના આવાસશુદે, અંકક શુદેઓ અને ત્રીજી
કુમારને છે, નારદદાનું મદાન પુરતમકલ્પ ત્રમુ મોશ શુદેઓ આવેજ
છે, તે કંદેક શુદેને નવ નવ ગાળ છે, આ તરુ બનુકરે રાજમયર,
રતનચક અને રતોદારિ કહેવાય છે, નારદદા મદાવિદ્યારની નાર્દ
આશુ પધ્ધે ક્રિયા મટ બાંધે છે તેમા કોર પર કોરપાવ પરિના
લાગર રહે છે, પ્રવેશ કરનાર પરિત કે વિદ્યાર્ગની નેન્દા પરીમા છે
કે તેનેમમાં પમારમાય તેજ પ્રવેશ મળે છે વિદ્યારમા દમદમર
વિદ્યાર્ગીઓ અબ્યાસ કંદે છે, ૧૧૧૦ મદાવિદ્યાર્ને તેમને અબ્યાસ
કામ છે જ્યાં વિદ્યાર્ગીઓ પીર, જ્વેર, પ્રતપીને નાર્દકવચુક
છે, અને વિદ્યાર્ગીઓની ૭૩૦ પંચની કારકીદિ કરવાઓએ પચવિદ્યા-
ર્ગીને મિગતબન માટે ગિમા કરવાના પ્રસન્ પ્રાપ્ત થયા નથી, નારદદા
ગાનવિદ્યાર્ગીઓ અને ગારો રાજકીય તર-થી ૧૦૦ પ્રાપ્ત થઈએ છે.

નારદદાના આદકમમાથી મળી આવેલી, આમામાન
રાન બાંધેરનીની રાજકીયમુદ્રા (લીવ), વખાબ મારે

માદિત્ય કપરાન અદાર સપ્રદાયાના અંધા, ચાંને નેર, દેતુરિયા,
નારદવિદ્યા, વેદક, માધવ, ન્યાય, ચાનગાર દ્યારાદિ પાનાની દેકા
પ્રમાણે મુકિને મળે છે 'આમા એક મદ વિદ્યા માર બીજીધર્મનું
વિદ્યાર્ગી-કલ્પન દત્ત, જીન પર્મેનું મિથમુ પાનુ ત્યા અપાન

નારદદાના આચાર્યો બોદ જનનના પછે વિદ્યાર્ગીના દવા રેગ-
કેમનને મુખી જોમની જમિ બ્વાપેલી દત્તી પૂજાનપાન નમ્યાં
કે ક આચર્ય અગેને બાર અંધા લખ્યા છેને નેના આપાર્કે સીન અને
ત્રીજેટ પદોથી નધા છે જોના નાના માટે વમુપધ્ધન નરંગાર અને
મદાયાનના અનેક પ્રતિજિત અંધાની રમના કરે છે પર્માર્ક વદ
બ્યા-જમુ કપર મીમ તથા બીજી તબક્કાન કપર મારે અંધા લખ્યા
છે કમલકીલ સન્કેતમા ૫૧૦ પુનઃકે કલ્પીને ગમાર્ગિન મથા છે
બુદ્ધપતિ ત્રીજેટ અને સીનની બાવાજોના પુરાર વર્તિત છે, જો
અંધાએ કાપાઓમા તેમને બનુવારો કંધા છે નિષરમતિ નેર
સન્કેતમા નવ બીજી અંધાની રમના કરે છે ને તેમાથી કામના ન-
જેમની આપામા બનુવારો મથા છે, કેવલા મ ત્રીજેટન આપાર્કેનું
અંધને સંગ્રાપન કલ્પ છે, રિમાન નરંગારને અંધનીવ પરિત છે,
નિષરમતિના એક મિથવ અંધનેમિને ૬૦ પુનઃકે મથવા છે પર્માર્ક
જ્યાં કરવાંયર તેમા તેા મદાવિદ્યારના કુપાવે અબ્યાર્કે શોદક
છે, અંધના જેવા બીજે મદાવિદ્યાર્ક અબ્યા બીજ જનનમા માર્ગી
અંધક છે, બીજ સાદિત્ય પર્મે, તન્યમાન, વેદ, નેદારી દ્યારાદિ
અંધ વિષયોના નેન્દા અબ્યાર્ક છે, પાનિનીના બ્યાજમુ અને ચાન-
ગારના નેન્દા અંધનીવ વિદ્યાર્ક છે, સમગ્ર બીજ જનનમા
તેમના પરિવરની છાપ પડે છે અને મદક દર્શવધન મુદા નેમની
સમગ્ર જમુ અંધવ અને ગાદાથી વતે છે

મદકમદ પરી નારદદાને કુલપતિ તેમનેકે મિથવ પર્મેર્કનિ મથે

એણે પ્રખ્યાત નાદામુ પડિત કુમારિત્વને વાદવિવાદમાં હરાવેલો નાદામની પ્રતિષ્ઠા એટલી બધી જાહેરી હતી કે જે પડિતે નાદામમાં અન્યાસ ન કર્યો હોય તેની કિંમત એાછી આત્મી નાદામમાં આ યાપન, લેખન, ભાષણ ઇત્યાદિ મને કાંઈ સંપૂર્ણતા મતા અરોક અને કનિષ્ઠ પછી બીજા ધર્મને રાજ્યાશ્રય આપનાર સચ્ચાઈવર્ધન થયા એ થાને બીજા નહોતો, (એક જલાવન્યામાં તે બીજા ધર્મ તરફ ઢળતો જાયો) પણ મહાવાન પ્રત્યે તેને વિશેષ આજ હતો કનોજમાં તેણે મહાવાન બીજાસધની પરિવદ જાહેરી નાદામની સાથે આપણે આપણા ઘર આપણાના વલ્લવી વિજા-પીઠને ન બંધવું જોઈએ, યુવાન યવાનના સમયમાં વલ્લવીને મહા-વિહાર નાર્દામથી શેષ્ટક જ જીવરતો મનાતો હતો.

તીમેટના બીજા લાગાએને સુપ્રમય પ્રસિદ્ધ છે જે ઉપગની લગમજ તીમેટના રાજના આશ્રયભૂતી નાદામના શાંતિરસિતા અને પદસમય નામના આચાર્યોએ ત્યાં જાહેર એ સુપ્રમય આશ્રય હતો આમ નાવદા તીમેટને એક શાહન વારસો આપવું મળે છે

કેલાર્કિંદ્ર નાદામ

હર્ષવર્ધન પછી કપર દિવના રાજાની ઇતિહાસનુ સ્વરૂપ તદ્દન પવટાઈ ગયું અને સંવેત પ્રાચીન રાજવસોનુ મ્યાન રાજવૃત્ત વગોએ લીધું તેમાં વાક નામનો રાજવૃત્ત વગ આઠમાં સેકામ બિહાર અને બજાળનો મ્યાનો થયો નાદામના મહાવાએ આ વગ બીજાધર્મી હતો, એટલે તેમણે નાદામની પ્રતિ માટે બુદ્ધ મંદ કરી આ રાજ્યાશ્રય પામીને નાદામ વિજાગિદામના કેન્દ્ર ઉપરાત કલા-ગિદામનુ પણ મયક બની રહ્યું આપણ, મુદિતગા અને ચિત્રગાએ જ્યાં બીજા ધર્મ આરંભ એક નવું જ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું જે બીજા વર્ગના પ્રચાર સાથે નેપાળ, તીમેટ, ચીન, બ્રહ્મદેશ, જવા અને સુમાત્રા સુધી તેનો પ્રભાવ પડવા શરૂ થયો એ સમયની જ કલા-સમૃદ્ધિના હંકારના બિહારગામથી મળી આવી છે તે પાછલા યુગમય અને મન્યકાળના રથાવૃત્ત વચ્ચે એક મંદરવની કડી સમાન થઈ પડે છે તેના સૌથી નીચેના થરોમાં હાળો, કિમરો આદિથી યુક્ત આદ્યુત આન્કર્ધ સખા આવ્યા છે એક મંદર તે બહુ મંદરવનુ છે યુગનિજગમ મંદિરઆપણને પ્રારંભિક વિદ્યા મંદિરો થયા તેનુ જ આરંભકરણુ મુક પાડે છે

નાદામને આગણે કાળા મેદર પત્થરની એક વિશિષ્ટ પ્રકારની સુદ મુર્તિમાં ઘડાની હતી વળી ત્યાં કાસાની ધાતુપ્રતિમાઓ ઢાળવાની પરપરા તો છેક સાતમાં સેકા જરૂરી હતી આ સ્તંભ અને કાસાની મુર્તિઓ નાદામથી છેક નેપાળ, તીમેટ, ચીન, બ્રહ્મદેશ અને જવા-સુમાત્રા લગી પૂર્વ અંગે જતી હતી પરિણામે ત્યાંની ધ્વાનિક દેવી કપર આ નાદામ રેલીએ જાડી છાપ પાડી હતો

પૂર્વમયકાળમાં નાદામને હિંદી ચિત્રગાના વિદ્યારમાં પણ અત્યંતો જાલજાળવ્યો છે પાંચ દેવીને નામે બોળખાતી ચિત્રગૌરીનુ એ આઠમાંથી બારમાં સેકા સુધી મુખ્ય મયક રહ્યું હતું આડી નવમાં સેકામાં ધીંગાન અને ચીનપાલ નામના શાહન ચિત્રકરો થયા હતા જામા તારાનાથ જાણે છે કે હસમાં સેકામાં સિવજન નામનો ચીનો ચિત્રકાર નાદામમાં બાદે જ્યાંવિને થયો હતો એણે 'પ્રજાદેવ' એવું હિંદી નામ ધારણ કર્યું હતું અને વિદ્યારમાં મૈત્રેય બુદ્ધ તથા શાંતિસત્તવના ધણી સુદર્ભીતવિરો કયા હતાં સુપ્રમિદ્ધ કાવિવેચક ડા. અનંદ કુમારનામી જણાવે છે કે નેપાળ અને બનાવગા મળી આવતી ૧૧માં અને ૧૨માં સેકાની તાડ કપરની હસ્તપ્રતો જે ચિત્રકામુખ શાહનાની પેઠીઓમાં મોકલી દેાય છે

કપર અગર મુકાવાળો 'બાધિમત્ત પદપાણિ'ની ધાતુમુર્તિ (કપર-મ-મકાળ)ની જે નામદેવતાવાળા દેવીની પરધરમુર્તિ (પૂર્વ-મ-મકાળ)

માનવી અનેક માણસો માથે નાંકાના અનુનિકરે નિષ્ઠ, ગિરિ અને આપણા કલા પદ વિદ્યા કા દલી અને તેમાં થાતની લિખિત મેળી બીજા ધર્મના મેળી આપણે

તે પર ફરેલા પાત્ર મેલીના ચિત્રો ગુજરાતી ચિત્રલેખી સાથે નેમજ
અક્ષરેશના પગાન મુકામે મળી આવેલા એ સમયના બીજાચિત્રો આથે
સામ્ય ધરાવે છે આ પાત્ર ચિત્રકળાની નમુની જમાનિ માની હતી."

કેરણ પલત

આઠમા સૈકામાં ગુજરાતી અને કુમારિયે બાલક ધર્મને મળત
ફટકો ગાંધી એ ધર્મી હિંદુઓ, બિનાર અને બનાજને બાદ કરતાં
સત્ય નહિવત્ બન્યા હતા, આ પછી તો એ પ્ર તેમાં વધુ નેની
પટ્ટી થયા હતાની હતી આ પટ્ટી સાથે જ નાનકડા પબ્લુ ગ્રામ્ય પટ્ટ
જતુ હતું વળી મહાધાનના તત્તવાનું પ્રાપ્ત થતાં બના મય
ફેલુરુ તથા બીન નવા ચર્ચના બાલક મહાધાનના ચિત્રકળાના
ઉપરને લખને નાલકા વધારે કલગી નયુ અને ફરમા સૈકામાં નો નેનો
વહીવટ પબ્લુ ચિત્રકળાના મહાધાનના આચાર્યને મોખામાં આપ
ઉત્તરોત્તર અવનતિ અનુભવી બને છે ૧૯૪૮માં, બનાજાર બિચરના
પુત્ર મુકુન્દભે બિનાર પર આઠગામુ ફરુ તેના દં થે નાલકા મહા-
ધાનના પબ્લુ મળતીને બાબ થઈ નયે, ને તેના રહેતા બે - બિચુઆ
નેપાળ, તીરેક, અક્ષરેશ અને સિદ્ધાન નાચી નયા. કારનુ આ સમય
બિનારની બહાર ધર્મવિરોધને લઈ બાલક બિચુઆને આશ્રય મળતા
ની શ-યતા ન હતી

આ પછી એ તદપ્રાય મુશ્કેલી નાવકાંજ પબ્લુની ગેરા થવાના
પ્રયાસ કર્યા, પગુ એ વખતે તેને આઠગામના ધર્મવિરોધે ઝડપે
ફટકો લખાવે પબ્લુ-મન્ન નેનું કોન નકાનના તીરેકી લાગા લખ છે
કે તુમીએ ફરેલા નાલકાના વિનાસ પછી મુક્તિપદ મામના બિચુઆ
તેનુ સમારેશમ કરાવેલુ પછી તરત જ મળવાના અનુભવો કુકર
સિદ્ધિ ત્યા બાલક મોક્રે મહિર બાલકુ. મોક્રેક મળાય પછી ત્યા અ-
ધાર્મિક ક્રિયા આપવી હતી, ને સમય એ આનતુક સાધના કવર
એક નવા અને કુશ પ્રકૃતિ ધરાવનારી બિચુઆ બાલક સાની ગામુ
પરિશુભે એ આઠગામી કોષાધારાન થયા તેમજ બાર વપ રાવુ
તપ ફરુ ને નાલકાની નજીક મોક્રેક વધુ આપ્યો નેના લખકુકામી
એનાર લઈ મોક્રેક નાલકાના ભવ્ય વિધારે બને મુક્રેક વિનાગમી
બચી જવા પામેલા ત્યાના મહાન પુત્રકાવયને સજાવાની મ-યા ન
નાલકા મહાધાનનાર અંત્ય માટે નાજ પામ્યા મોક્રેક દલાર વડે
મુક્રેકી સમયેત બાલક જતને પ્રેરણા આપી, આચાર્યવંતી નુવાસને
દેશદેશાતરમાં પ્રસારાવી, નાલકા નેનુ નાલકા આ રીતે આપણા ન
આપણા જ ધર્મમનના ચક્ષુકટકા ફેલુ રીતે હોમાઈ નયુ

આશ્ચર્યસન

એકલા નાલકાનો જ હનિદાસ બતાવી આપે છે કે દિગ્ગે
નેનો સન્કૃતિ રાક નથી પૂરેલા પરના કોષ વધુ ફેરે માનવમનના
આવા મોટા સમુદાયને એ ધર્મમાનવામાં કરી બાલક નથી આવજ
પબ્લુ એ દિદી સન્કૃતિનુ નીચવ નાસ પામુ નથી પગ ફેરેક બોહા
ને રાષ ફેરેક દિદુએ જતવળા આવજ પબ્લુ ગયા-અનુતાન-આનુભવી
પ્રનટકી એ માલન અનુક્રિયા બોલક બિચુઆના વધુ ત્યાં બનાજ પામ્યા
અક્ષરેશ, મિલેનાદિના વિનાર બોલક રાષ રી આપવી કલના પ્રકાશ
મટિ દિદુ બની નેક રતા છે

બોલક જતવળી આ લીજેમિલના લીધે બુદ્ધવયા અને માર-
નાંમ આજે સ્થાન થયા છે ને તેની સાથે સાતરેક વર્ષના ગળા
પછી ફરી નાવકા મહાધાનના પબ્લુ મળવા થવાની અનુભવ થઈ
કે રી ફેરેકેશનારો બોલક બિચુઆના વધુ ત્યાં બનાજ પામ્યા
કે, ને એવે જ આવજ થાય છે કે આજે જતવળા ત્યાં વિનામળા
મહાન એવાવાતમા સપડાવેલું છે ત્યાં રી નાવકાના આનન્દ
માનવમનની આપવી કલને અનુભવનાર ફેરેક મહાન નનુકા
આકાર પામી ગી હોય

અનુભવનાર વ. પંડ્યા

‘મનુ દિવસમાં તે અને આપુ કામી મેઈ લીયુ’

‘હૈ, એ કેમ બને?’

‘કેમ? માની બેઠીને બપોરે મહેના મેલા, મારાની કમીને બધી
સમજાયા મેઈ નાખી, ને એ બધી દોડકો ને મળેલા’

શિલ્પ-સ્તુ, અર્થેકલા તુ નળબેક છે તેથી તને કમવાર આ પેરા
જમી લાવવાને કર્યા હતા, જતા કમુક જ વાર કેમ વળ્યા છે?
કનુ-કમકે હું નહિમળા પનુ નળબેક મુ, મોદેન’

સીટી પાલતનો-કામળનું રમકડું

આ સીટી બાલકની મળતે તેની દોષ નો કપાનુ ગિય
મણી રવાવના એક નકામ પના કે ર નેની રે, અને તરી
તેમારી એ અને જે મહાધાની જાણી માનવ અપાની પકેક
વડે માનવી કાદો ત્યાર બાદ આજે બેની આપાનો માલના
માપાયા વચ્ચે એક જાણી જોણી પછી બીતરી છે ને, તમા
મેની કાંડ વધુ માનવની કોમકામી મેની મેટા દને જે વાળી
પછીને મેના પાલતના આનમા સાચી તેના કે રકા નાવ બના
મામાના મામામાં અને નીચેલા આન મોહાકા મમુમા
પરેની રો બેરકે આજે જ પ્રગાદિ દેવાય મર્મ
દને થવાની એક પાનવળી પછી માળી કાદી, મોળીઆની જેમ
તેના અરથે પાનવળી આજે વાળી, માનવની જે નાકુતિની
પીકે કેલી દોઃ અને એ નુકામે નેને પચમે દેનાની દલા-
વમે મેરકે આનવના અ તમા એ નુકામાના નીરી પાલ-
કની દલ હમકારા કરી લાવે, આમા ના. દીન્ય જા
દેન રો અને રોપી લાં નીક રો બનમે

ચીનની કબા

આખા એશિયાનું

એન્ટિમા એન્ટર મનમામાન્ય છે એવી જાણના મિત્રીસપ્તથી માયમ પડ્યું છે કે એ ખંડના એકે એક દેશમાં ત્યાની પ્રભુઓનું જીવન જ્યારેજ્યારે ખીજું જે ત્યારેત્યારે એવી કષ્ટપૂર્ણ એન્ટર રીતે થઈ છે એના અનિદામના યુગે જ્યારેજ્યારે તોરવગણી થયા છે ત્યારેત્યારે તેમાં માનવ આત્માનો જ આવીર્ષાવિ વિરુધ્ધિ લેખકોથી પ્રકટ થો છે હકમાં જેમિયાની જાની વિસિદ્ધતા એના આયોગિનું નવતરી છે

અમારે મુદ્દા તદવત માથે મારાંને વારસો કન્ય અન્ય જગના જે જે અન્ય અને સોનુંકેદર નાહકર મા વીન, નવાન અને હિદુર્ગવર્ધન પાની કષ્ટાકેદના સમજાય છે

પરિધિ મધુ અને વાએ કુપ્રાવીન રાજવસોનું કષ્ટાનું એ કુદગતી મમિએનેમા પાલ ન એમસાજાન વગ એ હવા જે સાથુ મોન્ટે-તરવ આગેના રવામી થઈ નોહવાના સદાચર્યે જા, ને ભવિષ્ય-મા પદ, એટલે તેમજ ના એવી પ્રવતિ માટે હવા મુધી અન્યને નાજી થાયથ મામીને

મોસજાનું કષ્ટાનું કષ્ટાનું દમાપવા, મીત્રીકા એ ને એન્ટરકે નતો અવિરોધે એન્ટરકે નતુ જ નવરપ ધાગલા છે એથી નું જીવન જે બિલ જાપાન, તોમેટ, ચીન, બહાર એમના અન્ટરવનના રીતેના મળીમાન પડેલા કાચો એ સુનાં જવવાની ના છે એ જીવનકા એ જોપમમાથી મળા આના છે તે ન કેમ જવવુ જે સમારની માની મપવિવલ્લે એક મનજની કડી એના જવાળ નાન, હિદુર્ગવાન, કાન ને વધારોમા નાજો, કિલોરો એ છે

ચીનમા એક ધર્મના પ્રવર્ધો છે એટલે તેર જોપાજવન-મા જે ખરા ને કાકપનિનું આની રવાથ છે ન વતની હતી જવવ જીવનની એવી કષ્ટાનું એના એક અન્યક મકરમર્મ (Makarm) કષ્ટાનું થયો છે એ જાહ જ જાણે, તોફાન દાત તથા નહોરવાજો અને પાતાની મુદ્દમાં પડેને બચી માટે એવા નહા લાખા સરીગવાજો રવાથો છે એ જાકર પડે તો પાજોથી આકાશના પીડી રાકે જે, જાક પડે સ્ત્રી રાકે છે, જળ ન જગમા અને ત્યા રેવથી ધતી જગ એ એને માન રાગ છે આકાશ, પૃથ્વી અને પાતાજ વાદે ત્યા નજો, પાનુ આ ડુંગ-અકર-સર્પે જે થાદે તો તમને પકડી પાડવાને

આ મકરમર્મના ત્યા હાનના વિગ્રો અને મિકેપા થયા છે અને તુજ થયાં છે જે યુરોપવાસીઓને એ ડુંગ-અકરમર્મ કુષ, તામ-નાકે, બ્યારે અને એના જાજાસ રૂપોને કાળો અને તે જુલુપમા કષ્ટાનું કંદે છે એમ કહેતા જે કેમમા આવા મક્કસી પ્રાણીને નાક આરોડી બજો આદર હોય તે પ્રલ અર્ધે નેનકી જ હોઈ છે એમ ન થારેમા આવવ. પરનુ ચીનાઓમાં તો આ વિચિત્ર વિરકમ્પ પ્રાણી, માનની પ્રત્યે દુઃખનાથર કેવિનાગરૂનિ બેરુજ હોવાનુ મળવુ ન ન હવુ એ પ્રવનના માનસમાં નો એ અન્ટર કિંદાજનુ સુવ-અને અમમાનિનું કુદગતી બજોની મુનિરોપે હવુ હવુ સના એના પરમવાર મન નહતા અને નિર્દોષ શ્રીપુરોપોને બોડને વખને એ મન્ટેરેત વાજમે તો એના મરીર પર અને ત્યા એમના જના કાળને એ દેશના

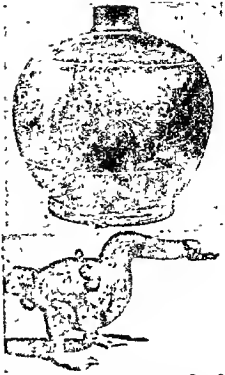
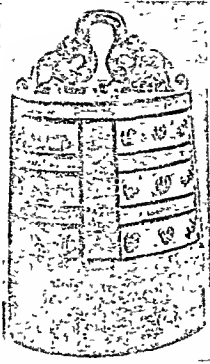
ચીની પ્રવનની જીવન-કિલકીલીના પ્રતિનિધિ સમા એન-ગમર મર્મ જે એમની વિતરકામાં ખળ વ્યામ છે અને હારવાના મોં મોલના જે ને વિચારવાનુ મોનર્વ આવેજવુ થિય ફરુ નહિ, એટલે જ નહિ પાનુ ધાની વાગ તો પાનુમા ને દવામા એમને એ મહેલ કરવા હઈ જવું

જગજોથ અને સાંચોમાં, એ અને વરસારોમાં જે બળ વ્યાપેતુ છે ને વડમુ અને હાનના કામજિત વેળાનું બજોની મુનિ જેટુ ચીન-માં એ ડુંગનુ ગ્યાન જે મેથ અને માનરમા રહેલુ મદા જળ જે સાવન મનિમાન છે, અને જે મોદાવિત વિનાસ ફરુ અને નવધધિવિન ફરુ, માગુને જવાદુ પ્રવર્તમાન છે એટુ બળવાન અને કષ્ટાનું જવનન એ ડુંગમાં ચીનાઓએ ફરુ છે

જનવમા પાણી જેટું કાંઈ કેમગ અને નજીવુ નથી, પાનુ એ જ પાણી તપત આંખે બીખનુ અને ફરુ બની પડે પ્રવવ હાવે છે કષ્ટામાં કષ્ટા મત્ત પાનુ એ પાણી જેટુ જે પાણી મજાવનરી છે, પાનુ એને કષ્ટાનુ કષ્ટામાં હઈ કષ્ટા પડેના નથી એ નીચ થા નીચ થયો જઈ રહે છે ને છતાં એ વિરાટ મધુ મહાન ને મર્મવધાથી છે ચીની વિતરકો મકરમર્મે પાણીમાથી નામગમા અને એ એમસાજાથી પૃથ્વી પર હોતમેના થોતરના થાના જ નથી એના મરીરને વેચથી વાકુલુક વાજવામા ને એ એકે આકુતિમા સર્પે જે અને ચીની ચીની મુંદરવાના તથા એના જગણ દેશની મોખાના વિવિધ પ્રકાર કષ્ટાનું જા નવ છે, કષ્ટમા બ્યારે છતાં કન્ટવધા મિત્ર મધુ અનુજા અને એકાંક પાનુ એ થઈ નવ છે એના એવા મળન પરિવથથી પછી ધીમેધીમે ચીની બીક જની રહે છે ને એના દેહનુ મોનર્વ ને ચીની મોદાવત કીમેધીમે આકર્ષક જની નવ છે

બવાનાના કુદ-અન્ટર કષ્ટાથી પ્રકટી પ્રેમાળ મકરમર્મો જાવના તો મર્મના જગજોથના કનિદાસમા મુપ્રમિક છે, પરંતુ ચીની પ્રલના કનિવને, કષ્ટનાબજોને અને મોનિગાદને ઘટવામા આ મકરસર્પે-વિરાટની જાવનાએ કેટલો મોટા બાન લાગ્યો હાંરો તે વિચારવા અને માનવ કરવા જેટું છે ચીની પ્રલનુ માનવ આ રીતે ઘડાયું છે જે બધ ને મોનર્વથી મોટા જનમા માનવી મુનર્વા છે જગજોથ એ અનુજાવ રવા નીકરો જે એના વિચાર જામા જનવ માથે બનેના કુદગતીમોને રહેવાના છે એની અમથાદિ મામીને ને જન-કિલતતો રહેવો મગજ એને અનુજા થવાની એ મહાવાજામા રીવે છે

પણ જનવમાં બધે બટરીને માવવા બાદ, આખરે અક્રમામાન તો ચોતાના અપર તરફ વળવાથી જ મજરી એવા એ નિદ્રિય હઈ જે દુન્યવી મોનર્વ અને મોદાવના એને માવાની કાળે છે અને માન એ જ જાવન અને મોધનુ યાજુ કારણુ છે એવી પ્રતીતિ થતા આખરે એ ચોતાના અન્ટરકે વરકે જ અભિષેખ થાય છે પવનથી હાલવી પાનુ ન હોય એવી ગિયર જ્યોતની માકે બવાના બુદ્ધ જે જ્યાની

વિવિધ માન્યતાઓ કલાદૈવી ચીની કળાના નમૂના ટાળી બાલુ ચિનાઈ માટીકામનો નમૂનો નંતરી; વસ્ત્ર: વિગિહ આકાશનો ચિનાઈ ચંદ્રનેના કપરના આનંદને એ પરબે મહરસાંના જામને છે અને ચિનાઈ ધાતુનગનો એ લાક્ષણિક નમૂનો છે, જમણી બાલુ-કપર: ચીની માટીકામનો એક કપસુર વાટનો અજ, નીચે બનકના આકારનો ચીની કાંચીકામનો ધાતુનો ફાળડો-તે તેની પાખકપરથી ગ્રથર છે

ચિત્રિમાં એક છે તે આ નિશ્ચયનુ કલ્પના યાત્ર છે જુલની આ આનંદસગાધિએ ચીનને વિશાર નિગમ ની નામ્યુ છે

હિન્દી કળા અને સ્થિતિમાં પણ સુધિકોન્યથી ગળતા આનંદના વર્ણનો અને આલેખનો વળા છે છતાં ચીનના જેના કુદરતનો બાહ્યક અને સર્વજ્ઞાની અભ્યાસ તો હિન્દી પણ નથી એમ કહેવું પરથી ચીને જેવા વેળા કુદરતી કળા કળામાં કળા છે તેવા તો હિંદે તો કું પણ કાંઈ કેરો કલાથી નથી 'ચાનથી પ્રામ થવી અનન્યતાના ચુલ્લને પ્રતાપે પુરવી અને ગતુધ્યાની મેરીને બક કોલાબ ચીનની કળામાં અમરનાતિ થયા છે

પશ્ચિમના પ્રભુમાનસમાં જરૂર જતને ખર માનવાનો એક છે એ લોકો જનતને ભોગવવાની વસ્તુ બળે છે, કુદરતી ભોગને વગ કદી એને મતુધ્યતા કપર્યાના જેવાના પુરુષાને એલુ કયાં છે સસારના મુખ બથેક બોનવવામાં કદ કોઇ હોય એમ એમને જાનવનથી નથી કલ્પ જનતનાં સોન્યનો પ્રાદિમાં એમણે પુરુષ નાંધા છે ને આલેખ્યા છે. પુરુષાના પ્રતાપ, સ્ત્રીઓનાં લાવણ્ય અને માનવ પ્રવૃત્તિઓના હબદે દરેક એમણે કળામાં કલાયા છે. સમુદ્રો, નદીઓ અને અરણ્યો, પાણી પર પડતા ચંદ્ર અને સૂર્યપ્રકાશના તેજાલાયા, લીલાં ખેતરો અને ધાત્માર રૂપો, ભૂરા પહાડો અને વિવિધરની પક્ષીઓ ઇત્યાદિ તેઓ આભેદુલ ચીતર છે, પરંતુ એની પાછળ કદ કદ કે અદર્ય વસ્તુ પશ્ચિમનો જ્ઞાકાર ભેટા નથી આટલુ બાલ સોન્ય ન્યા ન હોય ત્યાંથી એ બાની બલ છે

પણ એ દરેક માનવ જનતની પાર કે આકાર ને અદર્ય શક્તિઓ લાછળી રહી છે અને વેલવ પ્રસારો કે તેને ને પશ્ચિમના લોકોને તો બળે કદ સંબલ જ નથી કલ્પ રંગો, નિર્જન પર્વતો, એકાકી ઈશ્વરો કે ધારાનાં કુદને ચીની અને જાપાની જ્ઞાકારો કે કળાખાથી, બાવથી ને પ્રેમથી ચીતર છે તેવી શક્તિ પશ્ચિમના કલાકારોએ

દર્શાવી નથી એમને તો મેટી ભાગે કપર્યાનિતાની જ કલ્પિતી જનતને જેવું છે શુદ્ધ આનંદની દિષ્ટિ તો વડાવર્ધ જેવા કાઈ વિરહમાં જ હતી નાયવરના ધાધ ને પુરોચિતન પ્રવાસી પહેલો જેવા ગયા હોતો તે તો એના સક્ષરો દેખાવથી ગમરાઈ જ ગયા હોતો મુખાક પામની આપણી એલિક્ટા (પારાપુરી)ની ગુમમાંના શિવ નેલુ પ્રથમ જેવા તે તો કલાપ્રેમી એક જ હોતો, પરંતુ તે પણ એ મિલનાબીલ વધામના હાથ કાપી નાખવા નેલું એ એમ ભક્ષામણ કદી ગયા હોતો' અને એ ભલે કપને પણ એણે 'ગ્રોટસ્કો' (કલ્પ) કદી નામ્યુ હતું

ચીનના કલાકારો મતુધ્યઆત્માને સસારની શુદ્ધ તુષ્ણાઓના વાતાવરણથી કોઈ લઈ બલ છે તેઓ એ તુષ્ણાઓના ત્યાન દર્શવતા નથી, પરંતુ એના જુદા દેવકપને જ બદ્ધી નાખે છે. આથી જ પશ્ચિમના લોકોને ભવકર અને કાળક્રમો જાનના પેલો ગાદરશય ચીનાઓને મત મહાબળવાન છતા રમવાની વસ્તુ કાળે છે

શેરી જીવનથી કલ્પના હોતો; છતા પશ્ચિમના મુખવતા ધાવરા (West Wind)ને એ જામ પોતાના વિખ્યાત કાલ્યમાં અભિનંદન આપે છે, તેના જેનો ચીનાઓના પેલા મહરસય પ્રત્યે ખ્યાલ છે વળી આકાશ, જે સવે જનતને વ્યાપી રહ્યું છે, જે અનત છે અને જેનો હિંદા રહનમાં આપણે કદ ભળતા નથી તે આકાશ ચીતરવાનું તો ચીની કે જાપાની ચિત્રકારોને જ આવર છે, બીલ નેલું આવરત નથી

એમને મન, આનંદ એ કદ ભયાનક રીવાજ, બીલ કે બીલાખ આટ નેની વસ્તુ નથી, અથવા એ જેવાથી માલુમ અવાકફલ બલ એમ પણ નથી આકાશ-ગ્રોઈસ-અવકાસ એ એમને મન તો મુખ આસાનુ થર છે અનંત આત્માનો ત્યા પ્રવાહ વડે છે ને એ પ્રવ લ સાથે વરવાની ખરી મલ આકાશમાં જ છે એમ ચીનની રસાદિધિ સિદ્ધ રહી છે વિશ્વને કદિ મયાદા નથી એ પામું છે અને એ પામતા સક્ષ આકાશમાં છવાઈ રહી છે. આ બાવ અને અનુભવ કપર કદ

રતના જેવાનો રત્ન મંદારની ચીતની કળાઓ ધડાઈ છે
 એમના ચિત્રોમાં ખાસી જગ્યા બહુ હોય છે પરંતુ એ તેના ચેતન-
 બળો આકાશના વિધિવિધ પ્રકારો છે
 આકાશ પોતું, ખાલી એવો આપણો ખ્યાલ છે ચીન તપાસ-
 નો ખ્યાલ એવો નથી ચીનનો મોડો બાદલ ધમધમીથી લાટ્યો આકાશ
 માથે મેડી પ્રમેયો છે ખાલીપણની નો એ બહુ પ્રશંસા કરે છે એ
 પંક છે કે માટીમાંથી આપણે ઘટા, કૃષ્ણનીએ ને પાકીલા વાસણો
 બનાવે છે એ એ વાસણોના લાભ, એની અદર જેમ ખાલી જગ્યા
 વધારે-આકાશ તત્વ વિશેષ-તેમ વધારે.

ધર પણ બારી-બારી, કાચાઈ-બંધાઈ વગેરેથી જ રહેવા શોખ
 અને છે એમાં પણ જેમ ખાલી જગ્યા વધારે-જેમ એ આકાશવધુ
 મટે-તેમ એને જોનાવધ્યમ શબ્દ વધારે આ મંગલન આકાશ તત્વ
 પદ્ધતિને કુદરત એવાની ચીતના સોમ આપણને નવી જ દૃષ્ટિ આપે છે
 કુદરતના દૃશ્યચિત્રો આપેખવાની ચીતનાએની આ વિશિષ્ટતા
 જાપાનીઓએ ખૂબ વિચાર્યા છે આપણા દેશબાના ચિત્રકાર મિ
 બહુરહેવાન ચુપનાએ પણ એનો વાળ લીધો છે એમણે એક
 દરમ્યાન ચિત્રમાં (જુઓ 'કુમાર'નો ૨૨મો અંક) આટલું ચીની બાવ-
 નાણુ આપના આલેખેલું છે અને એ ખાલી ચેતનપણું આકાશદબ્જને
 નગા અદરના ગિરિપ્રદેશને હૃદયકાંઠા કરાવે એવા બતાવી રે છે

ચીની ચિત્રકારને મન 'વેન્ડરફુલ' એટલે રિમર્કેબલની કળા
 કુચ્છમાં કુચ્છ છે એને મન એમાં એકસી કુદરત જ નહિ, પણ સમગ્ર
 જીવસુષ્ટિ-પક્ષી પ્રાણી અને વનસ્પતિ, માનવતત્વની તમામ પ્રવૃત્તિ-
 ને વિમાળ કુદરત જેમાં દિગ્ અને મળનો મંગલેશ થાય છે એ
 આવી જગ્યા છે 'વેન્ડરફુલ'નો અર્થ જ ચીનમાં સામાન્ય-
 આપણા ચિત્રકારો માન્ય છે નેના કરતા વધારે ડીરો ને વધારે
 ૧૭ છે પૃથ્વી, નાગદાની બાજોએ, જેતરા અને કુદરતમાંની
 ૧૮ તથા આનંદ આપતી સર્વ સ્ત્રીએ, એ બધું આપણા નિર્મલ-
 નામાં હોય છે ચાત્રાના મંગ્લો, એનિદાનિક મંગ્લો દેવાન્દિ
 ના આસપાસના મોન્ડરફુલો મરીને યુરોપી ચિત્રકારો ગંદ કરવા
 ૧૯ પહોંડો, મુમુદુ દત્તાત્રિ મુકતા ને એમાં પોતાની ખાતર
 નહિ, પણ આમુક દેખાવની પરિ રૂબીતાને મગે માનવામાં આવવા
 મુજ્જ કુદરતી દરેયોના ચિત્રો ને પશ્ચિમમાં પાછળથી રહ્યું થયા છે
 કેમ અને દક્ષિણ યુરોપની એ કવનો જુનીજુની હતી

દીકરા, એનીએક ફેરેમી, પોમીન, હોલ, વાનદાઈ, કેનેસ,
 બ્રહ્મા, ડોન્ડેબય, દર્બર, હિંદુવર અને હોલે મીઝેન જેવા કેન્સ
 હિંમેસનિન્ડે નાકોરે-આ બધા ચિત્રકારો પોતપોતાની કલામાં
 મદાન છે પરંતુ એ બધા કુદરતના જુદાજુદા રૂપોને આલેખે છે
 મગજ કે હોર, ધરતરુ કે દિવ્ય મંદરો એમાં કુદરતને ચીતરી છે
 એક દારૂમાં માત્ર એકન કુદરતન સુષુપ્ત રૂપ છે એમ કહી શકાય
 પશ્ચિમના ચિત્રકારોએની સિવાયકદમાં ચીનનાં ચિત્રકારો કરતાં
 દયાઈ કદી નહય ચીનમાં નિસર્ગલેખન કાળજ કે રેશમના વણ પર
 ૧૭૫ રંગ જ મેટિ બાને ચીતરાય છે એમના કલમમાં કલમ ચિત્રો
 શાત્ર કળી સાલીથી દેરાએલા છે માત્ર જરા ચુકડી કે પેરી ચાલી
 વપરાય ખરી, પરંતુ એમના એ તત્વા ચિત્રોમાં ગ્ગ તે નથી જ
 ધીરેરે રતની મગજ નથી એમ તેો હરે કાંઈ કહી શકે એમ નથી,
 પરંતુ આવા બેકરી ચિત્રો નેએ દેખુપર- જ કરે છે

ચીની કલાકારને મન અનુષ્ઠ જીવનની કુદરતનુ જીવન જુદુ નથી
 આખી સૃષ્ટિમાં આપણ આત્મા નમે ત્યા વિદાર કરી ગયે એવી
 મુદાવરો ચિત્રિત્તુ વનપ રહ્યું કરવામાં ચીની ચિત્રકારો મજા થાય

‘છે એમના ચિત્રો જેતા નહિ આપણે એના વાનાવધ્યામાં એન્સ
 થઈ જઈએ છીએ’

કુદરતના દરેયો ચીતરના ચીતનાએને યુરોપ કરતા વધુરેકેમ આવ-
 ટ્યુ ? અને તે પણ આટલું બધું સાંપતિક બાવળ ? જેનીના વંધામાં
 તત્વા કાળથી તે બીટ ધબી રે પ્રલંભો પેડેરી છે, અને કુદરતના
 મહત્વા એમણે પણ એવા છે હતા પૃથ્વીના સંપર્ક અને ઝટુઆના
 રતથી ચીની પ્રલંભવી રંગદિ છીટ પ્રલંભોમાં એ ખીની નથી ?

હરકદી કારણમર ચીનને આપણા દીપ્તમાં આકારના લાંબા બી-
 ગોલિક નદમાં દરવા પડતા, એમાંથી ચિત્રવિદાના સિદ્ધાંતોનો સાથ
 એમણે બીવલ્યુ અને ફોન્ડુસિયમ, લાટ્યો આદિ એમના વિસ્તૃત-
 ના નેમજ બોલક ધર્મના વિચારોએ આખી પ્રલંભા પ્રમરી બઈ
 ચીનને કિવલ, તત્વજ્ઞાન અને રસિકતાના સત્તર આપ્યા

આપણે એજ મરમર જેવા એમનામાં જન્મથી વરતુ મુશીના
 મંકાર દરવાની રીતો બહુ ગમિક અને સૌતમય હતી એમનામાં
 પણ ગરિદા હતા, આર્થકક્રિયાકાર હતા, સર્વેવાથી સ્વયંની હતી
 ધારિદ મૂર્તિએ અને શિક્ષકમાત્ર, તીર્થ, બ્ધાન, ત્યાન અને મત-
 કૃપવાસથી એમનાં જીવન સિમ્પવાળા અને નબીર પ્રેરણાઓ વઈ
 મટે એવા બન્યા હતા મરિદેગરિં મુનકલાવા હતી હિન્દુમાનથી
 પણ હવેરી પુમ્મેરી ત્યા થયા હતા અને એના બાપારિદોની સેરો
 ન-કો જુદાજુદા ગરિદો અને મરી મટિ થઈ હતી અહીંના
 હલ્લો સાધુઓ ત્યા કપરેમ મટિ ગયા અને ત્યાથી હલરો યાત્રી
 એ હિન્દુમાન આપી ગયા અહીંના ધર્મેવિચારો અને માહિત્યનુ
 ચીની પ્રલંભે હઈ એંથ અનુમ્મલ જ હતું નહિ, પણ એને પોતાના
 જ્યોતિષને એ વિદ્યાગ્રાંથી પોથીને એક નવી જ સમૃતિ કપલરી

લાખણ, લાકડાની રોતરણી, ઘરો અને મરિદે બનાવવાની
 કળા, જમીન પરાના અને અગ્નીશીખાના બગો, વસ્ત્રોના રત અને
 બોનો, રેશમ, બુકડો દારૂ અને એમાંથી બોનો આનંદલાલ, કિલ્લા,
 પૂકો દત્તાદિ માને એની કળાઓ ખીલી. પણ સોથી સરસ કલા ને
 ચીને માટીના ખ્યાલાવનાથી, બાતબાતના હોરો ને ફલ, બિચોરી
 કાચના વામણ, હુમરી, બીચાચેતના ફાંદો ને કુકાનીએ એફિ
 ચીનાઈ વાસણો બનાવવાની ખીવથી એમાં નો એજી કમાલ કરી છે

ચીની ગયના વાસણના રત અને રણુડા, એની અદરની બાનો
 અને એના લાકડા બીન્સ અનેહર છે ચીનાઈ વાસણોની કળાને
 મેં દતિદાસ વાચ્યા એમાં લખ્યુ છે કે આપણા મૂળ આચાર્યને ન્યારે
 આ વામણે, કૃષ્ણનીએ અને રમખીએ મળ્યું કલાએ ખીવવાનુ
 મન થયુ ત્યારે એમણે એની બનાવવામાં પોતાનો આત્મા રેડ્યો
 એમણે બહી કરી, પણ બીજા દલરો પ્રયત્નો કર્યા હતાવામણોના
 રત અને મગજની બરાબર આવવા ન હતા આખરે એમણે પોતે બહી-
 મા પડઈ મરુએ અને બહુજાલજળથી બહી ચુલવું નેત્રથી ચોખી રહી

પણ બહી ન્યારે કહી પડી ને એ વામણે ન્યારે બહાર મડયા
 ત્યારે ને જમતમાં જેનો જેટો નથી એવા વાસણો નીકળ્યા એ ૥
 રેના આજુબ હતા કેમ ન હોય ? આચાર્યના લોહીથી એ મગધા
 હતાં એની મગજની ધાતુ જેવી થઈ ? કેમ ન થાય ? આચાર્યના દા-
 કમણી એ મેડયા હતા દલરો બાવ કસત કેએવી એ વામણોની
 નોહકતા થઈ ? કેમ ના થાય ? આચાર્યનુ આજુ હૃદય એમાં દોગઈ
 જાય છે એ વાસણો સુદ્ધિયજનો બહાર છે ? કેમ ના હોય ? આચાર્યનુ
 આજુ મગજ ને સમગ્ર જ્ઞાનતત્વોએ અને નરમી આપી હતી

આખી પ્રલની કળાના અપ્રતિગ હોય એમાં ખી નવાઈ છે

હરિપ્રભાદ મજરાયેરેમણ

જીવનનું પરોઢ

આ મંત્રાંશો

મકરવંશ રજુ

રેલવે હડતાલોના આતંક

બાપુજીએ તે બંદનમાં 'ગોળ પાન'નાં 'વ'ની ને -ની પહેલાં તમા પવનપાતળનાં એકજુલ નદિ, મુઠાપમ્ નુ ડાની સ્થંભને ગીતે ગહીદ બનેલા ટણાસિયાઓ તમા જેઠવાનીઓના મોતન માતાના ધરનાના મોતથીયે આફું માન્યુ થયું અને જાગૃત્યને મોસાંભાના 'મોન' સાથે મી કોસારેવાર બાપુજી જેઠવાથી છરી આપ્યા એ જ આમરે મન સિવાથી દની વળી મોજા જમ્ની પહેલી કાળીને છટવાનો વિચસ આવી પડોઆએ દનો અને નાખે મદા-રાજના મોઝેલા મેન પાફી ઍન્ટ્રેપ માફેબની નીમર થયું ડગળન પડોવતવાને પાર ન દની. કોરકે શોફને બરી અને તેા દગળના તમાય જના હતા. બાપુજી અને બીલેઆ જેથના દોલાથી મનમકર રા આવી પટેલી જાતજાતની જવાબદારીઓ બન ઍટકી ગઈ -રયા આપ્યા આમરે પરાજે મોશા જની જયુ પટયુ લાગનાવટ માફે-નાઆ મુશી આજ કીધરતાથી માફીને રાતના કામના દાની પડતા મુશી કાફ પછી કોફ અને કામો કુલવાની જિજ્ઞાસા અને નાને રે આરે બગાળની મયા દતા. એ મહેનતામુના બાકીમાં જ ભલે જમને મનમકરને છુટી આવી, કોટયુ જ નદિ જમ્ દરજળના સરેનાને તે મ્વા બેરે જેવા જવાની થયુ મનમકર કરી આવી

મને તારીખ ચાહ નથી, થમ્ કોટયુ ચાહ છે ઍ જિજ્ઞાસા જેથના-વાર દનો. થયે મહિને અને ધમીવરીને તદ વાલેયા અને થાત-પોતાનાં સાચામાં આસારે કપડાં હેરી જેવા થયા. બનીસના કપડોવર, કોઠની કમ્પલી, પાલકવનો કામપકાઈ, માફમ્ મુશી થરાવેવા મક-થકના કાજા બની મેનતાના બેથ અને મોજાગય મતા 'મેડલ' (સાપ-વાજા થપક)નું પોસિંગ થયેરે પર આમરે પટેલી આવવા વાપરી અને અજાજ થયા ને નાનેથી મોશા સી દારજળ, કાજા જોવાજન તલય પાછળ ન રહી તલય એની માવજેની રાજના કીનિક્સ નેથને મકરના ક્યાઈ ટ્રેન આપે ને ક્યારે એના મેરકીએ એ આપીસારથી જમે ક્યાવાનીયા થઈ રહ્યા હતા આરે આસપાસ જેથનામાં આગાઝ થાન ન દગ્. અને ડરજળના તરંગોમાં ગમી રહ્યા હતા આમરે ટ્રેન આવી. અને જોડા અને આમરે ગરીબના મેનમુશાને નમાવરી, કેમ કેની, રસવારી ડરજળ તરંગ બેપરી. ડરજળ પડોગિલા જેથના કી આનંદ આઠે નેથમ કરની કીનિક્સ પછીનુ બીનુ ડેંગમ 'બનાકા' નુ અને આગળ થયા કે જેથના પાસની સમાઈને કીલેલા મોઝાથેને જેઈ અમારી નવાઈ વધી નઈ કીનિક્સમાં અને માધા પર ને ફર ફર સિમનસ પામે છરાછપાયા મોશા પહેરીર જેથના, થમ્ અર્દી તેા આઝઆઝ કમદમ પડેથે થજકની સનીનપાણી એકેકે મોઝા મોઝાવર કીલેલા, ભલે બુદ્ધકથાઓની જીવનીવની રીવાજ જ જેથી ન દની દોય ! માઈસ રોડ માફવ થાય ને મકરના સમાઈને જેથના મોઝાથેના માફની પડયા દોય મેગમિસ અને ડરજળની થયુ ને થક પામે પડોગિલા મયા નેમનેમ પાસની બને બાનુ થવથ જવા મોઝાથેના જેથા. અમારી ટ્રેન કોસાના પાસા પર નદિ થમ્ મોસાના કાસા પર જ ભલે ન મોસની દોય, એવા તાજછપી એ પાકીસાં જમન થઈ થુ દુવ'

મોસની નાકીને માગા મેનમાં આ દમ્થ કીટ કેતર ન થયુ ને ખર કે એ જાગૃત્યને એ દમ્થ પર કામું મનન મેસાનુ મનુ ન દગ. પચુ જાગૃત્યમાં પટેલી મેસીક કાપ મિલનીયર બવાની નથી, એજુ જ નદિ થમ્ ને કમોમર પોતાની અમુર નવાયે જ દેરે મે મને પટેલી કમની અને કાગોમાં આ થમ્ કમી એકેકેકાદ કાપનીય મરે.

બાપુજીનું 'દિલ્લેપસાલ' હું ને પછી બન્યા ને મુખાના એ મુખાના નદિ થમ્ કુષારી' એ મર રજોએ પછી મેથમ્ થમે મર-રજ બાથમમાં 'મીજ વિઝદ દાપબખાર'ની મયા મોજામરી આથ-મમાં 'મરસાલની માફી દેરિયા'ની નાકીમ કે ક્રેલા મોઝા અને કી-કી-નારી કમરે મદાતમાં કોલેકાયાના 'મયા' દનીમુશુ'નું નુ-વ-થન થયું એ બેથ અને આવથ કયાં આધુનિક આમરે અને મરથુન તમા કમની દલવાના પ્રતી મારા મનમાં થુન કપચ ગમ ને આની બાવનાના મુજમાં કસિમ્ આકિકાની રેલવે દડતાવનું મિદ મકર દમ્થ અને એ વેળા મર જાગમાનમ પર પટેલી મેગમી જ દમ્થ ની રહેથી છે એમ હું પોતાનુ પુથકમ્ કરતા પેથ પાકી મર થુ થમ્ જાગ મનને મલ્યન આનંદ આપીને કેથ, આનમોદ વળે-ની વિઝદ માગ મનમાં બગવમુશી જ માફ મેમ પરી ન મેથે આ કોલેક માટે પોતાને મેરે જેથા રજામયા દોય કોલેક રાદિને માફ ન દોય, કોલેક એ વાત નુશી હું રેલવે દડતાવના કીનિક્સ પર આનુ. એ વેળા એ કમે મને એ કીનિક્સની જમ્ મકર એ કમ અમ્નીમુશ આરે ચાફ ન રહી મે, છતાં મુશી જેથના માથ આને કોલેકાની સદાથ કમને એ કમ જતરી રાફીમ.

બાપુજી છટીને ડરજળ આબ્યા ત્યારે મેમને ટેકીકાન કરવા જેથનાસ નમ્થ માથે અને કીનિક્સ નેથને મયા એ જમને કેથે પાસના માધા પર કીલેલા સનીનવારી મોઝાવર માથે આમરે મુજાગય મરકી અને કેવેર દડતાવને અમ માથેવ કોના આમરે થુ મવાનુ અને જલેથ એ વાત આનમના પ્રમથમમાં આવી થઈ છે બાપુજીને ટેકીકાન પર આવવા વાર થઈ એ દરજળના એ સારજેટ માથે અને એ નપ્થા માથે ને પરથી અમને થયું જમ્થાનુ મરથુ.

પટેલી તેા એરે દમ્થ જમ્ની ને કુકીને મિ. ટેકીકાને એ આમરે નાથમ પર કાપા કયાં દનો અને મિ. જેથની થર માફ દની દની એ જ કુકીને રવે કીનિક્સ નેથમના પડેના મોજાવામાં આનેવા દનામિ જેથની થરમાફ પછી ને આ કાલિવામાં મુશી કે દડીતા મનીનિસ આમરે રવા પાગા નાખી પટેલા ને મેમની નમ્થ જાગમ માથે વારી કોમી મકર નાની. મેરેથ એ જ કુકીના નમ્થ કોલેકાવર ને થમ્ મેથકક પ્રમી પાસમાં આમરે મેથેથ માથે મેમ ન દગ

જાપનામાં 'દરિયન મોપીનિય' માટે આજના નમ્થનાં મેથે કીનિક્સી આરેથક આમરે મયા કે પેથાસાનથી જેથનાસ ને આવરી 'સાથમેર કોલેકામર' નાસા દનાસિયામાં દની પાની નાખી છે, જેથનાસ મેથેનું જની નેથ ન જાગૃત્ય છે, પાળી દને આમરે પર ટોનાથેવ જલેથ દમ્થક કયાં છે અને મેથનાસ ને દેરમાં થમ્ નેમમમાંની સજાની રવા છે. દડતાવ કે ની કેથાની

[illegible]

માધુકરી

(‘પ્રતીક્ષા’ગાથા)

તોડી છવનગદેવ પધારો નેલે પૂર્વા,
સરસરે ગિયતપ્રણ બની ખરેરે કૃપા;
ધન્દ્રધનુ શા રમવેવન રોંધી નેલે
રમ્યા તારા બળ્ય ધુમકોટી બાલિક મેલે;
મનહર મુખ રમણ તણ ગુણમરણી મોરી,
લેણ માતનું નામ હૃદ નહોં કાળની મોરી,
વન્ધ્યા વતનનું વ્દાણ પરી ને કાળે દરિયે
તેના પૂજન આજ અઢોઆવે સી દરિયે

—રમણિય અસાધવાળા

કે. શ્રીકાન્ત સરદેસાઈ

ગુજરાત એક અજબ પ્રાન્ત છે વિવિધ ક્ષેત્રમાં ચોતાની પ્રતિષ્ઠા, આદર્શ ને શક્તિથી નેતૃત્વના કારણે ખૂબી બલિયન બનીતું ને આદરભીષી નવાશાઓને થ તે પોતે નથી પિછાનતું અજબ ક્ષેત્ર છે જોડે છે, અખુ-નાયા એ ગુજરી જાય છે હાથ આ પ્રાન્તમાં જન્મવા અને છવનનો હક પળ એ જ રીતે મેળવાનો હશે.

આનો જ એક આત્મા ચોડુ પહેલા આપણને તજીને શાશ્વત માતિધામમાં આદ્યા જાયો છવનના બેતાકીસ ચર્ચે પળ પૂરા ક્યાં પહેલા શ્રીમન્ત સરદેસાઈએ આ છવન ત્યજી છુટા હાથેત રિદ્ધીથી ગુજરાતથી ગુજરાત કદાચ અનવરુ છે, પળ નેલે નેલે કોનો છવન-ગરગટ અનુભવ્યો છે તે મહુ શ્રીકાન્તના ગુણાનુસારી બન્યા છે.

૧૯૦૦માં પડોડામાં એ જન્મ્યા મા રીછની હાલ પડતા ૧૯૪૧માં સરકારી કોલેજમાં અભ્યાસને તિનારવિ આપી અને શ્રી નન્દરની પ્રેરણાગણાઓમાં મનોધનનો અભ્યાસ આરંભ્યો ૧૯૪૪ની આસપાસ પિતાની હિન્દુ કૅન્ડલ વડેસમાં એણે પ્રવક્તાનું સાથે હિન્દીયન બોર્ડિંગ મિડલ સ્કૂલ ગર હરી, ને ૧૯૪૭માં સરદેસાઈ બધરે તારાથી કારબાન ગર કર્યું ને ત્યારથી જ શ્રીકાન્તની સાચી કારકિર્દીની નરબાત થઈ હિન્દુમાં જ દિન્દી તરફે મિલેવામાં અતિવિષયોની એવા હાજમ, બ્લોગિન અને ફિનિગિય તમા સાર્વજનિકના રચાયણિય દ્રવ્યો સહુથી પહેલા બતાવનાર હોવાનો વારસો શ્રીમન્તને મળ્યા દતો.

શ્રીકાન્તે પરદેશી દ્રવ્યોની હરીકાઈમાં કોતરી ગકે એવા એક પછી એક રસાયણો બનાવવા માંડ્યા ખત પીરજ ને અભ્યાસી રૂનિયો એકે અંગા સરળતા મેળવી એનું લક્ષ દિન્દીમાં સાથે લગીદાર્દ ૧૨-યાનુ હવ જન હિત ગુણવત્તામાં સહાયતાની અનેછતા થ સરની, સ્વદેશી વસ્તુમાં કલ્પોને પૂરી પાડવામાં જ એને આનંદ હતો અને તેમાં થે કમુ કોતરતુ થતારી હેવા કોતેવાર ન દતો પરિપૂર્ણે આદરકેને દમ્ભેશ પ્રમાણબન અને ગુણની એકશૂનતા સાચવતા રસાયણો મળતા પ્રેરણા કરતા એ જસકે ન પાડતા એના જ પરિપૂર્ણે અનુભવે કમન બુદ્ધિએથી વસ્તુઓ એ કલ્પાને સારરે સી શક્તા, મિલકદોથી પરિચિત માણસો એમ બી ડોર અને રીકીકોન મર્ચાપલ્લે પેટ

વગેરે વસ્તુઓની કમગતાની સાક્ષી પડશે હિદમરમાં નવાનવા આને મિલકદોમાં છે ત્યાંયા સરદેસાઈની પ્રમાણબન બતાવો દોરો વપરાય છે, અગાવાદ કે મુબાઈ, કાનપુર કોઈએખતુર કે કલમતા, મલેંગળે શ્રીકાન્તના અવિરત કમના તુગર પ કલ્પાને માદરથમલી વસ્તુઓ નીરવપૂરકે વપરાય છે.

શ્રીકાન્તનું આગાધ દણ કે એ એક મુલતમ દેશમાં જન્મ્યા, આગાદ હિન્દમાં શ્રીકાન્તની પ્રતિભાને અનુરૂપ કમ મળી અધુ હોવ, દ્રશ્ય બીજારી કોમરની શ્રીકાન્તને વેવાસવાસ કયો, હિન્દમાં મિલકદોને એક પ્રખર અભવાઈ અને ખર્ચો, આ રસાયણમાં સી પ્રમાણવા, મળવાને એક સખત બાયો (રિખ)

ગુજરાતનો શીજી થતો વરમાદ

ગુજરાતમાં ધીમેધીમે વરમાદનું પ્રમાણ ધનુ જાય છે અને દવાપાણી મુખ બનતા જાય છે એવી માન્યતા હાલ ખૂબ પ્રચાર પામી છે, અને એની અસર ખેતીવાડી કપર પડી હોવાથી ગુજરાતનો જનસમાજ ખૂબ ચિંતાતુર બન્યો છે હાલમાં ‘ગુજરાત મગો ૧૬ મહળ, મુબાઈ’માં પ્રસ્તાવ કપરથી દિંદી સરકારના એકમિખ્યાતવાધુ-સારકી ૬૦ બીમાઈડ એન દેસાએ અ, વિષય સમ્બંધી સરોપન અસા સી ચોતાનો અભિપ્રાય પ્રવહ કર્યો છે, ગુજરાતમાં આનેલા બર્વા વેધાવરોના ઉલ્લા ૬૦ વર્ષના અદેવાલો લપારી તેઓ જન્મ્યા તે કે છેલ્લા એક દેશથી ગુજરાતના દવાપાણી કે વરસાદના પ્રમાણમાં કોઈ પળ પ્રકારનું આમ પરિવર્તન કમિયુ જન્મતા નથી વરમાદની છત કે અછતને હાથ આપણે ત્યા પડતા મુદ્દા અને સીવા કુકાઓની પરપરા તે કાળી નંદી છે.

ગુજરાતના વરસાદ એ વર્ષાવાયુના પ્રવાહોને આધારી છે પહેલા, દિંદી મદામાથર તરફથી આવતા નેકત્ય ખૂબના વર્ષાપ્રધ અને બીએ, બેમાળના કપમાથર તરફથી વાતો વર્ષાપ્રવ દ પહેલા વર્ષા-વાયુ કપર ગુજરાતના ચોમાસાને મુખ્ય આધાર છે અને છેલ્લા વર્ષાવાયુ તેને મદદ કરે છે તપા તેની જ અસરથી ગુજરાતમાં અન્ય રીકે કે અતિરિક્ષ થાય છે.

સામાન્યરીતે ગુજરાતમાં નેકત્યનો વર્ષાવાયુ અવરણી વ્દ

માસની અધવચ્ચે (સુખર્ષમાં વરમા પડવા માટે તેની એક આઠ-વાટિયા પાછી) વરસાદ સુધે થઈ સપ્ટેમ્બરની અખરે તે બધ પડે છે ગરબાતનો વરસાદ સોનાપ્ત હોય છે અને એ ગાસ પછી જુલા-દિમાં બગાથાના ઉપસાનરેના વાયુપ્રવાહ ન્યારે ગુજરાત કેપરથી પસાર થાય છે ત્યારે જ અંદરે જોગાસુ બેઠે છે આ વાયુપ્રવાહ હમેશા એક જ રીતે ગુજરાતમાંથી પસાર થતો નથી કોઈક વાર તે આ પ્રદેશની નજીકમાંથી પસાર થાય છે, તો કેટક વર્ષે તેની કવર થયેને વાય છે, જે વર્ષે આ વાયુપ્રવાહની મધ્યે એકાએક આવે છે તે વર્ષે આપણે ત્યાં વરસાદની અછત અનુભવાય છે, અને વધુ ભેગ આવે છે તે વર્ષે અતિરૂઢિ થાય છે એ વર્ષે ગુજરાતના ધનથી અતિ-રૂઢિ આ વાયુપ્રવાહને જ આભારી હતી ગુજરાતનું જોગાસુ જેના પર નિર્ભર છે એવા આ બે વર્ષાવાયુઓ હાલને વર્ષથી હાલની રીતે જ ગુજરાત કેપરથી પસાર થતા આવ્યા છે, એટલે વરસાદ અને હવા-માળીના સમર્ક તત્ત્વોમાં કાંઈ પરિવર્તન થયુ નથી

વરસાદનું પડતું ક હવા-માળીની વધતી છે માથ નેના સમર્ક કુદની તત્ત્વોને જ આભારી હોતાં નથી જે પ્રદેશ કેપરથી વર્ષાવાયુ પ્રવાહિત થાય તેના બૃષ્ઠ ઉપર તેના ભેગને આકર્ષનારા તત્ત્વો વધુ મોટાદ હોવાં એટલે, આ તત્ત્વો ગુપ્તત્વે મળેતો અને વનપાનિ હોય છે, વર્ષાવાયુના માર્ગે આદા ન્યાન્યા પર્વતો આવે છે તે તે વિત્તાર-શમાં યુદ્ધ વરસાદ પડે છે ધરમપુર વાસના, છોટાદેવુર, દેવ-અધનારિયા, છટર, આણુ, નીર, ગિરનાર આદિ નુસ્સારના પાવત્ત વિત્તારનાથી સોથી વધુ વરસાદ પડે છે તેનું કારણ એ જ છે વજાદરા પ્રાત, એટા અને અમદાવાદ નિહલાઓ તમા ઉપર ગુજરાત જેનો તથ ગુજરાતનો પ્રદેશ તેની કેપરથી વર્ષાવાયુ સીધા પસાર થઈ જતો હોવાથી ત્યાં વરસાદ જોડા પડે છે સમાર પ્રદેશમાં એ નજરથી જોઈલા હોય તો તેમનો ભેગ વરસાદને આકર્ષેતો હોયને જોવા પ્રદે-શમાં વરસાદ સારી પડે છે નજરમાં હોય અને જોવાથી જીવિ-તરીથી પ્રદેશ ખૂબ સમૃદ્ધ હોય તે વધુ ત્યાં વરસાદ સમેપકાર-પડે છે; પણ એ જ પ્રદેશમાં હીમનદી વહુ બદલે છે તેનો આગ્રહ હોય તો વરસાદ નજીક પડે છે છેલ્લા સો વર્ષના ગાળામાં તો ગુજરાતના હવામાળી જે વરસાદના પ્રમાણમાં કાંઈ ફેરફાર થયો નથી, પરંતુ થોડાક ક્રેક ઉપર ગુજરાતના સપાટ તળપ્રદેશમાં ફેરફારે વિરવાદેશમાં નજીક જોઈલા હતા, એટલે ત્યાં હાલ કરતા વિશેષ વરમા પડેતો વળી પ્રાચીન કાળમાં માગરે નાગરે તળાવો હતા અને સમય તકથી તેગની પૂરની સલામ હોવાની, કેટલી જે નદીઓ આધારમાં આવી હતી એટલે પાણીના પૂરતા સમઢને કારણે નૃપચ વિકાસ સપાટ પ્રદેશો વધુ વાડાઓ અને લીલા પોતરીથી બરપચ હતા, એ સમૃદ્ધ વનપાનિને લીધે હાલ કરતાં એ પ્રદેશો વરસાદને વિશેષ પ્રમાણમાં આકર્ષતા. આ પ્રમાણે પ્રાચીન હવા માંયકાળમાં બૃષ્ઠ વરમા વર-સાદને આકર્ષનારાં તત્ત્વો ખૂબ સમૃદ્ધ હોવાથી તથ ગુજરાતના સપાટ પ્રદેશમાં હાલ કરતાં વિશેષ વરસાદ પડતો

આમ, ગુજરાત કે જે હિન્દની લીલી વાડી હોવાય છે તેની થકી જગેજી કુળપતા માટે માનવી જ જવાબદાર છે, કુદરત નહિ નહીં એને કાંઈ બાબત નથી, પ્રાચીન કાળમાં માંયકાળે તે તળાવો હતા તે આજે પુરાણ થયા છે, રજવાડાઓને પ્રત્નની પાળીની નડરિયાતની કાંઈ પશી નથી, નીચાંકી વસુધ કરવી એ તેમની એકમાત્ર ફરજ અને નજર લાગે છે, અને ત્યાં પાણી જે નજસર થયે શોધખૂળી મહદ નવાય છે ત્યાં તેના બરડે એટલે બધો કર જોવાય છે કે પ્રત્નને તે પશીડતો નથી.

—અ. પ. વં

કેરી

લગભગ બધા જ ઉપકરણોમાં ફેરોમાં કેરીનો પાક થાય છે. હિંદ કેપરના મલયાલ, તમિલ, હાઈલુ આંધ્રિ, છત્તિષ, કોંકણ, દિલ્હી આદિ અને મીઝાનમાં પણ તે થાય છે, છતાં હિંદુસ્તાનનો પા-સીધો વધી બધ છે. વનભાથી મદ્રાસ અને બનારસી મુલાઈ થઈ પ્રદેશ એવા નથી કે ત્યાં ફરી ન જ મળી શકે એવા મુલાઈ અને મદ્રાસ છવાકામાં જ વધુ લાખ એકર જેટલી જમીન આંખા માટ રેકાએલી છે

આજ સો કંઈર કાચ અતિ પ્રાચીન સમયથી મેળો આવેતો છે. ફ્રેંક ધર્મકાર્યમાં તેના કળ અને પાનનુ મહાત્મ્ય નજીકું છે સોમા અને સમુનારમાં તેનો કાચાય પ્રયોગ થતો આવેતો છે, બોરાકત્તવ અને ઓપથ તરીકે વેલકમ્બોએ તેને પ્રમાદયો છે કવિ કાશ્મિરસાથી માંડી સાહિત્યમાં અનેક પ્રસંગે આસક્ષ્યાનિ અને તેની મંદરીયા સાથે કાવચના હુકમર અને પ્રેમીઓના વિગતો સમજાવેલા છે મોનશાહ અકબરે ફરબા પાકે ફસહલર સાહેબનુ વાનેતર કરાંયુ હવે એના સો વરસના થયા તે કાંઈ કેનાં છે, જે ખાન દેશમાં ૩૦૦ વર્ષના થયે પહો છે.

ભાવપ્રમાણમાં કેરીના રસના મુખ બહુ વર્ણવેતો છે પાછી કેરીમાં રસ સુગંધ, ગિદ, ધન, બહુ સ્વચ્ચાઓ, કચિરક, હાંથને બળ કે-નાં, ધન, નિદા કાવનાર વર્ણને તેજ આપનાર, લોલી સુધારનાર વગેરે છે તપનીઓને પણ તે આંદ આપનાર છે. દમખાની કેલા-નિક શોધોએ બહેર નહુ છે કે જોખવી ઓપથ કરતા છ ગુણા વીઝા-મિન 'સી' તત્ત્વો હાફુસ (આર્દ્રોન્કો) કરીમાં છે કેપરત કેરીમાં વીઝામિન 'એ' વીઝામિન 'બી' અને વીઝામિન છ (C2) પણ છે નીઝામિન 'સી' કેરીના રસમાં માળખુના જેટલુ જ પ્રમાણ છે તેમાં સાકરનું પ્રમાણવધારે છે, પણ હાંથમને ફોફેરિક એસિડ આંધ છે

કેરી ખાવાના અનેક પ્રકારો છે, તેમાંનો બનાના, આખાના મહાની અને મુરખાને પાર નથી, હિંદમાં કેરીની લગભગ ૫૦૦ બેના થાય છે, પણ તેમાં હાફુસ મિરામિલ છે, તે ધમ્મિમાં સુરખી ગાંધા સુધીના માટે પ્રદેશમાં જ થાય છે વેપારની દિલ્હી હાફુસ-ડીના બરથો ૧૮૩૨માં પહેલપહેલાં સુરેષ મોકલવામાં આવ્યા હતા તેને વધુ ટકાવી રાખવાના પ્રયોગો ખાનાના નિખાલોતો અમમાં રતા છે.

યુદ્ધ અને કાગળ-ર

મનીલાલ વખતે ઇંગ્લેન્ડના સરેખા ખાતાના પ્રધાને યુદ્ધને કારણે હિન્દુસા કાર લખવા સાથે પ્રતિબધ કરમાળા હતા, કે-જી એમ વેડનોતો કાગળ માટેગોળા અને જીંછ અન્યની બના-વટો માટે ઉપયોગમાં લઈ મલક

અધિકારમાં કાગળની બનાવટમાં લેવાતા રહેનીના મનસર વગરના રસ ત્યાના યુદ્ધસરેખામાં બાના વારિ- ૧૫૦૦૦ ટન ન્ઝા-રીનો કાગ મેળે છે. કેમ કાગળને બીજી કાગળમાં વપરાતા એ રસાયનની જરૂર યુદ્ધસરેખા માટે નીઝાના વિત્તિ કપચીવના પડે છે યુદ્ધ મુરનો માને લાલોમાં રસમુ રસના 'હિગાસિવ ઓવ' બનાવવામાં, હાઈલિગામેમાં કાકાલાવના ન્ધનકાનક, સ્પષ્ટ અને નીકસરેખના ઉપયોગમાં પાળીને યુદ્ધ કરવામાં, વનમોન અને બનાવવામાં, પોસ્ટરુ પેરિફરના તેજીમાં બનાવવામાં અને એવા જ બીજા ઉપયોગોમાં.

યુનાઈટેડ કોમ્મોનાલ્સના લરકાને યુદ્ધયુદની ચુપના આપના મેં ન નક્કળમાં છે કલામાં લેવાર કરી અપી વફેને જ મુદ્દાપરો લરકની સરખા છે તેમાં કરવામાં આવ્યા છે. યુદ્ધમિત્રી ૨૫ માર્ચ

પાલળ દમેગા જોડવાઈ રહેતા ૧૦૦ માનુષો અને પાંચ અમ્મશ-
 મનોના એ કાંડાની સાથે મોટા ડોંપીડા કંઠેરા પાછુ દોષ છે, જે
 વડે એક ચમુ ચિત્રનુ રત્નજી એન્-જાર્લમેન્ટ બનાવી મક્કર છે
 નકમગી એકસી ઝીખીમાં ઝીખી વિચનોથી બેલેલ દોષ છે કે એક
 વેરાન નવલમો આવેલું અધિગેર દેવળ મુઝા તેમાં દશવેલુ દોષ
 છે બુદ્ધમેતાપતિઓ આ નકમગી પર નિશાનીઓ આવેલીને જા-
 ર-રની મોકવાળી, અસ્તમ પૂરી પાડનારી હાલનીઓ અને હુમલો
 કરવાના બુદ્ધ વડે રૂપા અને કેરા રાખવા તે આવેલી બને છે,
 અને પછી કાળી માટીએ છાપેલા એ પ્રાનતા ઝીખીવરખાઈ નકમ
 કેવરે કાલ માટીથી મેતાપતિની કપરૂઆ રાખવાઓ છપાઈને એ
 બેરની નકમગીએ એ જાણના નો બધી મેનિમેન્ટને પદોત્તર પરી
 દશ મકાચ એ લી બળખા કરેલી છે આ રીતે સંકેતો મળેલો કમ
 માત્ર મોટી રખાઓમાં ફરી બનાવના આ બેલવા નકમગીએ એક
 વાઈન બોલિમરના દામગા આ લી પંડ છે

એને આપમે જાકનપેર ફીડીએ બીએ તે કાંઈ પે રમણીએ-
 રિકાએ મેનિમેને ગુલા માટે કાલજના કેળવા બનાવ્યા છે પાંન
 વડના માર્દવવરના પાવળા પખુ અત્યત ગિરદ અને ગરવ નુત એ
 જાગળા પર તેને સંકેતકુ બનાવવા માટે આનકારેલા પદ લીરેલો
 દોષ છે અને બહારની બાજુએ સીકરેલોનુ પડ વડારી કિનારો
 બોલી લીરેલી દોષ છે કે ફર કાળા અને કા ફર પડેલા આ કોમ-
 જાંઘા સાત ત્રણ રત્તવ વચ્ચના દોવાથી સાથે દેરપીફેરની રાકવા
 મહેવા પડે છે તેની બુદ્ધી બાજુએ એક છેડો રાખુ ફર વધારે લામે
 રાખેલા દોષ છે, એ ગતાર રા નો બોલિમર લીરે કપલોના શર
 પે અંજાર ગાલે તે દોષ કે વરસાદની બચવા માં પર ડાઘીકલ શર

ગિરનાગા હવણ રિગતની દ મલની રિમિટો હવણી અત્યતરિકા
 નામા છાપનામા આવશે, જીવી માટીમાં વપરાના મેલવા રત-
 રમાયજીનો બમાય માય

બુદ્ધ સમયે એવાના રસમ્મશ્ચક પચ્ચગીઓની સુચના બપણી
 જ બુધિતકાઓ અમેરિકાના રેડો કાની સપ્પામાં છાપવામાઆનાર
 કે નગા કેવા ઝીખા (છાપ) વાપરનામા નેની રચના કેવા વપરની
 નથી તેની સખાદ માટે અમરિકાની રાજધાની લોંગિયટન અને
 ન્યૂયોર્કમાં રેશના મુદ્દબ્ધાનિખાલોને બેલાવવામા આવ્યા છે

મીને લાઈન કપચાન માટે ચોવાના ધાનુના બધા જ મિક્સ
 મ્યારના બેવો કીધા છે તેને બદલે બધા પ્રકારની ચક્ષુની નરિકા
 બપણા આર, અમેરિકા લાઈનના કોન્ટ્રુ ન્યા સુધી ને રેડો વજેથી
 દર મહિને બીસ દબ નેકેને કાનજ ને ખરીદક હનુ આને દરે
 અમેરિકામાં વીકસ અને ચેનીના નાના રિકાંચી બુદ્ધગત્તવ માટે
 મેંમી ચેનાની વિચારખુ લોંગિયટનમાં મદ રહી છે

ગિત રાખવાએ દરે મારેજાઓની બના રર માટે સુતરાઈ ગીમરને
 બહણે મજળ ને કાંડાના માંવે માંવે પખે વાપરના માંડવા છે,
 ૧૯૪૨ના યુવાઈટર નેટ્રમ ધીરામ્-પકા મંદાચ તરીકે ૨૦૫,૦૦૦
 ટનનો વધારાને માંવે ગિતરમ્મોને પડે પાડશે.

૧૯૪૨ ફરજના અમેરિકાના પ્રબળી રમણનુ બુદ્ધપ્રચન
 બીને જામીસ લાખ દન મળના પકા (સી દેમની કૃષ કપચને
 ૨૦ દકા બાન) વપરાશે સંકેતના કામ ઉપરાત મેંમો કપચાન
 મજીગા, વિગાનો અને કંડોનેન્ટ બિરિદોમા દન્યુદગન ૧૨૨
 મામા થવાનો છે

પ્રમલલક બોરખ અને તેના આગિયા મોળા
 બર્મા અને સિંચાપોર વરના આદિમજુ દરમ્યાન લગાવી રજિમા-

નીઓએ દોદ દોદ મજુ વચ્ચના પ્રલલક બોરખ વાપમાં દવા આ
 બાબ કાઈ પખુ વરેતુ માથે અમદાદ છે તરત જ કાંઈ છે અને મેંમોથી
 બાનિયા મજુ વધુમાં વધુ પુ વાઈ મુખીના ચિન્તાઓ કહે છે
 આ જાગા દોર-રસ ગિચિત ૧૯૫૨ના બનાવવામાં આવે છે તેને
 બ્યામ એક દબ દોષ છે, એ તે તરત જ અપવા નો બેકાર પે
 મિનિટ પછી મળી જશે છે, દરેક મોજામાથી ચારથી ૫ દબ દવા
 નવામા પ્રવરે છે

આ જાગા પર પાળી રેડીને અપવા નો બોની નેની પામરીને
 નેને જાવણી મમવ છે પખુ રેડરમગા હવાના મ્પમગાવથી બજવા
 માંડવાના મજુ છે, એરે પાળી મુકાઈબચ અપવા નેની બની બચ
 કે તરત જ તે મેંમો પાછા મળી જશે છે

આગિયા મોજાથી અપવાનો સારામા સારો કપાચ મેં છે કે
 તેમને પાળીથી અપર બોની રેડીથી પ્રમમ બોલ નાખી, પડી
 તેન પાળીથી બેડેલી બાહરીમા નાખી, વરેડીવાળા નાચી ફર ફર
 જઈ નાખી દેવો, એકદે તે બળીને રાખ મદ્દ બનુ બોરબના બધા
 નાખા આ લી રીતે લલ લવાત તેની ખામ કાળજ રાખ લી મેંમો

રિટરપ પચ્ચના કપચોગ

આગિયા મોજાથી કાગેલી આન રિટરપ પચ્ચથી લાલ દ મમ
 છે રિટરપ પચ્ચથી મમ ચેવા માટે ત્રણ માળુગોની બર પડે છે,
 પહેલો માળમ (મેં બે કુકીનો નેના મજી મમમ) આન મુજાવરમ
 કામ કંડ, તેથી નેની જવાબદારી વધુમા વધુ મજુવ છે બીએ
 અને રીતે માળમ નેન પાળી પર પાડવાનું કામ ફરે છે

૨૫ ફેબ્રી મી રુદવાગો રિટરપ પચ્ચ કંડ ફર મુખી પાળીની
 ધારેલી ફે બી રાંડ છે અને ૧૫ ફર નુધી મેં (પાળીના દોરો) ફે લી
 મકે છે, પહેલા માળમના દામગા પચ્ચનુ નાળમ (notatle) દ વ છે
 અને બીએ તમા પ્રીતે માળમ પચ્ચ, રુદ અને પાળી બેવો મે
 બાવરીઓ અપવા પાળી બંજા, દોઅવામાં ફેડોનીના દબા મેંમુ
 રામે ફે દેડે બાવરીમા તમુ નેન પાળી અમાય છે, આ સિવાય
 જીએ માધમેગા બનાવાળા માળમ પામે દોષ છે નેની કુદાળી,
 (firecracker) મદે છે, એક લોગીઓની દોંને અને ૩૫થી ૧૦૦ ફર
 લાકુ રેડરડ, એટલુ મેંમો પખુ આ ત્રણ માળુગોની બનાવ આ-
 ચાર્ય નથી

કુકીનો નેના, "રાંડ" કહેતો મેં નેવો પચ્ચનુ નાળમ દામગા
 રાખીને આવજમ પંડ તેવો જ બીએ માળમ રોલમા પચ્ચની મેડી
 (batter) રાખીને મુદકા પાળી બરરા માટે વાગે પ્રકા
 (saturated) મદે છે, પછી ને મેંમો "રાંડ" મેં બેડેડ પહેલો માળમ
 આન મુજાવરમું મમા રાંડ ફરે છે, અને બીએ માળમ પાળીની
 ધાર પૂરી પાડે છે, સતત પ્રવાદ માટે નેને ચિનિતના ૩૦ પ્રવાદ
 ને મેં માટે મિનિટ ૩૫ પ્રવાદ ગારવા પડે છે બીએ માળમ રોલન
 પાળીથી બેડેલી રાખા ફરે છે અને બરર પડે બીએ માળમને
 મદદ ને છે

પહેલો માળમ "મેંમુ" કહે ત્યાં બીએ માળમ પચ્ચ મદા
 વવાનુ મેંમુ રાખે છે, પખુ પચ્ચની મેડી (batter) નેન કીમી જ
 સાખી મુકે છે, અને પહેલો માળમ ફરી "મુ" મેં નો ફરીથી ફેર
 મરેવા માટે નેવાર રહે છે

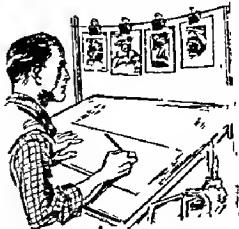
બધારે પહેલો માળમ "વિરામ" મેં છે ત્યાં બીએ માળમ
 બાહરીમાથી મેડી (batter) મેડી છે આ અને મુદકાથી પાળી
 મેડી બીએ નેને લેધી છે કે દેડે માળમ પાંતરોતાની જગ
 સલામી છે છે અને રતે પડે છે

વાહોરના રાજ સમુદયતિમિદે પોતાના પરદેશગમી અગ્રીયુદીનને એક વખત પૂછ્યું કે તમને કયો ધર્મ? નમે? હિંદુ કે મુસ્લિમ? જવાબ મળ્યો કે 'હું તો એક મોટી તરીના પ્રવાહ વચ્ચે તરતો હોઉં એમ મને લાગે છે ત્યાં રહો રહો હું જમીન પર નભર નાહું છું, પણ બને કિનારામાં કાઈ તફાવત પરથી ચાલતો નથી'

દેગરના મિરવેષ
બાબુનો છે તે રમિયાની કોઝાક બનિને છે

આ માઈનાનું નામ 'બુન'—તે પશ્ચિમના પુરાણોમાંના દેવોની મહાશક્તી બનાના નામ કંપરથી પડ્યું છે

અશુદ્ધ એટલીના આનંદ
પરંમદેશના પારંનાવાને એક સિદ્ધો બદેડુએક કળ એકે રૂડા તથા દેમડો મોડુને વધીકરમેવતુ, મોડુતુએમોડપામડ મરિયાએનરભાઈનીના છેડાનો દોડો

સંજયોએમાતુનો લાગે કડો સાપરતુ=પાદબાવતુ, માલજતુ=મ્મલુ-રતુ ક્રિત=જિતાયેકુ હત=નતન કચ=રના થતુ તે રૂન=રેસો રૂક=સગમ, મમ નાગિલ=એ પ્રાતની બાપા

તામીલ=દુકમનો અગત પુરે=શહેર પુર=નીચા પાણીનું આવતુ —રમણ બપોરાવ માદ

બુદ્ધાના વતનીઓ શાઈ માહડીતુ તેલ એક બાહડીમા સરીન તેનો હવાનાપક યત તરીકે કપથોવ કહે છે એ તેવ રોજની એમ શરખી હવામા નચ્છ રહે છે, પપુ વાદરિયા હવા લાખના કાળુ પડવા માટે છે

અરિહાના જમલવાસીઓ પોતાના ડોલ વડે એક કલાકમાં ૧૦૦૦ મહાલક સુધી સાકેતિક સફેરો પહોંચાડી દે છે.

નીલબ્દેજ નામનો મરખમ્મ પૂરી પરના લખાત પ્રાણીઓમાં સોથી મોટું પ્રાણી છે જ્યારની વેળા જ તે ઝોળીસ ફટનો દોલ છે

અમેરિકામાં અરે માધારણ રોજની સીજનો અજામ કલ્લો 'આઈસક્રીમ' વધુમાં વધુ સજ્યાને પરાઈ પડતો જણાય છે

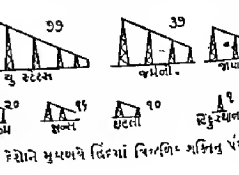
વીજળીના લીવાના પાથ લાખેઓના રોજ બતાવનાર એક નવ યત અમેરિકામાં હમણાં તૈયાર થયું છે

ધના ચિત્રકારોને સીતરની વખતે આધાર લેતે માટલુદાબુદાગાપા વળેડેમાથી કાપી લીધેલ કાપેથી ચિત્રો પામે રજામાંની અરે પડે તે એમોડેના રૂકે આ રીતેએ પડીએ કોની કર્તે પર બાનેસી રોજીમાં અપડીઓ-શાની નેમ ચિત્રો મરાતીને પોતાની નજર માને રાખી મે

મજિને અરેઓમાં કીડી સો જનુ કરવ થી બચે તેની રાખી પદરવં સુધી છ મકે છે અને મારુડી કરાડી કીડી ચારા વપે છવે છે નર માન અફ સાધુથી હોયવ

ઉંદરનું કમળ મદવા મા આ રીત અજામવવા ને છે પાણીથી અરથી બેકે એક ટોલને તેની જ કાચ ધની એક પોડી કે જોખાને પડમે મૂકે, એ ઉંદરના માને આવી પડેજાવાનુ માથન મને કાલમા પાણી માત્ર દહાઈ રહે એ રીતે નાં કે પરાજ આ પ્રાણી પાણી રો ને તે પરથી વાળી પાડતી, કે એના કલ્યાનનારો પકો તમને સમીને તેનીવાસથી જોવાઈ, જોખાપ થી તે રોવમા કદકામારને જવાન તલિન

રોકાળી અના, તે તો તારા પમાર કરત પણ વધારે કિમતના વાસણો બાની ની ખ્યા! આનો તે કપાય રો કરવો ન જના-ગાને ય કાઈ સૂચના નથી, બાણ સિવાય કે તમે મારો પમાર વધારો

નમ્બિતમગત એકથી ફસ સુધી, એકથી પર સુધી, કે પચામ કે રો કે મને તે અક નુધીના સજન અમેને પરવાળો દેડો આને તે નમ્બુયાની એક અહેડી રીત કે એ એક નુધીના સરવાળો કરતો દોલ તેમાં ૧ કેમેરી, તે જ અંકના અરધા આદ વડે ગુણવાથી જોડતો અરવાળો મળી રહેશે ધાર કે ૧થી ૧૦ સુધીના અંકનો સરમણો કરવો છે તે ૧૦માં ૧ કેમેરી મેને ૧૦ ની અરવા અક (૫) વડે ગુણે એ આવે તે જવાબ ૧૦+૫=૧૫ ૫=૫ ૧+૨+૩+૪+૫+૬+૭+૮+૯+૧૦= ૫૫ (મ રા ગિરેરી)

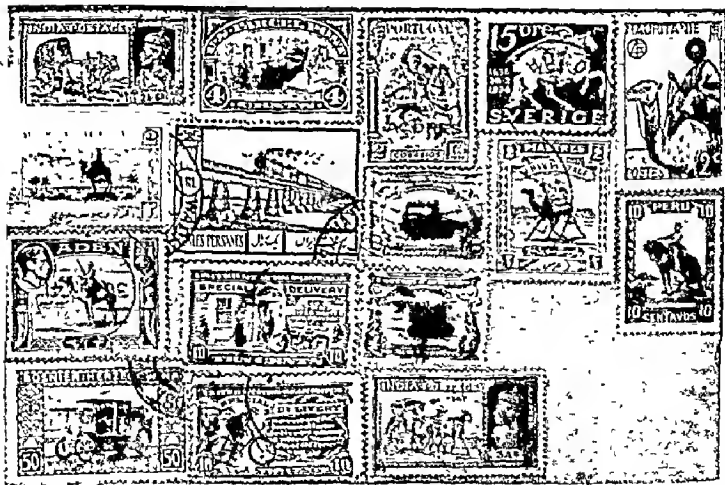
ચીની કલામાં એકે દરેકચિત્ર અદારની મનીમાં થઈ પ્રત્યેક
એના આલેખક કાચો-સી-પેઇ પોતાની આનખીમાં રંગનાં જે
ચીનનો પોષ, પર્વત, ખીખ, ઝાડ અને માનવ એ સર્વને અમા-
વતા વિગતજ વગર આ દેશ ચીની દેશવાલેખનકળાને લખેલાં છે,

ચીની માટીનો ફૂલો-ચીની માટીકાર એના રંગ અને રમુકા, ગનોવાની ઘાટ અને તે પગના નુગોખનની કળા માટે આવશ્ય-
મગદ્દર છે એ માટીકારમાં એના કાગીતરો વિશ્વકર્માની માફક અદક્ષા અમળ્યાત નાદ કલાઈ છે કે એનો આદર્સાદા નથી
ઘોડા બાગમાં પીળા ડેંગાનની ભેંચ પર ઢી ચળવીયામાં આમમાની ગોખનોમી અંધિત ૨૬ મુચ રૂચું આ પાત શુભાં
ઇ. ૧૦૦૦ના મગવનું છે એના પગના નુગોખનમા આલેખિત વિચિત્ર પ્રાની-પૂર્ણાનનુ વદન્ય બલુપા ૪૫ છે ૬૦માં મર્મ
એવો અત્યંત લાંબો અને અંગમા મનર એનો નીચળ દાંત તથા નદોરસાથો તથા ખચડી માં એના બદલા મરીડાથો એ
ભયકર ટુંબીન-મકરમર્મ ચીનની કળામાં એક વ્યાપક આલેખન છે. ચિત્રમાં વાગ્યો પર, પેટી પગારો આદિ છવનકપથાની
વસ્તુઓ પર, અથગોખનોમાં, આલેખ, પોખગાજ કે અચીબની કાગીનીડીમાં, બધે એનું સ્વરૂપ કનારનામાં આવે છે બીબ-
એને ફર ને ભયકર વાચત એ તલુચુપ્સાદેરક ગણગણી પ્રાખી ચીની પ્રખ્યાતસમાં આજ અનેક કૈલાસોથી ફર-મગનું મુગદ,
અગચાંદિત કુદરતી બળોની મૂર્તિરૂપ અને ભયસાનના વિગર-અથક વાવતા મનાં પ્રેમાજ નવકપનુ પ્રતીક કે ચીની કળા-
ઓમાં આવે છે તેમ સતેના એના પર સુવાગ મઈ મકે છે અને નિખાવસ સીપુરંધાને બાંટને જખને એ મદાય કં છે નિકેપ
ખાબકોને એ પોતાના મરીર પર એમણી પાખી ને લસમાં ગગત લઈ ભય કે ચીની ચિત્રકાલે એને પાખીમાંથી આકાશમાં
એને ને આકાશથી પથની પર પેતરનો ચીતરતો યાકતા જ નથી જ નથી વાંદાચું ન જના એના મરીરની નિતિની નુદરતા અને
ચપળ હેલની લખિત-અથકર મોખા નેએ સિવિ રૂપે કનાર્થી જ કં છે. એના કચળ રૂપની બીક એમના માનમગાથી જની
રટીને નેના દેહસીન્દવે અને ચલિની મોદકતા જ એમના મનમાં ફરી છે. ૧૦૫૫ આ આકાશમાં લેખ ચીનની કળા)

ફેરોઆઈલેન્ડની ફરીફાઈનું પરિભ્રમણ
(વિષયગ્રંથ પાટિ નંબર ૫ ૧૯૭૦)

હાથી જાન્યુઆરી ઓક્ટોબર (૧) 'સામોઆ પાર-પાસો' - હામમ જુવારે (વારિયાઈ) સીમુ દેસાગ, (૨) 'પ્રવાસી' ૪ એપ્રિલ રોસી
(નંબર ૧૫૦) વાઈસવાય, (૩) નાઈ' સમસામમ અમ પંથાલી (નમસાવાઈ) નોનવાય

દપાલની ટિકિટો પર વિવિધ ચાહનો

અજાદવાડી, ધોરાવાડી, મોંઝમવાડી, કોટસવાડી, જાઈનીમ્ડ, મોહરસામકલ, મોહરસોની મોહર, પેવરેન અને તેને કપવાની પૂલો મપાવની ટિકિટો પર અને દેશોને વિવિધ રિજાઈમોમાં આવેજ્યા છે તેના ધોરા નમૂના આ કપર આપ્યા છે. પહેલા અને છેલ્લા નમૂનો અજાદવાડી વાળી તથા ધોરાવાડી વાળી ટિકિટો જેવી ૫ ટિકિટોનો એક દિશી દપાલખાતાને મળેલા હોવા એ નો ચોના પાસિયમો દશે
(શ્રી હરિવાલ બેંચ વરવાલ દેખના અમદાવાદી)

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

ગાજવાળી

રાત

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૮-૦

અર્જતાના

કલામંડપો

કિંમત ૧-૮-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલા ૫

કિંમત ૧-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

કુમારના

ખાસ ચંકો

૧૦૦ અને ૨૦૦

ફંકના ૨-૦-૦

અને માથે ૩-૮-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

ફંકનો ૦-૪-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

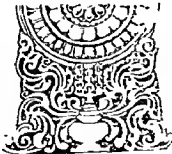
અમદાવાદ

કાચુ ૧-૦-૦

પાકુ ૧-૪-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૫-૦

ગોવાલણી

અને

બીજા વાતો

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટેજ

૦-૬-૦

૫૬૦ અજવાળી વિચિત્રા સર્મા પેદર ૨૨૫૪ની ચુનદી વાર્તાઓને આ સંગ્રહ, ગાજવાળી રાતની મધુર ચાંદનીની પડે, નાનાં-મોટાં, બરીળ તરંગ, મહેરી સામગ્રન, સૌને એકસરંગે રસ આપે એવો સર્વશાહી છે. વરનાં ફોર્મન કે આધુ બગેલા સામગ્રન પણ સમજ શકે એવી મગ્ન મુશ્મિદ, અને મો વિનોદ પામે એવી એવામુખપંક પેદર વાર્તાઓ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને મનોહર રંગ-ગંગી સમવર સાથે મેર-ગી મગ્નજત પૂકાવાળા સુદર યુગ્તકથા-

લિપ્યવગ્ના આલિપ્યમાં આ વિષયનું આટલું ચિત્રપ્રયુજન છેત્તાં ન્યાયુ સરંગે આ પહેલું જ યુગ્તક છે. શ્રી રવિશંકર ગવળે લખેલા અજવાળી કલાની વિરૂદ્ધ સમાલોચના કરતો લેખ, એનાં પાનાને ગમચ કટાં કે ત્રિરંગી ચિત્રો, તથા આટલેપર કપડે છાપેલાં ૧૬ પાનાં ભરીને આલેખતો અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનપાને અજવાળાનાં રોલનોનાંદે ખાંકતો, આ બધું ધરાવતા આ અપૂર્વ કલા કથની શુભરસી તથા મિદી બને આજ્ઞાતિઓ મળે છે.

કલાત્મકતા અને સરતાપભાગાં અનન્ય એવો ચિત્રસમૂહ વિશિષ્ટ કલાને અત્યંત સરતા દરે ધરધર પહેલેથી કવચનો હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. પશ્ચિ અમરોળી મુજગતી કલાકારો, નો છે પૂર્ણરંગી ચુનદા ચિત્રોનો આ સુપુટ. ૧૯૪૧૪ના મા પુર્ત આટપટી પર કેમ મટિ તૈયા રૂપમાં આપવામા આવ્યાં, એક ક્રિયામા આ વા રંગીન ચિત્રો આટલાં મર્યાદા કાઢી ૯૭૭ આપ્યાં નથી અને નથી જ નેની એ આજ્ઞાતિઓ થઈ નહીં, એવો જ બીજાં છે ચિત્રોનો નવો અપુટ (કલાકલા પ બીજો) પણ તૈયા માય છે.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ મોટા શુભગતના પત્રપ્રકાશનમાં એવોખા યુગ્યતી પ્રકાશનો મનાયા છે લખપ્રકાશિત ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની ચુરેલી કૃતિઓથી મગ્નચ એવા, બીન-હરીટ કલાત્મક રંગન રહેતા અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૬૫ પાના, પૂર્ણરંગી તથા વિવિધરંગી ૨૦-૨૨ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો વાર્તાઓ, નારકો લેખો, ધાખો, હુરુપ વગેરે શિષ્ટ, સુદર અને વિપુલ જ્ઞાનમામરોળી મટિત આ અદ્વિતીય એક વરમા કાયમી શ્રાદ્ધ સાહિત્ય તરીકે સમ્રદ માય છે.

અમદાવાદનાં બાવન નામચીન ચાવોતો ફોટોગ્રાફો આલેખન, જે જગતના રંગપત્રમાં આદ્યુત કારીગરી તરીકે રેધાન પામ્યાં છે, તેણે પશ્ચિમના નામચીન કલામીસમૂહને સુગ્ધ કર્યાં છે, જેની પ્રસંગિત સાંખણી જનન-ચાત્રીઓ અમદાવાદ આવે છે, અશિષ્ટ અને રંગપત્રના કાળે સર્મા અમદાવાદનાં મકાનોનું આ આલેખન દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોલ જોઈએ. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાક્ષણિક માહિતી આપની નેઈ તથા શ્રી રત્નમણિગવ બીમગવ જેવાં વિદ્વાં લેખેલા, અમદાવાદની ચહતી પટની ને વિધાન વર્ણવતા વિદ્વાંતપર્યાં નિર્ણય સાથે

ગુજરાતના મટઆતના નવચિકા-લેખકોમાં જે ગોખશમાં પ્રકાશના તે ‘મલકાનિલ’ની રંગીનરસી બાવીસ વાર્તાઓ—જેમા દસ ગમોળા હાગ્યની અને બાર મત પ્રખુચી છે ‘ગોખમટાળ શર્મા’ના નામથી કલાકલાઓમાં અને ‘ગોવાલણી’ની વાર્તાથી પ્રખુચકાઓમાં નામના મેળવનાર અને પોતાનાં સુરુ પૂણીથી વધુ મરાઈ જનનાર એ લેખકનો આ સંગ્રહ ગુજરાતના જગતી જ્ઞાપત્રોનાં મેરગી ચિત્રોથી વધુ સુદર ગમ્યા છે.

• કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધા બાણીતા બુકસેલરો